

श्रीमन्मोहन-यशः-स्मारक ग्रन्थमाला, ग्रन्थाङ्क : १२

नेत्यमामिधियया प्राप्तवत्तरविरुदाष्टकधृत्या नल्पप्रथनार्जितविशदकीर्त्तिश्रीमज्जिनेश्वरसुखरिवरविनेयरत्ननवाङ्गवृत्तिविधायक-
श्रीमदभयदेवसूर्योपसम्पदिकशिष्यचैत्यवासिप्रथिताकल्याणकवादोन्मूलककविचक्रवर्त्तिश्रीमज्जिनवल्लभसुखरि
पुरन्दरनिर्मितं चन्द्रकुलीनाचार्यश्रीमद्यशोदेवसुखरिवरसङ्कलितया लघुधृत्या श्रीउदयसिंहसुखरि-

सन्दृढधया दीपिकया च समलङ्कृतं

पिण्डविशुद्धि-प्रकरणम् ।

संशोधकः सम्पादकश्च—

श्रीखरतरगच्छविभूषणश्रीमन्मोहनलालजीमुनीश्वरप्रशिष्यरत्न-स्वर्गीयानुयोगाचार्यश्रीकेशमुनिजीगणिवरविनेयो

बुद्धिसागरो गणिः

प्रथमावृत्तिः ५०० प्रतयः

पण्यं द्रम्मपदकम्

विक्रमाब्दा. २०११

गोपबन्दाः २४८१

पिण्ड-
विशुद्धि०
टीकाद्वयो-
पेतम्

॥ १ ॥

प्रकाशक :—

अग्निमपञ्चनिर्विघ्नाभिधानानामुदाराशय-
सज्जनानामर्थिकसाहाय्येन मुम्बापुरी-
महावीरजिनालयस्थश्रीजिनदत्तसूरि-
ज्ञानभाण्डागारकार्यवाहको
झवेरी झवेरभाई केसरीभाई

मुद्रक :—

शाह गुलाबचंद लल्लुभाई
श्रीमहोदय प्रीन्टींग प्रेस
दाणापीठ, भावनगर (सौराष्ट्र)

पुस्तकप्राप्तिस्थाने—

श्रीमहावीरस्वामी जैनमन्दिर
पायधुनी, मुंबई नं० ३

श्रीजिनदत्तसूरि ज्ञानभण्डार
शीतलवाडी उपाश्रय
गोपीपुरा, सुरत (द. गुजरात)

॥ १ ॥

ग पं पद १९६६ लंगवालयर ।' स्वर्गवास १९९३ मुंबई

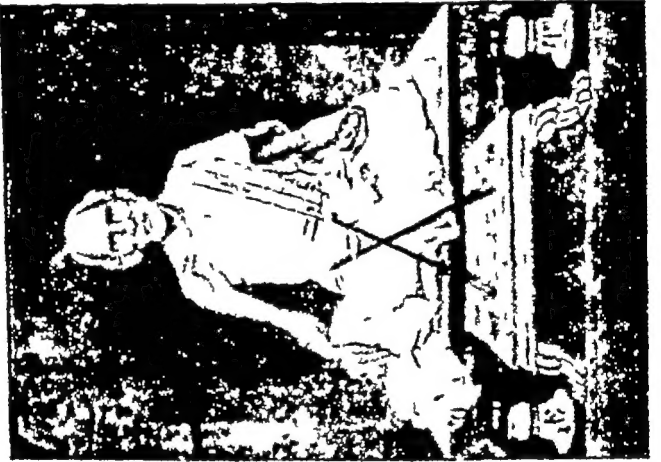
श्री ० अनुयोगाचार्य पंथासजी
श्रीकेशरमुनिजी महाराज

(१८२१) १९९३ वां. १९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३

क्रियोद्वार १९२२ अजमेर । स्वर्गवास १९६४ सुरन

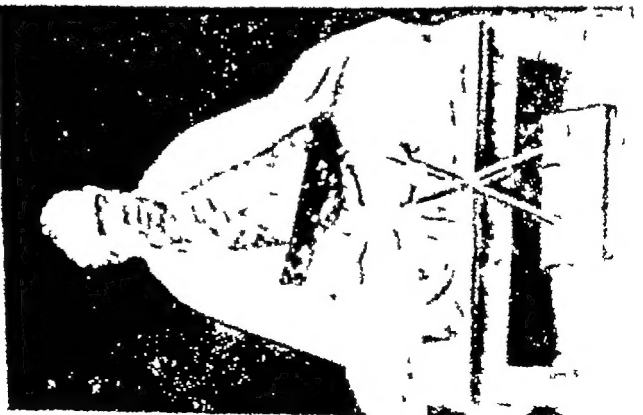
स्वतंत्रगणविभूषण क्रियोद्वारक
श्रीमोहनलालजी महाराज

१९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३

ग. पं पद १९९६ अमदावाद । स्वर्गवास १९७० पावापुरी

श्रीनिगमगणविभूषण श्रीनिगमगणविभूषण
श्रीनिगमगणविभूषण श्रीनिगमगणविभूषण

१९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३

१९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३ (१८२१) १९९३

अस्य ग्रन्थस्य मुद्रणे द्रव्यसहायकानां शुभनामानि—

४० ३५१ शा० भीष्मचंद्री नवाजी	चूँडा (मारवाड)	४० १०१ शा० अचरतलाल शिवलाल, स्वज्येष्ठ पुत्र
" २७१ शा० चुनीलाल चंदणमल नयाजी	"	सद्गत अश्विनकुमार की स्मृति निमित्त
" २०१ शा० सुमकलाल मल्लकचन्द	कच्छ-मांडवी	राधनपुर (उ. गुजरात)
" १५१ शा० माणकचन्द थावरभाई	" "	" १०१ सद्गत शा० कल्लभाई न्यालचंद के
" १५१ शा० सांकलचंद्री दानाजी	चूँडा (मारवाड)	वील में से, ह. शा० अचरतलाल शिवलाल
" १५१ श्रीमरतरगच्छ संघ	(शेठ जोयता हरसानी पेढी)राधनपुर (उ. गुजरात)	तथा शा० दलपतभाई मोहनलाल पारेख
" १५० ज्ञानपूजाके, हस्ते शा० पूनसीभाई मोनजी कच्छ-लायजा		राधनपुर (उ. गुजरात)
" १०१ शा० प्रेमचंद कचरामाई छाजेड की धर्मपत्नी अखंड		" १०० शा० रूपचंदजी छोगमलजी चूँडा (मारवाड)
" सोभाग्यवंती श्राविका मृगाबाई कच्छ-मांडवी		" १०० शा० गणेशमलजी कपूरजी "
" १०१ शा० शांतिलाल गोकुलभाई		" १०० जौहरी इंद्रचंदजी जरगड की धर्मपत्नी
		श्राविका शिखरुवाइ जयपुर सीटी (राजस्थान)

पिण्ड-

विशुद्धि०

टीकाद्वयो-

पेतम्

॥ २ ॥

रु० ७६ शा० जुहारमलजी वनाजी	आहोर (मारवाड)	रु० ५० शा० जवानमलजी सुजाजी	चूंडा (मारवाड)
" ७७ शा० सांकलचंद भगाजी की दीक्षा		" ४५ ज्ञानपूजा के, श्री संघ	कच्छ लायजा
" समय की खोल भराइ के श्रीसंघ चूंडा (मारवाड)		" ४० साध्वीजी मुक्तिश्रीजी-ललितश्रीजी की	
" ५१ मूता साहिबचंदजी गेनाजी आहोर (मारवाड)		प्रेरणा से श्राविका संघ तरफ से ज्ञान-	
" ५१ शा० रिखवचंदजी मूताजी अगवरी (मारवाड)		पूजा के अमरेली तथा रु. १० देवगाम (सौराष्ट्र)	
" ५० शा० छगनमलजी वागाजी छाजेड		" २५ शा० हीराजी सिरेमलजी गुलेछा मोकलसर (मारवाड)	
	गढसिवाणा (मारवाड)	" २५ शा० जखुभाई पेंथड	मोटा आसंवीया (कच्छ)

उपोद्घात

कृत्वा समीपेऽमयदेवसूरे-यैनोपसम्पदग्रहणं प्रमोदात् । पपौ रहस्यामृतमागमानां, स्मरिस्ततः श्रीजिनवल्लभोऽभूत् ॥”

पिण्डविशुद्धि का यह उपोद्घात लिखते हुए मुझे बड़ी प्रसन्नता हो रही है । इस ग्रन्थ के यशस्वी लेखक के व्यक्तित्व और कृति का ओर में बहुत दिनों से आकृष्ट रहा हूँ । यही कारण है कि मैंने और मेरे विद्यागुरु श्रद्धेय डॉ. श्री फतहसिंहजी एम. ए. डी. लिट्., ने वल्लभभारती के नाम से आचार्य श्रीजिनवल्लभसूरि की समस्त रचनाओं का एक आलोचनात्मक संग्रह प्रकाशित करने की योजना कई वर्ष पूर्व बनाई थी और यह दर्प की बात है कि वह अब शीघ्र ही पूरी भी होने जा रही है । अतः श्रीचन्द्रिमृनिजी गणिने जब गुह्य से यह अनुरोध किया कि उनके द्वारा सम्पादित इस पुस्तक की भूमिका मैं लिखूँ तो मैंने सहर्ष स्वीकार कर लिया । सच पूछिये तो मैं गणिजी का अत्यन्त आभारी हूँ कि उन्होंने सुविहित संघ के पुनरुद्धारक नवाङ्गवृत्तिकार श्रीअमयदेवाचार्य के पट्टघर कविचक्रवर्ति श्रीजिनवल्लभसूरि के प्रति अपनी श्रद्धाञ्जली भेंट करने का अवसर प्रदान किया ।

कवि का जीवन-वृत्त

जिनवल्लभसूरि के जीवन-चरित्र के विषय में अधिक खोज करने की आवश्यकता नहीं, उनके योग्य शिष्य युगप्रधान शायोपनामाघारक श्रीजिनदत्तसूरिने श्रीगणघरसार्द्धशतक में ६१ पद्यों में अपने गुरु की जो स्तुति की है उसकी टीका करते हुए

उन्हीं के प्रशिष्य श्रीसुमति गणिने आचार्य जिनवल्लभसूरि का विस्तार से जीवन-वृत्त दे दिया है; इसीका आधार लेकर आचार्य का जीवन-चरित परवर्ती कई लेखकों ने लिखा और श्रीसुमतिगणि के गुरुभ्राता श्रीजिनपालोपाध्याय ने 'खरतरंगच्छालङ्कार युग-प्रधानाचार्य गुर्वावली' में जिनवल्लभसूरि का जो जीवन-चरित लिखा है, वह लगभग अक्षरशः सुमतिगणि द्वारा दिए हुए चरित से मिलता है, अन्तर है तो केवल इतना ही है कि सुमतिगणि की भाषा आलङ्कारिक वर्णनों से परिपूर्ण है तो उपाध्यायजी की भाषा सरल और प्रवाहपूर्ण है। इसलिये इसी वृत्ति को आधार मानकर हम भी उनका संक्षेप में जीवन-चरित दे रहे हैं:—

बाल्यकाल और दीक्षा

बालक जिनवल्लभ ने अपना पठन-पाठन आसिका (हांसी) नामक स्थान में एक चैत्यालय में प्रारंभ किया। कूर्चपुरीय जिनेश्वराचार्य ने इस बालक की प्रतिभा की सब से पहिले परख की। उन्होंने देखा कि बालक जिनवल्लभ अपने सभी सहपाठियों से अधिक मेधासम्पन्न है। इसी बीच में एक चमत्कार हुआ! बालक जिनवल्लभ ने चैत्यालय के बाहर एक पत्र पाया, जिसमें 'सर्पाकर्षिणी' और 'सर्पमोचिनी' नाम की दो विद्याएँ लिखी हुई थीं। बालकने दोनों को कण्ठस्थ कर लिया, परन्तु ज्योंही उसने सर्पाकर्षिणी विद्या को पढा लोही, बड़े बड़े भयंकर सर्प उसकी ओर आने लगे; परन्तु वह बालक उस स्थान पर निर्भयता पूर्वक खड़ा रहा और उसने अनुमान किया कि यह इसी विद्या का प्रभाव है। जैसे ही उसने दूसरी विद्या का उच्चारण करना प्रारंभ किया वैसे ही सब सर्प भाग गये। इस घटना को सुनकर जिनेश्वराचार्य बहुत ही प्रभावित हुए। उन्होंने समझ लिया कि यह बालक कोई सात्विक गुणसंपन्न होनहार व्यक्ति है। अतः उन्होंने उसको शिष्य बनाने की मन में ठान ली। उन दिनों

भेत्यान्वयों में आचारभ्रष्टता बहुत आगई थी और प्रलोभन आदि देकर भी शिष्यों को फांसना बुरा न समझा जाता था, इसलिये जिनेश्वराचार्यने न केवल उस बालक को द्राक्ष, खजूर आदि देकर वश में किया अपितु उसकी माता को भी द्रव्य देकर और भीठी-भीठी बातें बनाकर जिनवल्लभ को अपने अनुकूल कर लिया और तुरन्त ही उसको दीक्षा दे दी ।

विद्याभ्यास

जिनेश्वराचार्यने बड़े मनोयोग के साथ जिनवल्लभ को पढाना प्रारंभ किया । उनके शिष्यत्व में शीघ्र ही उन्होंने तर्क, अलङ्कार, व्याकरण, कोष आदि अनेक शास्त्रों का अध्ययन कर लिया । जिनवल्लभ की प्रखरबुद्धि जैसी विद्याध्ययन में सफल होती थी वैसी ही व्यावहारिक क्षेत्र में भी । एक बार जिनेश्वराचार्य किसी काम से आसिका से बाहर गये । जाते समय उन्होंने उस चैत्यालय तथा उससे संबन्धित घाटिका, विहार, कोष्ठागार इत्यादि की व्यवस्था का सारा भार जिनवल्लभ को सौंप दिया । जब वे वापिस आये तो यह जानकर बहुत प्रसन्न हुए कि जिनवल्लभने सारा प्रबन्ध बड़ी कुशलता के साथ किया और उसमें कोई भी कमी नहीं आने दी ।

अपने गुरु के प्रवास काल में बालक जिनवल्लभ को संयोगवश एक वस्तु और मिली, जिसका महत्त्व संभवतः उस समय उनको न मालूम हुआ होगा । परन्तु कौन कह सकता है कि उनके जीवन की दिशा को बदलने में उसने अप्रत्यक्षरूप से बहुत बड़ा काम नहीं किया ! घटना इस प्रकार है—

जब जिनेश्वराचार्य दूसरे ग्राम में चले गये तब बाल-मुलभ कौतुहलवश उन्होंने एक पुस्तकों से भरी हुई पेटी की छान-बीन प्रारंभ की । उसमें उनको एक सिद्धान्त-पुस्तक मिली । उस पुस्तक में उन्होंने जो पढ़ा उससे उन्हें पता चला कि चैत्यवासियों

का जो आचार-विचार है वह (दशवैकालिकादि) सिद्धान्त के बिल्कुल विपरीत है। उसमें लिखा था “साधु को ४२ दोषों से रहित होकर गृहस्थों के घरों से थोड़ा थोड़ा भोजन उसी प्रकार लाना चाहिए जिस प्रकार मधुकर विभिन्न फूलों से रस को एकत्र करता है-इस वृत्ति के द्वारा साधु की देहधारणा हो जाती है और किसी को कष्ट भी नहीं होता। साधुओं को एक स्थान पर निवास नहीं करना चाहिये और न सचित्त फूल-फलादि को स्पर्शहा करना चाहिये।” यह पढ़ते ही बालक जिनवल्लभ का मन उद्वेलित हो उठा और उन्होंने सोचा “अहो ! अन्य एव स कश्चिद् व्रताचारो, येन मुक्तौ गम्यते, विसदृशस्त्वस्माकमेव समाचारः, स्फुटं दुर्गतिगतीयां निपततां एतेन न कश्चिदाधारः।” अर्थात् “अहो ! जिससे मुक्ति प्राप्त होती है वह तो व्रत और आचार कोई दूसरा ही है, हमारा तो यह आचार बिल्कुल विपरीत ही है। हम तो स्पष्टतया ही दुर्गति के गड़े में पड़े हुए हैं और हम बिल्कुल निराधार हैं।”

अभयदेवसरि से विद्याध्ययन

महापुरुषों के जीवन का यह एक व्यापक रहस्य है कि उनके मन में उठनेवाले महत्त्वपूर्ण संकल्पों की सिद्धि का मार्ग स्वतः ही तैयार हो जाता है। जिनवल्लभ के विषय में भी यही हुआ। उनके मन में साधु के सच्चे व्रताचार के लिये जो उत्कण्ठा थी उसके लिये समुचित साधन स्वतः ही उपस्थित हो गये। जिनेश्वराचार्यने स्वयं सोचा कि जिनवल्लभ को सिद्धान्त-ग्रन्थों की शिक्षा दिलवाना आवश्यक है। उस समय सिद्धान्त-ग्रन्थों के ज्ञान में श्रीअभयदेवसरि की बड़ी प्रसिद्धि थी। उन्होंने जिनवल्लभ को उन्हीं आचार्य के पास पाठन में भेज दिया। सिद्धान्त ग्रन्थ पढ़ने के लिये यह आवश्यक है कि पढ़नेवाला

ज्याकि उसका अधिकारी हो; यही अधिकार प्रदान करने के लिये उन्हें वाचनाचार्य बनाकर भेजा। जिनवल्लभगणि के साथ उनके गुरुभ्राता जिनयोग्यर भी गये।

उन दिनों चैत्यवासियों और वसतिवासियों में पर्याप्त संघर्ष रहा करता था, अतः एक चैत्यवासी आचार्य के शिष्य को आगम की वाचना देना स्वीकार कर लेना एक वसतिवासी आचार्य के लिये संकट से खाली नहीं था। इसलिये श्रीअभयदेव-सूरि के मन में भी संशय उठा कि वह जिनवल्लभ को वाचना दें या नहीं? परन्तु जब उनको विश्वास हो गया कि जिनवल्लभ के मन में सिद्धान्त-वाचना के लिये उत्कट अभिलाषा है और उसके लिये उपयुक्त पात्रता भी; तो उन्होंने सोचा कि—

“ मरिजा सह विज्ञाए, कालमि आगए विऊ । अपचं च न वाइजा, पचं च न विमाणए ॥ ”

अर्थात्—अवमान समय के आने पर विद्वान् मनुज्य अपनी विद्या के साथ भले मर जाय, परंतु अपात्र को शास्त्रवाचना न कराय और पात्र के आने पर उसका (वाचना न कराके) अपमान न करे। इसलिये उन्होंने गणि जिनवल्लभ को वाचना देना स्वीकार कर लिया। और जैसे जैसे जिनवल्लभगणि अपने विद्याभ्यास से उन्हें सन्तुष्ट करते गये वैसे ही वे विद्यादान में अधिकाधिक उत्साही होते गये। इसका परिणाम यह हुआ कि उन्होंने थोड़े से समय में ही सारे सिद्धान्त-ग्रन्थों का अध्ययन पूर्ण कर लिया। जिनवल्लभगणि की प्रसरवुद्धि और ज्ञान-पिपासा को देखकर आचार्यने उन्हें एक बहुत बड़े ज्योतिषज्ञ के पास भेजा। इस विद्वानने आचार्य से पहिले ही कह रखा था कि आपका कोई योग्य शिष्य हो तो उसे मेरे पास भेजें जिससे मैं

+ गदा ये आपकी स्थाति 'जिनवल्लभ गणि' के नाम से हुई।

उसको अपना समग्र ज्योतिष-ज्ञान सिखला दूँ। योग्य शिष्य को पाकर किस गुरु का मन प्रसन्न न होगा ? वह ज्योतिषाचार्य भी जिनबल्लभगणि जैसे छात्र को पाकर बहुत सन्तुष्ट हुआ और उसने उन्हें अपनी सारी विद्या सिखा दी। उन्होंने कौन-कौन से ग्रन्थ पढ़े-इसका तो पता नहीं चलता, परन्तु इस सम्बन्ध में सुमतिगणि और जिनपालोपाध्याय दोनों ने ही यही लिखा है कि उन्होंने 'सर्व ज्योतिषशास्त्र' पढ़े थे।

जिनबल्लभगणि की विद्वत्ता का वर्णन करते हुए उक्त दोनों लेखकों ने जिन लेखकों का और ग्रन्थों का उल्लेख किया है उनसे पता चलता है कि उन्होंने जैन सिद्धान्त और ज्योतिष शास्त्र के अतिरिक्त और भी बहुत से ग्रन्थ पढ़े थे। इसके अतिरिक्त पत्तन में उन्होंने जो अध्ययन किया उसमें जैन-दर्शन और ज्योतिष शास्त्र के अतिरिक्त किन्हीं अन्य ग्रन्थों के अध्ययन करने का कोई प्रमाण नहीं मिलता। अतः यह मानना पड़ेगा कि इनके अतिरिक्त उन्होंने जो कुछ अध्ययन किया उसके लिये तो अधिकांशतः वे चैत्यवासी जिनेश्वराचार्य के ही ऋणी थे। यही कारण है कि वे अपने प्रभोत्तरैकषष्टिशतक काव्य में जहाँ अपने 'सद्गुरु अभयदेवाचार्य' का स्मरण करते हैं तो "मद्गुरुवो जिनेश्वरसूर्यः" कह कर उन चैत्यवासी आचार्य को भी नहीं मूलते।

१ पाके धातुरवाचि क ? क भवतो भोरोर्मन प्रीतये ? , सालङ्कारविदग्धया वद कया रज्यन्ति ? विद्वज्जना ।

पाणौ किं मुरजिद् विभर्ति ? भुवि त ध्यायन्ति ? के वा सदा, के वा सद्गुरुवोऽत्र चारुचरणश्रीसुथुता विथुता ॥ १५८ ॥ उत्तर-“श्रीमदभयदेवाचार्याः।”

२ क स्पादम्भमि चारिवायसवति ? क द्वीपिन हन्त्यय ? , लोके ग्राह ह्यः प्रयोगनिपुणैः कः शब्दधातुः स्मृत ? ।

मूले पालनिताऽत्र दुर्धतरः कः क्षुभ्यतोऽम्भोनिधे-र्गृह्णी श्रीजिनवाक्यम् ! स्तुतिपदं कीदृग्विधा- के सताम् ? ॥ १५९ ॥ उत्तर-“मद्गुरुवो जिनेश्वरसूर्यः।”

इससे मित्त होता है कि जिनेश्वराचार्य भी बड़े प्रकाण्ड पण्डित थे। उन्होंने जो ग्रन्थ संभवतः जिनवल्लभ को पढाये, उसमें पाणिनीय आदि के आठों व्याकरण, मेघदूतादि काव्य, रुद्रट, उद्भट, वामन और भामह आदि के अलङ्कार ग्रन्थ, ८४ नाटक, नगदेव आदि के छन्दशास्त्र के ग्रन्थ, अनेकान्तजयपताकादि जैन न्यायग्रन्थ तथा तर्ककन्दली, किरणावली, न्यायसूत्र तथा कलालशीलादि जैनेतर दार्शनिक ग्रन्थ थे। एक और ग्रन्थ या ग्रन्थकार जिसका उल्लेख उनकी विद्वत्ता के प्रसंग में मिलता है वह है 'शङ्करनन्दन।' यह ठीक नहीं कहा जा सकता कि शङ्करनन्दन से अभिप्राय किससे है? संभवतः यह कोई वेदान्ती आचार्य रहा हो।

चैत्यवास त्याग और उपमम्पदा ग्रहण

पत्तन में प्रियाध्ययन समाप्त करने के पश्चात् जन वे अपने गुरु जिनेश्वराचार्य के पास वापिस जाने लगे तो आचार्य अग्रयदेवसूरिने कहा कि "चेटा। मिद्वान्त के अनुसार जो माधुओं का आचार व्रत है वह तुम सब समझ चुके, अतः उसके अनुसार निम्न प्रकार आचरण कर सको वैसा ही प्रयत्न करना।" यह वस्तुतः जिनवल्लभगणि के अन्तरात्मा की पुकार थी; उनके मन में चैत्यवास के प्रति अरुचि और वसन्तिवाम के प्रति उत्कट प्रेम पहिले से ही उत्पन्न हो चुका था, अतः जिनवल्लभगणिने भी अग्रयदेवानाचार्य के चरणों पर गिर कर कहा कि "गुरुदेव! आपकी जो आज्ञा है वैसा ही निश्चित रूप से करूंगा।" इस गहन का पालन उन्होंने मार्ग में ही करना प्रारंभ कर दिया। जैसे ही वे मरुकोट(मरोट) में पहुँचे, (जहाँ कि उन्होंने आते समय चैत्यगृह की स्थापना की थी) तो उन्होंने देवगृह में एक विधिवाक्य के रूप में निम्नलिखित श्लोक लिखा, जिसका

पालन करके अ. अधिचतय भी विधिचतय होकर मुक्ति का साधन बन सके:—

अत्रोत्सृज्जनक्रमो न च न च स्नात्रं रजन्यां सदा, साधूनां ममताश्रयो न च न च स्त्रीणां प्रवेशो निशि ।
जातिस्नातिकदाग्रहो न च न च श्रोद्धेषु ताम्बूलमि-त्याज्ञाऽऽज्रेयमनिभिते विधिकृते श्रीजैनचैत्यालये ॥ १ ॥

जब उन्होंने जिनेश्वराचार्य से पृथक् होने का दृढ संकल्प कर लिया था, यह कोई सरल कार्य नहीं था, उस बूढ़े की जिनवल्लभजी पर प्रगाढ ममता थी और इनका भी उनके प्रति अनुराग और भक्तिभाव होना स्वाभाविक था, अतः इस सुदृढ स्नेह-बन्धन को काट कर निकल भागना साधारण कार्य न था । जिनवल्लभगणि के मन में भी परिस्थिति की गम्भीरता आई और उन्होंने सोचा कि संभवतः जिनेश्वराचार्य के चैत्य में पहुँच कर पूर्वस्मृतियाँ अत्यधिक वेग से जागृत हो उठेंगी और उस समय अपने संकल्प पर दृढ रहना कठिन हो जायगा । इसीलिये उन्होंने वहाँ न जाकर निकटवर्ती माइयड ग्राम में ही रह कर अपने गुरु को पत्र लिखकर मिलने के लिये बुलाया । पत्र में उन्होंने लिखा था—“ मैं गुरु से विद्याध्ययन करके माइयड ग्राम में आगया हूँ, यदि भगवन् ! यहीं आकर मुझ से मिलें तो अति कृपा होगी ” यह पत्र पढ़कर जिनेश्वराचार्य को बहुत आश्चर्य और दुःख हुआ । परन्तु फिर भी वे बड़े समारोह के साथ शिष्य को लेने माइयड ग्राम गये । यह सुनते ही कि गुरुजी अनुग्रह करके पधारे हैं, जिनवल्लभगणि गद्गद हो गये और तत्काल उनके सामने पहुँचे और विधिवत् प्रणाम किया । स्नेह की सरिता उमड़ उठी । गुरुने क्षेमकुशल पूछी, उसका उन्होंने यथोचित उत्तर दिया । इसी समय उनको अपना ज्योतिष का ज्ञान दिखाने का भी अवसर उपस्थित हुआ । एक ब्राह्मण वहाँ आया और उसने ज्योतिष की कई समस्याओं को उपस्थित किया, जिनवल्लभगणि द्वारा

उनका समुचित समाधान देसकर जिनेश्वराचार्य बहुत ही आश्चर्यचकित हुए और उनके हृदय में अपार दर्प और चलास उत्पन्न हो गया। ऐसी अवस्था में जिनवल्लभगणि के आसिका न जाने से उनके मन में जो शंका उत्पन्न हुई थी वह एक पहेली बनकर उनके मन में फिर उठी और उन्होंने पूछा कि जिनवल्लभ ! यह क्या बात है कि तुम सीधे आसिका के अपने चैत्यवास में न आये और मुझे यहां बुलाया ? यह जिनवल्लभगणि के संकल्प-संयम और धैर्य की परीक्षा का समय था। कोई साधारण जन होता तो ममता और मोह के ऐसे पारावार में डूब गया होता, परन्तु जिनवल्लभगणिने अत्यन्त दृढ़ता के साथ विनीत स्वर में कहा—“भगवन् ! मदगुरु के श्रीमुख से जिनवचनामृत का पान करके भी अब उस चैत्यवास का सेवन कैसे करूं ? जो कि मेरे लिये विष-वृक्ष के समान है।” यह सुनते ही आचार्य जिनेश्वर की आशाओं पर तुषारापात हो गया। उस समय उनकी दशा बड़ी दयनीय थी। वे बोले—जिनवल्लभ ! मैंने यह सोचा था कि मैं अपना सारा उत्तराधिकार देकर और चैत्यालय, गच्छ तथा श्रावक संघ का सारा भार तुम्हें सौंप कर स्वयं मदगुरु के पास जाकर वसतिवास को स्वीकार करूंगा। उनके यह वचन सुनकर जिनवल्लभगणि का मुख दर्पलास से जगमगा उठा और वे बोले “भगवन् ! यह तो बहुत ही सुन्दर बात है, हेय वस्तु का परित्याग करके सपादेय यन्त्र का ग्रहण करना ही विवेक का काम है, अतः अपने दोनों एक साथ ही मदगुरु के समीप चलकर सम्मार्ग को स्वीकार करें।” यह सुनकर जिनेश्वराचार्यने एक दीर्घ निःश्वास ली और करुण स्वर में कहा कि “वेढा ! मुझ में इतनी निःस्पृहता कहां ? कि गच्छ, धैत्य आदि को ऐसे ही छोड़ दूं ? हाँ जब तुम तुल गये हो तो अवश्य ही वसतिवास को स्वीकार करो।”

इस प्रकार गुरु से अनुमति प्राप्त करके वे पुनः पत्तन में गये और अभयदेवसुरि को अत्यन्त आदरपूर्वक प्रणाम किया।

आचार्य अभयदेवसूरि भी हृदय में 'अत्यन्त प्रसन्न हुए और उन्होंने सोचा कि मैंने इसको जैसा योग्य समझा था वैसा ही सिद्ध हुआ। उनके मन में यह दृढ़ विश्वास था कि जिनवल्लभ ही हमारा उत्तराधिकारी (पट्टधर) होने के सर्वथा योग्य हैं। "परन्तु क्या उसको समाज स्वीकार करेगा? वह एक चैत्यवासी आचार्य का शिष्य था, पर इससे क्या? क्या पक्ष से पक्षज उत्पन्न नहीं होता?" इस प्रकार सोचते हुए भी अभयदेवसूरि जैसे प्रभावशाली आचार्य-शिरोमणि भी जिस बात को न्याय, धर्म और समाजहित की दृष्टि से सर्वथा उचित समझते थे, उसको अन्धविश्वासी समाज का विरोध सहन करके भी करते। संभवतः वे भी यही सोचकर संतुष्ट हो गए कि "यद्यपि शुद्धं लोकविरुद्धं, न करणीयं नाचरणीयम्"। अतः आचार्यश्री के मन की बात मन में ही रह गई और उन्होंने समाज के सामने मत्था टेककर अपनी अन्तरात्मा की पुकार के विरुद्ध अपने दूसरे शिष्य वर्धमान को आचार्य-पद देकर जिनवल्लभगणि को उपसम्पदा प्रदान की और सर्वत्र विचरण करनेकी अनुमति प्रदान की। तत्पश्चात् आचार्य अभयदेवसूरि के कथनानुसार प्रसन्नचन्द्राचार्य की आज्ञासे उनके पश्चात् देवभद्राचार्यने इनको पट्टधर बनाने का प्रयत्न किया, परन्तु जब जिनवल्लभगणि को यह पद प्राप्त हुआ, तो उनके जीवन का सूर्य अस्त होने वाला था।

चित्रकूट गमन

उपसम्पदा ग्रहण करके वे कुछ दिन गुर्जरप्रदेश में विहार करते रहे, परन्तु यहां उन्हें सुविहित सिद्धान्त-प्रचार में वैसी सफलता नहीं मिली, जैसी कि वे चाहते थे। उस समय गुजरात चैत्यवासियों का सब से बड़ा गढ था; यहां पर जिनवल्लभगणि जैसे क्रान्तिकारी विचारक, कटु आलोचक और निर्भय वक्ता की दाढ़-गलना सरल न था, यह तो अभयदेवाचार्य जैसे सुलझे

द्रष्टा और उपहार-कृशाल व्यक्ति का ही काम था, जो चैत्यवासियों के प्रधानाचार्य आचार्य द्रोणसूरि तक से समुचित सम्मान प्राप्त कर सके और अपने नचाओं की टीका पर उनकी छाप लगवा कर चैत्यवासियों द्वारा मान्य भी करा सके। जहाँ श्रीअग्रगण्येवाचार्य के इस प्रयत्न को स्तुत्य कहना पड़ता है वहाँ यह भी मानना पड़ता है कि उन्हें उसके लिये कई बार अपने विद्वानों को बलि देकर आचार-शैथिल्य भी स्वीकार करना पड़ा था। परन्तु जिनबलभगणि दूसरे ही प्रकार के व्यक्ति थे, वे जिनका निरोध करते थे उसका बड़े उपरूप में; और उन्हें किसी विषय में और किसी समय शिथिलता तनिक भी पमन्द नहीं थी। इनकी असफलता का एक कारण यह भी हो सकता है कि चैत्यवास त्याग करने से चैत्यवासी इनको अपना शत्रुमा समझने लगे होंगे और चैत्यवाम के संसर्ग में रहने के कारण वसतिमार्गियों से उन्हें समुचित आदर और महयोग न मिला होगा। इसी कारण सभवतः उन्होंने गुर्जरप्रदेश को छोड़कर मेदपाट (मेवाड़) में जाना स्वीकार किया। यद्यपि वहाँ भी सर्वत्र चैत्यवासियों का जोर था, परन्तु नये प्रदेश में एक प्रतिभाशाली व्यक्ति के लिये अपना स्थान बना लेना अधिक मरल होता है। 'घर का लोगी लोगिया, आन गांव का सिद्ध।' यह कहावत प्रसिद्ध ही है। इसीके अनुसार माण्डव्या गौतम बुद्ध को जो आदर वाहर मिला वह उनकी जन्मभूमि कपिलवस्तु में नहीं; भगवान महावीर को भी लिच्छवी गण में मफलता तब ही मिली जब वे अन्यत्र प्रतिष्ठा प्राप्त कर चुके थे। यही बात आधुनिक काल में आर्यसमाज के प्रवर्तक स्वामी दयानन्द के जीवन में भी हुई। अतः जिनबलभगणि को मेदपाट में अधिक सफलता प्राप्त होना स्वाभाविक ही था।

मेदपाटप्रदेश में जाकर उन्होंने पहिले पहल चित्रकूट (चित्तोड़) में कुछ दिन धिताने का निश्चय किया। वहाँ पर उनके

गुरु आचार्य अभयदेवसूरि की कीर्ति और प्रतिष्ठा पर्याप्त थी। अतः वहाँ के लोग उनका कोई बिगाड़ तो न कर सके परन्तु फिर भी उन्हें कुछ छुद्रजनों का पर्याप्त विरोध सहन करना पड़ा। वहाँ के श्रावकों से उन्होंने रहने के लिये स्थान मांगा तो उत्तर मिला “यहाँ एक चण्डिकामठ है वहाँ यदि ठहरना चाहें तो ठहर जाय।” गणिजी उनके दुष्ट अभिप्राय को अच्छी तरह से समझते थे, परन्तु फिर भी वे देवगुरु के प्रसाद पर विश्वास रख के वही पर ठहर गये। चण्डिका देवी भी उनके ज्ञान, ध्यान और अनुष्ठान से प्रसन्न हुई और उनकी सिद्धिदात्री बन गई। उनके पास प्रतिदिन अनेक दार्शनिक ब्राह्मण आने लगे, इनमें से प्रत्येक निज निज शास्त्रों के विषय में उनसे वार्तालाप करता था और उनके उत्तर से सन्तोषलाभ करता था। धीरे धीरे उनकी विद्वत्ता की प्रसिद्धि और उनके पाण्डित्य का प्रभाव व सुयश सर्वत्र फैल गया। जैन श्रावक भी उनकी ओर आकर्षित हुए और उनको विश्वास होने लगा कि यही एक साधु है जो सर्व संशयों को दूर करके हमारे हृदय के अन्धकार को दूर कर सकता है। गणिजी में जो बात सब से अधिक आकर्षण करने वाली थी वह यह थी कि उनकी ‘कथनी’ और ‘करणी’ एक थी। वे जिन सिद्धांतवचनों की व्याख्या अपने वचनों में करते थे उन्हीं को वे अपने आचरण में भी उतारते थे।

गणिजी के चमत्कार

चित्रकूट में रहते हुए जिनवल्लभगणिने कई चमत्कारपूर्ण कार्य किये। इनका साधारण नाम का एक भक्त-श्रावक एक बार उनके पास आया। वह चाहता था कि अपने जीवन में परिग्रह की एक सीमा निर्धारित करूँ। इसका संकल्प लेने के लिये जब वह उनके पास आया तो उन्होंने पूछा कि तुम अपने सर्व संप्रद की सीमा कितनी रखना चाहते हो? साधारण श्रावक का

योग साधारण ही था, अतः उसने सर्व संप्रद की सीमा २० हजार की रखी । परन्तु जिनबलभगणि जो अपने ज्योतिष-ज्ञान से उसके गामी ऐश्वर्य को वेग्य सकते थे, अतः उन्होंने उस सीमा को और बढ़ाने के लिए कहा, तब साधारण ने तीस सहस्र कहे, परन्तु जिनबलभगणि ने कहा कि 'यह पर्याप्त नहीं है और अधिक बढ़ाओ ।' साधारण को इस पर बहुत आश्चर्य हुआ, क्योंकि उसके गृह की समस्त वस्तुओं का मूल्य ५०० भी नहीं होता था, फिर भी गणिजी के वारंवार आप्रह करने पर उसने एक लाख का सर्व परिष्कार निश्चित किया । स्वल्प कालान्तर में ही उसकी संपत्ति इतनी बढ़ी कि वह एक लक्षाधीश कहलाने लगा और वह सम्पूर्ण संघ में अप्रगण्य हो गया । इस चमत्कार से वे सारे सेठ भी उनकी ओर आकर्षित हो गये; जो साधुओं के पास धर्म और चारित्र्य की शिक्षा के लिये नहीं अपितु ऋद्धि-सिद्धि दोहने के लिये जाते हैं ।

एक दूमेरा चमत्कार उन्होंने और दिखलाया । उनके ज्योतिष-ज्ञान की कीर्ति सर्वत्र फैल गई थी । एक ज्योतिषी ब्राह्मण उनके यश को सहन न कर सका और वह जिनबलभगणि को नीचा दिखाने की दृष्टि से उनके पास आया । आसन देने के पश्चात् निम्नलिखित वार्तालाप प्रारंभ हुआ:—

जि०—भद्र ! आपका निवासस्थान कहां है ? और आपने किस शास्त्र का अभ्यास किया है ? । ब्रा०—मेरा निवासस्थान यहां ही है और मैंने अभ्यास-व्याकरण, काव्य, अलङ्कार आदि सब ही शास्त्रों का किया है । जि०—ठीक है, परन्तु विशेष रूप से किस विषय का किया है ? । ब्रा०—व्योतिष का । जि०—चन्द्र और आदित्य के लग्नों के विषय में आप जानते हैं ? । ब्रा०—इसमें क्या है ? बिना गणना किये ही एक दो या तीन लग्नों का प्रतिपादन कर सकता हूँ । जि०—बहुत सुन्दर ज्ञान है ! । ब्रा०—लग्न

के विषय में क्या आप भी कुछ जानते हैं ? जि०-हां कुछ थोड़ा सा । ब्रा०-अच्छा, तो आप कुछ कहें । जि०-भूवेव ! आप बतलाइये, मैं दस या बीस कितने लग्नों का प्रतिपादन करूं ?

यह बात सुनकर ब्राह्मण आश्चर्यचकित हो गया और उसके आश्चर्य का तो ठिकाना ही न रहा, जब उन्होंने शीघ्र गणना करके उन लग्नों को बतला दिया । इसके बाद गणिजी आकाश की ओर संकेत करके बोले-“ विप्रवर ! देखो वह आकाश में दो हाथ का जो मेघ-खण्ड दिखाई पड़ता है, क्या आप बता सकते हैं कि उससे कितनी वर्षा होगी ? ” ब्राह्मण बेचारा हतप्रभ हो गया । उसको निरुत्तर देख कर गणिजीने बतलाया-वह मेघखण्ड दो घड़ी के भीतर सम्पूर्ण गगनमण्डल में व्याप्त होकर इतनी जल-बुष्टि करेगा कि दो ‘ भाजन ’ भर जायेंगे । सचमुच ऐसा हुआ भी । इसके परिणाम स्वरूप वह ब्राह्मण जब तक वहां रहा, तब तक उनके चरणों की वन्दना करके ही भोजन करता था ।

षट्कल्याणक-प्ररूपणा

जिनवल्लभगणि जैन सिद्धान्त के कितने मर्मज्ञ थे और उसका प्रतिपादन वे कितने निर्भय होकर करते थे; इस बात का प्रमाण उनके द्वारा की गई छठे कल्याणक की प्ररूपणा में मिलता है । साधारणतया प्रत्येक तीर्थंकर के निम्नलिखित पांच कल्याणक माने जाते हैं:-

- १-दैवलोक से प्युत होकर माता के गर्भ में प्रवेश करना । २-जन्म ग्रहण करना । ३-संसार से विरक्त होकर प्रव्रज्या (दीक्षा) ग्रहण करना । ४-तपश्चर्या द्वारा केवलज्ञान-केवलदर्शन प्राप्त करना । ५-निर्वाण (मुक्ति) प्राप्त करना ।

भगवान महावीर के विषय में यह विशेष माना जाता है कि पहिले उन्होंने देवानन्दा ब्राह्मणी के गर्भ में प्रवेश किया और वहां से उस गर्भ को इन्द्र-आवेश से हरिणगमयी देव द्वारा महारानी त्रिशला के गर्भ में लाया गया । सूत्रग्रन्थों में ऐसा कि आगे बतलाया गया है, इस गर्भोपहरण को भी उपर्युक्त पांच के समान ही एक कल्याणक माना गया है । जिनवल्लभगणिने कल्पसूत्रादि के पाठ पर सम्यग् विमर्श कर इसको छठा कल्याणक प्रसिद्ध किया । अन्य पांच कल्याणकों के उपलक्ष में तो उस समय वैत्यवासी लोग भी एक उरसव मनाकर भगवान की पूजा किया करते थे, परन्तु गर्भोपहरण नाम का कल्याणक तत्कालीन जनता में विस्मृत हो चुका था । इसलिये जब आश्विन कृष्णा त्रयोदशी के आने पर जिनवल्लभगणिने श्रावकों से कहा कि आज हमें श्रमण भगवान महावीर का छठा कल्याणक मनाना है तो वे बड़े आश्चर्य में पड़ गये । परन्तु जब उनको आगमों के प्रमाण देकर समझाया गया तो वे लोग उस छठे कल्याणक को मनाने के लिये सहर्ष तैयार हुए । वहां के सभी देवालय वैत्यवासियों के थे; अतः प्रश्न यह था कि उसको कहां मनाया जाय ? प्रथम तो जिनवल्लभगणि के नेतृत्व में सभी श्रावक एक चैत्यालय पर गये, परन्तु उनको नेम्नते ही उस चैत्यालय की एक आर्या घरना देकर द्वार पर बैठ गई । उसका कहना था कि ऐसा काम कभी भी नहीं हुआ, इसलिये मैं अपने जीते जी कदापि न होने दूंगी । बहुत समझाने बुझाने पर भी जब उसने अपना हठ नहीं छोड़ा, तो जिनवल्लभगणि सारे श्रावकों को लेकर वापिस अपने स्थान पर लौट आये । अन्त में एक श्रावक के घर पर ही भगवान की मूर्ति की स्थापना कर वह उरसव सम्पन्न किया गया ।

विधिवैत्यों की स्थापना

इस घटना से जिनवल्लभगणि के श्रावकों को अपनी उपासना के लिये एक स्वतंत्र देवगृह की आवश्यकता प्रतीत हुई । अतः उन्होंने गणिजी के सामने दो देवालय बनाने की इच्छा प्रकट की । गणिजीने भी उनके इस पुण्य प्रयत्न को श्रावकों का आवश्यक कर्त्तव्य व आचार बतलाया और श्रावकों ने भी निर्माण का कार्य प्रारंभ कर दिया । सत्कार्य में विघ्न होते ही हैं । इस कार्य में भी अकारण ही वसुदेव नामक सेठ विघ्नरूप बन कर उपस्थित हुआ और उसने इन देवगृह-निर्माण करने वाले श्रावकों को कापाळिक तक कह डाला । एक दिन बाहर जाते हुए गणिजी को वह मिल गया, तो उन्होंने बड़े प्रेम-पूर्वक उससे कहा कि ' भद्र वसुदेव ! गर्व करना ठीक नहीं है । जो श्रावक देवालय बनवा रहे हैं उनमें कोई ऐसा भी होगा जो तुम्हें कभी बन्धन-मुक्त करेगा । ' उस समय तो वसुदेव संभवतः इन शब्दों के मर्म को न समझ सका । परन्तु कुछ दिनों बाद जब वह किसी अपराध के कारण राजा का कोपभाजन हुआ और उसे ऊँठ के साथ बांधकर के लेजाने की आज्ञा हुई तो जिनवल्लभगणि के भक्त-श्रावक साधारण नाम के सेठने ही उसको छुड़ाया । अन्त में उक्त दोनों मन्दिर पूर्ण हो गए और वाचनाचार्य जिनवल्लभ गणि ने पार्श्वनाथ और महावीर विधिवैत्यों की स्थापना कर दी ।

षड्यन्त्र का भण्डाफोड

जिनवल्लभ गणि के बढते हुए प्रभाव को कुछ लोग सहन न कर सके और वे उसको कम करने के लिये तरह तरह के उपाय करने लगे । किन्हीं मुनिवन्द्याचार्य ने अपने दो शिष्यों को जिनवल्लभजी के पास भेजा । प्रत्यक्ष में तो वे गणिजी से

सिद्धान्तानाना के लिये आये थे परन्तु अप्रत्यक्ष में वे एक पङ्क्त्यन्त का आयोजन कर रहे थे । जिनवल्लभगणि शुद्ध मन से उन दोनों को सिद्धान्तों का अध्ययन करते थे, परन्तु वे दोनों येन केन प्रकारेण जिनवल्लभगणि के श्रद्धालु श्रावकों में उनके प्रति अमङ्गल उत्पन्न करने में लगे हुए थे, और अपने सब कारनामों का समाचार अपने गुरु मुनिचन्द्राचार्य को लिखते रहते थे । एक बार सयोगवश उनका लिखा पत्र जिनवल्लभजी के हाथ आगया और सारा भण्डाफोड हो गया । सारा प्रसंग जानकर उनके मन में तेज उदपन्न हुआ और उनके मुग से निकल पडा:—

आसीज्जनः कृतघ्नः, क्रियमाणघ्नस्तु साम्प्रतं जातः । इति मे मनसि वितर्को, भवितालोकः कथं भविता ? ॥ १ ॥

जिनमङ्गलभगणि चड़े स्पष्टवादी थे और उनकी आलोचना बड़ी कटु होती थी । सभी विद्वान लोग बैठे हुए थे, बहुत से नाम्मण विद्वान भी आए हुये थे । इस बार व्याख्यान में निम्नलिखित गाथा आगई:—

धिञ्जार्हण गिहीणं, जार्हणं [? जह] पासत्थार्हण वावि दट्ठणं । जस्स न मुज्झइ दिट्ठी, अमूढदिट्ठि तयं वित्ति ॥ १ ॥

इस गाथा की व्याख्या उन्होंने चड़े विस्तार के साथ की और इस प्रसंग में चैत्यवासियों के साथ साथ ब्राह्मणों की भी तीव्र आलोचना की । नाम्मण लोग इस बात को सहन न कर सके और क्रुद्ध होकर व्याख्यान से उठ गये । उन्होंने एकत्र होकर मोना कि किम्मी प्रकार जिनवल्लभ के साथ विवाद करके इनको निष्प्रभ करना चाहिये । परन्तु जिनवल्लभगणि इससे तनिक भी भयभीत नहीं हुए और उन्होंने निम्नलिखित पद्य भोजपत्र पर लिखकर उनके पास भेजा:—

मयिनामदुभीतेरमृतमयतया धैर्यगाम्भीर्ययोगाद्, न क्षुभ्यन्ते च तावन्नियमितसलिलाः सर्वदैते सगुद्राः ।

आहो ! क्षोभं ब्रजेयुः क्वचिदपि समये दैवयोगात् तदानीं न क्षोणी नाद्रिचक्रं न च रविशशिनौ सर्वमेकार्णवं स्यात् ॥ १ ॥
यह श्लोक वृद्ध ब्राह्मणने पढा और अन्य कुपित हुए ब्राह्मणों को समझा बुझाकर शांत किया ।

प्रतिबोध और प्रतिष्ठाएँ

इस प्रकार हम देखते हैं कि जिनवल्लभगणिने द्रोह, दुर्प और विरोध के सामने कभी शिर नहीं झुकाया, साथ ही वे यह भी समझते थे कि मनुष्य कितना निरीह प्राणी है जो लोभादि का शिकार सहज ही में हो जाता है । ऐसे लोगों पर वे क्रोध नहीं करते थे, क्योंकि वे दया के पात्र होते हैं । इस प्रकार के लोग भी उनके पास आते थे, तो वे उनको आध्यात्मिक रोगी समझ कर उनकी चिकित्सा-विधान किया करते थे, शर्त इस बात की थी कि उस व्यक्ति में पूर्ण श्रद्धा होनी आवश्यक थी । एक बार गणदेव नाम का एक श्रावक उनके पास आया, उसे स्वर्ण(सोना) सिद्धि की आवश्यकता थी । उसने सुन रखा था कि जिनवल्लभजी के पास स्वर्णसिद्धि है, वह उनके स्थान पर बारंबार आने लगा । गणिजी को उसका यह भाव ज्ञात हो गया, उन्होंने लिप्सा की लपट से दग्ध होते हुये उसके हृदय को परख लिया, अतः उन्होंने ऐसे उपदेशामृत की वृष्टि करना प्रारंभ किया कि वह सेठ स्वर्णार्थी से धर्मार्थी हो गया । तब गणिजीने पूछा ' भद्र ! कहो क्या तुम्हें स्वर्णसिद्धि की आवश्यकता है ? ' तो, उसका यही उत्तर था कि मैं तो श्राद्ध-धर्म का ही व्यवहार करना चाहता हूं । यही सेठ बाद में इनके लिखित ' द्वादशकुलक ' नामक उपदेशों को लेकर वाग्जड(वागड़) प्रवेश में गया और उनका प्रचार करके जिनवल्लभगणि की कीर्तिपताका फैलाई । इसके

फलस्वरूप वहां की सारी जनता में गणिजी के प्रति अपार श्रद्धा और स्नेह का वातावरण बन गया ।

इसके पश्चात् उनकी कीर्ति दिन-प्रतिदिन बढ़ती गई और वे अपने ज्ञान और चारित्र के लिये प्रसिद्ध होते गये । दूर-दूर स्थानों से श्रावक लोग उनके आमन्त्रित करने लगे । नागपुर(नागौर) में जाकर उन्होंने नेमिनाथ विधिचैत्य की प्रतिष्ठा की, और तत्रस्थ संचने आदर-पूर्वक सर्व सम्मति से इनको गुरु-रूप में स्वीकार किया । इधर नरवरपुर के श्रावकों के हृदय में भी यह अभिलाषा उत्पन्न हुई कि जिनवल्लभजी को अपने गुरु-रूप में स्वीकार करके उनके द्वारा देवमन्दिर और देवप्रतिमा की स्थापना करवाय । उनकी प्रार्थना स्वीकार हुई और जिनवल्लभगणिने नरवरपुर जाकर उनको कृतार्थ किया । जिन जिन मन्दिरों में उन्होंने प्रतिष्ठा करवाई, उनकी विशेषता यह थी कि उनमें यह स्पष्ट आदेश लिखवा दिया गया था कि ' वहां रात्रि के समय पूजा-अर्चन, स्त्री का प्रवेश तथा ऐसे ही अन्य कार्य जो चैत्यवासियों के मन्दिरों में होते थे-नहीं होंगे । ' इस प्रकार अब जिनवल्लभगणि का सन्देश स्पष्टतया सफल होने लगा था । अब उनको सन्तोष हो चला था कि उन्होंने अपने गुरु अभयदेवाचार्य को जो वचन दिया था, वे उसके अनुसार आचरण करने में पूर्ण सफल हो रहे हैं ।

१ जिसका नाम सूरिजी के पट्टधर अविकाप्रकटित युगप्रधान पद विभूषित दादा श्रीजिनदत्तसूरिजी को प्राप्त हुआ ।

२ इसका उद्देश्य तत्कालीन ही देवालय के निर्माण के पुत्र कवि पद्मानन्द अपने वैराग्यशतक में भी करते हैं—

“ सिद्धः श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरो. शान्तोपदेशामूर्तः । श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याजः, पद्मानन्दश्च व्यक्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ १ ॥ ”

प्रवचनशक्ति

जिनवल्लभगणि की व्याख्यानपटुता, प्रवचनशक्ति की भी बहुत प्रसिद्धि हुई। एक बार विक्रमपुर के आसपास विहार कर रहे थे। मरुकोट्ट निवासियोंने उनके प्रवचन की प्रशंसा सुनकर उनको अपने नगर में बुलाना चाहा। बहुमानपूर्वक वीनती करने पर जिनवल्लभगणि विक्रमपुर होते हुए मरुकोट्ट पधारे। वहां पहुँचने पर श्रावकोंने एकत्र होकर बड़े ही विनीतभाव से प्रार्थना की कि 'हे भगवन् ! हम लोग आपके शीमुख से भगवद् वचनों पर प्रवचन सुनना चाहते हैं।' जिनवल्लभगणिने कहा—श्रावकों की यह इच्छा सर्वथा उचित और श्लाघ्य है।' अतः शुभ दिवस से प्रवचन प्रारंभ हुआ। अपने व्याख्यान के लिये उन्होंने श्रीधर्मदासगणि कृत उपदेशमाला की निम्नलिखित गाथा को चुना:—

“ संवच्छरमुसमजिणो, छम्मासा वद्धमाणजिणचंदो । इय विहरिया निरसणा, जइज्ज एओवमाणेणं ॥ ३ ॥ ”

इसी गाथा को लेकर वाचनाचार्य जिनवल्लभजीने अनेक दृष्टान्त, उदाहरण आदि देते हुए सिद्धान्त-प्ररूपण करते करते छ महीने लगा दिये। इसको देख कर सभी लोग आश्चर्यचकित हुए और कहने लगे 'ये तो स्वयं भगवान तीर्थंकर ही मालूम पड़ते हैं, अन्यथा इस प्रकार की अष्टतस्त्राविणी वाणी कहां मिल सकती है?'

समस्यापूर्ति

व्याख्यान देने और शास्त्रार्थ करने में जो प्रसिद्धि गणिजीने प्राप्त की, वही समस्या-पूर्ति के क्षेत्र में भी उन्हें सहज सुलभ

हुई । समस्या-पूर्ति में न केवल उनकी काव्य-प्रतिभा, छन्दयोजना तथा प्रबन्धपटुता का परिचय मिलता है अपितु उनकी प्रत्युत्पन्नमति एवं उक्तिशैली का भी ज्ञान हमें होता है । एक समय की बात है वे कहीं जा रहे थे, एक विद्वान् उनकी मार्ग में मिल गया । उसने उनके पाण्डित्य की प्रसिद्धि पहिले से ही सुन रखी थी, अतः परीक्षा करने की दृष्टि से उसने निम्नलिखित सगन्यापद उनके सामने रखा:—

“ कुरङ्गः किं भृदो मरकतमणिः किं किमशनिः ? । ”

इस पद को सुनते ही गणिजीने इसकी पूर्ति तुरन्त ही इस प्रकार कर डाली:—

“ चिरं चित्तोद्याने चरसि च सुखाब्जं पिवसि च, क्षणादेणाक्षीणां विरहविषमोहं हरसि च । ”

तृप ! त्वं मानाद्रिं दलयसि च किं कौतुकरं, कुरङ्गः किं भृदो मरकतमणिः किं किमशनिः ? ॥ १ ॥ ”

इसको सुनकर वह विद्वान् अत्यन्त प्रसन्न हुआ और बोला—मैंने आपके विषय में जैसा सुना था वैसा ही आपको पाया । ऐसा कष्टकर वह उनके चरणों पर गिर पड़ा ।

ऐसी ही दूसरी घटना धारानगरी की है । उस समय धारा में श्रीनरवर्मा नामक नृपति राज्य कर रहे थे । एकवार राजसभा में दो पण्डित बाहर से आये । उन्होंने पण्डितों के सामने यह समस्यापद रखा—

“ कण्ठे कुठारः कमठे ठकारः । ”

राजसभाके सभी पण्डितोंने अपनी बुद्धि के अनुसार इस समस्या की पूर्ति की, परन्तु उन दोनों विदेशी पण्डितों का चित्त

प्रसन्न नहीं हुआ। तब किसीने राजा से कहा—हे देव ! पाण्डता क द्वारा का हुई समस्या—पूर्ति इन दोनों कों पसन्द नहीं आई। तब राजाने पूछा कि इन दोनों को सन्तुष्ट करने का कोई अन्य उपाय संभव है ? इस पर राजा को उत्तर मिला कि चित्रकूट (चित्तोढ़) में जिनवल्लभगणि नाम के श्वेताम्बर साधु हैं जो सब विद्याओं में निपुण माने जाते हैं। तब राजाने साधारण नामके सेठ के पास एक पत्र भेजा, जिसमें उससे अनुरोध किया गया था कि वह अपने गुरु जिनवल्लभगणि के द्वारा इस समस्या की पूर्ति करवाकर शीघ्र ही भेजे। प्रतिक्रमण के बाद जब गणिजी को पत्र सुनाया गया तो उन्होंने तत्काल ही इस प्रकार उस समस्या को पूर्ण किया—

“ रे नृपाः ! श्रीनरवर्मभूप-प्रसादनाय क्रियतां नतार्द्धः। कण्ठे कुठारः कमठे ठकार-श्चक्रे यदश्वोग्रखुराग्रघातैः ॥ १ ॥ ”

यह पूर्ति जब राजसभा में पहुँची तो न केवल विदेशी विद्वान् ही सन्तुष्ट हुए अपितु स्वयं राजा भी जिनवल्लभगणि का सदा के लिये भक्त हो गया। यही कारण है कि जब गणिजी कुछ काल उपरान्त धारानगरी पधारे तो राजाने उनको तीन लाख मुद्रा या तीन ग्राम लेने के लिये बहुत कुछ आग्रह किया। परन्तु जब यह आग्रह उस अपरिग्रही और निस्पृह साधुने स्वीकार नहीं किया तो राजाने गणिजी की अनुमति से चित्रकूट में श्रावकों द्वारा निर्मापित दो विधिवैद्यों की पूजा के लिये वह धन दान में दे दिया। इसी बात का उल्लेख उनके गुरुभ्राता जिनशेखराचार्य के प्रशिष्य श्रीअभयदेवसूरिने जयन्तविजय नामक काव्य (र. सं. १२७८) में भी किया है—

“ तच्छिष्यो जिनवल्लभो प्रभुरभूद् विश्वम्भराभाभिनी—मास्वद्भालललामकोमलयशःस्तोमः शमाराभभूः ।

यस्य श्रीनरवर्मभूपतिशिरःकोटीरत्नाङ्कुर-ज्योतिर्जलिजलैरपुष्पत सदा पादारविन्दद्वयी ॥ १ ॥
 कश्मीरानपहाय सन्ततहिमव्यासङ्गवैराग्यतः, प्रोन्मीलद्गुणसम्पदा परिचिते यस्यास्यपङ्केरुहे ।
 सान्द्रामोदतरङ्गिता भगवती वाग्देवता तस्म्यपी, धारालामलभव्यकाव्यरचनाव्याजादनृत्यच्चिरम् ॥ २ ॥

आचार्यपद और स्वर्गवास

जिनब्रह्मभगणि की प्रसिद्धि और प्रभाव को सुनकर श्रीदेवभद्राचार्य को अपने गुरु प्रसन्नचन्द्राचार्य का अन्तिमवाक्य स्मरण हो आया । उन्होंने सोचा कि मैं अभी तक अपने गुरुश्री के आदेश के अनुसार जिनवल्लभगणि को श्रीअभयदेवाचार्य का पट्टधर नहीं बना सका । ऐसा विचार कर उन्होंने जिनवल्लभगणि को पत्र लिखा । उस पत्र में लिखा था—“तुम शीघ्र ही अपने समुदाय मद्धित विहार कर चित्रकूट आओ, मैं भी वहीं पर आरहा हूँ ।” जिनवल्लभगणि उस समय नागपुर (नागौर) में थे । वहाँ से वे विहार करके चित्रकूट (चित्तोड़) पहुँचे । देवभद्राचार्य भी अपने समुदाय सहित वहाँ पधारे । देवभद्राचार्य उस समय के परम प्रतिष्ठित गीतार्थसाधु और विद्वान थे । इनके द्वारा रचित महावीरचरियं, पासनाहचरियं, कहारणकोस इत्यादि महा-प्रण्य आज भी जैन कथा-साहित्य में आदर की दृष्टि से देखे जाते हैं । उन्होंने उस समय पं. सोमचन्द्र (जो कि आगे चल कर जिनवल्लभसूरि के पट्टधर युगप्रधान श्रीजिनदत्तसूरि के नाम से प्रसिद्ध हुए) को भी बुलाया था परन्तु वे किसी कारणवश न आ सके । आचार्य देवभद्रसूरिने विधिवत् श्रीजिनवल्लभगणि को श्रीअभयदेवसूरि के पट्ट पर स्थापित किया और उस समय से वे श्रीजिनवल्लभसूरि के नाम से प्रसिद्ध हुए । परन्तु वे इस पद पर अधिक समय तक न रह सके । उन्होंने ज्योतिष गणना

के अनुसार अपनी आयु छह वर्ष और समझी थी, परन्तु छह महीने ही बीते थे कि एकाएक उनका शरीर अस्वस्थ हो गया । यह देखकर उनको आश्चर्य हुआ और उन्होंने पुनर्गणना की तो, पता चला कि पहिले कुछ अङ्क छूट गये थे जिसके कारण छ महीने के स्थान पर छ वर्ष आये । ऐसा निश्चय होजाने पर उन महानुभावने अपने शरीरत्याग की तैयारी-धैर्य और सन्तोष के साथ कर दी । संघ एकत्र हुआ; सर्व जीवों के प्रति आपने मैत्रीभाव को प्रकट करते हुए-अपराधों की क्षमा याचना की, अरिहंत, सिद्ध, साधु और केवलीप्रणीत धर्म का शरण अंगीकार किया और तीन दिन का अनशन किया । इस प्रकार तैयार होकर सं. ११६७ कार्तिक कृष्ण अमावास्या-दीपावलि की मध्यरात्रि में पञ्चपरमेष्ठि का स्मरण करते हुए इस असार संसार को त्याग कर श्रीजिनवल्लभस्वरिने चतुर्थ देवलोक की यात्रा की ।

शास्त्रविरुद्ध आचरणा करनेवाले चैत्यवासियों के विरोध में आचार्य हरिभद्रस्वरिने जो प्रचण्ड आवाज उठाई थी वह सफल हुई या नहीं कह नहीं सकते, परन्तु आचार्य जिनेश्वरस्वरिने पत्तन में जाकर चैत्यवास, और चैत्यवासियों का समूलोच्छेदन करने के लिये जो चिनगारी छोड़ी थी उसको अपने प्रकाण्डपाण्ड्य और अपूर्व प्रतिभा से विमूषित जिनवल्लभगणि जिस प्रबल प्रभञ्जन को लेकर आगे बढ़े, उसमें चैत्यवास का महादुम निर्मूल होकर धराशायी हो गया और उसके रहेसहे अवशेष आचार्य जिनदत्त-स्वरि से लेकर द्वि. आचार्य जिनेश्वरस्वरि तक के आचार्यादिने (गणिजी के अनुयायियोंने) सफाया कर दिया । अतएव जिनवल्लभ-गणि का जीवन एक क्रान्तिकारी जीवन था, जिसकी पवित्र और प्रभूत देनों के लिये जैन समाज उनका सदा के लिये ऋणी होगा । वे एक सच्चे सत्यप्रेमी साधु थे । आढम्बर से उन्हें घृणा थी और मिथ्याचरण से था हार्दिक विरोध । उन्होंने जिसको

एक बार मय्य ममसा उसको अपनी ' कथनी ' और ' करणी ' में निर्भीक होकर उतारा । मनसा वाचा कर्मणा जिस सत्य की त्रयामना का आदर्ग उन्होंने जैन-ममाज के सामने रखा वह आज भी एक तब ज्योतिःस्तम्भ की भांति विद्यमान है । परन्तु क्या हम उसही प्रत्यर-प्रभा को अपने अन्वकारपूर्ण हृदयों में आज घुमने दे रहे हैं ?

ग्रन्थरचना

गणितरत्नी १२ वीं शती के सुप्रसिद्ध उद्भट विद्वानों में से एक थे । इनका अलङ्कारशास्त्र, छन्दशास्त्र, व्याकरण, दर्शन, ज्योतिष, नाट्यशास्त्र, कामतन्त्र और सैद्धान्तिक विषयों पर एकाधिपत्य था । इन्होंने अपने जीवनकाल में विविध विषयों पर भेकड़ों ग्रन्थों की रचना की थी, जिसका उल्लेख सुमतिगणि गणधरसार्द्धशतक की वृत्ति में इस प्रकार करते हैं :—

“ परमयापि भगवतामवदातचरितनिधीनां श्रीमरुकोट्टसप्तवर्षप्रमितकृतनिवासपरिशीलितसमस्तागमानां समग्रगच्छादृतसूक्ष्मार्थ-
मिद्वान्तविचारसार-पडशीति-सार्द्धशतकाल्यकर्मग्रन्थ-पिण्डविशुद्धि-पौषषविधि-प्रतिक्रमणमामाचारी-सङ्क्षपट्टक-धर्मशिक्षा-
द्वादशकुलरूपप्रकरण-प्रश्नोत्तरशतक-मृद्धारशतक--नानाप्रकारविचित्रचित्रकाव्य--शतसङ्ख्यस्तुतिस्तोत्रादिरूपकीर्तिपताका सकल
गदीमण्डलं गणयन्ती विदुज्जनमनांसि प्रमोदयति । ”

हिन्दु धैरदुर्दिपाक से बहुत से अमूल्य ग्रन्थ नष्ट होगए और इस कारण से इस समय केवल ४१ रचनायें ही प्राप्त हैं और ये के केवल नामोद्देश ही मिलते हैं । उपलब्ध ग्रन्थों की तालिका निम्न है :—

१ सूक्ष्मार्थविचारसारोद्धार (सार्द्धशतक) प्रकरण, २ आगमिकवस्तुविचारसार (पडशीति) प्रकरण, ३ पिण्डविशुद्धि प्रकरण,

४ पौषधविधि प्रकरण, ५ प्रतिक्रमणसामाचारी, ६ सर्वजीवशरीरावगाहनास्तव, ७ श्रावकव्रतकुलक, ८ द्वादशकुलक, ९ धर्मशिक्षा, १० सङ्क्षपट्टक, ११ प्रश्नोत्तरैकषष्टिशतकव्यम्, १२ श्रृङ्गारशतक, १३-१७ आदिनाथादि चरित्र पञ्चक, १८ वीरचरित्र (जय भववर्ण० प्रा. गा. १५), १९ चतुर्विंशति जिनस्तोत्र (आ. सीमभव. गा. १४५), २० पञ्चकल्याणकस्तव (सम्भं नमिऊण. प्रा. गा. २६) २१ सर्व जिनपञ्चकल्याणकस्तव (पणमियसुर. प्रा. गा. ८), २२ नन्दीश्वरस्तोत्र (वंदिय नेदिय. प्रा. गा. २५), २३ ऋषभजिनस्तोत्र (सयलभुवणिक्क. प्रा. गा. ३३), २४ लघु अजितशान्तिस्तव (उल्लासि० प्रा. गा. १७), २५ ऋषभस्तुतिः (मरुदेवीनाभि० प्रा. गा. ४), २६ पार्श्वस्तोत्र (सिरिभवण० प्रा. गा. ११), २७ छुद्रोपद्रवहर पार्श्वस्तोत्र (नमिरसुरासुर० प्रा. गा. २२), २८ महावीरविज्ञप्तिका (सुरन्तरवद्दकयवंदण. प्रा. गा. १२), २९ महाभक्तिगर्भा सर्वविज्ञप्तिका (लोयल्लोय० प्रा. गा. २७), ३० भावारिवारणस्तोत्र (समसस्कृतप्राकृत गा. ३०), ३१ पञ्चकल्याणकस्तोत्र (प्रीतिद्वान्निशत् स. प. १३), ३२ कल्याणकस्तव (पुरन्दरपुरस्पद्धि० सं. प. ७), ३३ सर्वजिनस्तोत्र (प्रीतिप्रसन्नमुख० सं. प. २३), ३४ वीतरागस्तुतिः (देवाधीशकृते० सं. प. १०), ३५ पार्श्वस्तोत्र (नमस्यद्दीर्वाण. सं. प. ३३, प्रथमकृति), ३६ पार्श्वस्तोत्र (पायात्पार्श्वः सं. प. २९) ३७ पार्श्वस्तोत्र (समुद्यन्तो० सं. प. १८) ३८ पार्श्वस्तोत्र (विनयविनमद्. सं. प. १९), ३९ पार्श्वस्तोत्र (त्वमेव माता त्वं पिता. सं. प. ९), ४० सरस्वतीस्तोत्र (सरभसलसद् सं. प. २५), ४१ नवकारस्तव (किं किं कप्पतरु० अपभ्रंश प. १३), अलुपलब्ध—१ स्वप्राष्टकविचार, २ अष्टसप्तति ।

१ " अज्ञानाद् भणिति स्थितेः प्रथमकाभ्यासात् कवित्वस्य यत्, किञ्चित्सम्प्रमहर्षविस्मयवशाच्चायुक्तमुक्ते मया ॥ ३३ ॥ "

इन ग्रन्थों में मार्कण्डेय, पद्मशीति और विष्णुविशुद्धि ये तीनों ही सैद्धान्तिक ग्रन्थ बहुत ही महत्व के हैं। इन ग्रन्थों पर आचार्य मलयगिरि, घनेश्वराचार्य, हरिभद्राचार्य, मुनिचन्द्राचार्य, यशोदेवाचार्य आदि ने तत्काल ही अर्थात् १२ वीं शती में ही टीकाएं रचकर इनकी सार्वजनिक उपयोगिता सिद्ध की। और भी इनके प्रायः समग्र ग्रन्थों पर अनेक टीकाएं प्राप्त होती हैं, उन सब का उद्देश्य, और गणिजी के काव्यवैशिष्ट्य पर बलभारती की प्रस्तावना में हम प्रकाश डालेंगे। अतः यहां पर कवि की विजयप्राप्ति और टीकाकारों के व्यक्तित्व आदि पर विचार नहीं कर रहे हैं।

विरोधियों के असफल प्रयत्न

आचार्य जिनबलभस्वरि के व्यक्तित्व और असाधारण-प्रतिभा से उत्पीडित परवर्ती कई लेखकोंने असंभाव्य कल्पनाएं उत्पन्न कर उनके व्यक्तित्व को दूषित करने का प्रयत्न किया है। इस प्रकार के अवांछनीय दुष्प्रयत्न करनेवालों में, (साहित्य में शोध करने पर) हमें सर्वप्रथम उपाध्याय धर्मसागरजी के दर्शन होते हैं। धर्मसागरजी जैसे उद्भट विद्वान थे वैसे ही यदि शान्तिप्रिय और गामनेश्वरी होते तो निश्चित ही महापुरुषों को कोटि में आते। पर शोक !!, उस शताब्दि में उनके जैसा दुराग्रही, कलहप्रेमी, उन्मत्त और निहव दूमरा व्यक्ति नहीं हुआ, जिसको तत्कालीन गणनायकों-विजयदासस्वरि तथा विजयहीरस्वरि जैसे को-यार्यार योल (आदेशपत्र) निकाल कर गच्छ बहिष्कृत करना पड़ा और उनके उत्सृज्य प्ररूपणामय ग्रन्थों को जलशरण करवाना पड़ा। अतः ऐसी आस्था में धर्मसागरजी कल्पित विकल्पों का उत्तर देना तो नहीं चाहिये किन्तु आज भी उन्हीं के वचनों का उद्धरण लेकर समाज में विष फैलानेवाले मानविजयजी आदि कई विघ्नप्रेमी मौजूद हैं। अतः उनका कुछ समाधान होना

और साहित्य-जगत् में यथार्थ स्थिति का दिग्दर्शन होजाय, इसलिये उनके प्रमुख प्रमुख विकल्पों पर विचार कर लेना उचित प्रतीत होता है। सागरजीने जिनवल्लभगणि के विषय में जो विभिन्न विवाद उठाये हैं उनमें से प्रमुख निम्नलिखित हैं:—

१-आचार्य अभयदेवसूरि के पास इन्होंने उपसम्पदा ग्रहण नहीं की थी, अर्थात् शिष्य नहीं बने थे। २-षट्कल्याणक की प्ररूपणा उनकी उत्सूत्रप्ररूपणा थी। ३-उत्सूत्रप्ररूपणा के कारण वे संघ बहिष्कृत थे। ४-पिण्डविभृद्धि आदि सैद्धान्तिक ग्रन्थों के प्रणेता जिनवल्लभ नाम के कोई दूसरे आचार्य थे। अतः अब इन चारों विकल्पों पर हम क्रमशः विचार करते हैं:—

उपसम्पदा

वस्तुतः यदि कोई व्यक्ति गच्छ-व्यामोह से प्रमाणों के सद्भाव में भी केवल 'येन केन प्रकारेण प्रसिद्धिमान् पुरुषो भवेत्' नीति को अपनाकर अपने हृदय की कालिमा को महापुरुषों पर लगाने का प्रयत्न करता है तो वह दया का पात्र ही है। आधुनिक समय में ही देखिये, महात्मा गांधी के सत्ययत्नों को सहन न कर अपनी दूषित मनोवृत्तियों से उनका वध करनेवाला गोडसे, महात्मा के नाम के साथ ही सर्वदा के लिये अमर हो गया ! उसी प्रकार अपनी निहवताभरी प्ररूपणाओं से संघर्ष-साहित्य में धर्मसागरजी भी सदा के लिये उल्लेखनीय हो गये।

आचार्य जिनवल्लभसूरि के वृत्त को हम ऊपर देख आये हैं कि मूल में आप कूर्चपुरीय चैत्यवासी जिनेश्वराचार्य के शिष्य थे और आचार्य अभयदेवसूरि से सैद्धान्तिक वाचना प्राप्तकर, सुविहित साधुओं के आचरण-व्यवहारों को समझकर, चैत्यवास त्यागकर अभयदेवाचार्य के पास उपसम्पदा (पुनर्दीक्षा) ग्रहण की। धर्मसागरजी से चार शताब्दि पूर्व ही श्रीसुमतिगणि और

जिनपाञ्चोपाध्याय (जिनका अरिहत्त दीक्षा पर्याय १२२४ से १३१० तक है) ने अपने ग्रन्थों में यह बात स्वीकार की है ।
आचार्य जिनेश्वरसूरि के शिष्य और नवागुटीकाकार श्रीअभयदेवसूरि के सतीर्थ-गुरुभ्राता श्रीजिनचन्द्रसूरिने सं. ११२५ में मंगेरंगगाला नामक कथा-ग्रन्थ की रचना पूर्ण की । उसकी पुष्पिका में लिखा है—

“ इति श्रीमज्जिमनचन्द्रसूरिकृता तद्धितेयश्रीप्रसन्नचन्द्रसूरिसम्भयितेन गुणचन्द्रगणि(ना) प्रतिसंस्कृता, जिनवल्लभगणिना च सज्जोयिता, मंगेरंगगालाऽऽगधना समाप्ता । ” अर्थात्—श्रीजिनचन्द्रसूरिप्रणीत उनके विनेय प्रसन्नचन्द्राचार्य की अभ्यर्थना से गुणचन्द्रगणि (जो आचार्य बनने पर देवभद्राचार्य के नाम से प्रसिद्ध हुए) द्वारा प्रतिसंस्कृत और गणि जिनवल्लभ द्वारा सशोधित मंगेरंगगाला पूर्ण हुई । इससे स्पष्ट है कि यदि जिनवल्लभगणि उपसम्पदा ग्रहण कर आचार्य अभयदेवसूरि के शिष्य न बने होते तो जिनचन्द्रसूरि जैसे, अपने मतीर्थों अभयदेवसूरि, एवं शिष्य प्रसन्नचन्द्राचार्य, हरिभद्रसूरि, वर्धमानसूरि आदि समर्थ विद्वानों के मदते हुए एक चैत्यवासी गणि से अपनी कृति का सशोधन करवाय-समावना नहीं की जा सकती ।

मनगुण में जिनतल्लभगणि यदि अभयदेवसूरि के शिष्य बने न होते और उत्सूत्रप्ररूपक होते तो अभयदेवसूरि के स्वर्गारोहण के पश्चात् गन्त में अमाचारण प्रतिभाशाली और गीतार्थप्रवर आचार्य देवभद्रसूरि, जिनके सम्बन्ध में सुमतिगणि कहते हैं—

“ मत्तर्कन्यायचर्चाक्षितचतुरगिरः श्रीप्रसन्नेन्दुसूरिः, सूरिः श्रीवर्द्धमानो यतिपतिहरिभद्रो मुनिर्देवभद्रः ।

न इसने यह स्पष्ट नो जाता है कि-५. ११२५ में पूर्व ही जिनतल्लभगणि चैत्यवास का परित्याग कर उपसंपदा ग्रहणपूर्वक नवागुटीकाकार भाष्यमंगेरंगसूरि के शिष्य बन चुके थे । मणदक ।

इत्याद्याः सर्वविद्यार्णवमकलभुवः सञ्चरिष्णुरूक्षीर्त्तिः, स्तम्भायन्तेऽधुनापि श्रुतचरणरमाराजिनो यस्य शिष्याः ॥१॥”
वे अपने हाथों से गणि जिनवल्लभ को आचार्य अभयदेवसूरि के पट्टधर पद पर कदापि स्थापित नहीं करते । स्थापित करना स्पष्ट प्रतिपादन करता है कि गणिजीने आचार्य अभयदेवसूरिजी के पास में उपसम्पदा ग्रहण करली थी, अर्थात् शिष्यत्व स्वीकार कर चुके थे । सं. ११७० में लिखित पट्टावलि में कवि पल्ल जिनवल्लभसूरि को अभयदेवसूरि का पट्टधर स्वीकार करते हैं:—

सुगुरु जिणेसरसूरि नियमि जिणचंदु सुसंजमि । अभयदेउ संवंग नाणी, जिणवल्लहु आगमि ॥ ”

आचार्य जिनवल्लभसूरि के प्रपौत्र पट्टधर और उ. जिनपाल तथा सुमति गणि के गुरु आचार्य जिनपतिसूरि स्वरचित संघपट्टक वृत्ति में लिखते हैं कि—‘चैत्यवास को चतुर्गतिभ्रमणदायक मानकर जिनवल्लभजीने आचार्य अभयदेवसूरि के पास उपसम्पदा ग्रहण की थी’ :—

“ सुगृहीतनामधेयः, प्रणतप्राणिमन्दोहवित्तीर्णशुभभागधेयः, चैत्यवासदोषभासनसिद्धान्तार्कणतापासितकृतचतुर्गतिसंसारयास-
जिनभवतवासः, सर्वज्ञशामनोत्तमाङ्गस्थाना[ङ्गो]दिनवाङ्मत्तिच्छ्लीमदभयदेवसूरिपादसरोजमूले गृहीतचारित्रोपसम्पत्तिः, करुणा-
सुघातरद्विणीतरङ्गरङ्गत्त्वान्तः सुविधिमार्गावभासनप्रादुःपद्विशदकीर्त्तिकौमुदीनिपूदितदिक्सीमन्तिनीवदनध्वान्तः, स्वस्योपसर्गमभ्युप-
गम्यापि त्रिदुषा दुरध्वविध्वंमनमेवावेयमिति ’ सत्पुरुषपदवीमद्वीयसी विदधानः, समुज्जितसूरिर्भगवान् श्रीजिनवल्लभसूरिः.... । ”

साथ ही इन्हीं जिनवल्लभ गणि रचित सूक्ष्मार्थविचारसारोद्धार (सार्द्धशतक) प्रकरण पर बृहत्तच्छीय श्रीधनेश्वराचार्यने सं. ११७१ में टीका रचना पूर्ण की है, (स्मरण रहे कि जिनवल्लभसूरि का स्वर्गवास ११६७ में हुआ था, उसके चार वर्ष पश्चात्

ही इसकी रचना हुई है। अर्थात् ग्रन्थकार और टीकाकार दोनों समकालीन आचार्य हैं) उसमें १५२ वें पद्य की व्याख्या करने हुए वे लिखते हैं:—

“ निणवत्तभगणिनामकेन मतिमता सकलार्थसङ्ग्रहाहिस्यानान्नाद्यद्गोपाङ्गपञ्चाशकादिशास्त्रवृत्तिविधाना-
पमानवानतीर्णिमुगाधयन्त्रितधरामण्डलाना श्रीमदभयदेवसूरीणां शिष्येण ‘लिखितं’ कर्मप्रकृत्यादिगम्भीरशास्त्रेभ्यः समुद्धृत्य दृढं—
निनयधगणिलिखितम्.....। ” अर्थात्—साद्वैशतक के प्रणेता स्थानांगसूत्रादि अगोपांग और पंचाशक आदि के व्याख्याकार
आचार्य अभयदेवसूरि के ही शिष्य थे। इससे भी यह बात अत्यन्त स्पष्ट हो जाती है कि अभयदेवसूरि इनको उपसम्पदा प्रदान
कर अपना शिष्य तोषित कर चुके थे। केवल ये ही नहीं किन्तु धर्मसागरजी के ही पूर्वज तपगच्छीय श्रीहेमहंससूरि (

) अपने कल्पान्तर्वर्च्य में लिखते हैं:—

“ तवाङ्गीगुत्तिस्मारक श्रीअभयदेवसूरि जिणे थंभणे सेही नदीनै उपकंठी श्रीपार्थनाथ तणी स्तुति करी, धरणेन्द्र सहाथै श्रीपार्थ-
विभ्य प्रत्यक्ष कीभो, शरीरतणौ ढोड रोग उपशमाव्यौ, तच्छिष्य जिनचल्लभसूरि हुआ, चारित्रनिर्मल अनेकग्रन्थतणौ निर्माण कीधौ। ”
और इसी प्रकार तपगच्छीय आचार्य मुनिसुन्दरसूरि स्वप्रणीत त्रिदशतरङ्गिणी ऋगुर्वावली में लिखते हैं:—

“ व्याख्याताऽभयदेवसूरिरमलप्रज्ञो नवाङ्गथा पुन-र्भव्यानां जिनदत्तसूरिरिददाद् दीक्षां सहस्रस्य तु ।

श्रीदः श्रीजिनचल्लभो गुरुरभूद् ज्ञानादिलक्ष्म्या पुन-र्ग्रन्थान् श्रीतिलकश्चकार विविधांश्चन्द्रप्रभाचार्यवत् ॥१॥ ”

✽ न ‘अगमामङ्गत प्रथोत्तरं ग्रन्थ देते, जो स्वल्प काल में ही ‘प्रथोत्तर-चत्वारिंशत् शतक’ के नाम से इस संपादक द्वारा प्रकाशित होने वाला है।

इत्यादि अवतरणों से सिद्ध है कि गणिनी नवाङ्गीवृत्तिकारक आचार्य अभयदेवसूरि के शिष्य थे। उपसम्पदा के विना शिष्यत्व स्वीकृत नहीं हो सकता तो पट्टधर आचार्यत्व की कल्पना-कल्पना मात्र ही रह जाती है। अतः यह मानना ही होगा कि जिन-वल्लभगणिने चैत्यवास त्याग कर अभयदेवसूरि से उपसम्पदा ग्रहण की थी। इसलिये युगप्रधान जिनदत्तसूरि जैसे समर्थ विद्वान् स्थान स्थान पर जिनवल्लभसूरि को अभयदेवसूरि का शिष्य कहते हैं।

केवल यही नहीं किन्तु आचार्य जिनवल्लभसूरि स्वयं स्वप्रणीत श्रावकव्रतकुलक में आचार्य अभयदेवसूरि का शिष्य कहते हैं:—
“ जुगपवरागमसिरि-अभयदेवमुणिवह्यमाणसुद्धेण । जिणवल्लहगणिणा गिहि-वयाइ लिहियाइ मुद्धेण ॥ २८ ॥ ”
गणिनी स्वयं को आचार्य अभयदेवसूरि के शिष्य ही नहीं किन्तु अष्टसप्ततिका में तो जिनेश्वरसूरि का शिष्य और अभय-देवसूरि के पास श्रुताध्ययन और उपसम्पदा ग्रहण करने का उल्लेख भी करते हैं:—

“ लोकार्च्यकूर्चपुरगच्छमहाघनोत्थ-मुक्ताफलोच्चलजिनेश्वरसूरिशिष्यः ।

प्राप्तः प्रथां सुवि गणिजिनवल्लभोऽत्र, तस्योपसम्पदमवाप्य ततः श्रुतं च ॥ ”

साथ ही स्वप्रणीत प्रश्नोत्तरैकवष्टिशतं काव्य में जहां आचार्य अभयदेवसूरि को “ के वा सद्गुरवोऽत्र चारुचरणश्रीसुश्रुता विश्रुताः ? ” इस प्रश्न के उत्तर में “ श्रीमदभयदेवाचार्याः ” का उल्लेख किया है, उसकी अवचूरि करते हुए तपागच्छनायक श्रीसोम-सुन्दरसूरि के शिष्यने (स. १४८६ में) ‘ सद्गुरवः ’ के स्थान पर ‘ मद्गुरवः ’ पाठ स्वीकार किया है:—

“ श्रीपाके ’ इति वचानात् श्रीधातुः । ममाभयं ददातीति मदभयदस्तस्मिन् यो मदभयं ददातीति, तत्र मम मनः प्रीतियुक्तं

भातीत्यभिप्रायः ।इत्यादि स्वयं रचित ग्रन्थों के प्रमाणों से संदेह का अवकाश ही नहीं रह पाता ।

पदकल्याणक

शास्त्रीय मगानुमार प्रत्येक तीर्थंकर के च्यवन*, जन्म, दीक्षा, केवलज्ञान और निर्वाण ये पांचकल्याणक अनिवार्य रूप से होते ही हैं । परन्तु भ्रमण भगवान् महावीर के ईत पांच कल्याणों के अतिरिक्त एक छठा कल्याणक और हुआ, वह था गर्भापहरण* । यह घटना इस प्रकार वर्णित मिलती है:—

* इस प्रथम कल्याणक का नाम एक च्यवन हो नहीं, किंतु अयतरण गर्भ, गर्भाधान आदि अनेक नाम शास्त्रकार फरमाते हैं, जैसे कि आचार्य-त्रिनमदरगणि क्षमाभगवन् नी नृहसप्रहणी हो “अवयराण जम्मनिक्रमणणनिव्वाण पचकक्षाणे । तित्थयराण नियमा, करति येसेसु खित्तसु ॥ १ ॥” इस गाथा में अयतरण कहते हैं, आनार्थ हरिभद्रसरिजी पचाशक की “गम्मे जम्मे य तहा, णिम्पुगणे वेय णाणनिव्वाणे । सुवगुरुणं जिणाण, कक्षाणा होति पायज्जा ॥ ३१ ॥” इस गाथा में गर्भकल्याणक और इसकी टीका में नवात्रयीकाकार आ. अमयदेवसरिजी इसे गर्भाधान कहते हैं ।

इन गिरिष्टि प्रमाणों में निश्चित यह हुआ कि-देवलोक में च्यवनमान को ही नहीं अपितु च्यवर माता की कुक्षि में तीर्थंकर गर्भतथा उत्पन्न होना अन्यायक है, इसी कारण शास्त्रकार स्थान स्थान पर लिखते हैं कि—“अथ चइत्ता गम्भं वक्कंते” अर्थात् देवलोक से च्यवे और च्यवर माता की कुक्षि में गर्भमाना उत्पन्न हुए । अथादक ।

“अथ च्यवन शब्द व्याकर माता की कुक्षि में गर्भतथा उत्पन्न होने का योक्तक है, वैसे ही गर्भापहार शब्द हरण मात्र का नहीं, किंतु देवानदा को यदि ये अपहरण द्वारा त्रिशला की कुक्षि में स्थापन करने रूप अर्थ का योक्तक है । यही बात तपागच्छीयोपाध्याय जयविजयजी कल्पदीपिका में लिखते हैं, “गर्भमन्-पीठमन्तरूपस्य हरण-त्रिशलाकुक्षौ स्रृकागमन-गर्भहरण” ॥ इस तरह त्रिशला की कुक्षि में गर्भाधानरूप गर्भहरण-गर्भापहार को कल्याणक न माना किन्ती प्रकार युक्तियुक्त नहीं, यदि उपरोक्त व्याख्योपेत गर्भापहार कल्याणक मानने योग्य न हो तो कल्पसूत्रोक्त “एव चउदस महासुम्भि

श्रमण भगवान् महावीर का जीव दशम देवलोक से न्युत होकर आषाढ शुक्ल षष्ठी के दिवस माहणकुण्डग्राम के निवासी कोडाल गोत्रीय ऋषभदत्त विप्र की पत्नी जालंधरा गोत्रीय देवानन्दा की कुक्षि में उत्पन्न हुए । देवानन्दाने चौदह स्वप्न देखे । ८२ दिवस पश्चात् देवलोकस्थ सौधर्मेन्द्र अवधिज्ञान से भगवान् को देवानन्दा के गर्भ में स्थित देखकर प्रसन्न होता है और अर्द्धपूर्वक ' नमुत्थुणं ' आदि से स्तुति करता है । पश्चात् विचार करता है कि तीर्थंकर का जीव किसी अशुभ कर्मोदय के कारण श्रेष्ठ क्षत्रियवंशों का त्यागकर विप्रादि नीच कुलों में उत्पन्न हो सकता है, परन्तु उस निम्न कुल की माता की योनि से उनका जन्म कदापि नहीं होता । मैं इन्द्र हूँ, भगवान् का भक्त हूँ, अतः मेरा जीताचार (कर्तव्य) है कि मैं गर्भसंक्रमण (अपहरण कर अन्य स्थान पर प्रक्षेप) करवाऊँ ? इत्यादि विचार कर अपना आत्माकारी हरिणगमेपी नामक देव के बुलाता है और आदेश देता है कि तुम जाकर देवानन्दा के गर्भ में स्थित भगवान् के जीव को लेकर क्षत्रियकुण्ड के अधिपति ज्ञातवंशीय काश्यप गोत्रीय सिद्धार्थनरेश की पत्नी वाशिष्ठ गोत्रीय त्रिशला क्षत्रियाणी की कुक्षि में स्थापित करो और त्रिशला की कुक्षि में स्थित पुत्री के गर्भ को देवानन्दा ब्राह्मणी के उदर में स्थापित करो ! आदेश प्राप्त कर हरिणगमेपी देव आता है और आश्विन १४ त्रयोदशी की मध्यरात्रि में यह कार्य पूर्ण करता है । इसी रात्रि में त्रिशला क्षत्रियाणी १४ स्वप्न देखती है, राजा सिद्धार्थ से निवेदन करती है । नृपति सिद्धार्थ भी स्वप्नलक्षण पाठनों को बुलाकर स्वप्न फल पूछता है । तब मात्स्न्य होता है कि

सत्त्वा पासेह तित्यग्रमाया " इस नियमानुसार, और पचाशकोंक कल्याणक के " कल्याणकला य जीवाण " इस लक्षण से युक्त गर्भाधान कल्याणक सूचक १४ स्वप्न त्रिशलामाता न देखती । संपदक ।

भीमहर अगप नक्तर्ती का जीव ध्रियला की रत्नमयी कुक्षि से जन्म ग्रहण करेगा । उसी दिवस से धनद के आज्ञाकारी देव मय प्रताप के वस्तुओं की मिश्रार्थ के घर में वृद्धि करते हैं ।

इसी गर्भोपहरण को मंगलस्वरूप मानकर सब ही शास्त्रकारोंने इसे कल्याणक के रूप में स्वीकार किया है । किन्तु अपनी आधिनियेशक मान्यता के वशीभूत होकर, शास्त्रीय मान्यता एवं परंपरा का त्याग कर, कई इस कल्याणक को कल्याणक के रूप में स्वीकार नहीं करते । उनकी मान्यता के अनुसार इसमें निम्नलिखित बाधाएँ हैं:—

१. गर्भहरण अतिनिन्द्य कार्य होने से आश्वर्य (अच्छेरा) २+ । जो आश्वर्य हो वह मंगलस्वरूप कल्याणक नहीं माना जा सकता । २. शास्त्रों में किसी भी स्थल पर श्रमण भगवान महावीर के छ कल्याणक हुए हैं—स्पष्ट उल्लेख नहीं मिलता । जहाँ कहीं भी उल्लेख है वह कल्याणक शब्द से अभिहित नहीं है किन्तु वस्तु या स्थान शब्द से कथित हैं । ३. पञ्चाशक शास्त्र में भूतानागत और भविष्यद् रूप त्रिकालभावि चौबीस तीर्थंकरों के कल्याणकों की संख्या—परिमाण सूचन करने में महावीर के पाच ही कल्याणक माने हैं । टीकाकार अभयदेवसूरिने भी पांच ही लिखे हैं । यदि गर्भोपहार छठा होता तो उसकी संख्या क्यों नहीं देते ? । ४. यदि 'पंच हत्युत्तरे होत्था, साहणा परिनिब्बुण' आदि से गर्भहरण को भी कल्याणक

+ "नीचीर्गोत्रविपाकरूपस्य अतिनिन्द्यस्य आश्वर्यरूपस्य गर्भोपहारस्यापि कल्याणकत्वकथन अनुचित" कल्पसु प ९

इसी पर टिप्पन करते हुए आ० सागरानंद लिखते हैं—'गर्भोपहारोऽशुभः' । "अकल्याणकभूतस्य गर्भोपहारस्य" कल्पकिरणवली । "करोपि ? श्रीमहावीरे, कथ कल्याणकानि षट् । यत्तेवैकमकल्याणं, विप्रनीचकुलत्वतः ॥ १ ॥" गुरुतत्त्वप्रदीप । संपादक ।

स्वीकार करते हो तो जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति के अनुसार 'पंच उत्तरासाठे अभीर्ई छठे होत्था' से ऋषभदेव का राज्याभिषेक नामक कल्याणक भी मानना चाहिए। ५. शास्त्रों में तथा किसी भी आचार्य द्वारा इसका उल्लेख न होने से यह प्रतिपादन अशास्त्रीय है, अतः उत्सूत्रप्ररूपणा है और इसका प्रतिपादन सर्वप्रथम जिनवल्लभ गणिने ही किया है।

इन विकल्पों का समाधान (उत्तर) क्रमशः इस प्रकार है:—

१. यदि हम आश्वर्य को कल्याणक के रूप में स्वीकार न करें तो हमारे सन्मुख कई बाधाएँ उपस्थित होती हैं। शास्त्रों में जहां दश आश्वर्यों (अच्छेरों) का वर्णन है, उसमें १९ वे तीर्थंकर मल्लिनाथ का स्त्री रूप में होना भी एक आश्वर्य माना गया है। यदि नारी का तीर्थंकर होना आश्वर्य के अंतर्गत आता है तो सहज ही प्रश्न उठते हैं कि क्या उस नारी का तीर्थंकरत्व मंगल-दायक हो सकता है? क्या उस नारी के जीवन की अमूल्य घटनाएं कल्याणक के रूप में स्वीकार की जा सकती हैं? क्या उसकी तीर्थंकर उपाधि कल्याणकारक हो सकती है? क्या उसका शासन चतुर्विध संघ के लिये कल्याण-कारक हो सकता है? यदि भगवान् महावीर का गर्भापहरण कल्याणकस्वरूप नहीं हो सकता तो नारी का तीर्थंकरत्व कैसे कल्याणस्वरूप हो सकता है?

इसी प्रकार दूसरा एक आश्वर्य उत्कृष्ट देहधारी १०८ मुनियों के साथ भगवान् ऋषभदेव का सिद्धिगमन (निर्वाण प्राप्त करना) है। ५०० धनुष परिमाण की देह उत्कृष्टदेह मानी जाती है। इस प्रकार के उत्कृष्ट देहधारी जीव एक समय में एक साथ दो ही मुक्ति जा सकते हैं, यह शास्त्रीय नियम है। दो से अधिक एक समय में मुक्ति नहीं जा सकते, इस शास्त्रीय मर्यादा का उल्लंघन होने से इसे आश्वर्य मानते हैं तो, क्या हम इसको आश्वर्य मानकर मंगलदायक कल्याणक स्वीकार नहीं कर सकते? यदि

हम इसे कल्याणक स्वीकार नहीं करते हैं तो प्रभु शुभभदेव का निर्वाण प्राप्त करना उनके स्वयं के लिये मंगलस्वरूप, आनन्दधाम-प्राप्तिरूप कदापि नहीं हो सकता तथा उनका निर्वाण कल्याणक, समाज के लिये श्रेयस्कर भी नहीं हो सकता । परन्तु आश्चर्य है कि हम इसे मंगल-स्वरूप कल्याणक अंगीकार करते हैं-करना ही पड़ता है । अतः विचार करना चाहिये कि एक आश्चर्य को तो हम कल्याणक नहीं मानते और दो आश्चर्यों को आश्चर्य्य को कल्याणक रूप में स्वीकार करते हैं, क्या यह नीति उचित कही जा सकती है ?

यदि गर्भोन्महार मंगलमय न होता तो आचार्य्य हेमचन्द्रसूरि अपने त्रिपटिशलाकापुरुषचरित्र के दशमपर्व, द्वितीय सर्ग में इसे मंगलस्वरूप कदापि स्वीकार नहीं करते, वे कहते हैं:—

“ देवानन्दागर्भगते, प्रभौ तस्य द्विजन्मनः । चभूव महती ऋद्धिः, कल्पद्रुम इवागते ॥ ६ ॥

तस्या गर्भस्थिते नाथे, द्वयशीतिदिवसात्यये । सौधर्मकल्पाधिपतेः, सिंहासनमकम्पत ॥ ७ ॥ +

ज्ञात्वा चावधिना देवा-नन्दागर्भगतं प्रभुम् । सिंहासनात् समुत्थाय, शक्रो नत्वेत्यचिन्तयत् ॥ ८ ॥

×

×

×

×

+ इस पद्यमें कनिष्ठात्मर्षि आचार्य्य हेमचन्द्रसूरि स्पष्ट फरमाते हैं कि-देवानन्द को कुक्षिमें प्रभु महावीरदेव के अवतरित होनेको क्यासी रिपय्य होता जाने पर धीर्मेन्द्रका आसन कपित हुआ, अतः शान्तिचन्द्रीय जन्मद्वीपप्रशसितृति के—“ तदेव हि कल्याणकं यनासनप्रकम्पप्रयुक्तावपयः पद्मसरायुरेन्द्रा चोभमिति तिपित्यनो गुणस्मसम्भ्रमा उपतिष्ठन्ते ” इस कथनानुसार जिसमें इन्द्रादि देवताओंका आना प्रसूति न हुआ हो उसे पद्मसरायुरेन्द्रा न माननेवालोंने देवानन्दाकी कुक्षिमें वीरविगुहे अवतरणको, जिसे कि हरिभद्रसूरि न समयदेवसूरि जैसे प्रामाणिक आचार्योंने पचाशक प्रकरण गुरु व रक्षिणे स्पष्टतया कल्याणक माना है, उसे कल्याणक नहीं मानना चाहिये । सपादक ।

कृष्णाश्विनत्रयोदश्यां, चन्द्रे हस्तोत्तरास्थिते । स देवस्त्रिशलागर्भे, स्वामिनं निभृतं न्यधात् ॥ २९ ॥
गजो वृषो हरिः साभि-येकश्रीः सक् शशी रवि । महाध्वजः पूर्णकुम्भः, पद्मसरः सरित्पतिः ॥ ३० ॥
विमानं रत्नपुञ्जश्च, निर्धूमोऽग्निरिति क्रमात् । ददर्श स्वामिनी स्वमान्, मुखे प्रविशतस्तदा ॥ ३१ ॥
इन्द्रैः पत्या च तज्जैश्च, तीर्थञ्छन्मलक्षणे । उदीरिते स्वमफले, त्रिशलादेव्यमोदत ॥ ३२ ॥
गर्भस्थेऽथ प्रभो शक्रा-ऽऽज्ञया जृम्भकनाकिनः । भूयो भूयो निघनानि, न्यधुः सिद्धार्थवेइमनि ॥ ३४ ॥ ”

यदि हम देवानन्दा की कुक्षि में उत्पन्न होना कल्याणक मानते हैं और त्रिशला की कुक्षि में संक्रमण होना कल्याणक नहीं मानते हैं तो यह कितना अयुक्त होगा ? जहां हरण को अतिनिन्द्य कार्य स्वीकार करते हैं वहां विप्र कुल में उत्पन्न होना भी नीच गोत्र कर्मविपाक के उदय से मानते हैं-दोनों ही जघन्यता की कोटि में आते हैं । उस अवस्था में एक का अंगीकार और एक का त्याग कदापि युक्तिसंगत नहीं कहा जा सकता ।

दूसरी बात, च्यवन के पश्चात् जो देवोचित कर्तव्य होते हैं वे हरण के पश्चात् ही हुए हैं, ऐसा शास्त्रों में उल्लेख मिलता है, तथा गर्भोपहरण यदि कल्याणक न होता तो आचार्य भद्रबाहुस्वामी जैसे इस अतिनिन्द्य कार्य का शास्त्रों में विस्तार से वर्णन कदापि नहीं करते, उनका यह प्रतिपादन हमें एक नूतन दृष्टिप्रदान करता है कि प्रभु महावीर के कल्याणकों की संख्या हमें ५ ही स्वीकार हो तो देवानन्दा की कुक्षि में उत्पन्न होने से न मान कर गर्भहरण के बाद से ही संख्या मानें ।

२. शास्त्रीय उल्लेखों में हम किसी गच्छ के अथवा आचार्यों के उल्लेख न देकर कतिपय शास्त्रीय उल्लेखों पर ही विचार करते हैं:-

जेनागमों में प्रथम खंड भी आचाराङ्गसूत्र, द्वितीय श्रुतस्कन्ध, भावनाध्ययन में वीरचरित्र का वर्णन करते हुए गणधरदेव लिखते हैं:—

“ते णं फाले णं ते णं समये णं समणे भगवं महावीरे पंचहत्युत्तरे यावि होत्था, तं जहा—१. हत्युत्तराहिं चुर चइत्ता गन्धं वन्ते, २. हत्युत्तराहिं गन्धाओ गन्धं साहरिए, ३. हत्युत्तराहिं जाए, ४. हत्युत्तराहिं सन्वतो सन्वत्ताए मुंडे भविता अगाराओ अणगारियं पवइए, ५. हत्युत्तराहिं कसिणे पडिपुण्णे निन्वाचाए निरावरणे अणंते अणुत्तरे केवलवरणाणदंसणे समुप्पजे, ६. साइणा भगवं परिनिवुए+ ।”

इसकी टीका करते हुए व्याख्याकार आचार्य शीलाङ्कसूरिने भी \times छ ही कल्याणक स्वीकार किये हैं। इसी प्रकार श्रीकल्पसूत्र के प्रारंभ में भी पाठ आता है:—

+ इस पाठका अर्थ नागपुरीय तपागच्छ के मुख्य प्रतिष्ठापक आचार्य पार्श्वचन्द्रसूरि इस प्रकार लिखते हैं—

“श्रीमहावीर तेहना पच कल्याणिक हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि हुआ, जिणि उत्तरा नक्षत्र आगलि हस्त छे ते हस्तोत्तरा कहिये, एतळे उत्तरा-फाल्गुनी नक्षत्रमाहि पच कल्याणिक हुआ, ते कल्याणिक केहा ? कंह छे-हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि स्वामी चव्या. चवीने गर्भि ऊपना १, हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि गर्भ यकी चीजे गर्भि साहया २, हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि स्वामी जन्म पाम्या ३, हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि $\times \times \times$ अणगारपणे प्रव्रजित हुआ. एतावता संयम आदर्यो ४, हस्तोत्तरा नक्षत्रमाहि $\times \times \times$ स्वामी केवली हुआ ५, साइणा-स्वाति नक्षत्रे भगवत श्रीमहावीर निर्वाण पडिइ पहुंता ६ ।”

(आचारांग सूत्र. बाबू प्र. पत्र २३९ व २४२)
 \times पञ्चसु स्थानेषु गर्माधान-संहरण-जन्म-दीक्षा-ज्ञानोत्पत्तिरूपेषु संश्रुता, अतः पञ्चहस्तोत्तरो भगवानभूदिति ” इस टीका पाठसे गर्माधानादि जिन पांच स्थानों में हस्तोत्तरा नक्षत्र होनेका कहा गया है उन पांच स्थानों में से चार को कल्याणक और एक गर्मसंहरण को अकल्याणक नहीं बताया, अतः छः कल्याणक ही मानना टीकाकारके अभिप्राय से युक्तियुक्त है ।

“ ते णं काले णं ते णं समये णं समणे भगवं महावीरे पंच हत्युत्तरे होत्था, तं जहा—१. हत्युत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते, २. हत्युत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए, ३. हत्युत्तराहिं जाए, ४. हत्युत्तराहिं मुंडे भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, ५. हत्युत्तराहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाधाए निरावरणे कसिणे पडिपुण्णे केवलवरणाणदंसणे समुप्पन्ने, ६. साइणा परिनिव्वुए भयवं । ”

इसकी भी टीका करते हुए केवल कुछ तपगच्छीय आचार्यों को छोड़कर प्रायः सब ही टीका व ट्ठकारोंने छ ही कल्याणक हुए, ऐसा स्वीकार किया है ।

स्थानाङ्ग सूत्र के पञ्चम स्थानक में पद्मप्रभ, सुविधि, शीतल आदि महावीर पर्यन्त के चौदह तीर्थंकरों के एक एक नक्षत्र में पांच पांच कल्याणकों की गणना करते हुए कुल ७० कल्याणक हुए, करके पाठ दिखाया है उसमें वीर के पांच कल्याणक हस्तोत्तरा नक्षत्र में हुए:—

“ समणे भगवं महावीरे पंच हत्युत्तरे होत्था, तं जहा—हत्युत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते, हत्युत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए, हत्युत्तराहिं जाए, हत्युत्तराहिं मुंडे भविता जाव पव्वइए, हत्युत्तराहिं अणंते अणुत्तरे जाव केवलवरणाणदंसणे समुप्पन्ने । ”

इसकी टीका करते हुए आचार्य अभयदेवसूरि लिखते हैं:—

“ समणे, इत्यादि । हस्तोपलक्षिता उत्तरा हस्तोत्तरा, हस्तो वा उत्तरो यासां हस्तोत्तरा उत्तराफाल्गुन्यः पञ्चसु च्यवनगर्भ-हरणादिषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा, गर्भाद्-गर्भस्थानात् ‘ गब्भं ’ति गर्भे-गर्भस्थानान्तरे संहतः—नीतः । निर्वृतिस्तु स्वातिनक्षत्रे कार्तिकामावास्यायाम् । ”

इसमें तेरह तीर्थहरो के पांच पांच कल्याणक एक एक नक्षत्र में होने से कुल मिलाकर ६५ होते हैं और उसमें महावीर के गर्भांतरणमहित केवलशान प्राप्ति तक ५ कल्याणक हस्तोत्तरा नक्षत्र में हुए, स्वीकार कर ७० की संख्या पूर्ण करते हैं। इसमें निर्माण सम्मिलित नहीं है। क्या यहाँ निर्वाण को कल्याणक न माना जाय ? और उसे यदि मानते हैं तो ६ हो ही जावे है इसीलिये आचार्य अभयदेवसूरि को विशिष्ट रूप से लिखना पड़ा कि 'निर्वृत्तिस्तु स्वातिनक्षत्रे कार्तिकाऽमावस्यायाम्' इति। अतः यह स्पष्ट है कि जाल्वकारों ने गर्भहरण को कल्याणक के रूप में स्वीकार किया है। यदि गर्भपरिवर्तन अतिनिन्द्य और अशुभ होता तो इसे मङ्गलमय कल्याणकों की गणना में ग्रहण करने की आवश्यकता नहीं थी। इसमें ग्रहण करना सूचित करता है कि गर्भपरिवर्तन भी मङ्गलस्वरूप कल्याणक है।

यहां पर यदि यह विचार किया जाय कि इसमें कहीं भी कल्याणक शब्द की गन्ध तक हमें प्राप्त नहीं होती अपितु इसमें केवल इतना ही कहा गया है कि इस नक्षत्र में ये वस्तुएं हुईं, तो इसे कल्याणक के रूप में कैसे स्वीकार किया जाय ? यह केवल मतिविभ्रम है, विद्वत्तापूर्ण विचार नहीं। यहां पर वस्तु ही कल्याणक का पर्यायवाची शब्द है, इसीसे कल्याणक ग्रहण किया जाता है। उस एकार्थक को हम यदि स्वीकार न करें तो हमारे सामने अनेक प्रकार की विप्रतिपत्तिएं खड़ी हो जायेगी। कुछ स्थलों तो छोड़कर हमें कहीं भी और किसी भी शास्त्र में कल्याणक शब्द पृथक् रूप से प्राप्त नहीं होता, हमें केवल लक्षणा से ही ग्रहण करना होता है। ऐसी अवस्था में क्या हम न्यवन से निर्वाण पदप्राप्ति पर्यन्त की वस्तुओं को कल्याणक स्वीकार नहीं करेंगे ? स्थानाश्रय में प्रतिपादित १४ तीर्थहरों के ७० कल्याणकों को अंगीकार नहीं करेंगे ? कल्पसूत्र पार्थनाथ, नेमिनाथ

आदि चरित्रानुसार, वहां भी कल्याणक शब्द का उल्लेख न होने से क्या हम उनके भी कल्याणक स्वीकार नहीं करेंगे ? नहीं, हमें स्वीकार करना होगा। अन्यथा कल्याणकों का ही स्पष्टतः अत्यन्ताभाव हो जायगा, जो सचमुच में शास्त्रविरुद्ध प्रलापमात्र होगा, कल्याणकों का अभाव अर्थात् मङ्गलदायक वस्तुओं का अभाव होगा। कल्याणकों का अभाव होने से इन्द्रादिक देवताओं की की हुई श्रद्धापूर्वक सम्यग् आराधना केवल ढोंग मात्र ही होगी, भक्ति नहीं। अतः कल्याणक शब्द का उल्लेख न होने पर भी हमें लक्षणा से कल्याणक ग्रहण करना ही होगा।

यही नहीं, किन्तु तीर्थंकर का जीव पूर्वभवों में जिस भव से वह सम्यक्त्व अर्जन करता है वहां से लेकर तीर्थंकर भव तक उसके सभी भव 'उत्तमभव' माने जाते हैं। कल्पसूत्रादि शास्त्रों में प्रभु महावीर का भव पोद्दिल राजपुत्र के भव से पंचम भव माना जाता है, परन्तु समवायाङ्गसूत्र में गणधरदेव महावीर का पंचम भव देवानन्दा की कुक्षि में उत्पन्न होना और छठा भव त्रिशलारानी की कुक्षि में उत्पन्न होना और तीर्थंकर रूप से जन्म लेना मानते हैं—

“समणे भगवं महावीरे तित्थगरभवग्गहणाओ छठ्ठे पोद्दिलभवग्गहणे एगं वासकोटिं सामन्नं परियागं पाडणित्ता सहस्सारे कप्पे सव्वट्ठविमाणे देवत्ताए उववन्ने ।”

श्रमण तपस्वी भगवान् महावीर के पोद्दिल के भव से पांच ही भव माने गये, यह छठा भव कैसा ? इसका भ्रम न हो इसलिये टीकाकार अभयदेवस्मरि स्पष्ट कर देते हैं:—

“समणे, इत्यादि। किल भगवान् पोद्दिलाभिघात्तो राजपुत्रो बभूव। तत्र वर्षकोटिं प्रवज्यां पालितवान् इत्येको भवः। ततो

नेनोऽमूर्तिरिति द्वितीयः । ततो नन्दाभिधानो राजसूनुः छत्रानगर्यां जज्ञे इति तृतीयः । तत्र वर्षलक्षं सर्वथा मासक्षपणेन तपस्तप्त्वा यज्ञमोषलोके पुण्योत्तरवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने देवोऽभवत् इति चतुर्थः । ततो ब्राह्मणकुण्डमासे ऋषभदत्त-ब्राह्मणस्य भार्याया देवानन्द्याभिधानायाः कुक्षौ उत्पन्नः इति पञ्चमः । ततो द्वयशीतितमे दिवसे क्षत्रियकुण्डमासे नगरे सिद्धार्थमहाराजस्य त्रिशलाभिगानभार्यायाः कुक्षौ इन्द्रवचनकारिणा हरिर्निगमेपिनाम्ना देवेन संहृतः-नीतः तीर्थङ्करतया च जातः, इति षष्ठः । उक्त-मवप्रणं हि विना नान्यद्भवग्रहणं पष्ठं श्रूयते भगवतः, इत्येतदेव षष्ठमवग्रहणतया व्याख्यातं, यस्माच्च भवग्रहणादिदं षष्ठं तदप्ये-तस्मात् षष्ठमेवेति, सुष्ठूच्यते तीर्थङ्करभवग्रहणात् पष्ठे पोटिलभवग्रहणे इति । ”

इससे यह निष्कर्ष निकलता है कि देवानन्दा की कुक्षि से उत्पन्न होना और उससे अपहृत होकर त्रिशलाकुक्षि में धारण होना अतिनिन्द्य या आश्चर्य नहीं किन्तु उत्तम भव है । अतः पृथक् भवनिर्देश से उत्तम भव होने के कारण यह स्वतः ही मङ्गलस्वरूप कल्याणक हो जाता है ।

३-पञ्चाशक प्रकरण एवं टीकाकार अभयदेवसूरि द्वारा पञ्चकल्याणक स्वीकार करना अपना निजी महत्त्व रखता है । वहां सामान्य रूप से २४ तीर्थङ्करो के कल्याणकों की गणना का प्रसंग होने से पांच ही कहे गये हैं, इससे ६ कल्याणक की मान्यता में यत्किञ्चित् भी बाधा नहीं आती । देखिये, जिस प्रकार चौबीस तीर्थङ्करो की सामान्य गणना में १९ वें तीर्थंकर मल्लिप्रभु की स्त्रीरूप में गणना नहीं करते हैं किन्तु मलिनाथजी कहकर पुरुष रूप में गिनते हैं । परन्तु विशिष्ट व्याख्या में या प्रसंग में मल्लि स्त्री थी, कहते हैं तो, क्या सामान्य प्रसंग से मल्लिप्रभुका स्त्रीत्व छूट जाता है, और क्या वे पुरुष मान ली जाती है ? नहीं ।

इसी प्रकार प्रत्येक तीर्थकर की माता चौदह स्वप्न देखती है । उसमें ऋषभदेव की जननी वृषभ से, महावीर प्रभु की जननी सिंह से और अवशिष्ट अजितनाथ से पार्श्वनाथ पर्यन्त २२ की माताएं हस्ति से लेकर निर्धूम अग्निशिखा पर्यन्त चौदह स्वप्न देखती हैं । कल्पसूत्र में वीरचरित्र में विशलाद्वारा दृष्ट स्वप्नों के अधिकार में आचार्य भद्रबाहुस्वामी, सामान्य पाठ होने से एवं बहुलता की रक्षा करने के लिये सिंह स्वप्न से वर्णन प्रारंभ न कर हस्ति स्वप्न से ही वर्णन प्रारंभ करते हैं, तो क्या यह मान सकते हैं कि विशला ने चौदह स्वप्नों में सर्वप्रथम सिंह का स्वप्न न देखकर हाथी का स्वप्न देखा था ?

यही क्यों ? आचार्य जिनवल्लभसूरिने स्वयं सर्व जिन पञ्चकल्याणकस्तोत्रों में सामान्य जिनेश्वरों की स्तुति एवं कल्याणकनिर्देश मात्र होने से महावीरप्रभु के पांच ही कहे हैं, तो क्या हमें जिनवल्लभसूरि का ही पृथक् अस्तित्व स्वीकार करना होगा ? या उन्हें वितथवचनी कहना होगा ? कदापि नहीं । वस्तुतः सामान्य प्रसंग से पञ्चाशक में महावीरदेव के पांच ही कल्याणक कहे हैं तो अतिरिक्त कल्याणक का अभाव नहीं हो जाता । अतः सामान्य विशेष व्याख्या को मध्यस्थ दृष्टि से देखें तो छ कल्याणक की मान्यता में कोई बाधा उपस्थित नहीं होती ।

४-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति के 'उसभे ण अरहा कोसलिए पंच उत्तरासाहे अभीई छुटे होत्था' इस पाठ के अनुसार यहां यह सन्देह उत्पन्न होना स्वाभाविक ही है कि क्या शास्त्रकार ने राज्याभिषेक को कल्याणक स्वीकार कर 'पंच उत्तरासाहे' कहा है ? परन्तु इसका समाधान इसकी टीका करते हुए टीकाकार तपागच्छीय आचार्य विजयसेनसूरि के शिष्य श्रीशान्तिचन्द्रगणि (जो धर्मसागरजी के ही समकालीन विद्वान थे) कहते हैं कि 'वीरस्य गर्भापहार इव नायं कल्याणकः' महावीर के गर्भहरण की तरह यह

कल्याणक नापी है, किन्तु राज्याभिषेक इन्द्र कर्त्तव्य होने से लक्षणा के साधर्म्य से एवं उत्तरापाढा नामक एक नक्षत्र में होने से शास्त्रकारने 'पंच उत्तरामाढे' कहा है, इसमें कोई दोष नहीं है। इसीलिये आचार्य भद्रबाहुस्वामी ने कल्पसूत्र में 'उसमें णं प्रगता होमलिपि चउ उत्तरामाढे अभीर्ई पंचमे होत्या' कहा है। अर्थात् चार कल्याणक उत्तरापाढा नक्षत्र में हुए हैं और पांचवां (निर्योण) अभिजित नक्षत्र में। टीकाकार का पूरा मन्तव्य इस प्रकार है:—

“ननु अस्मान्देव विभागसूत्रवलात् आविदेवस्य पट्कल्याणकं समापद्यमानं दुर्निवारं इति चेत् ? न, तदेव हि कल्याणकं यन्नामनप्ररुम्पप्रयुक्तावधयः सकलसुरासुरेन्द्रा जीतमिति विधित्सवो युगपत् ससंभ्रमा उपतिष्ठंते, नह्ययं पट्कल्याणकत्वेन भवता निरूप्यमाणो राज्याभिषेकस्तादृशस्तेन वीरस्य गर्भपिहार इव नायं कल्याणकः, अनन्तरोक्तलक्षणायोगात्। न च तर्हि निरर्थकमस्य कल्याणकाधिकारे पठनमिति वाच्यम्, प्रथमतीर्थेशराज्याभिषेकस्य जीतमिति शक्नेण क्रियमाणस्य देवकार्यत्व-लक्षणसाधर्म्येण समाननक्षत्रजाततया प्रमदनेन तत्पठनस्यापि सार्थकत्वात्, तेन समाननक्षत्रजातत्वे सत्यपि कल्याणकत्वाभावेन [अ]नियतवक्तव्यतया, क्वचित् राज्याभिषेकस्याक्यनेऽपि न दोषः। अतएव दशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययने पर्थ्युपणाकल्पे श्रीभद्रबाहुस्वामिपादाः “ते णं काले णं ते णं समगे णं उमगे णं अरहा कोमलिणं चउ उत्तरासाढे अभीर्इ पंचमे होत्या।” इति पञ्चकल्याणकनक्षत्रप्रतिपादकसूत्रं वचन्निधरे। न नु राज्याभिषेकनक्षत्राभिधायकमपीति। न च प्रस्तुतव्याख्यानस्यानागमिकत्वं, आचाराङ्गभावनाध्ययने श्रीवीरकल्याणकसूत्रस्यैव-मेव व्याख्यातत्वात्।”

उम पाठ में राज्याभिषेक भी कल्याणक हो; सन्देह का अवकाश ही नहीं रहता। यदि मानलें कि राज्याभिषेक भी

कल्याणक हो तो प्रायः प्रत्येक तीर्थङ्कर का राज्याभिषेक हुआ है उसे भी मानना होगा । यही क्यों ? भगवान् ऋषभदेव ने युगलिक धर्म का निवारण कर सुमङ्गला के साथ पाणिग्रहण किया, यह लौकिक व्यवहार से एवं गार्हस्थ्यधर्मरूप श्रेष्ठ कार्य होने से इसे भी कल्याणक मानने में क्या आपत्ति है ? यदि इस प्रकार से कल्पनाओं का आश्रय लिया जाय तो पांच ही नहीं अपितु कितने ही कल्याणक प्रत्येक तीर्थंकर के हो सकते हैं, परन्तु शास्त्रविहित न होने से इन्हें कल्याणकों की कोटि में किसी भी शास्त्रकारने नहीं रखा, अतः राज्याभिषेक भी कल्याणक की कोटि में नहीं आ सकता ।

५—कतिपय शास्त्रीय प्रमाणों के उल्लेख हम ऊपर कर चुके हैं । अब खरतरगच्छीय आचार्यों के लिखित प्रमाण छोड़कर केवल अन्यान्यगच्छीय आचार्यों के ही प्रमाण प्रस्तुत करते हैं:—

(क) श्री पृथ्वीचन्द्रसूरि कल्पटिप्पन में लिखते हैं:—

“ हस्त उत्तरो यासां ताः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षम्, इत्यत्र पञ्चसु पञ्च, स्वातौ षष्ठमेव ध्वन्यते । ”

(ख) आचार्य विनयचन्द्रसूरि कल्पनिरुक्त (र. १३२५) में लिखते हैं:—

“ हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा—उत्तरफलगुण्यो, बहुवचनं बहुकल्याणापेक्षम् । तस्यां हि विभोऽयवनं १, गर्भाद्गर्भ-सङ्क्रान्तिः २, जन्म ३, व्रतं ४, केवलं ५ चाभवत् । निर्वृत्तिस्तु स्वातौ ६ । ”

(ग) तपगच्छीय आचार्य कुलमण्डनसूरि कल्पावचूरिका में मूल पाठ की व्याख्या करते हुए लिखते हैं:—

“ श्रीवर्द्धमानस्य षण्णां व्यवनादीनां कल्याणकानां हेतुत्वेन कथितौ तौ वा इति ब्रूमः । ”

(घ) आचार्य जयचन्द्रसूरि अपने कल्पान्तर्वाच्य में लिखते हैं:—

“आपाठे सितपट्टी, त्रयोदशी चाश्विने सिता चैत्रे । मार्गे दशमी सितवै-शाखे सा कार्तिके च कूहुः ॥ १ ॥
वीरम्य पट्कल्याणक्रादिनां इति ।”

(च) तपगच्छीय आ० श्रीसोमसुन्दरसूरि या तदिशष्य स्वप्रणीत कल्पान्तर्वाच्य में लिखते हैं:—

“यत्राऽसौ भगवान् महावीरो देवानन्दायाः कुक्षौ दशमेवलोकगतप्रधानपुष्पोत्तरविमानादवतीर्णः, पञ्चकल्याणकानि उत्तराफाल्गुनिनक्षत्रे जातानि । तथा—..... स्वातिनक्षत्रे परिनिर्धृतः—निर्वाणं प्राप्तो

भगवान्—मोक्षं गत इत्यर्थः । एतानि भगवतो वर्द्धमानस्य पट्कल्याणकानि कथितानि ।”

(छ) अश्वलगच्छीय धर्मदोषरसूरि शिष्य उदयसागर स्वप्रणीत कल्पसूत्रटीका (र. १५११ ज्ये. सु. ५) लिखते हैं:—

“हस्त उत्तरोऽप्रेमरो यासां ताः उत्तराफाल्गुन्यः, बहुवचनं पञ्चकल्याणकापेक्षया ‘होत्या’ आसीत् ।
स्मृतिना नक्षत्रेण ‘परिनिर्धृतः’ निर्वाणं प्राप्तः ।”

(ज) अश्वलगच्छीय वाचनाचार्य श्रीमहावजी गणि शिष्य मुनि माणिकऋषि लिखित सं. १७६६ की प्रति में लिखा है:—

“पञ्चसु न्यवनादिकल्याणकेषु हस्तोत्तरा—हस्तादुत्तरस्यां दिशि वर्तमाना यद्वा हस्त उत्तरो यासां ता उत्तराफाल्गुन्यो
यस्य स पञ्च हस्तोत्तरो भगवान् ‘होत्य’ ति अभूत् ।”

(झ) जोधपुर केसरियानाथ भंडार में सुरक्षित कल्पसूत्र टीका की एक प्राचीन प्रति' में लिखा है—
“ श्रीवर्द्धमानतीर्थाधिपतेः पञ्चकल्याणकानि हस्त-उत्तरो अग्रे यस्मात्, एवम्भूते उत्तराफाल्गुनीलक्षणे नक्षत्रे जातानि ।

मोक्षकल्याणकस्य स्वातौ जातत्वादिति । ”
(ट) तपागच्छीय पं. शान्तिविजयगणि लिखित (ले. सं. १६६७ लाहोर) कल्पसूत्र-अन्तर्वाच्य सस्तबर्क में लिखा हैः—
“ अमणतपस्वी भगवंत ज्ञानवंत श्रीमहावीरदेव, तेहना पांच कल्याणक उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रे हुआ ।
स्वातिनक्षत्रे मोक्ष पहुंचता श्रीमहावीरदेव । ”

(ठ) उपकेश(कंवला)गच्छीय ककुदाचार्य सन्तानीय उपाध्याय रामतिलक शिष्य गणपतिलिखित (ले. सं. १७२४) कल्प-
सूत्र बालावबोध में लिखा है—

“ ए श्रीकल्पसूत्र तणइ प्रारंभइ जगन्नाथ श्रीमहावीरतणां छ कल्याणिक बोलियइ, तद्यथा—‘ते णं का० पंचहत्थुत्तरे होत्था’—
तिणइं समइं अमण भगवंत श्रीमहावीररहइं पञ्चकल्याणिक उत्तराफाल्गुनि नक्षत्रि चन्द्रमा तणइ संयोगि प्राप्त हुंतइ
हुआं ।ए संक्षिप्त वाचनाइं जगन्नाथ तणां छ कल्याणिक जाणिवा । ”

(ड) आश्रलिक मेरुतुङ्गसूरिचित सूरिमन्त्रकल्प के पूर्वलिखित वर्धमानविद्याकल्प में लिखा हैः—
“ उपाध्यायादिपदचतुष्टयेन नवपदस्थापनादिनप्रतिपन्नषट्स्वपि महावीरकल्याणकेषु यावज्जीवं विशेषतपः कार्यम् । ”

१ डवडा न० १८ । २ जोधपुर केसरियानाथ भंडार डा. २० प्रत नं० ६ । ३ महिसणा उपाश्रय के भंडार, पत्र ९१ ।

(८) नपागच्छीय श्रीशान्तिचन्द्रगणि जम्बूद्वीपप्रशमि की टीका करते हुए भगवान् ऋषभप्रभु का राज्याभियेक कल्याणक माना जा सकता है या नहीं ? प्रसंग पर लिखते हैं:—“वीरस्य गर्भोपहार इव नायं कल्याणकः ।” अर्थात् वीर के गर्भोपहार की तरह यह (ऋषभ का राज्याभियेक) कल्याणक नहीं है । इससे स्पष्ट है कि गर्भोपहार कल्याणकों की परिधि में है ।

(त) आगभिरुगच्छीय आचार्य जयतिलकसूरि स्वप्रणीत सुलसाचरित्र के छठे सर्ग में लिखते हैं:—

“देवानन्दोदरे श्रीमान्, श्वेतपष्ठयां सदा शुचिः । अवतीर्णोऽसि मासस्या-पाठस्य शुचिता ततः ॥ १ ॥

त्रिशला मर्वसिद्वेन्छा, त्रयोदश्यामभूद् यतः । तवावतारात्तेनैषा, मर्वसिद्धा त्रयोदशी ॥ २ ॥

शुक्लत्रयोदश्यां यथा-चलमेकं प्रचालयन् । चित्रं कृतवांस्तद्वयोगा-चैत्रमासोऽपि कथ्यते ॥ ३ ॥

यस्याद्यदशम्यां दुर्ग-मोक्षमार्गस्य शीर्षकम् । चारित्रमादृतं युक्ता, मासोऽस्य मार्गशीर्षता ॥ ४ ॥

दशम्यां यस्य शुक्लायां, केवलश्रीरहो ! त्वया । ह्यादत्ता तेन मासोऽस्य, युक्ता माधवता प्रभो ! ॥ ५ ॥

तव निर्वाणकल्याणं, यदिनं पावयिष्यति । तन्न वेदमि यतो नाथ !, मादृशोऽध्यक्षवेदिनः ॥ ६ ॥

सिद्धार्थराजाद्भज ! देवराज !, कल्याणकैः पड्भिरिति स्तुतस्त्वम् ।

तथाविधेयान्तरैरिपदकं, यथा जयाम्याशु तव प्रसादात् ॥ ७ ॥ ”

इत्यादि एक नहीं सैकड़ों प्रमाण दिये जा सकते हैं । अतः यह कहना भी युक्तिसंगत नहीं है कि जिनवल्लभगणि ने ही यह गूढ़न प्रतिपादन किया है । श्रीमान् जिनवल्लभगणि ने तो केवल जो वस्तु चैत्यवासियों के कारण ‘निवर’ में प्रविष्ट होती

जा रही थी उसका पुनः उद्धार कर जनता के सामने रखकर अपनी असीम निर्भीकता का परिचय दिया है । वस्तुतः गणिजी का यह षट्कल्याणकों का प्रतिपादन उत्सूत्र प्रतिपादन नहीं था, किन्तु सैद्धान्तिक वस्तु का ही प्रतिपादन था । यदि यह प्ररूपणा, उत्सूत्रप्ररूपणा होती तो तत्कालीन समग्र गच्छों के आचार्य इसका उग्र विरोध करते; प्रतिशोध में दुर्दम कदम उठाते । पर आश्चर्य है कि तत्कालवर्ति किसी भी आचार्यने इस प्ररूपणा का विरोध किया हो ऐसा प्रमाण प्राप्त नहीं होता है; प्रत्युत प्रतिपादन के प्रमाण अनेकों उपलब्ध होते हैं । अतः यह सिद्ध है कि यह प्ररूपणा तत्कालीन समग्र आचार्यों को मान्य थी । साथ ही यह भी मानना होगा कि खुद तपागच्छीय विद्वानोंने भी षट्कल्याणक लिखे हैं अतः धर्मसागरजी की स्वयं की प्ररूपणा ही निहव-मार्ग की प्ररूपणा है, आचार्य जिनवल्लभसूरि की नहीं ।

इस कल्याणक के विषय में शास्त्रीय दृष्टि से विशेष अध्ययन करना हो तो मेरे शिरच्छत्र पूज्य गुरुदेव श्रीजिनमणि-सागरसूरिजी म. द्वारा लिखित 'षट्कल्याणक निर्णय' * नामक पुस्तक देखें ।

सङ्घवहिकृत ?

जो व्यक्ति पाण्डुरोग से ग्रसित हो जाता है उसे सृष्टि की समस्त वस्तुएं पीतवर्णी ही प्रतीत होती हैं वैसे ही धर्मसागरजी को विद्वत्ता का पीलिया हो गया, तत्फलस्वरूप उनकी दृष्टि में समग्र गच्छवाले निहव, विशुद्ध और कठोर क्रियापात्री खरतर-गच्छ जैसा गण खर-तर, जिनवल्लभसूरि जैसा आचार्य उत्सूत्रप्रतिपादक, माछम हुए । जिनवल्लभसूरि को उत्सूत्रप्ररूपक कहने के

* सुमतिमदन कोटा (राजस्थान) द्वारा प्राप्य ।

पञ्चान् एक नटिल समस्या उनके मन्मुग्ध और आई कि ऐसे प्रत्यक्ष तो सध, गण-वहिष्कृत हुआ करते हैं तो क्यों न इनको समगर्हित करने दें ? इसको सिद्ध करने के लिये प्रमाण की आवश्यकता थी, प्रमाण के लिये साहित्य सागर में काफी मोता लगाया पर निष्फल हुए, अन्त में उनको एक प्रमाण मिल ही गया । वह यह था—

“ मनुवाकृतचैत्यकूटपतितस्यान्तस्तरां ताम्यत-स्तन्मुद्रादृढपाशवन्धनवतः शक्तश्च न स्पन्दितुम् ।

मुक्त्यै कल्पितदानशीलतपसोऽप्येतत्क्रमस्थायिनः, सद्भव्याव्रतशस्य जन्तुहरिणवातस्य मोक्षः कुतः ? ॥३३॥”

यह आचार्य जिनवल्लभसूरिप्रणीत सद्पट्टक की ३३ वीं कारिका है । इसका अर्थ समस्त टीकाकारों ने निम्नलिखित किया हैः—

“ इन हीन आचारवाले चैत्यवासियों को देने के लिये बन्वाये गये चैत्यरूप कूट अर्थात् जाल में जो फंसे हुए हैं, इसी हेतु तो अन्तःकरण से छुटपटा रहे है, परन्तु इन चैत्यवासियों की मुद्रा अर्थात् ‘हमारे चैत्य को छोड़कर अन्यत्र मत जावो’ ऐसी राजाशारूप दृढ बन्धन से बन्धे हुए होने के कारण जरा भी हिलडुल नहीं सकते हैं । मुक्ति के लिये जो दान-शील-तप आदि करते हैं, परन्तु इन हीनाचारियों के कुसव की पगम्परा में पड़े हुए हैं । ऐसे जो ये दयनीय भव्य प्राणीरूप हरिणों के झुंड हैं, उनका हीनाचारियों के कुमदुरूप व्याघ्र से छुटकारा कहां ? अर्थात् जैसे हरिण समूह जब व्याघ्रक्रम-व्याघ्र के पंजे में आ जाता है तब उसका छुटकारा असंभव होता है उसी प्रकार इन हीनाचारियों के कुसवुरूप व्याघ्र के फंदे में पड़े हुए भव्य प्राणीरूप हरिणों का छुटकारा कहां ? अर्थात् उनका मुक्तिगमन कैसे हो सकता है ? ”

इस ग्रन्थ के टीकाकार युगप्रवरागम भीजिनपतिसूरि के कतिचित् अपूर्ण वाक्यों का उल्लेख करके उ. धर्मसागरजी और वर्तमान-

कालीन विजयप्रेमसूरि तथा तन्मतानुयायी जो तोड़ मरोड़कर अर्थ करते हैं वह कितना विचारणीय तथा उपहासास्पद है, देखिये:—
पद्य में आये हुए “संघव्याघ्रवशस्य” शब्द पर विशेष ऊहापोह है। उनका मन्तव्य है कि संघ को व्याघ्र की उपमा देना पूर्ण रूप से अनुचित है। किन्तु किस संघ को व्याघ्र की उपमा दी है—विचारने का वे परिश्रम नहीं उठाते। आचार्य जिनपति-सूरि इस शब्द की व्याख्या करते हुये लिखते हैं:—
“अथ कथमिह संघस्य क्रूरतया व्याघ्रेण [नि]रूपणं ? तत्त्वे हि तस्य भगवन्नमस्कारो न घटामिययात्। श्रूयते च तीर्थप्रवर्तना-
ऽनेहसि ‘नमो तित्थस्से’त्याद्यागमवचनप्रामाण्येन भगवत्सन्नमस्कारविधानं, तत्कथमेतदुपपद्यत इति चेत्, न, सदृशगूनामश्रवणाद्
संघेऽपि प्रकृते भवतः संघभ्रान्तेः। अन्यो हि संघो भगवन्नमस्कारविषयोऽन्यस्याधुनिको भवदभिमतः। तथाहि—गुणगुणिनोः कथं-
चित्तादात्म्येन ज्ञानादिगुणसमुदायरूपः शुद्धपथप्रथनबद्धादरोऽनुलक्षितभगवच्छासनः साध्वादिः सिद्धांते सङ्घ इत्यभिधीयते। यदाह—

सद्योवि नाणदंसण-चरणगुणविभूसियाण समणाणं । समुदायो होइ संघो, गुणसंघाओ ति काऊणं ॥ १ ॥
एवंविधश्च संघो भगवन्नमस्कारविषयः। स हि भगवान्नमस्यदखण्डखण्डलमौलिमालालितक्रमकमलोऽपि तीर्थस्य साक्षात्स्रष्टापि
प्राक्तनजन्मनिर्वर्तितभावसंघवात्सल्यादाहृत्यं मयावाप्तमिति कृतज्ञता प्रदिदर्शयिषया सद्वबहुमानदर्शनाच्च लोकोऽप्येनं बहुमन्येत इति
जिज्ञासयिषया च तं नमस्कुर्वते ।

गुणसमुदाओ संघो, पवयण-तित्थं ति हुंति एगट्ठा । तित्थयरो वि हु एयं, नमए गुरुभावओ चेव ॥ १ ॥
तण्णुधिया (१) अरहया, पूहयपूया य विणयकम्मं च । कयकिच्चोवि जह कंहं, कहेइ नमए तहा तित्थं ॥ २ ॥

उपोद्घात।
जिनबहुभ-
स्वरि-सङ्घ-
बाह्यत्व
निराकरण।

इतरया कृतकृत्यत्वेन भगवतो यथाकथंचित्तत्रैव भवे मुक्तिसंभवातिक्रमनेनेति । साम्प्रतिकस्तु भवदभिप्रेत उन्मार्गप्रक्षापकत्वेन, सम्मार्गप्रगाशकत्वेन, विनाशामर्गस्वलुण्डाकत्वेन, यतिघर्मगणिक्यकुट्टाकत्वेन च गुणसमुदायरूपत्वस्य संघलक्षणस्याभावाच्च संघः । यदुक्तम्—

केद उम्ममगाद्धियं, उत्तुत्तपरूपयं चहुं लोयं । दहुं भणंति संघं, संघसरूवं अयाणंता ॥ १ ॥

सुहसीलाओ मच्छंदचारिणो वेरिणो सिवपहस्सम । आणाभट्ठाओ बहु-जणाओ मा भणह संघोति ॥ २ ॥

परं बहुकीक्यसत्त्वरूपत्वात्सोऽपि संघ इत्यभिधया लोकेऽभिधीयत इति सुघ ! नाम्ना विप्रलब्धोऽसि । यदुक्तं—

एको माहू एक्का वि साहुणि मावओ य सट्ठो य । आणाजुत्तो संघो, सेसो पुण अट्ठिसंवाओ ॥ १ ॥

अतः मगलक्षणभावाच्चायं बहुमानमर्हति, तद् बहुमानादिकारिणो भगवत्प्रत्यनीकादिभावेनाभिधानात् । यदुक्तं—

आणाए अवड्ढंतं, जो उववूहिज मोहदोसेणं । तित्थयरस्स सुयस्स य, संघस्स य पच्चणीओ सो ॥ १ ॥

तथा—

जो माहिजे वट्ठइ, आणाभंगे पयट्ठमाणणं । मणवायाकाएहि, समाणदोसं तयं विंति ॥ १ ॥

अतएव मुरसीलतानुगादेरसंघमपि संघ इत्यभिधत्तां प्रायश्चित्तं प्रतिपादितं सिद्धान्ते । यदाह—

अम्मसंवं संघं जे, भणंति रागेण अहव दोसेण । छेओ वा मूलं वा, पच्छित्तं जायए तेसिं ॥ १ ॥

तस्माद् युक्तं कूरतया प्रकृतसंघस्य व्याव्रतया [निरूपणम् । ”

गुणममुराय, संघ, प्रवचन तथा तीर्थ शब्द एकार्थक है तथा ज्ञान, दर्शन, चारित्र गुणों से परिपूर्ण साधु के समुदाय को

अन्यथा प्रमाणों के अभाव में इन कपोलकल्पित कल्पनाओं का साहित्य या ऐतिहासिक दृष्टि से महत्त्व ही क्या ?

उत्सृज्य-प्ररूपक ?

आ. जिनवल्लभसूरिने सूक्ष्मार्थविचारसार प्रकरण की १४ वीं गाथा के उत्तरार्ध में संहनन के अधिकार में लिखा है:—

“ सुत्ते सत्तिविसेसो, संघयणमिहट्टिनिचउ त्ति ॥ १४ ॥ ”

इस पद्य में उल्लिखित ‘सुत्ते सत्तिविसेसो’ पर प्रज्ञापना सूत्र की टीका करते हुए [पृ. ४७०] आचार्य मलयगिरि लिखते हैं:—

“ तेन यः प्राह सूत्रे शक्तिविशेष एव संहननमिति, तथा च तद्वन्थः—“ सुत्ते सत्तिविसेसो संघयणं ” इति स भ्रान्तः । मूलटीकाकारेणापि सूत्रानुयायिना संहननस्यास्थिरचनाविशेषात्मकस्य प्रतिपादितत्वात्, यत्वेकेन्द्रियाणां सेवार्त्तसंहनन-मन्यत्रोक्तं तत् टीकाकारेण समाहितं, औदारिकशरीरत्वादुपचारतः इदमुक्तं द्रष्टव्यं, न तु तत्त्ववृत्त्येति । यदि पुनः शक्तिविशेषः स्यात् ततो देवानां नैरयिकाणां संहननमुच्येत । अथ च ते सूत्रे साक्षादसंहनिन उक्ता, इत्यलं उत्सृज्यप्ररूपकविस्पन्दिनेषु । ” श्रीमलयगिरि के ‘ उत्सृज्यप्ररूपकविस्पन्दिनेषु ’ शब्द पर श्रीसागरानन्दसूरि ने ३॥ पेज की टिप्पणी लिखकर और श्रीप्रेम-विजयजी (वर्त्तमान-विजयप्रेमसूरि) ने सार्द्धशतक की प्रस्तावना में इसी विषय पर २॥ पेज लिखकर जो कलम तोड़ी है, और जिन शब्दों का प्रयोग^x किया है, वह सचमुच में श्लाघ्य है !

यहाँ श्रीजिनवल्लभसूरिने जो स्वरचित प्रकरण में शक्तिविशेष को संहनन कहा है वह शास्त्र-सम्मत है या नहीं ? पूर्व में

^x ‘ अपरिणतभगवत्सिद्धान्तसारो वावदुक्. सिद्धान्तबाहुल्यमात्मन ख्यापयन्नेव प्रललाप । ’ कुमारगम्यसिद्धानादीयं वचन ।

विचार करने के पश्चात् मलयगिरिजी के शब्दों पर हम विचार करेंगे ।

श्रीजिनयज्ञासुरि और श्रीमलयगिरिजी के पूर्ववर्ती आचार्य, आप्तव्याख्याकार श्रीहरिमद्रसूरिने आवश्यकसूत्र की वृहद्वृत्ति [आगमोदय समिति द्वारा प्रकाशित पृ. ३३७. १] में लिखा है:—

“ इह च इदंभूतास्थिसस्रयोपमितः शक्तिविशेषः संहननं उच्यते, न तु अस्थिसस्रय एव, देवानामस्थिरहितानामपि प्रथमसंहननयुक्तात् । ”

अर्थात्—इम प्रकार अस्थिसस्रय से युक्त शक्तिविशेष को संहनन कहते हैं, केवल अस्थिसस्रय को ही नहीं । क्योंकि देवताओं को अस्थिरहित होने पर भी प्रथम संहनन (वज्रपभनाराच) युक्त होने का कथन होने से ।

इसी प्रकार सर्वगच्छमान्य नानाद टीकाकार श्रीअभयदेवसूरि स्वप्रणीत स्थानाद्रसूत्र की टीका (आगमोदय समिति द्वारा प्रकाशित पृ. ३५७-१) में लिखते हैं:—

“ संहननं—अस्थिसस्रयः, वक्ष्यमाणोपमानोपमेयः शक्तिविशेष इत्यन्ये । ”

नन आचार्य हरिमद्रसूरि केवल अस्थिसस्रय को ही संहनन स्वीकार नहीं करते और आ० श्रीअभयदेवसूरि ‘ शक्तिविशेष इत्यन्ये ’ कह कर इम वस्तु को स्वीकार करते हैं, ऐसी अवस्था में ‘ भ्रान्त है ’ कहना समीचीन प्रतीत नहीं होता ।

तथा जीवाभिगम सूत्र में जब “ सुरनेरइया छण्हं संघयणाणं असंघयणा ” अर्थात्—देव और नारकी छहों⁺ संहननों से रहित

+ पञ्चापभनाराच, इयभनाराच, नाराच, अर्पेनाराच, कील्लिहा, और सेवार्त्त ।

अंसहनन है। देवों और नारकियों के छहों संहननों से रहित होने पर संहनन रह ही नहीं सकता; जब कि आवश्यक, स्थानाङ्ग आदि आगम ग्रन्थों में देव और नारकी का वज्रकृष्णनाराच संहनन स्वीकार किया गया है; अतः यह विप्रतिपत्ति कैसी ? बस्तुतः अस्थिरहित होने पर भी शक्तिविशेष संहनन स्वीकार करने से ही प्रथम संहनन माना जा सकता है।

और देखिये, इसी सार्द्धशतक प्रकरण के टीकाकार चन्द्रकुलीय आ. श्रीधनेश्वरसूरि भी, जिनका सत्ताकाल आचार्य मलयगिरि से पूर्व है, इस पद्य की टीका करते हुए इसी मत को पुष्ट करते हैं:—

“सूत्रे-आगमे शक्तिविशेषः संहननमुच्यते। कोऽभिप्रायः ? वज्रर्षभनाराचादिशब्दस्य संहननाभिधायकस्य शक्तिविशेषाभिधायकतया व्याख्यातत्वात् शक्तिविशेषः संहननमागमे प्रोच्यते। ईदृशं च संहननं देवनारकयोरपीष्यत एव। तेन देवा वज्रर्षभनाराच-संहनिनो, नारकाः सेवार्तसंहनिन-इत्यागमाभिप्रायतो बोद्धव्यम् ॥” [जैन धर्म प्रसारक सभा द्वारा प्रकाशित पृ. १४.]

और इसी शक्तिविशेष संहनन परंपरा को मान्य रखते हुए कर्मग्रंथकार प्रसिद्ध आचार्य देवेन्द्रसूरिने भी अपने शतक नामक ग्रन्थ में यही वस्तु श्रुतीकार की है। ऐसी अवस्था में ऊपरि उल्लिखित शास्त्रीय प्रमाणों से यह तो स्पष्ट है कि शक्तिविशेष संहनन सर्वमान्य है, केवल जिनवल्लभसूरि की प्ररूपणा नहीं।

आचार्य मलयगिरि ने अपने वक्तव्य में ‘मूलटीकाकारेणापि’ शब्द किस टीकाकार को लक्ष्य रखकर रखा है, विचारणीय है।

× ‘यत्तु देवेन्द्रनतपादपङ्कजे. श्रीमद्देवेन्द्रसूरिपादै स्वोपज्ञशतकवृत्तौ एवमेवोक्त तदप्येतद्ग्रन्थानुसारेणानुमीयते।’ प्रेमविजयजी लि. सार्द्धशतक प्रस्तावना पृ. ३.

यदि हम मूल टीकाकार शब्द से प्रज्ञापना, जीवाभिगम आदि सूत्रों के टीकाकार आचार्य हरिभद्रसूरि का ग्रहण करते हैं तो यह प्रश्न उत्पन्न होता है; क्या आ. मलयगिरि ने द्वारिभदीय आवश्यक टीका का अवलोकन नहीं किया था ? यदि करते तो वे स्वयं प्रह्वशीय विद्वान्न का प्रतिपादन अपने वक्तव्यों में कैसे कर सकते थे ? और यदि हम मूल-टीकाकार शब्द से सार्द्धशतक टीकाकार आ. घनेधुमसूरि का ग्रहण करते हैं तो इन टीका में कहीं पर भी ' एव ' का प्रयोग न होने पर भी आचार्य ने किस आधार से ' एव ' का प्रयोग किया ? चिन्त्य है ।

साय ही मलयगिरि के ये शब्द ' उपचारत इदमुक्तं न तु तद्वदृष्टया ' गलतफहमी के द्योतक मात्र ही है, क्योंकि आचार्य नित्यधुमसूरि रायं उपचार से ही शक्ति विशेष को संहनन स्वीकार करते हैं, निश्चय से नहीं । यदि वे औपचारिक प्रयोग न करते तो उन्हें ' भक्तिभिसेतो सवयण ' न कहकर ' मुक्ते सत्तिविसेसच्चिय संघगणं ' कहना अधिक इष्ट रहता, किन्तु ऐसा कथन नहीं है । अतः ' एव ' और अनौपचारिक कल्पना व्यर्थ ही है और साथ ही व्यर्थ है उत्सूत्रप्ररूपक की उपाधिप्रदान करना भी ।

दूसरी गान, इस विद्वान्त को माननेवालों के लिये जो ' उत्सूत्रप्ररूपकविस्पन्दिषु ' विशेषण दिया गया है, वह तो कदापि युक्त नहीं कहा जा सकता । क्योंकि यदि यह विशेषण युक्त मानें तो सूत्रकार गणधर महाराज एवं, आचार्य हरिभद्रसूरि और आचार्य अभयदेवसूरि जैसे आप्तरूप भी उत्सूत्रप्ररूपकों की कोटि में आँयेंगे ।

और साथ ही यह भी विचारणीय है कि एक तरफ तो आचार्य मलयगिरि स्वप्रणीत जिनवल्लभीय ' आगमिकवस्तुविचारसार

यत्वादाधाकर्मभोजित्वस्य च योगरूपत्वादिति । तथा 'आउचं चे'त्यादि, आयुः पुनः कर्म, स्यात्—कदाचिद्वध्नाति स्यान्न बध्नाति, यस्मात् त्रिभागाद्यवशेषायुषः परभवायुः प्रकुर्वन्ति, तेन यदा त्रिभागादिस्तदा बध्नाति, अन्यदा न बध्नातीति । तथा 'असाद्ये'त्यादि, असात्वेदनीयं च-दुःखवेदनीयं कर्म पुनः 'भूयोभूयः' पुनःपुनः 'उपचिनोति' उपचितं करोति । ननु कर्मसकान्तवर्त्तित्वादसात्वेदनीयस्य पूर्वोक्तविशेषणभ्य एव तदुपचयप्रतिपत्तेः किं* तद्ग्रहणेन ? इत्यत्रोच्यते—आधा-कर्मभोजी अत्यन्तं दुःखितो भवतीति प्रतिपादनेन भयजननादाधाकर्मभोजित्वनिगासार्थमिदमित्यदुष्टमिति । 'अणा-इयं'ति अविद्यमानादिकं 'अणवयगं'ति 'अवयगं'ति देशीवचनो अन्तवाचकस्ततस्तन्निषेधात् 'अणवयगं' अनन्तमि-त्यर्थः । अतएव 'दीहमद्धं'ति 'दीर्घाद्धं' प्रभूतकालं 'चाउरंतं'ति चतुरन्तं—देवादिगतिभेदाच्चतुर्विभागं, तदेव स्वार्थिकं प्रत्ययोपादानाचातुरन्तं 'संसारकान्तरं' भवारण्यं 'अणुपरियट्टह'ति पुनःपुनर्भ्रमति । 'आयाए'ति आत्मना 'धम्मं' चारित्रधम्मं श्रुतधम्मं वा । 'पुढविकायं नावकंखह'ति पृथ्वीकायं नापेक्षते—नानुकम्पत इत्यर्थ इति । एवं चानेन गाथासूत्रेणात्मनः कर्मबन्धाभिधानादात्मकर्मैत्यभिहितमिति गाथायः ॥ ७ ॥

एवं तावन्नामान्वर्थप्रतिपादनद्वारेण प्रथमदोषं व्याख्याय साम्प्रतं तमेव विशेषतो व्याचिख्यासुरिमां द्वागगाथामाह—
दी०—अष्टावपि कर्माणि ज्ञानावरणादीनि 'अधो' नरके बध्नाति X प्रकृति-स्पष्टरूपाभ्यां, प्रकरोति—स्थिति-चद्वरूपाभ्यां,

* "किमेतद्ग्र०" अ. य. । + "इकण्" इति पर्यायो अ. पुस्तके । "स्वार्थेऽण्" भा० ।

X प्रकृत्यादिस्वरूपं मोदकदृष्टान्तेन ज्ञातव्यं, यथा—प्रकृत्या कश्चिन्मोदको वातं हरति कश्चित्पित्तं कश्चिच्च श्लेष्माणं, स्थित्या

चिनोति-अनुभाग-निषत्तरूपाभ्यां, उपचिनोति-प्रदेश-निकाचनारूपाभ्यां, कः ? कार्मिकमोजी साधुः, भोजीति तच्छीलार्थ इव कारणे तन्मोक्तनिरामार्थः । किमिदं स्वमनीषिकोच्यते ? X इत्याह-यद्गणितं सुधर्मस्वामिना 'मगवत्यां' पञ्चमाङ्गे स्फुटं, आलापकार्थ एवात्रोक्त इति गाथार्थः । एवमात्मनः कर्मबन्धादात्मकर्म ॥ ७ ॥

उक्तो नामचतुष्टयार्थः, साम्प्रतं तदेव नवभिर्द्वारैर्विशेषेणाह—

तं पुण जं जस्स जहाँ, जारिस्समसणे य तस्स जे दोस्सा । दाणे य जहा पुच्छौ, छलणौ सुद्धी य तह वोच्छं ॥ ८ ॥

व्याख्या—तदाधाकर्म, पुनः शब्दो विशेषणार्थः, यत्किञ्चिदशनादिकमुच्यते, तदहं वक्ष्ये इति गाथाऽन्त्यक्रियया योगः, एवमन्यत्रापि, वक्ष्यति च—'असणाइचउब्भेय'मित्यादि १ । तथा यस्य निमित्तं कृतं तत्स्यात्तं वक्ष्ये, वक्ष्यति च—'साहम्मियस्से'त्यादि २ । तथा 'जह'ति यथा-यैः प्रकारैः प्रतिषेवणादिभिस्तत्स्यात्तान्वक्ष्ये, वक्ष्यति च—'पडि-सेवणे'त्यादि ३ । तथा 'यादृशं' यस्य वस्तुनस्तुल्यं तत्स्यात्, मणिष्यति च—'वंतुचारसुरे'त्यादि ४ । तथा 'अशने' भोजने तस्याधाकर्ममदीपवतः पिण्डस्य यैऽतिक्रमादयो दोषाः स्युः, वक्ष्यति च—'कम्ममग्गहणे'त्यादि ५ । तथा 'दाणे

कश्चिद्दिनमेकं कश्चिद्द्वयं कश्चिद्वयं, अनुभावेन-स्निग्धमधुरत्वलक्षणेन कश्चिदेकगुणानुभावः कश्चिद्विगुणानुभावः कश्चिद्विगुणानुभावः, प्रदेशैः—काणिकादिद्रव्यरूपैः कश्चिदेकप्रसूतिप्रमाणः कश्चिद्विद्विप्रसूतिप्रमाण अपरस्निग्धप्रसूतिप्रमाणः, एवं कर्मोपि किञ्चिज्ज्ञानमावृणोति किञ्चिदृशं किञ्चित्सुखदुःखे जनयतीति । X "स्वमनीषिकया ? इत्याह" क. अ. प. म. ।

ग्र'ति 'दाने' वितरणे गृह्यस्य ये दोषा यतिसत्कचरणघातादयः स्युस्तान्वक्ष्ये, च शब्दो दोषानुकर्षणार्थः, तथा च वक्ष्यति-
'जइणो चरणे'त्यादि ६ । तथा 'जहा पुच्छ'ति 'यथा' येन प्रकारेण देशाद्यनुचित-भक्तदानादिलक्षणेन 'पृच्छा'
ग्रन्थः सम्भवति, वक्ष्यति च-'देसाणुचियं बहुदन्व'मित्यादि ७ । तथा 'छलण'ति 'छलना' साधोर्भिक्षार्थं प्रविष्टस्य
तथाविधकारणैरनेषणीयाऽऽशङ्काऽभावादशुद्धभक्तग्रहरूपा व्यसना यथा स्यात्, वक्ष्यति च-'थोवंति न पुट्ट'मित्यादि ८ ।
तथा 'सुद्धी य'ति 'शुद्धिः' कथञ्चिदशुद्धपिण्डग्रहणेऽपि निर्दोषता यथा स्यादेतद्विपक्षत्वाच्चाशुद्धिर्यथा स्यात्, च शब्द उक्त-
समुच्चये । 'तह वोच्छं'ति । 'तथा' तेन-शुद्धग्रहणपरिणामादिना प्रकारेण 'वक्ष्ये' अभिधास्ये, वक्ष्यति च-'आहा-
कम्मपरिणओ' इत्यादि ९ । इति द्वारगाथा समासार्थः ॥ ८ ॥ सम्प्रत्याद्यद्वारं व्याचिख्यासुराह—

दी०—'तत्' आधाकर्म, पुनर्विशेषोक्तौ, यद्भक्तादि १, यस्य कृते कृतं स्यात् २, यथा-यैः प्रकारैः ३, यादृशं-यत्तुल्यं
४, अशने च तस्य ये दोषाः ५, दाने दातुश्च ये [दोषाः] ६, यथा पृच्छा-बाह्याचरणदर्शनात्प्रश्नः ७, छलना अनेषणीया-
शङ्काऽभावादशुद्धग्रहणे ८, शुद्धिश्च-सदोषपिण्डग्रहणेऽपि निर्दोषता ९, तथा वक्ष्ये इति गार्थार्थः ॥ ८ ॥ अथाद्यद्वारमाह—
असणाइचउब्भेयं, आहाकम्ममिह वेति आहारं । पढमं चिय जइजोगं, कीरंतं निट्ठियं च तहिं ॥ ९ ॥

व्याख्या—'असणाइचउब्भेयं' ति 'अशनं' भोजनं 'आदिः' प्रथमं येषां पानखादिमस्वादिमानां ते तथा,

+ "०तदानादिभक्तलक्षणेन" अ. य. । "तदानादिलक्षणेन" ह. क. प. ।

ते च 'चत्वारः' चतुःसङ्ख्या 'भेदाः' प्रकारा यस्य स तथा, तं आहारमिति योगः । तत्राशनं-शालितन्दुलस्रुपादि, पानं-सौवीरतन्दुलधावनादि, खादिसं फलपुष्पादि, स्वादिसं-हरीतकीशुण्ठ्यादि । इमं च किमित्याह—'आहाकम्ममिह वेत्ति'नि आधाकम्मं उह-जिनप्रवचने, न तु शाक्यादिशाने, अथवा इहेति पिण्डविशुद्धिप्रक्रमे, अन्यथा यद्गोहादिकं जीयते वस्त्रादिकं +ज्यूयते तुम्बकादेश्च यन्मुखादि क्रियते तदपि, द्रुवते-प्रतिपादयन्ति, गणधरादय इति गम्यते । 'आहार' पिण्डमिति योजितमेव । किमविशेषणैव? नेत्याह—'पढम'मित्यादि, प्रथम-मादौ "चिय-चेव-एवार्थे" इति वचनात् 'चिय'शब्द एवार्थे द्रष्टव्यस्तस्य च प्रयोगं दर्शयिष्यामः । 'यतियोग्यं' साध्वर्थं, उपलक्षणत्वात् गृहिनिमित्तं च 'क्रियमाणं' कर्तुमारब्धं तथा 'निष्ठितं' निष्ठां प्राप्तं-माधुगहणयोग्यतां गतमित्यर्थः, चः समुच्चये 'तहिं' ति प्राक्तनावधारणस्येह सम्यन्धात्तत्रैव-साध्वर्थमेव यतिनिमित्तमेवेत्यर्थः । अनेन च वक्ष्यमाणे प्रथम-तृतीयभङ्गद्वये आधाकम्मं भवति, नान्यत्रेत्यावेदितमिति गाथार्थः ॥ ९ ॥ 'जइजोगगं कीरंतं, निट्ठियं च तहिं'तीत्युक्तं, अत्र च क्रियमाणं निष्ठितमिति पदद्वयेन भङ्गचतुष्कं सूचितमतस्तत्प्रतिपादनार्थमाह—

दी०—अशनं १, आदिगन्दात्पानं २ खादिसं ३ स्वादिसं ४ चेति चतुर्भेदमाहारं 'इह' ×जिनमते पिण्डविशुद्धौ वा तद्विद आधाकम्मं द्रुवते, कीदृशं ? प्रथममेव यतियोग्यं मिश्रं वा 'क्रियमाणं' कर्तुमारब्धं 'निष्ठितं' निष्पादितं वा 'तम्मिमन्' यत्यर्थे, इति गाथार्थः ॥ ९ ॥ कृतनिष्ठितयोश्चतुर्भङ्गीमाह—

+ "यूयते" अ० । "धूयते-ज्यूयते" इत्यपि प्रत्यन्तरे । × 'जैनमते" प. अ. ।

तस्स कड तस्स निट्ठिय, चउभंगो तत्थ दुचरिमा कप्पा । फासुकडं रद्धं वा, निट्ठियमियंरं कडं सठवं ॥ १० ॥

व्याख्या—‘तस्स कड तस्स निट्ठिय’त्ति विभक्तिलोपात्तस्य कृतं तस्य निष्ठितमिति वाक्ये ‘चउभंगो’त्ति चतु-
रूपो भङ्गश्चतुर्भङ्गो, जातिनिर्देशाच्चत्वारो भङ्गा भवन्तीत्यर्थः । तत्राद्यः कण्ठोक्त एव १ । तदुपलक्षितास्त्वन्ये त्रय इमे—तस्य कृत-
मन्यस्य निष्ठितं २, अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३, अन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमिति ४ । तत्र तस्येति प्रस्तावात्साधो-
निमित्तं ‘कृतं’ कर्तुमारब्धं तथा तस्येति साधोरेव निमित्तं निष्ठितमिति सर्वथा प्रासुकीभूतं राद्धं वेति प्रथमः १ । तथा
तस्य कृतमिति पूर्ववत्, ततो दातुः साधुगोचरदानपरिणामादपण्यस्येति गृहस्थस्य निमित्तं, निष्ठितमिति पूर्ववदिति
द्वितीयः २ । तथाऽन्यस्य कृतमिति पूर्ववत्, ततो दातुः साधुविषयदानपरिणामभवनात् क्रियान्तरप्रवर्त्तने तस्य निष्ठित-
मिति पूर्ववदिति तृतीयः ३ । तथा अन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमिति पूर्ववदिति चतुर्थः ४ । ‘तत्थ’त्ति तत्र-तैषु चतुर्षु भङ्गेषु
मध्ये ‘द्विचरमौ’ द्वितीयचतुर्थौ, तौ किमित्याह—‘कप्प’त्ति कल्प्यौ—साधोरासेवायोग्यौ, एतद्वर्त्तिभक्तादेः शुद्धत्वात्, प्रथम-
तृतीयौ त्वकल्प्यावेव, तत्सम्भविभक्तादेः पूर्वमाधार्कर्मत्वेनाभिहितत्वात् । अथ कृतनिष्ठितस्वरूपमाह—‘फासुकड’मित्यादि,
प्रगता ‘असवः’ प्राणा यस्मात्तत्प्रासुकं—निर्जिवं ‘कृतं’ विहितं यत्तन्दुलादि, तथा ‘रद्धं व’त्ति राद्धं—संस्कृतं, वा समुच्चये,
तत्किमित्याह—‘निष्ठितं’ निष्ठाङ्गतमभिधीयत इति शेषः । तथा ‘इयंरं’त्ति ‘इतरत्’ अन्यत्—यन्न प्रासुकी कृतं यच्च न राद्धं,
तत्किमित्याह—‘कृतं’ कृताख्यं ‘सर्वं’ निर्वशेषमिति गार्थार्थः ॥ १० ॥ एनमेवार्थं दृष्टान्तपुरस्सरं विशेषेणाह—

दी०—‘तस्य’ साधोर्योग्यं कृतं तस्य निष्ठितमित्येको भङ्गः १, तदुपलक्षितास्त्रयोऽन्ये, यथा—तस्य कृतमन्यस्य निष्ठितं

२, अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३, अन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितं ४ चेति । तत्र तेषु द्वितीयचतुर्थौ भङ्गौ 'कल्प्यौ' शुद्धौ । कृतनिष्ठितयोर्लक्षणमाह—'प्रासुकं' निर्जीवं यत्तन्दुलादि कृतं राद्वं वा तन्निष्ठितं, इतर-द्विपरीतं कृताख्यमिति गाथार्थः ॥ १० ॥
अमुमेवाथं दृष्टान्तेनाह—

साधुनिमित्तं ववियाइ, ता कडा जाव तंदुला दुच्छडा । तिछडा उ निठिया पा-णगाइ जहसंभवं नेज्जा ॥ ११ ॥

व्याख्या—'साधुनिमित्तं' यत्पर्यं 'ववियाइ' ति 'उप्ता' रोपिता, आदिशब्दाल्लूनपूनादिपरिश्रहः, तन्दुला इति योगः । 'ता' इति तावत्, किमित्याह—'कृताः' कृताख्या, भण्यन्त इति शेषः । इह च सर्वत्र 'क्रियमाणं कृत' मिति वचनात्, 'कृतं' क्रियमाणं व्याख्येयं । 'जाव' ति यावत् 'तन्दुलाः' शाल्यादिकणाः 'दुच्छड' ति द्वौ 'वारौ' छटिताः । अत्र च तन्दुलानामुत्पन्नानादिविशेषणानि प्रस्थककारणदारुणि प्रस्थकव्यपदेशवत् कारणे कार्योपचारादवसेयानि । तथा 'तिछडा उ' ति त्रीन् वारान् 'छटिताः' कण्डिता इत्यर्थः । तुः पुनरर्थे, ततश्च यावद्[इ]द्विच्छटितास्तावत्कृताः, त्रिच्छटिताः पुनस्त एव 'निष्ठिता' निष्ठिताख्या, भण्यन्त इति प्रक्रमः । अत्र च विशेषज्ञापनार्थं बृद्धसम्प्रदायः कश्चिदुच्यते, यथा—यदि प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा करटिं छटित्वा तन्दुलाः कृतास्त्वृतीयां वारां त्वात्मनिमित्तं छटित्वा राद्धा वा, ते साधूनां कल्पन्ते । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तं स्वनिमित्तं वा तृतीयां वारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डिताः, राद्धास्त्वात्मनिमित्तं, ते एकेषामादेशेन एकेनान्यस्मै दत्तास्तेनाप्यन्यस्मायित्यादिरूपेण यावत् सहस्रसङ्ख्ये स्थाने गतास्तावन्न कल्पन्ते, ततः परं कल्पन्ते, अन्येषां तु न कदाचिदपि । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधु-

निमित्तं+स्वनिमित्तं वा तृतीयां चारां त्वात्मनिमित्तमेव कण्डिता, राद्धाः पुनः साधुनिमित्तमेव । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा चारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा तृतीयवारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डिता राद्धाश्च तदर्थमेव, तेऽपि *साधूनामकल्प्या एव, निष्ठिततन्दुल × तत्पाकजनितद्विगुणाधाकर्ममोषदुष्टत्वात् । एवमशनाहारमाश्रित्योक्तं, अथ पान-
काद्याहारमङ्गीकृत्योच्यते-‘पाणगाइ जहसंभवं नेज्ज’ ति । पानकं-द्वितीयाहारमेदस्तदादि-‘प्रथमं यस्य तत्तथा, तत्कर्मतापन्नमादिशब्दात् खादिमस्वादिमःश्रहः । तत्किमित्याह-‘यथासम्भवं’ कृतनिष्ठितसम्भवानतिक्रमेण ‘नयेत्’ प्रज्ञापकः कर्ता श्रोतृप्रतीतौ ग्रापयेत् । तथाहि-पानकं यतिनिमित्तखातकूपादिगतं तदर्थमेव च तत् आनीतं यावत्तथा-
भूतपरिणामेनैव कर्त्रा प्रासुकी क्रियमाणं नाद्यापि सर्वथा प्रासुकी भवति तावत्कृतं, ततस्तथाभूतपरिणामेनैव कर्त्रा कथना-
दिना सर्वथा प्रासुकी कृतं तु निष्ठितं । खादिमं-कर्कटिकादाडिमाभ्रमातुलिङ्गकुम्भाण्डवृन्ताकादि, तत्साधुनिमित्तमुप्तं याव-
त्तथाभूतपरिणामेनैव दात्रा तत् खण्डीकृतं, तथाभूतं च क्षणे प्रासुकी भवत्सद्यावत्तत्परिणामस्यैव दातुर्नाद्यापि सर्वथा
प्रासुकी भवति तावत् कृतं, ततः साधुनिमित्तमेव रन्धनादिना प्रासुकी कृतं तु निष्ठितं । स्वादिमं-शृङ्गेरादि, तदपि स्वादिम-
वदवसेयं । ननु स्वादिमं-शृङ्गेरादीत्ययुक्तमुक्तं, सिद्धान्ते तस्याशनाहारमव्ये अधीतत्वात्, तथाचाहावश्यकचूर्णिकारः-
“असणे अल्लगमूलग-मंसाइ” ति, न, अराद्धप्रासुकावस्थस्य स्वादिमत्वात्, तस्यैव साधुग्रहणयोग्यत्वेन मुख्यरूप-

+ “०त्तमात्मनिमित्तं वा” भा० । * “तेऽपि न कल्पन्त एव” य. अ. ह. क. प. । × “०तन्दुलाया (सम्पन्न इति पर्यायः) तत्पाक०” अ० । “०तन्दुलायात तत्पाक०” य. ह. क. । § “०दिमपरिश्रहः” अ. । † “यथाहि” अ. प. य. ह. क. ।

नयेह चिन्तयितुमभिप्रेतन्वात्, आह न—

“सन्नित्तभावविक्ली-कयस्मि दब्बस्मि मग्गणा होई। का मग्गणा? उ दब्बे, सचेयणे फासुभोईणं ॥१॥”

‘मार्गणे’ति आध्यात्मविचारणेत्यर्थः। तथेह सर्वत्र भक्तपानादेस्तदर्थं निष्ठागमने दातुः साध्वर्थं क्रियाविशेषो द्रष्टव्यो, न तु तद्दानपरिणागमात्रमेव, क्रियाशून्यस्य तस्यादुष्टत्वात्। यदाह—

“न नत्तु परिणाममेत्तं, पयाणकाले असक्खियारहिंयं। गिहिणो तणयं तु जइं, दूसइ आणाइ पडिबद्धं ॥२॥”

तथा निम्नदेयमाश्रित्य स्वभोगयाद्यत्र वस्तुनि सङ्कल्पनं क्रियाकाले तद्दुष्टं, विषयोऽनयोः पुण्यार्थं यावदर्थिकयोरित्यर्थः। स्मोचिते तु यदारम्भे तथा सङ्कल्पनं कचिन्न दुष्टं, शुभभावत्वात्, तच्छ्रद्धापरयोगवत्। अत्र च भक्ताधाकर्मसम्भवप्रदर्शकमिदमुदाहरणं, यथा—अणोगङ्गुलमयसंकुलो कोद्वरालगङ्गूरपउरभिक्खो सुलभरमणिज्जवसहीसंजुओ निवाघायसज्झाय-निवाहो एगो गामो अत्थि। तत्थ य (जिणदत्तो नाम) सावओ परिवमइ, साहू य तत्थ एंति, परं आयरियाइपाउग्गो सालिक्करो नत्थि त्ति सावएण भणमाणानि न चिट्ठंति। अन्नया खेत्तपडिलेहत्थं केइ साहुणो तत्थ आगया, ठिया कइवि दिणे, तओ गुरुपाउग्गं नत्थि त्ति अणभिरुइयखेत्ता पट्ठिया गुरुसमीवं। तओ सावएणं एगो साहू पुच्छिओ—‘किं तुवभं खेत्तं रुइयं न न’त्ति। तओ नेण माहुणा उज्जुगत्तेण उ भणियं—‘जुजइ गणस्स खेत्तं, परं गुरुपाउग्गो सालिक्करो नत्थि’त्ति। तओ गएसु तेसु विन्नायपरमत्थेण इमिणा वावियाणि सालिक्कीयाणि, जाया य बहवे सालिमूडया, अन्नया य पओयणवसेण ते अन्ने या माहुणो आगए दट्ठण तेण चित्थियं—‘तहा एएसिं सालिक्कुरं देमि जहा विन्नायपउरपाउग्गदवसंभवा गुरुणो आ[णंति]—

मेत्ति(?) आहाकम्मियसंकं च न करेति चि । तओ विरिञ्चिऊण सयणाईण दिन्नो साली, भणिआ य-‘सयं खाएज्जह साहूणंपि दिज्जह’ । तेहिं तहेव रद्धो । इमो य वह्यरो नाओ बालाईहिं, साहुणो य एसणोवउत्ता भिक्खं हिंडंता तेसिं संकहं सुणंति, जहा एगो +भणइ-‘एए ते साहुणो, जेसिं अट्टाए घरे घरे सालिक्करो रद्धो’ । अन्नो +भणइ-मम घरे एएहिं लद्धो, अवरो +भणइ-अहंपि एएसिं तं दाहामि, अन्नो *मायरं भणइ-एयं साहूणं देहि देहि, अन्नो भणइ-थेक्के थक्कावडियं संपन्नं, जेण अभत्तए सालिभत्तयं जायं । एत्थ लोइओ दिहंतो नेओ, जहा-काइ महिला भणइ-“मज्झ य पइस्स मरणं, दियरस्स य मे मया भज्जा । तो कालाणुरूवम्मिमं, संवुत्तं”ति । तहा अन्नो जणणिं भणइ-चाउलोदगं देहि, अन्नो आयांमं, अन्नो कंजियं, इच्चाइ बालाइजणंजपियं सोउं पुच्छंति-किमेयं ?ति । तओ ताणि उज्जुगाणि कहयंति, माइट्टाणियाणि पन्नवियाणि वा परोप्परं निरिक्खंति । एवं च नाऊण ताणि घराणि परिहरंता तत्थेव अन्नघरेसु भिक्खं हिंडंति, अणिवाहे पुण पच्चासन्नगामे वयंति चि । एतदनुसारतस्तु पानादीनामपि सम्भवो भावनीय इति गाथार्थः ॥ ११ ॥

प्रतिपादितमाधाकर्मस्वरूपप्रतिपादकं प्रथमद्वारमथ यस्येति द्वितीयद्वारावसरः, तत्र यस्य कृते कृतमाधाकर्मं स्याद्यस्य च कृते कृतं न स्यादित्येतदभिधित्सुराह—

दी०—साधुनिमित्तमुष्ठाः—शाल्यादयो रोपिताः, आदिशद्बालूनादि ज्ञेयं, तावत्कृता यावत्तन्दुला द्वौ वारौ ‘छटिताः’ क(ख)ण्डिताः, त्रीन् वारौ*छटिताः पुनस्त एव निष्ठिताख्याः स्युः, इदमशनमाश्रित्योक्तं, इतराश्रितमाह—पानकादिशेष-

× “विरंचिऊण [विभज्य]” अ. ह. क. प. । + “पभणइ” अ. । * “सायरे” सादरमिति पर्यायोऽपि अ. ।

माहारत्रयं यथासम्भवं नयेत्, कोऽर्थः ?, साध्वर्थं कूपादिखनन १ चिर्भटिकादि २ हरीतक्याधारोपणादि ३ भावैः कृतनिष्ठिते (प्रतीते), श्रोतृप्रतीतो प्रापयेत् । अत्रोदाहरणं—एकस्मिन् ग्रामे कदशनाहारिणि स्त्रियोग्यभक्तालाभात्साधवः स्त्रिं नानयन्ति, श्रावकश्चैकस्तदुत्कण्ठितः । अन्यदा केषाञ्चित्साधूनां वर्षक्षेत्रं विलोकयानिच्छया पश्चाद्गच्छतां तेन साधुरेकः पृष्टः—
 कुतः क्षेत्रं न रुचितं ?, म च ऋजुको गुरुप्रायोग्यशाल्योदनाद्यभावादित्याह । ततस्तेन वर्षाकाले शालिरुप्तो बहुकश्च जातो, यतिष्वागतेषु स्वजनगृहेषु शालीन् दत्त्वा भणितं—स्वयं भोक्तव्यः साधूनाञ्च दातव्यः, तैस्तथा कृते 'साध्वर्थं शालि'रिति बालकाद्यालापाद् ब्राह्मलिङ्गैश्चानेपणां ज्ञात्वा ते न जगृहुः । एवं पानकाद्याहारेष्वपि लक्ष्यमिति गाथार्थः ॥ ११ ॥

उक्तं यदिति द्वारं, साम्प्रतं यस्येति द्वितीयमाह—

साहम्मिमयस्स पवयण—लिङ्गेहिं कए कयं हवइ कम्मं । पत्तेयबुद्धनिणहय—तित्थयरट्टाए पुण कप्पे ॥ १२ ॥

व्याख्या—'साहम्मिमयस्स'ति 'समानेन' तुल्येन 'धर्मेण' स्वभावेन चरतीति साधर्भिको, विवक्षितसदृशपर्याय-
 वानित्यर्थः, तस्य कथमिह साधर्मिकता ग्राह्येत्याह—'पवयणलिङ्गेहिं'ति, प्रवचनं च लिङ्गं च प्रवचनलिङ्गे, ताभ्यां ।
 तत्र प्रवचनं—सकलजीवादिपदार्थप्ररूपकं अत्यन्तानवद्यचरणकरणप्रवर्तकं अचिन्त्यशक्तिकलितं अविसंवादकं भवार्णव-
 तरणपरमबोहित्यकल्पं द्वादशाङ्गं, तस्य च निराधारस्याऽसम्भवात्तदाधारभूतः सङ्गोऽपि प्रवचनं, तथा 'लिङ्गयते' चिह्नयते
 साधुरनेनेति लिङ्गं-रजोहरणमुखपोतिकागोच्छकपात्रकादीनि । 'कए'ति 'कृते' निमित्तं 'कयं'ति 'कृतं' विहितं,
 अशनादि इति गम्यते 'भवति' जायते, किमित्याह—'कम्मं'ति सूचकत्वादाधाकम्मर्माभिहितशब्दार्थं, इदमुक्तं भवति—

उक्तरूपप्रवचनलिङ्गाभ्यां सङ्खान्तवर्तिसाधूनां सङ्खान्तवर्तिसाधुरेकादशप्रतिमाप्रतिपन्नश्रावकश्च साधर्मिको + भवति, तस्य कृते अशनादि कृतं आधाकर्म भवतीति । अनेन च प्रवचनतः साधर्मिको न लिङ्गतः १, लिङ्गतो न प्रवचनतः २, प्रवचनतो लिङ्गतश्च ३, न प्रवचनतो न लिङ्गतः ४, इति सिद्धान्तप्रसिद्धचतुर्भङ्गीतृतीयभङ्गवर्तिसाधर्मिकार्थं कृतं न कल्पत इति प्रतिपादितं । * एतद्वर्ज्यशेषभङ्गत्रयसम्भविसाधर्मिकेभ्यस्तु कृतं कल्पत एवेत्याह 'पक्षेयबुद्धनिर्णहे'त्यादिपश्चार्द्ध-तत्रैकं वृषभादिबाह्यनिमित्तं प्रतीत्य बुद्धाः प्रत्येकबुद्धाः-समयप्रसिद्धसाधुविशेषाः, ते च सम्भवे सति जघन्यतो रजोहरणमुखपोतिका-मात्रोपकरणकलिता उत्कृष्टतस्तु चोलपट्टक-मात्रक-कल्पत्रिक-वर्जितनवविधोपधधारिणः, तथा नियमतो जघन्यत एकादशाङ्गश्रुतविद उत्कृष्टतस्तु भिन्नदशपूर्वश्रुतवेदिनः, तथा देवताऽर्पितलिङ्गाः 'रूपं पक्षेयबुद्ध' इति वचनालिङ्गवर्जिता वा भवन्तीति । तथा 'निन्दुवते' स्वाग्रहवशात्तीर्थकरवचनं निराकुर्वन्तीति निन्दुवा-जमालि-तिष्यगुप्तप्रभृतयः । तथा येनेह जीवा जन्मजरामरणसलिलं मिथ्यादर्शनाविरतिगम्भीरं महाभीषणकषायपातालं सुदुरुत्तरमहामोहावर्त्तरोद्रं विचित्रदुःखौघदुष्टश्वापद-गणं रागेद्वेषपवनप्रक्षोभितं सन्ततसंयोगविद्योगतरङ्गदुर्गमं प्रबलमनोरथवेलाकुलं संसारापारसागरं तरन्ति तत्तीर्थं, तच्च प्रवचनं तदाधारत्वाच्चतुर्वर्णश्रमणसङ्घश्च, तत्कुर्वन्तीति तीर्थकराः-शास्तराः, एतेषामर्थाय-निमित्तं कृतमशनादीति प्रक्रमः । पुनः शब्दो भिन्नवाक्यताप्रतिपादनार्थः । 'कल्पते' गृहीतुं युज्यते । अयमिह भावार्थः-प्रत्येकबुद्धास्तीर्थकराश्च प्रवचनलिङ्गातीतत्वात् 'न प्रवचनतो न लिङ्गत' इति चतुर्थे भङ्गे वर्तन्ते, अतस्तदर्थं कृतं कल्पते, आधाकर्मत्वाभावात्, उक्तं च कल्पभाष्ये-

+ "भवतीति" अ. । * "एतद्वर्जं" प. ह. क. । x "मुखवस्त्रिका" अ. य. ।

“ जीवं उद्दिस्स कडं, कम्मं सोवि य जया उ साहम्ममी । सोवि य तइए भंगे, लिंगाईणं न सेसेसु ॥ १ ॥ ”
 अस्या अपि न्याख्या—‘ जीवं ’ ग्राणिनं ‘ उद्दिश्य ’ आश्रित्य ‘ कृतं ’ विहितं यदशनादि, तत्किमित्याह—‘ कम्मं ’ ति
 तदेवायाकम्मं म्यान्नान्यद्, अनेन च यदि कथिद् गृही × मुग्धबुद्धिः स्नेहादिना गृहीतप्रव्रज्यस्य मृतस्य जीवतो वा पित्रादेः
 प्रतिकृतेः पुरतो ढोकनाय नल्यादिकं निष्पादयति, तदर्थमेव मृतभक्तं वा कुर्यात्, तदाधाकम्मं न भवतीति प्रतिपादितं । सोऽपि
 न जीवो यदा तु माघर्मिकः, सोऽपि च साघर्मिको यदि तृतीयभङ्गे भवति ‘ लिंगाहणं ’ ति लिङ्गप्रवचनयोरित्यर्थः, न
 ‘ शोपेणु ’ प्रथमद्वितीयचतुर्थेष्विति । किञ्च—“ साहम्मिमओ न सत्था +, तस्स कयं तेण कप्पइ जईणं । जं पुण पडि-
 माण कयं, तत्थ कहा ? को अजीवत्ता ॥ १ ॥ ” इह च कृतमित्यत्र तत्रत्यप्रक्रमवशादशनादीति शेषो दृश्यः । ‘ तत्थ ’ ति
 तत्र-प्रतिमार्थकृते ‘ कथे ’ ति कल्याकल्प्यविचारः, ‘ के ’ ति न काचिदित्यर्थः । अजीवत्वादित्यचेतनत्वात्प्रतिमाया इति ।
 अन्यच्च—“ संवट्ठमेहपुप्फा, सत्थु निमित्तं कया जइ जईणं । न हु लब्भा पडिसिद्धुं, किं पुण पडिमट्टमारुद्धं ?
 ॥ १ ॥ अन्यथा—“ जइ समणाण न कप्पइ, एवं ऐंगाणिया जिणवरिंदा । गणहरमाईसमणा, अकप्पिए न
 वि य चिट्ठंति ॥ १ ॥ तम्हा कप्पइ ठाउं, जइ सिद्धाययणंमि होइ अविरुद्धं ” ति । ननु यदि तीर्थकारार्थं कृत-

× “ मुग्धः स्नेहादिना ” अ. । + “ शास्ता ” । १ “ का [कथा.] वार्त्ता ? ” । २ “ शास्तु-स्तीर्थकरस्य ” । ३ “ यतीनां
 न प्रतिपेदुं लभ्याः—यतीनां ते आधाकर्मिका न भवन्तीति तत्सुतरां न प्रतिपेदुं लभ्यमिति भावः ” । ४ “ एकाकिनः ” । ५ “ [सिद्धाय-
 तने] प्रासारे—समवसरणे ” इति पर्यायाः अ. ।

माधाकर्म न स्यात्ततो भक्त्या तदर्थं निष्पादिते अनिश्राकृतेऽपि तद्भवने किं न निवासादि क्रियते?, उच्यते-महाशातना-
दोषप्रसङ्गात्, आह च “जइ वि न आहाकम्मं, भत्तिकयं तह वि वज्जयंतेहिं, भत्ती खलु होइ कया, इहरा
आसायणा परमा ॥१॥” ननु यथा अहंन् स्वार्थकृतं भक्ताद्याधाकर्मिकत्वाद्भर्जयति, तथा किन्न वातोदकपुष्पवर्षणादिकां
सपर्यामपि वर्जयति?, अवर्जयित्वा कथं दोषवान्न भवतीति?, उच्यते-“तित्थयरनामगोयस्स, खयट्ठा तह य चेव सा-
भव्वा । वम्मं कहेइ अरहा, पूयं वा सेवए तं तु ॥१॥ खीणकसाओ अरहा, कयकिचो अविय जीर्यमणुवत्ती ।
पडिसेवंतो वि तहा, अदोसवं होइ तं पूयं ॥२॥ ‘साभव्व’चि स्वो भावः स्वभावस्तस्य भावः स्वाभाव्यं, तस्मात्,
यथाहि-“आपो द्रवाश्चलो वायुर्दाहकोऽग्निः” इत्यादयो भावाः स्वं स्व भावं नातिवर्तन्ते, एवं तीर्थकरजीवोऽपि ताम-
वस्थां प्राप्तस्तथाविधसपर्यानुभवनस्वभावत्वाद्गर्मं कथयति पूजां चासेवते तां देवादिभिः कृतामित्यलं प्रसङ्गेनेति । तथा
लिङ्गतो न प्रवचनत इति द्वितीयभङ्गे निन्दवाः, सदृशलिङ्गत्वान्निमग्न्यादृष्टित्वेन प्रवचनवाह्यत्वाच्च, वर्तन्ते, अतस्तदर्थमपि
कृतं कल्पत एव, केवलं ते कापि निन्दवत्त्वेन ज्ञाताः स्युः काप्यज्ञातास्ततश्च यत्र स्थाने जनेन ज्ञाताः स्युस्तत्र द्वितीयभङ्गे,
यत्राज्ञातास्तत्र लोकेन साधुबुद्ध्या ग्रहणात्प्रागुक्ततृतीयभङ्गे वर्तन्त इति, तदा न कल्पते । तथा प्रवचनतो न लिङ्गत इति
प्रथमे भङ्गे एकादशप्रतिमावर्जप्रतिमास्थश्रावका एकप्रवचनान्तर्वर्तित्वाद्भ्रजोहरणादिलक्षणसाधुलिङ्गाभावाच्च, वर्तन्त इत्यत्र

१ “साधुनिश्राहरहिते विधिवैत्ये जिनभवने कृते” । २ “[जीतं] कल्प [तद्] अनुवर्त्ती” । ३ “केवलावस्थां
इति पर्यायाः अ. ।

कल्पते, यदाह—X दस ससिद्गा सावग-पवयणसाहम्मिया न लिंगेण । लिंगेण उ साहम्मी, नो पवयण-
निन्दगा सन्वे ॥ १ ॥” इति गाथार्थः ॥ १२ ॥

उक्तं यस्येति द्वारं, माम्प्रतं यथेत्यस्यावसरः, तत्र च यैः प्रकारैराधाकर्मपरिभोगजन्यः कर्मबन्धः स्यात्तान्
गद्यान्तानभिधातुमाह—

दी०-प्रवचनलिङ्गाभ्यां साधर्मिकस्य कृते कृतं भवत्याघाकर्म, तत्र प्रवचनं-द्वादशाङ्गी तदाधारभूतः सङ्क्षोऽपि, लिङ्ग-
रजोहरण-मुखमस्त्रिकाद्यं, ताभ्यां सङ्घान्तर्वर्ती यतिजन एकादशप्रतिमास्थः श्रावकश्च साधर्मिको ज्ञेयः । स च चतुर्द्धा,
यथा-प्रवचनतः साधर्मिको न लिङ्गतः १, लिङ्गतो न प्रवचनतः २, प्रवचनतो लिङ्गतश्च ३, न प्रवचनतो न लिङ्गतः ४ ।
अत्र तृतीयमङ्गभवं न कल्पते, इतरमङ्गत्रयभवं तु शुद्धमित्याह-प्रत्येकबुद्धा जघन्यत एकादशाङ्गिन उत्कृष्टतस्तु +भिन्न-
(बुद्धित)दशपूर्विणो देवताऽर्पितलिङ्गा अलिङ्गाश्च, निह्नुवा जमाल्यादयः, तीर्थकरा-जिनास्तदर्थाय कृतं पुनः कल्पते, द्वौ
प्रवचनलिङ्गातीतत्वाच्चतुर्थमङ्गे त्रैयो निह्नुवास्तु द्वितीये, अर्हद्विम्बत्रयार्थमपि कृतं कल्पते, तृतीयमङ्गोक्तसाधर्मिकजीवार्थं
तु नैव । ननु यद्यर्हदर्थे कृतं कल्पते तत्कथं न तद्वचने वासः १, सत्यं, महाऽऽशातनादोषादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

उक्तं यस्येति द्वारं, अथ यथेति तृतीयं सद्यन्तमाह—

पाडिसेवर्ण-पाडिसुणर्णो, संवासे^३णुमोर्थणाहिं तं होइ । इह तेणरायसुयेपल्लि^३—राय^३दुट्ठेहिं दिट्ठता ॥१३॥

X “ दशप्रतिमास्थाः श्रावकाः सशिखाकाः—शिखायुक्ता भवन्ति ” इति पर्यायः अ. । + “अभिन्न०” क. ।

व्याख्या—प्रतिषेवणं—प्रतिषेवणा आसेवना परिभोग इति यावत् १ । तथा प्रतिश्रवणं प्रतिश्रवणा—कर्तुमिच्छतोऽनुज्ञा-
दानलक्षणा २ । तथा संवसनं संवासः, आधाकर्मभोजिभिः सहैकत्रावस्थानं ३ । तथाऽनुमोदनं अनुमोदना आधाकर्मभोजिप्रशं-
सनं ४ । अत्र च प्रतिषेवणा च प्रतिश्रवणा चेत्यादिद्वन्द्वः कार्यः, ततश्चैताभिः प्रतिषेवणादिभिः क्रियमाणाभिः, किमित्याह—
'तं'ति तदाधाकर्म—तद्भोगादिजन्यः कर्मबन्ध इति हृदयं 'भवति' जायते । एवं प्रतिषेवणादीनां उद्देशमात्रं कृत्वा, अथैता-
स्वेवोदाहरणान्याह—'इहे'ति आसु प्रतिषेवणादिषु यथाक्रमं स्तेनाश्च—चौराः, राजसुतश्च—नृपपुत्रः, पल्लिश्च—भिल्लप्रायजनस-
न्निवेशः, राजदुष्टश्च—नृपापराधकारी, स्तेनराजसुतपल्लिराजदुष्टास्तैः करणभूतैः, किमित्याह—'दृष्टान्ता' उदाहरणानि, भवन्ती-
ति प्रक्रमः । एतांश्च प्रतिषेवादिस्वरूपव्याख्यानावसरे अनन्तरमेव वक्ष्याम इति गार्थार्थः ॥ १३ ॥

इदानीं प्रतिषेवणा-प्रतिश्रवणे व्याख्यातुमाह—

दी०—'प्रतिसेवना' आधाकर्मपरिभोगः १, प्रतिश्रवणा—तद्भोक्तुरनुज्ञा २, संवासस्तद्भोजिभिस्सह ३, अनुमो-
दना—तद्भोक्तुप्रशंसा ४, अभिल्लदाधाकर्म भवति, तज्जन्यः कर्मबन्धः स्यादिति गाथा[? पूर्वाद्धा]र्थः । आसां यथा-
क्रमं दृष्टान्तानाह—'इह' एषु स्तेना—श्वराः १, राजसुतो—नृपपुत्रः २, पल्लि—भिल्लस्थानं ३, राजदुष्टो—नृपापराधी ४, तेषां
दृष्टान्तास्ते च यथास्थानं वक्ष्यामीति गार्थार्थः ॥ १ ॥ अथाद्यद्वयार्थमाह—

सयमन्नेण व दिन्नं, कम्मियमसणाइ खाइ पडिसेवा ।

दक्खिन्नान्नादुवओगे, भणओ लामो ति पडिसुणणा ॥ १४ ॥

क्याख्या—स्वयमात्मनाऽऽनीतमिति गम्यते । अन्येन वा आत्मव्यतिरिक्तसाधुनाऽऽनीयेति गम्यते । वा शब्दो विकल्पार्थो 'दत्तं' वित्तीर्णं, किमित्याह—'कस्मिन्मयं'ति कर्मणा—साध्वर्थक्रियया निर्धृतं कार्मिकं-आधाकर्ममदोषवत् 'अशनादि'भक्तपानादि, किं करोतीत्याह—'खाह'ति खादति मोहोपहतचित्ततया निःशुक्रत्वाद्भक्षयति, यः साधुरिति गम्यते । न पुनरेवं भावयति, यथा—'जस्स कए आहारो, पाणिवहो तस्स होह नियमेणं । पाणिवहे वयभंगो, वयभंगे दुग्गई चैवत्ति ॥ १ ॥" तस्य किं भवतीत्याह—प्रतिपेवा पूर्वोक्तशब्दार्था स्यादिति शेषः, अत्र च पुरा सूचितं चोरोदाहरणं यथा—

एगंमि गामे अणेगे चोरा परिवसंति, ते य अन्नया एगाओ सन्निवेमाओ गावीओ हरिऊण नियगामाभिमुहा चलिया । जाहे सदेसं पविट्ठा तओ नियमंडलोत्ति काउं निब्भया भोयणवेलाए तेसिं गोणीणं मज्झाओ किच्चियाओ विणासिऊण भोयणत्थं पइउं लग्गा, तम्मि पट्थावे केइ पहिया मिलिया, भोयणकरणत्थं च सवेवि भोत्तुकामेहि चोरेहि निमंतिया । तओ केइ भुंजिउं पयट्ठा, केहिवि गोमंसमक्खणं बहुपावंति काउं सयं मक्खणं न कयं, किंतु अन्नेसिं परिवेसणाइX पारद्धं । एत्थंतरे कूविया+ आगया, तओ तेहिं ते मवेवि गहिया, तत्थ जे पहिया आसि 'पहिया अम्हे'ति मणंता वि गोमंसमक्खणपरिवेसणाइX दोसेण तेवि इयरेवि तेहिं वहियत्ति । एवमित्थ वि जे कम्मियं भत्ताइ आणिति, तं सयं भुंजंति, अन्ने य तेण निमंतंति, निमंतिया य जे तं भुंजंति अन्नेसिं च जे तं परिवेसंति भायणाणि वा जे संठवेंति, ते सवे वि नरगाइफलेणं चिक्कणकम्मुणा लिप्पंतित्ति, उक्तं च—
 " जे वि य परिवेसंती, भायणाणि धरंति य । तेवि वज्झंति तिब्बेणं, कम्मुणा किमु भोइणो ? ॥ १ ॥ "

X परिवेसणाए " प. अ. य. । + " वाहरिका " इति पर्यायः अ. मां. ।

अत्र योजना यथा—चोरद्वानीया आहाकम्मभक्खगनिमंतगसाहुणो, मंसभक्खगपहियसरिसा निमंतियाहाकम्मभोइ-
साहुणो, गोमंसपरिवेसगाइपहियतुल्ला कम्मियपरिवेसगाइसाहुणो, पहतुल्लं मणुस्सजम्मं, कूवियसरिसाणि कम्ममाणि,
मरणाइद्वानीयं नरगाइगमणंति । अत्र च स्वतो निमन्त्रणातो वा आधाकर्मभोक्त्वमाधुषु मुख्यतः प्रतिषेवा प्रसङ्गतः
प्रतिश्रवणादयश्च भावनीया इति । अथ प्रतिश्रवणां व्याख्यातुमाह—‘दखिन्ने’त्यादिपश्चाद्, तत्र ‘दखिन्नादुवउगे’त्ति
दाक्षिण्यं प्रतीतं, तदादिः-प्रथमं यस्य तत्तथा, तेन । विभक्तिलोपश्च सूत्रे प्राकृतत्वादित्युक्तमेव । आदिशब्दात् स्नेह-
सम्बन्धभयादिपरिग्रहः । उपयोगो यतिजनप्रतीतो भक्तादिग्रहणसमयभाव्यनुष्ठानविशेषः । सचाऽयं लेशतः—यदा हि
किल साधवो भिक्षाद्यर्थं× जिगमिषवो भवन्ति, तदा कार्याक्यादिव्यापारं कृत्वा पात्राद्युपकरणं गृहीत्वा समयगुप-
युक्ताः सन्तो गुरोरग्रतः स्थित्वा भणन्ति, यथा—‘संदिसह उवओगं करेमो’त्ति, ततः ‘करेह’त्ति वचनोच्चारण-
तस्तेनाऽनुज्ञाताः सन्तः ‘उवओगकरावणियं करेमि काउस्सगं अन्नत्थूससिएण’मित्यादिसूत्रमुच्चार्य कायो-
त्सर्गेण तिष्ठन्ति चिन्तयन्ति च तत्र नमस्कारमुत्सारितकायोत्सर्गाश्च नमस्कारपाठपुरस्सरमर्द्धविनतगात्राः भणन्ति, यथा-
‘संदिसह’त्ति, अत्र च निमित्तोपयुक्तो ब्रूते गुरुर्यथा—‘लाभो’त्ति । ततः साधवः सविशेषावनता वदन्ति, यथा—‘कहधे-
त्थामो’त्ति, अत्र च गुरुर्भणति—‘यथा तह’त्ति× यथा गृहीतं पूर्वसाधुभिरित्यर्थः । एवं चाभिहिते गुरुणा साधवो भणन्ति, यथा-
‘आवस्सियाए जस्सं य जोगो’त्ति, यस्य च भक्तवस्त्रादेः प्रवचनोक्तेन विधिना ‘योगः’ सम्बन्धः प्राप्तिलक्षण इत्यर्थः, इति ।

× “ भिक्षार्थं ” अ. मां. । + “ ०गात्रा भवन्ति भणन्ति च ” य. । × “ यथा तिहि—त्ति ” अ. ।

तस्मिन् क्रियमाणे गति, आधाकर्मभोक्त्वयायुनेति गम्यते । 'भणतो'ब्रुवाणस्याचायदिरिति गम्यते । किमित्याह—'लाभो'त्ति
 लाभमिति शब्दं, किं स्यादित्याह प्रतिश्रवणा—वर्णितशब्दार्था, स्यादिति प्रक्रमः । इह च सूत्रकृता "आलोइए सुलद्धं,
 'भणद्ध भणंतस्स पडिसुणणा" इति ग्रन्थान्तरासिद्धप्रतिश्रवणायाः स्वरूपान्तरं प्रशंसारूपत्वादनुमोदनैव विवक्षितेति
 न न्यूनता सूत्रस्यायद्गतीयेति । उपलक्षणत्वाद्वा तदपीह द्रष्टव्यमिति । अत्रापि प्राक् सूचितं राजसुतोदाहरणं, यथा—

एगो गायपुत्तो रज्जगहणुस्सुओ चित्तेइ, जहा—'एस्स मम पिआ धेरोवि न मरह् चि नियभडे सहाए काऊण एयं मारित्ता
 रज्जं गिण्हामि'त्ति । तओ नियभडेहिं मह् इमं मंतियं, तत्थ केहिंवि बुत्तं—'अम्हे तुह सहाया होमो'केहिंवि बुत्तं—'एवं करेहि'
 केहिंवि तुयिणीरुया, केहिंवि तं सघं रन्नो निवेइयं । तओ रन्ना पढमा तिन्निंवि कुमारो य वावाइया, चउत्था पुण पूइयत्ति ।
 एयं लोगुत्तरेवि जे आहाकम्मं आणेत्ता सयं भुंजंति, अन्ने य तेण निमंतंति, जे य निमंतिया 'भुंजह तुब्भे अम्हेवि भुंजामो'त्ति
 भणंति, जे य आहाकम्मभोइचित्तरक्खणत्थमुवओगे 'लाभो'त्ति जंपत्ति, आलोइए 'सुलद्धं'ति वा भासंति, जे य मोणेण अच्छंति,
 ते मत्तेवि नरगाइफलेण दारुणकम्मुणा लिप्पंति । जे पुण पडिसेहंति, ते कम्मबंधाओ मुच्चंति । उवणओ पुण एवंपा कायवो,
 जहा—रुपारठाणीया आहाकम्मनिमंतगमाहुणो, पिइवहठाणीओ आहाकम्मपरिभोगो, पढममडत्तिगठाणीया सेसनिमंतियाइ-
 माहुणो, चउत्थपुरिमठाणीया तन्नभोगपडिसेहगसाहुणोत्ति । अत्र च आधाकर्मभोक्त्वा प्रतिपेवादयश्चत्वारोऽपि भाव-
 नीयाः, तथाहि—आधाकर्मभोजित्वात्प्रतिपेवणा, निमज्जणाद्वारेणान्येषामपि तत्परिभोगं प्रति प्रवर्चकत्वात्प्रतिश्रवणा,

तद्भोजिभिश्च सहैकत्रावस्थानात्संवासरस्तद्भोजिबहुमानाच्चानुमोदना तेषां, यदाह—“पडिसेवणा पडिसुणणा, संवास-
ऽणुमोयणा य चउरोवि । पिइमारगरायसुए, विभासियव्वा जइजणे यX ॥ १ ॥” शेषाणां तूक्तानुसारतो यथा-
सम्भवं वाच्यमिति । तथेह दृष्टान्ते पदातिभिर्दर्शान्तिके तु निमन्त्रितादिसाधुभिः प्रकृतमिति प्रतिश्रवणोक्तेति गार्थार्थः ॥१४॥

अथ संवामानुमोदने व्याख्यातुमाह—

दी०—खयमानीतं अन्येन वा दत्तं ‘कार्मिकं’ आधाकार्मिकमशनादिपिण्डं यः साधुनिश्चक्रुः खादति, सा प्रतिसेवा ।
अत्र चौरौदाहरणं कथ्यते—केचिच्चौराः कुतोऽपि गा अपहृत्य स्वग्रामासन्नमाजग्मुः, तत्र निर्मयानां तेषां स्वयं मारितगोमां-
साशनकाले केचित्पथिका मिलितास्तद्भोजितुं निमन्त्रिताश्च, ततः कैश्चिद्भुक्तं, कैश्चिद्गोमांसशूक्या नैव, परं परिवेषणादि-
साहाय्यं कृतं । अत्रान्तरे बाहरिकैस्ते चौरा ‘मार्गस्था वयमिति वदन्तोऽपि पथिकाश्च हताः । अत्रोपनयः—चौराभा-
आधाकर्मप्रतिसेवकाः, पथिकाभास्तन्निमन्त्रणाभोजिनः, परिवेषकाभास्तत्सहायाः, पथावस्थानामं नृजन्म, गोमांसाशनक-
ल्पमाधाकर्मभोजनं, बाहरिकाभानि कर्मणि+, मरणाभं नरकादिगमनमिति । प्रतिश्रवणामाह—विमक्तिलोपादाक्षिण्यादिना,
आदिशब्दात्सम्बन्धस्नेहभयादिना, ‘उपयोगो’ यतिप्रतीतं भक्तादिग्रहणकालानुष्ठानं, यथा—भिक्षार्थं व्रजन्तो यतयः
कृतकार्यिक्यादिव्यापारा गृहीतपात्राद्युपघयो गुरुं वदन्ति—सन्दिशत उपयोगं कुर्मः, ततस्तदादेशेन तदर्थमष्टोब्ध्वासमुत्सर्गं
विधायान्ते नमस्कारोच्चारपूर्वं ‘संसिंसह’ति भणन्ति, गुरुराह—‘लामु’ति, नम्राङ्गास्तेऽप्याहुः—‘कह गिणहामु’चि ?, गुरु-

X “ ०जणेण ” अ. य. । + “ बाहरिकाभा विषयाः ” ह. ।

र्मगनि-‘जह् गहिगं पुञ्चसाहुहिं’ति, तेऽप्याहुः-‘इच्छं आवरिसयाए जस्स य जोगु’त्ति, अ(त)स्मिन् कार्मिकाशिना माधूना क्रियमाणे गुरो’र्लासु’त्ति भणतः प्रतिश्रवणा, केऽप्यशुद्धभक्तालोचने ‘सुलद्धं’त्ति भणतस्तामाहुः, अत्रानुमोदनैव स्थापितेति न विरोधः । अत्रोदाहरणं यथा- एको राज्ञः सुतो राज्योत्सुकः स्थविरपितृवधोद्यतः स्वाभिप्रायं रहसि भटानामाह, ततः कैश्चिदुक्तं-सहाया वयमिहार्थं, कैश्चित्कुरुष्वेति, कैश्चिन्मौनं कृतं, कैश्चिद्राज्ञो निवेदितं । अथ राज्ञा प्रथमे त्रयः मरुमारा मारिताश्चतुर्याश्च पूजिताः । अत्र योजना-कुमाराभाः कार्मिकनिमन्त्रकाः, पितृवधाभस्तद्भोगः, प्रथमभटत्रयमास्तत्यतिश्रवणादिकारकाः, चतुर्थभटाभास्त्वन्निषेधका इति गार्थार्थः ॥ १४ ॥ अथ संवासानुमोदने आह—
संवासो सहवासो, कस्मियभोइहिं तप्पसंसाओ । अणुमोयणात्ति तो ते, तं च चए तिविहतिविहेणं ॥ १५ ॥

व्याख्या—संवसनं संवासो भण्यते, कः ? इत्याह-‘सहवास’ एकत्रावस्थानं । कैरित्याह-कार्मिकभोजिभिराधाकर्मसेविभिः, माघूमिरिति गम्यते । अत्र च पूर्व(स्वरि)सूचितः पल्लिष्टणन्तो यथा-एगाए विसमगिरिसन्निविट्ठाए पल्लिए बहवे चोरा माहणयणियादओ य परिवसंति । ते य चोरा एगस्स राहणो मंडले चोरियं काउं पल्लीए पविसंति । अन्नया अमरिसाऊरियहि-ययेण महामामग्गिण काऊण तेण राइणा सा पल्ली गहिया, तीए गहिजमाणीए केवि चोरा हया केवि नट्टा, बंमणवणियाइ-एहि चित्तिगं, जहा-‘अम्हं अचोरानं राया न किंचिवि करेहि’त्ति न ते पलाणा । तओ राइणा तेवि गिण्हाविया । तओ तेहि मणियं, जहा-‘देव ! अम्हे बंमणवणियादओ न पुण चोरा, तओ राइणा उल्लवियं-‘रे पाविट्ठा ॥ तुब्भे चोरेहिं तो वि अहिय-यरमवराहिणो, जेण अम्हाणं अवराहकारीणं मज्जे वसह’त्ति, एवं भणंतेणं राइणा तेवि निग्गाहियत्ति । एवं अम्हवि जे आहा-

कम्मभोईहिं साहृहिं समं वसंति ते तदोसाओ चेव कलुसियसुहपरिणामा उवचियजम्मजरामरणनिबंधणकम्ममहाभरा अव-
स्सं दुग्गईए पवडंति । एत्थोवणओ जहा-रायट्ठाणीयाणि कम्माणि, पल्लिट्ठाणीया वसही, चोरट्ठाणीया आहाकम्मभोइसाहुणो,
वणियाइटाणीया आहाकम्मभोइसहवासिसाहुणो, उवालंभमरणटाणीया दुग्गइत्ति । इह च वणिग्गब्राह्मणादिभिः सहवासदोष-
दुष्टसाधुभिश्च प्रकृतं, चौराणामाधाकम्मभोवत्तुसाधूनां च पूर्ववत् प्रतिवेवादयश्चत्वारोऽपि भावनीया इत्युक्तः संवासो, अथानु-
मोदनामाह-‘तप्पसंसाओ अनुमोयणत्ति’त्ति । तेषामाधाकम्मभोवत्तुसाधूनां तस्य चाधाकर्मिकभक्तस्य ‘प्रशंसा’ सुखपा-
रणकं भवतां? सुन्दरा यूयं? सुखदैवसिकं युष्माकं? शोभना एते, य एवं मिष्टाहारेण जीवन्तीत्याद्युक्तिस्वरूपा साध्विदं कालो-
चितमेतदित्यादिवचनसंदर्भरूपा वा श्लाघा, तुः पुनरर्थस्तदर्थश्च स्वयं भावनीयः । किमित्याह-‘अनुमोदना’ पूर्वोक्तशब्दार्थो,
उच्यत इति प्रक्रमः, इति शब्दः प्रतिवेवादीनां व्याख्यानपरिसमाप्तिं द्योतयति । अत्रापि प्रागभिहितो राजदुष्टदृष्टान्तो यथा-

एगो वणियकुमारो अईव इत्थिलोलुओ अंतेउरसमीवेण गच्छंतो दिट्ठो रायमहिलाहिं, तेणवि ताओ सरागं पलोइयाओ जाओ
य परोप्परं ददमणुराओ । तओ दिव्वजोएणं कहवि संपत्तीए सो ताओ पइदिणं सेविउं पयट्ठो । पच्छा रत्ता नाओ । तओ विसि-
ट्ठवत्थनेवत्थो विचित्ताभरणविभूसिओ कयकुंमंगरागो तंबूलरंजियाहरो रयणीए अंतेउरे पविट्ठो समाणो वहेऊण नयरमज्जे
पक्खिवाविओ । तत्थ य अद्वत्तवेसधारिणो राइणा चारियपुरिसा वावारिया, भणिया य, जहा-‘जे एयं पसंसंति निंदंति य ते मम
समासे आपेयव’त्ति । पभाए य सो नागरगाइलोगेणं वेडिओ, तत्थोवल्लदुत्तंतेहिं केहिंवि भणियं, जहा-‘जाएण जीव
लोगंमि सयलेण वि नरेणावस्सं मरियव, परं जाओ नरवइमहिलाओ अम्हारिसेहिं अकयपुत्तेहिं लोयणेहिंपि दडुं दुल्लभाओ,

ताओ नि जं माणिऊण मओ, ता एम धन्नो कयपुन्नो सुलद्धं एयस्म माणुसं जम्मं सुजीवियं च एयस्सेव'त्ति । अन्नेहि भणियं-
 'पायकारी एसो, जो जणणिमरिमाणं नियमामिभज्जाणं चुक्को'त्ति । एयं च सोउं ते चारपुरिसेहिं रन्नो समप्पिया । राइणा
 नि जेहिं मो पसंसिओ ते वावाइया, इयरे मुक्का पूइया य त्ति । एवं लोगुत्तरेवि एगे साहुणो आहाकम्मं भुंजति, अवरं जंपति-
 'धन्ना एए, सुहं जीवंति' । अन्ने पुण मणंति-'धिरत्थु एतेसि, जे अरिहंतवुत्तसिद्धंतनिसिद्धं विबुहजणगरहणिज्जमाहार-
 माहारंति । एत्थोयणओ इमो-अंतैउरठाणीयं आहाकम्मं, तस्सेवगवणियसुयसरिसा तस्सेवगसाहुणो, 'धन्नो एसो'त्ति
 जंपगपुरिमठाणीया तस्सेवगपसंमगा, 'अहन्नो एसो'त्ति जंपगपुरिमसरिसा तस्सेवगनिदगा, रायठाणीयाणि कम्ममाणि,
 मरणठाणीयो संमारोत्ति । अत्र च वणिक्पुत्रप्रशंसकपुरुषैराधाकम्मं भोक्त्वप्रशंसकसाधुभिश्च प्रकृतं, वणिक्पुत्रस्याधाकम्म-
 भोक्त्वमाधूनां पुनः पूर्ववत् प्रतिपेवादयश्चत्वारोऽपि भावनीया इति । उक्ताः प्रतिपेवादयस्तांश्च ज्ञात्वा सुसाधुना यद्विधेयं
 तदुपदिशन्नाह-'तो ते' इत्यादि, ततो यतः आधाकम्म-तद्भोक्त्वसाध्वपरिहारिणां साधूनां उक्तलक्षणाः प्रतिपेवादयो
 दूर्गतिगमननिवन्धना दोषाः सम्भवन्ति तस्मात्कारणात्तान् निन्द्यजीविकानिरतान् अयथावादकारिणो निःशुक्रशिरोमणीन्
 श्रुतिताम्बूलपत्रकल्पानाधाकम्मभोजिसाधून् तच्च संयमजीवितसद्योविनाशविषतुल्यमाधाकम्मदोषदुष्टमाहारं, चः समुच्चये,
 'चए'त्ति त्यजेत्-परिवर्जयेत् । कथमित्याह-'तिचिहत्तिविहेण'त्ति त्रिविधं त्रिविधेन करणकारणानुमतिविशिष्टमनो-
 नाकार्यैरित्यर्थः । तत्र तद्भोक्त्वसाधून् प्रतिश्रवणासंवासानुमोदनातो वर्जयेत्, यथा-न तेषां तद्विषयामनुज्ञादानलक्षणां
 प्रतिश्रवणां त्रिविधेन करणेन कुर्यान्नाव्येवमेवान्येन कारयेत् नाप्यन्यं कुर्वन्तमेवं समनुजानीयात् । तथा न तेषु स्ववैरिषु

मध्ये स्वयं वसेत्, नाप्यन्यं साधु वासयेन्नाप्यन्यं वसन्तं मनोवाक्कायैः समनुजानीयात् । एवमनुमोदनामपि तेषां स्वयं न कुर्यात्, न कारयेन्नाप्यन्यं कुर्वाणं त्रिविधेन करणेनानुजानीयात् । आधाकर्मिकं च प्रतिषेवाऽनुमोदनतो विवर्जयेद्यथा-न तत्स्वयं त्रिविधेन भुञ्जीत नान्यं भोजयेन्नाप्यन्यं भुञ्जानं समनुजानीयात् । एवमनुमोदनेऽपि वाच्यमिति गार्थार्थः ॥ १५ ॥

उक्तं यथेति द्वारं, साम्प्रतं यादृशमिति द्वारं, तत्र यानीष दृश्यते यादृशं यैवस्तुभिः समानमाधाकर्मिकमित्येतदभिधातुमाह-
दी०—‘संवासः’ सहवासः कार्मिकभोजिभिः, अत्रोदाहरणं-एकस्यां पर्वतान्तर्वर्त्तिपल्यां चौराधिष्ठितायां बहवो वणिग्विप्रादयो(ऽपि) वसन्ति । अन्यदा तच्चौरोपप्लवादेकेन राज्ञा पल्लि गृहीत्वा केचिच्चौरा हताः केचिन्नष्टाः, ‘निरपराधा वय-’
मिति वदन्तोऽपि चोरसंवासाद्वणिजादयोऽपि निगृहीताः । अत्रोपनयः-नृपाभानि कर्माणि, पल्लितुल्या वसतिः, चौराभाः कार्मिकभोजिनः, वणिगा[द्या]मास्तद्धोजिसंवासिनः, निग्रहाभा दुर्गतिरिति । अनुमोदनामाह-तेषां कार्मिकभोक्त्राणां प्रशंसया ‘धन्या सुन्दरभोजिनो यूय’मित्यादिकया ‘तु’ पुनरनुमोदनेति । अत्राख्यानकं-एको वणिक्कुमारः सूरूपः स्त्रीलोलो नृपान्तःपुरीभिर्दृष्टः, उभयानुरागाद्व्यवहृतिच्छन्नना ताः शिषेवे, यात्रद्राज्ञा ज्ञातो (हतो), हत्वा च राजमार्गे क्षिप्तः, ततः स कैश्चि-‘द्वन्योऽसौ, योऽन्येषां दृग्भ्यामप्यदृश्यान् राजदारान् संसेव्य अवश्यम्भाविमरणमापे’त्यादिवचनैः प्रशंसितः, अन्यैश्च ‘पापीयानसौ, यो जनन्य इव निजस्वामिभार्याः शिषेवे’ इत्यादिनिन्दितः । ततो नृपेण पूर्वनिश्चुक्तरानीतास्तत्प्रशंसका हताः निन्दकाश्च पूजिता इति । अत्रोपनयः-अन्तःपुराभमाधाकर्म, वणिक्सुतामास्तद्धोजिनः, प्रशंसकाभास्तदनुमोदकाः, निन्दकाभास्तद्वर्गकाः, नृपाभानि कर्माणि, मरणामः संसारः । एषु दृष्टान्तेषु एकमुख्यत्वे प्रसङ्गादन्येऽपि योज्याः ।

उक्ताः प्रतिषेधणाद्याः, अतस्तद्योगे विधेयमाह-ततः कारणात्तान्-कामिकभोजिनो यतीन् तच्चाधार्कर्म त्रिविधं त्रिविधेन-मनो-
वाक्कायैस्त्यजेदिति गार्थः ॥ १५ ॥ उक्तं यथेति द्वारं, अथ यादृशं तदिति चतुर्थमाह—
अंतुच्चारसुरागो-मंससममिममंति तेण तज्जुत्तं । पत्तं पि कयतिकप्पं, कप्पइ पुव्वं करिसघट्टं ॥ १६ ॥

व्याख्या—‘वान्तं च’ भुक्तोद्विलितं ‘उच्चारश्च’ पुरीषं ‘सुरा च’ मद्यविशेषो ‘गोमांसं च’ बहुला+पिशितं, तानि तथा,
नैरत्यन्तं गर्वजनजुगुप्सितैः ‘मम’तुल्यं संयमिनां निन्द्यत्वादिदमाधार्कर्मिकभक्तादि । इति शब्दो यस्मादर्थस्ततश्च यस्मादिद-
मेभिरनिकृत्सितैः नमानं, तेन कारणेन ‘तद्युक्तं’ तेनाधार्कर्मणा ‘युक्तं’ खरण्टितं, किं तदित्याह—‘पात्रमपि’ भाजनमपि
‘कयतिकप्पं’ति कृता-विहितास्त्रयस्त्रिसङ्ख्याः ‘कल्पाः’ समयप्रसिद्धा धावनप्रकारा यस्य तत्कृतत्रिकल्पं, तदेव किं? ‘कल्पते’
यतीनां परिभोक्तुं युज्यते । किंविशिष्टं सदित्याह—‘पूर्वं’ कल्पकरणकालात्प्रथमतः ‘करीषघट्टं’ शुष्कगोमयसंसृष्टं । इदमुक्तं
माति-यदि कथञ्चिदनाभोगादिगृहीताधार्कर्मभक्तादिना संसृष्टं भाजनं स्यात्तदा गोमयादिसम्मार्जनतो निर्लेपताविधान-
पुरस्सरं कल्पत्रये कृते सत्येव तत् साधूनां परिभोक्तुं कल्पते, नान्यथा, अतो वान्तोच्चारोदिवत्तदप्यत्यन्तं गहितमेवेति । अत्र
कश्चिदाह-वान्तोच्चारगोमांसग्रहणमत्र कर्तुंमुचितं, न सुराग्रहणं, तस्या लोकपेयत्वात्, पेयस्य च जुगुप्सितत्वेनानारूढत्वाद्
अन्यथा पेयत्वायोगात् । नैवं, तस्याः कैश्चिदेव जघन्यचरितैः पाने आचरितत्वात्, न च तदाचरितमपि शिष्टानां प्रमाणं, अन्यथा

+ “एकवारप्रसूता गो बहुला इत्युच्यते” इति पर्यायः अ । “बहुला तु, सुरभ्यां नीलिकैलयोः ॥ १२७३ ॥” इति हेमानेकार्थः ।

वान्तोच्चारानामपि सारमेयादिभिर्मोजने आचरित्वात्तेषामपि भक्ष्यत्वप्रसङ्गात् । एवं च न किञ्चिदपेयमभक्ष्यं वा स्यादिति यत्किञ्चिदेतदिति । अथवा वैदिकमतापेक्षं सुराया जुगुप्सितत्वमिति । उपलक्षणमात्रं चेह वान्तादिग्रहणं, तेन गङ्गरिकाकरभीक्ष्णिरल्हसुनपल[ग]ण्डुकाकमांसादीन्यपि वेदसमयगर्हितानीह द्रष्टव्यानि, एवं चाभक्षणीयमेवेदमित्युक्तं भवति । ततोऽस्यैवाभोज्यत्वसमर्थनार्थं दृष्टान्त उच्यते—एगंमि नगरे एगो सेवगो परिवसइ, तस्सऽन्नया जेडभाया पाहुणगो आगओ । तओ तेण नियमहिलाए मंसमाणिऊण समप्पियं, तं च तीसे घरवावास्वावडाए मज्जारेण भक्खियं । तओ तीए भयसंभंतहिययाए अन्नं मंसं अलभमाणाए कप्पडियमडयमंसं साणेण तक्खणगिलिउगिलियं दिहं, तं च गहेऊण धोविय संधूविय अन्नवण्णं करिय भोयणत्थमुवड्डियाणं ताणं परिवेसियं । तेहि य गंधेण नायं, जहा—‘वंतमेयं’ति । तओ भत्तुणा रुट्टेण सा ताडिया अन्नं च रंधाविया, तओ भुत्तं ति । केई मणंति—जहा केणह मंसासिणा कप्पडिएणं अईसारोगपीडिएणं मंसखंडाणि वोसिरियाणि, मज्जारेण य मंसे खट्ठे भत्तुणो भएण तीए ताणि चेव गिण्हत्ता धोवियाणि, जाव परिवेसियाणि । तओ उवलद्धवुत्तंतेण दारगेण चारिओ जणओ, जहा—अम्माए एयाणि एवं कयाणि, ता ताय ? मा भक्खेहि ति । तओ तेण सा निब्भन्डिया अन्नं च रंधाविय भुत्तं ति । एवमाधाकर्मोप्यभोज्यमित्युपनय इति गाथार्थः ॥ १६ ॥

उक्तं यादृशमिति द्वारं, साम्प्रतमशने च तस्य ये दोषा इति द्वारं व्याचिख्यासुराह—

दी०—वान्तोच्चार-सुरा-गोमांसानि प्रतीतानि, तत्सममिदं आधार्कमेति, इति यस्मादर्थे, यत एभिस्तुल्यं तेन हेतुना ‘तद्युक्तं’ आधार्कमस्वरण्टितं पात्रमपि ‘कृतत्रिकल्पं’ त्रीन्वारान् धौतं, ‘पूर्वं’ प्रथमं ‘करीषष्टुष्टं’ शुष्क-

गोमयोन्मृष्टं कल्पते, नान्यथेति । अत्र सुराग्रहणं शिष्टानुसारेण, अन्यथा वान्तादीन्यपि कुकुराद्यशनाद्भक्ष्याणि स्युः, अतो गान्तादिवत्सर्वथेदं साधुभिर्म्याज्यं । अत्रार्थे दृष्टान्तमाह—कश्चित्सेवको मिलनायातभ्रातृकृते स्वमहिलाया मांसमर्पयत् । तद्व्यापृतायां माजरेण मक्षितं, मा तद्भावेन भवृभीता सुतकमांसं शुना वान्तं दृष्ट्वा तदेव संस्कृत्य तयोर्ददौ, तौ च गन्धादिना तद्वान्तं विज्ञाय तां च निर्भर्त्स्य नवीनमानीय भुक्तौ । केऽप्याहुः—सा केनाप्यतीसारिणा व्युत्सृष्टं मांसमाप, तच्च चालरेन पितुगमयातमिति, एवमाधाकर्माप्यभोज्यमिति गार्थार्थः ॥ १६ ॥

उक्तं यादृशद्वारं, अथ तदशने ये दोषा इति पञ्चममाह—

कर्ममग्गहणेऽइक्कर्म-वइक्कमा^३ तहऽइयार^३ऽणायारौ । आणाभंगंऽणवत्था^३, मिच्छत्त^३-विराहणौ य भवे ॥१७॥

व्याख्या—‘कर्मण’ आधाकर्मणो ‘ग्रहणं’ उपादानं कर्मग्रहणं । इह च ‘कर्मग्रहणं’मित्युक्तेऽपि “आहा-
कम्ममग्गाही, अहो अहो नेइ अग्पाण ”मित्यादाविव भक्षणमित्यपि व्याख्येयं, (भयतः)ग्रहणमात्र एव वक्ष्यमाणदोषा-
सम्भवात् प्रमृत्तद्वारविरोधाच्च । तस्मिन्सति किमित्याह—‘अइक्कमे’त्यादि, अतिक्रमव्यतिक्रमौ वक्ष्यमाणलक्षणौ, दोषाविति
शेषः, वचनव्यत्ययाद्भवतामिति वक्ष्यमाणक्रियायोगः । तथाऽतीचारानाचारौ वक्ष्यमाणलक्षणावेव । किमियन्त एव
तद्वृग्रहणे दोषा भवेयुक्तान्येऽपि ?, उच्यते—अन्येऽपि, यत आह—‘आणे’त्यादि, ‘आज्ञा’सर्वज्ञवचनं, तस्या ‘भङ्गो’ऽति-
क्रमणमाजभङ्गस्तद्वग्रहणे भवेत् । आह च—“आणं सव्वजिणाणं, गिण्हंतो तं अइक्कमइ लुद्धो । आणं चऽइक्क-

मंतो, कस्साएसा कुणह सेसं ? ॥१॥” अत्र लुब्ध इति विशेषणं योऽलुब्धो ग्लानादिकारणे यतनया तद्गृह्णाति न स तामतिक्रामतीति ज्ञापयति । तथा आज्ञां चातिक्रामन् कस्य शास्त्रविशेषस्यादेशात् ? न कस्यापीत्यर्थः, करोति शेषं प्रत्युपेक्षणा-
शिरस्तुण्डमुण्डनावश्यकाद्यनुष्ठानं, तद्भङ्गे तस्यव्यर्थत्वादिति भावः १ । तथाऽनवस्थाऽन्येषां धर्मविषयेऽनास्था तद्ग्रहणे भवेत्, आह च—“ एकेण कयमकज्जं, करेह तप्पच्चया पुणो अन्नो । सायाबहुलपरंपर-वोच्छेओ संजमतवाणं ॥२॥ ”
अस्या भावार्थः—एकेनापि साधुना कृतमकार्यमाधाकर्मसेवादिलक्षणमवलोक्य करोति ‘ तत्प्रत्यया ’ तदालम्बनेन पुनर-
परोऽपि साधुरकार्यं । ततश्च ‘ सायाबहुल ’ ति ‘ साताबहुलत्वात् ’ सुखाभिलाषित्वात् प्राणिनां, परम्परयैकमकार्यं कुर्वन्ते
दृष्ट्वाऽन्यः, तत् प्रत्ययादपर, एवं यावत्सर्वेषामकार्यं प्रवृत्तौ व्यवच्छेदः संयमतपसोः स्यादिति २ । तथा ‘ मिथ्यात्वं ’ विपर्यस्ता-
ध्यवसायलक्षणं तदपि तद्ग्रहणे भवेत्, यदाह—“ जो जहवायं न कुणह, मिच्छहिट्ठी तओ हु को अन्नो ? । वट्ठुइ य
मिच्छत्तं, परस्स संकं जणेमाणो ॥ १ ॥ ” अस्या भावार्थः—यः कश्चित्साधु ‘ र्यथावादं ’ यथाप्रतिज्ञातं न करोति,
साधुना हि प्रव्रज्याग्रहणकाले ‘ सर्वं सावधं योगं प्रत्याख्यामी ’ ति वदता प्राणिवधहेतुत्वादाधाकर्ममपि प्रत्याख्यातमेव,
अतस्तद्बुद्धानेन तेन यथावादो न कृतः स्यादिति मिथ्यादृष्टिस्ततस्तत्सात्सकाशात्, हुर्वकियालङ्कारे, कोऽन्यो ? , नान्यः
कोऽपि, किन्तु स एवेत्यर्थः, स्यात्, किञ्च-वर्द्धयति च मिथ्यात्वमात्मना + परस्य गृहस्थादेः ‘ शङ्का ’ अहो एतेऽन्यथावादिनः
अन्यथाकारिण इत्यादिलक्षणाभारेकां × जनयन्निति ३ । तथा विराधनाऽऽत्मसंयमोभयप्रवचनविनाशस्तल्लक्षणो दोषस्तद्ग्रहणे,

+ “ ०मात्मनः ” अ. य. । × “ ०माशङ्कां ” अ. ।

लघुवृत्ता-
वाद्यदोषस्य
पञ्चमद्वारे-
ऽतिक्रमा-
दीनामा-
ज्ञाभङ्गादी-
नां च निरू-
पणं ।

वः मधुचये, भवेज्जायेत । यत आह—“ग्वद्धे निद्धे य रुया, सुत्ते हाणी तिगिच्छणे काया । पडियरगाण य हाणी, ण्हाणु किल्लेसं च किस्संतो ॥ १ ॥” अस्या अपि भावार्थः—किलाधाकर्म प्रायः प्राघूर्णकस्येव साधोरपि गौरवेण विधीयत इति स्वादूः स्निग्धं च स्यात्, ततश्च ‘ग्वद्धे’ति प्रचुरे स्वादुतया स्निग्धे च तस्मिन् भक्षिते सति ‘रुजा’ ‘ज्वर-प्रिशृजिकादिलक्षणो व्याधिः स्यादनेन चात्मविराधनोक्ता, ततश्च ‘सुत्ते’ति सूत्रार्थपौरुष्यकरणात्सूत्रार्थयोर्हानिः स्यात्तथा निश्चित्मायां क्रियमाणायां ‘कायाः’ पृथिव्यादयो व्यापाद्यन्ते । तथा प्रतिजानरकसाधूनां च हानिः सूत्रार्थयोरनेन च संयम विराधनोक्ता । तथा करोति क्लेशं-दीर्घरोगितामित्यर्थः, ‘क्लिश्यमानः’ पीडामनुभवत्सन् । अनेन चोभयविराधनोक्ता । उपलक्षणत्वाच्चाहो नम्मराऽअमी सितपटभिक्षव, एतत् शास्त्रकारेण चामीपां सम्यग्भोजनादिविविधिनोपदिष्टो, येनैते एवमनुभवन्तीत्यादिलक्षणा प्रनचनविराधनाऽपि द्रष्टव्या इति गार्थार्थः ॥ १७ ॥

अथ प्रागुक्तानतिक्रमादिदोषान् व्याख्यातुमाह—

दी०—आवाकर्मग्रहणे अतिक्रमव्यतिक्रमौ तथा अतीचारा-नाचारौ वक्ष्यमाणार्थौ दोषौ स्यातां । किमन्येऽपीत्याह—‘आज्ञाभद्रः’ मर्वज्ञवचनातिक्रमः, तथा ‘अनवस्था’ अन्येषां धर्मेऽनास्था, तथा मिथ्यात्वं, यथोक्ताकरणात्, तथा विराधना आत्मसंयमोभयरूपा, तत्र गौरवादाधाकर्म, तच्च स्निग्धं रोगायेत्याद्यात्मविराधना, तद्योगे संयमस्योभयस्यापि भवेदिति गार्थार्थः ॥ १७ ॥ अतिक्रमादीनार्थमाह—

“ मक्षणजीला ” इति पर्यायो भां. पुस्तके ।

आहाकम्ममंतण-पडिसुणमाणे अइक्कमो होइ । पयभेयाइ वइक्कम, गहिए तइएयरो गिलिए ॥१८॥

व्याख्या—‘आहाकम्ममंतण’त्ति विभक्तिलोपादाधाकर्ममणा-पूर्वोक्तशब्दार्थेना‘मन्त्रणं’ भो यते ! गृहाणेदमिति गृहस्थाभ्यर्थनं, तस्मिन् सति ‘प्रतिश्रुण्वति’ ग्रहीष्यामीति जल्पति अनिषेधधिया मौनावलम्बिनि वा सति साधौ, किमि-
त्याह-‘अतिक्रमो’ मनाक् चारित्रधर्मोऽल्लङ्घनं ‘भवति’ जायते । ततः ‘पयभेयाइ’त्ति विभक्तिलोपा‘त्पदस्य’ चरणस्य भेद-स्त-
द्रहणार्थं गमनायोत्पादनं पदभेदः, स आदिर्यस्य तद्गृहगमनादेस्तत्पदभेदादि, तस्मिन् विहिते सति यावत्तन्न गृह्णाति ताव-
त्किमित्याह-विशेषणातिक्रमो-व्यतिक्रमः, पूर्वस्मादुरुश्चरणापराध इत्यर्थः । ततो ‘गृहीते’ पात्रकादौ स्वीकृते सति, आधाकर्म-
णीति प्रक्रमः, यावन्मुखे न ग्रक्षिपति तावद्भसत्यागमनादावपि, किमित्याह-तृतीयो-ऽतिचारोऽतिशयेन चारश्चारित्रलङ्घनमति-
चारो, द्वितीयापराधादुरुत्तरचरणापराध इत्यर्थः । तत ‘इतरो’ऽनाचारस्तत्र ‘आचारः’ कल्पो मर्यादेति यावत्तन्निषेधादनाचारः,
तृतीयदोषादुरुत्तमचारित्रदोष इत्यर्थः । स भवति, क सतीत्याह-‘गिलिते’ गलरन्ध्रादधः प्रवेशिते, आधाकर्मकवलादाविति
प्रक्रमाद्भ्यत इति । केचित्तु ग्रहणं कवलोद्धरणमेव यावद्विलनं तु मुखे क्षेप इति व्याख्यान्तीति । अत्राह कश्चित्-नन्वतिक्रमा-
दयः प्रस्तुतदोषाः “पिण्डं असोहयन्तो, अचरिन्ती इत्थ संसओ नत्थि । चारित्तंमि असंते, सव्वा दिक्खा निर-
त्थीया ॥१॥” इत्याद्यागमानुसारतः सर्वथा चरणाभावरूपा एव व्याख्यातुं युज्यन्ते, न पुनर्यथा भवद्भिरत्र चरणापराधरूपा
व्याख्यायन्ते, नैवं, उत्तरगुणगोचराणामतिक्रमादीनां सूत्रे सर्वथा चरणाभावसम्पादकत्वानभिधानात्, यदाह दशाचूणिक्कत्-

१ “पिण्डविषयाणां” इति पर्यायः अ ।

“शयलयति” विचारणायां मूलगुणेषु आहमेसु तिसु भंगेषु सयलो भवह । चउत्थभंगे सञ्चभंगो, तत्थ अच-
रिती चेव भवह । उत्तरगुणेषु चउत्थं वि ठाणेसु सयलो”ति । अत्र भङ्गकास्तत्रत्यप्रक्रमवशादतिक्रमादय एवावसेयाः ।
यद्येवं ‘पिण्डं असोत्तयंतो’ इत्यादिग्रन्थः कथं नीयते ? उच्यते—निश्चयनयाभिप्रायतया उत्सर्गदेशनाविषयतया अभीक्ष्ण-
मेवागोचरतया वा नेतव्योऽयमिति । अपरस्त्वाह—ननु मनसा चरणविषयप्रतिषेधायां गच्छवासिनां प्रायश्चित्तं नोक्तमागमे ।
यदाह—“जीवो पमायवहुलो, पडिक्खले दुक्करं ठवेउं जे । कित्तियमेत्तं वहिही, पच्छित्तं दुग्गयरिणी वा
॥ १ ॥” अस्या भावार्थः—मनसा सेविते नास्ति प्रायश्चित्तं, यतोऽयं जीवः प्रमादवहुलः, सदा तस्याऽभ्यस्तत्वादतः प्रतिपक्षे-
प्रमादलक्षणे ‘दुक्करं’ति दुक्करं स्थापयितुं ‘जे’ इति पादपूरणे, किञ्च—कियन्मात्रमयं जीवोऽतिचपलचित्तजनितापराध-
मम्मनं प्रायश्चित्तं वक्ष्यति ? दरिद्राधमर्ण इवेति । न च प्रायश्चित्ताभरणेऽप्यतिचारसद्भावस्तत्सम्भवे तदभणनस्यानुपपन्न-
त्वात् । तत्किमिहोच्यते ? गृहस्थेनाधाकर्मनिमन्त्रणे ×तदपरिजिहासोमौनावलम्बिनोऽपि साधोरतिक्रमलक्षणश्चरणापराधः ।
अत्रोचरं—मनसा सेविते प्रायश्चित्तं नास्तीति यदुच्यते तत्र तपःप्रभृतिकं प्रायश्चित्तं नास्तीत्यवगन्तव्यं । प्रतिक्रमणादिकन्तु
तत्राप्यस्त्येव, मनोदुष्प्रणिधानादौ प्रतिक्रमणादिप्रायश्चित्तस्य सुप्रसिद्धत्वात् । एवं च सति मनोविराधनायां कथं न प्राय-
श्चित्तं ? कथं न नापराध ? इत्यलं प्रसङ्गेनेति गार्थार्थः ॥ १८ ॥

अत्र “अत्रल इति” एव भवितुमर्हतीति मम मतिः । १ मूलगुणेषु प्राणातिपातादिषु यथाक्रमं अतिक्रमादयः सयोव्या इति भावः । २

यतिक्रमः स्यान्निक्रमः चरणीयः अनालगाः एव सन्तर्जनीयार्थः । ३ “प्रिनार्जिजे” इति एवार्थाः ४ । ५ आशस्तर्जनीयार्थः ६ ।

साम्प्रतं तद्भोजनदोषाधिकार एव यः कथञ्चिदेतद्भुक्त्वा सम्यग्गुरुभ्योऽपुनःकारेणालोच्य प्रायश्चित्तं न प्रतिपद्यते स विराधक एव भवतीत्यावेदयन्नाह—

दी०—‘आधाकर्माभ्यन्त्रणं’ तदायकाभ्यर्थनं ‘प्रतिशृण्वति’ अनिषेधयति सति साधोरतिक्रमो-मनाक् चारित्र्योल्लङ्घनं भवति, ‘पदमेदादौ’ तद्ग्रहणार्थं चलनादौ व्यतिक्रमः पूर्वस्मादधिकः, ‘गृहीते’ स्वीकृते तस्मिन्स्वतीयोऽतीचाराख्यो द्वितीयादधिकः, इतरश्चतुर्थोऽनाचाराख्यस्वतीयादधिको ‘गिलिते’ तस्मिन् भाक्षिते स्यात् । अत्र विभक्तिलोपादिकं प्राकृत-
त्वादिति गाथार्थः ॥ १८ ॥ अथ कथञ्चिदेतद्भुक्त्वा यो नालोचयति स किमित्याह—

भुंजइ आहाकम्मं, सम्मं न य जो पडिक्कमति लुद्धो । सव्वजिणाणाविमुह-स्स तस्स आराहणा नत्थि ॥

व्याख्या—यः साधु‘भुङ्क्ते’ अभ्यवहरति, किं तदित्याह—‘आधाकर्म’ पूर्वोक्तस्वरूपं, सम्यग्भावशुद्ध्या ‘न च’ नैव ‘य’ इति योजितमेव, ‘प्रतिक्रामति’ प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या तद्भोजनात् प्रतिनिवर्त्तते । किं विशिष्टः सन्नित्याह—‘लुब्धो’ गृद्धः, अनेन च यः कथञ्चिद्भुक्त्वाऽपि सम्यक्प्रतिक्रामति यश्चालुब्धो ग्लानादिकारणे भुङ्क्ते तस्य व्युदासः कृतो वेदितव्य इति । ‘सर्वजिनाज्ञाविमुखस्य’ समस्ततीर्थकरोपदेशपराङ्मुखस्य तस्य-द्रव्ययतेः, किमित्याह—‘आराधना’ सुगतिनिबन्धन-
सदनुष्ठाननिष्पादना ‘नास्ति’ न विद्यत एवेति गाथार्थः ॥ १९ ॥

उक्तमशने तस्य ये दोषा इति पञ्चमद्वारं, साम्प्रतं ‘दाने च तस्य ये दोषा’ इति षष्ठद्वारं व्याचिख्यासुराह—
दी०—भुङ्क्ते आधाकर्म यः साधुः, सम्यग्भावाच्च न प्रतिक्रामेत्-प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या गुरोर्नालोचयेत् ‘लुब्धो’ गृद्ध-

सम्यग्-द्रव्ययतेः सर्वजिनाच्चाविष्टुखस्य आराधना मुगतिहेतुत्वनुष्ठानरूपा नास्तीति गाथार्थः ॥ १९ ॥

उक्तं तदगते दोषद्वारं, अथ यं तदने दोषाख्यमाह—

जडुणो चरणविधाड-त्ति दाणमेयस्स नत्थि ओहेण । वीयपए जइ कत्थ वि, पत्तविसेसे व होज्ज जओ । २० ।
व्याख्या—‘यतेः’ माद्योः सम्बन्धि ‘चरणं’ चारित्रं विदन्ति विपमिश्रान्नवत्प्राणान् परिभुक्तं सद्विनाशयतीत्येवं शीलं चरण-
विधाति । उपलक्षणं चैतत्तदायकाशुमाल्पयुर्वन्धनिबन्धनत्वस्य, तथा च प्रज्ञप्तिमित्रं—[श. ५ उ. ६ पत्र २२५] “कहण्णं भंते !
जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेति ?, गोयमा ! (तिहिं ठाणेहिं, तंजहा—) पाणे अइवाइत्ता ?, मुसं वहत्ता
२, तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता ३,
एवं खलु जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेति । ” अस्यार्थः—‘ कथं ’ केन प्रकारेण, ‘ ण ’मिति वाक्यालङ्कारमात्रे,
मदन्त ! ‘ जीवाः ’ प्राणिनः “ अप्पाउयत्ताए त्ति—अल्पमायुर्यस्यासावल्पायुष्कस्तस्य भावस्तत्ता, तस्यै—अल्पायुष्कतायै,
म्वल्पजीवितव्यनिबन्धनमित्यर्थः, अल्पायुष्कतया वा कर्म आयुष्कलक्षणं ’ प्रकुर्वन्ति ’ बध्नन्ति ? । (‘ पाणे अइवाइत्त ’
त्ति) प्राणान्-जीवान् ‘ तिपात्य ’ विनाश्य ‘ मुसं वहत्त ’त्ति मृषावादमुक्त्वा ‘ तहारूवं ’ति तथाविधस्वभावं-भक्तिदानो-
नितपात्रमित्यर्थः ‘ समणं व ’त्ति ‘ श्राम्यति ’ तपस्यतीति श्रमणोऽतस्तं ‘ माहणं व ’त्ति मा हनेत्येवं योऽन्यं प्रति
नक्ति स्वयं हनननिश्चितः सन्नऽसौ माहनः, अथवा ब्रह्म-ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं वाऽस्यास्तीति ब्राह्मणोऽतस्तं, ‘ वा ’ शत्रौ
ममुच्ये, ‘ अफासुएणं ’ति न प्रगता ‘ असवो ’ असुमन्तो यस्मात्तदप्रासुकं-सजीवमित्यर्थः, तेन, ‘ अणेसणिज्जेणं ’ति

एष्यत इत्येषणीयं-कल्प्यं, तन्निषेधादनेषणीयं, तेन अशनादिना प्रसिद्धेन 'पडिलाभेत्त' ति 'प्रतिलम्भ्य' लाभवन्तं कृत्वा । अथ निगमयन्नाह-एवमित्यादि । 'एवं' उक्तलक्षणेन क्रियात्रयेणेति, शेषं सुबोधं । अयमत्र भावार्थः-अध्यवसाय-विशेषादेतन्नयं जघन्यायुःफलं भवति । अथवेहापेक्षिकी अल्पायुष्कृता ग्राह्या, यतः-किल जिनागमाभिसंस्कृतमतयो मुनयः प्रथमवयसं भोगिनं कञ्चन मृतं दृष्ट्वा वक्तारो भवन्ति-नूनमनेन भवान्तरे किञ्चिदशुभं प्राणिघातादिकमासेवितं अकल्प्यं वा मुनिभ्यो दत्तं येनायं भोग्यऽप्यल्पायुः संवृत्त इति । अन्ये त्वाहुर्वो जीवो जिनसाधुगुणपक्षपातितया तत्पूजार्थं पृथिव्याद्या-रम्भेण १, स्वमाण्डासत्योत्कर्षणादिना २, आधाकर्मादिकरणेन च ३, प्राणातिपातादिषु वर्तते तस्य वधादिविरतिनिर-वद्यदाननिमित्तायुष्कापेक्षेयमल्पायुष्कृता समवसेया । अथवेहाप्रासुकादिदानमल्पायुष्कृतायां मुख्यं कारणमितरे तु सहकारिकारणे इति व्याख्येयं, प्राणातिपातन-मृयावादनयोर्दानविशेषणत्वात्, तथाहि-प्राणानतिपात्याधाकर्मादिकरणतो, मृयोक्त्वा यथा-भो यत्ते ! स्वार्थमिदं सिद्धं भक्तादि, कल्पनीयं चेदं भवतामतो नानेषणीयमिदमिति शङ्का कार्येति । ततः प्रतिलम्भ्य साधून् दातुप्राणिनोऽल्पजीवितव्यनिबन्धनमायुर्बध्नन्तीति । एवमस्य गमनिकामात्रमुक्तं, विस्तरार्थस्तु तद्वृत्तेरवसेयः । अथ प्रकृतमुच्यते-तत्र 'चरणविधाइ त्ति' इति शङ्को हेतौ, तत इति हेतोर्दानं' साधुभ्यो वितरणं, एतस्य-आधाकर्माणो भक्तादेर्नास्ति-शास्त्रविहितं विवेकिगृहिणां न विद्यते, केन ? इत्याह-'ओधेन' उत्सर्गेण-कारण-मन्तरेणेत्यर्थः । कारणतस्तु स्यादपीत्यावेदयन्नाह 'वीथपए' इत्यादि, उत्सर्गपिक्षया द्वितीयपदमपवादस्तस्मिन् यदि चेत् कथमपि कुत्रचिदनिर्वाहादौ तदानं भवेत् । अत्र च यदीति श्रुवाणः कादान्चित्कत्वमस्यावेदयति, यतो न संविग्रमावित-

प्रायकाः आगमाभिज्ञत्वात्साधुसंयमवाधापरिहारित्वात्तदुपपत्तममकत्वाच्च सुयतिभ्य एतद्यथाकथञ्चित्प्रयच्छन्ति, नापि सुयतयो यथारुथञ्चिदेव गृह्णन्ति । यदाह—“कारणपडिसेवा वि हु, सावज्जानिच्छए अकरणिज्जा” । किं सर्वथा ? नेत्याह—“बहुमो विगारइत्ता”, कर्त्तव्येति शेषः । “अधारणिज्जेसु अत्थेसु ॥१॥” अत्यागाढकारणेष्वित्यर्थः । “जह वि य समणुज्जाया”, मावद्यप्रतिपेवेति प्रक्रमः । “तहवि य दोसो न वज्जणे दिट्ठो । दढधम्मया हु एवं, नाभिक्ख निसेवनिद्दया ॥२॥” तथा पात्रविशेषः—समग्रगुणयुक्तपात्रं, तद्विषये, वा शब्दोऽशुद्धदानमभवप्रकारान्तरसमृच्चयार्थः । यदि तद्दानमिति प्रक्रमो, भवेत्—स्यात् । ननु किं कारणमपवादमेवाश्रित्वेदं दीयते, नोत्सर्गतोऽपीत्यत आह—‘जओ’ति, यतो—यस्मात्कारणादिदं वक्ष्यमाणं सूत्रमत्र नियामकमस्तीति गार्थार्थः ॥ २० ॥ तदेवाह—

दी०—यतेश्चोरित्रविधातिस्यादिति हेतोरेतस्याधाकर्मणो दानं त्रिविकिनां नास्ति ‘ओधेन’ उत्सर्गेण—कारणं विना, तदेवाह—द्वितीयपदे अपवादाख्ये यदि काप्यनिर्वाहादौ पात्रविशेषे वा तद्दानं भवेत्, नान्यथा, यत इति वक्ष्यमाणोक्ता-
विति गार्थार्थः ॥ २० ॥ तमेवाह—

संथरणंमि असुद्धं, दोणह वि गेणहंतदेंतयाणऽहियं । आउरादिट्ठुतेणं, तं चेव हियं असंथरणे ॥ २१ ॥*

१ ‘०अरणविघातीदमिति’ इत्यपि प्र० । * समुद्धृत्यं गाथा समानामशीत्यधिके सहस्रेऽणहिलपत्तने श्रीमहुर्लभराजराज-
मयसि चैत्यवासीन्विजित्य खरतरविरुदसम्प्रापक—श्रीमज्जिनेश्वरसूरिवरविनेयावतसैनैर्वाह्वृत्तिविधानात्खरतरगच्छप्रतिष्ठाप्रापकैराचार्ये-
न। श्रीपद्मपद्मेयस्मिणीयैः पञ्चगण्डवृत्तैः कृतेण ३३१०-३३१३ पञ्चमोः ।

व्याख्या—‘संस्तरणे’ प्राप्तुकैषणीयाहारादिप्राप्त्यैव साधूनां निर्वहि सति अशुद्धमनेषणीयं गृह्यमाणं दीयमानं, चेति गम्यते । द्वयोरपि, नैकस्य कस्यापीत्यपि शब्दार्थः, गृहीतृदात्रीः—साधुश्रावकयोरित्यर्थः । ‘किमित्याह—‘अहितं’ अनर्थहेतुत्वाद- पथ्यं स्यादिति शेषः । उत्सर्गतस्तावदेवं, अपवादतस्तु ‘आतुरो’ रोगी, तस्य ‘दृष्टान्त’ उदाहरणं न्याय इति यावदातुरदृष्टान्तस्तेन, यथा हि रोगिणः कामप्यवस्थामाश्रित्य पथ्यमप्यपथ्यं स्यात्काञ्चित् पुनः समाश्रित्यापथ्यमपि पथ्यं, तथा च भिषकशास्त्रम्—“उत्पद्यते हि साऽवस्था, देशकालामयान् प्रति । यस्यां कार्यमकार्यं स्यात्, कर्म- कार्यन्तु वर्जयेत् ॥ १ ॥” कार्य-विधेयं, तदप्यकार्य-न कर्तव्यं स्यात् । कर्मकार्य-कर्तव्यक्रियामित्यर्थः । एवमेव ‘तं चैव’ त्ति तदेवाशुद्धमपि दीयमानं गृह्यमाणं च दातृगृहीत्रोर्हितमवस्थोचितत्वात्पथ्यं स्यात् । क्वेत्याह—‘असंस्तरणे’ अनि- र्वाहे दुर्भिक्षलानाद्यवस्थायामित्यर्थः । अयमभिप्रायो—यद्यपि इदमाधार्मिकमज्ञाभङ्गाद्यनेकदोषकारणं वर्णितं, तथापि—“सन्व- त्थ संजमं सं-जमाउ अप्पाणमेव रक्खेज्जा । मुच्चइ अइवायाओ, पुणो विसोही तथा विरइ ॥ १ ॥ काहं अञ्छित्ति अदुवा अहीहं, तवोवहाणेसु य उज्जमिस्सं । गणं च नीई व सारविस्सं, सालंबसेवी समुवेइ सुक्खं ॥ २ ॥ सालंबणो पडंतो, अप्पाणं दुग्गमे वि धारेई । इय सालंबणसेवी, धारेइ जइं असहभावं ॥ ३ ॥ अप्पेण बहुमिच्छेज्जा, एयं पंडियलक्खणं । सन्वासु पडिसेवासु, एयं अट्टपयं विज्ज ॥ ४ ॥ न वि किञ्चि अनुत्तायं, पडिसिद्धं वावि जिणवरिंदेहिं । एसा तेसिं आणा, कज्जे सच्चेण होयन्वं ॥ ५ ॥ धावंतो

१ “नीई य व सार०” य. क. ह. । “नीईए सार०” प. ।

उन्वाओX, मग्गन्नु किं न गच्छह ? कमेण । किं वा मउई किरिया, न कीरए ? असहओ तिवखं ॥ ६ ॥ ”
इत्यायागमाभिरीर्यथावसरं बहुतरगुणलामाकाक्षया गृह्यमाणं दीयमानं च न दोषायेति गाथार्थः ॥ २१ ॥

अयं यदुक्तं—‘पत्तचिसेसे व होज्ज’ति तद्व्याख्यानयन्नाह—

दी०—‘संस्तरणे’ शुद्धान्नदिलामाश्रित्वहि मति अशुद्धं गुणहतो द्वयोरपि गृहीतुदात्रो—यतिगृहस्थयोरहितं—अनर्थहेतुत्वाद-
पथ्यं, ‘आतुरदृष्टान्तेन’ रोगिणो ज्ञातेन+, तस्य हि अवस्थाविशेषादन्नमेवापथ्यं पथ्यं च स्यात्, तथा तदेव तयोर्हितं—
गुणहेतुत्वात्पथ्यं, क ? ‘असंस्तरणे’ दुर्भिक्षलानाद्यवस्थास्त्विति गाथार्थः ॥ २१ ॥ अत्र पात्रविशेषे वेति यदुक्तं तदाह—
भणियं च पंचमंगे, सुपत्तसुद्धऽन्नदाणचउभंगे । पढमो सुद्धो वीए, भयणा सेसा अणिट्ठफला ॥ २२ ॥

व्याख्या—‘भणितं च’ प्रतिपादितं च, केत्याह—पञ्चमाङ्गे प्रज्ञास्यमिधाने, क स्याने ? इत्याह—सुपत्तसुद्धऽन्नदाण-
चउभंगे ‘ति, शोभनं’ पात्रं ‘दानस्थानं सुपात्रं, तत्र तस्मै वा शुद्धान्नदानं—एषणीयाहारवितरणं सुपात्रशुद्धान्नदानं, तद्वि-
पयश्रुतमङ्गो’ विकल्पचतुष्टयं, स तथा, तस्मिन्, किं भणितमित्याह—‘पढमो’ इत्यादि, प्रथमः—सुपात्रे शुद्धान्नदानमित्येवं-
लक्षण आद्यमङ्गः, शुद्ध—एकान्तेन निर्जराहेतुत्वानिर्दोषः । द्वितीये—सुपात्रे अशुद्धान्नदानमित्येवंस्वरूपे द्विसङ्ख्यभङ्गके
‘मज्जना’ बहुतरनिर्जराऽल्पतरपापकर्मचन्धसम्भवाच्छुद्धेर्विकल्पना । शेषौ—कुपात्रे शुद्धान्नदानं कुपात्रेऽशुद्धान्नदानमित्येवं-

X “आन्तोऽपि गच्छन्” इति पर्यायः अ. । “उआओ” ह. क. । + “न्यायेन” अ. म. ।

लक्षणौ तृतीयचतुर्थभङ्गकावनिष्टफलावेव-^{*}एकान्तेन पापकर्मबन्धहेतुत्वादनीप्सितकार्यप्रसाधकौ, इति शब्दाध्याहारादित्ये-
तद्गणितं । तथा च प्रज्ञास्पष्टमशतषष्ठोद्देशकसूत्रम्-

“समणोवासगस्स णं भंते ! तहारूवं समणं वा माहणं वा एसणिज्जेणं फासुएणं असण-पाण-
खाइम-साइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ?, गोयमा ! एगंतसो से निज्जरा कज्जइ, नत्थि य से पावे
कम्ममे कज्जइ ”ति अस्यार्थः-‘श्रमणोपासकस्य’ श्रावकस्य ‘ण’मिति वाक्यालंकारे ‘भदंत !’ सकलकल्याणनिलय !
तथारूपं श्रमणं वा ‘माहनं वा’ ब्राह्मणं वा ग्रासुकैषणीयेनाशनादिना ‘प्रतिलाभयतो’ लाभवन्तं कुर्वतः । ‘किं कज्जइ’ति
किं फलं भवतीत्यर्थः ?, गौतम ! ‘एगंतसो’ति एकान्तेन निर्जरा क्रियते, ‘से’ति तस्य श्रमणोपासकस्य ‘नत्थि य
से’ति नास्ति चैतद्यत्‘से’ तस्य पापं कर्म ‘क्रियते’ भवति, अप्रासुकदान इवेति प्रथमभङ्गार्थप्रतिपादकसूत्रार्थः ।

द्वितीयभङ्गसूत्रं पुनरिदं-“समणोवासयस्स णं भंते ! तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेस-
णिज्जेणं असण-पाण-खाइम-साइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ?, गोयमा ! बहुतरिया निज्जरा कज्जइ
अप्पतराए से पावे कम्ममे कज्जइ ”ति अस्यार्थः प्राग्वन्नवरं-‘बहुतरिय’ति बहुतरा पापकर्मपिक्षया । ‘अप्पत-
राए’ति अप्पतरं निर्जरापेक्षया । अयमर्थः-गुणवते पात्रायाप्रासुकादिद्रव्यदाने चारित्रसाधनकायोपष्टम्भो ?, जीवघातो
२, व्यवहारतस्तच्चारित्रबाधा च ३ भवति । ततश्च चारित्रसाधककायोपष्टम्भान्निर्जरा जीवघातादेश्च पापं कर्म स्यात् । तत्र च

^{*} “० फलावेकान्तेन ” ह. क. । + “गोयमा ।” अ. ह. क. य. ।

सुहेतोः सामर्थ्यात् पापापेक्षया बहुतरा निर्जरा, निर्जरापेक्षया चाल्पतरं पापं भवति । इह च विवेचका मन्यन्ते-असंस्तरणा-
द्विकारणत एवाप्राप्त्यादिदाने बहुतरा निर्जरा भवति, नाकारणे, *यदुक्तं-‘संथरणंमि असुद्ध’मित्यादिX, तथा-“ नाया-
गयाणं कल्पणिजाणं, अन्नपाणार्दणं दन्वाणं देसकालसद्धासद्धारसंजुत्तं पराए भत्तीए आयाणुगगहदुद्धीए
संजयाणं द्राण ”मित्यादि, अन्येत्वाहुरकारणेऽपि गुणवत्पात्रायाप्राप्त्यादिदाने परिणामवशाद् बहुतरा निर्जरा भवत्यल्पतरं
च पापं कर्मेति, निर्धिशेषणत्वात्सूत्रस्य परिणामस्य च प्रमाणत्वात् । आह च-“ परमरहस्समिसीणं, +समत्तगणिपिड-
गमरियसाराणं । परिणामियं पमाणं, निच्छयमवलंबमाणानं ॥ १ ॥ ”ति । नन्वेवं धर्मार्थमप्राप्त्यादिदानं कर्त्तव्य-
मापन्नमित्यत्रोच्यते-आपद्यतां नाम, भूमिकापेक्षया को दोषः, यतो यतिधर्माशक्तस्य गृहस्थस्य द्रव्यस्तवे प्राणातिपातादि-
कर्मकमेव प्रवचने, यत्रोच्यते-‘संथरणंमि असुद्ध’मित्यादिना अशुद्धं द्वयोरपि दातुगृहीत्रोरहितायेति, तद्ग्राहकस्य व्यव-
हारतः संयमविराघनात् दायकस्य च लुब्धकदृष्टान्तमात्रितत्वेनान्व्युत्पन्नत्वेन वा ददतः शुभाल्पायुष्कृतानिमित्तत्वात् ।

* “यत उक्तं.” अ. य. । X गाथेयं सम्पूर्णोऽस्यैव ग्रन्थस्यैकविंशतितमा । + पठितसमस्तगणिपिटकसाराणां-अधीतद्वादशांगधारीणां ।

१ पात्रापेक्षया । २ पासत्थ्याईहि भाविता ते लुब्धकदृष्टान्तभाविता, कहां ? ते पसत्था एवं कहंति-जहा लुद्धगो हरिणस्स
पिट्ठो धावद्, हरिणस्स पलायमाणस्स सयं लुद्धगस्स वि जेण तेणप्पगारेण हरिणं अबेजं(?) वा धायतस्स सेयं, एवं जहा हरिणो
तहा गाहू, जहा लुद्धगा तहा नावगा साहू य, अकल्प्यकाण्डप्रहारात्ते पलायन्ति । पासत्था सङ्गे भणंति-जेण तेणप्पगारेण सञ्चाइं
अलीयाइ भासिऊण तुब्भेहि कल्पियं अकल्पियं वा स [मप्पियच्चं] इति पर्यायाः अ. ”

शुभमपि चाऽयुरल्पं अहितमिह विवक्षितमिति द्वितीयमङ्गप्रतिबद्धसूत्रसङ्केपार्थः ।

तृतीयचतुर्थमङ्गकसूत्रं पुनरिदं-“समणोवासगस्स णं भंते ! तहारूवं असंसजयं अविरयं अप्पडिहयपच्च-
क्खायपावकम्मं फासुएण वा अफासुएण वा एसणिज्जेण वा असणपाणखाइमसाइमेण
पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ? गोयमा ! एगंतसो से पावे कमे कज्जइ, नत्थि से कावि निज्जरा कज्जइ”त्ति,
प्रतीतार्थं चैतन्नवरं-‘असंयतः’ सप्तदशप्रकारसंयमाद्धिर्भूतस्तथा विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो विरतस्तन्निषेधाद-
विरतः । तथा प्रतिहतानि स्थितिहासतो ग्रन्थिभेदेन, प्रत्याख्यातानि हेत्वभावतः पुनर्वृद्धिनिरोधात्, कर्माणि ज्ञानावरणादीनि
येन स तथा, तन्निषेधात् अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा, तं, एवं च ‘असंसजए’त्यादिना निर्गुणः पात्रविशेष उक्तः,
, फासुएण वा अफासुएण वे’त्यादिना तु प्रासुकाप्रासुकादेर्दानस्य पापकर्मफलता निर्जराया अभावश्चोक्तः, असंयमो-
पष्टम्भस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् । यश्च प्रासुकादौ जीवघाताभावेन अप्रासुकादौ च जीवघातसद्भावेन विशेषः सोऽत्र न विवक्षितः ।
पापकर्मणो निर्जराया अभावस्यैव चेह विवक्षितत्वादिति तृतीयचतुर्थमङ्गसूचकसूत्रार्थः । एवं तावत्-‘सुपत्तसुद्धुद्धदान-
चउभंगे पढमो सुद्धो’ इत्यादिग्रन्थसुखावबोधार्थं सव्याख्यानं सूत्रत्रयमपि निदर्शितं । अत्र च द्वितीयसूत्रभावार्थं
अन्ये पुनराहुरकारणेऽपि गुणवत्पात्रायाप्रासुकादिदाने परिणामवशाद्बहुतरा निर्जरा भवत्यल्पतरं च पापकर्मेत्यादिलक्षण-
माश्रित्य ‘पत्तविसेसे व होज्ज’त्ति प्राक्तन[विशतितम]गाथाऽवयवार्थो भावनीय इति गार्थार्थः ॥ २२ ॥

उक्तं दाने च तस्य ये दोषा इति पष्ठद्वारं, साम्प्रतं यथापृच्छेति सप्तमं द्वारं, तत्र यथा पृच्छा सम्भवस्तथा दर्शयितुमाह--

श्री०-भणितं चैतत्पञ्चमाङ्गे अष्टमशतपष्ठोद्देशके सुपात्रशुद्धान्नदानोपलक्षणे तच्चतुर्भङ्गे, यथा-सुपात्रे शुद्धान्नं १, सुपात्रे अशुद्धान्नं २, कुपात्रे शुद्धान्नं ३, कुपात्रे अशुद्धान्नमिति ४ । एषां स्वरूपमाह-प्रथमो भङ्गः शुद्धो, निर्जराहेतुत्वात्, द्वितीये 'भजन' शुद्धैर्विरूपना, बहुतरनिर्जराऽल्पतरपापबन्धात् । शेषौ द्वावनिष्ठफलो, एकान्तेन पापबन्धहेतुत्वादिति गार्थः ॥२२॥

उक्तं दानद्वारं, अथ यथापृच्छेति मसमं आह--

दंसाणुचियं बहुद्व-मप्यकुलमायरो य तो पृच्छे । कस्स कए केण कयं?, लक्खिज्जइ वज्झलिंगेहिं ॥२३॥

न्याल्या-देशस्य-मालवकादिमण्डलस्यानुचितं-तत्रासम्भवादयोग्यं देशानुचितं, तथा 'बहु' प्रचुर, किं तदित्याह-
'द्रव्यं' जालयोदनादि, तथा 'अल्पं' एकद्वयादिमानुषं 'कुलं' गृहं, तथा आदरो-दातुर्भक्तिविशेषकृतः सम्प्रमः,
नः समुच्चये, यदि स्यादिति शेषः 'तो'ति ततस्तदनन्तरं तदा वा-तस्मिन्काले, किमित्याह-'पृच्छेत्' प्रश्नं कुर्यात्, केन-
प्रहारेणेत्याह-'रुस्से'त्यादि, कस्य-किं गृहस्थस्याऽऽहोश्चित्साधोः 'कृते' निमित्तं? तथा केन पुरुषादिना 'कृतं' निष्पादि-
नमिदं जालयोदनादि द्रव्यमिति प्रक्रमः । एवं च प्रश्ने कृते सति यदि दाता प्राञ्जलस्वभावो भवति तदा कथयत्येव यथा-
भग्नमिचमेतद्वदितं, अथ मायानित्वात्सत्यं न कथयति तथापि तत् ज्ञायत इति दर्शयन्नाह-'लक्खिज्जइ वज्झलिंगेहिं'
ति 'लक्ष्यते' ज्ञायते यदुताशुद्धमिदमिति । कैः कृत्वेत्याह-वाल्लिङ्गैः सचिलक्षहसितपरस्परालोकनस्वलज्जापितादिभिर्वहि-
र्बन्धिभिर्वा, ततश्च साधुभिस्तत्परिहर्तव्यमिति । अथ कदाचित्पृष्टे सति दाता रोपं कुर्यात् । का तस्मिन्पुष्पाकमस्मद्गृहवृत्तान्त-
परिचिन्तने इत्यादिकं, साक्षेपवचनं वा किञ्चित् द्रव्यात्ततस्तद्भावमलीकसत्यकोपादिकं ज्ञात्वा गृहीतव्यमिति गार्थः ॥ २३ ॥

उक्तं यथापृच्छेति सप्तमद्वारं, साम्प्रतं छलनेत्यष्टमद्वारं व्याख्यातुमाह—

दी०—देशस्य मालवाकादेरनुचितं तत्रासम्भावि 'बहुद्रव्यं' शाल्योदनादि 'अल्पकुलं' स्तोकमानुषादिगृहं 'आदरश्च' दातुर्भक्तिसम्भ्रमो यदि स्यादत्तस्तदा वा पृच्छेत्—कस्य कृते इदं ? केन हेतुना पुंसा वा कृतं ? भक्तादीति पृष्टे यदि सत्यं नाचष्टे तथापि लक्ष्यते बाह्यलिङ्गैर्विविधशरीरादिचिह्नैरिति गार्थः ॥ २३ ॥ उक्तं यथापृच्छाद्वारं, अथ छलनेत्यष्टममाह—
थोवंति न पुटं न क—हियं च गूढेहिं नायरो व कओ । इय छलिओ वि न लग्गइ, सुओवउत्तो असठभावो ॥

व्याख्या—'स्तोकं' स्वल्पं, द्रव्यमिति गम्यते, इति हेतोरुपलक्षणत्वाद्बह्वपि देशोचितमिति कारणाद्वा 'न' नैव 'पुटं' पूर्वोक्तप्रकारेण प्रक्षितं, साधुनेति गम्यते, तथा 'न' नैव कथितं—मायावित्वाद्गृहिभिः साधुना पृष्टमपि न निवेदितं, यथा भवदर्थं कृतमेदिति । 'वा' विकल्पे । तथा 'गूढे' रलक्ष्यस्वभावैः, गृहिभिरिति गम्यते । 'न' नैवादरो—भक्तिविशेषः कृतोऽभ्युत्थानवन्दनप्रसन्नवदनत्वादिसम्भ्रमो 'वा' विकल्पे 'कृतो' विहितः । इत्येवमनेन प्रकारेण 'छलितोऽपि' अशु-
द्धाहारग्रहणतो गृहिभिर्व्यसितोऽपि, साधुरिति प्रक्रमः, किमित्याह—'न' नैव 'लगति' अशुद्धाहारग्रहणादिजनितकर्मणा सह श्लिष्यति । किंविशिष्टः सन्नित्याह—'श्रुते' पिण्डैषणाभ्ययनादौ 'उपयुक्तो' दत्तावधानः—श्रुतोपयुक्तः, सिद्धान्तोक्तपिण्डदोष-
परिज्ञानोपायावहितचित्त इत्यर्थः । पुनरपि किंविशिष्ट इत्याह 'अशठभावो' निम्मार्यचित्तपरिणतिरनेन चैतदाचष्टे—यः पिण्डैषणानभिज्ञोऽभिज्ञोऽपि वा प्रमादितयाऽनुपयोगवान् व्यस्यते, स कर्मणा बध्यत एव, भगवदाज्ञाविराधकत्वात् क्लिष्ट-
परिणामत्वाच्चेति गार्थः ॥ २४ ॥

उक्तं यथा छलना स्यादित्यष्टमद्वारं, अथ कथञ्चिदशुद्धपिण्डग्रहणेऽपि शुद्धिर्यथा स्यात्तद्विपक्षत्वात्तदग्रहणेऽप्यशुद्धिश्च यथा स्यादित्येवं लक्षणं नवमद्वारमभिधित्सुराह ।

दी०—स्तीकं देयद्रव्यं, उपलक्षणाद्रहपि देशोचितमिति न पृष्टं, पृष्टं चेन्न कथितं मायावित्त्वाद् गृहीभिस्तथा 'गूढं' रत्नहोस्तेर्नमादरो वा-भक्तिमम्भ्रमः कृत, इत्येवं 'छलितोऽपि' अशुद्धं ग्राहितोऽपि मायुर्न 'लगति' तज्जन्यकर्मणा न श्लिष्यति, कथम्भूतः ? 'श्रुतोपपृक्तः' एषणाविधिमवाधान 'अशठभावो' निर्मायचित्त इति गार्थार्थः ॥ २४ ॥

उक्तं छलनाद्वारं, अधुना शुद्धा(? शुद्ध्या)ख्यं नवममाह—

आहाकम्मपरिणओ, वज्झइ लिंगिव सुद्धभोई वि । सुद्धं गवेसमाणो, सुज्झइ खवगोव कम्ममे वि ॥ २५ ॥

व्याख्या—'आघाकर्मपरिणतो'ऽशुद्धाहारग्रहणभोजनाऽभिलाषी सन्, भिक्षुरिति गम्यते । किमित्याह—'वक्ष्यते' आघाकर्मभोगप्रभवरूपकर्मणा श्लिष्यते । क इवेत्याह—'लिङ्गित्' तथाविधद्रव्यसाधुवेपधारकपुरुषवत् । अनेन च संविधानकं सूचयति । किंविशिष्टो भिक्षुरित्याह—'शुद्धभोज्यपि' प्राप्तुकैपणीयाहाराभ्यवहार्यपि, न केवलमशुद्धभोजीत्यपि शब्दार्थः । अनेन च परिणाम एव तत्ततः कर्मवन्धकारणमित्याचष्टे । लिङ्गिसंविधानकं चेदम्—

एगग्ग्मि नगरे एगेण सावएणं संघभोजं दवावियं । तं च सोऊणं एगो साहू पचासन्नगामाओ तग्गहणत्थं सिग्घमागओ । तओ तं भिक्खवट्ठुमुवट्ठियं दहुं सावएणं भणिया साविया 'देहि एयस्स भिक्खं'ति । तीए मणियं-सव्वंपि तं दिन्नं । तओ तेण मणियं-मम भत्तमज्झाओ देहि । तओ तीए ओयणमोयगाइयं पडिपुन्नं भोयणं दिन्नं, साहुणा य संघभत्तं ति मन्न-

माणेण अहसाउं उक्कोसगं च त्ति मुच्छिण्ण य तं भुचं ति । एवं च सो सुद्धं पि भुंजतो असु(ह)द्वपरिणामवसेण आहाकम्म-
परिमोगदोसजणियकम्मुणा बद्धोत्ति ।

अनेन च शुद्धग्रहणेऽपि शुद्धिर्यथा न स्यादित्येतत्प्रतिपादितं, अथाशुद्धग्रहणेऽपि शुद्धिर्यथा स्यात्तथा दर्शयति-‘शुद्ध-
मित्यादि, ‘शुद्ध’ निर्दोषं, पिण्डमिति गम्यते । ‘गवेषयन्’ आगमनीत्या मार्गयन्, साधुरिति प्रक्रमः, किमित्याह-
शुद्ध्यति-विशुद्धपरिणामत्वात्कर्ममलक्षपणतो निर्मली भवति, क इवेत्याह-‘क्षपक इव’ विकृष्टतपःकर्तृसाधुवत् । अनेनापि
संविधानकं सूचयति । क सत्यपीत्याह-‘कर्मण्यपि’ आधाकर्मभोगेपीत्यर्थः । न केवलमितरभोग इत्यपि शब्दार्थः । अनेन
च परिणामशुद्धिरेव तत्त्वतः कर्मक्षयकारणमित्याह । पठ्यते च ‘परमरहस्यमिस्सीण’मित्यादि । क्षपकसंविधानकं चेदं-

एगम्मि सुविहियसाहुगच्छे एगो साहू इहपरलोयनिरासंसो सम्मं अहिगयजिणवयणरहस्सो वोसट्टवत्तनियदेहो विगिट्ठ-
तवोकम्मनिरओ चिट्ठइ । अन्नया य सो खवगसाहू मासक्खवणपारणगनिमित्तं ‘मा इहनगरे तवचरणावज्जियेलोगओ अणे-
सणा भविस्सइ’त्ति गओ पच्चासन्नगामं । तत्थ य एगाए सावियाए उवलद्धखगतवोकम्मवुत्तंताए मा कयाइ खवगो इह एह
त्ति संजायदाणसद्धाए धयगुलसंजुत्तं पायसं संसाहियं, तहा ‘मा आहाकम्मसंकाए खवगो न गिण्हहि’त्ति माइट्ठाणेण पत्त-
पुडयमल्लगाणि पायसखरंटियाणि इओ तओ पक्किन्नाणि डिभरूवाणि य माइट्ठाणं गाहियाणि, जहा-जया एरिसो साहू इत्था-
गच्छइ तथा तुब्भे भणेज्जइ, जहा-अम्मो ! बहुयं पायसं अम्हाणं परिवेसियं, अहं च तुब्भे निब्भच्छिस्सामि । तओ भणिज्जइ-
किं दिणे दिणे पायसं रंघिज्जइ ?, न किंपि कजं अम्हं इमिणा, भग्गाइं अम्हे इमस्स चि । इत्थं तरे सो खवगो भिक्खं हिंढतो

भविष्ययावसेण पढमं तीसे चेव घरमागओ, सा य भत्तिमरपूरियनिरंतरहिययावि संवरियागारा अकयसंभमा मोणेणं चेव ठिया । ताणि य माइट्ठाणपन्नवियाणि डिंभरूवाणि तहेव काउमारद्धाणि । तओ तीए ताणि तहेव निब्भच्छिऊण एयाणि ताव मत्तिछयाणि न गिण्हंति, जइ तुज्झ रोयइ तो तुमं गिण्ह इमं पायसं ति भणमाणीए तस्स जावणा निमित्तं घयगुलसंजुत्तस्स पायसस्स भायणं भरेऊण आणियं, साहुणा य एसणोवउत्तेणं सुद्धं ति कलिऊण गहियं, तओ पज्जत्तं ति काउं नियत्तो गोयराओ, आगओ य किंचि वि रहपएसं । तत्थ य समालोइयपडिक्कतो कयतकालोचियसज्झायजोगो चित्तिउं पय(त्तो)ट्ठो, जहा-जइ एत्थावसरे केइ अद्धाणाइपडिवन्नगा साहुणो एंति, परमन्नगहणेण य मे अणुगहं करिति, तो तारिओ होमि भवन्नवाओ त्ति, इच्चाइ-सुद्धज्झवसाणपरो तंमि य विसिद्धाहारे मासक्खवणपारणगपत्ते वि अमुच्छिओ कड्डिऊण पंचनमोक्कारं विहीए भुंजिउं पयत्तो । तओ सुहज्झवसायस्स भोयणावसाणे निरावरणं पडिपुन्नं केवलवरनाणदंसणं समुत्पन्नं सिद्धो य कालेणं भयवं खवगकेवलत्ति ॥

इह च परिणामशुद्धिरेव तत्त्वतः कर्मक्षयकारणमित्युक्तं, तत्र परिणामशुद्धिरपि सर्वज्ञाज्ञाराधनानुगतैव यथोक्त-फलप्रसाधिका, नान्यथेति मन्तव्यं । यथोक्तं-“ भावशुद्धिरपि ज्ञेया, यैषा मार्गानुसारिणी । प्रज्ञापनाप्रियाऽत्यन्तं, न पुनः स्वाग्रहात्मिका ॥ १ ॥ ” ततश्च स्वच्छन्दभावपरिहारार्थं आज्ञाभङ्गाभङ्गकारिणां महापायस्वकार्यप्रसाध-कत्वप्रतिपादकमुदाहरणमुच्यते-

एगंमि नगरे एगस्स रन्नो पत्तपुप्फफलसमिद्धपायवगणरमणिज्जाणि दोन्नि उज्जाणाणि अहेसि, तं जहा-चंदोदयं च स्रोदयं च । तत्थ चंदोदयं नगरस्स अवरदिसाए, स्रोदयं पुवदिसाए । अह वसंतसमए अंतेउरकीलाकोउगत्थिणा पत्थिवेणं संज्झाए

पिण्ड-
विशुद्धिं
टीकाद्रयो-
पेतम्

॥ २९ ॥

पडहगदावणपुरस्सरं नियपुरिसेहिं नयरे घोसाविं, जहा-भो भो ! सुणंतु तणकट्टहाराणो पुरिसा ! रत्ना समाइहुं-अहं पभाए अंतेउरपरिगओ स्रोदये उज्जाणे गमिस्सामि, तं तुब्भेहि चंदोदये चैव गंतवं ति । तओ राया पच्चूसे स्रोदये गमणागम-
णेषु संमुहो स्रो ति कलिऊण चंदोदयं गओ । तं च घोसणं सोउं जे तत्थ दुरप्पाणो सिडिगप्पायपुरिसा, ते ' अम्हे दुल्लभ-
दंसणाओ नरिंदमहिलाओ पासिस्सामो'त्ति चित्तिऊण स्रोदयं गया । तत्थ य पत्तलदुससालासु लिक्किउं ठिया । ते य उज्जाणा-
रक्खियपुरिसेहिं रायाणाभंगकारिणो ति गहेऊण पहया बद्धा य । जे पुण तणहारगाइणो घोसणं सोऊण चंदोदयं गया, तेहिं
सहसापविट्ठाओ दिट्ठाओ वरवसणभूसणधराओ पव्वणिंदुमुहीओ वियसियवरकमलदीहरलोयणाओ निंवगणाओ, तओ तेवि
तेहेव बद्धा, नयराभिमुहं चलियस्स य अवरणहे राइणो दंसिया दोवि वग्गा उज्जाणपालएहिं । तओ राइणा पुच्छिऊण तवइयरं
स्रोदयगामिणो अदिट्ठोवरोहा वि ममाणाभंगकारिणो ति वहाविया, इयरे आणाकारिणो ति दिट्ठोवरोहा वि विसज्जिय ति ।
एवमित्थ वि तित्थयराणाभंगकारिणो अकयाहाकम्मभोगा वि जम्मजरामरणवेयणानिंबंधणदारुणकम्मबंधाइयं महाणत्थं
पार्विति, इयरे कहिंचि तब्भोगकारिणो वि ताओ मुच्चंति सकज्जपसाहगा य भवंति । भणियं च-" सयलसुरासुरपणमिय-
ज्जिणगणहरभणियसमयपरतंता । आराहिऊण सम्मत्त-नाणचरणाइं परमाइं ॥ १ ॥ सत्तट्ठभवग्गहण-
वभंतरकालंमि केवलं नाणं । उट्पाडिऊण जंति य, विहुयमला सासयं मोक्खं ॥ २ ॥ तत्थ य जरजम्मण-
मरण-रोगतणहालुहाभयविमुक्का । साइअपज्जवसाणं, कालमणंतं लंहंति सुहं ॥ ३ ॥" इति गार्थः ॥ २५ ॥

एवं चाज्ञाभङ्गाघनेकदोषनिबन्धने आधाकर्मग्रहणे प्रतिपादिते सत्याह कश्चित्—

॥ २९ ॥

लघुवृत्ता-
वाद्यदोषा-
ष्टमद्वारे प-
रिणामशुद्धे-
र्मेहत्वम् ।

दी०-आधाकर्मपरिणतोऽशुद्धपिण्डार्थी 'बद्धयते' तज्जन्यकर्मणा श्लिष्यते शुद्धभोज्यपि, आस्तामितरः । क इव ? इत्याह-'लिङ्गीवत्' वेषधारकसाधुवत्, तत्कथेयं-कश्चित्साधुरेकस्मिन्नगरे कस्यापि श्रावकस्य गृहे सङ्घभोज्यं श्रुत्वा तीर-ग्रामाद्रसलोलतया तत्राजगाम, तद्भिक्षार्थं श्रावकप्रेरिता पत्नी 'सर्वमग्रे दत्त'मित्युवाच, ततो 'मम भक्तादपि देही'त्यु-त्त्वा दापितं सम्पूर्णमिष्टान्नं, सङ्घभक्तधिया विहृत्य बुभुजे, स चैवमशुद्धपरिणामादशुद्धकर्मणा बद्धः । किमशुद्धभोज्यपि शुद्ध्यति ? इत्याह-शुद्धं गवेषयन् 'शुद्ध्यति' कर्ममलक्षयान्निर्मली भवति 'कर्मण्यपि' आधाकर्मभोगेऽपि 'क्षपक इव' उत्कृष्ट-तपःकर्तृसाधुवत् । तत्कथेयं-यथा कस्मिंश्चिद् गच्छे साधुरेको निरीहस्तपस्वी मासक्षपणान्ते पारणार्थमनेषणीयभयाद् ग्रामान्तरं-यावत्स्तत्रैका श्राविका विज्ञाततत्पारणा दानश्रद्धया ह्यदिति कृतपरमान्ना प्रगुणितघृतगुडा आधाकर्मच्छादनाय बहिः क्षिप्तपायसोपलितपत्रादिपुटका 'नित्यं न रोचत इद'मिति शिक्षितक्षीरान्नमोजिबालका तं क्षपकं गृहमायान्तं वीक्ष्य क्षीरान्नपूर्णभाजनं सघृतगुडमुत्पाट्य बालपरिवेशनच्छन्ननाऽभ्युत्थिता तेषां शिक्षावशादगृह्णतां क्षपको जल्पितो-'यदि तव रोचते तदा गृहाणे'त्युक्तं शुद्धधिया विहृत्य तदशुद्धमप्यमूर्च्छितो भुञ्जानो विशुद्धाध्यवसायवशात्तदन्ते केवलज्ञानमाप, एवमसावशुद्धभोज्यपि शुद्धान्वेषणाच्छुद्ध इति गाथार्थः ॥ २५ ॥

अथ त्रिकरणशुद्धस्य साधोराधाकर्मणा को दोषः ? इति पूर्वपक्षप्रब्राह—

+ " ०न्तरं ययौ, तत्रैका " क. ज. म. ।

नणु मुणिणा जं न कयं, न कारियं नाणुमोइयं तं से ।

गिहिणा कडमाइयओ, तिगरणसुद्धस्स को दोसो ? ॥ २६ ॥

व्याख्या-नन्विति प्रश्ने, 'मुनिना' साधुना यदशनादिकं 'न' नैव 'कृतं' स्वयं निष्पादितं तथा 'न' नैव 'कारितं' अन्येन निर्वर्चितं तथा 'न' नैवा 'नुमोदितं' परेण क्रियमाणं कृतं वा श्वाचितं तदशनादिकं 'से'ति तस्य मुनेगृहिणा-अगारिणा 'कृतं' निष्पादितं सत् 'आइयओ'ति आददानस्य-गृहृतः, किंविशिष्टस्य मुनेरित्याह-'त्रिकरणशुद्धस्य' मनोवाक्कायैर्निर्दोषस्य सतः 'को दोषः' किं दूषणं ?, न कोऽपीत्यर्थः । अयमत्र प्रेरकाभिप्रायः-इह किल तावज्जीवस्य मनोवाक्कायैः सावद्य-योगकरणादिरूपतया व्यापृतेरेव दोषो जायते, न चैतेषां मध्यादेकमपि साधुमत्कं गृहिणा साध्वर्थं पिण्डे क्रियमाणे व्याप्रियते, अतः कथं तद्ग्रहणे तस्य दोषसम्भवः ? इति गाथार्थः ॥ २६ ॥ अत्रोत्तरमाह--

दी०-नन्विति पूर्वपक्षे, मुनिना यन्न कृतं न कारितं नानुमोदितं, तदाधाकर्म 'से' तस्य गृहिणा कृतमा'ददानस्य' गृहृतः त्रिकरणशुद्धस्य को दोषः ? इति गाथार्थः ॥ २६ ॥ अत्रोत्तरमाह--

सच्चं तहवि सुणंतो, गिणहंतो वद्धए पसंगं से । निद्धंयसो य गिद्धो, न मुयइ सजियं पि सो पच्छा ॥ २७ ॥

व्याख्या-'सत्यं' अवितथमेतदनन्तरोक्तमिति गम्यते । 'तथापि' एवमपि सतीत्यर्थः । 'मुणन्' साध्वर्थमिदं विहितमित्यवगच्छन्, साधुरिति गम्यते, किं कुर्वीण ? इत्याह-'गृह्णन्' स्वीकुर्वन् गृहिणा दीयमानं, पिण्डमिति गम्यते ।

किं करोतीत्याह—‘वर्द्धयति’ वृद्धिं नयति । कमित्याह—‘प्रसङ्गं’ पुनःपुनराध्याकर्मकरणप्रसक्तिं, कस्येत्याह—‘से’ति तस्य दातृगृहिणः, अपरं च तद्ग्रहणे साधुरपि यत्करोति तदाह—‘निद्धंघसो’ निःशुको—निर्दय इत्यर्थः । च शब्दो दोषान्तर-समृच्चयार्थः । तथा ‘लुब्धो’ गृद्धः किं करोतीत्याह—‘न’ नैव ‘मुञ्चति’ परित्यजति, किं तदित्याह—‘सजियं पि’ति सजीव-मपि—अप्रासुकमपि, न केवलं निर्जीवमित्यपि शब्दार्थः । ‘सो’ऽशुद्धाहारग्राही साधुः ‘पश्चात्’ सकृदपि ग्रहणानन्तरं, अयमत्रा-भिप्रायः—अकुशलाभ्यासतो निर्द्धन्धसत्त्वसद्भावात्तत्रैव सदा रतिमान् भवति । यदाह—“करोत्यादौ तावत्सघृणहृदयः किञ्चिदशुभं, द्वितीयं सापेक्षो विमृशति च कार्यं च कुरुते । तृतीयं निःशङ्को विगतघृणमन्यत्प्रकुरुते, ततः पापाभ्यासात्सत्तमशुभेषु प्ररमते ॥ १ ॥” इति गार्थार्थः ॥ २७ ॥

व्याख्यातं शुद्धिरिति नवमद्वारं, तद्व्याख्यानाच्च व्याख्याता “तं पुण जं जस्से”त्यादिद्वारगाथा, तद्व्याख्यानाच्च व्याख्यात आधाकर्मर्माख्यः प्रथमपिण्डोद्गमदोषः । अथ मूलद्वारगाथाऽभिहितं द्वितीयदोषमौद्देशिकाभिधानं व्याख्यातुमाह—दी०—सत्यमिदं, तथाप्येवं सति ‘मुणंतो’ जानन् मुनिस्तथा गृह्णन् कार्मिकं वर्द्धयति ‘प्रसङ्गं’ नित्यमाधाकर्मकरण-प्रसक्तिं ‘से’ तस्य गृहिणः, स्वयं कथं ? इत्याह—‘निद्धंघसो य’ निश्शूकश्च ‘गृद्धो’ लुब्धः सन्न मुञ्चति ‘सजीवमपि’ अप्रासुकमपि साधुः ‘पश्चात्’ तद्ग्रहणानन्तरमिति गार्थार्थः ॥ २७ ॥

उक्तो नवभिद्वारैराध्याकर्मर्माख्यः प्रथम उद्गमदोषः, अथ द्वितीयमौद्देशिकाख्यमाह—

उद्देसियमोहविभा-गओ य ओहे सए जमारंभे । भिक्खाउ कइवि कप्पइ, जो एही तस्स दाणट्ठा ॥२८॥

व्याख्या—इहौद्देशिकं द्विविधं भवति, तद्यथा—औघौद्देशिकं विभागौद्देशिकं चेति, एतदेवाऽऽह—‘औद्देशिकं’ पूर्वोक्त-
शब्दार्थं, ओघ इति विभक्तिलोपादोघत’ ओघमाश्रित्य, उद्देशादिवक्ष्यमाणभेदाविवक्षणात्सामान्यत इत्यर्थः । तथा ‘विभा-
गतो’ विभागमाश्रित्य, उद्देशादिवक्ष्यमाणविशेषविवक्षणाद्विशेषत इत्यर्थः । चः समुच्चये । स्यादिति शेषः । तन्नाद्यभेदं
‘स्वके’ विभागमाश्रित्य, यत्किमित्याह—यत् ‘स्वके’ स्वकीये—स्वार्थप्रव-
विवृण्वन्नाह—‘ओहे’त्यादि । ‘ओघे’ ओघविषयं औद्देशिकं तत्स्यात्, यत्किमित्याह—यत् [*शेषणादिके पाकादि-
चित्त इत्यर्थः । यदित्यस्य योगो दर्शित एव । कस्मिन्नित्याह—‘आरम्भे’ अग्निज्वालनस्थाल्यादि [आ] *शेषणादिके पाकादि-
व्यापारे, किमित्याह—भिक्षामक्तादिविभागान् ‘+कत्यपि’ कियतीरपि द्वित्रादिकान्, न पुनः समग्राहारमपीत्यपिशब्दार्थः,
‘कल्पते’ विवक्षयति, काचिद्वात्रीति गम्यते । किमर्थमित्याह—यः कश्चिदनिद्धीरितस्वरूपः पाषण्डिकादिरेष्यति—आगमि-
ष्यति, तस्य पाषण्डिकादेर्दानार्थं वितरणानिमित्तं । इदमुक्तं भवति—यत्काचिदगारिणी क्वचिदुर्भिक्षादावनुभूतबुद्ध्यादिदुःखा
समासादितसुभिक्षभोजनमात्रधना “नादत्तं मुज्यते न चाकृतं फलती”ति भावितमतिः स्वार्थनिष्पाद्यमानाहारमध्याद्यः
कश्चिदेष्यति तस्य दानार्थं कतिचिद्विक्षाः सङ्कल्पयति तदोघौद्देशिकं, एतच्च पिण्डेषणोपयुक्तेन साधुना “दिन्नाओ ताओ
पंच—वि+रेहाओ करेइ देह व गणंती । देह इओ माय ! इओ, अवणेह य एत्तिया भिक्खा ॥ १ ॥” इत्यादि-
दातृचेष्टाभिरवगम्य निस्सन्देहेऽनापृच्छ्य सन्देहे त्वापृच्छ्य परिहर्त्तव्यं । विवक्षितभिक्षासु × च दत्तासु अदत्तासु च अन्यो-
द्धृतासु वा शेषं शुद्धत्वाद् गृहीतव्यमिति गार्थार्थः ॥ २८ ॥ उक्तमोघौद्देशिकं, साम्प्रतं विभागौद्देशिकं व्याचिख्यासुराह—
क. प. । + कियत्यपि प. क. ह । + पंच ति° ह. । × °वादत्तासु दत्तासु च अन्यत्रो° अः, च दत्तासु अन्यत्रो° प. क. ह ।

दी०-औद्देशिकमोवतो विभागतश्च द्विधा, तत्र 'ओघः' सामान्यतो दातृविकल्पस्तस्मिन्, किमित्याह-यत् 'स्वके' स्वार्थे आरंभे पाकादौ मिक्षाभक्तादिविभागान् 'कत्यपि' कियती अपि कल्पते, काचिद्वात्रीति गम्यं, किमर्थं ? इत्याह-यः कश्चिदनिर्दिष्टः पापंडिकादिरेष्यति तस्य दानार्थमिति स्पष्टं । कल्पितमिक्षादानादूर्द्ध्वं च शुद्धमिति ॥ २८ ॥

उक्तमोघौद्देशिकं, अथ द्वितीयं भेदैराह--

वारसविहं विभागे, चउहुर्दिटुं कंडं च कर्मं च । उद्देशसमुद्देशौ-देससमाप्तसंभेएणं ॥ २९ ॥

व्याख्या--'द्वादशविधं' द्वादशप्रकारं 'विभागे' विभागविषयं औद्देशिकं भवतीति गम्यते । द्वादशविधत्वमेव दर्शयति- 'चउहुर्दिटु'मित्यादि, चतुर्भिः प्रकारैश्चतुर्द्धा भवति, किं तदित्याह-उद्दिष्टं वक्ष्यमाणलक्षणं, तथा कृतं च वक्ष्यमाणलक्षणं, चः शब्दश्चतुर्द्धत्यस्यानुकर्षणार्थः, तथा कर्म च वक्ष्यमाणस्वरूपं, चः प्राग्वत् । केन प्रकारेणेत्याह-'उद्देशे'त्यादि, उद्देशं च वक्ष्यमाणलक्षणं, एवं समुद्देशं चादेशं च समादेशं च उद्देशसमुद्देशादेशसमादेशानि, एतल्लक्षणो यो 'भेदः' प्रकारस्तेन । अयमर्थः-विभागौद्देशिकमुद्दिष्ट-कृत-कर्मलक्षणमूलभेदात्रिविधं, तदपि प्रत्येकं उद्देश-समुद्देशा-देश-समादेशलक्षणोत्तरभेदाच्चतुर्विधमित्येवमिदं द्वादशविधं भवतीति गार्थार्थः ॥ २९ ॥ साम्प्रतं प्रागुद्दिष्टोद्देशादिभेदचतुष्टयं व्याचिख्यासुराह--

दी०-द्वादशविधं तद्विभागे विचार्यमाणे, कथं ? इत्याह-'चतुर्द्धा' उद्दिष्टं १ कृतं २ कर्म ३ चेति त्रिभेदमपि चतु-
प्रकारं, कैः ? उद्देश-समुद्देश-आदेश-समादेशभेदैर्द्वादशविधमिति गार्थार्थः ॥ २९ ॥ उद्देशादीनां व्याख्यानमाह*

X " शादीनाह " म. । * " व्याख्यामाह " क. प. ।

जावंतियमुद्देशं, पासंडीणं भवे समुद्देशं । समणाणं आएसं, निगंथाणं समाएसं ॥ ३० ॥

व्याख्या--‘जावंतिय’ त्ति सूचकत्वा + द्यावदार्थिकानां-समस्तार्थिनां निमित्तं कल्पितं, अशनादीति सर्वत्र गम्यं, भवेत्, किमित्याह-‘उद्देशं’ औद्देशिकाख्यं । तथा ‘पाण्डं’ व्रतं, तद्विद्यते येषां ते पाण्डिनश्चरकाऽदयस्तेषां निमित्तं विवक्षितमशनादि ‘भवेत्’ स्यादिति क्रियापदं सर्वत्र सम्बन्धनीयं । किमित्याह-‘समुद्देशं’ समुद्देशसञ्ज्ञं । तथा ‘श्रमणानां’ निर्ग्रन्थ-शाक्य-तापस-गैरिका-जीविकलक्षणानां निमित्तं कल्पितं भवेत्, किमित्याह-‘आदेशं’ आदेशिकनामकं । तथा ‘निर्ग्रन्थानां’ साधूनां कृते कल्पितं भवेत्, किमित्याह-‘समादेशं’ समादेशाभिधमिति गार्थार्थः ॥ ३० ॥

अथ प्रागुद्दिष्टमेवोद्दिष्ट-कृत-कर्मलक्षणं विभागौद्देशिकमूलमेदत्रयं विवृण्वन्नाह-

दी०-‘यावन्तिकादीनां’ समस्तार्थिनां कृते कल्पितं, भक्तादीति गम्यं, किं स्यात् ? उद्देशाख्यं, पाण्डिनां-चरकादीनां कृते तदेव समुद्देशाख्यं भवेत्, श्रमणानां-निर्ग्रन्थ-शाक्य-तापस-गैरिका-जीविकानां कृते तच्चादेशाख्यं, निर्ग्रन्थानां-साधूनां कृते तत्समादेशाख्यमिति गार्थार्थः ॥ ३० ॥ अथ प्रागुक्तोद्दिष्टादित्रयं विवृण्वन्नाह-

संखडिभुत्तुवरियं, चउणहमुद्दिसइ जं तमुद्दिट्ठं । वंजणमीसाइकडं, तमग्गित्तवियाइ पुण कम्मं ॥ ३१ ॥

व्याख्या--‘संखडि’ त्ति विभक्तिलोपात्सङ्खड्यां-विवाहादिप्रकरणे ‘भुत्तुच्चवरियं’ति ‘भुक्ते’ स्वजनादिभिरभ्यवहते

+ ‘त्वात्सुत्रं सद्या० प. । ९ “धादिभिक्षाचराः” इति पर्यायः भ. ।

‘उद्धरितं’ शेषीभूतं भुक्तोद्धरितं यदोदन-तीमन-दधि-मोदकचूर्ण्यादिभक्तं, तत्तदवस्थमेव ‘चतुर्णां’ चतुस्सङ्ख्यानां यावदर्थिक-पाषण्डिक-श्रमण-निर्ग्रन्थानामिति प्रक्रमाद्गम्यते, निमित्तमिति शेषः । ‘उद्दिशति’ मनसा सङ्कल्पयति वाचा वा निर्दिशति, गृहस्थ इति गम्यते, यथा-समस्तभिक्षुकैभ्य इदं दातव्यं पाषण्डिकेभ्यो वेत्यादि, यदित्यस्य योगो दर्शित एव । ‘तं’ ति तद्वक्तं, किमित्याह-‘उद्दिष्टं’ उद्दिष्टौद्देशिकं, ज्ञातव्यमिति शेषः । एतस्य चाकल्प्यता यावदर्थिकाद्यर्थं व्यवस्थापिते तत्र जीवघातसम्भवात् । न चेदमित्थं स्थापनान्तर्भावः, ‘सट्टाण-परट्टाणे’त्यादिभिन्नलक्षणत्वात्तस्या + इति । तथा ‘वंज-णमीसाहकडं तं’ति ‘व्यञ्जनेन’ दृष्ट्यादिना ‘मिश्रं’ संयोजितं-व्यञ्जनमिश्रं, तदादिर्यस्य तद्व्यञ्जनमिश्रादि, यदो-दनादीति प्रक्रमः । आदिशब्दश्च स्वगतानेकमेदम्ब्रचनार्थो व्याख्येयः । ‘कृतं’ कृतौद्देशिकं तदोदनादि विज्ञेयमिति प्रक्रमः । इदमुक्तं भवति-‘संखडिभुत्तुव्वरियं, चउण्हमुद्दिस्इ जं’ इत्यत्राप्यनुवर्त्तते, ततश्च प्रकरणोपभुक्तावशिष्टं यदोदनमोदकचूर्ण्यादिकं ‘व्यञ्जनेन’ दधि-तीमन-विकट-फाणित-निर्भञ्जनघृतादिना तदर्थमेव मिश्रं कृत्वा चतुर्णां याव-दर्शिकादीनां अन्यतरनिमित्तमुद्दिशति गृही, यदुत-इदममुकेभ्यो दातव्यमिति, तद्व्यं औद्देशिकमपि सत् कस्मैकादिलक्षण-पर्यायान्तरेण कृतत्वात् ‘कृतं’ कृतौद्देशिकमित्यवसेयमिति । तथा ‘अग्निगत्तवियाइ पुण कम्मं’ति ‘अग्नि’र्वह्नि-स्तत्र तेन वा ‘तापितं’ उष्णीकृतं अग्नितापितं, गुडादीति गम्यते, तदादिर्यस्य तदग्नितापितादि, आदिशब्दात्सचित्त-जल-लवण-राजिकासम्मिश्रदृष्ट्यादिपरिग्रहः । पुनः शब्दो भिन्नवाक्योपदर्शनार्थः । ‘कर्म’ कर्मौद्देशिकं ज्ञातव्यं ।

+ परम्परादिस्थापनाया भिन्नस्वरूपत्वादिति भावः (पर्यायः अ.) ।

पिण्ड-
विशुद्धि०
टीकाद्वयो-
पेतम्

॥ ३३ ॥

अयमत्र भावार्थः—इहापि 'संखडिसुत्तुव्वरियं' इत्याद्यनुवर्तते, ततश्च विवाहादिप्रकरणोपयुक्तावशेषं यन्मोदकचूर्ण-मुद्-
गौदनादिकं तदर्थमेव अग्नितपितगुडादिना पुनर्मोदकादि विधाय मुद्गुदादीन्वा पुनः संस्कृत्य सचित्तजल-लवणप्रभृति-
द्रव्यसम्भिन्नद्रव्यादिना करम्बकं वा कृत्वा चतुर्णां यावदर्थिकादीनामन्यतरनिमित्तमुद्दिशति, तदौद्देशिकमपि [एतदेव
ग्रन्थोक्तेन] "आहाए वियप्पेणं, जईण कम्ममसणाइकरणं जं । छक्कायारंभेणं, तं आहाकम्ममाहंसु ॥ ५ ॥"

इत्येतच्छ्रवणेन देशतः कर्मणा युक्तत्वात् 'कर्म' कर्मौद्देशिकं ज्ञातव्यमिति गार्थार्थः ॥ ३१ ॥

व्याख्यात औद्देशिकाख्यो द्वितीयः पिण्डोद्गमदोषः, अथ तमेव तृतीयं पूतिकर्माख्यं व्यवख्यासुराह—
दी०—'सङ्ख्यां' विवाहादौ युक्तादुद्धारितं-शेषीभूतं भक्तादि चतुर्णां पूर्वगाथोक्तानां कृते, यदिति सर्वत्र,
'उद्दिशति' मनोवाग्भ्यां निर्दिशति तदुद्दिष्टाख्यं, तदेवोद्धारितं 'व्यञ्जनमिश्रादि' दध्यादिना मिश्रितं कुरादि कृताख्यमुच्यते,
अग्निना तापितं गुडादिस्तदादिर्यस्य, आदिशब्दात्सचित्तजलवणादीनां सङ्ग्रहस्तदेवेत्यभूतं पुनः कर्माख्यं भवेदिति

गार्थार्थः ॥ ३१ ॥ उक्तं त्रयोदशधा औद्देशिकं, अथ तृतीयं पूतिकर्माख्यमाह—
उग्गमकोडिकणेण वि, असुइलवेणं व जुत्तमसणाई । सुद्धं पि होइ पूई, तं सुहुमं वायरं ति दुहा ॥ ३२ ॥
व्याख्या—उद्गमकोटिरविशुद्धकोटिर्मूलगुणा इत्येकार्थाः, सा चाधाकर्मलक्षणा, यद्वक्ष्यति [अत्रैव]—"इय कम्मं ?
उद्देसिय-तिय २ मीस ३ ऽज्झोयरंतिमदुगं च । आहारपूइ ? वायर-पाहुडि ? अविसोहिकोडित्ति
॥ ५३ ॥" तस्या उद्गमकोटेरुपचारादुद्गमकोटिदोषयुक्ताहारस्य 'कणो'ऽवयव उद्गमकोटिकणस्तेनापि, न केवलं बहुने-

॥ ३३ ॥

द्वादशविधे
विभागौ-
द्देशिके
उद्दिष्टादि-
त्रय-
स्वरूपम् ।

त्यपि शब्दार्थः । 'असुहृल्लवेणं व 'त्ति 'वा' शब्दस्यैवार्थत्वादशुचिलवेनेव-विष्ठाऽवयवेन यथा 'युक्तं' मिलितं, किं तदित्याह- 'अशनादि' भोजनपानादि । किंविशिष्टमपि सदित्याह- 'शुद्धमपि' पूर्वविस्थायां सर्वथा दोषरहितमपि सत्, आस्तामशुद्धमित्यपि शब्दार्थः । 'भवति' जायते । किमित्याह- 'पूति' अपवित्रं-सदोषमित्यर्थः । एवं सामान्येन पूतिदोषम-भिधायाथ भेदतस्तमाह- 'तं सुहुम'मित्यादि, 'तं'ति तत्पूति 'सूक्ष्मं' अल्पदोषत्वाच्छ्लक्ष्णं तथा 'बादरं' बहुदोषत्वेन स्थूलं । इत्यमुना प्रकारेण 'द्विधा' द्विप्रकारं भवतीति प्रक्रम इति गार्थार्थः ॥ ३२ ॥ अथ तद्विविधमपि व्याख्यातुमाह- दी०- 'उद्गमकोटि'रुद्गमदोषदशकविभागोऽत्रैवोद्गमदोषान्ते वक्ष्यमाणस्तदोषयुक्ताहारस्य 'कणो'ऽवयवस्तेनापि, आस्तां बहुना, अशुचिलवेनेव, युक्तमशनादि, शुद्धमपि भवति 'पूति' अपवित्रं, एवं सामान्येनोक्त्वा भेदस्तदाह-तत्पूति सूक्ष्मं वादरं च द्विधेति गार्थार्थः ॥ ३२ ॥ अथ द्वैविध्यमाह-

सुहुमं कस्मियगंधऽग्नि-धूमवत्केहिं तं पुण न दुष्टं । दुविहं बायरमुवगरण-भत्तपाणे तहिं पढमं ॥ ३३ ॥

व्याख्या- 'सूक्ष्मं' बादरेतरं पूति स्यादिति शेषः, कैरित्याह-कार्मिकगन्धाग्निधूमबाष्पैः । 'कार्मिकं' आधाकार्मिकं 'गन्धश्च' भक्तादिमत्का घ्राणिः, 'अग्निश्च' वह्निः 'धूम'श्चाग्नीन्धनसम्पर्कजो वस्तुविशेषो 'बाष्प'श्चोष्णभक्तादेरूष्मा गन्धाग्निधूमबाष्पाः, कार्मिकस्य गन्धाग्निधूमबाष्पाः कार्मिकगन्धाग्निधूमबाष्पास्तैः । अयमर्थः-शुद्धमप्यशनादिकमाधाकार्मिकभक्तादिगन्धबाष्पा-ग्निधूमैः सह मिलितं सूक्ष्मपूति स्यादिति । आह-यद्येवं तहिं नास्त्येव किञ्चिदपूति, एकत्रोत्पन्नैरपि तैर्विशीर्येतश्चेतश्च गमनतः सर्वलोकभक्तादिव्याप्तैरित्याशङ्क्याह- 'तं पुण न दुष्टं'ति 'तत्' सूक्ष्मं पूति 'पुन'विशेषणे 'न' नैव 'दुष्टं' दोषकारि, किन्तु

प्ररूपणामात्रमेवैतन्न पुनः परिहार्यं, आचीर्णत्वादशक्यपरिहारत्वाच्चेति भावना । अथ बादरपूतिविवरणायाह—‘दुविह’ मित्यादि, ‘द्विविधं’ द्विप्रकारं ‘बादरं’ स्थूलं पूति स्यादिति प्रक्रमः । द्विविधमेवाह—‘उवगरणभक्तपाणे’ति, गध्यमानस्य दीयमानस्य वा अज्ञानादेर्यदुपकुरुते तदुपकरणं चुल्यादि, तच्च भक्तपाने च उपकरणभक्तपानं, ‘तस्मिन्’तद्विषयं-उपकरणविषयं भक्तपानविषयं चेत्यर्थः । तत्राद्यं भेदं व्याचिख्यासुः प्रस्तावनामाह—‘तर्हि पढमं’ ति ‘तत्र’ तयोर्मध्ये ‘प्रथमं’ आद्यमुपकरणपूत्यभिधानं एवं स्यादिति शेषः, इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥ यथा स्यात्तथैव दर्शयति—

दी०—सूक्ष्माख्यं पूति स्यात्, कैः ? कार्मिकगन्धाग्निधूमबाष्पैः प्रतीतैः, तत्पुनर्न दुष्टं, अशक्यपरिहारत्वादाचीर्णं । बादराख्यमाह—द्विविधं बादरं पूति-उपकरणविषयं च, तयोः प्रथममाहेति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥

कस्मिन्मयचुल्लीभायण-डोवाठियं पूइ कप्पइ पुढो तं । बीयं कस्मिन्मयवग्धार-हिंगुलोणाइ जत्थ लुहे ॥ ३४ ॥

व्याख्या—‘कार्मिका’ आधाकार्मिकाः ‘चुल्ली’ चाधिश्रयणी ‘भाजनं च’ स्थाल्यादि ‘डोवश्च’ चट्टकश्चुल्लिभाजनडोवाः, कार्मिकाश्च ते चुल्लिभाजनडोवाश्च कार्मिकचुल्लिभाजनडोवाः । उपलक्षणं चैते कडुच्छुक्रोदूखलिकादीनां, तेषु ‘स्थितं’ गतं, शुद्धमप्यज्ञादीति गम्यते । किमित्याह—‘पूति’ पूर्वोक्तशब्दार्थं स्यादिति शेषः । ततश्च साधूनां ग्रहीतुं तन्न कल्पते । किं सर्वथा ? नेत्याह—‘कप्पइ पुढो तं’ति ‘कल्पते’ग्रहीतुं युज्यते ‘पृथग्’ विभिन्नं-स्वयोगेनान्यत्र सङ्क्रान्तमित्यर्थः, तदुपकरण-पूति । अथ भक्तपानपूतिस्वरूपमाह—‘बीय’मित्यादि, द्वितीयं-भक्तपानविषयं पूति तत्स्यादिति प्रक्रमः । यत्र किमित्याह—‘कस्मिन्मये’त्यादि, कार्मिका-ण्याधाकार्मिकाणि वाधारहिङ्गुलवणादीनि, अत्र समासः सुकर एवेति न दर्शितः । यत्र शुद्धेऽ-

प्यशनादौ 'छुहे'ति 'क्षिपति' संस्कारार्थं मध्ये प्रवेशयति, तत्र वाधारो हिङ्गवादिदहनसमुत्थो धूमः, हिङ्गुलवणे प्रतीते, नवरं-आधाकर्मिकत्वं हिङ्गुद्रव्यस्य स्वार्थनिष्पन्नमुद्गादिभक्तसंस्कारार्थं सच्चित्तोदकेन साधुनिमित्तं द्रवीकृतस्य, लवणस्य तु तदर्थमेव चूर्णितपरिणामितस्येत्यादिगमेन भावनीयं । आदिशब्दाञ्जीरकादिपरिग्रह, इति गाथार्थः ॥ ३४ ॥ तथा-

दी०-कार्मिकार्थं चुल्लीभाजने प्रतीते, डोवश्चट्टुकः, उपलक्षणत्वादयदपि कार्मिकोपकरणं, तेषु स्थितं-तद्रतं शुद्धमपि भक्तादि उपकरणपूत्याख्यं वर्ज्यं, किं सर्वथा ? नेत्याह-कल्पते तत् 'पृथग्'विभिन्नं-स्वयोगेनान्यत्र सङ्गामितमित्यर्थः । द्वितीय-माह-'द्वितीयं' भक्तापानाख्यं पूति तत्स्यात्-यत्र कार्मिकवगधारहिङ्गुलवणादीनि क्षिपेद्वाता संस्कारायेति गाथार्थः ॥ ३४ ॥

एतदेवाह--

कम्मियवेसण धूमिय-महव कयं कम्मखराडिण् भाणे । आहारपूइ तं कम्म-लित्तहत्थाइ छिक्कं च ॥ ३५ ॥

व्याख्या-'कार्मिकवेसनेन' तप्तघृतादिक्षिप्तकुस्तुम्बुरुणा, उपलक्षणत्वाद्राजिकादिना च 'धूमितं' स्फोटितं सन्धूमितमिति यावत्, कार्मिकवेसनधूमितं यत्पेयादीति गम्यते । अथवेति प्रकारान्तरद्योतनार्थः । 'कृतं' स्वार्थं निष्पादितं स्थापितं वा यदशनादीति गम्यते । केत्याह-'कम्मखराडिण् भाणे'ति 'कर्मखरण्डिते' आधाकर्मलिसे 'भाणे'ति भाजने स्थाल्यादिके । तत्किमित्याह-'आहारपूति' भक्तपानपूति स्यादिति शेषः, तत्पूर्वोक्तमशनादिकं । न केवलमेतदेव, किन्तु 'कर्मलिप्तहस्ता-दिस्पृष्टं च' आधाकर्मखरण्डितकर-करोटिकादिछुप्तं च । 'च' शब्द उक्तसमुच्चयार्थ, इति गाथार्थः ॥ ३५ ॥

अथ दातृगृहभाजनविषयपूतिविभागं साधुपात्रकल्याणकल्प्यविधिं चाभिधित्सुराह--

दी०--‘कर्मिकवेगनेन’ तप्तघृतराजिकादिक्षेपादिना धूमितं, अथवा कर्मिकखरण्डिते भाजने ‘कृतं’ निष्पादितं स्थापितं वा तद्भक्तादि आहारपूतिरुच्यते, न केवलं तत्, कर्मिकलिप्तहस्तादिस्पृष्टं चेति माथार्थः ॥ ३५ ॥ अत्र विशेषमाह--

पढमे दिणम्मि कम्मं, तिणिण उ पूइकयकम्मपायघरं । पूइ तिलेवं पिढरं, कप्पइ पायं कयतिकप्पं ॥ ३६ ॥

व्याख्याः--‘प्रथमे’ आद्ये-यत्राधाकर्मणः पाको विहित इत्यर्थः । ‘दिने’ दिवसे ‘कर्म’ आधाकर्मिकं । ‘तिणिण उ’ति ‘त्रीणि’ त्रिसह्यानि दिनानि पुनः ‘पूति’ पूत्यभिधानं स्यादिति शेषः । किं तदित्याह--‘कयकम्मपायघरं’ति ‘कृतो’ विहितः ‘कर्मण’ आधाकर्मिहारस्य ‘पाको’ रन्धनं यत्र तत्कृतकर्मपाकं, तच्च तद्गृहं चेति कृतकर्मपाकगृहं । तथा ‘पूति’ अपवित्रं स्यादिति वर्तते । किं तदित्याह--‘तिलेवं पिढरं’ति ‘त्रय’स्त्रिसह्या ‘लेपा’ भक्तादिदिग्धतारूपा यस्य तत्त्रिलेपं ‘पिढरं’ स्थालिका । अत्र वृद्धसम्प्रदायः--जम्मि य भायणे कम्मियं रद्धं तम्मि अकयतिकप्पे जइ गिही अप्पणो अड्डाए रंघइ तो तं पूइ, पुणो वीयवाराए जं रंघइ तं पि पूइ, पुणो वि तइयवाराए जं रंघइ तं पि पूइ, चउत्थवाराए सुद्धं ति । अह अहामावेण गिही निरवयवे वारतियं कप्पिए रंघइ तो पढमेवेलाए वि सुद्धं चेव ति । इह चाधाकर्मपाकानन्तरं स्वार्थं वारत्रयं भक्तरन्धनेन यत्स्थालिकायाः खरण्डनत्रयं सम्पद्यते तेल्लेपत्रयमभिप्रेतमतस्तदन्विता स्थालीका तदुपसंस्कृतं भक्तं च पूति भवतीति माथार्थः । अतः कर्मिकपाकगृहे दिनचतुष्कं न प्रवेष्टव्यं, परं “Xअतरंताई जोगा-सईए+गिणहंति

X अनिर्वाहादौ, आदिशब्दाद्वालगलानादिग्रहः । + शुद्धाभावे ।

तत्तत्र पचिसेउं । *अन्नमहाणसुचक्खड, जं वा सन्नी सयं सुंजे ॥१॥” तथा ‘कल्पते’ परिभोक्तुं युज्यते, साधूना-
मिति गम्यते ‘पात्रं’ स्वभाजनं, पूतिभक्तादिलिप्तमिति द्रष्टव्यं । किंविशिष्टं सदित्याह-‘कृता’ विहिता अङ्गुलिप्रोज्जनकरीषो-
द्वर्तनादूर्ध्वमिति द्रष्टव्यं, ‘त्रय’स्त्रिसङ्ख्याः ‘कल्पा’ जलक्षालनरूपा यस्य तत्कृतत्रिकल्पमिति गाथार्थः ॥ ३६ ॥

व्याख्यातः पूत्याख्यस्तृतीयः पिण्डोद्गमदोषः, अथ तमेव मिश्रजाताख्यं चतुर्थं व्याख्यातुमाह-
दी०-प्रथमे दिने ‘कर्म’ कार्मिकं, त्रीणि दिनानि तु पूति स्यात्, किं तदित्याह-कृतकार्मिकपाकं गुहं, तत्र दिन-
चतुष्टयं न विहर्त्तव्य, तथा त्रिलेपं पिठं स्थाल्यादि, इह कार्मिकपाकानन्तरं स्वार्थं वारत्रयं भक्तरन्धनेन अकृतत्रिकल्पस्य
स्थाल्यादेः खण्डनत्रयं त्रिलेपमाहुः, चतुर्थलेपे तु न पूतिरिति भावः । कृतत्रिकल्पे प्रथममेव शुद्ध्यति । तथा कल्पते
यतीनां ‘पात्रं’ स्वभाजनं, पूतिभक्तादिलिप्तमिति गम्यं, कृतत्रिकल्पं-अङ्गुलीप्रोज्जनकरीषोद्वर्तनादूर्ध्वं कृतास्त्रयः कल्पा-

जलक्षालनरूपा यत्र तत्तथेति गाथार्थः ॥ ३६ ॥ उक्तं पूतिकर्म, अथ चतुर्थं मिश्रजाताख्यमाह-
जं पढमं जावंतिय-पासंडिजईण अप्पणो य कए।आरभइ तं तिमीसं ति, मीसजायं भवे तिविहं ॥३७॥

व्याख्या-‘जं’ति यदोदनादि ‘प्रथमं’ आदित एव अग्निसन्धुक्षणा-धिश्रयणदानादेः प्रभृतीत्यर्थः, आरभेत ×
तन्मिश्रजातं भवेदिति सम्बन्धः । किमर्थमित्याह-‘जावंतिये’त्यादि ‘यान्वर्तिकाश्च’ समस्तभिक्षुकाः ‘पाषण्डिनश्च §’
(पर्यायाः अ.) ।

* अन्यमहानसोपस्कृतं, तदभावे तु यत् [‘सन्नी’] श्रावकः स्वयं भुङ्क्ते तन्महानसोपस्कृतमपि गृह्णन्ति (पर्यायाः अ.) ।
+ ०णाद्रहणदा० प. क. ह. अ. । × आरभते प. क. ह. अ. । § पाषण्डिकाश्च प. क. ह. ।

सामान्यतो व्रतधारिणो 'यतयश्च' साधवो यावदर्थिकपाषण्डिकयतयस्तेषां, न केवलमेतेषामेव, किन्त्वात्मनश्च-स्वस्य, 'च' उक्तसमुच्चये 'कृते'ऽर्थे-निमित्तमित्यर्थः । 'आरभते' कर्तुमुपक्रमते, गृहस्थ इति गम्यते । 'तत्' प्रागुक्तमोदनादिकं निष्पन्नं सत् 'लिमीसं ति'ति 'त्रिभिः' पूर्वोक्तैर्यवदर्थिकादिभिः, श्रमणानां पाषण्डिषु प्रवेशात्, मिश्रं-साधारणं त्रिमिश्रमिति कृत्वा मिश्रजातं पूर्वोक्तशब्दार्थं 'भवेत्' स्यात् 'त्रिविधं' त्रिप्रकारं-यावदर्थिकमिश्रजातं १, पाषण्डिमिश्रजातं २, साधुमिश्रजातं ३ चेत्यर्थः । स्वगृहमिश्रजातमिति कापि तृतीयभेदस्य संज्ञान्तरं दृश्यते, तत्राप्ययमेवार्थ इति गाथार्थः ॥ ३७ ॥

अभिहितो मिश्रजाताख्यश्चतुर्थः पिण्डोद्गमदोषः, साम्प्रतं तस्यैव स्थापनाभिधानस्य पञ्चमस्यावसरः, स्थापना च आधार-द्रव्य-कालोपाधिभेदाज्जिघा सम्भवति, पुनरैकैका स्वस्थान-परम्परानन्तर-चिरे-त्वरभेदाद्विधेयतस्तान्सम्प्रति-भेदान्दर्शयन्नाह—

दी०-यद्भुक्तादि 'प्रथमं' आदित एव 'यावन्तिकाः' समस्तभिक्षार्थिनः १ 'पाषण्डिनः' समान्येन व्रतधारिणो २ 'यतयः' साधवः ३, तेषामात्मनश्च कृत 'आरभते' पाकायोपक्रमते, तत्रिभिरेभिर्मिश्रमिति कृत्वा मिश्रजातं त्रिविधं भवेदिति गाथार्थः ॥ ३७ ॥ उक्तं मिश्रजातं, अथ पञ्चमं स्थापनाख्यमाह—

सट्टाण परट्टाण-परंपराणंतरं चिरित्तरियं । दुविह तिविहा वि ठवणा-सणाइ जं ठवइ साहुकए ॥३८॥
व्याख्या-स्वस्थानं च त्रुल्लयुखादि, परस्थानं च X सुस्थितछब्वकादि, स्वस्थान-परस्थानं, तस्मिन्, यदशनादिकर्मता-

X "च बोहियडं छावडड" इति दिप्पितं अ. पुस्तके, तदेव वृत्तितयोल्लिखितं प. ह. प्रतिकृतयोः ।

पन्नं साधुकृते गृहस्थः स्थापयति तत्स्थापनेति योगः । अनेन चाधारोपाधिकं स्वस्थानस्थापना परस्थानस्थापना चेति स्थापनायाः सिद्धान्तप्रसिद्धं भेदद्वयं दर्शितं, यदाह—“सद्भाणपरद्वारे, दुविहं ठविं तु होह नायव्वं ।” । किञ्चिद्विष्टं तदशनादि स्थापयति ? इत्याह—“परंपराणंतरं”ति अपरापरद्वार्यादियसन्तानः परम्परः, स यस्य क्षीरादेर्विद्यते तत्परम्परसम्बन्धात्परम्परं । तथा न विद्यते ‘अन्तरं’ पर्यायान्तरलक्षणो विशेषो यस्य तदनन्तरं घृतादि । ततश्च परम्परं चानन्तरं च परम्परानन्तरं—तत्परम्पररूपमनन्तररूपं चेत्यर्थः । अनेन च द्रव्योपाधिकं परम्परस्थापना अनन्तरस्थापना चेति ग्रन्थान्तराभिहितं स्थापनाभेदद्वयमुक्तं । तथा ‘चिरित्तरियं’ति ‘चिरं च’ प्रभूतकालं ‘इत्वरं च’ स्वल्पकालं चिरत्वरं तत् । अनेन च कालोपाधिकं चिरस्थापना इत्वरस्थापना चेति सिद्धान्तोक्तं स्थापनाया द्वैविध्यं प्रदर्शितं । इत्येवं सा ‘द्विधा’ स्वस्थानादिभेदेन द्विप्रकारा । ‘त्रिधाऽपि’ प्रकारत्रयेणापि, न केवलमेकधा द्विधा वेत्यपि शब्दार्थः । अयमत्र भावार्थः—प्रत्येकं सकलस्थापितभेदसङ्ग्रहात् स्वस्थानस्थापना परस्थानस्थापना अनन्तरस्थापना चेत्येवं वा चिरस्थापना इत्वरस्थापना चेत्येवं वा द्विविधा स्थापना भवतीति । स्थापनं स्थापना—न्यसनमित्यर्थः, भवतीति शेषः, अशनादि—भोजनपानादि यदनिर्दिष्टस्वरूपं किञ्चित्स्थापयति—न्यस्यति—धारयतीत्यर्थः, गृहस्थ इति गम्यते, साधुकृते—यतिनिमित्तमिति गार्थार्थः ॥ ३८ ॥ अथ स्वस्थानादिस्वरूपं विभणिपुराह—

दी०—स्वस्थानं भक्तपाकस्य चुल्लयादि, परस्थानं छब्बकादि, तस्मिन् अशनादि यत्स्थापयति साध्वर्थं सा स्थापना, तच्च कथम्भूतं ? परम्परं क्षीरादि अनन्तरं घृतादि, तच्च तदिति समासः । तथा चिरत्वरं—बहुकालाल्पकालभेदात्, एवं

स्थापना स्वस्थानानिभेदेन त्रिधाऽपि प्रत्येकं द्विधा भवतीति गार्थः ॥ ३८ ॥ अथ स्वस्थानादिस्वरूपमाह—
चुल्लुक्खाइ सट्टाणं, खीराइ परंपरं घयाइयरं । द्वाट्टिई जाव चिरं, अचिरं तिघरंतरं कण्पं ॥ ३९ ॥
व्याख्या—‘चुल्लि’श्चाधिश्रयणी ‘उखा च’ स्थाली चुल्लयुखे, ते आदी यस्याऽवचुल्लकादेराधारभूतवस्तुनः तन्नु-
ल्लयुखादि, किमित्याह—‘स्वस्थानं’ निजाश्रयो, भण्यत इति शेषः । अयमत्र भावार्थः—भक्तपाकस्य स्वस्थानं द्विधा
भवति—स्थानस्वस्थानं भाजनस्वस्थानं च । तत्र चुल्लयादिकं तिष्ठत्यस्मिन् स्थानमाधारस्तद्रूपं स्वस्थानं स्थान-
स्वस्थानमुच्यते । स्थाल्यादिकं तु भाजनस्वस्थानमिति । सुस्थितादिकं छव्वकवारकादिकं च परस्थानमुच्यत इति स्वयमेव
द्रष्टव्यं, सुज्ञानत्वाच्च गाथायां नोक्तमिति । स्थापनायोजना तु प्राग्दर्शितैवेति । तथा ‘खीराइपरंपर’ति क्षीरादि-
दुग्धेश्वरसंप्रभृतिद्रव्यं, किमित्याह—दधि-प्रक्षण-कक्कवादिपर्यायपरम्पराऽन्वितत्वात्परम्परं भण्यत इति शेषः । अयमर्थः—
क्षीरादिविकारद्रव्येषु परम्परास्थापनाऽपि स्यात् । कथमिति चेदुच्यते—किल काचिदगारिणी केनापि माधुना क्षीरं याचिता
सती क्षणान्तरे दास्यामित्यभ्युपगम्य ममयान्तरे तत्तम्प्राप्तौ अन्यत्र लब्धद्रव्यं साधुं प्रत्युवाच, यदृत-गृहाणोदं, तेन
चोक्तं—लब्धं मयाऽन्यत्र प्रयोजनोत्पत्तौ तु युष्मदीयमपि गृहीष्ये । एवं चाकर्ण्य सा ऋणभीतिं अद्य तावत्साधुर्न
गृह्णाति (ग्रन्थाग्रं १०००), दातव्यं चेदं मयाऽस्मायन्यथा साधुःक्रणं दुर्मोक्षमिह परत्र च भविष्यति, न चेदमित्यमेव
वर्तुं शक्यते, विनश्वरत्वात्ततो दधि कृत्वेदमागामिनि दिने दास्यामीति विचिन्त्य स्थापनाश्चकार । ततो द्वितीयदिने दधि

× य. ह. अ. पुस्तकेष्वेवंविधः पाठः, क. प. पुस्तकयोस्तु “ यस्य चुल्लयुखादेरा. ” इति पाठः ।

दीयमानं साधुना नेष्टं, ततो नवनीतदानबुद्ध्या पुनः स्थापनामकार्षीः, एवं मन्थुः^xदानबुद्ध्या, एवं तक्रदानबुद्ध्या इत्येव परम्परस्थापनाऽपि क्षीरे स्यादेवमिक्षुरसादिष्वपि यथासम्भवं वाच्यमिति । तथा 'घयाहयं'ति 'घृतादि' घृतगुडप्रभृति-क्रमविकारिद्रव्यं, किमित्याह-'इतरद्' अनन्तरं भण्यते-घृताद्यविकारिद्रव्येष्वनन्तरस्थापनैव स्यादित्यर्थः । तथा 'दब्बवट्ठिइ जाव चिरं'ति द्रव्यस्य घृतगुडादेः 'स्थिति'विवक्षितपर्यायिणावस्थानं द्रव्यस्थितिस्तां यावन्मर्यादीकृत्य 'चिरं' चिर-स्थापितमित्यर्थः । भण्यत इति प्रक्रमः । तच्चोत्कृष्टतो देशेनामपि पूर्वकोटिं यावत्सम्भवतीति । तथा 'अचिरं तिघरंतरं कप्पं'ति 'अचिरं' इत्वरस्थापितं भण्यते, किं तदित्याह-'त्रिगृहान्तरं' गृहत्रयान्तरालवर्तिद्रव्यं । इदमुक्तं भवति-पङ्क्ति-स्थितगृहत्रयमध्यादेकस्मिन् गृहे साधुसङ्घाटकस्य भिक्षां जिघृक्षोस्तदपरतृतीयगृहादेकस्यापि साधोर्दृष्टिविषयभूतात्तद्दानार्थं यत्स्वहस्तस्थापितं कश्चिद् भक्ताद्यानयति तदित्वरस्थापितं, एतच्च प्रज्ञापनामात्रेणैवैवमुच्यते, न पुनः परिहार्यं, अत एवाह-'कप्पं'ति 'कल्प्यं' कल्पनीयं 'भिक्षुखगगाही एगत्थ, कुणइ बीओ य दोसु उवओगं' इत्याद्यागमामिज्ञसाधूनां प्राप्तां, आचरितत्वात्, उत्कृष्टाचीर्णाभ्याहृतवदिति गाथार्थः ॥ ३९ ॥

प्रतिपादितः स्थापनाख्यः पञ्चमः पिण्डोद्गमदोषः, साम्प्रतं तमेव पष्ठं प्राभृतिकाभिधानं प्रतिपादयितुमाह--
दी०-चुल्ली प्रतीता, 'उखा' स्थाली, तदादि स्वस्थानं, तस्मादुद्धृत्यान्यत्क्षेपणस्थानं परस्थानं स्वयमत्र ज्ञेयं, क्षीरादिधिप्रक्षणादिपरम्परारोगात् परम्परं, घृतादि इतरदनन्तरं, अनन्तरपर्यायान्तराभावात् । तथा 'द्रव्यस्थितिपर्या-

^xवस्त्रे बद्ध्वा निष्काशितजलस्तकभावाद्वर्गभावि वा दधिपरिणामविशेषो मन्थुः ।

येण, द्रव्यस्य-घृतादेरवस्थानं द्रव्यस्थितिस्तां यावत्स्थापितं चिराख्यं, तच्चोत्कृष्टतो देशोनामपि पूर्वकोटिं सम्भवति । इत्थ-
राख्यमाह-त्रिगृहान्तरं साधोः पङ्क्तिस्थितगृहत्रयमध्यादेकस्मिन् विहरतस्त्वृतीयगृहे साधुदर्शनादानार्थं यद्वस्तादौ स्थापितं
भक्तादि तदित्त्वरं, एतच्च कल्प्यं, गृहत्रयादुपरि नैवेति गार्थार्थः ॥ ३९ ॥ उक्ता स्थापना, अथ पष्ठं प्राभृतिकाल्यमाह-

वायरसुहुमुस्सक्कण-मोसक्कणमिय दुहेह पाहुडिया ।

परओ करणमुस्सक्कण-मोसक्कणमारओ करणं ॥ ४० ॥

व्याख्या—‘वायरसुहुमुस्सक्कणं’ति ‘बादरं च’ स्थूरास्मभगोचरतया स्थूरं ‘सूक्ष्मं च’ सूक्ष्मारस्मभगोचरतया अल्पं,
समाहारत्वाद्बादरसूक्ष्मं, बादरसूक्ष्मं च तदुत्त्वक्कणं च’ उत्सर्पणं, साध्वथयिति गम्यते, बादरसूक्ष्मोत्त्वक्कणं । तथा
‘ओसक्कणं’ति ‘च’ शब्दाध्याहाराद्बादरसूक्ष्मविशेषणानुवृत्तेश्च बादरसूक्ष्मावक्कणं च-स्थूलाल्पपावसर्पणं, इत्येवं ‘द्विधा’
द्विप्रकारा ‘इह’ अत्र प्रकरणे, अन्यत्र प्रकारान्तरेणापि ‘तं पागडमियरं वा, करेइ उज्जुअणुज्जुवे’त्येवंविधेन
द्वैविध्यं समस्तीत्यत इहेत्युक्तं, प्राभृतिका पूर्वोक्तशब्दार्था स्यादिति शेषः । उत्त्वक्कणावक्कणस्वरूपमाह-‘परओ’
इत्यादि, स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः ‘परतो’ऽग्रतः ‘करणं’ आरम्भस्य प्रवर्त्तनं, किमित्याह-‘उत्त्वक्कणं’ उत्त्वक्कणशब्दार्थ-
उच्यत इति शेषः । तथा ‘अवक्कणं’ अवक्कणशब्दार्थ उच्यते, किं तदित्याह-स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेरातो-ऽवर्त्करणं
साध्वर्थमारम्भस्य प्रवर्त्तनं । इह च सूक्ष्ममुत्सर्पणमवसर्पणं वा सूक्ष्मप्राभृतिका, यथा काचित्सूत्रं कर्तयन्ती दारकेण भोजनं

याचिता सती ब्रूते-साधौ समागते तवापि दास्यामीत्येवं दारकदानस्योत्सर्पणतस्तथा साध्वर्थीयोत्थिता पुत्र ! तवापि दास्यामीत्येवं दारकदानस्यावसर्पणतः । तथा बादरमुत्सर्पणमवसर्पणं च, बादरा सा यथा साधुसंविभागकरणान्महन्मङ्गलं पुण्यं वा जायत इति भावनया साधुदानार्थं पुत्रविवाहोदिदिनस्योत्सर्पणतोऽवसर्पणतश्चेति गाथार्थः ॥ ४० ॥

इत्युक्तं पिण्डोद्गमदोषेषु पष्ठं प्राभृतिकाद्वारं, अथ तेज्वेव सप्तमं प्रादुष्करणद्वारं व्याख्यातुमाह-
दी०-‘बादरसूक्ष्मं’ स्थूलालपं ‘उत्स्वक्कणं’ साध्वर्थं भाव्युत्सवादेरारम्भस्याऽग्रतः करणं, ‘अवस्वक्कणं’ च शब्द-
लोपात्तस्यैवार्वाकरणमित्येवं स्थूलालपमेदादुद्गममपि द्विधा इह ग्रंथे प्राभृतिकोच्यते । मेदव्याख्यामाह-परतः करणं उत्स्व-
क्कणं, यथा-काचिन्नारी दारकेण याचितभोजना ब्रूते-साध्वागमेऽतवापि दास्यामीति सूक्ष्मं तत् । बादरं तु साधुदानं
पुण्यायेति श्रद्धया भाविविवाहादेः साध्वर्थमग्रतो नयनं । तथा अवस्वक्कणं ‘आरतो’ऽर्वाक्करणं तथैव सूक्ष्मवादरमेदाभ्यामिति
गाथार्थः ॥ ४० ॥ उक्ता प्राभृतिका, अथ सप्तमं प्रादुष्करणाख्यमाह-

पाओयरणं दुविहं, पागडकरणं पगासकरणं च । सतिमिरघरे पयडणं, समणट्टा जमसणार्इणं ॥४१॥
व्याख्या-प्रादुष्करणं प्रागुक्तशब्दार्थं तदुच्यत इति शेषः । यत्सतिमिरगृहे श्रमणार्थमशनादीनां प्रकटनमिति सम्बन्धः ।
तच्च पुनर्द्विविधं द्विमेदं, तद्यथा ‘पागडकरणं पगासकरणं च’त्ति ‘प्रकटे’ सप्रकाशे-गृहाद्बहिरित्यर्थः ‘करणं’
देयद्रव्यादेर्व्यवस्थापनं प्रकटकरणं, तथा ‘प्रकाशस्यो’द्द्योतस्य ‘करणं’ विधानं प्रकाशकरणं, चः समुच्चये, सतिमिर-

+ “ ०रम्भस्य परतः ” ह. । x “ साध्वागमने तवापि दास्यामीति ” म. । “ साध्वागमनेन दास्यामीति ” ह. ।

गृहे-सान्धकारागारे 'प्रकटनं' प्रकाशनं 'श्रमणार्थं' साधुनिमित्तं, साधवो ह्यन्धकारवति गृहे अचक्षुर्विषयत्वाद्भिक्षां न गृह-
न्तीत्यतस्तेषां भिक्षाग्रहणनिमित्तमित्यर्थः, यदशनादीनां-भक्तपानादीनां गृहिणा विधीयत इति X गार्थार्थः ॥ ४१ ॥

अथ प्रकटकरण-प्रकाशकरणे व्याख्यातुमाह-
दी०-प्रादुष्करणं तदुच्यते-'यत्सतिमिरगृहे' सान्धकारस्थाने, अचक्षुर्विषयभिक्षाया अग्रहणात्, श्रमणार्थमशनादीनां

प्रकटनमिति योगः, तद्विविधं-प्रकटकरणं प्रकाशकरणं चेतिभेदाभ्यामिति गार्थार्थः ॥ ४१ ॥ भेदयोरर्थमाह-

पायडकरणं बहिया-करणं देयस्स अहव चुल्लीए । वीयं मणि-दीव-गवक्ख-कुडुछिड्डाडकरणेणं ॥ ४२ ॥

व्याख्या-प्रकटकरणमुक्तशब्दार्थः, भण्यत इति शेषः । किं तदित्याह-'बहियाकरणं'ति 'बहिस्ता'दन्धकारगृहा-
द्बहिः 'करणं' विधानं, कस्येत्याह-'देयस्य' दातव्यवस्तुनः अथेति प्रकारान्तरप्रदर्शनार्थः 'चुल्ल्या' अधिश्रय-
ण्याः । अत्र यदि सञ्चारिणीमन्यां वा स्वार्थविहितां चुल्लि बहिः करोति तदाऽयमेवैको दोषः स्यादथ साध्वर्थाय नूत-
नामेव तां करोति तत उपकरणपूतिदोषोऽपीति । तथा 'वीयं' मित्यादि, द्वितीयं-प्रकाशकरणं, स्यादिति शेषः । केने-
त्याह-'मणिदीवे'त्यादि, मणिश्च-रत्नविशेषो 'दीपश्च' प्रदीपो 'गवाक्षश्च' वातायनः 'कुड्यच्छिद्रं च' भित्तिविवरं,
मणिदीपगवाक्षकुड्यच्छिद्राणि, एतान्यादिर्यस्यान्यद्वार-पूर्वकृतद्वारवर्द्धनादेस्तत्तथा, तस्य 'करणं' केनापिरूपेण विधानं,

+ "पा न प्रभृतीनां" प. ह. क. । X "न्ति शेषः, इति गा०." प. ह. क. ।

मणि-
तेन । इदमुक्तं भवति-यत्क्रश्चिदविवेकि दायको मन्दप्रकाशगृहमध्यस्थितस्यैव दातव्यवस्तुनः साधुभिक्षाशुद्ध्यर्थं मणि-
गार्थः ॥ ४२ ॥

प्रदीपाग्निप्रभया गवाक्षादिकरणेन वा प्रकाशं करोति तत्प्रकाशकरणमुच्यते इति गाथार्थः ॥ ४२ ॥

इत्युक्तं पिण्डोद्गमदोषेषु सप्तमं प्रादुर्करणद्वारं, साम्प्रतं तेष्वेवाष्टमं क्रीतद्वारं व्याचिख्यासुराह—
दी०-प्रकटकरणाख्यं देयस्य वस्तुनः सान्धकारगृहाद्बहिस्तात्करणं अथवा चुल्लया, द्वितीयं प्रकाशकरणाख्यं स्यात्,

दी०-प्रकटकरणाख्यं देयस्य वस्तुनः सान्धकारगृहाद्बहिस्तात्करणं अथवा चुल्लया, अथाष्टमं क्रीताख्यमाह—
उक्तं प्रादुर्करणं, अथाष्टमं क्रीताख्यमाह—

केन ? मणिदीपगवाक्षकुड्यच्छिद्रादिकरणेनेति गाथार्थः ॥ ४२ ॥ उक्तं प्रादुर्करणं, अथाष्टमं क्रीताख्यमाह—
रूवेहिं ॥ ४३ ॥

किण्णं कीयं मुखेण, चउह तं सपरदवभावेहिं । चुन्नाइ कहाइ धणाइ-भत्तमंखाइ रूवेहिं ॥ ४३ ॥

व्याख्या-‘क्रयणं’ अन्यसकाशात्साध्वर्थं यद्भक्तादेर्ग्रहणं, तत्किमित्याह-‘क्रीतं’ क्रयणक्रीतयोरभेदोपचारात् क्रीताख्यं

तद्भक्ताशुच्यते इति शेषः । केन यत् क्रयणमित्याह-‘मूलेन’ स्वद्रव्यादिना वक्ष्यमाणेन । तच्च पुनर्मूल्यं कतिविधं भवती-

त्याह ‘चउह तं’ति ‘चतुर्धा’ चतुर्भिः प्रकारैस्तन्मूल्यं । कैरित्याह-‘सपरदवभावेहिं’ति स्वश्चात्मा परश्चान्यः स्वपरौ,

तथा द्रव्ये च वक्ष्यमाणलक्षणे भावौ च वक्ष्यमाणलक्षणावेव द्रव्यभावाः, ततश्च स्वपरयोर्द्रव्यभावाः स्वपरद्रव्यभावास्तैः, किं-

स्वरूपैरित्याह-‘चूर्णादी’त्यादि ‘चूर्ण’ औषधद्रव्यसङ्करक्षोदः, स आदिर्यस्य स्वद्रव्यगणस्य स चूर्णादिः, स च ‘कथे’ति

धर्मकथा, साऽऽदिर्यस्य स्वभावप्रकारसमूहस्य स कथादिः, स च ‘धनं’ रूपककपर्दकादि, तदादिर्यस्य परद्रव्यसमुदयस्य

स धनादिः, स च भक्तश्चासौ मङ्गल्य भक्तमङ्गलः, स आदिर्यस्य भक्तिमत्तथाविधजनसमाजस्य स भक्तमङ्गलादिः, भावप्रक्रमेऽपि

भावभाववतोरभेदोपचारान्मङ्गलादीत्युक्तं । मङ्गल्य सुकृतदुष्कृतफलसूचकचित्रफलकोपजीवी भिक्षुविशेषः, स च-चूर्णादिकथादि-

धनादिभक्तमह्नादयस्ते 'रूपं' स्वरूपं येषां स्वपरद्रव्यभावानां ते तथा, तैः । इदमुक्तं भवति—आहारादिलिप्सया चूर्णनिर्माल्य-
गुटिकागन्धचन्दनवाहुकण्डकवालपोत्तकादिलक्षणेनात्मद्रव्येण गुहिणः प्रदत्तेन यदशनादिकं साधुना लभ्यते तदात्मद्रव्य-
क्रीतमुच्यते, अत्र च दोषाः—चूर्णादिप्रदानानन्तरं दैववशतो नितरां मान्द्ये मरणे वा गृहस्थस्य उद्वाहः स्यादथ कथञ्चिन्नारी-
गत्यं भवेत्तत्तथादुकारिता असंयतप्रगुणीकरणेऽधिकरणदोषश्च साधोः स्यादिति । तथा आहारलिप्सयैव धर्मकथा-तर्कोपन्यास-
विकृष्टमासादितपश्चरण-शीतोष्णाद्यातापनाकरणलक्षणेनात्मभावेन यदवाप्यते तद्भावक्रीतं, अत्र च दोषाः—स्वानुष्ठानफल्युता-
करणप्रभृतयो वान्याः । तथा सचित्ताचित्तमिश्रभेदेन गृही स्वद्रव्येण साधुनिमित्तं यदशनादि क्रीणाति तत्परद्रव्यक्रीतं, अत्र
दोषाः प्रतीता एव । तथा साधुभक्तमह्नादिसत्कविज्ञानलक्षणेन परभावेनोपाजितं यदशनादि साधुना लभ्यते तत्परभाव-
क्रीतं । अत्र सम्प्रदायो यथा—किलैकदा एकः साधुशय्यातरमह्णो भक्त्या साधून् भक्तपानादिना निमञ्चितवान्, ते च
शय्यातरपिण्डोऽयमिति न जगृहुः । ततस्तेनाननुगृहीतेन दित्सुना गतप्राये वर्षाकाले कतरस्यां दिशि यूयं गमिष्यथेति
पृच्छा चक्रे, तेऽप्युचुरमुकस्यां दिशीति । ततश्च स तत्राग्रत एव गत्वा निजविज्ञानेन लोकपरिचयं चकार, दीयमानं च कार्यं
गृहीष्यामीति वचनपुरस्सरं न स्वीकृतवास्तावद्यावत्साधवः समाययुस्ततश्च घृतक्षीरादिकं महत्तरगृहादाचितश्चेतश्च याचनतो
मीलितं तेभ्यो दत्तवानिति । अत्र च परभावक्रीताभ्याहृतस्थापनालक्षणं दोषत्रयं स्यादिति गार्थार्थः ॥ ४३ ॥

उक्तं पिण्डोद्गमेष्वष्टमं क्रीतद्वारं, साम्प्रतं तेष्वेव नवमं ग्रामित्यद्वारमभिधित्सुराह—

दी०—यतिदेयवस्तुनः क्रयणं क्रीतं स्यात्, केन ? मूल्येन । तच्च स्वपरद्रव्ययोर्भाविर्गार्थोत्तराद्वर्त्तैश्चतुर्द्वारं । तत्र चूर्णादि,

चूर्ण-औषधद्रव्यसंयोगस्तेन गृहिणोऽर्पितेन साधुर्यल्लभते तत्स्वद्रव्यक्रीतं १ । कथादीति, भक्ताद्यर्थं + धर्माद्याख्यानं, तथा यदवासं तत्स्वभावक्रीतं २ । धनादीति, धनं-सचिन्ताचित्तमिश्रभेदं स्वद्रव्यं, तेन साध्वर्थं गृहीत्वा × यदेयं ददाति तत्परद्रव्यक्रीतं ३ । भक्तमह्णादीति, कश्चित्साधुभक्तः स्वविज्ञानेन रञ्जितजनान् याचयित्वा यद्ददाति तत्परभावक्रीतं ४ । सर्वत्रादिशब्दस्तद्गतानेकभावदर्शनायेति गाथार्थः ॥ ४३ ॥ उक्तं क्रीतं, अथ नवमं प्रामित्यमाह--

समणट्टा उच्छिदिय, जं देयं देइ तमिह पामिच्चं । तं दुट्ठं जइभइणी-उद्धारियतेल्लनाएणं ॥ ४४ ॥

व्याख्या-‘श्रमणार्थ’ यतिनिमित्तं ‘उच्छिदिय’ति ‘उच्छिद्य’ अन्यत उद्यतकं गृहीत्वा यत्किञ्चिद् ‘देयं’ दातव्यं भक्तादिवस्तु ‘ददाति’ श्रमणेभ्य एव प्रयच्छति, गृहस्थ इति गम्यते ‘तद्’ दातव्यं भक्तादिवस्तु ‘इह’ अत्र प्रकरणे प्रवचने वा ‘पामिच्चं’ति प्रामित्यमपमित्यं वा, उच्यत इति शेषः । इदं चात्र सामान्यभणनेऽपि लौकिकलोकोत्तरापमित्य भेदाद्विविधं विज्ञेयं, आगमे तथा भणनाद्यदाह-“पामिच्चं पि य दुविहं, लोइयलोउत्तरं समासेणं ।” इत्यादि । ‘तं’ति पुनः शब्दार्थस्य गम्यमानत्वात् तत्पुन ‘दुट्ठं’ दोषकारि । केन प्रत्ययेनेत्याह-यतिभगिन्युद्धारितैल्लनातेन, यतिभगिन्यासाधुस्वस्त्वा ‘उद्धारितं’ मूल्याभावादुद्धारके गृहीतं यत्तैल्ल-ल्लेहविशेषस्तस्य तल्लक्षणं वा ‘ज्ञातं’ उदाहरणं, तेन । तच्चेदं-- ते णं काले णं ते णं समए णं कोसलाविसए एगो कुलपुत्तओ होत्था । सो य धम्मं सोऊण संजायसंवेगो निक्खंतो ।

+ “धर्मव्याख्यानतथा” ह. म. । × “यद्ददाति” क. ह. म. ।

कमेण समहिगयसुत्तथकिरियाकलावो सयणदंसणत्थं गओ सनायसन्निवेसं । तत्थ य बाहिं ठिएण पुच्छिओ एगो पुरिसो, जह-को मम सनायगाणं जीवइ ? त्ति । तेण भणियं-उच्छिन्नं सबं पि ते कुलं, नवरं-एगा तव भगिणी जीवइ त्ति । तओ इमं निसामिऊणं पविट्ठो तीसे मंदिरे । सा य तं सहोयरणागरं लोयविरलसिरोरुहं मलाविलं तवोकिस्सरीरं दट्ठण अहहरिस्सभरा-पूरियमाणसा समूससियरोमकूवा भत्तिबहुमाणपुवं पज्जुवासिऊण तन्निमित्तं किंचि आहारपाणं काउं पयट्ठा, निवारिया य साहुणा । तओ तीए अहो एस भट्टारओ पागं न गिण्हइ त्ति विंचितंतीए उच्छिदिऊण दिन्नं तेल्लकारिस्सं, साहुणा य कप्पइ त्ति गहियं । तओ य तमणुसासिय विहरिओ अन्नत्थ साहू । तेहं पि अपरिमियवुड्डीए वड्डमाणं जायं अहबहुयं । तओ तं दाउ-मचायंतीए से दासत्तं पडिवन्नं । कालंतरेण य पुणो वि आगओ साहू, सुणिओ य तीसे दासत्तणवइयरो तेण बाहिं ठिएणेव । तओ अप्पाहिंयंX-मा रुय, अचिरेणेव तं दासत्तणओ मोएमो त्ति । पविट्ठो य खणंतरे भिक्खट्ठाए भगिणिसामिणो गिहंमि । तत्थ य उदगसंवड्डुभिक्खवापडिसेहे कए पुच्छियं वरवइणा-को एत्थ दोसो ? त्ति । साहुणा वि समयभणियदोसपरिकहणा वित्थरेण कया । तओ तेण आउट्ठेण भणियं-कहिं मे-वसहि ? त्ति । साहुणा भणियं-अज्जवि नत्थि । तओ दिन्ना तेण से वसही, ठिओ य तत्थ धम्मकहाए साहू, गाहिओ य सो सम्मत्ताणुवयाणि । बहुवोलीणे य वासारत्ते गंतुकामेण आपुच्छिओ गिहवई, कहियं च थावच्चोदाहरणं, जहा-थावच्चो सावओ जाओ, तओ तेणाभिगहो गहिओ-जो मम कुलाओ कोइ वि पव्वइ सो मया न वारेयवो । तओ तस्स पुत्तो पव्वजाए उवट्ठिओ, न य तेण वारिओ, पव्वओ । तेण वि इमं सोऊण

X [आप्याहितं-] कथापित । + 'ते' प. क. ह. ।

एसोच्चिय अभिगगहो गहिओ । इत्थंतरम्मि सा तस्स साहुणो भगिणी पव्वाए उवट्ठिया, मुक्का य तेणं पव्वइया । कित्तिया य एरिमा नाणिणो भविस्संति ? तम्हा पामिच्चं न वेत्तं ति, एस लोइय पामिच्चदिट्ठतो ति ।

लोकोत्तरापमित्यं तु यत्साधोः सकाशादपरसाधुर्वस्त्रादिकं कतिपयदिनभोगबुद्ध्या तद्विधान्यदानबुद्ध्या चोद्यतकं गृही-
त्वाऽन्यस्मै साधवे प्रयच्छति स्वयं वा परिशुद्धं तद्विशेषं । तत्र चामी दोषाः—“महलिय-फालिय-खोसिय-हियनट्ठे
वावि अन्नमगंगंते । अइसुंदरे चि दिन्ने, दुक्करोई कलहमाई ॥ १ ॥” तत्र ‘मलिनितं’ शरीरादिमलदिग्धं
‘पाटितं’ द्विधाकृतं ‘खोसितं’ जीर्णतां नीतं ‘हृतं’ चौरादिना गृहीतं ‘नष्टं’ पतितं, शेषं सुबोधमिति । अत्रापवादो यथा—
“उन्वत्ताए दाणं, दुल्लभ-खग्गूड-अलस-पामिचे । तं पि य गुरुस्स पासे, ठवेह सो देह मा कलहो ॥ १ ॥”
‘उन्वत्ताए दाणं’ति सीदतः साधोर्भुक्षिकया वस्त्रादेर्दानं कार्यमित्येष तावदुत्सर्गमार्गः, अपवादस्तु दुर्लभे वस्त्रे ‘खग्गूडे’
गृहे अलसे वा अपमित्यं स्यात्, खग्गूडो हि वक्रतया अलसस्तु याचनाकष्टभयेन, न सुधिकया तद्दातीत्यपमित्यं क्रियत
इति भावः । शेषं प्रतीतमिति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

इत्थुक्तं नवमं प्रामित्यद्वारं, साम्प्रतं दशमं परिवर्तितद्वारमभिधातुमाह—

दी०-श्रमणार्थं ‘उच्छिद्य’ उच्छिन्नं गृहीत्वा यद्दयं ददाति तेभ्यस्तमिह प्रामित्यं स्यात्, तत्पुनर्दुष्टं यतिभगिन्युद्धारित-
तैलज्ञातेन, तच्चेदं-कोशलविषये एकः कुलपुत्रको निष्क्रान्तः, स च गीतार्थत्वे स्वजनानन्वेषं चलितस्ततः सर्वमपि तत्कुलं
व्यवच्छिन्नं, भगिन्यैकैव कष्टं जीवतीति कुतोऽपि ज्ञातवृत्तान्तस्तत्र जगाम । भगिन्यपि तद्दर्शनादतीव दृष्टा यतिना निषिद्ध-

पाक्षादिक्रिया वणिजो गृहात्तैलकर्म वर्द्धमानमुद्धारेणानीय तस्मै ददौ । विहृते साधौ तत्तैलं प्रवर्द्धमानं दातुमक्षमा तद्गृहे दासत्वमापन्ना । कालेन साधुरपि तन्नागतो ज्ञाततदासत्ववृत्तान्तस्तस्य वणिजो गृहासने स्थितवर्षाकल्पो वणिजं सकुटुम्बं बोधितवान् । ततो मया व्रतार्थी न कश्चिन्निषेध्य इति गृहीताभिग्रहस्य वणिजः सुतो व्रतं जग्राह । साऽपि वतिभगिनी व्रतार्थिनी दासत्वान्मुक्ता प्रव्रजितेति आवृसाहाय्याद्रतं तैलाच्च दासत्वं प्राप्तेति ग्रामित्यं वर्जयेत् । एतच्च लौकिकं, यदा साधुः साधोः पार्श्वादन्यार्पणबुद्ध्या वत्सादिकमुद्धारेण गृह्णाति तदा लोकोत्तरमपि कलहादिदोषकुञ्जयेयमिति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

उक्तं ग्रामित्यं, अथ परिवर्त्तितारण्यं दशममाह—
पल्लट्टिय जं दध्वं, तदन्नदध्वेहिं देइ साहूणं । तं परिघट्टियमेत्थं, वणिदुगभगिणीहिं दिट्ठतो ॥ ४५ ॥

व्याख्या—‘पल्लट्टिय’ति ‘परिवर्त्य’ साध्वर्थ परावर्त्त कृत्वा यत्किञ्चिद् ‘द्रव्यं’ घृतशालयोदनादिवस्तु, काम्यामित्याह—
‘तदन्नदध्वेहिं’ति तच्च—परिवर्त्तनीयद्रव्यापेक्षया समानजातियं, अन्यच्च—तदपेक्षयैव विजातीयं, तदन्ये च ते द्रव्ये च घृतादिवस्तुनी तदन्यद्रव्ये, ताभ्यां ‘ददाति’ प्रयच्छति ‘साहूणं’ति ‘साधुभ्यो’ यतिभ्यस्तद्घृतादिद्रव्यं, किमित्याह—
‘परिवर्त्तितं’ परिवर्त्तितसञ्ज्ञं, भण्यत इति शेषः । अयमर्थः—साधुगौरवनिमित्तं आत्मलाघवपरिहारार्थं वा स्वकीयदुर्गन्ध-
घृतकोद्रवौदनादिद्रव्यसमर्पणेन यत्परकीयसुगन्धघृतशालयोदनादिद्रव्यं गृहीत्वा साधुभ्यो ददाति, तत्परिवर्त्तितमुच्यत इति ।
एतदपि लौकिकलोकोत्तरभेदाद्द्विविधमवसेयं, यदाह—‘परिघट्टियं पि दुविहं, लोइय लोउत्तरं समासेण’ति । ‘एत्थं’ति
अत्र लौकिकपरिवर्त्तिते ‘वणिदुगभगिणीहिं’ति ‘वणिगृद्धिकस्य’ वाणिजकयुगलस्य ‘भगिन्यौ’ स्वसारी वणिगृद्धिकभगिन्यौ-

ताभ्यां 'दृष्टान्त' उदाहरणं विज्ञेयमिति । तद्यथा—

वसन्तपुरे नगरे द्वौ वाणिजकौ—देवदत्तधनदत्तनामानौ बभूवतुः । तत्र देवदत्तभगिनी लक्ष्मीनाम्नी धनदत्तेन परिणीता, धनदत्तभगिनी च बन्धुमती देवदत्तेन । अन्यदा देवदत्तभ्राता समुपजातवैराग्यस्तृणवदपहाय कटुकविपाकान् कामभोगान् प्रव्रजितः । स चैकदा माधुविहारचर्यया विहरन् वसन्तपुरनगरमाजगाम । तत्र च कृतोचितसूत्रार्थपौरुष्यादिसाधुक्रृत्यो यथोचितभिक्षासमये विहरन्ननुकम्पया भगिनीलक्ष्मीगृहं प्रविष्टः । चिन्तितं च तथा, यथैकं तावदेव मम भ्राता अपरं साधुरन्यच्च प्राघूर्णकस्तदसौ विशिष्टां प्रतिपत्तिमर्हति, केवलं दारिद्र्यभावान्नास्मद्गृहे तथाविधं किञ्चिद्वातव्यमस्ति । ततश्च कोद्रवौदनेन निजभ्रातुर्देवदत्तस्य गृहाच्छाल्योदनं परिवर्त्य सा तस्मै सादरमदात् । इतश्च देवदत्तो भुञ्जानो बन्धुमन्या मणितो, यथा—प्रयच्छामि कोद्रवौदनं यदि ते रोचते, नो चेत्तिष्ठत्विति । एतच्च श्रुत्वा अविज्ञाततद्दृष्टान्ततया झटित्युल्लसितकोपानलेन ताडिताऽसौ दृढं । तथा चोक्तं—तवैव भगिन्या नीतः शाल्योदनः, किं मामेवमनपराधकारिणीमपि ताडयसि, ततः स्थितोऽसौ । धनदत्तेनापि तं व्यतिकरं विज्ञाय ममानया परगृहादेवं कूरमानीय प्रयच्छन्त्या अतीव लघुत्वमापादितमिति विचिन्त्य सञ्जातप्रचण्डकोपेन किं पापे ! मामेवं जने लघू करोपीति बुवाणेन स्वजाया लक्ष्मीरपि ग्रहतेति । अमुञ्चार्थं विज्ञाय साधुना धर्मकथनपुरस्सरमुपशमय्य तानि सर्वाण्यपि प्रव्राजितानीति । कियन्तश्चेदृशा आत्मपरोत्तारणसमर्था भविष्यन्ति ? । तस्मात्परिवर्तितं सर्वथा न ग्राह्यमिति भावः ।

लोकोत्तरपरिवर्तितं त्विदं—यच्छुमणः श्रमणेन सह वस्त्रादिपरिवर्त्तनं करोति । तत्र चामी दोषाः—“ऊणऽहियदुब्बलं वा,

खरगुरुच्छिन्नमहलं असीयसहं । तुव्वपणं वा नाउं, विपरिणमे अन्नभणिओ वा ॥१॥” तत्र ‘न्यूनं’ लघु ‘अधिकं’
अतिबलं ‘दुर्बलं’ जीर्णप्रायं ‘खरं’ कर्कशस्पर्शं ‘गुरु’ भारिकं ‘छिन्नं’ पाशकदशापर्यन्तरहितं ‘मलिनं’ मलाविलं ‘अशीतसहं’
शीतरक्षणाक्षमं ‘दुर्बलं’ विरूपच्छायमित्यादिदोषान्वितं परकीयवस्त्रादिकं विज्ञाय स्वयं परेण वोत्प्रासितो विपरिणमेद्वायक-
ग्राहकयोर्मध्यादेकतर इत्यतस्तत्परिवर्तनं न कार्यं, कारणे तु विधिना कर्तव्यमपीत्याह च—“एगस्स माणजुत्तं, न उ
वीयस्सेवमाइकज्जेसु । गुरुपायमूले ठव्वणं, सो दलयइ अन्नहा कलहो ॥ १ ॥” इति गाथार्थः ॥ ४५ ॥

प्रतिपादितं दशमं परिवर्तितद्वारं, इदानीमभ्याहृतलक्षणमेकादशद्वारं प्रतिपादयन्नाह—
दी०—परावर्त्य यद्रव्यं दुर्गन्धघृतादि तदन्यद्रव्यैः सुगन्धघृतादिभिर्देदाति साधुभ्यस्तत्परिवर्तितं स्यात् । इत्थं अत्र
वणिगिद्विकभगिन्योर्दृष्टान्तः, स चायं-वसन्तपुरे द्वौ वणिजौ देवदत्तघनदत्ताख्यौ, तत्राद्यस्य भगिनी लक्ष्म्याख्या द्वितीयेन
परिणीता, द्वितीयस्य च भगिनी बन्धुमत्याख्या प्रथमेन । अथ प्रथमस्य × भ्राता विषयविरागादृहीतव्रतो विहरन् लक्ष्मी-
गृहं प्रविष्टः, सा च चिरायातभ्रातृगौरवार्थं गृहराद्वक्रोद्रवक्षरेण बन्धुमतीगृहराद्वं शालिकूरं परावर्त्तेनानीय तस्मै ददौ ।
इतश्च देवदत्तो भुञ्जानः क्रोद्रवक्षुरदर्शनात्कुपितः पापे ! किं राद्वमिदमिति बन्धुमतीमताडयत्, यावत्तया कथितं-तवैव
भगिनी शालिकूरं गृहीत्वा गतेति । घनदत्तोऽपि विदितवृत्तान्तो लक्ष्मीं प्रति कुपितः, आः पापे ! परगृहराद्वं धान्यमानीय
सामेवं लघू करोपीति तां ताडितवानिति जनाद्विज्ञाततत्कलहोत्थानो मुनिस्तान् सम्बोध्य प्रव्रज्यामग्राहयत् । तदेवं परिवर्तितं

× “ ०स्य लघुभ्राता ” अ । ❀ “ अदश्च ” म ।

—

दोषाय । एतदपि लोकलोकोत्तरभेदात् पूर्ववद्विधेति गार्थार्थः ॥ ४५ ॥ उक्तं परिवर्तितं, अथैकादशमभ्याहृतमाह—
 गृहिणा सपरगामाह् आणियं अभिहण्डं जईणट्ठा । तं बहुदोसं नेयं, पायडच्छन्नाइबहुभेयं ॥ ४६ ॥
 व्याख्या—‘गृहिणा’ अगारिणा ‘सपरगामाह् आणियं’ति स्वश्च—निवासमात्रापेक्षया साधोरात्मीयः, परश्च—स्वकीयाद-
 न्यः स्वपरौ, तौ च तौ ग्रामौ च—सन्निवेशविशेषौ स्वपरग्रामौ, तावादी यस्य स्वपरदेशपाटकगृहादिस्थानविशेषस्यासौ स्वपर-
 ग्रामादिस्तस्मादानीतं—साधुस्थाने प्रापितं स्वपरग्रामाद्यानीतं, यदशनादीति गम्यते । तत्किमित्याह—‘अभिहण्डं’ति अभ्याहृतं
 पूर्वोक्तशब्दार्थः, तद्गृण्यत इति शेषः । किमर्थमानीतमित्याह—‘यतीनां’ साधूनां ‘अर्थाय’ निमित्तं । ‘तं’ति पुनः शब्दाध्या-
 हारात्तदभ्याहृतं पुनर्बहुदोषं—संयमात्ममविराधनालक्षणानेकानर्थकारणं ‘ज्ञेयं’ तत्परिजिहीर्षुणा सत्त्वेन बोद्धव्यं । तत्र स्वपरग्रा-
 मादेर्जलपथेन स्थलपथेन वा पादाभ्यां नावादिना गन्त्यादिवाहनेन वा साध्वर्थं भक्तादि गृहीत्वा समागच्छतो गृहिणः
 पृथिव्यादिसत्त्वोपमर्देन संयमविराधना, जलनिमज्जनमकरकच्छपग्राहकण्टकादिवौरश्वापदादिभ्यस्त्वात्मविराधनेति । तथा
 ‘पागडच्छन्नाइबहुभेयं’ति ‘प्रकटं’ च प्रकाशं यदन्यैरपि ज्ञायत इत्यर्थः । ‘छन्नं’ च गुप्तं—यन्नान्येन केनापि लक्ष्यत इत्यर्थः,
 प्रकटछन्ने, ते आदी येषां आचीर्णानाचीर्णप्रभृतिभेदानां ते प्रकटछन्नादयस्ते ‘बहवो’ऽनेके ‘भेदाः’ प्रकारा यस्य तत्प्रकट-
 छन्नादिबहुभेदं । अत्र ‘च’ शब्दाध्याहारो द्रष्टव्य इति गार्थार्थः ॥ ४६ ॥

अथाचीर्णस्वरूपं तद्ग्रहणविधिं चाह—

दी०—गृहिणा स्वपरग्रामादेरादिशब्दादेशपाटकगृहादेरप्यानीतं यतीनामर्थाय अभ्याहृतं स्यात्, तद्बहुदोषं ज्ञेयं, मार्गे

जीवोपमदादिहेतुत्वात् । तथा 'प्रकटं' अन्येषां ज्ञातं 'छन्नं' अन्यैरलक्ष्यं, आदिशब्दादाचीर्णानाचीर्णादयो बहवो भेदा यस्य तत्तथेति, च शब्दाध्याहार इति गाथार्थः ॥ ४६ ॥ अथाचीर्णमाह—

आइणं तुक्कोसं, हत्थसयंतो घरे उ तिन्नि ताहिं । एगत्थ भिक्खगाही, बीओ दुसु कुणइ उवओगं ४७

व्याख्या—'आचीर्णं' गीतार्थसाधुभिर्ग्रहणे आचरितं अभ्याहृतं ['तु'] पुनरुत्कृष्टं—सर्वबहु । कियदित्याह—'हस्तशतान्तः' आइणं तुक्कोसं, हत्थसयंतो घरे उ तिन्नि ताहिं । एगत्थ भिक्खगाही, बीओ दुसु कुणइ उवओगं ४७

दूरप्रवेश-
तदुत्कृष्ट-
मध्यममिति ।
'मिक्षाग्राही' भिक्षा-
'द्वयो' धर्मलाभित-
गृहद्वयभिक्षादायकगतं
अनेषणीयावगतये
तदस्याचीर्णाभ्याहृतस्य
इत्वरस्थापि-

व्यापारं निमालयतीत्यर्थः । आह—ननूतं स्थापनायां "अचिरं तिघरंतरं कप्पं" ति, तदस्याचीर्णाभ्याहृतस्य इत्वरस्थापि-
तस्य च को विशेषः ? उच्यते—तत्र कालविवक्षा, इह तु गृहत्रयापान्तरालक्षेत्रविवक्षेति विशेष इति गाथार्थः ॥ ४७ ॥

उक्तमेकादशमभ्याहृतं द्वारं, अधुना द्वादशं उद्भिन्नद्वारं व्याख्यातुमाह—
दी०—आचीर्णमभ्याहृतं 'तु' पुनरुत्कृष्टं हस्तशतस्य 'अन्त' मध्ये गृहाणि त्रीणि यावत्, तेषु गृहेषु मध्ये एकस्मिन्

गृहे भिक्षार्थमाश्रिते भिक्षाग्राही साधुर्द्वितीयस्तु द्वयोरितरगृहयोः करोत्युपयोगं-दायिकाश्रितां शुद्धिमन्वेषयतीति । नन्वस्य इत्वरस्थापनायाश्च को भेदः ? सत्यं, तत्र कालस्य विवक्षा इह तु क्षेत्रस्येति गाथार्थः ॥ ४७ ॥

उक्तमभ्याहृतं, अथ द्वादशशुद्धिन्नाख्यमाह—

जउछगणाइविलिप्तं, उब्भिदिदय देइ जं तमुब्भिन्नं । समणटुमपरिभोगं, कवाडमुग्घाडियं वावि ॥ ४८ ॥

व्याख्या—‘जउछगणादिना’ लाक्षागोमयप्रभृतिना, आदि शब्दान्मृत्तिकया च ‘विलिप्तं’ उपलिप्तं जउछगणादिविलिप्तं, तत्कर्मतापन्नं कोष्ठिकादीति गम्यते । ‘उब्धिदय’ उद्घाट्य, श्रमणार्थमित्यत्रापि सम्बध्यते ‘ददाति’ साधुभ्यः प्रयच्छति, गृहस्थ इति गम्यते, यद्भक्तादि ‘तदुब्धिन्नं’ उब्धिन्नाख्यं उच्यत इति शेषः, कोष्ठिकाद्युब्धिन्नभाजनसम्बन्धात् । तथा ‘श्रमणार्थं’ साधुनिमित्तं ‘अपरिभोगं’ अव्यापारं ‘कपाटं’ लोकप्रसिद्धं ‘उद्घाट्य’ उद्घाटं कृत्वा ‘वा’ विकल्पार्थो भिन्नक्रमयोगश्च, ततश्चेदमुक्तं भवति-कपाटं वा उद्घाट्य यद्भक्तादि ददाति तदप्युब्धिन्नमिति । अपि शब्दात्कपाटार्णलाददरकाद्यपनयनग्रहः । अत्र च दोषाः—कोष्ठिकादाद्युब्धिदयमाने षड्जीवनिकायवधः, उब्धिने च क्रयविक्रयादिविषयमधिकरणं, पुनरुपलिप्प्यमानेऽप्यग्निपृथिव्युद्कादिवधः स्यात् । कपाटेऽप्युद्घाट्यमाने पुनर्दीयमाने च साध्वर्थं गृहकोकिलामूपिकादिवधः स्यात्, अव्यापार-दर्दरेकेऽप्यपनीयमाने कुन्थु-पिपील्यादिजीवविराधना स्यादित्युब्धिन्नं वर्जनीयमेवेति, कारणतस्तु यतनया ग्रहणेऽपि न दोषो, यदाह—“घेप्पइ अकुञ्चियागम्मि, कवाडे पइदिणं परिवहंते । अजज्जमुद्धियंगंठी, परिभुज्जइ दइरो जो य ॥ १ ॥ ” ‘अकुञ्चिकाके’ अविद्यमानोह्वालकच्छिद्र इत्यर्थः, यद्वा अक्रेङ्कारव इति गाथार्थः ॥ ४८ ॥

व्याख्यातं द्वादशमुद्भिन्नद्वारं, साम्प्रतं त्रयोदशं मालापहतद्वारं व्याख्यासुराह-
दी०-‘जतु’ लाक्षा ‘छगणं’ गोमयं, आदिशब्दान्मुत्तिकादयस्तैल्लिप्तं स्थानमुद्भिद्य-साध्वर्थमुद्घाट्य ददाति यद्भक्तादि
तदुद्भिन्नाख्यं स्यात् । तथा श्रमणार्थं ‘अपरिमोगं’ अव्यापारं कपाटमुद्घाट्य, वा अपिशब्दात्कपाटागलाद्यपीति गाथार्थः ॥४८॥

उक्तमुद्भिन्नं, अथ त्रयोदशमं मालापहतमाह-

उद्धअहोभयतिरिणसु, मालभूमिहरकुंभीधरणिठियं । करदुगगेज्झं दलयइ, जं तं मालोहडं चउहा ॥४९॥

व्याख्या-ऊर्द्धाधउभयतिर्यक्ष्विति इतरेतरद्वन्द्वः, ऊर्द्धाधउभयतिर्यग्दिवसमाश्रितेस्त्वित्यर्थः । केचित्त्याह-मालेत्यादि,
विभक्तिलोपान्मालभूमिगृहकुम्भिमधरणिषु, तत्र ‘मालो’ मञ्जो गृहोपरिभागो वा, तद्ग्रहणस्य चोपलक्षणार्थत्वात्सीकक-
नागदन्तकादीनामूर्द्धगतानां परिग्रहः । तथा भूमिगृहं लोकप्रतीतं, तद्ग्रहणाच्चाधोदिगतानां गर्त्तादीनां परिग्रहः । तथा ‘कुम्भी’
उष्ट्रीका, तदुपादानाच्च उभयाश्रितव्यापाराणां कुशलादीनामवरोधः, उच्चकुम्भ्यादिषु हि तन्मध्यगतदेयाकर्षणार्थं पाण्युत्पा-
दनेनोर्द्धाश्रितव्यापारोऽधोमुखबाह्यादिप्रसारणे चाधोगतव्यापारो दातुरित्युभयाश्रितव्यापारत्वमिति । तथा ‘धरणि’मैदिनी,
तद्गणनाच्च तिर्यगाश्रितानां करेण कष्टप्राप्याणां शेषाधारविशेषाणां सद्ग्रहो द्रष्टव्यः । ततश्चैतेषु मालादिषु ‘स्थितं’
गतं-समाश्रितमित्यर्थः । किंविशिष्टं सदित्याह-‘करदुगगेज्झं’ हस्तदुष्प्राप्यं सत्, किमित्याह-‘दलयइ’त्ति ‘ददाति’ साधुभ्यः
प्रयच्छति गृही यद्भक्ताद्यादाय तन्मालापहतं, दोषविशेषो भण्यत इति शेषः । एतच्च व्याख्यातोपाधिभेदा‘वचतुद्धी’ चतुष्प्रकारं,
यथा-ऊर्द्धमालापहतं अधोमालापहतमित्यादि । ननु मालान्मञ्ज्रादेरपहत-मानीतं मालापहतमुच्यते, तत्कथं भूमिगृहाद्या-

नीतमपि तदभिधेयतया व्याख्यायते ? उच्यते—व्युत्पत्तिनिमित्तमेवेदमस्य, प्रवृत्तिनिमित्तं तु भूमिगृहाद्यानीतमपि, आगमे तथा रूढत्वादित्यदोषः । अत्र चोदाहरणं यथा—

इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे जयपुरे नगरे पगइभइओ दाणधम्मरुई जक्खदिन्नो नाम गाहावई होत्था । पगइविणीया य वसुमई से भारिया । अन्नया य गोयरचरियाए विहरंतो समागओ से गिहे गुणरयणागरो नाम एगो साहू । उट्टिया य वसुमई सिक्कगमालोहडभिव्खं दाउं । तओ अकप्पो चि काऊण पडिसेहेऊण निग्गओ सो भयवं । तयणंतरं च भिक्खवट्ठं पचिट्ठो एगो तच्चणिओ, पुच्छिओ य सविम्हएण जक्खदिन्नेण, जहा—भो ! कीस इमिणा साहुणा भिक्खा न गहिय त्ति ? । तओ तेण पावोवहयमइणा भणियं, जहा—अदिन्नदाणा खु इमे वराया, केवलमेएसिं सत्थयारेण गलओ चेव न मोडिउ त्ति । तओ गिहवइणा असंवद्धपलावी एसो त्ति किमणेण संलत्तेणं ति चित्तिऊण दवाविया भिक्खा वसुमईए । सा वि जाहे उच्चसिक्कगठियकुडगाओ हत्थं छोदूण मोयगे गिण्हइ ताहे मोयगसुरमिगंधवसपविट्ठेण कण्हाहिणा करे उक्क त्ति पलवंती पडिया थस त्ति घरणीयले । आउलीहूओ य जक्खदिन्नो, जीवाविया य कहवि गारूडिएहिं । अन्नदियहम्मि पुणो समागओ सो साहू, भणिओ य जक्खदिन्नेण, जहा—भयवं ! तम्मि दिणे जाणंतेण वि कीस न साहिओ ? शुयंगमो, अहो भे निदयत्तणं ! त्ति । तओ साहुणा भणियं, जहा—भो ! न मए नाओ शुयंगमो, किंतु अम्हाणं मालोहडभिव्खागहणं सपच्चवायं ति काऊण पडिसिद्धं भयवया जिणेणं ति । धम्मो य साहिओ । तं च सोऊण अहो आरहओ धम्मो अइनिउणो चि भाविताणि संबुद्धाणि दोवि । गओ साहू सट्ठाणं ति । अथास्य बहुदोषता खयापनार्थमन्यदपि कथानकमुच्यते—

पिण्ड-
विशुद्धिं
दीक्षाद्वयो-
पेतम्

॥ ४६ ॥

आद्येषुदम-
दोषेषु च-
तुर्दशस्या-
च्छेद्यस्व
विवरणम् ।

॥ ४६ ॥

किर एगम्मि नगरे एगया एगो साहू भिक्खट्टाए पविट्ठो, निस्सेणिमालोहडं भिक्खं दलमणिं अगारिं पडिसेहेऊण निगमओ । एत्थंतरे पविट्ठो एगो परिवायगो, पुच्छओ य गिहवइणा-कीस अणेण साहुणा भिक्खा न गहिय त्ति । तओ तेण भणियं-अदिन्नदाणा इमे त्ति । तओ तस्स भिक्खादाण निमित्तं निस्सेणिमारुहंती घस त्ति पडिया से भारिया गोहुमजंत-गोवरि, फाडिया य से कुच्छी, निवडिओ य फुरफुरायमाणो गब्भो, मया य सा । अन्नदियहम्मि आगएण साहुणा पुच्छिएण तेहव संबोहेऊण पवाविउ त्ति । इत्याद्यनेकापायकारणं मालापहंतं विज्ञाय संयमिना परिहार्यमेवेति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥

व्याख्यातं त्रयोदशं मालापहंतं द्वारं, अथ चतुर्दशमाच्छेद्यद्वारं व्याचिरयासुराह—
दी०-ऊर्द्धाघोमयतिर्यक्षु यथासहृद्यं माल-भूमिगृह-कुम्भी-घरणीषु स्थितं, तत्र 'माले' मञ्चे गृहोपरितनभागे वा, उपलक्षणाच्च सिक्कादि, ऊर्द्धस्थितं १, भूमिगृहादिष्वधःस्थितं २, कुम्भीकोष्ठिकादिषु पाण्डुर्युत्पाटनादयोबाहुप्रसारणाच्च उभयस्थितं ३, 'घरणिः' पृथ्वी, तत्रस्थेषु कष्टप्राप्त्याघारेषु तिर्यक्स्थितं ४, करदुग्राहं 'दलयति' ददाति यद्भक्तादि तन्माला-
लक्षणाच्च सिक्कादि, ऊर्द्धस्थितं १, भूमिगृहादिष्वधःस्थितं २, कुम्भीकोष्ठिकादिषु पाण्डुर्युत्पाटनादयोबाहुप्रसारणाच्च उभयस्थितं ३, 'घरणिः' पृथ्वी, तत्रस्थेषु कष्टप्राप्त्याघारेषु तिर्यक्स्थितं ४, करदुग्राहं 'दलयति' ददाति यद्भक्तादि तन्माला-
पहंतं व्याख्यातोपाधिभेदाच्चतुर्द्धा स्यादिति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥ उक्तं मालापहंतं, अथ चतुर्दशमाच्छेद्यमाह—

अच्छिदिय अन्नेसिं, बलावि जं देति सामिपहुतेणा । तं अच्छेज्जं तिविहं, न कप्पएऽणुमयं तेहिं ॥ ५० ॥
अच्छिदिय अन्नेसिं, बलावि जं देति सामिपहुतेणा । तं अच्छेज्जं तिविहं, न कप्पएऽणुमयं तेहिं ॥ ५० ॥

व्याख्या—'आच्छिद्य' अपहत्य-उद्दाल्येति यावत् । केम्यः सकाशादित्याह—'अन्नेसिं'ति अन्येभ्यो दातुमनोप्सद्भ्योऽपि कौटुम्बिकदासभृतकादिभ्यो 'बलादपि' हठादेव-बलात्कारेणैवेत्यर्थः । यद्भक्तादि, किमित्याह—'ददति' साधुभ्यः प्रयच्छन्ति । के कर्तारः ? इत्याह—'सामिपहुतेण' चि, 'स्वामी च' राजा 'प्रभुश्च' गृहादिनायकः 'स्तेनाश्च' चौराः स्वामिप्रभुस्तेनाः ।

तदान्छेद्यं-आच्छेद्याख्यो दोषविशेषो भण्यत इति शेषः । एतच्च 'त्रिविधं' स्वामिप्रभुस्तेनलक्षणदायकमेदात्रिप्रकारं विज्ञेयं । इदं च सर्वमपि 'न' नैव 'कल्पते' साधूनां ग्रहीतुं युज्यते । किंविशिष्टं सदित्याह- 'अननुमतं' अननुज्ञातं, अनुज्ञातं तु कल्पत एवेत्यर्थादुक्तं भवति । 'नेहिं' ति 'तैः' कौटुम्बिकादिभिर्नेकदोषसम्भवात् । यदाह- "गोवालए य भयए, खरए पुत्ते य धूयसुण्हाय । अवि[अचि]यत्तमसंखडाई, केइ पओसं जहा गोवो ॥ १ ॥" अस्या भावार्थः- गोपालके तथा 'मृतके' कर्मकरे 'द्व्यक्षरे' दासे तथा पुत्रे दुहितरि च 'सुषायां च' वधूटिकायां, चकाराद्भार्यादिपरिग्रहः । एतद्विषये प्रभोराच्छेद्यं स्यात्, ततश्च स यद्येतेभ्यः- स्वामिकौटुम्बिकादिभ्योऽपि, चौरास्तु पथिकादिभ्योऽपि, अनीप्सद्भ्यः सकाशाद्-गृहीत्वा भक्तादिकं प्रयच्छन्ति, साधवस्तूपरोधादिनाऽपि यदि गृह्णन्ति तदैते दोषाः स्युः । 'अप्रीति'गोपादीनां मानस-दुःखं स्यात्, तथा 'असंखडं' कलहः, आदिशब्दादन्तराया-दत्तादानै-कानेकद्रव्यव्यवच्छेदो-पाश्रयनिष्कासन-गालीप्रदान-प्रभृतिदोषजालपरिग्रहः । तथा केचित् प्रद्वेषं साधोरुपरि गच्छेयुः, यथा-गोपः कश्चित् ।

किल केनापि प्रभुणा कस्यापि गोपस्य भृतिदिने तदीयदुग्धं कियदप्याच्छिद्य साधवे दत्तं, साधुना तु गृहीतं । ततश्च स पयोभाजनमादाय स्वगृहमागमत् । दृष्टं च न्यूनं पयोभाजनं तद्भार्यया, ततः सा तस्मै आक्रोशान् दातुं प्रवृत्ता, चेटरूपाणि च रोदितुं लग्नानि । ततो गोपोऽप्युल्लासितबहलकोपानलः सज्जातसाधुवधपरिणाम इतश्चेतश्च तदन्वेषणं कुर्वणो ददृशे साधुना, ज्ञाततदभिप्रायेण च तत्परितोषार्थमेवमालापश्चक्रे, यथा-गृहपतिनिर्बन्धान्मया त्वदीयदुग्धं गृहीतं, साम्प्रतं च तवार्पणायोच्चलितोऽहं, न च भवद्गृहं जानामीति गृहाणेदं, ततो गोपेन सज्जातोपशमेनोक्तं, यथा-तवैव भवत्वेतच्चिरं च त्वया जीवितव्य-

मिति मुक्तोऽसि, द्वितीयचारमेवं माकार्षीरिति । एवमनेकदोषनिबन्धनमिदं ज्ञात्वा मुमुक्षुभिः परिहार्यमेवेति गार्थार्थः ॥ ५० ॥
व्याख्यातं चतुर्दशमान्छेद्यद्वारं, साम्प्रतं पञ्चदशमनिसृष्टारूपद्वारं विभणिपुराह—
दी०—‘आच्छिद्य’ उद्दाल्य ‘अन्येभ्यो’ भृत्यादिभ्यः सकाशाद्बलादपि यद्दति स्वामिप्रभुस्तेनाः । तत्र ‘स्वामी’ राजा
‘प्रभु’ गृहादीनां पतिः ‘स्तेना’ शौराः, तदान्छेद्यं त्रिविधं स्वामिप्रभुस्तेनभेदेन कल्पते ‘अननुमतं’ अननुज्ञातं तैर्भृत्यादिभि-

‘अनुज्ञातं’ अननुमतं कल्पते—
रिति गार्थार्थः ॥ ५० ॥ उक्तमान्छेद्यं, अथ पञ्चदशमनिसृष्टमाह—
अणिसिद्धमदिन्नमणु—मयं व बहुतुल्यमेतु जं देजा । तं च तिहा साहारण—चोल्लगजङ्गुणिसिद्धं ति ॥ ५१ ॥
व्याख्या—‘अनिसृष्टं’ अनिसृष्टसञ्ज्ञदोषो, भवेदिति गम्यते । किं तदित्याह—‘अदत्तं’ अवितीर्णं यद्वा ‘अननुमतं’ अमुक्त-
लितं—अननुज्ञातमित्यर्थः । ‘वा’ विकल्पार्थः । ‘बहूनां’ अनेकेषां स्वामिनां ‘तुल्यं’ साधारणं बहुतुल्यं ‘एको’ऽद्वितीयो दाता
यन्मोदकादिकं कर्मतापन्नं ‘दद्यात्’ प्रयच्छेदिति । ‘तच्च’ तत्पुनरनिसृष्टं ‘त्रिधा’ उपाधिभेदाद्विप्रकारं स्यात्, केनोच्छेदने-
त्याह—‘साहारणचोल्लगजङ्गुणिसिद्धं’ति, अनिसृष्टशब्दस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धात्साधारणानिसृष्टं चोल्लकानिसृष्टं जङ्गुणानिसृष्टं ।
चेत्येवं । तत्र साधारणं—बहूनां मित्रादिस्वामिनां सामान्यं यन्मोदकादि, तदेव तद्विषयं वा अनिसृष्टं साधारणानिसृष्टं ।

तत्रोदाहरणं, यथा—
खिहपड्डिए नगरे माणिभट्टपमुहेहिं बत्तीसाए जुवाणमिच्छेहिं गोड्डियभत्तं कारियं नीयं च रमणिजुञ्जाणे, ततो ते तत्थेगं-
रक्खवालं काऊण गया न्हवणनिमित्तं । एत्थंतरे भिक्खानिमित्तं समागओ एगो साह । तओ रक्खवालजुवाणएण भणियं—

भयवं ! अन्नेमिपि एगर्तीसाए भित्ताणं सामन्ना एए मोयगा, कहमेगो ते देमि ? । साहुणा भणियं-ते कहि गया ? । तेण भणियं ण्हाइउं ति । साहुणा भणियं-अहो ते विन्नाणं ! ! जं परसंतिएण वि पुण्णं न तरसि काउणं ति, किंच बत्तीसाए वि मोय-गेहि दिन्नेहि तव एगो चेव गच्छिही, ता सामन्नदवेणं अप्पवएणं बहुप्पुनहेउणा कुणसु मोयगदाणेण धम्मं ति । एवं पुणरुत्त-भणिएणं तेणं दिन्ना से मोयगा । तओ सो ताओ ठाणाओ नियत्तंतो पुच्छिओ सम्मुहावडियमाणिभदाईहिं, जहा-भयवं ! किमित्थ तए लद्धं ? ति, तेण वि समएणं संलत्तं-न किंचिवि त्ति, तओ तेहिं बला पलोयंतेहिं दिट्ठं से मोयगमरियं भायणं, पुच्छिओ य रक्खवालो, तेण वि भीएण संलत्तं-न मए दिण्णं ति । तओ सलोत्तो चोरो त्ति भणंतेहिं गहिओ साहु, आयड्डिऊण नीओ ववहारत्थाणं, पुच्छिओ य कारणिएहिं, साहियं च सबं जहावुत्तं तं साहुणा, चितियं च तेहिं-समुज्जुओ एस साहु त्ति, भणिओ य- सा पुणो एवं काहिसि निविसएण-+ य गंतवं ति, मुक्को त्ति ।

यस्मादेते दोषास्तस्मान्न ग्राह्यमिदं । तथा स्वामिना पदातिभ्यः प्रसादी क्रियमाणं कौटुम्बिकेन क्षेत्रादिस्थितकर्मकरेभ्यो दीयमानं भक्तं चोह्यको भण्यते, स एव तद्विषयं वा अनिसृष्टं चोह्यकानिसृष्टं । एतच्चाननुज्ञातं अदत्तादानान्तरायादिदोषसम्भवाद् ग्रहीतुं न कल्पत एव । तथा 'जड्डो' हस्ती, तस्य सम्बन्धि भक्तपिण्डरूपं वस्तु राज्ञा गजेन चानिसृष्टं जड्डानिसृष्टं, एतदप्यननुज्ञातं साधुभक्तमेण्ठादिना दीयमानमपि न कल्पते, राजपिण्ड-गजान्तराया-दत्तादानान्-त्सोपधातादिदोषसम्भवादिति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥

दी०-अनिसृष्टं तत्स्यात् यद् 'बहुतुल्यं' बहूनां सत्कं, तैरदत्तमननुमतं वा तयोर्मध्यादेको दद्यात् । तच्च त्रिधा-साधारण-
चोच्छ्रग-जडानिसृष्टभैः । तत्र 'साधारणं' बहुस्वामिकं, तथा 'चोच्छ्रकः' स्वाम्यादिना सेवकादीनामेकत्र प्रसादीकृतं भक्तादि,
तद्विषयं २ । 'जडो' हस्ती, तद्भक्तपिण्डमध्याहृतं ३, राजपिण्डादत्तादिदोषकृजडानिसृष्टमित्याहुरिति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥

उक्तमनिसृष्टं, अथ षोडशमध्यवपूरकाख्यमाह—

जावंतियजइपासं-डियत्थमोयरइ तंदुले पच्छा । सड्डा मूलारंभे, जमेस अज्झोयरो तिविहो ॥ ५२ ॥
व्याख्या- 'यावदर्थिकाश्च' समस्तमिक्षाचरा 'यतयश्च' निर्ग्रन्थाः 'पाषण्डिनश्च' सर्वतीर्थिकास्ते तथा, तेषामर्थाय-निमित्तं
यावदर्थिकयतिपाषण्डिकार्थ । किमित्याह-यद् 'अवतारयति' क्षिपति स्थाल्यां, गृहस्थ इति गम्यते । कानित्याह-'तन्दुलान्'
धान्यकणान्, उपलक्षणत्वाज्जलादि च । कथमित्याह-'पश्चात्' मूलारम्मोत्तरकालं । क सतीत्याह-'सड्डा मूलारम्मभे'ति
'स्वार्थाय' आत्मनिमित्तं-गृहनिमित्तमित्यर्थः । मूलारम्म-अग्निज्वालनाद्रहणदानादिलक्षणे व्यापारे प्रवृत्ते सतीत्यर्थः ।
यदित्यस्य सम्बन्धो दर्शित एव । एषोऽयं 'अध्यवपूरो'ऽध्यवपूरकः पाषण्डिमिश्राध्यवपूरकश्चेति । इह च
भेदात्रिविध-स्त्रिप्रकारः स्यात्, यथा-यावदर्थिकमिश्राध्यवपूरको यतिमिश्राध्यवपूरकः पाषण्डिमिश्राध्यवपूरकश्चेति सम्भावयामः ।
श्रमणमिश्राध्यवपूरकोऽपि घटते, केवलं कुतोऽपि कारणाच्छ्रमणाः पाषण्डिनां मध्ये विवक्षिता इत्यसौ नोक्त इति सम्भावयामः ।
अस्य चाद्यभेदे यावत्पश्चात्प्राक्षिप्तं तावत्सृज्यते शेषं स्थालीगतं कल्पत एव, न शेष भेदयोरिति गार्थार्थः ॥ ५२ ॥ व्याख्यात-
षोडशमध्यवपूरकाख्यद्वारं, तद्व्याख्यानाच्च समर्थिताः सर्वेऽपि पिण्डोद्गमदोषा, अथ तेष्वेवाविशोधिकोऽपि मिधातुमाह-

दी०—‘यावदर्थिनः’ सर्वे भिक्षार्थिनो ‘यतयः’ साधवः ‘पाषण्डिनः’ सर्वतीर्थिकास्तदर्थं यदवतारयति—प्राक्षिपति स्थाल्यां, गृहीति गम्यं । तन्दुलानुपलक्षणत्वात्सर्वधान्यादीन्, पश्चान्मूलारम्भस्य, क्व सति ? स्वार्थाय मूलारम्भे कृतेऽग्निज्वालनाद्रहणादौ, एषोऽध्यवपूरकस्त्रिविध उक्तमेदैरिति गाथार्थः ॥ ५२ ॥ व्याख्याताः षोडशोद्गमदोषाः अथ तेऽध्यवविशोधिकोऽतिमाह—

इय कम्मं उद्देसिय—तियमीसऽज्झोयंरंतिमदुगं च । आहारपूइवायर—पाहुडियविसोहिकोडि ति ॥ ५३ ॥
 व्याख्या—इत्येतेषु षोडशसु पिण्डोद्गमदोषेषु मध्ये कर्मत्याघाकर्म, तथा ‘उद्देसिय’ति औद्देशिकं द्वादशविधं, उद्दिष्ट-कृत-कर्मख्याद्देशिकानां प्रत्येकं चतुर्भेदत्वात् । तत्र कर्मौद्देशिकस्य मोदकचूरी पुनर्मोदककरणादेर्यत्त्रिकं पाषण्डिभ्रमणनिग्रन्थ-विषयं समुद्देशिकादेशिकसमादेशिकाभिधानं, तदौद्देशिकत्रिकं । तथा ‘मिश्रं च’ मिश्रजातं । अध्यवपूरश्चा—ध्यवपूरकः, तौ तथा, तयोरन्तिमं—चरमं यद्विकं तन्मिश्राध्यवपूरान्तिमद्विकं । ‘चः’ समुच्चये, स च बादरप्राभृतिका चेत्येवं योज्यः । तथा ‘आहारपूति’ भक्तपानपूति तथा बादरप्राभृतिका च उक्तलक्षणा, किमित्याह—अविशोधिकोऽति, अविद्यमाना ‘शोधिः’ शुद्धता आत्मार्योक्तिरपि भक्तादेर्यत्र सा तथा, सा चासौ कोटिश्च—उद्गमदोषविभागोऽविशोधिकोऽतिरित्येवं भण्यत इति शेषः । इति गाथार्थः ॥ ५३ ॥

साम्प्रतमस्या एवातिदुष्टताख्यापनार्थं पात्रविषयविधिमाह—

दी०—इत्येतेषु षोडशोद्गमदोषेषु मध्ये कर्मख्य आद्यदोषः १, तथौद्देशिकत्रिकं—चतुर्विधकर्मौद्देशिकान्त्यभेदत्रयं ३, तथा मिश्राध्यवपूरकयोरन्तिमद्विकं, द्वयोरपि पाषण्डियतिविषयौ द्वौ द्वौ भेदौ, आहारपूति बादरप्राभृतिका चोक्तलक्षणा,

एतदोषदशकं अविशोधिकोदिरुद्रमदोषविभागो मण्यत इति गार्थार्थः ॥ ५३ ॥ तद्योगे विधिमाह—
तीदं जुयं पत्तं पि हु, करीसनिच्छोडियं कयतिकप्पं । कप्पइ जं तदवयवो, सहस्सघाई विसलवोव ॥ ५४ ॥
व्याख्या—‘तया’ अविशोधिकोदिरा ‘युते’ खरण्डितं स्पृष्टं वा, किं तदित्याह—‘पात्रमपि’ साधुभाजनमपि ‘हु’वाक्या-
लङ्कारमात्रे, किंविशिष्टमित्याह—‘करीषेण’ शुष्कगोमयचूर्णेन, उपलक्षणत्वाद्भस्मादिना च ‘निश्छोडितं’ घृष्टं-उद्धर्तित-
मित्यर्थः । करीषनिश्छोडितं सत्, पुनरपि किंविशिष्टं सदित्याह—‘कृता’ विहितास्त्रय-स्त्रिसङ्ख्याः ‘कल्पा’ जलप्रक्षालनरूपा
यस्य तत्कृतत्रिकल्पं, उपलक्षणत्वादातपादिशोषितं च, किमित्याह—‘कल्पते’ साधूनां परिभोक्तुं युज्यते । ननु किमिति कृत-
करीषोद्धर्तन-कल्पत्रिकल्पे पात्रमपि कल्पते ? नान्यथेत्याह—‘ज’मित्यादि ‘यद्’ यस्मात्कारणात्तस्या-अविशोधिकोदिरवयवो-
लवस्तदवयवः, अप्यर्थस्य गम्यमानत्वादविशोधिकोदिलेशोऽपि । किमित्याह—सहस्राणि हन्तुं शीलमस्येति सहस्रधाती, क
इवेत्याह—‘विषलव इव’ प्रधानगरलेशो यथा, इदमुक्तं भवति-यथा अतिप्रधानविषलवोऽपि अन्यान्यवेधेन परम्परया प्राणि-
सहस्राणि भक्तादिसहस्राणि वा विनाशयति, एवमविशोधिकोदिलवोऽपि शुद्धभक्तसहस्राण्यपि दूषयतीति गार्थार्थः ॥ ५४ ॥

अथ विशोधिकोदिरं तद्गतविधिं च प्रतिपादयन्माह—

दी०—‘तया’ अविशोधिकोदिरा युतं पात्रमपि करीषनिश्छोडितं कृतत्रिकल्पं कल्पत इति पूर्ववत् । ‘यद्’ यस्मात् ‘तद-
वयवो’ऽविशोधिकोदिलेशः सहस्रधातीविषलव इव भक्तादिसहस्राणि विनाशयतीति गार्थार्थः ॥ ५४ ॥

अथ विशोधिकोदिरं तद्विधिं चाह—

सेसा विसोहिकोटी, तदवयवं जं जाहिं जया पडियं । असढो पासइ तं चिय, तओ तथा उद्धरे सम्मं ॥ ५५ ॥

व्याख्या—‘शेषा’ अविशोधिकोट्युद्धरितोद्गमदोषा धात्र्यादयश्च, किमित्याह—विशोधिप्रधाना कोटी विशोधिकोटी, अण्यत इति शेषः । तत्र च ‘तस्या’ विशोधिकोठ्या ‘अवयवो’ अंशस्तदवयवस्तं यं कञ्चन कुरादिकं यत्र पात्रैकदेशे शुद्धभक्तमन्त्रे वा ‘यदा’ यस्मिन्नेव क्षणे ‘पतितं’ गतं—मिलितमित्यर्थः । ‘अशठो’ऽमायावी—मनोज्ञेतरेषु रागद्वेषरहित इत्यर्थः । ‘पश्यति’ अशुद्धमिदमित्यवगच्छति, तदा किं कुर्यादित्याह—‘तं चिये’त्यादि ‘तमेव’ विशोधिकोट्यंशं ‘तत’स्वस्मात्पात्रकाञ्छुद्धभक्तमध्याद्या ‘तदा’ तस्मिन्नेव काले ‘उद्धरेत्’ पृथक्कुर्यात्परित्यजेदित्यर्थः, साधुरिति गम्यते । न पुनः कालविलम्बं कुर्याच्चिरावस्थाने शुद्धस्याप्यशुद्धतापत्तेः । कथं ? ‘सम्यग्’ निरवयवतयेति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

अथ पूर्वोक्तमेवार्थं विषयविभागेनाह—

दी०—‘शेषा’ उद्धरिता उद्गमदोषमवा धात्र्यादिदोषमवा च विशोधिकोटिः स्यात्, तस्या ‘अवयवं’ लेशं यं कञ्चन ‘यस्मिन्’ पात्रैकदेशे शुद्धभक्ते वा यदा पतितं ‘अशठो’ गृद्धिरहितो यतिः पश्येच्चदा ततः पात्राञ्छुद्धभक्ताद्वा तमेव लेशं ‘उद्धरेत्’ विधिना त्यजेत्—सम्यग् निर्लेपयेदिति गाथार्थः ॥ ५५ ॥ अत्र विशेषमाह—

तं चेव असंथरणे, संथरणे सधमवि विगिंचंति । दुल्लभदवे उ असढा, तत्तियमित्तं चिय चयंति ॥ ५६ ॥

व्याख्या—‘तं चेव’ति तमेव—निषतितमात्रमेव विशोधिकोट्यंशं ‘विगिंचंती’ति योगः, क्कत्याह—‘असंस्तरणे’ अनिवर्हि । ‘संस्तरणे’ पर्याप्तौ पुनः ‘सर्वमपि’ समस्तमेव शुद्धमशुद्धं चेत्यर्थः । ‘विगिंचंति’ति परित्यजन्ति, साधव

इति गम्यते । इदमुक्तं भवति—यदि कथञ्चिदनाभोगादिना शुद्धभक्तमध्ये विशोधिकोटीदोषदूषितं भक्तं गृहीतं स्यात्, पञ्चाच्च विज्ञातं, ततो यदि तेन विनाऽपि निर्वहन्ति तदा सर्वमपि विधिना परित्यजन्ति, अथ न निर्वहन्ति तदा प्रत्यभिज्ञाय तदेव परित्यजन्ति, परं यदा शुद्धशुष्कभक्तमध्ये विशोधिकोटीदोषवत्कृतीमनादिद्रवद्रव्यं निपतितं भवेत्तदा शुद्धं काञ्चिकादिजलं तन्मध्ये प्रक्षिप्य करं च भाजनमुखे दत्त्वा गालयन्ति यथा तत्सर्वं निस्सरतीति । आर्द्रं तु शुद्धतक्रादिके यद्यशुद्धं शुष्कौदनादि पतितं स्यात्तदा यावच्छक्नुवन्ति तावत्तन्मध्यात्करेणोद्धृत्य परित्यजन्तीति, यदा तु द्रव एव द्रवं निपतितं स्यात्तदा किं विधेयं ? इत्याह ‘दुल्लभे’त्यादि, दुल्लभद्रवे तु—दुष्प्राप्य+घृतादिद्रवरूपे वस्तुनि पुनरशुद्धे ×इतरघृतादिमध्ये निपतिते, सतीति गम्यते । ‘अशठा’ अमायाविनः—सत्यालम्बना इति भावः । ‘तावन्मात्रमेव’ पतितद्रव्यप्रमाणमेव तदाकलय्य ‘चयन्ति’ति ‘त्यजन्ति’ विधिना परिष्ठापयन्ति साधव इति गार्थार्थः ॥ ५६ ॥

अथोद्गमदोषनिगमनं उत्पादनादोषप्रस्तावनां चाह—
दी०—तमेव विशोधिकोटीचंग्रं ‘असंस्तरणे’ अनिवीहे ‘विगिचन्ति’ त्यजन्तीति योगः, संस्तरणे सर्वमपि शुद्धमशुद्धं च त्यजन्ति, दुर्लभद्रव्ये—घृतादौ ऋद्रव्ये द्रवद्रव्ययोगादुष्प्रापे त्वशठास्तावन्मात्रमेव पतितद्रव्यप्रमाणं त्यजन्ति, निर्लेपः—सलेपे काञ्चिकादिना शोध्यमिति गार्थार्थः ॥ ५६ ॥ अथोद्गमदोषनिगमनं उत्पादनादोषप्रस्तावनां चाह—

+ “दुष्प्राप” प. क. ह. । × “न्देतर” ह. क. । * “द्रव्ये दुष्प्रापे” ह. । —“निर्लेपे सलेपं” क. “निर्लेपं सलेपं” ह. । अस्मद्विया तु “निर्लेपं सलेपेन” इति शुद्धमाभाति ।

भणिया उगमदोसा, संपइ उप्पायणाए ते वोच्छं । जेऽणज्जकज्जसज्जो, करिज्ज पिण्डमवि ते य ॥५७॥

व्याख्या—‘भणिताः’ प्रतिपादिताः, के ? इत्याह—‘उद्गमदोषाः’ *पिण्डोत्पत्तिदूषणानि । ‘सम्प्रति’ इदानीं ‘उत्पादनाया’ गृहस्थात्सकाशात्साधुना स्वार्थं भक्ताद्युपाजनारूपायाः सम्बन्धिनस्तान् दोषान् ‘वक्ष्ये’ अभिधास्ये, यानुत्पादनादोषान् ‘अणज्जकज्जसज्जो’ ति ‘अनार्यकार्येषु’ पापकर्मसु—सावद्यव्यापारेष्वित्यर्थः । ‘सज्जः’ प्रगुणोऽनार्यकार्यसज्जः सन् ‘कुर्याद्’ विदध्यात्, कश्चिच्छौल्योपहतः साध्वाभास इति गम्यते । ‘पिण्डार्थमपि’ क्षणिकवृत्तिमात्रफलजन्यभक्तादिग्रास-निमित्तमपि । ‘ते य’ ते दोषाः पुनरस्मी भवन्तीति गम्यत इति गाथार्थः ॥ ५७ ॥

अथ प्रस्तावितोत्पादनादोषानेव नामतः सङ्ख्यातश्च दर्शयन्नाह—

दी०—भणिता उद्गमदोषा गृहस्थाश्रिताः, सम्प्रत्युपादनाया—गृहस्थात्साधुना भक्तोपाजनरूपायास्तान् दोषान् वक्ष्ये, यान् दोषाननार्यकार्यसज्जः—सावद्यव्यापारप्रगुणः साध्वाभासः पिण्डार्थमपि कुर्यात्, ते चामी-वक्ष्यमाणा इति गाथार्थः ॥५७॥

अथ तान्नामतः सङ्ख्यातश्च गाथाद्वयेनाह—

धाई-दूई-निमित्ते, आजीव-वणीमगे तिगिच्छां य । कैहे माणे मायां, लोभे^{१०} य हवंति दस एए ॥५८॥
पुर्वि पच्छासंथव, विज्जो-मंते^{११} य चुण्णो-जोने^{१२} य । उप्पायणाए दोसा, सोलसमे मूलकम्ममे य ॥५९॥

* “पिण्डोद्गमदू०” य. ।

कर्म, मवचनस्य वा मूलं कर्म-मूलकर्म । 'चः' शब्दः पुनः शब्दार्थस्तत्प्रयोगो दर्शित एवेति द्वास्वार्थाद्वयार्थः ॥५८-५९॥
 कर्म, मवचनस्य वा मूलं कर्म-मूलकर्म । 'चः' शब्दः पुनः शब्दार्थस्तत्प्रयोगो दर्शित एवेति द्वास्वार्थाद्वयार्थः ॥५८-५९॥
 सास्त्रप्रतं प्रथमदोषं धात्रीत्वकरणलक्षणं प्रतिपादयन्नाह—
 दी०-‘धात्री’ बालानां, तस्याः कर्म धात्रीकर्म १, दूती परस्परसन्दिष्टार्थकथनात् २, निमित्तं-अतीताद्यर्थसूचनम् ३,
 आजीवो जात्यादि कथनादुपजीवनम् ४, वनीपकं-अभीष्टजनप्रशंसनम् ५, चिकित्सा-रोगप्रतीकारः ६ । क्रोधो ७, मानो ८,
 माया ९, लोभश्च १०, स्पष्टाः, भवन्ति दशैते ॥ ५८ ॥ तथा पूर्व-पश्चात्संस्तवो-दायकश्लाघनम् ११, विद्या-देव्यधिष्ठिता
 ससाधना च १२, मन्त्रो-देवाधिष्ठितोऽसाधनश्च १३, चूर्णो-नयनाञ्जनादिरूपः १४, योगश्च-सौभाग्यादिकृद्रव्यनिचयः १५,
 एतेषां प्रयोगादुत्पादनादोषाः, षोडशः पुनर्मूलकर्म-गर्भोत्पादनादि चेति गाथाद्वयार्थः ॥ ५९ ॥ तत्र धात्रीदोषमाह—

जलहृद् जडं धात्रिपिंडो सो ॥६०॥
 कारिय काराविय वा, जं लहइ जई धात्रिपिंडो सो ॥६०॥

बालस्स खीरमज्जन-मंडणकीलावणंकधाइत्तं । करिय काराविय वा, जं लहइ जई धात्रिपिंडो सो ॥६०॥
 व्याख्या-‘बालस्य’ शिशोः ‘खीर-मज्जन-मंडण-कीलावणं-ऽकधाइत्तं’ति ‘क्षीरं च’ दुग्धं ‘मज्जनं च’ स्नानं
 ‘मण्डनं च’ विभूषा ‘क्रीडापनं च’ रमणं ‘अङ्कश्रो’त्सङ्गः, ते तथा, तद्विषयं धात्रीत्वं क्षीर-मज्जन-मण्डन-क्रीडापना-ङ्कधात्रीत्वं
 कर्मतापन्नं ‘करिय’ ति ‘कृत्वा’ स्वयं विधाय, अथवा ‘काराविय’ ति ‘कारयित्वा’ अन्यसकाशान्निष्पाद्य ‘वा’ विकल्पे,
 यथा कश्चित्साध्वाभासः परिचितागारीगृहे भिक्षार्थं गतो रुदन्तं बालकं विलोक्य तन्मातरं प्रतीदमाह-रोदित्यथं क्षीराहारो
 बालकः, अहो तेऽतिप्रमादिता !!, किं सुलभानि पुत्रजन्मानि १, ततो ह्यग्नित्येव देहि मे भिक्षां ततः पाययामुं स्तनं,
 यद्वाऽलं मे भिक्षया, एनमेव तावत्पायय स्तन्यं, भूयोऽप्यहमागमिष्यामि । अथवा ब्रवीति-तिष्ठ त्व निराकुला, अहमेवास्य

क्षीरं दास्यामीति । एवं मज्जन-मण्डनादिष्वपि घात्रीत्वकरणकारणद्वारेण यत्पिण्डं 'लभते' प्राप्नोति 'यति'स्तथाविधसाधुः ।
'घार्हपिण्डो'ति घात्रीत्वकरणाच्छब्धः पिण्डो मध्यमपदलोपात् घात्रीपिण्ड इत्युच्यत इति शेषः । 'सो'त्ति सः अनन्तरोक्तः ।
अत्र च भूयांसो दोषाः, यथा-भद्रकत्वाद्भालकजननी अशुचिभिर्क्षां दद्यात्प्रान्ततत्वात्प्रेष्यं वा कुर्यात्, कर्मोदयाद्भालकस्य
ग्लानत्वे सत्पुण्ड्राहश्च भवेत्, चादुकारिण इति जनेऽवर्णवादश्च स्यात्, स्वजना अन्ये वा सम्बन्धं वा शङ्करन्वित्यादि ।
उदाहरणं चात्र—

इहैव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे कोल्लयरं नाम नयरं होत्था, तत्थ य जंघाबलपरिहीणा संगमथेराभिहाणा गुणरयणनिहिणो
स्सरिणो परिवसंति । अन्नया य संपत्ते कक्खडे दुब्भिक्खकाले संगमथेरायरिहिं अणुन्नायनियगच्छपरिवुडो सीहाभिहाणसीसो
पट्ठाविओ सुभिक्खदेसंतरं, आयरिया वि महाणुभागा मासकप्पेण विहरिउमसमत्था "जा जयमाणस्स भवे, विराहणा
सुत्तविहिसमगस्स । सा होइ निज्जरफला, +अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स ॥ १ ॥"त्ति सुत्तमणुसरिज्जं तं खित्तं
नवविभागे काऊण चउविहाए दव्वेत्तकालभावत्वाए जयणाए जयमाणा तत्थेव विहरिंस्सु, तत्थ दव्वओ पीढफलगाइस्सु,
खेत्तओ वसहिपाडस्सु, कालओ एगत्य पाडए मासं वसिज्जं बीयमासे अन्नत्थ वसहिं गवेसिउं× वसंति, भावओ सब्बत्थ
निम्ममत्ता विहरंति । इओ य अन्नया कयाइ आयरियपत्तिगवेसणानिमित्तं पट्ठाविओ सीहेण दत्ताभिहाणसीसो । पत्तो य तं
नयरं । तओ आयरिया ँनीयवासिणो त्ति काऊण ठिओ तप्पडिस्सयाओ बाहिं, वंदिया य किंपि स्सरिणो, भिक्खासमए
+ "अध्यात्मविशुद्धियुक्तस्य" (पर्यायः अ०) × "गवेसिय" य. । * नित्यवासिन इति कृत्वा (पर्यायः अ०) ।

पविट्टो भिक्खवाए तेहिं समं । X अभाउंछचिरहिंदणेण य समुप्पन्नो से संकिलेसो, अहो णु कुंदक्कत्तेण इमो पंतकुलाणि मं
हिंडावेइ, मइकुलेसु पुण अप्पणा गिणिहस्सइ । एवंविहं च से संकिलिट्ठपरिणामं नाऊण पविट्टो एगमिं + ईसरकुले तेण समं सूरि ।
तत्थ य पूयणागहगहियं चेडरूवं रुयंतं दट्ठूण चप्पुडियादाणपुब्बयं भणियं सूरिणा-मा रुय चेडरूव ! ति । तओ से अचित्त-
वसामत्थयाए पणट्ठा सत्ति कडपूयणाऽ, ठिओ तुण्हिक्को चेडो । तओ पट्टवयणपंकयाए उवणीयं से जणणीए भरियं मोयगाणं-
यालं, गुरुणा वि भणिओ दत्तो-मइ ! गिण्हसु इमं ति । तओ धेत्तूण पज्जत्तं ति भणिऊण गओ दत्तो उवस्सयं । गुरु वि अंत-
पंतोसु कुलेसु भमिऊण पत्तो उवस्सयं, भुत्तं च तेहिं । तओ आवस्सगवेलाए आलोएमाणो भणिओ गुरुणा-मइ ! सम्ममा-
लोएहि । तेण भणियं तुम्मेहिं चेव समं विहरिओग्ग्हि, किमित्थासम्मं ? ति । गुरुणा भणियं-सुहुमघाईपिंडो तुमए परिभुत्तो,
छोडियाकरणेण पूयणाचिगिच्छापिंडो य । अहो सुहुमे वि एस मे दोसे पलोएइ, अप्पणो पुण मंहते वि न पिच्छइ ।
अथवा “सर्वः परस्य पश्यति, वालायादपि तन्नूनि छिट्ठाणि । नात्मगतानि तु पश्यति, हिमगिरिशिखरप्रमा-
णानि ॥५॥” इइ चित्तिऊण निग्गओ उवस्सयाओ नाहिं ति । तओ जहासन्निहियदेवयाए गुरुपडिणीओ ति काऊण वेउब्बियं
अन्भवइलयं, कयं मंहतंघयारं जणिओ खरफरुसमारुओ, वरिसाविओ घणो । तओ तिमंतेण* भयविहुरमाणसेण य
वाहरिया सूरिणो, तेहिं वि कओ सडो-आगच्छसु ति । तेण भणियं-अंधयारे न पेच्छामि वसहिदुवारं । तओ सूरिणा खेला-

X अज्ञातोब्ब; कोडर्थः ? अज्ञातकृपणगृहादौ । * मायावित्त्वेन (प. अ.) । - “एगंसि” अ. । § कटपूतनानाम राक्षसी (प.
अ.) । * “ भिन्नतेण ” अ. । आद्रीभूतेन (पर्यायस्तत्रैव)

लिङ्गकरंगुलीपईवेण उज्जोविया वसही, चितियं चडणेण-अहो !! दीवयपरिग्गहो वि अत्थि आयरियाणं, समागओ गुरुसमीवं,
विरहओ अणेण अप्पणा संथारओ, गुरुणा वि उवसंहरिओ अंगुलिपईवो । जाए य तमंघयारे भणिओ गुरुणा, जहा-
किमज्जो ! तुब्भे पईवसहियाए वसहिए ठायह ? विहरंत य च्चि, तओ लज्जिओ सीसो । एत्थंतरे समागया देवया, सासिओ
तीए । तओ दिन्नं तेण चलणनिवडिण्ण गुरुणो मिच्छामि दुक्कडं, पडिवन्नं पायच्छित्तं ति गाथार्थः ॥ ६० ॥

अथ दूतीत्वकरणदोषं व्याख्यातुमाह—

दी०—‘बालस्य’ शिशोः ‘क्षीरं’ दुग्धं ‘मज्जनं’ स्नानं ‘मण्डनं’ विभूषा ‘क्रीडापनं’ रमणं ‘अङ्क’ उत्सङ्ग, एतद्विषयं
घात्रीत्वं कृत्वा स्वयमन्यस्मात्कारयित्वा वा यद्भक्तादि लभते यतिः स घात्रीपिण्ड इति गाथार्थः ॥ ६० ॥

अथ दूत्याख्यमाह—

कहिय मिहो संदेसं, पयडं छन्नं व सपरगगामेसु । जं लहइ लिंगजीवी, स दूइपिंडो अणत्थफलो ॥ ६१ ॥

व्याख्या—‘कथयित्वा’ निवेद्य, कं ? इत्याह—‘मिथस्सन्देशं’ परस्परसन्दिष्टार्थ, किंविशिष्टमित्याह—‘प्रकटं’ प्रकाशं अथवा
‘छन्नं’ गुप्तं, ‘वा’ विकल्पे, क ? इत्याह—‘सपरगगामेसु’ चि ‘स्वश्च’ निवासमात्रापेक्षया साधोरात्मीयः ‘परश्च’ अन्यः
स्वपरौ, तौ च तौ ‘ग्रामौ च’ सन्निवेशविशेषौ स्वपरग्रामौ, तयोः । तत्र च स्वग्रामे परग्रामे वा भिक्षार्थं व्रजन् साधुर्मात्रादेः
सम्बन्धिनं सन्देशकं गृहीत्वा आहारादिलिप्सया अन्येन वा केनापि दुरह्यवसायेन दुहित्रादेस्तथैव निवेदयति, यथा—सा तव
माता अग्रुकं भणतीत्यादि प्रकटसन्देशकः । तथा गृहीतसन्देशकः कश्चिन्मायावी साधुर्द्वितीयसाधुप्रत्ययायनार्थं कामप्यगारीणीं

प्रति वक्ति, यथा-अतिमुग्धा ते सुता, या अस्मान् प्रति वदति, यदुत-इदमिदं च मम मात्रे निवेदनीयमिति । साऽपि दक्षतया तदभिप्रायं विज्ञाय प्रतिभणति, यथा-वारयिष्यामि तां पुनरेवं ब्रुवाणामित्यादिकस्तु प्रच्छन्नसन्देहक इति यं पिण्डं 'लभते' प्राप्नोति, कः ? इत्याह-'लिङ्गेन' रजोहरणादिना धर्मचिह्नेन 'जीवितुं' निर्वोढुं शीलं यस्येति लिङ्गजीवी-साधुवेषमात्रधारी-त्यर्थः । सोऽनन्तरोक्तः पिण्डः किं ? 'दूहपिण्डो' चि दूतीत्वकरणोपायेन लब्धः पिण्डो दूतीपिण्ड इत्युच्यत इति शेषः । स च किंविशिष्टः ? इत्याह-'अणत्थफलो'ति, अनर्थान्-प्रचुरैहिकामुष्मिकापायान् 'फलति' जनयतीत्यनर्थफलो-ऽनेकदोष-जालहेतुरित्यर्थः । सम्प्रदायश्चात्र—

किल कयोरपि ग्रामयोः परस्परं वैरमासीत्, तयोश्चैकस्मिन् साधुशय्यातरी परिवसति द्वितीये च तदुहिता, ततो द्वितीयग्रामे भिक्षार्थं प्रस्थितो निजजनकसाधुर्मणितः शय्यातरी, यथा-मदीयदुहित्रे इदं कथनीयं, यदुतास्मद्ग्रामो भवद्-ग्रामस्योपरि वधपरिणत आस्ते, ततो यत्नेनासितव्यमिति । साधुनापि तत्र गतेन तथैव तस्यै निवेदितं, तयाऽपि स्वभर्त्रे, तेनापि स्वग्रामाय, सोऽपि तदाकर्ण्य सञ्जातभयमत्सरः सन्नह्य स्थितः । आगतश्चात्रान्तरे सङ्ग्रामसजः प्रतिपक्षग्रामः, संवृत्तश्च परस्परं समरविद्वहः, जातं च शय्यातरीं जामातृभर्तृपुत्रमरणं । प्रादुर्भूते च केनायं व्यतिकरः कथितः ? इति जनवादे शय्यातरिकैव शोकभरविधुरया लोकाय निवेदित, यथा-जामात्रादिवैरिणा मम पितृसाधुनेति । ततो लोके महा-नुद्धाहः साधोः समजनीति गार्थार्थः ॥ ६१ ॥ अथ निमित्तकरणदोषमाह—

दी०—कथयित्वा 'मित्यःसन्देहं' परस्परसन्दिशार्थं 'प्रकटं' प्रकाशं 'छन्नं' गुप्तं वा स्वपरग्रामयो-र्निवासमात्रापेक्षया

आत्मीयान्यस्थानयोर्यल्लभते 'लङ्गजीवी' साधुवेषधारी, स दूतिपिण्डोऽनर्थफलः, ऐहिकामृष्टिमकदोषहेतुरिति गाथार्थः ॥६१॥

अथ निमित्ताख्यमाह—

जो पिंडाइनिमित्तं, कहइ निमित्तं तिकालविसयं पि । लाभालाभसुहासुह—जीवियमरणाइ सो पावो ॥६२॥

व्याख्या—यः कश्चिद्रव्ययतिः 'पिण्डादीनां' आहारपानादीनां, 'निमित्तं' अर्थाय—पिण्डादिनिमित्तं, भक्तादिलिप्सयेत्यर्थः । किमित्याह—'कथयति' आचष्टे । किं तदित्याह—निमित्तं ज्ञानविशेषं । किंविशिष्टमित्याह—'त्रिकालविषयमपि' भूतभाविवर्त्तमानाद्भागोचरमपि । पुनः किंविशिष्टमित्याह—लाभालाभ—सुखासुख-जीवितमरणादि, लाभोदिसूचकमित्यर्थः । तत्र 'लाभो'ऽभिलषितवस्तुप्राप्तिः 'अलाभो' हानिः 'सुखं' सातं 'असुखं' दुःखं 'जीवितं' प्राणधारणं 'मरणं' प्राणवियोगः, एतेषां द्वन्द्वः, आदिशब्दात्सुभिक्षदुर्भिक्षादिपरिग्रहः । एवंविधनिमित्तकथनं चोत्पादनादोष इति 'सो'ऽनन्तरोक्तः साधुः, किमित्याह—'पापः' पापोपदेशकत्वात्पापीयान् । अत्रेदमुदाहरणं—

एगस्मि सन्निवेसे गामभोइओ होत्था, सो य तओ नरिंदाएसेण देसंतरं गओ, चिरकाले य गए उवाहुलीभूया+ से भोइणी भिक्खानिमित्तमागयं एगं समणं पुच्छइ—भयवं ! किं निमित्तं वियाणसि न व त्ति ? तेण भणियं—सुहु जाणामि । तीए जंषियं—जह एवं ता कहेहि कया मे भोइओ एही ? तेण संलत्तं—कल्लं ति । तीए भणियं—को एत्थ पच्चओ ? त्ति, तओ तेण गुज्झदेसतिलय—सुमिणंदसणाइओ पच्चओ साहिओ । तओ आउट्टाए भोइणीए दवाविया तस्स मोयगाइया

+ य, पुस्तकेऽय पाठः, “लीहया” ह. क. प., “लीया” अ. ।

पिण्ड-

विशुद्धि०

टीकाद्वयो-

पेतम्

॥ ५४ ॥

द्वितीयो-
त्पादनादो-
षेषु द्वितीयं
दूतीदोष-
निरूपणम् ।

॥ ५४ ॥

पउरभिक्त्वा । नीयदियहम्मि य तीए कारिया संमञ्जणो-वलेवण-सोत्थिय-चंदणमालाइया सघरसोहा, पट्टविओ य परियणो भोइयाभिमुहो । तओ नियमंदिरसमायारदंसणत्थमेगागी समागच्छंतो दिट्ठो परियणेणं । तओ तेण भणियं-कहं ममागमणं वियाणियं ? तुन्मेहिं ति । परियणेण वि जंपियं-भोइणीवयणाउ त्ति । तओ विम्भियचित्तो समागओ गेहं, तओ मक्रोउगेणं पुच्छिआ घरिणी, तीए वि रंजियहियाए सलाहमाणीए साहिओ गुञ्झतिलय-सुमिणाइओ निमित्ताइसओ । तओ मिच्छावियप्पवसरुट्ठेण वाहरिऊण पुच्छिओ समणो, जहा-इमीए वलवाए केरिसो गन्भो ? त्ति, तेण भणियं- +पंचपुंडो क्रिमोरो त्ति । तओ भोइएण फालावियं वलवाए पुहुं, दिट्ठो य जहाऽऽदिट्ठो किसोरो, भणियं Xच तेण-जइ एयं सव्वं न हुंतं तो ते पुहुं फालियं हुंतं ति गार्थः ॥ ६२ ॥ अथाजीवनदोपं व्याख्यातुमाह—

दी०—यः साधुः पिण्डादीनां निमित्तं-आहारवस्त्रपात्रादीनां लिप्सया कथयति निमित्तं-ज्ञानविशेषं त्रिकालविषयमपि, तथा लाभालाभ-सुखसुख-जीवितमरणादी[त्ति]नि (?) निमित्तविशेषणं स्पष्टं, स पापः, पापोपदेशकत्वादिति गार्थः ॥ ६२ ॥

तथा आजीवाख्यमाह—

जच्चाइधणाण पुरो, तग्गुणमप्पं पि काहिय जं लहइ । सो जाई-कुल-गण-कम्म-सिप्प-आजीवणापिंडो ॥ ६३ ॥

व्याख्या—जातिर्वक्ष्यमाणलक्षणा, सा आदिष्यां कुलादिवस्तूनां तानि तथा, तान्येव 'धनं' स्वोत्कर्षहेतुतया चित्तं येषां ते जात्यादिधनास्तेषां, दातृणामिति गम्यते, पुरतो-अग्रतस्तद्गुणं-दातृसमानजात्यादिधर्मकं 'आत्मानमपि' स्वमपि

+ पञ्चचन्द्रकः (पर्यायः अ.) । X “चउणेण” इ. ।

‘कथयित्वा’ वचनेन प्रकाश्य यं पिण्डं लभते—स्वजात्यादिपक्षपातरञ्जितेभ्यो ब्राह्मणादिभ्यः सकाशात्प्राप्नोति, साधुरिति गम्यते । सोऽनन्तरोक्तः पिण्डः किमित्याह—‘जाई’त्यादि, जातिश्च वक्ष्यमाणार्था, एवं कुलं च गणश्च कर्म च शिल्पं च, तानि तथा, तेषामाजीवना—उपजीवना सा तथा, तया लब्धः पिण्डो जाति-कुल-गण-कर्म-शिल्पाजीवनापिण्ड इत्युच्यत इति शेषः । इति गाथार्थः ॥ ६३ ॥ अथ जात्यादीन्येव व्याख्यायन्माह—
दी०—‘जात्यादिघनानां’ वक्ष्यमाणजात्यादिवर्णनोत्कर्षविचारानां ‘पुरो’ऽग्रतः ‘तद्गुणं’ जात्यादिभिस्तुल्यमात्मानमपि—
स्वं कथयित्वा यल्लभते साधुः स जाति-कुल-गण-कर्म-शिल्पानामाजीवनापिण्डः स्यादिति गाथार्थः ॥ ६३ ॥

जात्यादिस्वरूपमाह—

माइभवा विप्पाइ व, जाई उगगाइ पिउभवं च कुलं । मल्लाइगणो किसिमाइ, कम्मं चित्ताइ सिपं तु ॥ ६४ ॥
व्याख्या—‘मातृभवा’ जननीसमुत्था अथवा ‘विप्पादि’ च’ति ‘विप्रादिका’ ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्यप्रमुखा, वाविकल्पे, जाति-जातिशब्दाभिधेया, भण्यत इति सर्वत्र शेषः । तथा ‘उगगादि’ उग्रमोगप्रभृतिकं, तत्रोगभोगौ—आदिदेवव्यवस्थापितौ वंशविशेषौ, यद्वा ‘पितृभवं’ जनकसमुत्थं, वा विकल्पार्थः ‘कुलं’ कुलसञ्ज्ञं । तथा मल्लादि-मल्ल-सारस्वतप्रभृति ‘गणो’ गण-सञ्ज्ञः । मल्लगण सारस्वतगणस्वरूपं तु लोकरूढितो ज्ञेयं । तथा ‘किसिमाइ’ति मकारस्यागमिकत्वात् ‘कृष्यादि’ कर्षण-वाणिज्यप्रभृति ‘कर्म’ कर्माख्यं । तथा ‘चित्तादि’ चित्रकर्म-सीवनप्रभृति पुनः ‘शिल्पं’ शिल्पनामकं, तुः—पुनरर्थे, तत्प्रयोगश्च दर्शित एवेति गाथार्थः ॥ ६४ ॥ अथ वनिपकदोषं व्याख्यातुमाह—

दी०—‘मातृभवा’ जननीसमुत्था विप्रस्रत्रियवैद्ययादिर्वा जातिः, उग्रभोगादि पितृभवं वा कुलं, मल्लसारस्वतादिर्गणो लोकप्रतीतः, कृषिवाणिज्यादि कर्म, चित्रसीवनादि शिल्पं, ‘तु’ पुनरिति गाथार्थः ॥ ६४ ॥ अथ वनीपकमाह—
 पिंडट्टा समणातिहि-माहणकिविणसुणगाइभत्ताणं । अप्पाणं तवभत्तं, दंसइ जो सो वणीमोत्ति ॥ ६५

व्याख्या—‘पिण्डार्थ’ भोजनादिनिमित्तं-भक्तादिलिप्सयेत्यर्थः । आत्मानं तद्भक्तं, दर्शयतीति योगः । केषां ? इत्याह—
 भ्रमणातिथिब्राह्मणकृपणशुनकादिभक्तानां, भ्रमणाश्च-निग्रंथ-शाक्य-तापस-गैरिका-जीविकलक्षणाः, तत्र ‘निग्रन्था’ जैन-
 मुनयः ‘शाक्याः’ सौगतयतयः ‘तापसा’ वनवासिपाषण्डिविशेषाः ‘गैरिकाः’ परिव्राजकाः ‘आजीविका’ गोशालमतवर्ति-
 मिथुका इति । अतिथयश्च-प्राघूर्णकाः ‘ब्राह्मणाश्च’ धिग्जातीयाः ‘कृपणाश्च’ दरिद्रादयः ‘शुनकाश्च’ सारमेयास्ते तथा, ते
 आदिर्येषां काकशुकगवादीनां ते तथा । तेषां ‘भक्ता’ भक्तिमन्तो ये दातृलोकास्तेषां पुरतः ‘आत्मानं’ स्वं, किं ? इत्याह—
 तद्भक्तं, तेषां-भ्रमणातिथिप्रभृतीनां ‘भक्तं’ प्रशंसादिविधानतो भक्तिमन्तं । तथाहि—आहारादिलिप्सुश्चादुकारबुद्धया निर्ग्र-
 न्थानाश्रित्य ब्रूते, यथा-भोः श्रावक ! तवैते गुरवः +श्रुतार्णवपारदर्शिनो निर्मलचरणगुणधारिणः सुविहितयतिव्राततिलका-
 श्वेत्यादि, शाक्यादीनाश्रित्य चक्ति, यथा-भो भिक्षूपसकादय ! एते शुष्मदीयश्रमणा Xनिभृतभोजिनोऽतिसर्वसत्त्वकारु-
 णिकाः अत्यन्तं दानरुचयोऽतिकष्टतपोविधानबृत्तयश्चेत्यादि, अतिथीनङ्गीकृत्य शेषदानापेक्षया तद्दानस्योत्तमतां वर्णयति,
 यथा-पाएण देइ लोगो, उवगारिसु परिचिएसु सुसिए वा । जो पुण अद्धाखिन्नं, अतिहि पूएइ तं दाणं ॥ १ ॥”

+ “श्रुतमुद्रार्णव” अ० । X निश्चिन्त्य भोजिनः ।

स 'वणिमु'त्ति वनीपक इति गाथार्थः ॥ ६५ ॥ अथ चिकित्साख्यमाह—

भेसज्ज-वेज्जसूयण-मुवसामण-वमणमाइकिरियं वा । आहारकारणेण वि, दुविहतिगिच्छं कुणइ मडो ॥ ६६

व्याख्या—इह किल द्विविधा चिकित्सा स्यात्—सूक्ष्मा वादरा च । तत्राद्यां प्रतिपादयन्नाह—'भेसज्ज-वेज्जसूयण'ति 'भेपज्यं' चौषधविशेषो 'वैद्यश्च' भिषक्, तयोः 'सूचनं' अर्थापित्या निवेदनं—भेपज्यवैद्यसूचनं, यथा—किल कश्चिद्गृही रोगा-
घाततनुर्भिक्षादिगतं साधुमवलोक्य पृच्छति, यथा—भगवन् ! एतस्य मदीयव्याधेः कमपि प्रतीकारं जानीषे ? , स चाह-
ममाप्येवंविधव्याधिरमुक्तेन त्रिफलाद्यौषधेन प्रगुणो जातो, यद्वा सासूयं* ववित, यथा—किमहं वैद्यो ? यद्रोगप्रतिक्रियां
वेद्मीत्येवं पर्यवसितवृत्त्याः साधुनाऽधुरोगिगृहिणश्चिकित्सा वैद्यं पृच्छामीति वा ज्ञापितं भवति । अथ बादरचिकित्सामाह—
'उवसामणवमणमाइकिरियं व'त्ति, मकारस्यागमिकत्वादुपशमनं—चोदीर्णपित्तादेः प्रशमनं, वमनं च प्रतीतं, ते तथा,
ते आदी यस्याः स्वेदन-विरचन-क्षार +सिरावेधाग्निकर्मादिक्रियायाः सा तथा, सा चासौ 'क्रिया च' कर्म, सा तथा, तां,
वाशब्दो विकल्पार्थः । इत्येवं द्विविधचिकित्सां करोतीति योगः । 'आहारकारणेनापि' अशनादिहेतोरपि । अपिशब्दस्तुच्छा-
हारशसमात्रनिमित्तमपि Xजैनमुनेश्चिकित्साकरणे विस्मयं द्योतयति । 'द्विविधचिकित्सां' दर्शितप्रकारेण द्विभेदरोगप्रतिक्रियां
'करोति' सूत्राद्वारेण साक्षाद्वा विधत्ते, साधुरिति प्रक्रमः । किंविशिष्ट ? इत्याह—'मूढ'श्चारित्रमोहवोश्चिकित्साकरणं चोत्पादना-

X भेपजमेव भेपज्यम् । * सरोषम् । § निश्चयनयवृत्त्या (प० अ.) । + "०शिरावेधा०" प० ह० । "धमन्यां तु,
धमनिर्नाडिनाडको । नाडी शिरा सिरा" इति शब्दरत्नाकरः ३ । १९४ । X तत्त्वज्ञसाधोरपि (पर्यायः अ०) ।

द्वितीयो-
त्पादनादो-
षेषु षष्ठं
चिकित्सा-
दोषनिरू-
पणम् ।

॥ ५७ ॥

दोष इति । दोषाश्चात्र-काथकथनादौ षड्जीवनिकायोपघातादयः स्युः, तथा तप्तायोगोलककल्पो गृहस्थोऽपि नीरोगः कुतः सन् सर्वत्र सावद्ये प्रवर्तितो भवति । दुर्बलान्धव्याघ्रोदाहरणं चात्र, यथा-किल केनापि भिषजा दुर्बलान्धव्याघ्रः सज्जलोचनो विहितः सन्ननेकसत्त्वव्यापत्तिं कृतवान्, एवं दुर्बलरोगिचिकित्सितगृहस्थोऽपि सावद्यक्रियां करोति, दैवयोगाच्च साधुविहित-क्रियाऽनन्तरं रोगिणो व्याधेरत्युदये सति कुपिततत्पित्रादेः सकाशात् साधोरनर्थः स्यात् प्रवचनोपघातश्चेत्यादि, इति गार्थार्थः ॥ ६६ ॥ अथ क्रोधापिण्डमाह--

दी०--इह चिकित्सा द्विविधा-सूक्ष्मा बादरा च*, तत्र सूक्ष्मा यथा-भैषज्यमौषधं, वैद्यो-भिषक्, तयोः सूचनं-कथनं, बादरा च यथा-उपशामनं पिप्तादीनां, वमनं प्रतीतं, आदिशब्दात्स्वेदनविरेचनादिग्रहस्तेषां क्रिया वा-कर्म वा, आहारकारणे-नापि द्विविधां चिकित्सां करोति मूढ इति स्पष्टो गार्थार्थः ॥ ६६ ॥ अथ क्रोधमाह--

विज्जातवप्यभावं, निवाइपूयं बलं व से नाउं । दद्रूण व कोहफलं, देइ भया कोहपिंडो सो ॥ ६७ ॥

व्याख्या--विद्या च प्रतीता, उपलक्षणत्वान्मन्त्रयोगादिपरिग्रहः । तपश्च मासक्षणपणादि, ते तथा, तयोः 'प्रभाव' उच्चाटनादिसामर्थ्यं, तं । तथा 'नृपादिपूजा' राजाऽमात्यप्रभृतिसन्मानादिसपर्या । तथा 'बलं' शरीरसामर्थ्यं, वा शब्दो विकल्पार्थः । 'से' तस्याधिकृतसाधोः सम्बन्धिनं । किमित्याह--'ज्ञात्वा'ऽवगम्य, तथा 'दृष्ट्वा'ऽवलोक्य, वाशब्दः पूर्वपिक्षया

* "०रा च, तद्यथा-भै०"

पिण्ड-
विशुद्धि-
टीकाद्वयो-
पेतम्
॥ ५७ ॥

विकल्पार्थः । किं तदित्याह—‘क्रोधस्य’ कोपस्य ‘फलं’ श्लापदानतः कस्यापि मरणादिकं कार्यं क्रोधफलं । किं करोतीत्याह—
‘ददाति’ प्रयच्छति गृहस्थः साधवे यं पिण्डमिति गम्यते । कस्मात्कारणादित्याह—‘भयात्’ किलायं साधुर्भिक्षाऽदाने कुपितो
+ विद्यामन्त्रयोगादिभ्य उच्चाटनकरणादिना, तपसस्तु श्लापदानादिना, राजाऽमात्यादिवलेन निस्सारणदण्डादिना, शरीर-
बलेन परुषभाषण-यष्टिमुष्टिप्रहारदानादिना मा मेऽनर्थं करिष्यतीत्यादिलक्षणात्त्रासात्, अत्र च सर्वत्र कोप एव पिण्डोत्पादने
मुख्यं कारणं द्रष्टव्यं, कोपपिण्डाधिकारत्वात्, विद्यादीनि तु तत्सहकारिकारणान्येवेति न विद्यापिण्डादिभिः सहास्य लक्षण-
साद्वर्त्यमिति । स किमित्याह—क्रोधादुत्पादितः पिण्डः क्रोधपिण्डः सोऽनन्तरोक्तः स्यादिति शेषः । इह च पिण्डशब्दस्य प्रधान-
त्वेऽपि क्रोधः प्रधानोऽवसेयः, उत्पादनादोपाणां प्रस्तुतत्वात्तस्यैव च दोषत्वात्, एवमन्यत्रापि यथासम्भवं वाच्यम् । अत्र चोदा-
हरणं सूत्रकारो लाघवाथं “कोहे घेवरस्ववगो” इत्यग्रेतनगाथांशेन भणिष्यति, + वयं तु स्वस्थानत्वादत्रापि ब्रूमः, यथा—

× हत्थकप्पे नयरे एगो साहू मासक्खवणपारणगदिणे भिक्खं हिंडतो धिज्जातीयगेहे मयगभत्तंसखडीए पविट्ठो, तत्थ य
धिज्जाइयाणं घयउरा* दिज्जंति । साहू य तत्थ अणाढाइज्जमाणो चिरं अन्धिच्चा सकोवोऽ अन्नहिं दाहित्थ त्ति भणिऊणं निग्ग-
ओ । तत्थ दिव्वजोगेण वीयं मयं । तत्थ वि तहेव मासियमयगभत्तंसखडीए पविट्ठो, अलभमाणो य अन्नहिं दाहित्थ त्ति
भणंतो निग्गओ, पुणो वि दिव्वजोएण तइयं माणुसं मयं, तत्थ वि तहेव मयगसंखडीए तइयं वारं पविट्ठो, अलभमाणो य
अन्नहिं दाहित्थ त्ति भणंतो जाव निग्गओ घराओ ताव एगो थेरवारवालो तइयं पि वारं एरिसं साहुवयणं सोऊण सयंलं

+ “मन्त्रविद्यायोगादिभ्यः” अ. । + यशोदेवसूरयः । × “हत्थिकल्पे” अ० । * “घेउरा” अ० । † “सकोहो” यः ।

द्वितीयो-
त्पादनादो-
षेषु सप्तमे
क्रोधपिण्ड-
दोषे घृतपू-
रक्षपकोदा-
हरणम् ।

॥ ५८ ॥

वह्यरं कहेइ घरवइणो, भणइ य-पसाएह एयं समणं, मा सवे वि मरिस्सह चि । तओ तेण वाहरिऊण खाभित्ता पडिलाभिओ
वयणुनेहिं ति । एवं च यो लभ्यते स क्रोधपिण्ड इत्युच्यत इति गार्थः ॥ ६७ ॥ अथ मानपिण्डमाह—
दी०--विद्योपलक्षणान्मन्त्रयोगाद्यपि, तपो मासक्षपणादि, तयोः प्रभावं-उच्चाटनादिसामर्थ्यं, नृपासात्यादिपूजां, बलं
वा शारीरिकं, 'मे' तस्य ज्ञात्वा, दृष्ट्वा [वा] क्रोधफलं क्षपनादिकं, ददाति गृही भयादुक्तेहेतूनां, स क्रोधपिण्डः स्यात् ।

विद्यादीन्यत्र क्रोधोत्पादकानीति गार्थः ॥ ६७ ॥ अथ मानमाह—

लाद्धिपसंसुत्तुइओ, परेण उच्छाहिओ अवमओ वा । गिहिणोऽभिमाणकारी, जं मग्गइ माणपिंडो सो । ६८

व्याख्या--'लब्धिश्च' लाभः 'प्रशंसा च' श्लाघा, ते तथा, ताभ्यां 'उत्तुइओ'ति गर्वितो-ऽहङ्कारवान्, यद्वा 'परेण'
अन्येन साध्वादिना 'उत्साहितः' त्वमेवास्य कार्यस्य करणे समर्थो, नान्य, इत्यादिवचनेन प्रेरितः, यद्वा 'अवमतो'ऽपमा-
नित-स्त्वया न किञ्चित्सिद्ध्यतीत्यादिवचनेन तिरस्कृतो, वा विकल्पे, परेणेत्यत्रापि योज्यते । 'गृहिणो' गृहस्थस्याभिमान-
महमने न साधुना याचितस्ततोऽस्मै स्वकीयमदित्सुं कलत्रादिकं तिरस्कृत्यापि मया दातव्यमस्येत्येवंरूपमहङ्कारं 'करोति'
विधत्ते, इत्येवंशीलोऽभिमानकारी सन्, साधुरिति गम्यते, यं सेवतिकाद्याहारजातं 'मृगयति' गवेषयति, स किमित्याह-
मानादुत्पादितः पिण्डो मानपिण्डः सो-ऽनन्तरोक्तः स्यादिति शेषः । अत्राप्युदाहरणं 'माणे सेवइयखुडुगो नायं'ति

वक्ष्यमाणगाथाऽवयवेन वक्ष्यति, तदपि स्वस्थानत्वादत्रैवोच्यते--
अतिथ कोसलाविसए गिरिफुल्लियं नाम नयरं, तत्थ य सेवइयाछणे तरुणसमणां समुल्लावे एणेण भणियं-अज्ज

पिण्ड-
विशुद्धिं
टीकाद्वयो-
पेतम्

॥ ५८ ॥

भिवत्वावेलाए को किर न लब्धइ ? इहुगाओ, जो पचूसे आणेइ सो नाम लद्धिमंतो । तओ भणियमेणेण चेछणेण-अहमा-
णेमि । तेहि भणियं-किं नाम ताहि घयगुलरहियाहि अपजत्ताहि य । तओ जारिसियाओ इच्छह तारिसियाओ आणेमि ति
भणंतो निगगओ चेछओ, पत्तो इब्भगेहं, दिट्ठाओ तत्थ घयगुलसंजुत्ताओ पभूयाओ सेवइयाओ, ओहासिया तग्घरिणी
नहुप्पयारं, पडिसिद्धो य बाढमणाए, तओ संजायाहंकारेण भणियमणेण-अवस्स मए एयाओ घेतत्ताओ, तीए भणियं-
जइ एयाणं एंगंपि गिण्हसि ता मे नासाए मुत्तिज्जसु ति । तओ घराओ निगंगंतूण पुच्छिओ तेण कस्सइ सगासे घरसाभी,
साहिओ य तेण सो परिसागओ । पत्तो य तत्थ खुहुगो । तओ पुच्छिया परिसापुरिसा, जहा-कयरो ? तुम्हाणं देवदत्तो चि, तेहि
भणियं-किं तेण ? खुहुएण भणियं-किंचि जाइस्सं । तेहि भणियं-अलं तेण किंवणेण जाइएण, अम्हे मग्गसु ति । देवदत्तेण
भणियं-जं मग्गसि तमहं देमि ति । तओ साहुणा जंपियं-जइ एएसिं छण्हं पुरिसाणं अनयरो न भवसि तओ मग्गामि ।
तेहि भणियं-के ते छप्पुरिसा ? , चेछएण पयंपियं—

“ सेडंगुलि वगुडूवे, किंकरे तित्थण्हार्यए । गिद्धावर[रि]खिं हद-न्नएँ य पुरिसाहमा छउ ? ”

तत्थ सेडंगुलि ति, जहा-एणेण नियजायानिहंसवत्तिणा कुलउत्तेणं छुहालुणा पच्चूसे चेव भणिया नियमहिंला, जहा-
रंधेसु जइ भे रोयड, जेणाहं भुंजामि ति । तीए सयणड्डियाए चेव समुल्लविओ य-जइ छुहिओ तओ अवणेसु चुल्लिओ छारं, तओ
आणेहि इंधणं, पज्जालेसु जलणं, जलाउन्नं काऊणमारोवेसु चुल्लीमत्थए थालिं, कोट्टगाओ आणेऊण पक्खिवसु तंदुले, तओ
रथिऊण साहिजसु, जेणाहमुट्टिऊण परिवेसेमि । तेण वि पिया जं आणवेइ ति भणिऊण तहेव कयं, जाव तीए परिविट्ठं ।

एवं तस्म पद्मदिणं चुल्लीओ छारमवर्णितस्स सेडाओ अंगुलीओ पभाए लोया पिच्छंति ति सेडंगुली भण्ह ति १ ।
तहा बगुड्ढावे ति, जहा-एगो कुलपुत्तओ अञ्जुकडपेमपरवसो पमणिओ नियपियमाए, जहा-तलागाओ तुमं पद्मदिण-
मुदयमाणंसु ति । तओ सो दिवसे ओलजमाणो रयणीए चरमजामे दिणेदिणे कुडवं घेतूण सलिलमाहरंतो बगे उड्ढावेइ ति
विनायवुत्तेण जणेण बगुड्ढावो ति भण्ह २ ।

तहा किंकरे ति, जहा-किर एगो कुलपुत्तओ निययजायाए अच्चंताणुरत्तो पच्चूसे चेव सयणाओ उड्डिऊण आएसं
मग्गह, जहा-पिययमे ! आइससु किं करेमि ? ति, तीए मणियं-उदगमाणेसु । तं संपाडिऊण पुणो वि भण्ह-किं करेमि ?
सा भण्ह-खंडेसु तंदुले । तस्समत्तीए पुणो वि भण्ह-किं करेमि ?, सा भण्ह-देहि मे भोयणं । तं दाऊण भण्ह-किं
करेमि ? सा भण्ह-उज्झसु उच्चिट्टमल्लए । तं काऊण भण्ह-किं करेमि ? तीए भण्ह-धोएसु चलणए ति । एवं च जणेणं
सो किंकरो ति वुच्चइ ति ३ ।

तहा तित्थण्हायए ति, जहा-एगो तरुणरो नियजायं भण्ह-जहाडहं पिए ! ग्हाउमिच्छामि, तीए भणिओ-
जइ एवं ता वेत्तूण तेहामलए परिहिऊण वोत्ति गहेऊण कुडयं वच्चसु सरोवरं । तत्थ जहिच्छं मज्झिऊण देवस्वणं च काऊण
जलापुण्णकुडयं घेतूण लहुमागच्छसु ति । तेण पिययमा जं आणवेइ ति भणिऊण तहेव कयं, तओ तित्थण्हायओ ति लोभे
पसिद्धिमागओ ४ ।

+ “ भणिय ” अ. ।

तथा गिद्धावरंखि त्ति जहा-एगो जुवाणपुरिसो नियमहिलावयणाणुवत्तणपरो एगया भोयणहुमुवचिट्ठो भणइ-पिए !
 लुक्खमिणंX, देसु वयं त्ति, तीए वि रंधंतीए तहड्डियाए चेव भणियं-इओ सणियं थेवं सरसु त्ति, तओ सो गिद्धपक्खी विव
 सरिओ थेवं, तओ साहिक्खेवं भणियमणाए-पुणो वि सरसु त्ति, एवं पुणो पुणो तीए भणमाणो ताव सरिओ जाव महिला-
 समीवं त्ति । तओ तव्वुत्तंतं नाऊण कुसलेण जणेण गिद्धावरंखि त्ति पवुच्चइ त्ति ५ ।

तथा हदन्नओ त्ति, जहा-एगो कुलपुत्तओ नियजायाणुरत्तचित्तो नियडिभल्लवाणि उच्छंगाइगयाणि सययं धीलावेइ,
 तद्मुत्तपुरीसोवल्लित्ताणि चीवराणि य पक्खालेइ, तओ हदन्नओ त्ति पसिद्धि गओ ६ ।

एवं च खुड्डगेण सिट्ठे परिसापुरिसेहिं भणियं सोवहासं-भयवं ! सबेवि+ दोसा एत्थ निवसंति, ता मा एयं मग्गसु ।
 गिहवइणा भणियं-मा एयाणं वयणाणि निसुणसु, Xनोहमेरिसो, जायसु जं ते रुच्चइ त्ति । चेल्लएण भणियं-जइ एवं ता देसु
 वयगुलसणाहाओ सेवईयाओ । तओ देमि त्ति भणंतो गओ चेल्लयसहिओ घरसमीवं । एत्थंतरम्मि साहिओ तस्स जायामंड*-
 णवुत्तंतो खुड्डएण, जइ एवं ता चिट्ठसु ताव इहं त्ति भणंतो पविट्ठो गेहम्मि गिहवइ, भणिया य जाया, जहा-सिद्धं ? भोयणं
 त्ति, तीए वि तह त्ति पडिवन्ने भणिया-उत्तारेसु मालाओ वयगुलं, जेण दियाइणो भुंजावेमि । तओ निस्सेणीए आरूढा मालं,
 अवणीया तेण निस्सेणी । तओ वाहरिऊण वयगुलपज्जत्ताहिं पडिलाभिओ चिल्लओ इट्ठगाहिं । तओ तं पेच्छिऊण कओ अणाए

X “°मिणं भोयणं, देसु ” य. । + “°वि एए दोसा ” अ. । X “नाहमेरिसो” प. क. अ. । ❀ “भिडण” ह. अ. ।

कलयलो । खुहुण्णावि सनासानिसियंगुलिणा दावियं से नासियाए काइयावोसिरणं ति । तओ पत्तयं भरिऊण गओ खुहुओ, ते सवे साहुणो भुंजाविय ति । एवं यो लभ्यते स मानपिण्डः, दोषाश्चात्र-वनितादेः प्रद्वेषात्मवधादयः प्रवचनोप-
वातादयश्च मन्तव्या इति गाथार्थः ॥ ६८ ॥ अथ गाथापूर्वद्विंन मायापिण्डमाह—
दी० ‘लब्धिप्रशंसाभ्यां’ लाभश्लाघाभ्यां ‘उत्तुहओ’ गर्वितः, यदूवा परेण साध्वादिना उत्साहितस्त्वमेवास्य क्षम इत्यादि वचनैस्तथा ‘अवमतो’ अपमानितस्त्वया न किञ्चित्सिद्ध्यतीत्यादिना साधुगृहिणोऽभिमानकारी सन् यं पिण्डं ‘मृगयते’ गवेषयति स मानपिण्ड इति गाथार्थः ॥ ६८ ॥ अथ मायालोभाख्ये आह—

मायाए विविहरूवं, रूवं आहारकारणे कुणइ ।

व्याख्या—‘मायया’ शास्त्रेन-परप्रतारणबुद्धयेति यावत् । ‘विविधरूपं’ काणकुब्जाद्यनेकस्वभावं । किं तदित्याह—
‘रूपं’ निजाकारं ‘आहारकारणे’ मोदकादिपिण्डनिमित्तं ‘करोति’ विधत्ते यः साधुस्तस्यैवं लब्धो मायापिण्डो भवति, आषाढ-
भूतियतेरिव, यद्वक्ष्यति—‘मायाए असाढभूइ’ति । तत्कथानकं च स्वस्थानत्वादत्रापि ब्रूमः, तथाहि—
दीवजलहीण मज्जे, सवाणं सारदवरमणिज्जो । जंबुद्वीवो दीवो, कुलसेलविभूसिओ अत्थि ॥ १ ॥ तत्थ भरहम्मि वासे,
दाहिणखंडम्मि अत्थि जयपयडो । देसाण मगहदेसो, जह चक्की सवमणुयाणं ॥ २ ॥ तत्थ य अहरमणिज्जं, पमुइयजणसंकुलं
पुरं अत्थि । रायणिहं नामेणं, नहं व कविस्सरमुणिकलियं ॥ ३ ॥ तत्थासि सत्तुमायंग-कुंभनिदलणकेसरिकिसोरो । पणयजण-
पूरियासो, सीहरहो नामनरनाहो ॥४॥ अह अन्नयाकयाई, विहरंता समणसंपयसमेया । धम्मरुईआयरिया, समागया तत्थ

गुणमिलए ॥ ५ ॥ उज्जाणे तेसि पुणो, बहुविन्नाणो आसाढभूइत्ति । नामेण आसि सीसो, स अन्नया भिक्खवज्जेणं ॥ ६ ॥
 नीइरियो वसहीओ, पत्तो निवण्डगिहं तओ तत्थ । लद्धो रसगंधड्ढो, अहपवरो मोयगो एगो ॥ ७ ॥ तत्तो विणिग्गएणं,
 विचिंतियं तेण एस ता गुरुणो । होही मग्गामि पुणो, तत्थऽन्नं अप्पणो हेउं ॥ ८ ॥ अञ्छि काणं काउं, पुणो गओ तत्थ सो
 पुणो लद्धो । एसोवज्जायाणं, भविस्सइ इय मणे काउं ॥ ९ ॥ पुणरवि खुज्जरूवं, करितु तत्थेव अइगओ खुड्ढो । लद्धे तहेव
 चित्तइ, एसो संघाडियजइस्स ॥ १० ॥ होहि त्ति कुट्टिरूवं, काउं पत्तेण तो पुणो लद्धो । एत्तो चिह्ययरियं, पासाओवरित-
 लगएणं ॥ ११ ॥ दट्ठूण चितियमिमं, नडेण अबो !! सुसुंदरो एस । होइ नडो ता एसो, केण पगारेण घेत्तवो ? ॥ १२ ॥
 एवं चितंतेणं, लद्धोवाएण तेण तं ज्ञत्ति । वाहरिय सबहुमाणं, माणं भरियं मोयगाणं ॥ १३ ॥ भणिओ य तेण एसो, भइ !
 तए भिक्खवज्जसज्जेणं । पइदियहं महगे(हं)हे, आगंतवं असंदिद्धं ॥ १४ ॥ एवं निसामिऊणं, विणिग्गओ खुड्ढगो गओ
 वमहि । तयणंतरं च सयलं, तव्बुत्तं निवेइत्ता ॥ १५ ॥ भणिया नडेण भज्जा, मोयगदाणाइणा तए भइ ! । उवरियवो
 एमो, नियधूयाओ य तह भणसु ॥ १६ ॥ अणुकूवयारेहि, ताओ जह तं वसम्मि आणंति । तत्तो नडीए भणिआ-हि
 ताहि पइदिवसमितस्स ॥ १७ ॥ सणिहम्मि तस्स सिंगार-द्दाससवियारवयणपमुहेहि । अणुकूवसग्गेहि, आमयकुंभोव
 सलिलेणं ॥ १८ ॥ भिन्नं चित्तं बाढं, वीसरिओ सुगुरुवयणवरमंतो । नड्डो कुलाभिसाणो, लज्जा वि हु दूरमोसरिया ॥ १९ ॥
 उइयं चरणानरण, कम्मं अइदारुणं तओ लग्गो । परिहासखिड्डुमाई, काउं भणिओ य तो ताहि ॥ २० ॥ जइ अत्थि तुज्झ
 कज्जं, अमहेहि चएसु तो णु पव्वजं । वीवाहेसु य अमहे, जेणं पुण्णा रई होइ ॥ २१ ॥ तत्तो तहत्ति पडिव-ज्जिऊण स गओ

गुरुण पासम्मि । कहिओ नियपरिणामो, तत्तो गुरुणा इमं भणिओ ॥ २२ ॥ उत्तमकुलुब्धभाणं, विवेयरयणायराण होऊणं । को इह-परलोयविरुद्धं, किं जुत्तं ? एरिसं काउं ॥ २३ ॥ अविय-दीहरसीलं परिवा-लिऊण विसएसु वच्छ ! मा रमसु । को गोपयम्मि बुड्डइ ? जलहिं तरिऊण बाहाहिं ॥ २४ ॥ “वरि विसु सुत्तु म विसयसुहु, एक्सि विसिण मरंति नर !” विसयामिसमोहिया, बहुसो नरइ पडंति ॥ २५ ॥ “तो खुड्डगेण भणियं, एवं एयं न एत्थ संदेहो । भयवं ! किंतु न तरिमो, पव्वजं संपयं काउं ॥ २६ ॥ यतः-अविखत्तं मे चित्तं, ताहिं उत्तट्टहरिणनयणाहिं+ । इय वोत्तु मोत्तणं, लिंगं गुरुपाय-मूलम्मि ॥ २७ ॥ नीहरिओ वसहीओ, पत्तो गेहं नडस्स ताओ वि । दोन्नि वि परिणीयाओ, पिउणा एवं च भणियाओ ॥ २८ ॥ धम्मणुरत्तचित्तो, उत्तमपगई य एस सप्पुरिसो । ता तह सुइभूयाहिं, अप्पमत्ताहिं च निच्चं पि ॥ २९ ॥ उवयरियवो जह नो, वेरगं तुम्ह गच्छइ कहिं चि । इय भणियाओ ताओ, तं आराहिंति तहचेव ॥ ३० ॥ [युग्मम्] एवं वच्चइ कालो, विसयसुहं तस्स अणुहवंतस्स । अह अन्नया कयाई, निम्महिंलं नाडयं रन्नो ॥ ३१ ॥ दिवसे दंसेयधं, तओ गया राउलं नडा सवे । आसाढभूइपमुहा, तत्तो य इमम्मि पत्थावे ॥ ३२ ॥ पइरिं नाऊणं, आसाढभूइनडस्स भज्जाओ । निब्भरमयपाणेणं, पणड्डचेयन्नभावाओ ॥ ३३ ॥ विगलियनियंसणाओ, वमियमयंगंघगरहणिजाओ । गंधायड्डियंभिणिहिण-भिणितमच्छियदुपेच्छाओ ॥ ३४ ॥ चिद्धंति जाव ता झत्ति, राइणो दूहकजवक्खेवे । नाडयज्जसराभावे, समागया नियय-ठाणेसु ॥ ३५ ॥ सवे वि नडा तत्तो, आसाढभूई वि वासभवणम्मि । निययम्मि संपविट्ठो, तत्तो ताओ पलोएत्ता ॥ ३६ ॥

+ उन्नस्तहरिणनयनाभिः । x “भिणिभिणिभिणितं” प. “भिणिभिणितं” ह. ।

अचंतकुच्छिआओ, विरत्तचित्तो विचिंतिउं लग्गो । अब्बो !! मे मूढत्तं, अब्बो !! दुव्विलसियं मज्झ ॥ ३७ ॥ जं एयाणं कजे,
 असुईभूयाण कुगइहेऊणं । तारिसयं सुइभूयं, निवाणसुहाण जणगं च ॥ ३८ ॥ चत्तं चरित्तरयाणं, सुयधम्मो नासिओ अमयभूओ ।
 मुक्को गुरुकुलवासो, आवासो सयलसोक्खाणं ॥ ३९ ॥ भग्गा जिणाणमाणा, वंतसरिच्छा निसेविया विसया । जाओ भट्टपइब्बो,
 धिद्धी !! मणुयत्तणं मज्झ ॥ ४० ॥ अविय-वेदुअ[वैडूय]वज्जपउरे, पत्ते रयणायरे जहा घेतुं । काय[काच]मणी नो जुत्ता,
 अइतुच्छा पंडियजणस्स ॥ ४१ ॥ सग्गापवग्गसुहसंग-साहगे नरभवे तहा लद्धे । कामसुहं नो जुत्तं, असुंदरं सेवि[उं]यं (१)
 दूरं ॥ ४२ ॥ ता रोगसोगजरमरण-नासणं चरणधम्ममणवज्जं । संपइ अकालहीणं, करेमि इय चित्तिउं झत्ति ॥ ४३ ॥ तत्तो
 तासगिहाओ, निगगच्छंतो नडेण सो दिट्ठो । नाओ य इंगिएहि, जहा विरत्तो इमो नूणं ॥ ४४ ॥ गंतूण य तेण तहिं, बाढं
 अंभाडिऊण धूयाओ । भणियाओ हा !! पावा !, किं ? एवं विलसियं तुम्ह ॥ ४५ ॥ पिच्छह गच्छइ एसो, विरत्तचित्तो महा-
 नीही जइ ता । सक्कह आणेऊं जेX, आणह +नो ताव मग्गेह ॥ ४६ ॥ आजीवणं तओ ता, ससंभमाओ गहाय नेवत्थं । पाएसु
 तस्स लग्गा, एवं वुत्तुं पवत्ताओ ॥ ४७ ॥ सामिय ! अम्हस्वराहं, एगं खमिऊण एहि गेहम्मि । अणुरत्ता भत्ताओ, अम्हे
 मा उज्झडणाहाओ ॥ ४८ ॥ तेणुत्तं मा किंचिवि, जंपह तुब्भं विरत्तचित्तोऽहं । जइ एवं ता दाउं, पजीवणं वच्च ता वेत्ति
 ॥ ४९ ॥ पडित्तजिऊण ५एयं, तओ नियत्तेण सत्तरत्तेणं । निम्मवियं भरहेसर-चक्केसरचरियसंबद्धं ॥ ५० ॥ नामेण रट्टवालं,
 सवालंकारसारसोहिह्लं । दिव्वं नाडयमेगं, तत्तो य नडेहिं सवेहिं ॥ ५१ ॥ विक्कत्तो सीहरहो, जह देव ! असाढभूहणाऽपुवं ।

X पाइपुरणार्थमव्ययम् । + “नो वा पमग्गेह” प. ह. क । * “एवं” प. ह. क ।

पिण्ड-
विशुद्धिं
दीकाद्वयो-
पेतम्
॥ ६२ ॥

रइयं नाडयरयणं, तं पुण दहसत्तपुरिसाणं ॥ ५२ ॥ आभरणभूसियाणं, पत्ताण सएहि पंचहि समगं । नच्चैयवं तत्तो, ताणि पसाई करेहि त्ति ॥ ५३ ॥ दिन्नाणि तओ रत्ता, नरिंदपुत्ताण पंच वि सयाणि । नट्टविहीकुसलाइं, सवाणि कयाणि तेणावि ॥ ५४ ॥ तत्तो नरिंदपुरओ, परिकलिओ तेहिं पंचहि सएहि । लग्गो नच्चैउं जे, आसाढभूइ नडो बाढं ॥ ५५ ॥ इक्खागकुलनहंगण-विमलमियंकेण भरहराएण । अमरवइविलसिएणं, सट्टीए वाससहस्सेहिं ॥ ५६ ॥ छुवंडभरहविजओ, कओ जहा कओ जह य नव महानिहिणो । चोदस वरयणाणि य, जेण विहाणेण लद्धाणि ॥ ५७ ॥ जह बारस वारिसिओ, कओ *महारज्जरायअहिसेओ । जह पंचविहा भोगा, भुत्ता दिवा अणुविग्गा ॥ ५८ ॥ एवं नच्चंतेणं, तह राया तोसिओ सपरिवारो । जह सद्यमलंकारं, दाउं तह साहुकारं च ॥ ५९ ॥ एगवसणं वसाणो, आढत्तो पिच्छुं दढविक्खत्तो । तत्तो भरहोव इमो, पत्तो आयंसगेहम्मि ॥ ६० ॥ तत्थ य सरीसोहं, पलोयमाणस्स निवडियं कहवि । एंगुलीयरयणं, असिरीयं अंगुलिं तत्तो ॥ ६१ ॥ दट्ठूण कयवियक्को, सेसाभरणं पि मेछइ कमेणं । तत्तो य निरसरीरं, उडवियकमलं व कमलसरं ॥ ६२ ॥ अहविच्छायं पेच्छिय, परमं संवेगमागओ ताहे । जायं केवलनाणं, पणमुट्ठीओ कओ लोओ ॥ ६३ ॥ गहियं च दवल्लिगं, रत्तो दाज्ज धम्ममलामं च । आढत्तो निरगंतुं, नडभरहो रंगमज्झाओ ॥ ६४ ॥ तत्तो सीहरहेणं, हा ॥ किं ? एयं ति जंपमाणेणं । अच्चंतविम्बियाहिं, देवीहि य धरिउमाढत्तो ॥ ६५ ॥ नरनाह ! किं नियत्तो ? भरहनरिंदो नियत्तिसो जेणं । अम्हे वि त्ति अच्चंतविम्बियाहिं, देवीहि य धरिउमाढत्तो । X एकं 'वसनं' वस्त्रं परिधानः ।

§ “णविभूसि” प. । * “महारायरज्जअ” इति भवितुमुचितमाभात्यस्माकम् । X एकं ‘वसनं’ वस्त्रं परिधानः ।
+ “उच्चिय” प. ह । “उच्चिय” क । उच्चितकमलसरोवरवत् ।

द्वितीयो-
त्पादना-
दोषेषु
लोभपिण्ड-
निरूपणम् ।

॥ ६२ ॥

मणतो, परिकलिओ निवइपुत्तेहि ॥ ६६ ॥ पंचसयगगमिएहि, सबेहि वि गहियसाहुलिंगेहि । सो निगगओ महप्पा, गओ य
गुरुपायमूलम्मि ॥ ६७ ॥ कुसुमपुरम्मि वि नयरे, नच्चिजंतं पुणो वितं लोको । दड्डुणं पवइओ, तं दड्डुं नागरेहिं तओ ॥ ६८ ॥
सियाण-पाहणग-वड्डमईणं । कारणजायं मोत्तुं, न हु वेत्तवो सया कालं ॥ ६९ ॥ ति ।

अथ लोभपिण्डं गाथापश्चाद्भूनाह—

गिण्हस्समिमं निष्ठाइ, तो बहुं अडइ लोभेणं ॥ ६९ ॥

व्याख्या—‘गिण्हस्सं’ति ‘ग्रहीष्ये’ स्वीकरिष्यामि ‘इमं’ ति इदं हृदयकल्पनाप्रत्यक्षं ‘स्निग्धादि’ स्नेहवन्मोदक-
प्रभृति, तत स्तेन कारणेन ‘बहु’ प्रभूतं ‘अटति’ भिक्षाकुलेषु भ्रमति । केन ? इत्याह—‘लोभेन’ लम्पटतया यः साधुस्तस्य
लोभमिण्डो भवति । सिंहकेसरकयतेरिव, “लोभे केसरयसाहु”ति । तदुदाहरणमपि स्वस्थानत्वादत्रैव ब्रूमो, यथा—
१॥ घेचवा सम-

लोभापिण्डो भवति । सिंहकेसरकयतोरव, "लाभे कसरयसाहु ति । १० दुःखस्य गता । १ ॥ घेतवा सुसु-
चंपाए नयरीए, ऊसवदिवसम्मि खवगपारणे । एगो खवगो गिण्हइ, अभिगहं जह मए अज्ज ॥ १ ॥ घेतवा सुसु-
यंधा, केसरगा मोयग ति तो भिवलं । हिंडतो नयरीए, नेच्छइ सेसं तु दिजंतं ॥ २ ॥ अलभंतस्स य तत्तो, संजाओ संकि-
लिट्टपरिणामो । तग्गयच्चित्तत्तणओ, पणहुचित्तस्स अह तस्स ॥ ३ ॥ किर धम्ममलाभमाणे, विभासओ केसर ति पुणरुत्तं ।
पत्ताए रयणीए, जामदुगे केसर ति पयं ॥ ४ ॥ भणमाणो संपत्तो, सावयगेहम्मि सावएणावि । अवगयतब्भवेणं, भरिऊणं
भायणं झत्ति ॥ ५ ॥ केसरयमोयगाणं, मणियमुवाएण बोहणनिमित्तं । भयवं ! मे पुरिमड्डो, पच्चक्खाओ तओ कहसु ॥ ६ ॥
पुण्णो न व ति मुणिणा, कओवओगेण जोइयं गयणं । तारागणपरियरिओ, दिट्ठो तो गयणमज्झम्मि ॥ ७ ॥ मयलंछणो

समगगो, पञ्चागयमाणसो तओ सम्मं । पडिचोइओ मणिता, विणिग्गओ नयस्मिज्जाओ ॥ ८ ॥ सुत्तभणिण्ण विहिणा, परिट्ठवंतस्स+ सुद्धज्जाणस्स । तत्तो केवलनाणं, उप्पन्नं तस्स खवगस्स ॥ ९ ॥ इत्ययं लोभपिण्ड इति गाथार्थः ॥ ६९ ॥

अथ पूर्वोक्तस्वरूपान् क्रोधादिपिण्डचतुष्कदृष्टान्तानाह—
दी०—‘मायया’ वञ्चनेन ‘विविधरूपं’ नानाप्रकारं ‘रूपं’ अङ्गादिसंस्थानं ‘आहारकारणे’ भक्तादिलाभाय करोतीति मायापिण्डः । अथ गृहीष्येऽहमिदं स्निग्धादि उत्कृष्टं सिंहकेसरप्रभृति, ततः कारणाद्बहु-प्रचुरं ‘अटति’ तल्लाभाय अमति ‘लोभेन’ रसगृद्ध्येति लोभपिण्ड इति गाथार्थः ॥ ६९ ॥ अथ क्रोधादिचतुष्टये दृष्टान्तानाह—

कोहे घेवरखवगो, माणे सेवईयखुडुगो नायं । मायाएऽसाढभूई, लोभे केसरयसाहु ति ॥ ७० ॥
व्याख्या—‘क्रोधे’ क्रोधविषयपिण्डे ‘घृतपूरक्षपको’ घृतपूरसंविधानोपलक्षितः श्रमणविशेषः, ज्ञातमिति सर्वत्र योगः । तथा ‘माने’ मानपिण्डे ‘सेवतिकाधुल्लूकः’ सेवतिकालाभसंविधानकवान् चेल्लूकः । किं ? इत्याह—‘ज्ञातं’ दृष्टान्तो, ज्ञेयमिति सर्वत्र शेषः । तथा ‘मायायां’ मायापिण्डे ‘आषाढभृतिः’ आषाढभृत्यभिधानो मुनिः । तथा ‘लोभे’ लोभपिण्डे ‘केसरक-साधुः’ × सिंहकेसरकाभिधानमोदकव्यतिक्रवान् श्रमणः । इति शब्दः प्रस्तुतज्ञातसमाप्तिं द्योतयति, ज्ञातानि तु पूर्वं स्वस्थान एव कथितानीति न पुनः कथ्यन्त इति गाथार्थः ॥ ७० ॥ अथ संस्तवकरणदोषमाह—

+“ट्टवितस्स” य० क० ह०, “ट्टवेतस्स” अ० । × ‘धु’ सिंहकेसरकसाधुः सिंहकेसरका° भ० य० अ० ।

दी०—अत्र ज्ञातमिति प्रत्येकं योज्यं, तत्र क्रोधे घृतपूरोपलक्षितः 'क्षपकः' तपस्वी 'ज्ञातं' दृष्टान्तः, स चायं-हस्ति-
कल्पे नगरे साधुरेको मासक्षपणान्ते मृतकभक्तोत्सवे धिज्जातीयगृहं गतो विप्रेभ्यो दीयमानेषु घृतपूरेषु चिरेणाप्यलब्ध-
भिक्षः कोपादन्यस्मिन् दास्यन्तीत्युक्त्वा निर्गतः, देववशात्तत्र द्वितीयो मानुषो मृतः, साधुरपि तथैव तन्मासिके गतः,
तथैव दृष्ट्वा तदेवोक्त्वा वलितो यावत्तृतीयो मृतः, साधुरपि तथैवान्यस्मिन् दास्यन्तीति जल्पेस्तृतीयवारं द्वारपालेन दृष्टः,
तेन च गृहाधिपस्यावेदितं, सोऽपि मरणभयात्साधुं क्षमयित्वा यथेच्छं घृतपूरैः प्रतिलाभितवानित्येवं क्रोधपिण्डः १ ।

माने सेवतिकाभिरुपलक्षितः क्षुल्लको दृष्टान्तो यथा-कोशलादेशे गिरिपुष्पिते नगरे सेवतिकोत्सवे तरुणश्रमणानां
संलापे एकेनोक्तं-अद्य बहुत्रोऽपि सेवतिका लभ्यन्ते, परं यः कल्येऽप्यानयति स लब्धिमान्, अन्येनोक्तं-किं घृतगुडरहिता-
भिस्ताभिः स्तोकाभिश्च ? । तत एकः क्षुल्लकोऽहमीदृशाः श्व आनेष्यामीति कृतप्रतिज्ञो द्वितीयदिने तदर्थं इभ्यगृहे तादृशास्ताः
निरीक्ष्य तद्गृहिणीं विविधोक्तिप्रार्थितामप्यदतीं साहङ्कारमाह-यथातथाप्यहमिमां गृहीष्ये । तयोक्तं-यद्येवं भवति तदा मम
नासा वर्षणीया । क्षुल्लकोऽपि तस्याः पतिं पर्यदासीनं कुतोऽपि ज्ञात्वा 'को भवतां मध्ये देवदत्ताख्य ?' इति पृच्छस्तैरुक्तः-
किं तेन ? , स आह-किञ्चित् याचिष्ये, तेऽप्युचुः-अहो !! शून्यगृहेषु सुकुमारिका विलोकयसि, तदुपहासामर्षाद्देवदत्तः स्वय-
माह-वद सोऽहमस्मि । क्षुल्लकेनोक्तं-यदि तेषां पणानां न सप्तमस्तदा वच्मि । ते सर्वेऽपि सविस्मयमूचुः-के ते षट् ? , स आह-
“ श्वेतोऽहुर्लिर्वकोऽहुर्दीया, तीर्थस्नातश्च किङ्करः । हृदंनो गृध्रर्शिस्वी च, षडेते गृहिणीवशाः ॥ १ ॥ ”

तत्राद्यः-एकः कुलपुत्रकः प्रियानिर्देशकारी प्रगेऽपि क्षुधालुर्याचितमोजनः शयनस्थया पत्न्या भणितो-यदि भोक्ष्यसि

तदा चुल्लीभस्मापनीय उवलनेन्धनाद्यानय, येन शीघ्रं भोजयामीति, नित्यं तथा कुर्वन्चुल्लीभस्मापनयाजातश्चेताल्लिलोकेन तदा चुल्लीभस्मापनीय उवलनेन्धनाद्यानय, येन शीघ्रं भोजयामीति, नित्यं तथा कुर्वन्चुल्लीभस्मापनयाजातश्चेताल्लिलोकेन सेडा(श्चेता)ल्लिरित्युच्यते १ । बकोड्ढायी यथा-कश्चित्प्रियाभक्तः पत्न्या भणितस्तडागात्प्रत्यहं त्वयैव जलमानेतव्यं । ततः स तत्कुर्वाणो दिने लज्जमानः सान्धकारे तडागं याति, बकोड्ढीयन्त इति लोकेन बकोड्ढायीत्युच्यते २ । अथ तीर्थ-स्नानो यथा-कश्चित्कान्तायत्तदेहो याचितस्नानः पत्न्योचे-गच्छ स्नानसामग्रीं गृहीत्वा तत्रैव सरस्तीरे स्नात्वा शीघ्र-मागच्छेरिति । स तत्र स्नानकरणाल्लोकेन तीर्थस्नात इत्युच्यते ३ । अथ किङ्करो यथा-एकः प्रियानुरागी प्रातरुत्थाय प्रिये ! किं करोमीत्याह, तथा च खण्डन-पेषण-जलानयनादिदत्तादेशानां करणान्तेषु किं करोमीति भणाल्लोकेन किङ्क-र इत्युच्यते ४ । हदनो यथा-एकः कुलपुत्रको भायदिशादपत्यानां क्रीडापन-मूत्रोत्सर्गादिविधापन-तत्पोतकक्षालनादिकम-प्रिये ! किं करोमीत्याह, तथा च खण्डन-पेषण-जलानयनादिदत्तादेशानां करणान्तेषु किं करोमीति भणाल्लोकेन किङ्क-र इत्युच्यते ५ । गृध्रावरिखी यथा-कश्चिद्भोजनोपविष्टो व्यञ्जनतक्रादि याचते, निजमहि-करणेन दुर्गन्धवस्त्रादिलोकेन हदन इत्युच्यते ६ । गृध्रावरिखी लोके गृध्रावरिखीत्युच्यते ६ । तद-लया गृहकर्मव्यापृतया साधिक्षेपं गृहाणेत्युक्ते दूराद् गृध्र इव रिङ्खन् २ तदासनं यातीति लोके गृध्रावरिखीत्युच्यते ६ । तद-हो !! एते षड् गृहिणीवशा इति क्षुल्लकवचनान्ते परिषत्पुरुषैरुक्तं-तैः षड्भिरप्येक एवासौ । देवदत्तोऽप्याह-किममीषां वचनै-र्याचय मनोऽभीष्टं । क्षुल्लक ऊचे-यद्येवं तर्हि घृतगुडान्विताः प्रभूताः सेवतिका देहि मे निजाद् गृहात् । अथोत्थाय स कथित-पत्नीवृत्तान्तं क्षुल्लकं द्वारेऽवस्थाप्य गृहिणीं चाकार्य व्यपदेशेन मालमारोप्य उत्सारितनिःश्रेणिकः क्षुल्लकं स्वनासाङ्गुलिघर्ष-दर्शनेन तस्या ज्ञापितनासाघर्षमाकार्यं सेवतिका ददावित्येवं मानपिण्डः २ ।

अथ मायायामाषाढभूतिर्यथा-राजगृहे सिंहस्थो राजा, अन्यदा तत्रागतघर्मरुच्याचार्यशिष्यो विविधविज्ञानी

आपाहभूतिविहरन्नटगृहं गतः । तत्रैकमोदकलाभादेप स्ररीणामिति विचिन्त्य पुनः काणीभूय द्वितीयं जग्राह, असावुपाध्याय-
 स्येति कुञ्जरूपेण तृतीयमादाय सङ्घाटिकसाधोरसाविति कुष्ठिकरूपेण चतुर्थमग्रहीत् । तच्च गवाक्षस्थेन नटेन दृष्ट्वा चिन्तितं-
 अहो !! भव्योऽसौ नटो भवतीति सङ्ग्रहार्थं तमाकार्यं यथेष्टं मोदकांश्च दत्त्वा नित्यमत्रागन्तव्यमिति भणितवान् । अथ रूप-
 परावर्त्तादिलङ्घितवानसौ तथोपचरणीयो यथा त्वत्पुत्रीरक्तोऽस्मद्गृहमायातीति नटेन शिक्षितया पत्न्या स नित्यं गृह-
 मागच्छन् तथा स्वपुत्रीभिलोभितो यथा आमघट इवाम्भोभिर्भिन्नो गुरुनवगणय्य मुक्तव्रतस्ताः परिणीतवान् । तथाऽस्य
 पश्यतो मध्यादिकं ता नासेविषु । अन्यदा विविधनटावृतो नृपगृहं गत्वा तत्र द्यूतव्याक्षेपाद्वलितो निर्व्यञ्जनत्वात्पीतमद्यवि-
 संस्थुलाः स्वपत्नीर्विलोक्य विषयविरक्तो निर्गच्छन्नसौ नटीभिस्ताभिर्याचिताजीवनोपायः सप्ताहेन श्रीभरतचक्रिनाटकं नव्य-
 मकरोत् । (नततश्च राज्ञे निवेद्य लब्धामरणपात्रादिसमुदायः स्वयं श्रीभरतीभूय चक्रोत्पत्ति-दिग्विजय-राज्याभिषेकादिचरितं
 नाटितवान्) यावदादर्शगृहं गतस्तत्र चाङ्गुलीयकरत्नपातात्तथैव भरतभावनया लब्धकेवलालोको गृहीतद्रव्यलिङ्गो राजादीन्
 सम्बोध्य पात्रीकृतराजसुतपञ्चशत्याः प्रदत्तव्रतो भव्यलोकमबोधयत् । एवं मोदकादिग्रहणान्मायापिण्डः ३ ।

अथ लोभे केसरकसाधुर्यथा-चम्पायां साधुरेको मासक्षणपारणे उत्सवदिने सिंहकेसरमोदकाभिग्रही विहरंस्तद-
 लाभात्सञ्जातक्लिष्टाध्यवसायः केसरानेव ध्यायन् रजनीयामद्वयं ब्रभ्राम । यावदेकेन श्राद्धेन विज्ञाततद्भावेन प्रदत्तमोदक-
 पूर्णस्थालेन भगवन् ! पुरिमाद्धौ ममास्तीति पूर्णो न वेति पृष्टः । स च दत्तोपयोगो यावदूर्द्धमीक्षते तावच्चन्द्रदर्शनादूर्द्धरात्रं

+ अयमूर्द्धचन्द्राकार चिह्नान्तर्गतः पाठः केवलं अ. पुस्तक एवावलोक्यते ।

विज्ञाय लज्जितः सम्यक् प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-
विधानं प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-

विज्ञाय लज्जितः सम्यक् प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-
विधानं प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-

विज्ञाय लज्जितः सम्यक् प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-
विधानं प्रतिबोधितोऽस्मीति श्रावकं जल्पन्नगरान्निष्क्रम्य
मोदकान् विधिना परिष्ठापयन् शुद्धाध्यवसाय-

संस्तवनं संस्तव इति गार्थः ॥ ७१ ॥ सम्बन्धसंस्तवभेदावाह—

जणणिजणगाइ पुवं, पच्छा सासुससुराइ जं च जई । आयपरवयं नाउं, संबंधं कुणइ तदणुगुणं ॥७२॥

व्याख्या—‘जननीजनकौ’ मातापितरौ ‘आदी’ प्रथमौ यस्य भ्रातृभगिन्यादिसम्बन्धस्य स सम्बन्धसम्बन्धिनोऽभेदोप-
चाराज्जननीजनकादिः । किमित्याह—‘पूर्वं’ पूर्वसंस्तवो, जनन्यादीनां पूर्वकालभावित्वात्, स्यादित्यत्रोत्तरत्र च शेषः । तथा
‘पश्चात्’ पश्चात्संस्तवः, क ? इत्याह—‘श्वश्रूश्चशुरौ’ दम्पत्योः पितरौ ‘आदी’ प्रथमौ यस्य कलत्रपुत्रादिसम्बन्धस्य स सम्ब-
न्धतद्वतोरभेदाध्यवसायाच्छ्वश्रूश्चशुरादिः । एवं सम्बन्धिसंस्तवं सामान्येन भेदतोऽभिधाय प्रकृतोपयोगमाह—‘जं चे’त्यादि यं
कश्चन सम्बन्धं करोतीति योगः । च शब्दो भिन्नवाक्यताप्रतिपादनार्थः । क ? इत्याह—‘यतिः’ साधुः । किं कृत्वा ?
इत्याह—‘आयपरवयं नाउं’ति आत्मपरौ प्रतीतौ, तयोर्वय-स्तारुण्यवृद्धत्वादिलक्षणा देहावस्था, तं ‘ज्ञात्वा’ अवगम्य ।
किं ? इत्याह—‘सम्बन्धं’ परिचयं-स्वाजन्यमिति यावत् ‘करोति’ भोजनलिप्सया विधत्ते । किंविशिष्टमित्याह—‘तदनुगुणं’
तयोरात्मपरवयसोरनुगुणं-अनुरूपं, स पूर्वसम्बन्धिसंस्तवः पश्चात्सम्बन्धिसंस्तवश्च, विज्ञेय इति स्वयमायोज्यं । तथाहि—यदि
साधुः स्वयं तरुणो दात्री तु वृद्धा, तदा सम्बन्धविधानार्थं वक्ति-मम माता श्वश्रूर्वी तव सदृशी आसीत्, अथ साऽपि तरुणी,
तदा वक्ति-मम भगिनी भार्या वा त्वत्तुल्या बभूव, अथात्मना वृद्धः सा तु तरुणी बाला वा ततो वक्ति-मम सुता त्वत्समाना
विद्यते स्मेत्यादिगमेन च भावनीयं । अत्र दृष्टान्तो यथा—

कश्चिन्दिक्षागतः साधुः काश्चिन्निजमातृसमानां गृहस्थामवलोक्याहारादिलम्पटतया मातृस्थानतोऽदृतिपूर्वकमिव साश्रूणी

लोचने चकार । पृष्ठश्च तथा साधुर्यथा-किमेवं भगवानधृतिमानवलोक्यते ? , तेनाप्युक्तं, यथा-भवत्या सदृशी मे माता अभवदतस्तस्याः सारामीदानीं, ततस्तथा मातृत्वप्रकटनार्थं तन्मुखे स्वकीयस्तनमुखप्रवेशो विहितः । ततस्तयोः स्नेहवृद्धिः समजनि । तदनन्तरं चायं मे मृतपुत्रस्थाने भविष्यतीति विचिन्त्य विधवधूदासीव+ दारतया तथा तस्मै प्रदत्तेति । एवं शेषसंस्तेष्वपि दोषभावना कर्तव्या, इति गाथार्थः ॥ ७२ ॥

अथ विद्यादिदोषचतुष्टयं व्याचिख्यासुराह—

दी०--जननीजनकभ्रातृभगिन्यादिपूर्वसम्बन्धात्पूर्वसंस्तवः, तथा पश्चात्संस्तवः श्वश्रूश्चुरकलत्रपुत्रादि, एवं यतिर्यं कञ्चन आत्मपरयोर्वय-स्त्वारुण्याद्यवस्थां ज्ञात्वा 'सम्बन्धः' स्वाजन्यं परिचयं भक्ताद्यर्थं करोति, कथम्भूतं ? तयोरात्मपर-

वयसोरनुगुणं-अनुरूपमिति गाथार्थः ॥ ७२ ॥ अथ विद्यादिदोषचतुष्टयं गाथाद्वयेनाह—

साहणजुत्ता थीदे-वया व विज्जां विवज्जए मंतो । अंतद्धाणाइफला, चुन्ना नयणंजणाईया ॥ ७३ ॥

सोहगदोहगकरा, पायपलेवाइणो व इह जोगां । पिंडट्टमिमे दुट्ठा, जईण सुयवासियमईणं ॥ ७४ ॥

व्याख्या--'साधनेन' जपहोमाद्युपचारेण 'युक्ता' समन्विता अक्षरपद्धतिः साधनयुक्ता विद्या, स्यादिति योगः । लक्षणान्तरमाह--'थीदेवया व'ति स्त्री प्रज्ञप्त्यादिका 'देवता'अधिष्ठात्री यस्या अक्षरपङ्क्तेः सा स्त्रीदेवता, वा विकल्पार्थः ।

+ ०र्दासीत्वदार०" अ० । "०र्दाराऽऽसीत्तथा तस्मै" प० ह० क० ।

किमित्याह—‘विद्या’ विद्येति पदव्यपदेश्या, स्यादिति शेषः । तत्प्रयोगश्च दोषः, यद्वक्ष्यति—“पिंडहुमिमे दुष्ट”ति ।
 अत्र च दृष्टान्तः—गंधसमिद्धे नयरे, विहरंता केइ आगया सखी । बहुजहजणपरियरिया, अहऽन्नया तेसि साहूणं ॥ १ ॥
 एगत्थ पिडियाणं, परोप्परं एरिसो समुछावो । संजाओ जइ इहइं, ×अइपंतो इड्डिमंतो य ॥ २ ॥ तच्चन्नियाण+ सड्डो,
 ममत्थि न य सो कयावि समणाणं । किंचि पयच्छइ ता अत्थि ? , कोइ जो तं दवाविज्जा ॥ ३ ॥ तत्थेणेणं जइणा, भणियं
 जह मे पयच्छइ अणुन्नं । जेणाहं घयगुलवत्थ—माइयं तं दवावेमि ॥ ४ ॥ अणुनाओ तेहिं गओ, भिक्खुवासयगिहम्मि
 विज्जाए । तं अहिमंतइ तो सो, अहिड्डिओ तीए विज्जाए ॥ ५ ॥ घयगुलवत्थाइयं, पउरं साहूण देइ साहू वि । विज्जं संह-
 रिऊणं, सड्डाणं आगओ पच्छा ॥ ६ ॥ पच्चागयचेयनो, आरद्धो विलविउं जहा मज्झ । केण हियं ? घयमाई, मुसिओऽहं ?
 केण पावेणं ति ॥ ७ ॥

तथा ‘विचज्जए मंतो’ति ‘विपर्यये’ विद्यालक्षणवैपरीत्ये, किमित्याह—‘मन्त्रो’ मन्त्राहुः स्यात्, यदाह—“इत्थी
 विज्जाऽभिहिया, पुरिसो मंतोत्ति तव्विसेसोऽयं । विज्जा ससाहाणा वा, साहणरहिओ य मंतोत्ति ॥ १ ॥”

एतद्व्यापारणं च दोषः, अत्राप्युदाहरणं—

नयरम्मि पइड्डाणे, मुरंडरायस्स एगया जाया । तिवा सिरम्मि वियणा, सा विज्जामंतमाईहि ॥ १ ॥ बहुएहि वि
 नोवरया, पालित्तयस्सरिणो तओ तत्थ । वाहरिया तेहि लहुं, अणज्जमाणेहि लोणेणं ॥ २ ॥ मंतं ज्ञायंतेहि, पएसिणी भामिया

× [अतिप्रान्तो-ऽतिक्रुपण ऋद्धिमांश्च] + बौद्धानां श्राद्धोऽस्ति ।

तहा सम्मं । जाणुसिरे जह नट्टा, सिरवियणा तस्स नरवह्णो ॥ ३ ॥ तेणावि तओ सूरी, विउलेणऽसणाइणा पहिण्ठणं । पडिलाभियत्ति एसो, पिंडो मंतऽज्जिओ नेओ ॥ ४ ॥

तथा 'अन्तर्द्धानादिफला'स्तिरोधानवशीकरणप्रभृतिकार्यसाधका'श्रूणी'श्रूर्णनामानः स्युः । किंविधास्ते ? इत्याह—'नयना-
ज्जनादयो' लोचनाञ्जन-भालतिलकप्रभृतय, एतत्प्रयोजनं च दोषः । तत्र चोदाहरणं—

पाडलिपुत्ते नयरे, आसि निवो सयललक्खणसमेओ । नामेण चंदगुत्तो, चाणक्को तस्स वरमंती ॥ १ ॥ अह अन्नया कयाई, दुडिभक्खे तत्थ दारुणे जाए । संभूयविजयगुरुणो, जंघावलवज्जिया गच्छं ॥ २ ॥ देसंतरं विसज्जित्त-कामा सीसस्स गुरु-
पयगयस्स । साहिता एगंते, मंतपए तंतजंते य ॥ ३ ॥ खुड्डगदुगेण निसुया, पच्छन्नट्ठिण जाणिओ एगो । अंजणचुन्नो एत्तो, चलिओ देसंतरं गच्छो ॥ ४ ॥ गंतूण पंथभागं, विरहुक्कंठं गुरुण तं वलियं । सेसो साहुसमूहो, पत्तो निदिट्ठाण-
म्मि ॥ ५ ॥ गुरुणा वि हु ते भाणिया, दुडु कयं जं समागया तुब्भे । चिट्ठह संपह एत्थं, संतोसपरायणा नवरं ॥ ६ ॥ सय-
मेव गुरुहि हिडइ, भिक्खट्ठा सावगाइगेहेसु । फासुयमहेसणिजं, जं भिक्खं परिमियं लहइ ॥ ७ ॥ दाउं पढमं तेसिं, अप्पणा जमवसेसयं तस्स । तं भुंजई भोयणहीण-भावओ बुड्डभावाओ ॥ ८ ॥ जाओ अहतणुयतणू, तं दहुं खुड्डगा विचितंति ।
न कयं सुंदरमम्हे-हिमागया जमिह अस्स कओ ॥ ९ ॥ +अवराहो बाढ×मओ, अन्नं भोयणपहं गवेसेमो । अंतद्धानकरं जं, तमंजणं जोइयं तेहि ॥ १० ॥ गुरुणो अपरिकहित्ता, भोयणसमयम्मि चंदगुत्तस्स । विहियंजणा पविट्ठा, न य दिट्ठा केणइ

+ "अवरोहो" अ. । "उवरोहो" पा. ह. क. । × "कओ" प. ह. क. ।

जणेण ॥ ११ ॥ लग्गा सहेव भोचुं, रत्ना पञ्जतिमागया जाव । एवं पइदिवसं चिय, तेसुं भुंजंतएसु निवो ॥ १२ ॥
अच्छिन्नच्छुहो तुच्छी-भूओ देहेण पुच्छिओ भणइ । अज्ज ! न नज्जइ कजं, केणइ निजइ ममाहारो ॥ १३ ॥ थेवोच्चिय
मे भोगं, समेइ जाया मणम्मि वीमंसा । चाणक्कस्स न एसो, अईव जं सुंदरो कालो ॥ १४ ॥ ता कोइ अंतरहिओ,
थाले एयस्स भुंजए नूणं । तो इड्डगाण चुन्नो, भोयणसालंगणे खित्तो ॥ १५ ॥ बीयदिवसम्मि तेणं, पविसंताणं निभालिया
य पया । दिट्ठा पयपंतीओ, दोन्नि अपुवाओ तो झत्ति ॥ १६ ॥ दारनिरोहं काउं, धूमो संमोहकारओ विहिओ । जायाइ
अंसुसलिला-उलाइं लोयस्स नयणाइं ॥ १७ ॥ तक्खणमुत्तिडणंजण-जोगा ते दोवि खुड्डगा दिट्ठा । चाणक्केण सलज्जो, जाओ
वसहीए पेसविया ॥ १८ ॥ अहमेएहिं विट्ठा-लिओ त्ति राया दुग्गंछिउं लग्गो । मणिओडणेणुब्भडभिउ-डिभीमभालेण
सुकयत्थो ॥ १९ ॥ अजं चिय तं जाओ, विसुद्धवंसुब्भवो य तुममज्ज ! । जं बालकालपालिय-वएहिं एएहिं सह भुत्तं ॥ २० ॥
गंतूणं गुरुपासे, सीसोपालंभमाह चाणक्को । जा ता गुरुणा मणिओ, तइ सासणपालगे संते ॥ २१ ॥ एए छुहाडपरद्धा,
निद्धम्मा होउमेरिसायारा । जं जाया सो सबो, तवावराहो न अन्नस्स ॥ २२ ॥ लग्गो पाएसु इमो, खमेह अवराहमेग-
मेयम्मे । एत्तो पभिई सद्वा, चिंता मे साहुविसयत्ति ॥ २३ ॥

तथा 'सौभाग्यदौर्भाग्यकरा' जनप्रियत्वाप्रियत्वजनकाः श्रीचन्दनधूपप्रभृतयो द्रव्यविशेषा योगाः, स्युरिति योगः ।
लक्षणान्तरमाह—'पादप्रलेपादय'श्चरणलेपप्रभृतयः, आदिशब्दादन्येऽपि जलस्तम्भ-नभोगमनादिविधायिनो लोकप्रसिद्धा
औषधविशेषा द्रष्टव्याः । वा शब्दो विकल्पार्थः । 'योगा' योगसञ्ज्ञाः स्युः, तद्व्यापारणं दोषोऽतस्तत्राप्युदाहरणमुच्यते—

अथि आभीरविसए, अयलपुरं नाम पुरवरं रम्मं । तस्स य अदूरभागे, कण्हाविण्णाऽभिहाणाओ ॥ १ ॥ दोन्नि नईओ तासिं तु, अंतरे बंभनामगो दीवो । तत्थ य पंचसएहिं, तावससीसाण परियरिओ ॥ २ ॥ कुलवइ निवसइ एगो, सो य सया सव्वपव्दिवसेसु । जोगोवलित्तपाओ, आरूढो पाउयाजुयलं ॥ ३ ॥ उत्तरिऊणं विण्णं, अयलपुरं एइ भोगणनिमित्तं । तो आउड्डो लो गो, सक्कारं कुणइ तस्स बंहुं ॥ ४ ॥ वण्णेइ य तस्स गुणे, पच्चक्खो एस एत्थ देवो त्ति । निंदइ सावगलोगं, सो वि तओ चहरसामिस्स ॥ ५ ॥ माउलगअज्जसमियस्स, स्सरिणो कहइ सयलबुत्तंतं । तेण वि भणियं थेंव, एयं जं माइठाणेणं ॥ ६ ॥ पायप्पलेवजोगा, नइउत्तरणं ति सावएहिं पि । विन्नायपओगेहिं, निमंतिउं कुलवई नीओ ॥ ७ ॥ नियगेहं भत्तीए, निच्छं- तस्सावि सोइया चलणा । धोयाउ पाउयाओ, दिन्नं से मोयणं पच्छा ॥ ८ ॥ सयलजणपरिबुडेणं, तेण समं आगया नईतीरे । सव्वेवि सावगा तो, चलिओ सो नीरमज्झम्मि ॥ ९ ॥ लग्गो बुहुंउं +जे, जाया ओहावणा घणा तस्स । एत्थंतरम्मि स्सरी, समागया अज्जसमियत्ति ॥ १० ॥ बहुलोयबोहणत्थं, चप्पुडिंयै× दाउं तेहि तो भणियं । विण्णे ! परं तु पारं, गंतुं इच्छामि तो इत्ति ॥ ११ ॥ मिलिया दोण्ह*वि कूला, जाओ लोगस्स विम्हओ विउलो । नायरजणपरियरिया, तावसनिलयं गया स्सरी ॥ १२ ॥ पारद्धा धम्मकहा, लोगो संबोहिओ बहू तत्थ । पद्दाविया य समंगं, पंचसया तावसाणं पि ॥ १३ ॥ एवं पवयण- ॥ १४ ॥

मुग्धा-सिऊण स्सरी समागया नयरं । जाया य बंभदीवग-साहा मुणियपत्तसुसणाहत्तिऽ ॥ १४ ॥

+ पादपूर्णे । × “चप्पुडिंउं” अ. द. क. ,

“दोन्निवि” अ. । * “चप्पुडिओ” प. ।

तैः सुष्ठु सनाथा-शुक्ता ।

एते च विद्यामन्त्रादयः किमविशेषेण प्रयुज्यमाना दोषाः स्युरुत विशेषेणेत्याशङ्क्याह—‘पिण्डमिमे दुष्ट’चि ‘पिण्डार्थ’ मक्तादिनिमित्तं, प्रयुज्यमाना अपि इति गम्यते, न पुनः पुष्टालम्बनेऽपि । यदुक्तं कल्पमाण्ये—“एयाणि गारवह्णा, कुण-माणो आभियोगियं बंधे । वीयं गारवरहिओ, कुब्बं आराहगुच्चं च ॥ १ ॥” अस्या भावार्थः—एतानि कौतुक-भूतिकर्म-प्रश्नादीनि ‘गौरवार्थ’ ऋद्धिरससातगौरवनिमित्तं कुर्वाणश्चारित्र्यपि ‘आभियोग्यं’ कुदेवत्ववेद्यं-पारवश्यनिमित्तमित्यर्थः, कर्म बध्नाति, उपलक्षणत्वाच्चरणघर्मविराधकश्च भवतीत्येष तावदुत्सर्गः । द्वितीयं पुनरपवादपदमिदं, यदुत-गौरवरहितः कौतुकादीनि कुर्वन्नपि चारित्राराधकः स्यात् ‘उच्चं च’ उच्चैर्गोत्रं च कर्म निबध्नाति, न पुनर्विराधक आभियोग्यकर्मबन्धकश्च स्यादिति भाव इति । ‘इमे’चि ‘इमे’ एते अनन्तरोक्ता विद्यामन्त्रादयः । किमित्याह—‘दुष्टा’ गर्हिताः, प्रतिविद्यास्तम्भन-वधवन्धनादीनां, पापाजीवी-मायावी-कर्मणकारी चायं साधुरित्यादिलोकापवादादीनां, चरणविराधन-कुगतिगमनादीनां च दोषाणां कारणत्वात् । केवमेते दुष्टा ? इत्याह—‘यतीनां’ साधूनां, किंविशिष्टानां ? इत्याह—‘श्रुतवासितमतीनां’ सिद्धान्त-माचित्तुद्धीनां, एतच्च स्वरूपविशेषणं, साधूनां श्रुतवासितमतित्वव्यभिचाराभावादिति गाथार्थः ॥ ७४ ॥

अथ मूलकर्मलक्षणं षोडशं दोषमाह—

दी०—‘साधनयुक्ता’ जापहोमादिसाध्या ‘स्त्रीदेवता च’ देव्यधिष्ठिता अक्षरपङ्क्तिर्विद्या, सा पिण्डार्थं दोषाय । तथा ‘विपर्यये’ विद्यालक्षणवैपरीत्येन मन्त्रोऽसाधनो देवाधिष्ठितश्चेति भावः । तथाऽन्तर्द्वानादिफला-स्तिरोधानवशीकरणादिकार्य-साधकाश्चर्या ‘नयनाञ्जनादयो’ लोचनाञ्जनभालतिलकादयः ॥ ७३ ॥ तथा सौभाग्यदौर्भाग्यकराः श्रीचन्दनधूपादिद्रव्यविशेषा

योगाः स्युः । 'पादप्रलेपादय'श्चरणलेपमुख्या, आदिशब्दादन्येऽपि जलस्तम्भ-नभोगमनादिकरा औषधविशेषा योगा ज्ञेयाः । पिण्डार्थमिमे विद्यादयः प्रयुज्यमाना दुष्टाः, पुष्टालम्बने कदाचित्प्रयुक्ता अपि न दोषायेति भावः, केषां ? यतीनां 'श्रुतवासितमतीनां' सिद्धान्तमावितबुद्धीनामिति गाथाद्वयार्थः ॥ ७४ ॥ अथ मूलकर्मोख्यमाह—

मंगलमूलीणहवणाइ, गन्धभीवीवाहकरणघायाई । भववणमूलं कम्मं, ति मूलकम्मं महापावं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—मङ्गलमूलिकाभिलौक्यसिद्धाभिः 'स्नपनादि' सौभाग्यनिमित्तं मञ्जनादि, आदिशब्दाद्रक्षाबन्धनधूपनादिपरिग्रहः । तथा गर्भविवाहौ प्रतीतौ, तयोः प्रत्येकं 'करण-घातादि' निर्वर्त्तन-विनाशप्रभृति, आदिशब्दाद्गर्भस्तम्भ-कन्यका-भिन्नत्वाभिन्नत्वदोषकरणादिपरिग्रहः । एतच्च, च शब्दार्थस्य गम्यमानत्वाद्भक्ताद्यर्थं साधुना क्रियमाणं कार्यमाणं, चेति गम्यते, मूलकर्मोच्यत इति योगः । अन्वर्थमाह—'भववणमूलं कम्मं'ति 'भवनस्य' संसारकाननस्य 'मूलं' कारणं 'कर्म' क्रियेति हेतोः, किं ? 'मूलकम्मं'ति मूलकर्मोच्यत इति शेषः । किंविधं तदित्याह—'महापावं'ति महापापहेतुत्वान्महापापं—अत्यन्ताशुभं, अत एव भववणमूलमिदमित्युक्तं । तथाहि—एतेषु मूलकर्मरूपेषु स्वपन-गर्भाधान-विनाश-परिणयन-विधान-विघातादिषु पिण्डनिमित्तं साधुना क्रियमाणेषु कार्यमाणेषु वा षण्णां जीवनिष्कायानां वधादयो मैथुनप्रभृति-सदाभोगान्तरायादयः प्रद्वेष-श्रवचनोपघातादयश्च दोषाः कृता भवन्ति । तत्र गर्भाधानविनाशावधिकृत्येदमुदाहरणम्—

किल केनचिद्गोचरप्रविष्टेन पिण्डलिप्सुना साधुना दानशीला काचिद्वाजभार्या पृष्टा, यथा—भद्रे ! किं त्वमेवमधृतिमती दृश्यसे ? सा चावोचन्मे सपत्नी आपन्नसत्त्वा, तस्याश्च पुत्रः समादिष्टो देवज्ञेनेति । एतदाकर्ण्य साधुराह—यद्येवं, मा विषादं

कुरु, तवापि गर्भं करिष्यामि । ततो दत्तं तथाविधमौषधं साधुना, आहूतश्च गर्भः । ततः पुनरपि सैवमवादीत्—यद्यपि भगवन् ! त्वदीयौषधप्रभावान्मे सुतो भविष्यति, तथापि सपत्नीसुतात्कनिष्ठ एवेति “तद्दीर्घतैव पलाशानां” । ततः साधुना केनाप्युपायेन तत्सपत्न्या गर्भपरिशातनकार्यौषधं प्रदापितं, गलितस्तद्गर्भः, जातश्चेतरस्याः सुतः युवराजश्च संवृत्त इति ।

विद्याहं त्वङ्गीकृत्यायं दृष्टान्तः—किल कश्चित्साधुर्भिक्षार्थं क्वचित्कुले प्रविष्टः कामपि बृहत्कुमारीं दृष्ट्वा पिण्डलोभेन तज्जननीं प्रत्येवमाह, यथा—इयं तव दुहिता वयःप्राप्ता वर्त्तते, ततो वरायाप्रदीयमाना भवत्कुलं दूषयिष्यति, किञ्च—लौकिका अपि वदन्ति—“तावन्तो नरका घोरा, यावन्तो रुधिरबिन्दवः ।” ततः शीघ्रं प्रदीयतामियं वरायेति ।

कन्यकाभिन्नत्वदोषापरहणे एष दृष्टान्तः—किलैकः कश्चित्साधुर्भिक्षां परिभ्रमन् प्राप्तो दान[शील]श्राविकासत्कगृहं, दृष्ट्वा च साऽधृतिं कुर्वाणा पृष्ट्वा च किमधृतिं करोषि ?, तथा चोक्तं—“जो य न दुक्खं पत्तो, जो य न दुक्खस्स निग्गहसमत्थो । जो य न दुहिए दुहिओ, कह तस्स कहिज्जए ? दुक्खं ॥ १ ॥” साधुनोक्तं—एवमेतत्, केवलं “अहयं दुक्खं पत्तो, अहयं दुक्खस्स निग्गहसमत्थो । अहयं दुहिए दुहिओ, ता मज्झ कहिज्जए दुक्खं ॥ १ ॥” ततस्तथा भणितं—प्रत्यासन्नो मम दुहितुः पाणिग्रहणदिवसः, सा च भिन्नयोनिकेति । ततस्तेनौषधाचमनपानादिप्रदानेनाभिन्नयोनिः सा विहितेत्यलं विस्तरेणेति गार्थार्थः ॥ ७५ ॥

अथोक्तदोषनिगमनं उत्तरग्रन्थसम्बन्धं च चिकीर्षुराह—

दी०—मङ्गलमूलिकाभिः प्रतीताभिः ‘स्नपनादि’ सौभाग्यार्थं मञ्जनरक्षाबन्धधूपनादि, तथा गर्भविवाहयोः करणस्तम्भन-

घातनादि च, भवनस्य मूलमिदं कर्म स्यात्, तच्च महापापं, षड्जीववध-मैथुनप्रवृत्त्यन्तरायादिदोषजनकत्वादिति गाथार्थः ॥७५॥
अथोक्तदोषनिगमनश्रुतग्रन्थसम्बन्धं चाह—

इयं वृत्ता सुत्ताऽ, वतीस गेवसणेसणादोसा । गहणेसणदोसे दस, लेसेण भणामि ते य इमे ॥७६॥
व्याख्या—‘इति’ एवं-पूर्वोक्तप्रकारेण ‘वृत्त’चि ‘उक्ताः प्रतिपादिता, मयेति गम्यते । कुतः स्थानादुद्धृत्येत्याह—‘सुत्रात्’
पिण्डेषणाध्ययन तन्निर्गुक्त्यागमाद् ‘द्वात्रिंशद्’ आधाकर्मादीनां षोडशानां दोषाणामेवं मीलनाद्-
द्वात्रिंशत्सङ्ख्याः । के ? इत्याह—‘गवेषणा’ ग्रहणनिमित्तं भक्तादेस्वलोकना, तत्काले तद्विषया वा ‘एषणा’ उद्गमादिदोषनिरी-
क्षणा—विचारणेत्यर्थः, गवेषणेषणा, तदुपयोगिनो ‘दोषा’ दूषणानि-गवेषणेषणादोषाः । एषणा हि गवेषणा ग्रह-[णैषणा]-ग्रसैषणा
भेदात्रिप्रकारा सूत्रेऽभिधीयते, तदियता ग्रन्थेनाद्या प्रतिपादितेति । अथ द्वितीयां प्रतिपादयन्नाह—‘ग्रहणं’ पिण्डोपादानं,
तद्विषया वा ‘एषणा’ शङ्कितदिदोषनिरीक्षणा, तदुपयोगिनो ‘दोषा’ दूषणानि-ग्रहणेषणादोषास्तान् ‘दोषे’ति दशसङ्ख्यान्
तत्काले ‘लेशेन’ सङ्क्षेपेण ‘भणामि’ वच्मि ‘ते च’ ते पुनरिमे-एते वक्ष्यमाणा इति गाथार्थः ॥ ७६ ॥

अथ तानेव प्रस्तावितदोषान्नामतः सङ्ख्यातश्च दर्शयन्नाह—

दी०—इत्येवं ‘वृत्ता’ उक्ताः ‘सुत्रात्’ पिण्डेषणाध्ययनादेः, कियन्तस्ते ? द्वात्रिंशत्, गवेषणा—भक्तादेर्ग्रहणार्थविलोकना,
तत्कालं तद्विषयं वा ‘एषणा’ उद्गमादिदोषविचारणा, तस्य दोषाः । अत्र गवेषणा-ग्रहण-ग्रसभेदात्रिविधा एषणा, तत्राद्या
उक्ता, द्वितीयामाह—ग्रहणं भक्तादेस्तत्काले या एषणा, तदोषान् दशसङ्ख्यान् ‘लेशेन’ सङ्क्षेपेण भणामि, ते च इमे वक्ष्यमाणा

इति गार्थः ॥ ७६ ॥ आदौ नामान्याह—

संकियं-मखियं-निखियं-पिहियं-साहरियं-दायगुं-मीसे ।

अपरिणयं-लितं-छडियं, एसणदोसा दस हवंति ॥ ७७ ॥

व्याख्या—‘शुद्धितं’ सम्भाविताधाकर्मादिदोषं भक्तादि, इह च प्रथमैकचनान्तता सर्वत्र दृश्या, तथा दोषवतो निर्दे-
शेऽपि दोषदोषवतोरभेदाच्छङ्का-शङ्कारूप एषणादोष उक्तोऽवसेयः, तस्यैव विवक्षितत्वात्, एवं सर्वत्र । ‘अक्षितं’ आरूपितं
‘निक्षिप्तं’ न्यस्तं ‘पिहितं’ स्थगितं ‘संहृतं’ अन्यत्र क्षिप्तं ‘दायको’ दाता ‘उन्मिश्रं’ मिश्रीकरणं ‘अपरिणतं’ अप्रासुकादि ‘लितं’
खरण्टितं ‘छदितं’ परिशाटितं, इत्येवमेते ‘एषणादोषाः’ पिण्डग्रहणदूषणानि दश ‘भवन्ति’ स्युरिति गार्थासमासार्थः ॥ ७७ ॥

अथाद्यं शुद्धिताभिधानदोषं व्याख्यातुमाह—

दी०—इह दोषदोषवतोरभेदादेषणादोषः प्रथमैकचनान्तो द्वेयः । तत्र शुद्धितं-सम्भाविताधाकर्मादिदोषं भक्तादि १,
अक्षितं सचितादिभिः २, निक्षिप्तं तत्र न्यस्तम् ३, पिहितं तैः स्थगितम् ४, संहृतं तस्मादन्यत्र क्षिप्तम् ५, दायका
नालादयः ६, उन्मिश्रं सचितादियुक्तम् ७, अपरिणतं द्रव्यं भावो वा ८, लितं खरण्टितम् ९, छदितं परिशाटनावत्
१०, एवं एषणा दोषा दश भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७७ ॥ अथाद्यं शुद्धितमाह—

संकियगहणे भोगे, चउभंगो तत्थ दुचरिमा सुद्धा । जं संकइ तं पावइ, दोसं सेसेसु कम्मआई ॥ ७८ ॥

अन्नेहिं वि तारिसिया, विण्डत्तनिसामणे तहओ ॥ १ ॥” ति ३ । चतुर्थभङ्गकसम्भवस्त्वतिप्रतीत एवेति ४ । ‘तत्थ’ति ‘तत्र’ तेषु चतुर्षु भङ्गकेषु मध्ये ‘दुचरिम’ति ‘द्विचरमौ’ द्वितीयचतुर्थौ, किमित्याह—‘शुद्धौ’ निर्दोषौ, द्वयोरपि भोजनस्य निश्शङ्कितत्वेन शुद्धत्वात् । द्वितीयभङ्गभाविनश्च शङ्कितग्रहणदोषमात्रस्योत्तरशुभपरिणामेन शुद्धिसम्भवात् । तथा यं कञ्चन, दोषमिति योगः, ‘शङ्कते’ आरेकते-सम्भावयतीत्यर्थः, पिण्डग्राहकसाधुरिति गम्यते, तं ‘प्राप्नोति’ आपद्यते ‘दोषं’ दूषणं ‘सेसेसु’ति ‘शेषयोः’ प्रथमवृतीयभङ्गयोः, उभयत्रापि भोजनस्य शङ्कितत्वेनाशुद्धत्वात् । किंविधं दोषं ? इत्याह—‘कम्ममाइ’ ति ‘कर्मादि’ आधाकर्मौदेशिकप्रभृत्युद्गमदोषबोडशकं अक्षितनिक्षिप्ताधेषणादोषनवकं चेत्यर्थः । इति गार्थार्थः ॥ ७८ ॥

अथ अक्षितदोषं व्याख्यानयन्नाह—

दी०—‘शङ्कितस्य आधाकर्मवत्तया सन्दिग्धस्य ‘ग्रहणे’ स्वीकारे तथा ‘भोगे’ भोजने सति, जात्येकवचनाच्चतुर्भङ्गः+ स्यात्, यथा—शङ्कितग्रहणे लज्जादिवशादपृच्छायां तथैव सन्देहाच्छङ्कितपरिभोगः १, शङ्कितग्रहणे पश्चात्सन्देहापगमे सति भुञ्जानस्य निःशङ्कितभोगः २, निश्शङ्कितग्रहणं कुतोऽपि हेतोर्दोषाशङ्कायां शङ्कितभोगः ३, निश्शङ्कितग्रहणे निश्शङ्कितभोगः स्पष्टः ४, ‘तत्र’ तेषु द्वितीयचरमौ भङ्गौ शुद्धौ, निश्शङ्कितभोगादित्याह—यं कञ्चन दोषं शङ्कते साधुस्तं प्राप्नोति ‘शेषयोः’ प्रथम-वृतीयभङ्गयोः, शङ्कितभोगात् । किम्भूतं ? ‘कर्मादि’ उद्गमदोषबोडशकं अक्षणाधेषणादोषनवकं चेति भाव इति गार्थार्थः ॥ ७८ ॥ अथ अक्षितमाह—

§ “वियडत्त” प. ह. क. । + “भङ्गी” ह. ।

सच्चित्ताचित्तमविवक्ष्यं, दुहा तत्थ भूदगवणेहिं । तिविहं पढमं बीयं, गरहिय-इयरेहिं दुविहं तु ॥७९॥

व्याख्या—‘सच्चित्ताचित्तं’ति सचित्तेन अक्षितं यत्करादि, तदेव तद्योगाद् ‘सचित्तं’ सचेतनं, तच्च, एवमचित्तं चा-
चेतनं सच्चित्ताचित्तं, द्वन्द्वैकवद्भावात्सचित्तप्रक्षित-मचित्तप्रक्षितं चेत्यर्थः, इत्येवं अक्षित-मारूषितं ‘द्विधा’ द्विप्रकारं, भवतीति
शेषः, ‘तत्थ’ति ‘तत्र’ तयोर्प्रक्षितभेदयोर्मध्ये प्रथमं त्रिधा, भवतीति योगः, कथमित्याह—‘भू-दक-वनैः’ सचित्तप्रथिव्यम्बु-
वनस्पतिभिर्म्रक्षणभेदादिति गम्यते । ‘त्रिविधं’ त्रिप्रकारमेव, तेजोवायुत्रसैर्प्रक्षितत्वायोगात्, प्रथमं सचित्तप्रक्षितं भवति ।
‘बीयं’ति, वक्ष्यमाणपुनरर्थतुशब्दस्येह सम्बन्धाद्द्वितीयं पुनरचित्तप्रक्षितं, द्विविधमिति योगः, कथमित्याह—‘गर्हितेतराभ्यां’
लोकनिन्द्यानिन्द्यवस्तुभ्यां, प्रक्षणभेदादिति गम्यते, ‘द्विविधं’ द्विप्रकारं भवति, तुव्याख्यात एवेति गार्थार्थः ॥ ७९ ॥

एवं अक्षितस्वरूपमभिधायाऽथास्यैव विभागेनाऽकल्पनीयतां विमणिषुराह—

दी०—सच्चित्ताचित्तयोर्देयवस्तुनोर्योगान् अक्षितं द्विधा स्यात्, तत्र ‘भू-दक-वनैः’ सचित्तपृथ्वीजलवनस्पतिभिस्त्रिप्रक्षण-
भेदात्रिविधं प्रथमं, द्वितीयं त्वचित्तप्रक्षितं ‘गर्हितेतराभ्यां’ लोके निन्द्यानिन्द्यवस्तुभ्यां प्रक्षणभेदाद्द्विविधमिति गार्थार्थः
॥ ७९ ॥ एतदेव विशेष्यन्नाह—

संसत्तअचित्तेहिं, लोगागमगरहिंएहि य जईणं । सुक्कोऽल्लसच्चित्तेहि य, करमत्तं मविखयमकप्पं ॥८०॥
व्याख्या—संसत्तानि च-तान्येकेन्द्रियादिसत्त्वसम्भृतियुक्तानि, अचित्तानि च-दधिद्राक्षापानकादीनि संसत्ताचित्तानि,

तैस्तथा 'लोकश्च' पृथग्जन आगमश्चा-ऽर्हतप्रवचनं लोकागमौ, तयोर्मध्ये 'गर्हितानि' निन्दितानि यानि मद्य-मांस-वशा शोणित-मूत्र पुरीषादीनि, तानि लोकागम (ग्रन्थाग्रं. २०००) गर्हितानि, तैः, चः समुच्चये, अनेन चाऽसंस्कारगर्हिताचित्तद्रव्यमश्वि-तस्य कल्पनीयता प्रतिपादिता भवति । 'यतीनां' साधूनां, तथा 'सुकोलसचित्तेहि य'त्ति 'शुष्कार्द्रसचित्तै'र्नीरस-सरस-मचेतनैः, प्रक्रमात्पृथिव्य-म्बु-वनस्पतिलक्षणैर्वस्तुभिः, चः समुच्चये, अश्वितं अकल्प्यमिति सम्बन्धः । किं तदित्याह- 'करमत्तं'ति 'करश्च'दातुहस्तो 'मात्रं च' करोटिकादिलक्षणं भिक्षाभाजनं, द्वन्द्वैकवद्भावात् करमात्रं 'अश्वितं' स्वरणितं सदुभयमन्यतरद्वा, उपलक्षणत्वादेयद्रव्यं वा, किमित्याह- 'अकल्प्यं' अकल्पनीयं, यतीनामिति पूर्वेण योगः, अयमर्थो-न पूर्वोक्तद्रव्यैर्अश्विताभ्यां हस्तमात्राभ्यां दीयमाना शुद्धाऽपि भिक्षा यतीनां ग्रहीतुं कल्पते नाऽपि तैर्अश्वितं द्रव्यमादातुं युज्यते, सत्त्वोपघात-जनापवादादिदोषसम्भवादिति गार्थार्थः ॥ ८० ॥ अथ निक्षिप्तदोषं विवरीतुमाह—

दी०— 'संसक्तै'रेकेन्द्रियादिसत्त्वसम्भूतियुक्तरचितैस्तथा 'लोकः' पृथग्जनः 'आगमो'ऽर्हतप्रवचनं, तयोर्गर्हितैश्च-मद्य-मांस-वशा-शोणित मूत्र-पुरीषाद्यैस्तथा 'शुष्कार्द्रै'र्नीरस सरसैः सचित्तैः, प्रस्तावाद्भू दक-वनलक्षणेर्अश्वितं करमात्रं, करो-हस्तो 'मात्रं' करोटिकादिस्तदुपलक्षणादन्यदपि यतीनामकल्प्यं, सत्त्वोपघात-जनापवादादिदोषसम्भवादिति गार्थार्थः ॥ ८० ॥

अथ निक्षिप्ताख्यमाह—

पुढविदगअगणिपवणे, परित्तऽणते वणे तसेसुं च । निक्खित्तमचित्तं पि हु, अणंतरपरंपरमगेज्झं ॥ ८१ ॥

व्याख्या— 'पृथिवी' च मृत्तिका 'उदकं च' जलं 'अग्निश्च' तेजस्कायः 'पवनश्च' वायुः, द्वन्द्वैकवद्भावात् पृथिव्युदकाग्नि-

पवने, तस्मिन् सचित्ते मिश्रे चेति गम्यं, एवमुत्तरत्राऽपि, तथा 'परीत्तं च'-प्रत्येकं 'अनन्तं च' साधारणं परीत्तानन्तं, तस्मिन्, एकवचनान्तता च प्राग्वत्, क ? इत्याह-'वने' वनस्पतिकार्ये तथा 'त्रसेषु च' द्वीन्द्रियादिषु, चः समुच्चये, 'निक्षिप्तं' न्यस्तं-स्थापितमित्यर्थः । 'अचित्तमपि' प्राप्तुकमपि, देयद्रव्यमिति गम्यते, सचित्तं तावदग्राह्यमेवेत्यपिशब्दार्थः, ह्रस्वधारणे, तस्य चाग्राह्यमेवेत्यनेन योगः, कथं न्यस्तमित्याह-'अनन्तरं च' अव्यवहितं 'परम्परं च' वस्त्वन्तरव्यवहितं अनन्तर-परम्पर-न्यस्तं, क्रियाविशेषणं चैतत्, तत्र पृथिव्यामनन्तरनिक्षेपसम्भवो मण्डकादेरुदके नवनीतस्यानष्टतादेरङ्गाराव-स्थाग्नौ मण्डकादेः पवने तेनैव ह्रियमाणस्य शालि-पर्यटादेर्वनस्पतौ त्रसेषु च पूषकादेः, परम्परनिक्षेपसम्भवस्तु पृथिव्या-दिषु मण्डकादेरेव वस्त्वन्तरव्यवहितन्यस्तस्य भावनीयः, पवने तु चातपूरित-वस्त्व्यादिस्थितस्य वस्तुन इति, एतत्किमि-त्याह-'अगेज्झं' ति 'अग्राह्यमेव' साधूनां ग्रहीतुमयोग्यमेवेति, अत्रोत्तरत्र च चतुर्भङ्गादिचर्चो ग्रन्थान्तरादवसेयो वैषम्य-मयाच्च नेहाऽवतारित इति गार्थार्थः ॥ ८१ ॥

दी०-इन्द्रैकवद्भावात्पृथिव्यु-दका-ग्निर-पवने, सचित्ते मिश्रे वेति गम्यं, तथा 'परीत्तानन्ते' प्रत्येकसाधारणे 'वने' वनस्पतिकार्ये, तथा 'त्रसेषु' द्वीन्द्रियादिषु निक्षिप्तमचित्तमपि देयद्रव्यं 'हु'रिति निश्चये, अनन्तरं-अव्यवहितं 'परम्परं' वस्त्वन्तरव्यवहितं सद् अग्राह्यमिति गार्थार्थः ॥ ८१ ॥

अथ पिहिताख्यमाह-

वस्त्वन्तरव्यवहितं सद् अग्राह्यमिति गार्थार्थः ॥ ८१ ॥
सचित्ताचित्तपिहिण्, चउभंगो तत्थ दुट्ठमाइतिगं । गुरुलहुचउभंगिह्ले, चरिमे वि दुचरिमगा सुद्धा ॥८२॥

+ सालेवढ । X बस्स्यादि " अ. । [दीवडी-मशक] ।

व्याख्या—‘सचित्तं च’ चैतन्ययुक्तमचित्तं च-चेतनाविकलं सचित्ताचित्ते वस्तुनी, ताभ्यां ‘पिहितं’ स्थगितं, तत्र वस्तुनीति गम्यते, किमित्याह—‘चउभंगो’ति चतूरूपो भङ्गश्चतुर्भङ्गो, जातिनिर्देशाच्चत्वारो भङ्गका भवन्तीत्यर्थः, तद्यथा-सचित्तेन सचित्तं १ एवमचित्तेन सचित्तं २ सचित्तेनाऽचित्तं ३ अचित्तेनाचित्तमिति ४ । तत्र तेषु चतुर्षु भङ्गकेषु मध्ये, किमित्याह—‘दुष्टं’ दोषव-जीवपीडावहत्वात् । किं तदित्याह—‘आदित्रिकं’ प्रथमभङ्गत्रयं, चतुर्थं Xस्य का वार्तित्याह—‘गुरुलहु’ इत्यादि, ‘गुरु च’ प्रचुरभारान्वितं वस्तु ‘लघु च’ स्तोकभारं गुरुलघुनी, ताभ्यां चतुर्भङ्गो विद्यते यत्र स गुरुलघुचतुर्भङ्गवान्, तस्मिन्, इह च ‘आल-इल्ल-मण’ प्रभृतिप्राकृतप्रत्ययानां मतवर्थायार्थत्वात् ‘चउभंगिल्ले’ ति निर्देशेऽपि चतुर्भङ्गवतीति व्याख्यातं, चतुर्भङ्गश्चैवं ‘गुरु’ महदेयद्रव्यभाजनं ‘गुरुणा’ प्रभूतभारेण स्थाल्यादिना पिहितं १ एवं गुरु ‘लघुना’ स्तोकमारेण पिधानस्थाल्यादिना २ एवं लघुगुरुणा ३ लघुलघुना ४ । पूर्वोक्तचतुर्भङ्गकेभ्यश्च क्रमान्तरचतुर्भङ्गकोऽयं, मध्यमभङ्गयोः क्रमविपर्ययात् +, केत्याह—‘चरमेऽपि’ चतुर्थभङ्गकेऽपीत्यर्थः । ‘द्विचरमकौ’ द्वितीयचतुर्थवित्र, किमित्याह ‘शुद्धौ’ निर्दोषौ, पिधायकद्रव्यस्य लघुत्वेन निरपायत्वाच्चतयोः, न तु प्रथमचतुर्थीयौ, पिधायकद्रव्यस्य गुरुत्वेन तत्र पतनाद्यनेकदोषसम्भवादिति गार्थार्थः ॥ ८२ ॥

दी०—सचित्ताचित्ताभ्यां पिहिते देयद्रव्ये ‘चतुर्भङ्गो’X, [जातिनिर्देशाच्चत्वारो भङ्गाः], यथा—सचित्तेन सचित्तं १, साम्प्रतं संहतदोषमभिधातुमाह—

“चतुर्थकस्य” य. । + द्वितीयस्थाने तृतीयः प्राप्नोति, तृतीयस्थाने द्वितीयः प्राप्नोतीत्येवं क्रमविपर्ययः (टि० अ.)

X“भङ्गी” ह. ।

× सचित्तेनाचित्तं २, अचित्तेन सचित्तं ३, अचित्तेनाचित्तमिति ४ । 'तत्र' तेषु 'दुष्टं' सदोषं 'आदित्रिकं' प्रथममङ्गत्रयं, चतुर्थः कथं ? इत्याह—'गुरुलघुभ्यां' बहुभारस्तोकभाराभ्यां पिधानाभ्यां सचित्ताचित्तवच्चतुर्भंगिह्ये' चतुर्भेदवति चरमे भङ्गे द्वितीयचरमौ शुद्धौ, निरपायत्वादिति गथार्थः ॥ ८२ ॥

अथ संहृताख्यमाह—
स्त्रिविद्यऽन्नत्थमजोगं, मत्ताओ तेण देइ साहरियं । तत्थ सचित्ताचित्ते, चउभंगो कप्पइ उ चरिमे ॥ ८३ ॥

न्याख्या—यत् 'क्षिप्त्वा' प्रक्षिप्याऽन्यत्र पृथिवीकायादौ, किं तदित्याह 'अयोग्यं' दानानुचितं मृत्तिका-जल-तुषारादि दातुमनभिप्रेतं वा, कस्मादित्याह—'मात्रात्' करोटिकादेः स्वभाजनात् 'तेण' चि सावधारणत्वात् 'तेनैव' रिक्ती-कृतमात्रकैणैव 'ददाति' देयं वस्तु साधुभ्यः प्रयच्छति, गृहस्थ इति गम्यते, तत्संहृतमित्युच्यत इति शेषः । 'तत्र' तस्मिन् संहृते 'सचित्ताचित्ते' सचेतनाचेतने वस्तुनि, मिश्रस्य सचेतन एवाऽन्तर्भावात्, किमित्याह—'चतुर्भङ्ग'श्चत्वारो भङ्गा भवन्ती-त्यर्थस्तद्यथा—सचित्ते-पृथिव्यादौ सचित्तं-पृथिव्याद्येव संहरति १, एवमचित्ते-भस्मादौ सचित्तं २, सचित्तेऽचित्तं ३, अचित्तेऽ-चित्तं ४ । एवं भङ्गकानभिधाय तन्मध्ये यत्र कल्पते तमाह 'कप्पइ उ चरिमे' चि 'कल्पते तु' भक्तादि ग्रहीतुं युज्यते पुनः साधूनां 'चरमे' चतुर्थभङ्गके, नाऽद्यत्रिक इति गथार्थः ॥ ८३ ॥ अथ चतुर्थभङ्गकस्यैव विशेषं प्रतिपादयन्नाह—
दी०—क्षिप्त्वा अन्यत्र पृथ्वीकायादौ 'अयोग्यं' दानानुचितं मृत्तिका-जल-तुषादि दातुमनिष्टं वा 'मात्रात्' करोटिकादे-र्भाजनात् 'तेन' रिक्तीकृतमात्रकैणैव ददाति तत्संहृतं स्यात् । तत्र सचित्ताचित्ते वस्तुनि चतुर्भङ्गो यथा-सचित्ते सचित्तं १,

× " अचित्तेन सचित्तं २ सचित्तेनाचित्तं ३ " प. म. ।

सचिच्चेऽचिच् २, अचिच्ते सचिच् ३, अचिच्चेऽचिच् ४, संहस्तीति, एषु कल्पते 'तु' पुनश्चरमे भङ्गे इति गार्थः ॥ ८३ ॥

अत्रापि विशेषमाह—

तत्थ वि य थोवबहुपय-चउभंगो पढमतइयगाइण्णा । जइ तं थोवाहारं, मत्तगमुक्खिविय वियेरेज्जा । ८४ ।

व्याख्या—'तत्रापि च' चतुर्भङ्गकेऽपि, किं स्यादित्याह 'थोव-बहुपय-चउभंगो'ति स्तोकबहुलक्षणे ये 'पदे' अभिधाने, ताम्यां चतुर्भङ्गः स्तोकबहुपदचतुर्भङ्गः, स्यादिति शेषः, तद्यथा—'स्तोके' अल्पे तक्रादिके 'स्तोकं' स्वल्पं तक्रादिकमेव संहस्ति १, एवं +स्तोके बहुकं २, बहुके स्तोकं ३, बहुके बहुकं ४ । एतेषु च 'प्रथमतृतीयकौ' आद्यो-पान्त्यमद्भकौ, किमित्याह—'आचीणौ' भिक्षाग्रहणे साधुभिर्व्यवहृतौ । अत्रापि किमपि विशेषमाह—'जइ तं'मित्यादि, यदीत्यभ्युपगमे 'तं'ति तदेयसंहृतसत्कं 'थोवाहारं' ति स्तोकः कसग्रहणमात्ररूप 'आधारः' साहाय्यं यस्य, स्तोकं वा वस्तु आ-समन्ताद्वारयति, स्तोकस्य वा वस्तुन 'आधारः' स्थानं यत्तत्स्तोकाधारं-अल्पभारमित्यर्थः, बह्वाधारे हि भाजने उत्क्षिप्यमाणे दातृपीडादयो दोषाः स्युरिति स्तोकाधारविशेषणं, किं तदित्याह—'मात्रकं' स्थाल्यादिभाजनं 'उत्क्षिप्य' उत्पात्य, भूमौ स्थितेन हि भाजनेनाऽवनम्य तन्मध्याऽवस्थिते वस्तुनि दात्र्या दीयमाने अद्यो-भूमिभाजनयोरन्तरे कीटिका-द्युपमर्दः सम्भवतीति । किं कुर्यादित्याह—'वितरेत्' दात्री दधान्मात्रकमध्यगतं संहृतसंज्ञं वस्त्विति गार्थः ॥ ८४ ॥

अथ दोषदोषवतोरभेदादायकानभिधातुमाह—

+ अत्रापि भेदविपर्ययोऽस्ति (टि० अ.) । X " ष्यस्थिते " प. ट. क. ।

“पंडए १ बाइए २ कीवे ३, कुंसे ४ ईसालए ५ तथा । सउणी ६ तक्कम्मसेवी य ७, पक्खियापक्खिए वि य ८ ॥ १॥”

“सोगंधिए य ९ आसित्ते १०, वड्डिए ११ चप्पिए १२ तथा ।

मंतो १३ सहिओवहयए १४, इसिसत्ते १५ देवसत्ते य १६ ॥ २ ॥”

तथा नारीस्वरानुकारिस्वरो महन्मेहनान्वितः सशब्दफेनमूत्रप्रकृतिः पृष्ठा[पृष्ठा]वलोकनकलितमन्दगतिः शीतलमृदुगात्रः स्त्रीवत्प्रलम्बपरिधानरुचिरमीक्षणं कटिहस्तदानशीलो वामकरतलन्यस्तदक्षिणहस्ततलपर्यस्तमुखवृत्तिश्च, सविलासलोचनः सवि-
अमभ्रूक्षेपकारी स्वात्मनि स्त्रीमण्डनकेशवन्धविधायी प्रच्छन्नस्नानमूत्रोच्चारकारकः प्रमदाकर्मकरणरतिलज्जालुः पुरुषवर्गे प्रग-
तभश्च स्त्रीसमाज इत्यादिलक्षणलक्ष्य+श्च, एतेन च दीयमाना भिक्षा न ग्राह्या, अनेकदोषसम्भवात्, ×यदाह-“आयपरोभय-
दोसा, अभिक्खगहणम्मि” भिक्षाया इति शेषः, “खोभण नपुंसे । लोगदुगुंछा संका, एरिसया नूणमेते+वि ॥ १॥”

अपवादस्तु वद्धितचिप्पितमन्त्रौषध्युपहतमुनिदेवशप्तादिषु केषुचिदप्रतिसेविनपुंसकेषु* ददत्सु भिक्षा ग्राह्येति ३ ।
तथा ‘वेविर’ ति ‘वेयिता’ †कम्पमानशरीरः, प्राकृते च “तुन इर” इति वचनात् ‘वेविर’ इति स्यात्, स हि वेपमानत-
नुत्वाद्भिक्षां प्रयच्छन् परिशतन-भाजनभङ्गादीन् दोषान् करोतीति तद्वर्जनं, अपवादतोऽस्मिन्नपि दृढभाजनभिक्षाग्रहे गृह्यत

+ “लक्षितश्च” मां, । × “यत आह” प. ह. क. य. । † “णमेएवि” य., “णमेएवि” प. ह. क. “णमेएवि” अ ।

‡ मुनिना, कोऽर्थः ? ऋषिणा देवेन वा शप्ताः सन्तः, कोऽर्थः ? आक्रोशिताः सन्तो ये नपुंसका भवन्ति, तेष्वित्यर्थः । (टि० अ.)

* नपुंसककार्यरहितेष्वित्यर्थः (टि० अ.) । † “वेपितः” मां. ।

इति ४ । तथा 'ज्वरितो' ज्वरोगवान्, तद्विज्ञाग्रहणे हि ज्वरसङ्क्रमण-जनापवादादयो दोषाः स्युरतो न ग्राह्या, शिवज्वरेः तु यतनया ग्राह्याऽपीति ५ । तथा 'अन्धो' विगलितलोचनः, तस्य हि भिक्षां ददतः कायवध-स्खलन-पतन-भाजनबहिर्भक्तक्षेपण-जनवचनीयतादयो दोषाः स्युरिति न ग्राह्या, यदि पुनः सोऽप्यन्येन पुत्रादिना विधृतो भिक्षां वाऽन्येनैव धृतां ददाति, तदा पूर्वोक्तदोषाभावाद्ग्राह्याऽपीति ६ । तथा 'अन्यक्तो' बालो, जन्मतो वर्षाष्टकाम्यन्तरवर्ती, स चाऽनभिज्ञत्वात्साधुभिक्षाप्रदाने नाऽधिक्रियते तज्जन्यादेः प्रद्वेषसम्भवाच्च, श्रूयते चाऽत्रोदाहरणं—

इह मदिगा अगरी, आसेसा सा नियं सुयं मणिउं । समणण दिज्ज भिक्खं-ति तो गया निययखित्तिम्मि ॥ १ ॥ अह भिक्खवद्धा एगो, समागओ तीए मंदिंरं समणो । तो धूयाए दिन्नं, कूरकरंवाइ से सवं ॥ २ ॥ अवरल्लकालसमए, समागया खंतिया मणइ धूयं । आणेहि पुत्ति ! कूरं, जेणं भुंजामि सा मणइ ॥ ३ ॥ साहुस्स मए दिन्नो, ता माया मणइ सुहु मे विहियं । संपइ जं अवसेसं, चिट्ठइ तं देहि Xमज्झं ति ॥ ४ ॥ तो धूयाए कहियं, दिन्नं सवं पि साहुणो अम्मो ! । तो रुद्धाए तीए, मणियं सवं पि किं पावे ! ॥ ५ ॥ तुमए दिन्नं ? सा मण-इ साहुणो +जाइअम्मि पुणरुत्तं । इय सोउं सा रुद्धा, सामागया खरिपांसमि ॥ ६ ॥ जंपेइ मज्झ गेहं, मुसियं सवं पि साहुणा तुम्ह । तत्तो तीए समक्खं, उवगरणं खरिणा हरिउं ॥ ७ ॥ निच्छूढो सो साहु, नियगच्छाओ निवारिओ तीए । पच्चागयभावाए, पवेसिओ तो पुणो गुरुणा ॥ ८ ॥ इति, परं बालोऽपि यदि दक्षः स्यात्तदा तेन दीयमानं भिक्षामात्रं मात्रादिवचनतः प्रभूतं वा अविचारितमेव ग्राह्यं ७ । तथा 'मत्तो'

† शान्तज्वरे (टि० अ.) । X "मज्झंमि" भां. अ. य. । + "जाइयग्ग्धि" प. ह. क. य. ।

मदिरादिमदविह्वलः, स चाशुचित्वा-लिङ्गना-हनन-भाजनभङ्गकरणादिदोषदुष्टत्वात्साधुभिषादानायोग्यः, सोऽपि यदि मनाग्-
मत्तोऽसागारिकप्रदेशस्थः॥ शुचिहस्तः श्रावकश्च स्यात्तदा योग्यः ८ । तथोन्मत्तो-हृष्टः ग्रहगृहीतादिरस्याऽपि मत्तोक्तदोष-
दुष्टत्वाद्दोऽपि भिषा न ग्राह्या, नवरं यदि सोऽपि शुचिर्भद्रकश्च स्यात्तदा ग्राह्याऽपीति ९ । तथा 'छिन्नकरः' कर्त्तितहस्त-
स्तथा 'छिन्नचरणो' लूनपादः, एताभ्यां च सकाशाद्विज्ञा न ग्राह्या, दानासमर्थत्वाल्लोकापवादादिदोषसम्भवाच्च, केवलं यद्येता-
वसागारिकस्थानस्थौ भवतश्छिन्नचरण उपविष्टश्च स्यात्तदा ग्राह्याऽपीति १०-११ । तथा 'प्रगलितो' गलत्कुष्ठस्तद्विज्ञाग्रहणे
हि साधोरपि कुष्ठरोगसङ्क्रान्तिः स्यात्, तदीयोऽङ्गुलास-त्वक्संस्पर्श स्वेद-मल मूत्रो-चार-आहार-लालादिभिः शरीरान्तरे तत्सङ्क्र-
मणस्याऽभिहितत्वात्, ततो न ग्राह्या, ददुःप्रसुप्तिकुष्ठिनि X चोक्तदोषाभावाद्ग्राह्याऽपीति १२ । तथा 'नियल'ति सूचकत्वा-
न्निगडितः-अयोमयपादवन्धनान्वित इत्यर्थः, तथा 'अंदुय'ति अत्राऽपि सूचकत्वादन्दुकवद्धः-दारुमयकरवन्धननियन्त्रित,
एताभ्यां सकाशात्परितापना-ऽप्यतनादिदोषसम्भवान्विज्ञा न ग्राह्या, यदि च निगडवद्धः सविक्रमोऽविक्रमश्चोपविष्टोऽसागा-
रिकप्रदेशस्थो ददाति तदा ग्राह्या, अन्दुकवद्धे च दानशक्तेरेवाऽभावान्नाऽस्त्यपवादः १३-१४ । तथा 'पादुकारूढः' काष्ठादि-
मयोपान्तत्समारूढः, स हि भिक्षां प्रयच्छन् दुर्व्यवस्थितत्वात्कदाचिन्मृत्पतति कीटिकादिसन्धविषाधनां च करोतीत्यतः परि-
ह्रियते, यदि चाचल एवासौ किमपि ददाति तदा गृह्यत एवेति गार्थार्थः १५ ॥ ८५ ॥ तथा—

दी०—'स्थविरो' वृद्धः सप्ततिवर्षोपरिवर्त्ती १, अप्रभु-दैयस्यास्वामी २, पण्डो-नपुंसकः ३, वेपिरः-कम्पमानाङ्गः ४,

॥ एकान्तप्रदेशस्थः । X श्वेतकोट (५० अ.) । † "तापनपतनादि०" प. ह. क. "०तापनादि०" अ. य. । * "०चित्प्रपतति" भां. ।

ज्वरितो-ज्वरार्त्तः ५, अन्धो-दृष्टिरहितः ६, अव्यक्तो-बालो वर्षाष्टकान्तर्वर्त्ती ७, मत्तो-मदिरामदविह्वलः ८, उन्मत्तो-
ग्रहादिगृहीतः ९, एषु द्वन्द्वैकत्वादेकवचनं, इत्थम्भूते दायके सति भिक्षा न ग्राह्येति योगः । तथा 'छिन्न'शब्दस्य पूर्वनिपाता-
च्छिन्नकरश्छिन्नचरणश्च स्पष्टौ ११, प्रगलितो-गलत्कुष्ठः १२, सूचकत्वान्निगडितो लोहमयपादबन्धनान्वितः १३, एवं अन्दु-
कितो-दारुमयकरबन्धनान्वितः १४, पादुकारूढः-काष्ठादिमयोपानचटितः १५, इति गार्थार्थः ॥ ८५ ॥ इदमेवाह—
खंडे^{१३} पीस^{१४} भुंज^{१५} ई^{१६} कर्त्त^{१७} ई^{१८} लोठे^{१९} ई^{२०} विविखण^{२१} इ^{२२} पिंजे^{२३} । दल^{२४} ई^{२५} विरोल^{२६} ई^{२७} जेमई^{२८}, जा गुठि^{२९} विणि बालवच्छो^{३०} य ॥

व्याख्या—अत्र वक्ष्यमाणो 'या' शब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते, ततश्च या काचिन्महिला 'खण्डयति' उदूलक्षिप्तानि
शाल्यादिवीजानि मुशलघातैः श्लक्ष्णीकरोतीत्यर्थस्तथा दीयमाना भिक्षा न ग्राह्या, बीजसङ्घट्टनाद्यारम्भसम्भवात्, साऽपि
यदि साधुमागतमवलोक्य स्वयोगेनोत्थिप्तमलग्नबीजं च मुशलं निरपायप्रदेशे विनिवेश्य ददाति तदा गृह्यते १६ । तथा
'पिनष्टि' शिलायां तिलामलककुस्तुम्बुरुलवणजीरकादि मृदूनातीत्यर्थः, अनयाऽपि दीयमाना न कल्पते, तिलादिसङ्घट्टनसङ्गा-
वान्निक्षाखरणिटकरप्रक्षालनसम्भवाच्च, यदि तु पेपणसमाप्तौ प्रासुकं वा पिषती ददाति तदा कल्पते १७ । 'भुञ्जति' चनक-
यवगोधूमादीनिग्निप्रतप्तकडिल्लकादौ स्फोटयतीत्यर्थः, तथा दीयमानं न कल्पते, कडिल्लकादिप्रक्षिप्तस्य चनकादेर्दाहसम्भ-
वात्, यदि चाऽप्रेतनं चनकादि भृशोत्तारितमन्यच्च करे न गृहीतं स्यात्तदा कल्पते १८ । तथा 'कर्त्तयति' रूतं सचक्रेण
सूत्रं करोतीत्यर्थः १९ । तथा 'लोठयति' कर्पासं लोठिन्यां कणकेन निरस्थिकं करोतीत्यर्थः २० । तथा 'विक्खिणइ'
त्ति 'विकीर्णयति' रूतं कराभ्यां पौनःपुन्येन श्लक्ष्णयति २१ । तथा 'पिञ्जयति' रूतं पिञ्जेन मृदूकरोति २२ । एताभिश्च-

तसुभिरपि दीयमानं न कल्पते, कार्पासिमास्थिकसङ्घट्टन-देयवस्तुखरण्टितहस्तधावनादिदोषसम्भवात्, यदि च कर्त्तयन्त्यपि
सूत्रं तन्तुश्वेतताविधायिना शङ्खचूर्णेन हस्तौ न धवलयति, धवलितौ वा शौचानाग्रहशीलतया भिक्षां दत्त्वा न प्रक्षालयति,
लोठयन्ती विकीर्णयन्ती पिञ्जयन्ती च कार्पासं तदस्थिकांश्च न सङ्घट्टयति, देयद्रव्यखरण्टितकरधावने जलं च न विराध-
यति तदा कल्पत इति २२ । तथा '५-दलति' सचित्तगोधूमादिधान्यं घग्नेन पिनाष्टि, इयं हि भिक्षादानायोत्तिष्ठन्ती बीजानि
सङ्घट्टयति दत्त्वा च कसौ प्रक्षालयतीति न गृह्यते, यदि च स्वयोगेन मुक्तदलनव्यापाराऽचेतनं वा किञ्चिद्दलन्ती ददाति दत्त्वा
च हस्तप्रक्षालनं न करोति तदा गृह्यत इति २३ । तथा '४-विलोलयति' करमन्यनादिना दध्यादि मथ्नाति, सा हि संसक्त-
दध्यादिलिप्तकरा भिक्षां ददती सत्तमधं विदध्यादिति न गृह्यते, यदि चासंसक्तदध्यादिकं मथ्नन्ती दद्यात्तदा गृह्यत इति
२४ । तथा 'जेमह' त्ति 'जेमति' भुङ्क्ते-ऽभ्यवहरीत्यर्थः, भुङ्क्षाना ह्याचमनं विधाय यदि साधुभ्यो दद्यात्तदाऽष्कायविरा-
घना, अथैतद्दोषभयात्तदकृत्वा वितरेत्तदोच्छिष्टमप्येते न त्यजन्तीत्यादिजनापवादः स्यात्तत्र च महान्दोषो, यदाह—“छक्काय-
दयावंतो, वि संजओ दुल्लहं कुणइ वोहि । आहारे निहारे, दुगुंछिए पिंङ्गहणे वा ॥ १ ॥” इत्यतो न कल्पते,
यदि च कवलं मुखेऽक्षिपन्ती तदा चोपनतसाधुभ्य उत्थाय दद्यात्तदा कल्पत इति २५ । तथा या काचिन्महिला
गुर्विण्यापन्नमन्त्रा स्यात्तत्सकाशाद्दृच्छनिर्गता जिनकल्पिकादयः प्रथमदिनादारभ्य भिक्षां न गृह्णन्त्येव, स्थविरकल्पिका-
स्तत्त्वष्टौ मासान् यावद्गृह्णन्ति, नवममासे तु निषीदन्तीत्यानाभ्यां दीयमानं न गृह्णन्ति, गर्भपीडासम्भवात्, स्वभावस्थितया

+ “दलयति” य. । X “विरोलयति” ह. क. ।

तु दीयमानं गृह्णन्त्यपीति २६ । तथा 'बालवत्सा' स्तन्योपजीविशिशुका, चः समुच्चये, तथा दीनमानं न कल्पते, निक्षि-
प्तबालस्य मार्जारदिभ्यो विनाशसम्भवात्, निक्षिप्यमाणस्योत्क्षिप्यमाणस्य चातिमुकुमारत्वेन परितापनासम्भवाच्च । अत्र
चायं वृद्धसम्प्रदायः—गच्छवासिनो यदि क्षीराहारं बालकं पिबन्तं निक्षिप्य जननी ददाति, तदा रोदितु वा मा वा, न
गृह्णन्ति, अथाऽन्यदपि श्लेपीहकाद्याहारमाहारयति पिबंश्च निक्षिप्तस्ततो यदि न रोदिति तदा गृह्णन्ति, अथ रोदिति ततो न
गृह्णन्ति, अथ स्तन्यजीवी इतरोवाऽपिबन्नेव निक्षिप्तस्ततो यदि न रोदिति तदा न परिहरन्ति, अथ रोदिति ततः परिहरन्त्ये-
वेति । गच्छनिर्गताः पुनर्जिनकल्पिकादयो यावत् स्तन्यजीवी बालकस्तावत् पिबन्नपिबन्नेव वा निक्षिप्यतां रोदितु वा मा
वा, न गृह्णन्त्येव, यदा चाऽन्यदप्याहारयितुमारब्धो भवेत्तदा यदि पिबन्निक्षिप्यते, ततो रोदितु वा मा वा न गृह्णन्त्येवाऽ-
थाऽपिबन्नेव निक्षिप्तस्ततो यदि रोदिति तदा परिहरन्त्येवाऽथ न रोदिति ततो न परिहरन्ति २७ । इति गाथार्थः ॥ ८६ ॥

दी०—या स्त्री 'खण्डयति' उदूखलमृशैः सचिच्चं श्लक्ष्णयति १६, पिनष्टि-जीरकादि मृदाति १७, भृञ्जति-चणका-
दाँस्तप्तकडिहल्लकादौ+ स्फोटयति १८, कर्चयति-पूणिकाः सूत्रीकरोति १९, लोटयति-लोहिन्यां कणकेन कर्पासं निर्वीजयति
२०, विकीर्णयति-कराभ्यां पुनःपुनस्तूलकं सूक्ष्मयति २१, पिञ्जयति-रूतं पिञ्जनेन मृदूकरोति २२, दलति-घरद्वेन सचित्तं
पिनष्टि २३, विरोलयति-दध्यादिमथ्नाति २४, जेमति-युक्ते २५, या काचिन्महिला गुर्विणी-अष्टमासिकगर्भा, जिनकल्पि-
कादयः प्रथममासगर्भामपि त्यजन्ति २६, बालवत्सा च-स्तन्योपजीविशिशुकेति २७ गाथार्थः ॥ ८६ ॥ अत्रैवाह—

* “अवलेही” इति पर्याय अ पुस्तके । + “प्लकडिवल्लकादौ” क० ।

तथा—

तद् छक्काए गिण्हँइ, घट्टँइ आरभँइ खिवँइ दट्टु जई । साहारण-चोरियँगं, देइ परैकं परैकं वा ॥८७॥
 व्याख्या—तथेति समुच्चये येति पदं सर्वत्रेहाऽपि सम्बध्यते, ततश्च या काचिदगारिणी 'पट्कायान्' लवणो-दका-ग्नि-
 पवनपूरितवृत्ति-फल-मत्स्यादिजीवममूहान्, किमित्याह—'गृह्णाति' हस्ताभ्यामादेत्ते, तथा दीयमानं, न कल्पत इति सर्वत्रा-
 योजनीयं २८ । तथा 'घट्टयति' पट्कायानेव शेषशरीरावयवैः सङ्घट्टयति, अयमर्थः—ऋणरोपितवदरकरीरजपाकुसुमदाडिम-
 पुष्पादीनि यस्तकस्थितसिद्धार्थराजिकाशतपत्रिकाकुसुमादीनि गलावलम्बिताम्लानमालतीमालादीनि परिधानाद्यन्तरस्थापित-
 सरसवृन्तवाग्मूलपत्रादीनि च शरीरेण चलयतीति २९ । तथा 'आरभते' पट्कायानेव विनाशयति, तत्र खननमर्दनादिना
 पृथिवीकायं मज्जनवस्त्रधावनानादिनाऽष्कायं उल्मुकघट्टनानादिनाऽग्निमुष्णभक्तादेः फुल्करणादिना मारुतं फलादेः कर्त्तव्यादिना
 वनस्पतिं स्फुरन्मत्स्यादिच्छेदनादिना व्रसकायं विराधयतीति भावना ३० । तथा 'क्षिपति' प्रकृतपट्कायानेव भूम्यादौ
 मुञ्चति, किं कृत्वेत्याह—'दृष्ट्वा' अवलोक्य, कानित्याह—'यतीन्' साधून्, यतिभिक्षादानबुद्धयेति तात्पर्यम् ३१ । तथा
 'साधारणं' बहुवायत्तं, तद्दातीति योगः, तत्र च साधारणानिष्टवद्दोषा वाच्याः ३२ । 'चौरितकं' चौरिकया गृहीतं
 'ददाति' भक्त्यादिना साधुभ्यः प्रयच्छति, तत्र च दोषाः प्रतीता एव ३३ । तथा 'पराकयं' परसत्कमथवा 'परार्थं'
 परनिमित्तं, कार्पटिकादिदानाय कल्पितमित्यर्थः । 'वा' विकल्पे, ददाति । अत्र च परसत्के तत्स्वामिनाऽननुज्ञातेऽपरभिक्षा-
 चरदानाय कल्पिते च दीयमानेऽदत्तादानान्तरायादयो दोषाः स्युः ३४-३५ । इति गार्थार्थः ॥ ८७ ॥ तथा—

पिण्ड-
विशुद्धि-
टीकाद्रयो-
पेतम्
॥ ७९ ॥

ग्रहणैषणा-
दशके षष्ठं
दायकदोष-
निरूपणं
सप्रभेदम् ।

॥ ७९ ॥

दी०—तथा या स्त्री षड्जीविकायान् गृह्णाति हस्ताभ्यां २८, घट्टयति-तानेव शरीरस्पर्शादिना २९, आरभते-षट्कायं पाकाद्यर्थं विनाशयति ३०, क्षिपति-दृष्ट्वा यतीन् भिक्षादानोद्यता षट्कायं भूमौ मुञ्चति ३१, साधारणं-बह्वायत्तं ३२, चौरितकं-चौरिकया गृहीतं ३३, ददाति, तथा 'पराक्यं' परकीयं ३४, अथवा 'परार्थ' कार्पटिकादीनां कल्पितं ३५, इति गाथार्थः ॥ ८७ ॥

अस्मिन्नेवाह—
इति गाथार्थः ॥ ८७ ॥
अवद्वैलिं × उवत्तैइ, पिठराइ तिहा सपच्चवाया जा । देतेसु एवमाइसु, ओहेण मुणी न गिणहंति ॥ ८८ ॥
व्याख्या—इहाऽपि येति पदं प्रतिपदं सम्बन्धनीयं, ततश्च या काचिन्नारी 'स्थापयति' साधुदानायोग्यता सती मूल-स्थालीतः समाकृत्य स्थगनिकादौ न्यस्यति, किमित्याह—'बलि' उपहार-मग्रकूरमित्यर्थः, तथा दीयमाना भिक्षा न कल्पते, प्रवर्त्तनादिदोषसम्भवात् ३६ । तथा 'उद्वर्त्तयति' साधुदानबुद्ध्या परावर्त्तयति-नमयतीत्यर्थः । किं तदित्याह—'पिठरादि' स्थाल्यादि, अत्र च कीटिकादिसत्त्वघातः स्यात् ३७ । तथा 'त्रिधा' ऊर्ध्वाधस्तिर्गलक्षणैस्त्रिभिः प्रकारैः 'सप्रत्यपाया' काष्ठकण्टकगवादिभ्यः सकाशात्सम्भाव्यमानाभिघाताद्यनर्था या काचिद्वनिता स्यात्तया दीयमानं न कल्पत इति ३८ । इह च कण्डनादिव्यापारस्य तदुचितत्वादानप्रवृत्तौ च प्रायस्तासां मुख्यत्वाच्च + कण्डयतीत्यादिना स्त्रीणां विशेष-पणानि विहितानि, न तु पुरुषादीनां व्यवच्छेदकानि, ततो लिङ्गव्यत्ययेन पुरुषाणामुचितनपुंसकानां च यथासम्भवमेता-न्यायोजनीयानि । अत्राऽऽह-ननु अक्षितसंहतानिसृष्टादिष्वपि द्वारेषु षट्कायान् गृह्णातीत्यादिद्वाराणां केषाञ्चिदर्थो व्याख्यातः ।

× भां. क. म. । " उयत्तइ " अ. य. । " ओयत्तइ " प. ह. । + " कण्डतीत्यादिना " अ. प. ह. क. य. ।

एव, तत्किं पुनरिह तद्गुणनेन ? इत्युच्यते—तत्र अक्षितादिद्वारानुरोधेनह तु दायकद्वारवशेनेत्यदोषः । 'न चैकस्याऽपि वस्तु-
नोऽनेकदोषनिपातो नोपपद्यते' अस्य न्यायस्य तत्र तत्र प्रसिद्धत्वादेवमन्यत्राऽपि लक्षणसाङ्ख्ये समाधानं वाच्यमिति । एवं
दायकानभिधायीयाऽथैतेषु ददत्सु साधुभिर्यद्विधेयं तत्साक्षाद् ग्रन्थकार एवाभिधातुमाह 'दितेसु' इत्यादि 'ददत्सु' वितरत्स्वेव-
मादिषु स्थविराप्रभुप्रभृतिष्वदिशब्दात् पदकायान् पादाभ्यामवगाहमानासंस्कृतद्रव्यलिप्तकरमात्रेत्यादीनामागमोक्तदावृविशे-
षाणां ग्रहः, 'ओघेन' सामान्येनोत्सर्गेणेत्यर्थः, अपवादतस्तु यथासम्भवं गृह्णन्त्यपि । अयं चाऽर्थः प्राग्भावित एवेति न पुनः
प्रतन्यते । 'मुनयः' साधवो 'न' नैव 'गृह्णन्ति' स्वीकुर्वन्ति, भक्तादीति गम्यत इति गार्थार्थः ॥ ८८ ॥

अथोन्निमश्रद्वारं विवरीतुमाह—

दी०—या स्त्री साधुदानोद्यता स्थालितः स्थापयति, 'बलि' अग्रकूरं ३६, उद्वर्त्तयति—नमयति 'पिठरादि' स्थाल्यादि ३७,
तथा 'त्रिधा' ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्लक्षणैस्त्रिभिः प्रकारैः 'सप्रत्ययाया' काष्ठकण्टकगवादिभ्यः सकाशात्सम्भाव्यमानाभिघाताद्यनर्था
या स्त्रीति ३८, इह ख(क)ण्डयतीत्यादिषु प्रायः स्त्रीणां मुख्यत्वाच्चद्विशेषणानि कृतानि । तथा च प्राक्षितानिसृष्टादिदोषाणां
केपाञ्चिदर्थः पुनरुक्तोऽप्यत्र दायकाश्रितत्वान्न दुष्टः, तथा स्वलनासमाधानलोकापवाद+प्रवृत्तिरोगसङ्क्रमषट्पायविराधनादयो
दोषा यथार्हमेतेषु भावनीयाः । एवं ददत्सु 'एवमादिषु' स्थविरादिदायकेषु, आदिशब्दादन्येष्वपि तद्विधदोषदुष्टेषु 'ओघेन'
उत्सर्गेण मुनयो भक्तादि न गृह्णन्ति, अपवादतस्तु तद्विधदोषसम्भावनायां गृह्णन्तीति गार्थार्थः ॥ ८८ ॥

+ "० पवादाप्रवृत्ति" क० । "० पवादाप्रवृत्ति" प० । "पवादाप्रवृत्ति" अ० ।

अथोन्मिश्राख्यमाह—

जोगमजोगं च दुवे, वि मीसिउं देइ जं तमुम्मीसं । इह पुण सच्चित्तमीसं, न कप्पमियरम्मि उ विभासा ।

व्याख्या—‘योग्यं’ साधुदानोचितमोदनादि, तथा ‘अयोग्यं’ तद्विपरीतं सचेतनं तुषादि वा, चः समुच्चये ‘द्वे अपि’ द्विसङ्ख्ये अपि वस्तुनी ‘मिश्रयित्वा’ एकीकृत्य, इह च मिश्रणं मीलनमात्रमेवाऽवसेयं, न तु करम्बीकरणं, तस्य कृतौ देशिकत्वेनाऽभिहितत्वात् । उन्मिश्रणं चाऽनाभोगेन, केवलं दीयमानं स्तोकं स्यादिति लज्जया, पृथग्दाने वेला लगतीत्यौत्सुक्येन, मीलितं मिष्टं स्यादिति भक्त्या, नियममङ्गो भवत्वेतेषामिति प्रत्यनीकतया वा कुर्यादिति । किमित्याह—‘ददाति’ यतिभ्यो वितरति, गृहस्थ इति गम्यते, यत्तदुन्मिश्र-मुन्मिश्राभिधानमुच्यत इति शेषः, इह पुन-रुन्मिश्रं पुनः सचित्त-मिश्र-बीज-कन्द-हरितादिमिश्रितं देयद्रव्यमपि दात्र्या दीयमानं, किमित्याह ‘न नैव’ कल्पनीयमितरस्मिंस्तु-अचित्तमिश्रे पुनर्विभाषा-तत्किञ्चित्कल्पनीयं किञ्चिन्नेत्येवंलक्षणा विकल्पना, स्यादिति शेषः, एतदुक्तं भवति—अत्राऽपि सचित्तेन सचित्तं मिश्रितं १, एवमचित्तेन सचित्तं २, सचित्तेनाऽचित्तं ३, अचित्तेनाऽचित्तं ४, इत्येवं लक्षणाश्चत्वारो भङ्गा भवन्ति, तेषु च मध्ये आद्यमङ्गत्रये न कल्पते, देयद्रव्यस्य सचित्तमिश्रत्वेनाकल्पनीयत्वात्, चरममङ्गसत्क्रयोश्च स्तोक-बहुपदसमुत्थयोः प्रथमचतुर्थीयमङ्गक्रयोः संहतदोषोक्तविधिना कल्पत इति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥

साम्प्रतमपरिणतदोषमभिधातुमाह—

दी०—‘योग्यं’ साधूनामुचितं देयं वस्तु ‘अयोग्यं’ तद्विपरीतं, द्वे अपि ‘विमिश्र्य’ एकीकृत्य अनाभोगास्तोक्तत्वा-

दौत्सुक्यात्प्रत्यनीकत्वाद्वा ददाति यद्द्वयं तदुन्मिश्राख्यं स्यात्, इहोन्मिश्रे पुनः सचित्तमिश्रं न कल्प्यं, अशुद्धत्वात्, इतरस्मि-
स्तचित्तमिश्रे 'विभाषा' किञ्चित्कल्पते किञ्चिन्नैवेति, कोऽर्थः ? सचित्ताचित्तयोर्मिश्रत्वे चतुर्भङ्ग्यां संहतवत् स्तोकाबहु-
पदभेदादचित्तमिश्रस्य चतुर्विधत्वे प्रथमतृतीयभङ्गभवं कल्पत इति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥ अथापरिणताख्यमाह—

पदभेदादचित्तमिश्रस्य चतुर्विधत्वे प्रथमतृतीयभङ्गभवं कल्पत इति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥ अथापरिणताख्यमाह—

अपरिणयं दत्तं चिय, भावो वा दोषह दाणि एगस्स । जइणो वेगस्स मणे, सुद्धं नऽन्नस्स परिणमियं ॥ ९० ॥

न्याख्या—'अपरिणतं' अपरिणताभिधानं, किमुच्यत ? इत्याह 'द्रव्यमेव' दातव्यं वस्त्वेवाऽप्रासुकमिति 'भावो वा'
अध्यवसायो वेत्यथवाऽऽपरिणतो-ऽनभिमुखो 'द्वयो' द्विसङ्ख्ययोः स्वामिनोर्मध्यादेकस्येति योगः, क्व विषये ? इत्याह—'दाने'
दानविषये 'एकस्या'ऽन्यतरस्य दातुः 'यतेर्वा' साधोर्वेत्यथवा 'एकस्य' भिक्षागतसाधुसङ्घाटकमध्यादन्यतरस्य 'मनसि' चेतसि
'शुद्ध'मेतच्छ्रम्यमानमशनादि निर्दोषं, परिणतमिति योगः । 'न' नैवा'ऽन्यस्य' द्वितीयस्य साधोः 'परिणमियं'ति 'परिणत'-
मवगतिमागतं । इह च दातृभावापरिणतस्याऽनिसुष्टस्य च दातृसमक्षासमक्षत्वकृतो विशेषोऽनसेय इति गार्थार्थः ॥ ९० ॥

अथ लिप्तदोषविवरणाय सपादगाथामाह—

दी०—अपरिणतं स्याद्द्रव्यमेवाप्रासुकं अथवा 'भावो' अध्यवसायो 'द्वयो'र्द्वयस्वामिनोर्मध्या'दाने' दानविषये

'एकस्य' अपरिणतोऽनभिमुखः, यतेर्वा—साधुसङ्घाटकमध्यादेकस्य मनसि शुद्धं परिणतं नैवान्यस्य—तद्वितीयस्य, इह दातृ-

भावापरिणतस्यानिसुष्टस्य च दातृसमक्षासमक्षत्वकृतो विशेष इति गार्थार्थः ॥ ९० ॥ अथ लिप्ताख्यमाह—
दहिमाइलेचजुत्तं, लिप्तं तमगेज्जमोहओ इहइ । संसट्टमत्तकरसा-वसेसद्वेहिं अडभंगा ॥ ९१ ॥

एतथ विसमेसु धिष्यइ,

व्याख्या—मकारस्याऽऽगमिकत्वाद्दध्यादि' दधिधीरतक्रतीमनप्रभृति 'लेपयुक्तं' लेपवत्, किमित्याह—'लिप्तं' लिप्ता-
ख्यमुच्यत इति शेषः । 'तं'ति, पुनरित्यस्याध्याहारात्तत्पुनर्लिप्तं, किमित्याह—'अग्राह्यं' अनादेयं, किं सर्वथा ?, नेत्याह—
'ओघतः' सामान्यतः—कारणं विनेति यावत्, यदाह—“घेतव्वमलेवकडं, लेवकडे साहु पच्छकम्ममाइ ।”
अलेपवतो गुणमाह—“न य रसगेहिपसंगो, न य भुत्ते बंभपीला य ॥ १ ॥” अलेपकारि चेह शुष्कौदनमण्डक-
सक्तुल्लमापवल्लचनकादिकं विज्ञेयं । आह—यधेवमलेपकार्यपि न +ग्रहीतव्यं, तत्राऽपि कियतामपि दोषाणां सम्भवात्,
Xको वा किमाह ? न केवलमलेपमपि न ग्राह्यं, भोजनमपि न कर्तव्यमेव, यदि संयमयोगानां हानिर्न स्यान्नवरं—तदन्तरेण
शरीरस्थितेरेवासम्भवात्सैव दुर्निवारेत्यत उत्सर्गतोऽपि तदनुज्ञातं, यदाह—“जइ पच्छकम्म दोसा, हवंति मा चेव
भुंजउ समणो ।” आचार्याः—“तवनियमसंजमाणं, चोयग ! हाणी खमंतस्स ॥ १ ॥”ति । 'इहं'ति, चशब्दाध्या-
हारादिह चा-ऽत्र च लिप्तेऽष्टौ भङ्गाः स्युरिति योगः, कैः कृत्वेत्याह—'मात्रं च' भाजनं 'करश्च' हस्तो मात्रकरो, संसृष्टौ च तौ
दध्यादिलेपवद्द्रव्यलिप्तौ मात्रकरो च संसृष्टमात्रकरो, तौ च 'सावशेषद्रव्यं च' दत्तोद्धरितवस्तु, तानि तथा, तैः संसृष्टमात्र-
करसावशेषद्रव्यैः, किमित्याह 'अष्टौ' अष्टसङ्ख्या 'भङ्गा' विकल्पाः स्युरिति शेषस्ते चामी—संसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रं
सावशेषं द्रव्यं १ । संसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रं निरवशेषं द्रव्यं २ । संसृष्टो हस्तोऽसंसृष्टं मात्रं सावशेषं द्रव्यं ३ । संसृष्टो हस्तो-

+ मां. अ. । “गृहीतव्यं” प. ह. क. य. । X आचार्यः प्राह—इति पर्यायः अ. पुस्तके ।

ऽसंसृष्टं मात्रं निरवशेषं द्रव्यं ४ । असंसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रं सावशेषं द्रव्यं ५ । असंसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रं निरवशेषं द्रव्यं ६ । असंसृष्टो हस्तोऽसंसृष्टं मात्रं सावशेषं द्रव्यं ७ । असंसृष्टो हस्तोऽसंसृष्टं मात्रं निरवशेषं द्रव्यमिति ८ । 'एतत्'ति च शब्दाध्याहारादत्र चैतेषु चाष्टसु भङ्गकेषु मध्ये 'विषयेषु' प्रथमतृतीयादिषु भङ्गकेषु 'कल्पते' ग्रहीतुं युज्यते, स्वयोजेन असंसृष्टयोरपि करमात्रयोः सावशेषद्रव्यतायां लेपवद्द्रव्यमिक्षाया अपि ग्रहणे कथञ्चित्पश्चात्कर्मदोषस्य परिहर्तुं शक्यत्वात्, न तु समेषु, निरवशेषद्रव्यतया स्थाल्यादिधावनतः पश्चात्कर्मदोषस्य तत्र सम्भवादिति सपादगाथार्थः ॥ ९१ ॥

अथ छदितदोषाभिधानाय प्रथमपादोनगाथामाह—

दी०—दधिधीरतक्रतीमनप्रभृतिलेपयुक्तं लिप्ताख्यं स्यात्, तत्पुनराहं 'ओघतः' कारणं विना, इह च लिप्ताख्येऽष्टौ भङ्गाः स्युरिति योगः । कैः कृत्वा ? इत्याह—'संसृष्टौ' दध्यादिलिप्तौ 'मात्रकरो' भाजनहस्तौ 'सावशेषं द्रव्यं' दत्तोद्धरिणं तैः, यथा—संसृष्टौ मात्रकरो. सावशेषं द्रव्यं १, तौ तथैव. निरवशेषं द्रव्यं २, हस्तः संसृष्टो न मात्रं. सावशेषं द्रव्यं ३, चतुर्थोऽप्येवं. निरवशेषं द्रव्यं ४, असंसृष्टो हस्तो न मात्रं. सावशेषं द्रव्यं ५, षष्ठोऽप्येवं. निरवशेषं द्रव्यं ६, असंसृष्टौ मात्रहस्तौ. सावशेषं द्रव्यं ७, तौ तथैव. निरवशेषं द्रव्यं ८, इति गाथार्थः ॥ ९१ ॥ एषु शुद्धत्वं छदिते दोषत्वं चाह—

छड्डियमसणाइ हौत परिसाडिं । तत्थ पडंते काया, पडिए महुबिंदुदाहरणं ॥ ९२ ॥

न्याख्या—'छदितं' छदिताभिधानं, किमुच्यत ? इत्याह—'अशनादि' यद्भक्तपानप्रभृति 'भवत्परिशादि' भूमौ परिपत-
दवयवं सदात्रया दीयते, तदिति । 'तत्थ'ति चस्य गम्यमानत्वा 'तत्र च' तस्मिंश्च प्रकृतवस्तुनि दीयमाने 'पतति' दातुभाजनात्प-

रिभ्रश्यति सति, किमित्याह—‘कायाः’ पृथिव्यादिजीवसमूहाः, विराध्यन्त इति गम्यते । ‘पडिए’ति वशब्दाध्याहारात्पतिते च—भूमिगते च, किमित्याह—‘मधुचिन्दूदाहरणं’ पुष्पमधु—मिष्टान्नोरसलवट्टान्तोऽनेकदोषपरम्परावेदकं वाच्यं, तच्चेदम्—
चंपाए नयरीए, मित्तपहो नाम नरवई होत्था । तस्स य भज्जा सोह—गमंदिं धारिणी देवी ॥ १ ॥ तत्थेव सत्थ-
वाहो, धणमित्तो धणसिरी य से भज्जा । ओवाइयणभावा, तीसे पुत्तो वरो जाओ ॥ २ ॥ तो लोगो भणइ इमं, एयंमि
कुलंमि धणसमिद्धंमि । जो जाओ तस्स जए, सुजायमेयस्स पुत्तस्स ॥ ३ ॥ तत्तो अम्मापियरो, वोलीणे बारसंमि दिवसंमि ।
ठाविंसु तस्स नामं, गुणनिप्फन्नं सुजाओ चि ॥ ४ ॥ लल्लिएण य भणिएण य, देवकुमारोवमो गओ बुद्धि । अम्मापिईगुणं,
संजाओ सावओ परमो ॥ ५ ॥ तत्थेव धम्मघोसो, निवसइ मंती पियंगुनामेण । तस्स य भज्जा गुणरूव—विम्हिया तो
सुजायस्स ॥ ६ ॥ पभणइ दासि जाहे, अणेण मग्गेण सो उ गच्छेज्जा । ताहे मम साहेज्जह, जेण अहं तं पलोएमि ॥ ७ ॥
अह मित्तविदसहिओ, अन्नदिणे एह तेण मग्गेण । तो दासीए कहिए, झत्ति पियंगू पलोएइ ॥ ८ ॥ अन्नाहि सवत्तीहि य,
पलोइओ सायरं पियंगू वि । पभणइ धन्ना सच्चिय, नारी जीसे वरो एसो ॥ ९ ॥ अह अन्नया कयाई, सुजायवेसं करित्तु
सा रमई । अन्नाण सवत्तीणं, मज्जे तव्वयणचेट्ठाहि ॥ १० ॥ एत्थावसरे मंती, समागओ निज्झणंति कलिऊणं । सणियं
उवसप्पेउं, कवाडछिइण पिच्छेइ ॥ ११ ॥ अंतेउरं समग्गं, दंहुं सोउं च तस्स वावारं । चित्तेह मणे नूणं, विणट्टमेयं परं
भिन्ने ॥ १२ ॥ रहसे होही सहरं, ता छन्नं चैव अच्छउ इमं ति । कुविएण सुजायममी, कूडे लेहे नरवइस्स ॥ १३ ॥ दंसित्तु
कोवमप्पा—इऊण लोगाववायमीएण । लेहं समप्पिऊणं, विसज्जिओ सो अमच्चंण ॥ १४ ॥ नयरीए अक्खुरीए, चंदज्जयराइणो

ममीवंमि । पत्तो य तत्थ दिट्ठो, रत्ता तो चित्थियं एवं ॥ १५ ॥ अच्छउ ता वीसत्थो, मारेयवो इसो उवाएणं । एगत्थ
 रमतंणं, नाऊणं तस्स आयारं ॥ १६ ॥ परिचिंतियमणेणं, किह रूवं एरिसं विणासेमि ? । उस्सारित्ता सबं, कहेइ लेहं च
 दरिसेइ ॥ १७ ॥ भणियं च सुजाएण वि, जं जाणसु तं तुमं करेह ति । न तुमं मारेमि अहं, पच्छन्ने नवरमच्छाहि ॥ १८ ॥
 इय भणिऊणं रत्ता, चंदजसानामिया निया भणिणी । तयदोसदूसियतणू, दिन्ना अह भोगदोसेणं ॥ १९ ॥ वड्डुं आरद्धो,
 तयदोसो सो सुजायदेहे वि । ईसीसिऽ संकंतो, तो सा चित्तइ नियमणे एवं ॥ २० ॥ एसो मम धम्मगुरु, निरुवमसोहग्ग-
 संपयासहिओ । मज्झ कएण विणट्ठो, धिरत्थु !!! मे कामभोगाणं ॥ २१ ॥ संवेगसमावन्ना, पच्चक्खइ जावजीवमाहारं । मरिउं
 जाओ देवो, सम्मं निज्जामिया तेणं ॥ २२ ॥ ओहि पंडजिऊणं, समागओ वंदिउं भणइ भणसु । किं ते करेमि ? सो वि
 ह, तिवं संवेगमावन्नो ॥ २३ ॥ चित्तइ अम्मापियरो, जइ पेच्छं पव्वयामि तो नूणं । तब्भावं नाऊणं, देवेण तओ सिला
 विउला ॥ २४ ॥ नयरप्पमाणमित्ता, विउविया नायरा तओ मीया । धूयकडुच्छय+हत्था, पायावडिया पजंपति ॥ २५ ॥
 भो मो ! खमेउ सो जस्स, किंचि अम्हेहिं चिट्ठियं × दुहुं । देवो भासेइ तओ, हा दासा !! कत्थ वच्चेह ? ॥ २६ ॥ पावेण
 अमच्चेणं, सुसावओ दूसिओ अकजेणं । चूरेमि अज्ज तुम्मे, नवरं जइ तं समाणेह ॥ २७ ॥ *खामेयह तो छुट्ठह, पुट्ठो
 सो कत्थवं पलोएणं । उज्जाणगओ चिट्ठह, कहिओ देवेण तो झत्ति ॥ २८ ॥ नागरज्जणसहिएणं, रत्ता गंतूण खामिओ

१ "मी" भां. । "से" प्र० । + "कडुच्छुय" अ । "कडुच्छुय" प. ह. क. य. । × "दुहुं" भां. अ. ।
 "दुहु" प्र० । * "खामेहह" प. ह. क. । † "कत्थ तं" अ । "कत्थ वं" प. ह. क. य. ।

तत्थ । सो वि हु अम्मपियरो, रायाणं तह य पुच्छेउं ॥ २९ ॥ पव्हओ तो पच्छा, अम्मपियरो वि काउमणवज्जं । पवज्जं पत्ताइं, सिद्धिपयं विगयसव्वभयं ॥ ३० ॥ मंती वि धम्मघोसो, निविसओ कारिओ नरिंदेण । निवेयं आवन्नो, अहो !!! मए पावकम्ममेणं ॥ ३१ ॥ अचंतदारुणेसुं, आसीविससंनिमेसु भोगेसु । लुद्धेण इमं विहियं, ति निग्गओ हिंदमाणो उ ॥ ३२ ॥ रायगिहे संपत्तो, थेराणं अंतिए य पव्हओ । गीयत्थो वि य जाओ, विहरंतो तो गओ भगवं ॥ ३३ ॥ वारत्तपुरं नगरं, तत्थाऽभयसेणराइणो तणओ । वारत्तओ अमच्चो, तस्स गिहे भिक्खवेलाए ॥ ३४ ॥ संपत्तो जा चिट्ठइ, ता दाणनिउत्तऽमच्च-मणुएणं । पायसथालं भरियं, उवणीयं महुयसणाहं ॥ ३५ ॥ पडिओ य तओ बिंदू, छड्डियदोसो त्ति निग्गओ साहू । ओलोयणोवविट्ठो, दहुं वारत्तओ एवं ॥ ३६ ॥ किं कारणं ? न गहिया, अणेण मुणिणा इमा पवरभिकखा । इय जा चित्तइ ता तत्थ, मच्छियाओ निलीणाओ ॥ ३७ ॥ ताओ घरकोइलिया, पिच्छइ तं सरहु तं पि मज्जारो । तं पच्चंतियसुणओ, तं पि य वत्थवगो सुणओ ॥ ३८ ॥ ते कलहंते दहुं, उवट्ठिया तेसि सामिणो तेसिं । जाया मारामारी, वाहिं च विणिग्गया तत्तो ॥ ३९ ॥ पाहुणगा वि हु सबलं, पिडित्ता आगया पुणो तत्थ । तेसिं भंडंताणं, जाओ य महाऽऽहवो पच्छा ॥ ४० ॥ वारत्तगो विचित्तइ, एएणं कारणेण नो गहिया । भिक्खा मणोहरा वि हु, तओ य सुहभावजोगेणं ॥ ४१ ॥ जायं जाईसरणं, संबुद्धो देवयाए उवगरणं । उवणीयं सवं पि हु, जाओ वारत्तगो समणो ॥ ४२ ॥ विहरंतो य कमेणं, संपत्तो सुंसुमारनयरमि । तहिं धुंधुमारन्नो, अंगारवहत्ति नामेणं ॥ ४३ ॥ धूया समत्थि सा वि हु, सुसाविया वायनिजिया तीए । परिवाइया पओसं, आवन्ना चित्तए एवं ॥ ४४ ॥ पाडेमि सवत्तिजणे, एयं पंडिच्चगवियं तत्तो । चित्तफलए लिहित्ता,

पञ्जोयनिवस्स उवणीया ॥ ४५ ॥ दहुं पञ्जोएणं, तीसे रूवं मणोहरं दूरं । पुट्टाए तीए कहियं, दूयं पेसेइ सो ताहे ॥ ४६ ॥
 गंतूण तेण कहियं, वयणं पञ्जोयराइणो तणयं । देहि नियं मे धूयं, भवाहि वा जुझसज्जो त्ति ॥ ४७ ॥ तो धुंधुमाररत्ता, इय
 सोउं कोवपूरियमणेणं । सो निच्छुट्ठो गंतुं, सविसेसं कहइ नियरत्तो ॥ ४८ ॥ तो आसुरुत्तचित्तो, सव्वेण बलेण आगओ तुरियं ।
 वेढेइ सुंसुमारं, नयरं अह धुंधुमारो वि ॥ ४९ ॥ अप्पाणं अप्पवलं, डयरं च महावलं कलेऊणं । भयभीओ मज्झगओ,
 पुच्छइ नेमिच्चियं कि पि ॥ ५० ॥ सो वि निमित्तनिमित्तं, चच्चरमज्झमि गंतु भेसेइ । डिभाणि ताणि तत्तो, भीयाणि पलायमा-
 णाणि ॥ ५१ ॥ नागघरमज्झपरित्तं-ठियस्स चारत्तगस्स पासंमि । पत्ताणि तओ सहसा, मा वीढह तेण भणियाणि ॥ ५२ ॥
 नेमिच्चिएण रत्तो, कहियं तुज्झं जओ न संदेहो । वीसत्थाणं उवारिं, पडिओ गंतूण मज्झहे ॥ ५३ ॥ गहिऊणं पज्जोओ,
 नीओ नयरीए मज्झभागंमि । उत्तमपुरिसो एसो, अंगारवई तओ दिन्ना ॥ ५४ ॥ नयरं हिंडंतेणं, अप्पवलं धुंधुमाररायाणं ।
 दहुं पञ्जोएणं, अंगारवई तओ मणिया ॥ ५५ ॥ भदे ! तुह जणएणं, अप्पवलेणं कहं अहं गहिओ । सा साहइ मुणि-
 वयणं, गओ य सो साहुमूलंमि ॥ ५६ ॥ भणमाणो नेमिच्चिय-खमणं वंदामि सो य उवउत्तो । आपव्वजं पेच्छइ, चेडगसं
 वइयरं नवरं ॥ ५७ ॥ Xइत्यलं प्रसंगेनेति गार्थार्थः ॥ ९२ ॥

इत्युक्ता उद्गमोत्पादनाग्रहणपणादोपाः, साम्प्रतं तु त एव यत्प्रभवास्तद्दर्शनार्थं ग्रसैपणादोपसङ्ख्याप्रतिपादनार्थं चाऽऽह-
 दी०—एषु च 'विषमेषु' प्रथमतृतीयादिभेदेषु भक्तादि गृह्यते, पश्चात्कर्मादिदोपरहितत्वात् । अथ छर्दितमुच्यते यद-

X “ तओ सम्मं निरइयारं, अणुट्ठाणं काऊण काले सिद्धो त्ति ” श्रीचन्द्रोद्युतो ।

पिण्ड-
विशुद्धि०
टीकाद्वयो-
पेतम्
॥ ८४ ॥

शनादि 'भवत्परिशाटि' भूमौ पतत्तदवयवं 'तदि'ति तस्मिंश्च-दातुः कराद्भूमौ पतति सति 'कायाः' शुथिव्यादिजीव-
समूहा, विराध्यन्त इति गम्यते । 'पतिते च' भूमिगते मधुबिन्दूदाहरणं, यथा-कश्चिद्धर्मघोषाख्यो मन्त्री गृहीतव्रतो विहरन्
वारित्तकपुरं जगाम, तत्र वारित्तकमन्त्रिगृहे भिक्षार्थं गतो, दीयमानमधुघृतान्वितपायसादधोमुखमधुबिन्दुपातदशना-
द्वेषमन्वेष्ट्य निर्गतः । तच्च गत्राक्षस्थो वारित्तको (मन्त्री) विलोक्य कुतो भिक्षा न गृहीता ? इति यावच्चिन्तयति तावत्तत्र
भूपतितमधुबिन्दुके मक्षिकायोगाद्गृहकोकिला तद्योगात्सरटस्ततो मार्जारस्तं प्रति प्रादूर्णकः श्वा घ्रावितस्तदनु वास्तव्यः श्वा,
तयोः कलहे तत्स्वामिनोर्विरोधादन्योन्यं सङ्ग्रामोऽभूत्, ततो वारित्तकेन चिन्तितं-अहो!! अनेनैव कारणेन मुनिना भिक्षा
न जगृहे, धन्यः स इति शुभभावयोगाज्जातजातिस्मरणो देवताऽर्पितसाधूपकरणः स्वयम्बुद्धो जात इति गाथार्थः ॥ ९२ ॥

इत्युक्तदोषनिगमनं ग्रासैषणादोषांश्च प्रस्तावयन्नाह—

इय सोलस सोलस दस, उगमउप्यायणेसणादोसा । गिहिसाहूभयपभवा, पंच उ+ग्रासेसणाइ इमे । ९३।

व्याख्या—इत्येवं पूर्वोक्तस्वरूपाः षोडश षोडश दश च प्रतीतरूपाः, यथाक्रममुद्गमस्योक्तपस्यैवधुत्पादनाया ग्रहणे
षणायाश्च ये 'दोषा' दूषणानि, ते यथासङ्ख्यं गृहिसाधूभयप्रभवा-दायकयतितद्धितयसमुत्था भवन्तीति शेषः । तत्र गृहि-
प्रभवा उद्गमदोषा, गृहिणा प्रायेण तेषां क्रियमाणत्वात्, साधुसमुत्था उत्पादनादोषाः, साधुनैव तेषां विधीयमानत्वात्, गृहि-
साधुजन्या ग्रहणैषणादोषाः, शङ्कितदोषस्य साधुभावापरिणतदोषस्य च साधुजन्यत्वाच्छेषाणां च गृहिप्रभवत्वादिति,

—“घासे०” अ. य. ।

ग्रहणैषणा-
निगमनं
ग्रासैषणा-
प्रस्तावना
च ।

॥ ८४ ॥

एवं विधिना गृहीतस्याऽप्याहारस्य विधिनैव ग्रासः कार्य इति ग्रासैषणादोषानाह—‘पंच उ’ पञ्च पुनर्दोषाः, स्युरिति गम्यते, केत्याह—ग्रसनं ग्रासो—भोजनं, तद्विषया ‘एषणा’ शुद्धाशुद्धपर्यालोचना, तस्यामिमे—एतेऽनन्तरमेव वक्ष्यमाणा इति गाथार्थः॥९३॥

तानेवाऽऽह—
दी०—इत्येवं षोडश षोडश दश सङ्ख्या यथाक्रमं उद्गमोत्पादनैषणादोषाः गृहिसाधुतदुभयप्रभवाः स्पष्टा भवन्तीति शेषः । एवं द्विचत्वारिंशदोषरहितस्याप्याहारास्य विधिनैव ग्रासः कार्य इत्याह—पञ्च ‘तु’ पुनर्ग्रासैषणायां दोषा ‘इमे’ वक्ष्य-

माणाः स्युरिति गाथार्थः ॥ ९३ ॥ तानेवाह—
संजोयणा पमोणे, इंगौले धूर्मे-ऽकारणे पढमा । वसहिबहिरंतरे वा, रसहेउं दवसंजोगा ॥ ९४ ॥
न्याख्या—संयोजनं संयोजना, रसगृह्या गुणान्तरोत्पादनाय द्रव्यान्तरमीलनं, सा क्रियमाणा ग्रासैषणादोषः स्यात्तथा ‘प्रमाणं’ कत्रलादिभिर्भोजनपरिमाणं, तच्चाऽतिक्रम्यमाणं भोजनदोषो भवेत् । तथा चारित्रेन्धनस्याऽङ्गारस्येव करणमिति विग्रहे +कारिते पुंसि संज्ञायां घे च कृते भवत्यङ्गार× इति । चारित्रेन्धनस्य धूमवत् इव करणमिति विग्रहे कारिते घे मतुब्बलोपे च स्याद्भूम* इति, चारित्रेन्धनस्य धूमायमानतेत्यर्थः । अन्योश्च दोषत्वं प्रतीतमेव । तथा ‘कारणं’ भोजनहेतुः,

+ अङ्गारशब्दस्याग्रे कारितः । × अङ्गारं करोति तद्वत्तच्च व]ति तदाचष्टे इन् कारि अङ्गारयतीति घे [कृते] स्यादङ्गार इत्यर्थः ।
ॐ धूमो विद्यते यस्य स तथावन्तः, धूमवन्तं करोतीति “मन्तु-वन्तु-विनां लुक्चे ति वन्तलोपः” इति “लिङ्गस्ये”त्यादिनाऽन्यस्वर-लोपः, धूमयतीति धुमः । घे धूमः सिद्धयति । इति टिप्पणानि अ. पुस्तके ।

एतस्य दोषत्वमनाश्रीयमाणत्वात् । अथ संयोजनादोषव्याख्यानायाऽऽह-प्रथमा-ऽऽद्या संयोजनेत्यर्थो वसते-रूपाश्रयाद्बहि-
र्बहिस्ताद्विधाटन इत्यर्थः, अन्तरे वा-वसतिमध्ये वेति अथवा रसहेतो-विशिष्टास्वादनमित्तं द्रव्याणां-दुग्धदध्योदनादीनां
'संयोगो' मीलनं तस्मिन्सति संयोजना, भवतीति पूर्वेण योगः, तत्र बहिर्भक्तपानसंयोजना-भिक्षामटतो दुग्धदध्यादिलाभे
गुडादिप्रक्षिपतोऽन्तर्भक्तपानसंयोजना पुनः-पात्रे मुखे च स्यात्तत्र पात्रे मण्डकगुडघृतादि संयोज्य भक्षयत, एतान्येव
मुखप्रक्षेपेण संयोजयतो मुखसंयोजना, पिण्डप्रस्तावाच्चैवमुच्यते, अन्यथा उपकरणं गवेषयत एव साधोश्चोलपट्टकाद्यवाप्तौ
विभूषाप्रत्ययमन्तरकल्पं याचित्वा परिशुद्धानस्य वहिरुपकरणसंयोजना, वसतौ चाऽऽगत्य तथैव परिशुद्धानस्याऽन्तरुपकरण-
संयोजनेत्याद्यपि द्रष्टव्यमिति । इह च रसहेतोरिति विशेषणेन कारणतः संयोजनायामपि न दोष इत्यावेदयति, यदाह—
“रसहेतुं संयोगो, पडिसिद्धो कप्पए गिलाणट्ठा । जस्स च अभत्तच्छदो, सुहोचिओऽभाविओ जो य ॥१॥”

सुगमा, नवर-यस्य चाऽऽहारेऽरुचिस्तथा यः शुभाहारोचितो राजपुत्रादिर्यश्च साधूचिताहारेणाऽभावितस्तस्य संयोगोऽ-
नुज्ञात इति गार्थार्थः ॥ ९४ ॥ अथाऽऽहारप्रमाणं प्रतिपादयन्नाह—

दी०—'संयोजना' रसगृह्या गुणान्तरार्थं द्रव्यान्तरसंयोजनं १, अप्रमाणं मानमतिक्रम्य भोजनं २, 'अङ्गार' इति चारित्रे-
न्धनस्याङ्गारस्येव करणात् ३, 'धूम' इति चारित्रेन्धनस्य धूमवत इव करणं, वन्तुलोपाद्रुम ४, अकारणं-भोजनहेत्वनाश्रयणं ५,
एतद्द्रव्याख्यामाह-एषु पञ्चसु प्रथमा संयोजना स्याद् 'वसते'रूपाश्रया'द्बहि'र्भिक्षाटने रसहेतोर्विशिष्टास्वादनार्थं 'द्रव्य-
संयोगाद्' दुग्धादौ गुडादिक्षेपात् 'वा' अथवा 'अन्तरे' वसतेर्मध्ये पात्रे मुखे च तथा करणात्, पिण्डप्रस्तावादिदमत्रोक्तं,

परतस्तृणकरणादीनामपि ज्ञेयं, रमहेतोरिति भणनाद्गलानादिकारणतः संयोजनायामपि न दोष इति गार्थार्थः ॥ ९४ ॥

अथाहारप्रमाणाख्यमाह—

धिद्वलसंजमजोगा, जेण ण हायंति संपइ पए वा । तं आहारपमाणं, जइस्स सेसं किलेसफलं ॥९५॥

व्याख्या—‘धृतिश्च’ चित्तस्वास्थ्यं—मनःसमाधानमित्यर्थः ‘वलं च’ शरीरः प्राणः ‘संयमयोगाश्च’ चरणकरणव्यापारा-
धृतिचलसंयमयोगाः ‘येन’ यावन्मात्रेण द्वात्रिंशत्कवलादिनाऽऽहारेण, भुक्तेनेति गम्यते । ‘न’ नैव ‘हीयन्ते’ हानिमुपगच्छ-
न्ति, कदेत्याह—‘सम्प्रति’ तदैव—तद्दिन एवेत्यर्थः ‘प्रणे’ वा प्रभाते—द्वितीयदिन इत्यर्थः, वेत्यथवा, तत्तावन्मात्र ‘माहारप्रमाणं’
भोजनमानं, विज्ञेयमिति गम्यते, कस्येत्याह—‘यतेः’ साधोः, सूत्रे च कुक्कुट्यण्डकमात्रकवलापेक्षमेवमाहारमानमभिधीयते—
“वत्तीसं किर कवला, आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ । पुरिसस्स महिलियाए, अट्टावीसं भवे कवला ॥१॥”

नपुंसकस्य चतुर्विंशतिः । उदरभागापेक्षं त्वेवं—

“अद्धमसणस्स सन्धं—जणस्स कुज्जा दवस्स दो भागा । वाउपवियारणट्टा, छब्भगं ऊणगं कुज्जा ॥१॥”
‘सेसं’ति पुनः शब्दाध्याहाराच्छेपं पुनरायोपायकुशलतया सम्यगाकलितात् संयमव्यापारनिर्वाहहेतोः स्वदेहस्वभावा-
नुगुणादाहारमानादन्यदतिबहुप्रभृतिकं, किमित्याह—‘कुशफल’मैहिकामुष्मिकदुःखपरम्पराजनकमिति गार्थार्थः ॥ ९५ ॥

कृतः जेपं कुशफलमित्याह—

दी०—‘धृति’र्मनःस्वास्थ्यं ‘वलं’ शारीरिकं ‘संयमयोगा’श्चरणकरणव्यापारास्ते ‘येन’ यावन्मात्रेण भुक्तेन नैव हीयन्ते

अथाङ्गार-धूमलक्षणं दोषद्वयं व्याचिख्यासुराह—

दी०—येन कारणेन 'बहु' पूर्वोक्तस्वप्रमाणाधिकमाकण्ठमित्यर्थः, अतिबहुशो-बहून् वारान् 'अतिप्रमाणेन' वारत्रयोल्लङ्घनादिना अटुप्यता वा साधुना भोजनं भुक्तं सत् किं कुर्याद् ? इत्याह-हादयेत् पुरीषाधिक्येन, वामयेच्छर्दिंकाकरणेन, मारयेत्प्राणत्यागेन, 'वा' शब्दा विकल्पार्थाः । तद्वृत्तं कथम्भूतं ? 'अजीर्यत्' परिणाममगच्छदिति गाथार्थः ॥ ९६ ॥

अथाङ्गारधूमाख्ये आह—

अंगारसधूमोवम-चरणिंधणकरणभावओ जमिह । रत्तो दुट्टो भुंजइ, तं अंगारं च धूमं च ॥९७॥

व्याख्या—अङ्गारसधूमे प्रतीते, तदुपमस्य-तथाविधासारतासाधर्म्यचित्सदृशस्य 'चरणेन्धनस्य' चारित्रैन्धसः 'करणभावा' निर्वर्त्तनसद्भावाद्यं मनोज्ञामनोज्ञमाहारं भुङ्क्ते, साधुरिति योगः । 'इह' जने प्रवचने, किंविशिष्टः सन्नित्याह—'रक्तः' प्रेमवान् 'द्विष्टश्च' द्वेषवान्, इह चशब्दोऽव्याहार्यः । 'भुङ्क्ते'ऽभ्यवहरति, साधुरिति गम्यते, तमाहारं यथाक्रममङ्गारं चा-ङ्गारमिति ब्रुवते 'धूमं च' धूममिति ब्रुवते । अयमर्थः—यमाहारं साधुः सुन्दरमिति कृत्वा रक्तः सन् भुङ्क्ते, तमिह प्रवचने-ऽङ्गारोपमचरणेन्धनकरणभावादङ्गारमित्याचक्षते, यं चाऽसुन्दरमिति कृत्वा द्विष्टोऽभ्यवहरति, तं सधूमोपमचरणेन्धनकरणभावाद्भूममिति, आह च—"तं होइ सङ्गालं, जं आहारेइ मुच्छिओ संतो । तं पुण होइ सधूमं, जं आहारेइ निंदंतौ ॥ १ ॥" इति गाथार्थः ॥ ९७ ॥

अथ कारणद्वारं व्याचिख्यासुराह—

दी०—अङ्गारसधूमे प्रतीते 'तदुपमस्य' तथाविधासारतया तत्तुल्यस्य 'चरणेन्धनस्य' चारित्रैन्धसः 'करणभावात्'

पिण्ड-
विशुद्धि-
दीकाद्वयो-
पेतम्

॥ ८७ ॥

निर्वर्त्तनायोगाद्यमाहारमिह—जिनागमे साधुर्धुह्क्ते 'स्वतो' मनोज्ञमिति प्रेमवान् 'द्विष्टो'ऽमनोज्ञमिति द्वेषवान्, तत् किं ?

तदथाक्रममङ्गाराख्यं च धूमाख्यं च स्यादिति गार्थार्थः ॥ ९७ ॥ अथ षोढा कारणाख्यमाह—

लुहविष्यणावेयाव—^३चैसंजभैसुज्ज्ञाणपाणरक्खट्टा । इरियं च विसोहेउं, भुंजे न उ खवरसहेउं ॥ ९८ ॥

व्याख्या—इह च क्षुद्रेदनादिपदानां द्वन्द्वं कृत्वा रक्षार्थमिति पदेन प्रत्येकं सम्बन्धः कर्त्तव्यः, ततश्च क्षु-हुक्षुक्षा, तस्यास्तद्रूपा वा 'वेदना' पीडा क्षुद्रेदना 'तद्रक्षार्थ' तन्निवारणानिमित्तं, यदाह—“नत्थि लुहाए सरिसिया, विघणा भुंजेज्ज तप्पसमणद्धत्ति” । तथा वैयावृत्य—माचार्यादिप्रतिचरणं, तद्रक्षार्थ—तद्वानिवारणार्थं, आह च “छाओ वेयावच्चं, न तरह काउं ओ भुंजे ।” ‘छाओ’ चि 'प्सातो' बुभुक्षित इत्यर्थः, तथा 'संयमः' प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनादिलक्षणः साधु-व्यापारस्तत्पालनार्थं, बुभुक्षित एनं कर्तुं न शक्नोतीति कृत्वा, तथा शोभनं ध्यानं सुध्यानं—सूत्रार्थानुचिन्तनादिलक्षणं शुभचित्तप्रणिधानं, एतदपि बुभुक्षितः कर्तुं न शक्नोतीति, तथा 'प्राणा' जीवितं, तेषां रक्षार्थं—परिपालनानिमित्तं, ईर्या वा-ईर्यासमिति, वेत्यथवा 'विशोधयितुं' निर्मलीकृतुं, बुभुक्षितो हि ध्यामल्लोचनत्वादितस्तां तथा कर्तुं न शक्नोतीति, किं कुर्यादित्याह—'शुज्जीत' भोजनं कुर्यात् 'न तु' न पुना 'रूपं च' शरीरलावण्यं 'रसश्च' भोजनास्वादो रूपरसौ, तद्वेतो-स्तन्निमित्तं, बलवर्णादिनिमित्तं रसगृह्या च न शुज्जीतेत्युक्तं भवतीति गार्थार्थः ॥ ९८ ॥

अथाऽन्यान्यप्यजेमनकारणानि प्रतिपादयन्नाह—

दी०—'क्षुद्रेदना' बुभुक्षापीडा १, वैयावृत्यं दशधा प्रतीतं २, संयमः प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनादिलक्षणः ३, सुध्यानं—सूत्रा-

॥ ८७ ॥

ग्रसैषणा-
दोषपञ्चके
कारणषट्क-
माहार-
करणस्य ।

शानुचिन्तनादौ प्रणिधानं ४, प्राणा-जीवितं, एतेषां रक्षार्थं ५, ईर्या च-गमनमार्गं विशोधयितुं ६, साधुभुञ्जीत-अश्रीयान
रूपरसहेतोर्देहादिमौन्दर्यविशिष्टास्वादायेति गाथार्थः ॥ ९८ ॥

अजेमनकारणान्यपि पडेवाह—

अहव न जिमेज्ज रोगे, मोहुदए सयणमाइउवसंगे । पाणिंदयातवेहेउं, अंते तणुमोयणत्थं च ॥९९॥

न्याख्या—‘अथवा’ यद्वा ‘न’ नैव जेमे-दक्षीयात्साधुरिति गम्यते, क्त्वाह—‘रोगे’ ज्वराक्षिरोगाजीर्णाद्यातङ्के सञ्जाते सति,
अमोजनस्य रोगनिवर्त्तनोपायत्वाद्, यदाह—सहसुप्पन्नं वार्हिं, अट्टमेणं निचारए” तथा “बलाविरोधिनिर्दिष्टं,
ज्वरादौ लङ्घनं हितम् । कृतेऽनिलश्रमक्रोध-शोककामक्षतज्वरान् ॥ १ ॥” तथा ‘मोहस्य’ पुरुषादिवेदलक्षणस्य
‘उदये’ विपाकप्रावत्ये, तपसो गोहोपशमहेतुत्वाद्, यदाह—“विषया विनिवर्त्तन्ते, निराहारस्य देहिनः ।” इति । तथा
‘स्वजनादीनां’ मातृपितृकलत्रनृपप्रभृतीनां ‘उपसर्गे’ प्रव्रज्यामोचनादिलक्षणे उपद्रवे, ते हि तपस्यन्तं साधुमवलोक्य तन्निश्चया-
वगमान्मरणादिभीतेर्वोपसर्गकरणाद्विनिवर्त्तन्ते, तथा ‘प्राणिदया च’ सत्त्वरक्षणं, तपश्च चतुर्थदिलक्षणं प्राणिदयातपसी, तद्धेतो-
स्तन्निमित्त, अयमर्थः—पानीये महिकायां वा निपतन्त्यां प्रभूतश्लक्ष्णमण्डूकिकादिसत्त्वसमाकुलायां वा भूमौ तत्तज्जीवसंरक्षणार्थं
भिक्षाऽटनादि न कुर्यात्, एतच्चोपोषितस्यैव निर्वहति, तपोऽपि चाऽभुञ्जानस्यैव भवतीति । तथा ‘अन्ते’ पर्यन्ते—मरणकाल
इत्यर्थः । ‘तनुगोचनार्थ’ संयमपालनासमर्थदेहपरित्यागनिमित्तं, चशब्दो ‘न जेमे’दिति क्रियाऽनुकर्मणार्थ इति गाथार्थः ॥९९॥

अथ ग्रन्थोपसंहारमवानुक्तार्थातिदेशं च कुर्वन्नाह—

दी०—‘अथवा’ यद्वा न जिमेत्, क ? ‘रोगे’ ज्वराक्षिरोगाजीर्णाद्यातङ्के १, तथा मोहस्य-पुरुषादिवेदलक्षणस्योदये—

त्रिपाकप्राबल्ये ३, तथा स्वजनादीनां-मातृपितृपुत्रकलत्रप्रभृतीनां 'उपसर्गे' प्रब्रज्यामोचनाद्युपद्रवे ३, तथा प्राणिदया-वृष्ट्यां
महिष्कापाते सूक्ष्ममण्डुकिकादिसत्त्वाकुलायां वा भूमौ जीवरक्षा ४, तपश्चतुर्थीदि 'तद्धेतो'स्तयोर्निमित्तं ५, तथा 'अन्ते'
मरणकाले 'तनुमोचनार्थ' संयमाक्षमदेहत्यागाय ६ चेति गार्थार्थः ॥ ९९ ॥ अथ ग्रन्थार्थमुपसंहरन्नाह—
इय तिविहेसणादोसा, लेसेण जहागमं मएऽभिहिया । एसु गुरुलहुविसेसं, सेसं च मुणेज्ज सुत्ताओ ॥ १०० ॥

न्याख्या—'इति' एवं पूर्वोक्तप्रकारेण त्रिविधा चाऽसौ गवेषण-ग्रहण-ग्रसमेदादेषणा च-शुद्धाशुद्धपिण्डविचारणा, तस्यां
'दोषा' आधाकर्म-धात्रीत्व-शङ्कित-संयोजनादिलक्षणानि दूषणान्यभिहिता इति योगः, कथमिन्याह—'लेशेन' संक्षेपेण 'यथागमं'
आगमस्यानतिक्रमेण-पिण्डानियुक्त्यादिग्रन्थानुसारेणेत्यर्थः, अनेन चाऽस्य प्रकरणस्य प्रामाण्यमाह । 'मया' कर्त्रा 'अभिहिताः'
'प्रतिपादिताः' । 'एसु'ति चकाराध्याहारादेषु च दोषेषु 'गुरुलघुविशेषं' कस्कोऽत्र दोषो गुरुः कस्कश्च लघुरित्येवंविधं प्रकारं
'शेषं च' अन्यच्च यदत्र नोक्तं पिण्डविचारसम्बद्धं नामादिन्यास-दृष्टान्त-भङ्गक-विस्तरविचारणादिकं शय्यातराजपिण्डोपाश्रय-
वस्त्रपात्रगतदोषादिकं च, तत्किमित्याह—'मुणेज्ज'ति जानीयास्त्वं हे श्रोतः ! कस्मादित्याह—'सूत्रा'दागमात्तत्र सर्वगुरु मूलकर्म,
तस्माच्चाऽऽधाकर्मिकं कर्मोद्देशिकचरमत्रिकं मिश्रान्त्यद्विकं नादरप्राभृतिका सप्रत्यपायाऽभ्याहृतं लोभपिण्डोऽनन्तकायान्यव-
हितनिक्षिप्तपिहितसंहृतमिश्रापरिणतछर्दितानि संयोजना साङ्गारं वर्त्तमानमविष्यन्निमित्तं चेति लघवो दोषाः, मूलप्रायाश्चित्ताच्च-
तुर्थतपो वत् । एतेभ्यः कर्मोद्देशिकाद्यभेदो मिश्रप्रथमभेदो धात्रीत्वं दूतीत्वमतीतनिमित्तमाजीवनापिण्डो वनीपकत्वं वादरचि-
कित्साकरणं क्रोधमानपिण्डौ सम्बन्धिसंस्तवकरणं विद्यायोगचूर्णपिण्डाः प्रकाशकरणं द्विविधं द्रव्यक्रीतमात्मभावक्रीतं लौकि-

कप्रामित्यपरावर्त्तिते निष्प्रत्यपायपरग्रामाभ्याहृतं पिहितोद्भिन्नं कपाटोद्भिन्नमुत्कृष्टमालापहृतं सर्वमाच्छेद्यं सर्वमनिसुष्टं पुरःकर्म पश्चात्कर्म गहितमश्रितं संसक्तमश्रितं प्रत्येकान्यवहितनिक्षिप्तपिहितसंहृतमिश्रापरिणतछादितानि प्रमाणोल्लङ्घनं सयूममकारणभोजनं चेति लघवश्चतुर्थादाचाम्लमिव । एतेभ्योऽप्यध्यवपूरकान्त्यभेदद्वयं कृतमेदचतुष्टयं भक्तपानपूतिकं मायापिण्डोऽनन्तकायव्यवहितनिक्षिप्तपिहितादीनि मिश्रानन्ताव्यवहितनिक्षिप्तादीनि चेति लघवः, आचाम्लादेकभक्तमिव । एतेभ्योऽप्यौघोद्भिन्नं जघन्यमालापहृतं प्रथमाध्यवपूरकः सूक्ष्मचिकित्सा गुणसंस्तवकरणं मिश्रं कर्दमेन लवणसेटिकादिना च अश्विपे, ईशिकमुद्दिष्टमेदचतुष्टयमुपकरणपूतिकं चिरस्थापितं प्रकटकरणं लोकोत्तरं परावर्त्तितमपमित्यं च परभावक्रीतं स्वग्रामाभ्याहृतं दर्दरोद्भिन्नं जघन्यमालापहृतं प्रत्येकपरम्परस्थापितादीनि च मिश्रानन्तरस्थापितादीनि चेति लघवः, एकभक्तात्पुरिमार्धापिष्टादिमश्रितं किञ्चिदायकदुष्टं प्रत्येकपरम्परस्थापितादीनि च मिश्रानन्तरस्थापितादीनि चेति लघवः, पुरिमार्धाएतेभ्योऽपि चेतस्वरस्थापितं सूक्ष्मप्राभृतिका सस्निग्धसरजस्कमश्रितं प्रत्येकमिश्रपरम्परस्थापितादीनि चेति लघवः, पुरिमार्धानिर्विकृतिकमिव । इत्ययं सामान्यतो गुरुलघुविशेषो, विशेषतस्तु सूत्रादेवाऽवसेयः (इति गाथार्थः+) ॥ १००* ॥

अथ शय्यातरपिण्डविचारणा—
सागारिओत्ति को पुणे, काहे^३ वा कइविहो +य से पिंडो । असिज्जायरो व काहे, परिहरियव्वो य सो कस्स^१ । १ ॥
दोसा वा के तंसेस, कारणजाए व कर्प्पए कम्म । जयणाए वा काए, एगमणेगेसु धेत्तंवो ॥ २ ॥
अस्य गाथाद्वयस्य व्याख्या—‘सागारिकः’ शय्यातरस्तत्र सहाऽगारेण—साधुयोग्यगृहेण वर्त्तत इति सागारः, स एव

+ भ. प्रतावेवैतद्वाक्यं । * अ. भ. प्रत्योरेवात्राद्विविन्यासः । + “विहो वि सो पिंडो” मां० । “विहो वि से पिंडो” अ ।

+ भ. प्रतावेवैतद्वाक्यं । * अ. भ. प्रत्योरेवात्राद्विविन्यासः । +

सागारिकस्तथा शय्यां तद्गतसाधून् वा संरक्ष्य तद्दानेन वा संसारसागरं तरतीति शय्यातरः १ । कः पुनरसौ ? उच्यते-य उपाश्रयस्य प्रभुस्तत्सन्दिष्टो वा, तेषु चाऽनेकेषूत्सर्गतः सर्वेऽपि वर्जनीयाः, अनिवारि तु परिपाद्यैकैको वर्जनीयः, यदा चोपाश्रयसङ्कीर्णत्वकारणेन भिक्षोपाश्रयेषु वसन्ति, तदाऽपि सर्वानपि वर्जयितुमशक्नुवन्त आचार्यशय्यातरं वर्जयन्त्येवेति २ । कदा वा ?-कुतः कालात्प्रभृति शय्यातरो भवतीत्यर्थस्तत्रोच्यते-प्रत्यूषावश्यं कृते स्वापे वा विहिते, यदाह-
“जह् जगंति सुविहिया, करंति आवस्सगं च अबत्थ । सेज्जायरो न होई, सुत्ते व कए व सो होइ ॥१॥” ३ ।

कतिविधश्च तस्य पिण्डः स्यात्तत्रोच्यते-अशन-पान-खादिम-स्वादिम ४ वस्त्र-पात्र-कम्बल-रजोहरण ४ सूची-पिप्पलक-नखरदन-कर्णशोधन ४ भेदाद्द्विदशविधः, यदाह-
“असणाईया चउरो, पाउँछणवत्थपत्तकंबलयं । सूइछुरकन्नसोहण-नहरणिया सागरियपिंडो ॥ १ ॥”

तृणादिस्तु न भवति, यदाह-
“तण्डगलछारमल्लग-सेज्जासंथारपीढेवाई । सेज्जायरपिंडो सो, न होइ सेहो य सोवहिओ ॥ २ ॥४”
अशय्यातरो वा कदा भवति ? तत्रोच्यते-निर्गमनकालादिनमेकं वर्जयन्ति, ततः परमशय्यातरो भवति, यदाह-“बुच्छे वब्बंतऽहोरत्तं” । आदेशान्तरेण तु दिनद्वयादिति,
“सूरत्थमणे दिणनि-ग्गयाण सूरोदए असागरिओ । अत्थमियनिग्गयाणं, बारसजामा उ सागरिओ ॥१॥” इति ।
तथा परिहर्तव्यश्च स कस्येत्यत्रोच्यते-

“लिंगात्थस्स उ वज्जो, तं परिहरओन्व सुंजओ वा वि । जुत्तस्स अजुत्तस्स व, रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥१॥”

अस्या भात्रार्थः—लिङ्गस्थस्य यः शय्यातरस्तस्य पिण्डो वर्ज्यः, तं-शय्यातरपिण्डं परिहरतो वा सुज्जानस्य वाऽपि, तथा युक्तस्य श्रामण्यगुणैरयुक्तस्य [वा] तैरेव, अत्र ‘रमावणो’ मद्यविपणिस्तस्य—दृष्टान्तो यथा—किल महाराष्ट्रविषये ×कल्पपाल-पणेपु मद्यं भवतु वा मा वा तथापि ध्वजो वर्ज्यते, तं च दृष्ट्वा मर्वेऽपि भिक्षाचरादयः परिहरन्ति, अभोज्यमिति कृत्वा, एवमत्राऽपि यस्य धर्मध्वजो दृश्यते तस्य शय्यातरो वर्जनीय इति ६ । दोषा वा के ? तस्य पिण्डे गृह्यमाण इत्यत्र कथ्यते—तीर्थकरनिषिद्धत्वादयो बहवः, यदाह—

“तित्थयरपडिक्कुट्ठो, अन्नोयं उग्गंमो वि न य सुज्जे । अविमुत्ति अलाघवर्यो, दुल्लहसेज्जां य वोच्छेओ ॥१॥”

अस्यार्थः—तीर्थकरैराद्यान्तिममध्यमविदेहजिनैः ‘प्रतिक्रुष्टः’ स्वसाधूनां तदाश्रयस्थानामन्याश्रयस्थानां वा निषिद्धः शय्यातरपिण्डः, यदाह—

“पुरपच्छिमवज्जेहि, अविकम्मं जिणवरं हिं लेसेणं । भुत्तं विदेहएहि य, न य सागरियस्स पिण्डो उ ॥१॥”

‘लेशेने’ ति यस्यैवैकस्य कृते कृतं तस्यैवैकस्य न कल्पते, शेषसाधूनां तु कल्पत एवेत्यंशेनेति ? । कस्मादेवमित्याह—‘अज्ञातस्या’ऽविदितस्य = राजादिप्रव्रजित्वेन यद्वैशं तदज्ञातमुच्यते, तदेव च प्रायः साधुना ग्राह्यं, “अन्नायउच्छं चरई

+ नास्त्ययं शब्दो भाण्डारकरीयातिरिक्तासु प्रतिकृतिषु । × सर्वास्वपि प्रतिकृतिपूपलभ्यते “कल्पपाल” इति, अभिधाचिन्तामणौ तु “कल्पपालः सुराजीवी” इत्यस्ति । * “प्रव्रजितो नृपादिर्भिक्षार्थं यस्य गृहे प्रविष्टो न प्रत्यभिज्ञायते, तस्य सम्बन्धि । इति टि. अ. ।

विमुद्धं” इति वचनात्, तच्चाऽऽसन्ननिवासादतिपरिचयेन ज्ञातस्वरूपतया शय्यातरगृहे पिण्डं गृह्णतो यतेन शुद्ध्यतीति योगः २। तथा ‘उद्गमः’ कल्पनीयभक्तादिभवनमपि, चेति समुच्चये ‘न शुद्ध्यति’ न शुद्धो भवति शय्यातरपिण्डग्रहणे सति, कथं ? ३।

“बाहुल्ला गच्छस्स उ, पढमालियपाणगाइकज्जेसु । सज्झायकरणआउ-ड्रियाह करे उग्गमेगयरं ॥ १ ॥” ३।

तथा ‘अविमुक्तिः’ सलोमता, तद्वशाच्छय्यातरकुलस्याऽमोचनं, आह च—

“भावे उक्कोसपणी-यगेहिओ तं कुलं न छड्डेह । पहाणाईकज्जेसु य, गओ वि दूरं पुणो एह ॥ १ ॥” ४।

तथाऽविद्यमानं ‘लाघवं’ लघुता यस्य स तथा, तस्य भावोऽलाघवता, तत्र विशिष्टाहारलाभेनोपचितत्वाच्छरीरालाघवं, तथाऽविद्यमानं ‘लाघवं’ लघुता यस्य स तथा, तस्य भावोऽलाघवमिति, उदाहरणं चाऽत्र—एकस्य साधोः शय्यातरेण कम्ब-शय्यातरात् तत्परिचितजनाच्चोपधिलाभादुपधेरनल्पतया तदलाघवमिति, ततश्चाऽसौ प्रचुरोपकरणप्रतिबन्धाद्भारम-लकानि प्रदत्तानि, तत्प्रत्ययाच्च तत्पुत्रभ्रात्रादिभिश्च कम्बलकृद्गुपकरणं तस्मै वितीर्णं, ततश्चाऽसौ प्रचुरोपकरणप्रतिबन्धाद्भारम-याच्च न विहरति, इतश्च देवयोगादुर्भिक्षे जाते शय्यातरेण चिन्तितं—यथाऽयं वयं चाऽत्र मरिष्यामस्ततः केनाऽप्युपायेनैनं विस-र्जयामि सुभिक्षदेशान्तर इति, ततो बहिर्भूमौ गते तस्मिन् सर्वमुपकरणं निष्कास्याऽन्यत्र सङ्गोप्य च प्रदीप्तस्तदुपाश्रयः, आगतस्य चार्पितानि भाजनानि शेषमुपकरणं दग्धमिति निवेद्य । ततोऽसौ प्रस्थितो देशान्तरं भणितश्च शय्यातरेण—सुभिक्षे पुनरिहाऽऽ गन्तव्यमिति । आगतश्चाऽसौ सुभिक्षे जातेऽर्पितं च सर्वमुपकरणमित्येवं शय्यातरपिण्डग्रहणेऽलाघवं भवतीति । तथा दुर्लभा-ऽसुलभा शय्या च—वसतिः कृता भवति, येन किल शय्या देया तेनाऽऽहाराद्यपि देयमित्येवं गृहिणां भयोत्पादनात्, अत्राप्युदाहरणं—एकस्य गृहपतेर्गृहे पञ्चशतिकः साधुगच्छः स्थितवान्, तस्य च साधवः प्रतिदिनं भिक्षार्थं व्रजन्तः शय्यातर-

गुहं प्रथममेव (ॐकारणतो) भिक्षां गृह्णन्ति, कालेन च स निर्धनो जातस्ततश्च तैः साधुभिर्गतैरन्ये समागतास्तैरपि तत्पार्श्वे मैव वसतिर्याचिता, + स ग्राह-अस्ति मे वसतिः, केवलं निर्धनोऽहमिदानीं, नास्ति प्रथमभिक्षादानयोग्यं किमपीत्यतो न वसतिं दास्यामीति । साधुभिरुक्तं-शय्यातरभिक्षाऽस्माकं न कल्पतेऽतो देहि शय्यां, स (X) च पूर्वसाधुवचनाभिसंस्कृतमतिः) एवं ग्राह-अस्मद्गृहाद्रिक्तभाजना निर्गच्छन्तो भवन्तोऽमङ्गलं स्युरतो न दास्यामीति, ततस्तं प्रज्ञाप्य कष्टेन गृहीतेति, एवं दुर्लभा शय्या भवतीति । तथा 'व्यवच्छेदो' विनाशो दानभयाच्छय्यायाः शय्यातरेण क्रियते, वसत्याभावाद्भक्तपान-शिष्यादेर्वा व्यवच्छेदः स्यादिति । अथैते दोषाः प्रायः पिण्डान्तरग्रहणेऽपि समानाः, अतः कोऽत्र भावार्थः ? इत्यत्रोच्यते—
 “पड्विंशिनिराकरणं, केई अन्नेऽग्निहीयग्रहणरस । तस्साउंटणमाणं, एत्थऽवरं वेत्ति भावत्थं ॥ १ ॥”

प्रतिवन्धनिराकरणं-साधुशय्यातरयोर्योऽत्यन्तोपकार्योपकारकभावेन स्नेहस्तन्निरासं, केचिदाचार्या, भावार्थं ब्रुवन्तीति योगः । अन्ये पुनराचार्या अगृहीतग्रहणस्य-साधुभिरस्वीकृतभक्तादिदातव्यद्रव्यस्य शय्यातरस्याऽऽकुण्टन-भावर्जनमहो !! निःस्पृहा एतेऽतो वसत्यादिदानतः पूज्या इति भावोत्पादनात् । तथा 'आज्ञा' आप्तोपदेशं, अत्र-शय्यातरपिण्डपरिहारं 'अपरे' अन्ये 'ब्रुवन्ति' आहु'भावार्थ' तात्पर्यमिति प्रसङ्गं दोषद्वारं ७ । तथा तस्य पिण्डः कस्मिन् कारणजाते कल्पते ? तत्रोच्यते—
 “दुचिहे गेलन्नमी, निमंतणे दव्वदुल्लभे असिचे । ओमोयरियपओसे, भएण गहणं अणुनायं ॥ १ ॥”

द्विविधं ग्लानत्वं-अत्यागादमनागाढं च, तत्राऽत्यागादे क्षिप्रमेव प्रायोग्यद्रव्यग्रहणं कर्तव्यं, अनागाढे त्वन्यत्रालाभः शब्दोऽयं मां, अ.प्रतिकृत्योरेव । + “स तान्प्रत्याह-” य० । X केवलं मां० प्रतावेवायं पाठः । † “प्रायोग्यग्रहणं” प० अ० ह० क० ।

एवेति । निमन्त्रणेऽपि तदभिमुखं वक्तव्यं—कार्ये ग्रहीष्यामः, न पुनर्न कल्पत' इति ब्रुवते, यदाह—“कज्जंमि छंदिया+
घे-त्थिमो त्ति न य वेत्ति उ अकप्पं”ति । निर्बन्धे च प्रसङ्गनिषेधयतनया गृहन्त्यपि । दुर्लभद्रव्ये च द्रुतादावन्य-
त्राऽलभ्यमाने ग्लानादिकारणे ग्रहणमनुज्ञातं, तथा “ओमऽसिवे पणगाइसु, जइऊणमसंथरे गहणं ।” तथा ग्रद्वेषो
राजादेः, तत्र च “उवसमणट्ठपट्ठे, सत्थो वा जा न लब्भए ताव । अच्छंता पच्छन्नं, गिणहंति भए वि
एमेव ॥ १ ॥ ” चौरादिसम्बन्धिनि ८ । यतनाद्वारमप्यत्रैव भावितं, यद्वा—“तिक्खुत्तो सक्खित्ते, चउद्दिंसि
मग्गिऊण गीयत्थो । दव्वंमि दुल्लभंमी, सेज्जायरसंतिए गहणं ॥ १ ॥” इति यतनाद्वारव्याख्यानम् ९ । एवमे-
कमाश्रित्योक्तं, यत्राप्यनेके पितृपुत्रादयः शय्यातरा भवन्ति तत्राऽपि यावन्तः स्वामिनस्तत्सन्दिग्धा वा, सर्वेऽप्यनु-
ज्ञापनीयाः‡ यो वा तन्मध्येऽनतिक्रमणीयवचनो भवति, तस्यैव च पिण्डो वर्जनीयः, भद्रकप्रान्तादिदोषाच्छेषाणामपि १० ।
इति लेशतः शय्यातरपिण्डविचारो, विस्तरतस्तु ग्रन्थान्तरादवसेयः । अथ राजपिण्डविचारोऽयं—
“मुहयाइगुणो राया, अट्ठविहो तस्स होइ पिंडो त्ति । पुरिमेयरानमेसो, वाघायार्हीहि पडिक्कुट्ठो ॥ १ ॥”

“मुहयाइगुणो राया, अट्ठविहो तस्स होइ पिंडो त्ति । पुरिमेयरानमेसो, वाघायार्हीहि पडिक्कुट्ठो ॥ १ ॥”
मुदितादिगुण, आदिशब्दान्मूर्धाभिक्त्यादिपरिग्रहो, यदाह—

“मुदिओ मुद्धंभिसित्तो, सुइओ जो होइ जोणिमुद्धो×उ । अभिसित्तो इयरेहिं, सयं व भरहो जहा राया ॥ १ ॥”
इति पर्यायः अ० । ‡ “पृच्छनीयाः ।” इति पर्यायः अ०

+ “छिंदिया” प० ह० क० य० । “छंदिया-निमन्त्रिताः” इति पर्यायः अ० । ‡ “पृच्छनीयाः ।” इति पर्यायः अ० ।

§ “मुइओ” ह० क० प० य० मां० । × “मातृपक्ष-पितृपक्षशुद्धः” इति पर्यायः अ० ।

अथवाऽनभिष्वङ्गा यतयो भवन्ति, एते त्वष्टकल्याणवत्कथं गजवाज्यादिषु सङ्गं कुर्वन्तीत्येवंरूपा । अथैते दोषा मध्यम-
जिनसाधूनामपि सम्भवन्तीति कथं तेषां तस्य ग्राह्यताऽपीत्यत आह—‘इतरेषां’ मध्यमजिनसाधूनां ‘न’ नैवेते दोषा भवन्ति,
कुत ? ‘अप्रमादात्’ प्रमादाभावाद्वैतोस्ते हि क्रजुप्राज्ञत्वाद्विशेषेणाप्रमादित्वेनोक्तदोषपरिहारसमर्था भवन्ति, इतरे तु
क्रजुजड-वक्रजडत्वेन न तथेति राजपिण्डविचारः । तथा श्रय्याऽपि पिण्डवद्दोषराहित्वं सेव्या, यदाह—
“मूलुत्तरगुणसुद्धं, भीपसुपुण्डगविविज्जियं वसहिं । सेविज्ज सन्वकालं, विवज्जए होंति दोसा उ ॥ १ ॥”

तत्रेयं मूलगुणैरशुद्धा वसतिर्यथा—
“पट्टीवंसो दो धा-रणी उ चत्तारि मूलवेलीओ । मूलगुणे हुववेया, एसा उ अहागडा वसही ॥ १ ॥”
‘पट्टीवंसो’ मध्यम-वलको ‘द्वे धारण्यो’ द्वे बृहद्वेल्यो यत्प्रतिष्ठोऽसावेव, चतस्रो मूलवेल्यो याश्चतुर्षु गृहस्य पाश्वेषु
‘पृष्ठिवंशो’ मध्यम-वलको ‘द्वे धारण्यो’ द्वे बृहद्वेल्यो यत्प्रतिष्ठोऽसावेव, चतस्रो मूलवेल्यो याश्चतुर्षु गृहस्य पाश्वेषु
क्रियन्ते, एते सप्ताऽपि मूलगुणास्तैश्च साधुमाधाय कर्तव्यं मूलगुणैरुपेताः, एषा त्वियं पुनराधाय कृता वसतिराधामिक्की-
त्यर्थः । उत्तरगुणाश्च द्विविधा भवन्ति—मूलोत्तरगुणा उत्तरोत्तरगुणाश्च, तत्रैते मूलोत्तरगुणाः—
“वंसगकडेणुक्कंवेण-छायणलेवणं दुवारं भूमी य । सप्परिकम्मा वसही, एसा मूलुत्तरगुणेसुं ॥ १ ॥”

अत्र बृहद्व्याख्या—‘वंसग’त्ति, दण्डकाः ‘कडण’ति’ कटकादिभिः कुड्यकरणं ‘उक्कंवेण’त्ति दण्डगोवरि ओलवणं+
‘छायणं’ति’ दर्भादिनाऽऽच्छादनं ‘लेवणं’ति’ चिक्खलेन कुड्डाण लिपणं ‘दुवार’त्ति’ गृहद्वारस्य बाहल्यकरणमन्यस्य वा
× “वलको” य. । “वल्युको” भां. । * “यत्प्रविष्टो” य. । † “रूपपेता” प. ह. क. । ‡ “दण्डकोपयुल्लपनं” भां० ।

विधानं 'भूमि'ति' भूमिकम्मं विसमाए समीकरणं ति बुचं होइ, एसा सपरिकम्मा वसही 'मूलत्तरगुणेसु'ति मूलभूतो-
चरगुणेभित्थर्थः । एते च पृष्टिवंशादयश्चतुर्दशाऽप्यविशोधिकोडिः, इमे पुण उत्तरोत्तरगुणा विसोहिकोडि+विसया-
वमहीए उवघायकरा ।

“दूमिर्गंधूविद्यंवासिर्धु-उज्जोविद्यं बलिकडो अवत्तां य । सित्तां सम्मट्ठा वि य, विसोहिकोडिं गया वसही ॥ १ ॥”

अत्राऽपि वृद्धन्याल्या-‘दूमि’ति उल्लाहया-सेटिकादिभिः संसृष्ट्युक्तं भवतीति । ‘धूविद्य’ति दुग्गंधं ति काडं
अगुरुमाईहिं सुगंधी कया । ‘वासि’ति पटवासकुसुमादिभिरपनीतदुर्गन्धभावा । ‘उद्योतिता’ रत्नप्रदीपादिभिः प्रकाशिता ।
‘बलिकड’ति कृतकूरादिवलिविधाना । ‘अवत्त’ति छगणमृत्तिकाभ्यां जलेन चोपलिप्तभूमितला । ‘सिक्ता’ केवलोद-
केनाऽऽर्दीकृता । ‘सम्मट्ठा’ प्रमार्जिता, साध्वथयेति सर्वत्र प्रक्रमः । ‘विसोहिकोडिं गया वसहि’ति अविशोधिकोटी न
भवतीत्युक्तं भवति, एतदनुसारतस्तु चतुःशालादिष्वपि मूलोत्तरगुणविभागो विज्ञेयः, यदाह—

“चाउरसालाईए, विन्नेओ एवमेव उ विभागो । इह मूलाइगुणाणं, सक्खा पुण सुण न जं भणिओ ॥ १ ॥”

“विहरंताणं पायं, समत्तकजाण जेण गामेसु । वासो तेसु य वसही, पट्ठाइजुया तओ तासि ॥ २ ॥”

ततस्तासां वसतीनां साक्षाद्गणनमकारीति, अन्ये चाऽमी सामान्यतो वसतिदोषाः—

“कालाडं तु व-ट्ठाणां अभिकंतो अणभिकंतो य । वज्जो य महावज्जा, सावज्जं महंस्पकिरियो य ॥ १ ॥”

+“कोडिट्टियवस” प० क० । “कोडिट्टिया वस” इ० ।

ऋतुबद्धे वर्षासु वा यत्र वसतौ स्थितास्तत्रैव मासे चातुर्मासिके वा पूर्णेऽपि तिष्ठतां कालातिक्रान्ता भवति, ऋतुबद्धे यत्र मासकल्पो विहितस्तत्रैव वसतौ मासद्वयं, वर्षासु च यत्र चतुरो मासान् स्थितास्तत्रैवाष्टौ मासानपरिहृत्य यदि समागच्छन्ति तदोपस्थाना स्यात्, यदाह—

“उड-वासा समईया, कालाईया उ सा भवे सेज्जा । सच्चेव उवट्टाणो, दुगुणादुगुणं अवजेत्ता ॥ १ ॥”

अन्ये प्रतिपादयन्ति—यत्र वर्षाकालं स्थितास्तत्र यदि वर्षाकालद्वयमन्यत्र कृत्वा समागच्छन्ति तत उपस्थानदोषवती शय्या न भवतीति कल्पचूर्णिः । तथा यावदर्थिकार्थे विहिता शय्या यावत्का, सा यद्यन्यैश्चरकादिपाषण्डिभिर्गृहस्थैर्वा निषेविता भवति, तदनन्तरं च संयताः प्रविशन्ति, तदाऽभिक्रान्तेत्युच्यते, सैवाऽन्यैरपरिशुक्ता सती साधुभिः सेव्यमानाऽनभिक्रान्तेति । तथाऽऽत्मार्यं कृतां साधुभ्यो दत्त्वा स्वार्थमन्यां कुर्वतो गृहस्थस्य वज्येति, यदाह—

“अत्तऽट्ठकडं दाउं, जईण अन्नं करेइ वज्जो उ । जम्हा तं पुव्वकडं, वज्जेइ तओ भवे वज्जा ॥ १ ॥”

तथा श्रमणब्राह्मणादीनां पाषण्डिनामर्थाय कृता महावज्या, तथा पञ्चानां श्रमणानामर्थाय कृता सावद्या, तथा जैनसाधूनामर्थाय कृता महासावद्येति, आह च—

“पासंडकारणा खल्लु, आरंभो अहिणवो महावज्जा । समणट्ठा सावज्जा, महसावज्जा य साहूणं ॥ १ ॥”

तथा या पूर्वोक्तकालातिक्रान्तादिदोषाष्टकवर्जिता स्वार्थं जिनबिम्बप्रतिष्ठार्थं वा कारिता धवलधूपनाद्युत्तरगुणवर्जिता च, साऽल्पक्रिया—शुद्धेत्यर्थः । अल्पशब्दस्याऽभाववाचकत्वाद्यदाह—

“जा खलु जहुत्तदोसे-हिं वज्जिया कारिया सयट्ठाए । परिकम्मविप्पमुक्खा, सा वसही अप्पकिरियां उ ॥१॥”

तथा हयादिरहितैव शय्या सेवनीया, सा चेयं—

“श्रीवज्जियं वियाणह, इत्थीणं जत्थ ठाणरूवाणि । सद्दा य न सुव्वंती, ता वि य तेसिं न पेच्छंति ॥१॥”

तत्र स्थानस्वरूपमिदं—

“ठाणं चिट्ठंति जहिं, मिहो कहाईहिं नवरमित्थीओ । ठाणे नियमा रूवं, सिय सहो जेण तो वज्जं ॥१॥”

स्यात्कदाचिच्छब्दो न भवत्यपि विप्रकृष्टे, येन एवं ततो बल्यं स्थानं, अवर्जने त्वमी दोषाः—

“द्वंभवयस्स अगुत्ती, लज्जानासो य पीइवुट्ठी य । साहुतवो वणवासो !, निवारणं तित्थहाणी य ॥१॥”

तत्र हि ब्रह्मव्रतस्याऽगुप्तिर्भवति, प्रतिपिद्धमतिनिवासात्, लज्जानाशश्च भवत्यसकृद्दर्शनेन प्रीतिवृद्धिश्च भवति, जीव-
स्वाभाव्यात्, साधुतपो वनवास ॥ इति लोके गर्हा, निवारणं तद्रव्यान्यद्रव्याणां, तीर्थहानिर्लोकाग्रच्येति । तथा स्थाने रूपे

चाऽमी दोषाः साधूनां स्युर्यथा—

“चंकमियं ठियं मो-ट्टियं च विप्पेक्खियं च सविलासं । सिंगारे य बहविहे, दट्ठुं भुत्तेयरे दोसा ॥ १ ॥”

‘मोट्टियं’ किलिकिञ्चित्-रमितमित्यर्थः

लम्बनाः स्त्रीणामप्यमी दोषाः स्युर्यथा—

“जल्लमलपंकियाण वि, लावन्नसिरी उ जहेसि देहाणं । सामन्ने वि सुरूवा, सयगुणिया आसि गिहवासे ॥१॥”

जलमलपङ्क्तिनामपि-बहुलमलदिग्धानामपीति भावः, लावण्यश्रीयैषां साधूनां श्रामण्येऽपि सुरूपा तथैवमहं मन्ये-
शतगुणा आसीद्ब्रह्मवास इति । तथा स्त्रीशब्दविषया यतीनामिमे दोषा भवेद्युर्यथा—
“गीयाणि य पडियाणि य, हसियाणि य संजुले य उल्लावे । भूसणसेद्दे राह-स्सिए य सोऊण जे दोसा॥१॥”

साधुशब्दविषयास्तु स्त्रीणामप्यमी दोषा उत्पद्यन्ते, यथा—
“गंभीरजहुरफुडविसय-गाहगो लुससरो सरो जहेसि । सज्झायस्स मणहरो, गीयस्स णु केरिसो होइ ? ॥१॥”
‘गम्भीरो’ महा‘न्मधुरः’ कोमलः ‘स्फुटविशदो’ऽत्यन्तव्यक्ताक्षरः ‘स्फुटविषयो’वा स्फुटार्थो ‘ग्राहको’ऽङ्कशेनार्थबोधकः,
एतेषां कर्मधारयः, तथा ‘मुस्वरो’ +मालवकौशिकादिप्रधानस्वरानुरञ्जितः ‘स्वरो’ ध्वनिर्यथा-अमीषां स्वाध्यायस्याऽपि
मनोहरो, गीतस्य, नु इति वितर्कं, कीदृशो भवतीति । “एवं परोप्परं मो-हणिज्जदुव्विजजयकम्मदोसेणं । होइ दढं
पडिबंघो, तम्हा तं वज्जे ठाणं ॥ १ ॥” तथा—

“पसुपण्डगेसु वि इहं, मोहानलदीवियाण जं होइ । पायमसुहा पवित्ती, पुव्वभवडब्भासओ तह य ॥ १ ॥”
“तम्हा जहुत्तदोसे-हिँ वज्जियं निम्ममो निरासंसो । वसहिँ सेविज जई, विवज्जे आणमाईणि ॥ २ ॥”
इति वसत्यधिकारः ।

तथा वस्त्रमपि पिण्डवद्दोषदुष्टं वर्जनीयं, तद्दोषाश्च प्रायस्तद्देवाऽवबोद्धव्याः, विशेषस्तु कश्चिदुच्यते-इह तावद्वस्त्रमेकेन्द्रिय-
+“मालवकौशिकादि” अ. । मालवदेशकादि” प. य. । “मालववेशिकादि” ह. । “मालवकौशिकादि” क. । मालवकौशिकादि” ग्रं० ।

विकलेन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियावयवनिष्पत्तिमेदान्निविधं भवति । तत्रैकेन्द्रियावयवनिष्पन्नं कार्पासिकादि, विकलेन्द्रियावयवनिष्पन्नं कौशेयकादि, ऊर्णादिमयं तु तृतीयं, अत्र कारणग्राह्यं कौशेयकादि । एतदपि जघन्यमध्यमोत्कृष्टमेदात्प्रत्येकं त्रिविधं, तत्र जघन्यं-मृत्वपोतिकादि, मध्यमं चोलपट्ट-पटलकादि, उत्कृष्टं प्रच्छदादि, एतदपि पुनः प्रत्येकं यथाकृताल्प बहुपरिकर्मभेदा-त्रिधा भिद्यते, एतेषु च शुक्लद्भिः पूर्वं यथाकृतं ग्राह्यं, सर्वोपाधिविशुद्धत्वात्तस्य, तदलाभे चाल्पपरिकर्म ग्राह्यं, स्तोकादोपत्वात्तस्य, तस्याभावे बहुपरिकर्मापि ग्राह्यं, एतच्च सर्वमपि वस्त्रं गच्छगैरेताभिश्चतसृभिः प्रतिमाभि-रेपणाभिरित्यर्थः, गवेषणीयम् ।

“उद्दिष्ट १ पेह २ अंतर ३ उज्झयधम्मा ४” इति । तत्रोद्दिष्टा-यद्गुरुसमक्षं स्वयं प्रतिज्ञातं जघन्यादिकर्मे-केन्द्रियावयवनिष्पन्नादिकं वा वस्त्रं, तदेव गृहिभ्यो याचमानस्य स्यादिति, १ । प्रेक्षा नाम वस्त्रमवलोक्य ब्रवीति साधुर्यथा-भोः श्रावक ! यादृशमिदं दृश्यते तादृशमिदं वा मे वस्त्रं देहि २ । तृतीया तु परिधानवस्त्रं प्रावरणवस्त्रं वा शय्याया-अधस्तनवस्त्रमुपरितनवस्त्रं वाऽन्यद्भोक्तुकाममप्रेतनं च भोक्तुमनसं दातारमत्राऽन्तरे याचमानस्येति ३ । चतुर्थी पुनः स्वदेशं बहुवस्त्रदेशं वा गन्तुकामाः कार्पाटिकादयो यदुज्झन्ति बहुवस्त्रदेशे वा यत्त्यक्तं लभ्यते, तद्याचितमयाचितं वा गृह्णतां स्यादिति ४ । जिनकल्पिकास्त्वामां मध्यादुपरितनद्वयादन्यतरयैवाऽऽददते, न त्वाद्यद्वयेनेति । तत्पुनः केन विधिना गच्छ-वासिन उत्पादयन्ति ? इति चेदुच्यते-यद्यस्य साधोर्वस्त्रं नास्ति स तत्प्रवर्त्तिसाधवे निवेदयति, सोऽपि च गुरुभ्यो, यथा-अमृक्तस्य साधोरमृक्तं वस्त्रं नाऽस्तीति । गच्छे चेयं सामाचारी, यदुताऽऽभिग्रहिहकसाधवो भवन्ति यथाऽस्माभिर्वस्त्राणि पात्राणि वाऽन्येन वा येन केनचिद्वस्तुना साधूनां प्रयोजनं तदानेतत्तन्व्यं, तत आचार्यस्तेभ्यो निवेदयति, यथा-हे आर्या ! अमुकस्य

साधोरमुकं वस्त्रं नास्तीति, अथ न सन्त्याभिग्रहीकास्ततः स एव भण्यते, यथा-त्वमेव स्वयोग्यं वस्त्रमुत्पादय, अथाऽसाव-
शक्तस्ततो योऽन्यः समर्थस्तं गुरवो व्यापारयन्ति । अथ कस्मिन् काल उत्पादयन्तीति चेदुच्यते-सूत्रपौरुषीमर्थपौरुषीं च कृत्वा
भिक्षार्थमेव हिण्डमाना उत्पादयन्ति । यदि च तदा न लभन्ते, ततो द्वितीयपौरुष्यामपि गवेषयन्ति, तथाप्यलामे प्रथमा-
यामपि मुगयन्ति । यद्येवमपि न लभन्ते, ततो भिक्षार्थं व्रजन्तः सर्वेऽपि सङ्घाटका व्यापार्यन्ते, ततस्तेऽपि याचन्ते, तथाऽ-
प्यलामे बहूनि वा वस्त्राण्युत्पादनीयानि, ततो 'वृन्दसाध्यानि कार्याणी'ति कृत्वा गीतार्था अगीतार्थसहिता वाऽऽ-
चार्यं मुत्तवा समुदायेनोत्तिष्ठन्ति, आचार्यस्तु यद्यपूर्वस्थानगृहचैत्यपरिपाटेरन्यत्र +वस्त्रार्थमेव गृहेषु हिण्डते ततः प्रायश्चित्तं
प्राप्नोति । उपयोगं च युगपच्चिद्वीदनोत्थानादिविधिना कुर्वन्ति, तत्र च चिन्तयन्ति-किं प्रमाणं वस्त्रं गृहीतव्यं ? किं
जघन्यं मध्यम-मुत्कृष्टं वा ? अथवा किं यथाकृत-मल्पपरिकर्म बहुपरिकर्म वा ? यद्वा कः प्रथमं याचितोऽवश्यं दास्यतीति ।
कायोत्सर्गं च यो ज्येष्ठो गीतार्थो लब्धिमौश्च स प्रथमं पारयति, तथा 'यस्य च योग' इति X वचनोच्चारवेलायां 'यथाऽऽ-
दिष्ट'मिति भाषते, तस्याऽभावे लघुरपि तादृश एव पारयति, स एव च पुरतो हिण्डते । गच्छन्तश्च दण्डकं भूमौ न स्थापयन्ति
यावत्प्रथमो लाभः, वसत्यागमनं वा यावदित्यन्ये । इत्यादिविधिना च गृहं गतैरभावितश्चावको न याचनीयः, विपरिणाम-
क्रीतादिदोषसम्भवात्, किञ्च-श्रावकाणामाचार एवाऽयं यदेपणीयमुद्धरितं स्वत एव प्रयच्छन्ति, यदाह—
“सङ्गुणं सह विभवे, साहूणं वत्थमाह दायव्वं । गुणवंताण विसेसो, तत्थ वि जेसिं न तं अत्थि ॥ १ ॥”

+ “चैत्यपरिपाटिनिमित्तं च गतस्य कश्चिद्वस्त्राणि ददाति तदा कल्पन्ते । X “इति योगवचनो” अ० य० ।

तस्माद्यान्यन्यानि भावितकुलानि, तेषु दानफल-दातृगुणवर्णनं वर्जयद्भिर्याज्वा कर्तव्येति, गत्वा च वक्तव्यो यः प्रशु-
 र्यथा-‘धर्मलाभो भोः श्रावक ! एष साधुजनस्तव समीपमागत ईदृशैर्वस्त्रैः प्रयोजनमस्ती’ति । ततश्चाऽनुग्रहं मम्यमानेन तेन
 दर्शिते वस्त्रे मणितव्यं-‘कस्य सम्बन्धेतद्वस्त्रं ? किं वा आसीत् ? किं वा भविष्यति ? कुत्र वाऽऽसी’दिति याचनावस्त्रे प्रश्न-
 द्वयं विधेयं । तत्र कस्यैतत्प्रश्ने कथयत्येव प्राञ्जलभावो गृही, यथा-‘भवदर्थं कृतं क्रीतं धौतं वेत्यादि, अमुकेन वा इहाऽऽनीय
 स्थापितं, येन तद्गृहे न गृह्णन्ति भवन्त’ इत्यादि । ततश्च साधोरविशोधिकोटि-विशोधिकोटिपरिज्ञानं स्यात्तत्स्वरूपं चेदं-
 “तणविणणसंजघट्टा, मूलगुणा उत्तरा उ पज्जणया ।” अस्य गाथादलस्य चूर्णिरियमर्थतः-वस्त्रनिष्पत्त्यर्थं यत्क्रियते,
 यथा-तानं परिकर्मणं वानं चैते मूलगुणा-अविशोधिकोटिरित्यर्थः, संयतार्थं करोति, ये निष्पन्नस्य क्रियन्ते, ते उत्तरगुणा-
 विशोधिकोटिरिति भावः, यथा-पज्जणं मोडणं +उण्पुंभणं धावनादयश्चैतान्वा संयतार्थं करोतीति । अत्र प्रेरकः-पज्जणं सज्जणं
 च उगगमकोटिं इच्छइ तणणं विणणं च विसोहिकोडिं ति । अत्राऽऽचार्यो ब्रवीति-हे प्रेरक !
 “अत्तट्ठयतंतूहिं, समणऽट्ठXतओ अपाइय*वुओ य । किं सो न होइ कम्मं, फासूण वि पज्जिओ जो उ ॥१॥”

‘फासूण चित्ति, स्वार्थविहितेनाऽपीत्यर्थः ।

“जइ पज्जणं तु कम्मं, इयरमकम्मं सकप्पज धोउ । अह धोओ वि न कप्पइ, तणणं विणणं च तो कम्मं ॥२॥”
 तथा पूर्वोपभुक्ते वस्त्रे दर्शिते प्रष्टव्यं-‘किमेतदासीत् ?’ । ततो दाता ब्रवीति-‘नित्यनिवसनं, यद्वा मज्जनवस्त्रं, यद्वा

+ “पुम्भः-निष्काशनमि”ति पर्यायः अ० । X भ्रमणार्थं । * “अपाययित्वैव व्युतः” इति पर्यायः अ० ।

राजदौवारिकं, यद्वा उत्सववस्त्रमिदममुकस्ये'ति । अत्र यद्वस्त्रं दर्शितं, यदि तस्य सदृशं वहमानं चाऽन्यदप्यस्ति दातुस्ततो गुह्यते, अन्यथा ग्रहणे तु गुह्यन्यमुत्पादयति क्रीणाति वा, अन्यच्च नवसानो देहस्य बीवरस्य* वा धूपनं कुर्यात् स्नानं वा कुर्यादित्यादिदोषजालं स्यात् । अथाऽपरिशुज्यमानं दर्शितं तत्र ग्रह्यं—किमेतद्विष्यति ? क्व वा स्थाने इदमासीदिति । अत्राऽपि दाता यत्कथयति तत्समानापरवस्त्रे वहमानेऽवहमाने वा विद्यमान एव ग्रहणं कर्त्तव्यं, तदभावे तु त एवोत्पादनादयो दोषाः स्युः । एवं पृच्छाशुद्धं यदा कल्पनीयमिति निर्द्धारितं भवति, तदा द्वयोरप्यन्तयोर्गृहीत्वा सर्वतो निरीक्षणीयं, मा तत्र गुहिणां मणिर्वा सुवर्णं वाऽन्यद्वा रूपकादि द्रव्यं निबद्धं स्यात्ततः सोऽपि गृहस्थो भण्यते 'निरीक्षस्वै- तद्वस्त्रं सर्वतः' । एवं च यदि तेन मण्यादि दृष्टं, अथ न दृष्टं, ततः साधुरेव दर्शयति—'एनम- पनये'ति । आह—गृहिणः कथिते कथमधिकरणं न भवति ? उच्यते—कथिते स्तोक्तर एव दोषोऽकथिते

दे	आ	दे
मा	रा	मा
दे	आ	दे

तु उडाहादिर्महान् स स्यादिति । तथा—
“नवभागकप्पणाए, पढमं वत्थं करित्तु जोएति । नाळ्ण फलविसेसं, गिणहंती अहव वजंति ॥ १ ॥”
“चत्तारि देवयाभागा, दुवे भागा य माणुसा । आसुरा य दुवे भागा, मज्झे वत्थस्स रक्खसो ॥ २ ॥”
“अंजणखंजणकदम-लित्ते मूसगभक्खिय अग्गिविदंहु ।
तुन्नि य कुट्टिय पज्जव-लीढे होइ विवागु सुहो असुहो वा ॥ ३ ॥”

× “वेदन्यदप्यस्ति” अ. । + “अन्यवस्त्रपरिधानं कुर्वन्” इति पर्यायः अ० । * “चीरस्य” प० ह० क० य० ।

“देवेसु उत्तमो लाभो, माणुसेसु य मज्झिमो । आसुरेसु य गेलन्नं, मज्झे मरणमाइसे ॥ ४ ॥”
एतेन च विधिना लब्धेषु वस्त्रेषु आगताः सन्तो गुरुणां समर्पयन्ति साधवः, ततो गुरवोऽपि यद्यस्य साधोर्वस्त्रं ना
तत्तस्मै प्रयच्छन्ति, अथवा यावतां साधूनां दातुमिष्टानि तानि नावत्सु भागेषु ममेपु क्रियन्ते, ततो यथाज्येष्ठं गृह्णन्तं
तथा परिभोगकालेऽतिप्रमाणं वस्त्रं छिन्दानैर्मूलभागा न छेत्तव्या, अमङ्गलत्वादिति याचनावस्त्रविधिः । निमन्त्रण
विधिरप्ययमेव, नवरं-उपयोगे “जस्स य जोगो”ति वक्तव्यं । तथा सङ्घाटकेन विनिर्गतः कस्मिन्नपि कुले प्रविष्टः स
चित्प्रमदादिना दातुविशेषेण महता सम्भ्रमेण भक्तपानाभ्यां प्रतिलभ्य वस्त्रेण निमन्त्रित एवं प्रश्रयति, यथा-‘कस्येदं
वाऽऽसीद्भविष्यति वा ? कुत्र वाऽसीत् ? केन वा कारणेन मयं दीयते ? इति । यद्येवं न पृच्छति तदा पूर्वोक्तदोषा आह्वाभङ्गा
स्युः, तथा निमिच्चादिप्रश्नबुद्ध्या प्रदत्ते वस्त्रे गृहस्थस्य निमिच्चादिप्रश्ने तत्कथनाकथनादयो ये दोषाः सम्भवन्ति, तेऽपि
ततश्चाऽयमत्र भावार्थः-यदि कोऽपि मम पिताऽयं मम पितृसदृशो वाऽयमित्यादिपूर्वसम्बन्धेन, मम भ्राता-भर्ता-भ्रा
सदृशो वाऽयमित्यादिपश्चात्सम्बन्धेन वा ददाति, अन्येन वा निमिच्चादिप्रश्नपरिणामादिलक्षणेन कारणेन ददाति, तदा
यदा तु यूयं धर्मे कृतमतयस्ततश्च धर्मार्थं स्वार्थमप्रवृत्तैर्गृहिभिर्दातव्यमेवेत्यादिकारणेन ददाति, तदा ग्राह्यमेवेति वस्त्रादि,
तथा पात्रमप्येकेन्द्रिय-विकलेन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियावयवमयत्वभेदात्रिविधं भवति । तत्रैकेन्द्रियदेहनिष्पन्नं तुम्बकादि,
न्द्रियगरीरनिर्धृतं शङ्खशुक्लादि, पञ्चेन्द्रियदेहावयवमयं कुतुप-दन्त-शृङ्गपात्रादि । अत्रौघतः प्रथममेव ग्राह्यं, तदपि
दारु-मृत्तिकापात्रभेदात्रिविधं, एतदपि प्रत्येकं जवन्यमभ्यमोत्कृष्टभेदात्रिविधमेव । तत्र जवन्यं उ(ओ)लङ्कादि

मात्रकमुत्कृष्टं पतद्ग्रहः । पुनरप्येकैकं त्रिविधं—यथाकृत-मल्पपरिकर्म-बहुपरिकर्म च । पूर्वपूर्वाभावे चेहोत्तरोत्तरं ग्राह्यं, एतदपि चतसृभिः प्रतिमाभिर्गविषणीयं, ताश्चेमाः—“उद्दिष्ट १ पेह २ संगय ३, उज्झयधम्मत्ति ४ ।” अत्र प्रतिमात्रयं प्राग्वन्नवरं—इह पात्राभिलापो वक्तव्यः । तृतीया पुनरेवं—“संगइयं वा वेजईयं वा” कस्याऽपि गृहिणः पात्रद्वयं भवति, स च तयोर्मध्यादैकैस्मिन्दिन एकैकं वारकेण वाहयति । तत्र यद्वाहयति तत्साङ्गतिकं, यत्तिष्ठति तद्वैजयिकं, ईदृशं च कोऽपि साधुरभिग्रहविशेषाद्याचते । शेषविधस्तु पात्रेऽपि यथासम्भवं वस्त्रवद्द्रष्टव्यः । तथा गृहन्नमं विधिं प्रयुङ्क्ते—
“दाहिणकरेण कोणे, धेत्तुत्ताणेण वासमणिबंधे । खोडेह तिन्नि वारे, तिन्नि तले तिन्नि भूमीए ॥१॥” तथा—
“तस-बीयादि व दडुं, न गिल्लई गिल्लई य अदिट्ठे । गहणंमि उ परिसुद्धे, कप्पह दिट्ठेहि वि बहूहिं ॥ २ ॥”

उत्तरार्धस्याऽयं भावार्थः—ग्रहणे परिशुद्धे पश्चाद्यदि बीजादीनि बहून्यपि पश्यति तथापि गृह्णात्येव, न पुनः परिष्ठापयति प्रत्यर्पयति वा पात्रं, किन्तु यतनया तान्येवाऽऽस्फेदयति—यत्र न विराध्यन्ते तत्र च क्षिपतीति । मूलोत्तरगुणविभागश्चाऽय-
मत्र—“सुहकरणं मूलगुणा, पाए× निक्कोरणं च इयरे उ”ति गाथादलं सुगममेव । किञ्च—
“उवगरणंपि धरेज्जा, जेण न रागस्स होह उपपत्ती । लोणंमि य परिवाओ, चिहिणा य पमाणजुत्तं तु ॥१॥”

इति सप्रसङ्गगार्थार्थः ॥ १०० ॥ आह—यद्येतदोषविप्रसक्त एव यतिनाऽऽहारो ग्रहीतव्यस्तदा कदाचिदेवंविधस्य तस्याऽप्राप्त्या बुभुक्षतो देहादेर्बीधा स्याद्यदाह—

“व स्फेदयति” प. ह. क. थ. । × “तुम्बकपात्रे बीजनिष्कासनम्” इति प० अ. ।

“तं नत्थि जं न वाह्ह, तिलतुसमित्तं छुहा सरीरस्स । सन्निज्झं सब्बदुहा-इं दिति आहाररहिस्स ॥१॥” यतः—
 “पंथसमा नत्थि जरा, दारिदसमो य परिभवो नत्थि । मरणसमं नत्थि भयं, छुहासमा वेयणा नत्थि ॥२॥” तथा
 “गलह वलं उच्छाहो, अवेह सिद्धिलेह सयलवावारे । नासह सत्तं अरई, विवड्डुए अमणरहिस्स ॥ ३ ॥”

ततश्च स्वर्गापवर्गान्धन्यनिबन्धनत्वेनाऽधःकृतचिन्तामणिकल्पद्रुमोपमानानामतिदुर्लभतरसच्चरणकरणव्यापाराणां कथं
 हानिर्न स्यादित्याशङ्क्याऽऽह—
 दी०—इत्येवं त्रिविधैषणाया—गवेपण-ग्रहण-ग्रासभेदात्सप्तचत्वारिंशद्विधाया दोषा ‘लेशेन’ संक्षेपेण ‘यथागमं’ पिण्डनिर्धु-
 क्त्यादिग्रन्थानुसारेण मया ‘अभिहिता’ उक्ताः । एषु च दोषेषु गुरुलघुविशेषं—को दोषो गुरुः ? कश्च लघुस्तित्येवं स्वरूपं ‘शेषं च’
 यदत्र नोक्तं—नामादिन्यास-दृष्टान्त-भङ्गक-विस्तरविचारणादिकं, तन् X ‘मुणे’जानीयात् सूत्रा—दागमादिति गाथार्थः ॥१०१॥

अथैतावदोपरहितपिण्डस्याभावे मुनिः किं कुर्यादित्याह—

सोहितो य इमे तह, जइज्ज सव्वत्थ पणगहाणीए । उस्सगऽववायविऊ, जह चरणगुणा न हायंति । १०१।
 व्याख्या—‘शोधयन्’ विशुद्धपिण्डग्रहणार्थमवलोकयन्, चः शब्दः प्राक्तनोपदेशापेक्षयोपदेशान्तरसमुच्चयार्थः, कानि-
 त्याह—‘इमान्’ अनन्तरोक्तदोषां ‘स्तथा’ तेन सर्वथा शुद्धाहाराप्राप्तौ + मनागशुद्धादितद्ग्रहणलक्षणेन—प्रकारेण ‘यतेत’ यतनां
 कुर्यात् । क ? सर्वत्र क्षेत्रकालादौ । कया करणभूतयेत्याह—पञ्चकहान्या, इहाऽकृतवीप्सोऽपि पञ्चकशब्दस्तदर्थसम्भवाद्भीप्सार्थो

X “मुने-जानीयात्” ह. क. । ‘मुणेज्ज’ जानीयादिति सङ्गतमिति मे मतिः । + “मनाक्शुद्धाशुद्धादि” प. ह. क. अ. य. ।

व्याख्येयस्ततश्च पञ्चकेन पञ्चकेनाऽऽगमप्रसिद्धप्रायश्चित्तलक्षणेन कृत्वा यका 'हानिः' स्वानुष्ठानव्ययो, व्येति चाऽशुद्धा-
हारग्रहणादिनाऽपराधसम्भवे तच्छुद्ध्यर्थं विधीयमानमनुष्ठानं, नृपापराधे दीयमानदण्डद्रव्यवत्, सा पञ्चकपरिहाणिस्तया,
एतदुक्तं भवति-सर्वथा शुद्धाहारस्याऽप्राप्तौ लघुगुरुपञ्चकप्रायश्चित्ताहर्दोषदुष्टमाहारं गृहीयात्, तस्याऽप्राप्तौ लघुगुरुदशक-
प्रायश्चित्ताहर्दोषवन्तं, तस्याऽप्यभावे लघुगुरुपञ्चकप्रायश्चित्ताहर्दोषदुष्टमित्यादि, न पुनः कारणोत्पत्तावपि गुरुगुरुत्तर-
प्रायश्चित्तशोध्यगुरुत्तरदोषदुष्टमश्नादि प्रथमत एवासेवेति । कः ? इत्याह-'उत्सर्गापवादौ' कारणभावसद्भावौ 'वेति'
अवगच्छति यः स उत्सर्गापवादाविद्वान्-सम्यगधीतच्छेदादिश्रुत इत्यर्थः । साधुरिति गम्यते । 'यथा' येन देहोपष्टम्भकरण-
लक्षणेन प्रकारेण 'चरणगुणा' आवश्यकदयश्चारित्रधर्मा 'न' नैव 'हीयन्ते' हानिमुपगच्छन्तीति गाथार्थः ॥ १०१ ॥

इत्थं चाऽशठस्य यतनया प्रवर्तमानस्य विराधनाऽपि निर्जराफलैवेति प्रतिपादयन्नाह—
दी०-'शोधयन्' विशुद्धिपिण्डार्थमन्वेषयन्, च शब्द उपदेशान्तरसमुच्चये, कान् ? इमान्-दोषान् । 'तथा' तेन-निर्दोषा-
हाराप्राप्तौ मनागशुद्धस्यापि ग्रहणेन 'यतेत' यतनां कुर्यात्, कः ? सर्वत्र क्षेत्रकालादौ, कया ? पञ्चकहन्त्या, पञ्चकशब्दोऽत्र वीप्सया
व्याख्येयस्ततः पञ्चकपञ्चकेन सूत्रप्रसिद्धप्रायश्चित्तलक्षणेन या हानिः स्वानुष्ठानव्ययरूपा, कोऽर्थः ? सदोषाहारग्रहणाद्य-
पराधशुद्धये विधीयमानानुष्ठानं, नृपापराधे दीयमानदण्डद्रव्यवत्, तथा । को यतेत ? 'उत्सर्गापवादवित्' कारणाभावसद्भाव-
विद्वान् यतिः, यथा, किं स्याद् ? इत्याह-चरणगुणा न हीयन्त इति गाथार्थः ॥ १०१ ॥ इत्थं चाशठस्य यतनायोगे निर्जरामाह-

+ "दोषदुष्टमाहारं गृहीयात्तस्याभावे" अ. ।

जा जयमाणस्स भवे, विराहणा सुत्तविहिंसमगस्स । सा होइ निजरफला, अज्झत्थविमोहिजुत्तस्स ॥ १०२ ॥

व्याख्या—या काचिद्विराधनेति योगः 'यतमानस्य' कारणिकसेवायामपि यथाशक्त्या गुरुदोषपरिहारेण प्रवर्तमानस्य साधो 'भवे' तस्या 'द्विराधना' स्वानुष्ठानखण्डना, पुनः किंविशिष्टस्य साधोरित्याह—'सूत्रस्या' ऽऽगमस्य 'विधि' विधानमर्थ इत्यर्थः सूत्रविधि-स्तेन 'ममग्रो' युक्तस्तस्य गीतार्थस्येत्यर्थः, सा विराधना 'भवति' जायते 'निर्जराफला' कर्मविशोधिका । पुनरपि कथम्भूतस्य ? 'अध्यात्मं' मनस्तस्य 'विशोधि' र्यथौचित्येन प्रवर्त्तनाद्रागद्वेषाभावरूपा निर्मलता, तथा 'युक्तस्य' समन्वितस्येति गाथार्थः ॥ १०२ ॥

अथ ग्रन्थसमाप्तौ स्वनामाविष्करणगर्भं स्वप्रवृत्तेः स्वरूपं फलवत्त्वं च दर्शयन् ग्रन्थकारः कामपि बहुश्रुतप्रार्थनां कर्तुमिदमाह—
दी०—या काचिद् 'यतमानस्य' कारणिकसेवायामपि यथाशक्त्या गुरुदोषपरिहारिणो यतेर्भवेद् 'विराधना' स्वानुष्ठान-
खण्डना, कथम्भूतस्य ? 'सूत्रविधिसमग्रस्य' सिद्धान्तार्थसम्पूर्णस्य, सा विराधना भवति 'निर्जराफला' कर्मविशोधिका,
कीदृशस्य सतः ? अध्यात्मं—मनस्तस्य विशोधि—र्यथौचित्याचरणाद्रागद्वेषाभावरूपा, तथा युक्तस्येति गाथार्थः ॥ १०२ ॥

अथ ग्रन्थसमाप्तौ ग्रन्थकारो निजनामग्रथनफलवद्बहुश्रुतप्रार्थनागर्भितं शार्दूलवृत्तमाह—

इच्चेयं जिणवल्लहेण गणिणा जं पिंडनिज्जुत्तिओ, किंची पिंडविहाणजाणकए भव्वाण सव्वाण वि ।
वुत्तं सुत्तनिउत्तमुद्धमइणा भत्तीइ सत्तीइ तं, सवं भवममच्छरा सुयहरा वोहिंतु सोहिंतु य ॥ १०३ ॥

व्याख्या—इत्येतदनन्तराभिहितत्वेन प्रत्यक्षं यत्किञ्चिदुक्तं, तद्भव्यान् बहुश्रुता बोधयन्तिवति योगः । केनोक्तमि-

त्याह—‘जिनवल्लभेन’ जिनवल्लभनाम्ना साधुविशेषेण, किंविशिष्टेनेत्याह—‘गणिना’ व्याख्याप्रज्ञत्पुपधानोदहनावाप्तगणि-
लक्षणनामचिहेन, अथवा गुणगणः साधुगणो वा विद्यतेऽस्येति गणी, तेन, यत्पिण्डनियुक्तैरेत्यविशेषात् ‘किञ्चित्’
स्तोक्रमात्रं, किमर्थमुक्तमित्याह—‘पिण्डविधानज्ञानकृते’ आहारविधिपरिज्ञानहेतोः, केषामित्याह—‘भव्यानां’ योग्यानां ‘सर्वे-
षामपि’ साधुश्रावकव्यक्तिसमूहणात्समस्तानामपि, श्रावकाणामपि पिण्डेषणाध्ययनार्थस्याधिकारित्वाद्यदाह आवश्यकचूर्णि-
कारः—“सावओ पुण सुत्तओ अत्थओ य जहन्नेण अट्टपवयणमायाओ सिक्खइ, उक्कोसेणं सुत्तत्थेहिं जाव
छज्जीविणियं, अत्थओ पिण्डेसणउच्चयणं, न पुण सुत्तओ वि”ति । ‘बुत्तं’ति ‘उक्तं’—प्रस्तुतग्रन्थरूपतया निरचर्य
भाषितं । किंविशिष्टेन जिनवल्लभेनेत्याह—सूत्रनियुक्तमुष्मतिना, सूत्रे नियुक्ता-ऽऽगमे व्यापारिता मुग्धा-ऽनिपुणा भ्रमति-बुद्धिर्येन
स तथा तेन, अनेन च किलाऽऽस्मौद्धत्तचपरिहारमाह । कया हेतुभूतया तेनोक्तमित्याह—‘भक्त्या’ प्रवचनबहुमानेन ‘सत्तीइ’ति
च शब्दाध्याहारान्छक्त्या च—स्वबुद्धिसामर्थ्येन, तदस्मदुक्तं ‘सर्वं भव्वं’ति जातिनिर्देशात् ‘सर्वान्’ समस्तान् ‘भव्यान्’
योग्यान्, यद्वा सर्वमिति उक्तस्य विशेषणं भव्यमिति बोधयन्त्विति क्रियाया विशेषणं, भव्यामिति च प्रक्रमगम्यं, अमत्सरा-
अद्वेषिणः, संज्वलनकषायोदये मत्सस्याऽपि सम्भवात्, न श्रुतधराणां प्रस्तुतविशेषणव्यवच्छेद्याथसम्भव आशङ्कनीयः, दृश्यते
चोत्तराध्ययनचूर्णो निर्गन्धविचाराणायामयमर्थः “नाण-पडिसेवणाकुसीलो” ज्ञानविराघनां करोति कालविनयबहुमाना-
दीनि न सम्यकरोति, तथा ज्ञानस्य ज्ञानिनो च निन्दाप्रद्वेषमत्सरादीनि करोतीत्यादि, बहुशपरिसेवनाकुशीलाद्यन्यतराश्च
साम्प्रतसाधव इति । के ? इत्याह—‘श्रुतधरा’ आगमवेदिनो ‘बोधयन्तु’ ज्ञापयन्तु तथा शोधयन्तु चोत्सृष्टार्थोपनयनेन निर्दोषं

कुर्वन्तु, च गच्छो बोधनक्रियापेक्षया समुच्चयार्थ इति शार्दूलच्छन्दोवृत्तार्थः ॥ १०३ ॥ समाप्ता चेयं पिण्डविशुद्धिप्रकरण-
वृत्तिः । २८०० ग्रन्थाग्रं । प्रतिवर्णतो गणनया, न्यूनं सहस्रत्रयं शतद्वयेनेति ।

दी०—इत्येतत्पूर्वोक्तं जिनवल्लभाख्येन 'गणिना' उद्धृढभगवत्यङ्गादियोगेन यत् पिण्डनिर्युक्तितो मूलग्रन्थात् 'किञ्चित्'
स्वरूपमात्रं 'पिण्डविधानज्ञानकृते' आहारविधिपरिज्ञानहेतोः, केषां ? 'भव्यानां' योग्यानां सर्वेषामपि साधुश्राद्धादीनां
'वृत्तं' प्रकण्ठरूपतया विरच्योक्तं, किंविशिष्टेन ? 'सूत्रनिर्युक्तमुग्ध' (शुद्ध) मतिना' सिद्धान्तव्यापारित+निपुणबुद्धिना, औद्ध-
त्यपरिहारार्थमिदं । कयोक्तं ? 'भक्त्या' प्रवचनबहुमानेन 'शक्त्या च' स्वबुद्ध्यनुसारेण । तत्सर्वं मनुक्तं भव्यं यथा भवत्येवं
'अमत्सरा' ? अद्वेषिणः 'भुतधरा' यथार्थागमवेदिनो 'बोधयन्तु' शिष्यान् ज्ञापयन्तु 'बोधयन्तु च' उत्सृज्यापनयनेन निर्दोषं
कुर्वन्तु इति गार्थार्थः ॥ १०३ ॥ समाप्ता चेयं पिण्डविशुद्धिदीपिका ।

[वृत्तिकृतप्रशस्तिः]—

आसीचन्द्रकुलोद्भूतः शमनिधिः सौम्याकृतिः सन्मतिः, संलीनः प्रतिवासरं निलयगो वर्षासु सुध्यानधीः ।
हेमन्ते शिञ्जिरे च शार्वरहिमं सोढुं कृतोर्ध्वस्थिति-र्भास्वच्छण्डकरे निदाघसमये चाऽस्तापनाकारकः ॥ १ ॥
आदेयता तपस्त्याग-व्याख्यावृत्वादिसद्गुणैः । लोकोत्तरैर्विशालश्च, श्रीमद्वीरगणिप्रभुः ॥ २ ॥ [शुग्मम्] ।
श्रीचन्द्रसूरिनामा, शिष्योऽभूत्तस्य भारतीमधुरः । आनन्दितमव्यजनः, शंसितसंशुद्धिसिद्धान्तः ॥ ३ ॥

+ " मुग्धो मूढे रम्ये " इति हेमानेकार्थोक्तः ।

संवत्त्रेर्निर्धानसिन्धुरधरोसङ्ख्ये सिते मार्गके, चन्द्रे रुद्रतीर्थौ गणे खरतरे दुर्गे च मण्डोवरे ।
प्राप्तं पुण्यवशाद्गुरोश्च कृपया सूर्यास्पदं सत्तमं, ते श्रीजैनमहेन्द्रस्वरिगुरवो जीयासुख्यार्थं सदा ॥ १॥X

X वैविंशतितमायाः शताब्द्याः जैनशासनस्थासाधारणप्रभावकाः क्रियोद्धारविधायकाः श्रीमन्मोहनमुनीश्वराः संवत्त्रेखनिधीन्दु-
वत्सरे [१९०२] वैक्रमे यत्तित्वेन दीक्षितास्तेषां श्रीपूज्यानां श्रीजिनमहेन्द्रस्वरिवराणामाचार्यपद्प्राप्तिसमयादिसूचकोऽयं पद्यो जैतारण-
ग्रामस्थे श्रीसङ्घसत्के चित्कोये एकस्मिन्नेव क्षुल्लके पत्रखण्डे लिखितः समुपलब्धः ।

शुद्धिपत्रकम्—

पत्रम्	पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पत्रम्	पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
६	१	८	‘द्रव्यन्नि’	द्रव्यनि°	४३	१	१०	ताड्यसि	ताडयसि
१५	२	४	‘दुवजो	‘दुवओजो	५४	२	११	सुट्ट	सुट्टु
१९	२	१	आचरित्वा°	आचरितत्वा°	५८	२	१०	‘मने न	‘मनेन
२३	१	१	हेतुत्वनु°	हेत्वनु	६०	१	१	‘मुवविट्टो	‘मुवविट्टो
२७	२	२	मालवाकादे°	मालवकादे°	६४	२	६	भणना°	भणना°
”	”	३	स्यादत्त°	स्यात्त°	८१	२	४	घेतव	घेतव
२८	२	१०	‘खगतवो°	‘खगगतवो°	९२	२	९	‘राधाकर्मिकी°	‘राधाकर्मिकी°
३१	२	६	क्रियतीरपि	क्रियती अपि	९४	१	११	बहुविहे	बहुविहे
३९	”	१३	पा न प्र°	पानप्र°	९६	१	१	‘यद्वियच्छिा	‘यद्वियच्छिा
४१	”	३	दट्टण	दट्टुण					

आसन्वतरं गच्छे, सुविशुद्धक्रियान्विते । नाम्ना मोहनलालेति, क्रियोद्धारस्य कारकाः ॥ १ ॥

इति पिण्डविशुद्धिप्रकरणं समाप्तम् ।

तच्छिष्यशिष्यपञ्चास-गणिकेशरसन्धुनेः । शिष्यं हि गणिवुद्ध्यन्धि, ते प्रयच्छन्तु शं सदा ॥ २ ॥

आसन्स्वरतरे गच्छे, सुविशुद्धक्रियान्विते । नाम्ना मोहनलालेति, क्रियोद्धारस्य कारकाः ॥ १ ॥

इति पिण्डविशुद्धिप्रकरणं समाप्तम् ।

तच्छिष्यशिष्यपंन्यास-गणिकेशरसन्धुनेः । शिष्यं हि गणिबुद्ध्यब्धिं, ते प्रयच्छन्तु शं सदा ॥ २ ॥

आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरजी-जैनग्रन्थमाला-ग्रन्थाङ्क (११)
श्रीमज्जिनवल्लभगणिप्रणीता श्रीमच्चन्द्रसूरिविवृता

श्रीपिण्डविशुद्धिः

सं. १८. ५१. ३१०

सकलागगरहस्यवेदी पूज्यपादाचार्य श्रीमद्विजयदानसूरीश्वरपट्टप्रभावक सिद्धान्तमहोदध्याचार्य श्रीमद्विजयग्रेमसूरीश्वरविनैयावतंस
न्यायानवाचस्पति प्रखरवक्ता आचार्य श्रीमद्विजयरामचन्द्रसूरीश्वर शिष्यरत्न मुनिश्रीतिलकविजयोपदिष्ट भाणवडवास्तव्य
श्राद्धवर्ग्य शापरीया धरमसीभाइ तनुज भाणजीभाइ तत्पत्नी च श्रीमती पुरीवाइप्रदत्त द्रव्यसाहाय्येन

प्रकाशिका-आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरजी-जैन ग्रन्थमाला. सुरत

काष्ठप्रस्य १९३९

विक्रम संवत् १९९५

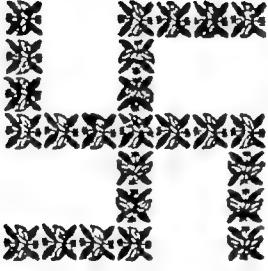
वीर संवत् २४६५

मूल्यम् पादोनरूप्यकद्वयम्

प्राप्तिस्थानं-

आचार्यश्रीमद् विजयदान-
स्वरीश्वरजी जैन ग्रन्थमाला

गोपीपुरा-सुरत

मुद्रक-

भगवानदास हरखचंद पण्डित
“श्री शारदा मुद्रणालय”

खाफ्त गेट मद्र-अमदावाद.

પ્રકાશકીય નિવેદન

આચાર્યશ્રીમદ્વિજયદાનસૂરીશ્વરજી-જૈનગ્રન્થમાલા તરફથી અત્યાર સુધીમાં ૧૦ ગ્રન્થો બહાર પડી ચૂક્યા છે અને ૧૧મા ગ્રન્થાક તરીકે 'શ્રી પિંડવિશુદ્ધિ' નામનો ટીકા સહિત આ ગ્રન્થ બહાર પાડવામા આવે છે.

સદરહુ ગ્રંથના મૂલકાર આચાર્ય શ્રીજિનવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજા છે. તે કયા ગચ્છના હતા, ક્યારે થયા, ક્યારે ક્યાં અને કોની પાસે દીક્ષા લીધી અને કેટલા વર્ષ સુધી સંયમની આરાધના કરી, ક્યારે આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું તથા કહ સારમા પ્રસ્તુત ગ્રન્થની રચના કરી તે સામગ્રીના અભાવે કહી શકાય તેમ નથી. પરંતુ સ્વતરગચ્છવાલા કે જેઓ તેઓને જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ છ કલ્યાણકનુ પ્રતિપાદન કરનાર શ્રીજિનવલ્લભગણ તરીકે ઓઝગાવે છે તે વાત સત્ય નથી પરંતુ બીજા ગચ્છના છે. તે સંબંધમાં સદરહુ ગ્રન્થની પ્રસ્તાવનામાં સ્પષ્ટ રીતિએ સુલાસો કરેલ છે જે પ્રમાણના વાંચવાથી જણાશે.

સદરહુ મૂલ ગ્રન્થ ઉપર ઘણા આચાર્યોએ વૃત્તિ, અવચૂરિ, દીપિકા અને વાલાવબોધ કરેલ છે, પરંતુ આ મૂલ ગ્રન્થની વિસ્તૃત અને તલસ્પર્શી ટીકા શ્રીશુજયમહાત્મ્યની વૃત્તિના કર્તા આચાર્ય શ્રીમદ્ધનેશ્વરસૂરીશ્વરજીમહારાજાના શિષ્ય આચાર્યશ્રીમંચંદ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજાએ ૪૪૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ધિ. સ. ૧૧૭૮ની સાલમાં કરી છે. પૃથેલે આ ટીકાની કૃતિ આઠસો વર્ષ પૂર્વેની છે અને તે હજી સુધી કોઈ પણ સંસ્થા તરફથી છપાઈને વહાર પડેલ નથી.

આ ગ્રન્થમાં ચારિત્રનો મૂલ આધારમૂત જે દેહ તેના પોષણમાં અત્યંત ઉપયોગી એવા પિંડાદિના ગુણદોષને સારી રીતે વતાવવામાં આવેલા છે

તેથી આ ગ્રન્થનું પ્રકાશન નિરતિવારિત્ર પાલવાની ઇચ્છાવાળાઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે એમ જાણી અત્યાર સુધી અસુદ્રિત રહેલ આ ગ્રન્થ સદરહુ સઘ્નાં તરફથી બહાર પાડવામા આવે છે કે જેનું પઠનપાઠન કરવા દ્વારા, ચારિત્રની આરાધના કરનાર સંયમી આત્માઓ તેમા બતાવેલ દોષોનું નિવારણ કરવામા પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરી સંયમ માર્ગને ઉત્તમ રીતિએ આરાધી ઇષ્ટ સિદ્ધિ જે મોક્ષ તેને પ્રાપ્ત કરશે એમ અમો આશા રાખીએ છીએ.

ભાળવડવાસ્તવ્ય સુશ્રાવક શાપરીયા ભાળજીભાઈ ધરમસી તથા તેમની પત્ની પુરીભાઈએ વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ આચાર્યશ્રીમદ્વિજયરામચન્દ્ર-સૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન મુનિરાજશ્રી તિલકવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી પોતાના કલ્યાણાર્થે પોતાના ઉપાર્જન કરેલ દ્રવ્યમાથી સન્માર્ગે વ્યય કરી જ્ઞાનમક્તિદ્વારા લાભ લેવા માટે અમુક રકમ કાઢેલી છે જેમાંથી આ ગ્રન્થ બહાર પાડવામા આવે છે. તેઓની ઇચ્છા સદરહુ રક્મમાંથી પરંપરાએ ગ્રન્થો બહાર પડ્યા કરે એવી હોવાથી આ ગ્રન્થની પડતર કિંમત રાખવામાં આવી છે. આવી રીતે ગ્રન્થોના પ્રકાશનમા સહાય કરવા માટે ઉપદેશ આપનાર મહાત્માનો તથા સહાય કરનારનો અત્યંત આભાર માનવામાં આવે છે અને અમો ઇચ્છીયે છીએ કે હજી પણ તેઓ ગ્રન્થ પ્રકાશનમા લક્ષ્મીનો વધુ ફાળો આપી પુણ્યના યોગે મળેલી લક્ષ્મીનો લાભ ઉઠાવે.

આ ગ્રન્થના સશોધનમાં સિદ્ધાન્તમહોદધિ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયગ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રીમાનવિજયજીએ અત્યંત પરિશ્રમ લીધો છે તે માટે પણ આ સંસ્થા તેમની અત્યંત ઋણી છે.

વિ. સં. ૧૯૯૫

}

લિ. સંપાદક

માસ્તર હીરાલાલ રણછોડભાઈ.

પ્ર. શ્રાવણ સુદ ૩ સુરત

प्रस्तावना

—०—

मुप्रसिद्धमेतद्विपश्चिता यदस्मिन्ननाद्यनिधनापरससारपारावारे सर्वेऽपि सुखार्थिन प्राणिनस्तदर्थमनवरत प्रयासं कुर्वाणा अपि तथाविधसुखप्राप्तुपायमद्वौधाभावान्न परमानन्दरूप सुखमासादयन्ति परं यत्किञ्चित् सासारिकसुखं प्राप्नुवन्ति तदपि दुःखप्रागभावमात्रतया न तु दुःखान्तिको-
न्धेदतया मुक्ताभासत्वात्तत्त्वतो तु खमेव । तथाविधससारस्थितिं निरीक्ष्य पूर्ववृत्तीयभवे 'सर्वेऽपि प्राणिन सुखिनो भवन्तु' इत्येतद्भावनावलेन निका-
चित्ततीर्थकरणामकर्मोदयात्तीर्थकराः केवलज्ञानप्राप्त्यनन्तरं तत्प्राप्तुपाय धर्मतीर्थस्थापनाद्वारेण दर्शयन्ति । स च द्विविधः, एको देशविरतिर्विक्रो दुरा-
साध्यश्च समाख्यनभावाच्चिरकालेनेष्टार्थप्रापकः, इतरस्तु सर्वविरतिः ऋजुः सुखाराध्यश्च ससारत्यागादचिरेण च निर्वाणपददायकः । अत-
एव ये केऽपि ऐकान्तिकशाश्वतिकसुखं प्रति अत्यंतस्पृहालवः ते द्वितीयः स्वीकार्यः अविलम्बेन साध्यसाधकत्वात् । न केवलं वेपपरावर्त्तनरूपेण
लिङ्गग्रहणेन कार्यसिद्धिः संसारे वम्भ्रम्यमाणैः संप्राणैरनेकशः तस्य प्राप्तवेऽपि निस्ताराजनकत्वात्, परं तदनुरूपानुष्ठानकरणेनैव । तदनुष्ठानाधारभूतं
च शरीरं, यत उक्तम् 'शरीरमाद्य खलु धर्मसाधनम्' । तच्च तदा संयमोपकाराय भवति यदा तदागमविहितशुद्धिपिण्डेन पुष्यते, यतः 'यादृगाहारेण
देहोपष्टम्भः तादृगाभ्यवसायवान् जीवोऽपि भवती'ति लोकोक्तिः, ततः निरतिचारसंयमपालनद्वारेण अक्षयस्थानैषिभिः प्रथमं पिण्डगवेषणादिविधि-
र्विलोकनीया, सा च चिरन्तनाचार्यैः तत्रभवद्भिः श्रीशय्यंभवसूरिश्रीभद्राहुस्वाम्यादिभिः श्रीदशैकालिकश्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिग्रन्थेषु संदृढा । तत्र
गाथाप्रमाणाधिक्यान्मन्दमेधाविना सुखेन मुखपाठकरणायात्यन्तोपयोगि श्रीपिण्डविशुद्धिसंज्ञकमिदं प्रकरणं त्र्युत्तरशतगाथात्मकं श्रीमज्जिनवल्लभसूरिभी

रचितं । प्रकरणस्यास्य कारका एते आचार्याः कदाऽभूवन् ? किगच्छीयाः ? के अमीषां गुरुवः ? स्वजनुषा कां भुवमलंचक्रुः ? कदा कुत्र च पवि-
त्रस्थले कृतमिदम् ? इत्येतन्निश्चेतु न शक्यम् सामग्र्युपलम्भाभावात्, परमेतत् सिद्धमेव यत्परतैः 'एते श्रीजिनवल्लभसूरयः स्वगच्छीयाः' इति यदु-
दघुष्यते तत्तेषां स्वसम्प्रदायोत्कर्षल्यापनार्थं मिथ्याप्रलापमात्रमेव, यतः तेषां स्वोक्तिसंवादिनां जेसलमेरुदुर्गे श्रीसम्भवजिनालये उत्कीर्णां प्रशस्तिं
विना न किञ्चिदन्यत् प्रबलं प्रमाणमस्ति, परं साऽपि न प्रमाणत्वेन स्वीकर्तुं योग्या, तदनुयायिभिः स्वगच्छस्य कुत्रिमोत्तमत्वोद्भावनार्थं निम्ननि-
र्दिष्टानेकविधासत्तैरुद्धभावितत्वात्, तानि चैवम्—

१ प्रशस्तौ खरतरविरुदं श्रीजिनेश्वरसूरिभिः प्राप्तमिति यल्लिखितं तच्छशशृगमिव प्रतिभाति, यतः तैर्यो विरुदप्राप्तिसमयः स्वकीयग्रन्थेषु प्रति-
पादितः तस्मिन् समये विरुददातृश्रीदुर्लभसेनश्रीजिनेश्वरसूरीणां योग एवासम्भवः तेषां सत्तासमयस्य भिन्नत्वात् ।
२ सप्तनवत्यधिकचतुर्दशशतसंवत्सरे प्रशस्तिः लिखिता अर्थात् श्रीजिनवल्लभस्य कालगमनसमयपश्चात् त्रिशतवर्षानन्तरं । एतत्त्रिशतीकालमध्ये
खरतराचार्यैः अनेके ग्रंथाः संहन्धाः किन्तु नैकस्मिन् ग्रन्थे कुत्रचित् श्रीजिनवल्लभस्य श्रीपिण्डविशुद्धिकारकत्वविशेषणः उक्तः, तत एताव-
त्कालानन्तरं नाममात्रसाम्यबलेन स्वमतसुरूपुरुषल्यातिरल्यापनार्थं पाश्चात्यैः स्वमतावलम्बिभिरिदं प्रशस्तिपट्टकं स्वोत्प्रेक्षोल्लिखितं सम्भाव्यते
अतः न प्रमाणक्षमम् ।

३ प्रशस्तौ पट्टावल्या यच्छ्रीमज्जिनेश्वरसूरयः नवागीवृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरयश्चापि खरतरत्वेन दर्शिता तदपि स्वसम्प्रदायालीकग्रामाणिक-
त्वोद्भावनार्थमेव यतः न कुत्रापि स्वकीयग्रन्थेषु तैः महात्मभिः खरतरगच्छमान्यस्य जिनागमविरुद्धस्य षट्कल्याणकस्य प्ररुपणा कृता प्रत्युत
प्रमाणनिष्ठकितपचकल्याणकरूपेणैव कृता, किंच न कुत्रापि आत्मना खरतरगच्छीयत्वं स्थापितं ।

पञ्चमुक्तप्रकारेण प्रशस्ते कपोलकल्पनामात्रमूलकत्वात् श्रीजिनवल्लभगणखरतरस्य श्रीपिण्डविशुद्धिप्रकरणकर्तृत्वं दूरेऽपास्तम् ।

किञ्च श्रीपिण्डविशुद्धिप्रकरणस्यास्य रचयितार श्रीजिनवल्लभगणखरतराद् भिन्ना इत्येतत्साधकानि अन्यप्रमाणान्यपि सन्ति तानि चैवम्-
श्रीसेनप्रश्न पत्र ४/१ प्रश्न २३ तमे भट्टारकश्रीमद्विजयसेनसूरिभिरेव प्रतिपादित यथा 'पिण्डविशुद्धिविधाता श्रीजिनवल्लभगणिः खरतरो-
ऽन्यो वा ' इति प्रश्नोऽत्रोत्तर-जिनवल्लभगणे खरतरगच्छसम्बन्धित्वं न सम्भाव्यते यतस्तत्कृते पौपधविधिप्रकरणे श्राद्धाना जेमनाक्षरदर्शनात्

कल्याणकम्तोत्रे च श्रीवीरस्य पचकल्याणकप्रतिपादनाच्च तस्य सामाचारी भिन्ना खरतराणा च भिन्नेति ॥२३॥

अस्य प्रकरणस्योपर्यनैके पृथक् पृथक् टीकावचूरिदीपिकानालावबोधा कृताः परं न केनापि तत्कर्तृणा खरतरगच्छसम्बन्धिता प्रतिपादिता ।
प्रस्तुतटीकाप्रकारा श्रीमच्चन्द्रसूरयः श्रीजिनवल्लभखरतरसमकालीनाः सन्तोऽपि प्रकरणकारस्य खरतरगच्छीयत्वं न सूचितवन्तः, यदि त-

न्यात्तर्हि तदवश्यमेव सूचितं स्यात् उत्सूत्रमपि श्रीजिनवल्लभखरतरस्य तत्पातकभीरुभिरवश्य तादृशव्यपदेशयोग्यत्वात् ।

श्रीजिनवल्लभखरतरस्य कालगमनसमय वि. सं. ११६७, यदि तेनैवेदं प्रकरणं कृतं स्यात् तर्ह्येकादशवर्षात्मकातिस्तोककालानन्तरं वि.
म. ११७८तमे वर्षे इदं वृत्तिकरणं न सम्भवेद्यत श्रीजिनवल्लभगणिः पट्क्ल्याणकाद्युत्सूत्रभाषित्वात् श्रीसंघाद् बहिष्कृतः तच्च खरतरैरेव
स्वस्रघपट्टके भूषणत्वेन प्रतिपादितं न तु दूषणत्वेन । एव च शासनद्वेहकारिनीनमतोत्पादकस्य ग्रन्थ प्रमाणीकुर्वन्तः परमसूत्रानुसारि-

श्रीमच्चन्द्रसूरिमहाभागास्तस्योपरि वृत्तिं कुयुरेतदपि सुबुद्धेयं नावतरति ।

ग्रन्थे न किञ्चिदुत्सूत्रं निबद्धमतएव वृत्तिकरणं न दोषाय, अपि च पाश्चात्यानामुपकाराय भविष्यतीत्येतदभिप्रायेण वृत्तिकारेः प्रयासः कृतः
उति यदि सम्भाव्यते तर्हि कथं प्रान्तगाथावृत्तौ प्रकरणकर्तुः परिचयदर्शने, तस्य निश्चितस्वसमानकालवर्त्तिवेषि, सधर्वाहिष्कृतत्वेपि पट्क्ल्या-

णकादिप्रतिपादनेनोत्सूत्रभाषित्वेऽपि न किमपि विशेषणत्वेन प्रतिपादितम् प्रत्युत बहुमानं दर्शितमेतदपि सूचयति यदस्य रचयितारः श्रीजिन-
वल्लभसूर्योऽन्य एव.

एवं प्रदर्शितप्रमाणैरिदं फलितं भवति यदिदं प्रकरणं न श्रीजिनवल्लभखरतरकृतिः किन्तु अन्येषामेव.
न केवलं खरतरैः स्वमतोत्कर्षार्थं जेसलमेरुदुर्गे एव श्रीसम्भवजिनालयप्रशस्ताविदमसम्भावितं लिखितम् परमनेकग्रन्थेषु एवं निबद्धं, तत्प्रति-
कारस्तु महोपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिविरचिताया प्रवचनपरीक्षायां विस्तरतः कृतो विलोक्यते अतः तज्जिज्ञासुभिस्तत्रावलोकनीयम्, अपि च
मुनिश्रीदर्शनविजयेन श्रीजैनसत्यप्रकाशशज्ञकभासिके ४ वर्ष १०-११ अंके 'फलवर्द्धितीर्थविषयिकनिबन्धे' यत् 'नाहटा' इति उपाधिकरणेन स्वोप-
लब्धगुणवलयानुसारेण 'स. १२३४ फलवर्द्धिकायां विधिचैत्ये पार्श्वनाथ. स्थापितः' इत्यक्षरबलेन 'अब यह निस्सन्देह प्रमाणित हो जाता है कि
पार्श्वनाथभगवान् की प्रतिष्ठा स. १२३४ में खरतरगच्छाचार्य श्रीजिनपतिसूरजी ने की थी' इति यल्लिखितं तत्र प्रामाण्यं विभर्ति इति तद्बोधका-
नेकप्रमाणैर्दर्शितम् प्रत्युत तत्प्रतिष्ठा श्रीवादिदेवसूरीध्वैः स्वशिष्यद्वारा कारापिता इत्यपि प्रतिपादितम् । एतावता एतत् सिद्धं भवति यद् खरतरैः
स्वगच्छोत्तमत्वस्थानपनार्थं अनेकस्थले असम्बद्धप्रलापा उद्भाविताः, परं यथा चौर आत्मानं स्वाङ्गुल्याऽऽच्छादयितुम् न शक्नोति तथैव तेऽपि
कूटलैः स्वेप्सितार्थं साधयितुं न शक्नुवन्तः ॥

एतादृक्प्रयासकरणे किं प्रयोजनं ? न च श्रीजिनवल्लभसूरीणां खरतरगच्छसम्बन्धित्वनिरासकरणेनापि शुष्मदभिमतगच्छसम्बन्धित्वं न साधितं, मम
तथा च निष्फल एव श्रीमदीयः प्रयास इति वाच्यं यतः मया प्रथममेव उक्तम् यद् प्रकरणकर्तारः किंगच्छीया इत्येतन्निश्चेतुं न शक्यम्, मम
प्रयासस्तु खरतरा यद् वदन्ति 'पिण्डविशुद्धिप्रकरणकारकाः अस्मद्गच्छीयाः' तदसत्यं इत्येतद्ज्ञापनायैव आसीत् च सिद्धस्ततः सफल एव ।

पिण्डोपजाने अस्य प्रकरणस्यात्यन्तोपयोगित्वं ज्ञात्वा मन्दमेधाविनामुपकाराय श्रीमच्चन्द्रसूरीश्रीयशोदेवप्रमुखैस्तदुपरि वृत्तिदीपिकावचूरि-
चान्यवचोधाः कृताः परमप्रयावत् न केनापि तत्प्रकाशने परिश्रमः कृतः । गतवर्षे मोहमय्या पूज्यपादसिद्धान्तमहोदध्याचार्यश्रीमद्विजयप्रेमसूरी-
श्रे, पिण्डविशुद्धेर्दीपिकामवचूरि च विज्ञाय, पिण्डशुद्धिज्ञाने च तस्य उपयोगित्वमवधार्य, तत्प्रकरणस्य वृत्तिदीपिकाधन्यसामग्रीप्राप्तये मम प्रेरणा
कृता । मयाऽपि यथालभ्यदीपिकावचूरिवृत्तीनाम् प्रतयः प्राप्ताः । तासाम् मध्ये अस्याः श्रीचन्द्रसूरेः वृत्तेः सुकृतित्वं ज्ञात्वा तत्प्रकाशने मम
मनोरथो जातः ।

मुद्रणावसरे मग्नतिरुक्त्यास्य ग्रन्थस्य सशोधनार्थं तिस्रो हस्तलिखितप्रतयो मयोपलब्धाः, एका पत्तनसंघहस्ताकलीवडीपाडाभण्डारसत्का पत्र
१३१ नि. सं. १५५१ वर्षे लिखिता, द्वे प्रती राजनगरडहेलाउपाश्रयभण्डारसत्के, एका पत्र १०९ वि. सं. १६७३ वर्षे लिखिता, द्वितीया पत्र
१२९ वि. सं. १५७५ वर्षे लिखिता । तिमः प्रतयः शुद्धयशुद्धिविषये प्रायः समाना एव, अत एव एकस्याः कस्या अपि प्रतेः प्रतिकृतयः सम्भा-
व्यन्ते, केवलं पत्तनमन्त्रायाः प्रान्ते प्रगस्तिः लिखिता साऽपि त्रुटिता एव । तिस्रः प्रतयः न शुद्धाः, तासु क्वचित् कुत्रचित् स्थले अशुद्धित्रुटित-
पाठाभिरुपाद्यादीनि दृश्यन्ते ततः यत्र यत्र स्थले अशुद्धिः त्रुटितपाठश्च सम्भावितस्तत्र तत्रासावेतत् चिन्हेन () यत्र अधिकपाठः तत्र स एतत्संज्ञया
[] यत्र च अर्थस्य वैलक्षण्यं तत्र प्रश्नार्थचिन्हं दर्शितम् । यत्र च लेखकेन पाठो न लिखितः तत्र मयाऽपि तादृगेव रक्षितः ।

एतत्पुस्तकनूतणाम् उक्तभण्डारकार्यवाहकानां विशालौदार्यता धन्यवादास्पदीभूता एव ।

एतद्वृत्तिकौरेः स्वसत्तासमयः स्वगुरूणां नाम, गच्छनिर्देशः, वृत्तिरचनासमयः स्थलं च प्रशस्तौ दर्शितं, परं ततोऽधिकं स्वजन्मभूम्यादि तादृश-
मामग्रीवैकल्यान शस्यते ज्ञातुम् । तैरेवमहोदयैः श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तिः, पचोपांगवृत्तिः, निशीथर्विशोद्देशकवृत्तिः जीतकरूपचूर्णविषमपदव्याख्या

इत्यादि पाण्डित्यपूर्णग्रन्था अन्येऽपि संहन्धाः, निर्णयिते अतस्तेषां वृत्तिरचनाया कौशल्यतिशयः । चेतश्चमत्कारकरी इयं वृत्तिः पुनः द्वादश-
मशताब्दिकालीनत्वात्सुप्राचीना अत एव प्रकाशितासौ विदुषां सत्कारयोग्या भवितेति नात्र कश्चित्संदेहः ।

साम्प्रतं संयमसाधनप्रधानभूतदेहोपष्टम्भाय अनन्तज्ञानिनोपदिष्टविधिप्रचारः लुप्तप्राय एव दृश्यते । वस्तुस्थित्या तु यावत् पिण्डविशुद्धिज्ञानस्य प्रसरो न तादृक्संतुष्टिजनकः, न पठ्यते तावत् गोचरचर्यायामपि मुनिरधिकारी न भवति । वर्तमानसाधुसंस्थायां अस्य पिण्डविशुद्धिज्ञानस्य अयतमाना उपेक्षाभावं भजन्तो पिण्डगवेषणे तु का वार्ता । श्रीदशवैकालिक श्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिग्रन्थाना पठनपाठनेन भाविता अपि यदा पिण्डप्रस्तावे अयतमाना उपेक्षाभावं भजन्तो दृश्यन्ते, तदा तु एतन्महाश्चर्यं यत उपलभ्यापि सुदुर्लभं भगवतोपदिष्टसंयममार्गं, अवाप्य च तथाविधं ज्ञानावरणक्षयोपशमेन सम्यग्ज्ञानं, श्रीतीर्थ-
कराज्ञा सम्यग्ज्ञानन्तोऽपि स्वरूपकष्टसाध्यपिण्डविशुद्धिगवेषणायतनायां न स्वादरवन्तः प्रत्युत दोषान् प्रति उपेक्षां कुर्वाणा अवलोकयन्ते । अनैतन्न निश्चेतन्यं यन्न कोपि पिण्डविशुद्धौ यतमानः दृश्यते परं यतनावन्त अल्पा एव । अत एव उद्गमादिदोषगवेषणायां या शिथिलता उपेक्षा च दरी-
दृश्यते तत्तूरीकरणार्थं स्वस्वगच्छनायकैः पिण्डनिर्युक्त्यादिशास्त्रानुसारेण रचितत्वात् पिण्डदोषज्ञानेऽत्यन्तोपयोगी । संयमाराधनायां मूलभूतदेहधारणाय आहा-
सवृत्तिकग्रन्थः श्रीदशवैकालिकश्रीपिण्डनिर्युक्त्यादिशास्त्रानुसारेण रचितत्वात् पिण्डदोषज्ञानेऽत्यन्तोपयोगी । संयमाराधनायां मूलभूतदेहधारणाय आहा-
सग्रहणं, न तु बलवीर्यादिवर्धनाय यत उक्तं 'अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ति साहूण देसिया । मोक्खमग्गस्स हेउस्स, साहुदेहस्स धारणा' ॥१॥
श्रीमद्दहरिभद्रसूरिभिरपि भिक्षाष्टकप्रकरणे दोषवती भिक्षा संयमबलहारिणीत्विनोक्ता, तीर्थकरैः द्विचत्वारिंशदुद्गमादिदोषदुष्टाहारस्य निषिद्धत्वात् ।
तद्दोषज्ञानदर्शको अय ग्रन्थो अवश्यं पठनीयः, तत्करणेन च पिण्डग्रहणे उत्सर्गोपवादं विदन् शुद्धाहारेण संयमाधारभूतशरीरपोषणद्वारेण निरतिचारं
चारित्रं समाचरनुत्तरोत्तरं कर्मक्षयं कृत्वा निस्सीमानन्दास्पदं प्राप्नुयादिति ममेहा न शशश्चक्षायमाणा भूयात् ।

उपरोक्तपुस्तकत्रयानुसारेण सावधानीभूय यथाशक्ति संशोधितेऽप्यस्मिन् ग्रन्थे छद्मस्थभावानुसारिप्रमादवशात्, दृष्टिदोषवशात् सीसक्रयो-
जकदोषवशाद्वा यत्र कुत्रचित्स्थले या काप्यशुद्धिर्वाचकानां दृष्टिपथमवतरेत् सा संशोध्य वाचनीया कोविदैरिति प्रार्थ्यते ।

एतस्मिन् ग्रन्थसंशोधने संग्रयस्थानापनोदार्थं ममात्यतसाहाय्यीभूतानां परमगुरुदेव परमोपकारि द्रव्यानुयोगनिष्णात सिद्धान्तमहोदध्याचार्य
श्रीमद्भिनजयेप्रमद्वरीश्वराणां अनुग्रहोत्कट्यं हृद्धिमर्शमर्यादामुल्लङ्घयमानमपि लेखिनीगोचरीकणुं किमिति न पार्यते मयका ।

एतद्ग्रन्थस्य प्रान्ते वाचकानां सुखेन मुखपाठोपयोगि मूलप्रकरणनिबन्धनमपि पृथग्योजितम् ।

वीर संयत् २४६५

व्याख्यानवाचस्पति आचार्यश्रीविजयरामचन्द्रसूरीश्वरपादारविन्द-

भृङ्गायमानो मुनिमानविजयः

पुण्यपत्तने प्र. भावणाशुक्ल ३

पृष्ठः	पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः	पृष्ठः	पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
२२	७	सत्त्वतो	सत्त्वतो	४२	११	दोष	दोष
२२	१०	पेद्दा	पेद्दो	५१	६	लोल्य	लोल्य
३१	३	प्रतिकुणो	प्रतिकुणो	५१	८	अहे त्ति	'अहे' त्ति
३१	११	दृष्टव्यमिति	दृष्टव्यमिति	५२	४	बुच्चइ	बुच्चइ
३१	११	'तत्राहाकम्ममत्ति'	तत्र 'आहाकम्म'त्ति	५२	१२	स्थितिः	स्थितिः
३१	१३	'उद्देसियत्ति'	'उद्देसिय' त्ति	६१	४	परपर	पर
३१	१३	उद्देशो	उद्देशो	६२	२	पुनः शब्दश्च	पुनः शब्दश्च
३२	१	निवृत्तं	निवृत्तं	६२	३	प्रतिषेधनादि	प्रतिषेधनादि
३२	६	प्रथमत	प्रथमतः	६२	४	स्यात्ताम्	स्यात्ताम्
३२	७	'पाउयस्यत्ति'	'पाउयर' त्ति	६२	६	दोषा	दोषा
४२	२	तेन	[तेन]	६२	९	छलना	छलना
४२	६	यत्तेर्जीवं	यत्तेर्जीवं	८१	१३	फासुकुण्डं	फासुकुण्डं
४२	८	स त्ति	'से' त्ति	९१	२	भूतत्वेनाप्राप्त	भूतत्वेनाप्राप्त

पृष्ठः	पुंती पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
१६ १	५	कर्मिकपरिहारे	कर्मिकापरिहारे
१७ १	४	आह्वारणा	आह्वारणा
२० २	१२	कथाचित्	कदाचित्
२२ २	८	मा कयाइ	कयाइ
२३ १	३	पयत्तो	पयत्तो
२३ १	५	भुंजउ	भुञ्जिउ
२३ १	११	साध्वाद्यर्थम	साध्वाद्यर्थ
२३ २	७	गृह्णतोऽशु	गृह्णन्तु
२४ १	५	चैव	चैवं
२५ १	५	समापसा	समापस
२६ २	९	(दिष्टो)	(दिष्टो)
२७ २	१	भोजनद्रव्य	भोजनद्रव्य
२९ १	१४	स्थितस्तस्याः	स्थितं तस्य
२९ २	४	तदुलीयक	तंदुलीयक
२९ २	४	दिगुलणवाद्ये	दिग्गुलवर्णोद्ये-
२९ २	७	लवणस्य	लवणस्य

पृष्ठः	पुंती पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
० १	६	कृत्येत्यर्थः	कृत्येत्यर्थः
० १	१२	निष्ठितमित्यर्थः	निष्ठितमित्यर्थः
० १	१३	मात्मनि निमित्त	मात्मनिमित्तं
११ १	४	भट्टयोर्भजनया	भट्टयोर्भजनया
११ २	१०	यतिप्रसङ्ग	अतिप्रसङ्ग
११ २	११	प्रतिषेधादीन्	प्रतिषेधादीन्
१२ १	६	प्रतिश्रवणादि	प्रतिषेवणादि
१२ २	४	न्यथा भाव	न्यथाभाव
१२ २	५	इति शब्दाच्च	इतिशब्दाच्च
१३ १	१२	प्रतिषेधाद्य	प्रतिषेधाद्य
१३ २	१	प्रतिश्रवणा	प्रतिषेवणा
१३ २	१३	राजाकथक	राजकथक
१४ २	१०	प्रतिषेधाद्यश्च	प्रतिषेधाद्यश्च
१४ २	१२	प्रतिषेधादीं	प्रतिषेधादीं
१५ १	११	तत्त्वं	तत्त्वं
१६ १	२	अतीचार	अतिचार

पृष्ठः पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
३९ २ ११	द्रव्य-	द्रव्यः
४० २ ५	दृष्टव्य	द्रव्य
४० २ ८	दृष्टो	दृष्टो
४० २ १३	जईणठा	जईणठा
४१ १ ५	द्यभिहतं	द्यभिहतं
४१ १ ५	द्यभिहतं	द्यभिहतं
४२ २ २	एयस्स	एयस्स
४२ २ ७	तेहिं	तेहिं
४२ २ ८	केवला	कवला
४३ १ ४	सम्भव !	सम्भवः ?
४३ १ ११	चलयन्ती	चालयन्ती
४३ २ ११	कोष्ठिका	कोष्ठिका
४३ २ १२	कोष्ठिका	कोष्ठिका
४३ २ १४	कोष्ठिका	कोष्ठिका
४४ १ १	मपरिवहन	मपरिवहन
४४ १ ५	कोष्ठिकादौ	कोष्ठिकादौ

पृष्ठः पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
२९ २ ८	वसण	वेसण
२९ २ ९	वसनेन	वेसनेन
३० १ ३	भक्तापान	भक्तपान
३० १ ७	शनादीनां	शनादिना
३० १ १३	पायधरं	पायधरं
३० २ ११	पूतिभूतं	पूतीभूतं
३१ २ २	सत्वान्	सत्त्वान्
३१ २ ३	वानसत्त्वा	वानसत्त्वा
३२ १ २	नन्तरं स्वरूपं	नन्तरस्वरूपं
३२ १ ८	स्थास्थापना	स्थानस्थापना
३६ २ ९	रूवेहि	रूवेहि
३७ २ २	(हिणा)	(हिणः)
३८ १ १४	तदपमित्य	तदापमित्य
३८ २ १०	बुद्धीप	बुद्धीप
३८ १ ११	अपमित्यकं	आपमित्यकं
३९ २ ११	परिवर्त्तिनी यद्द्र	परिवर्त्तनीयद्र

पृष्ठः	पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
५० १	९	कौटुम्बिकस्य	कौटुम्बिकस्य
५० २	१३	मनो	मनो
५१ १	४	योगाद्यदिति	योगाद्यदिति
५१ १	१२	तल्यत्वा	तल्यत्वा
५२ १	१	पिडु	पिडु
५३ १	१०	बृहज्जेलया	बृहज्जेलया
५३ १	११	मनोज्ञेऽत्ववि	मनोज्ञे त्वऽद्वि
५४ १	७	कायः	कार्यः
५४ २	२	दोषा	दोसा
५५ १	१	तानैव	तानैव
५५ १	७	श्रवणादि	श्रमणादि
५५ १	१२	दानात्	दानात् (पञ्चाद् वा
			संस्तवः ११, विद्या)
५६ २	४	निस्थामां	निस्थामः
५७ १	१	स्नापय-	स्नापयै-
५७ २	८	च	च(व)

पृष्ठः	पुंठी पंक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
४४ १	७	कोष्टिकादि	कोष्टिकादि
४४ २	१०	गृहमध्यवर्तिभ्यः	गृहमध्यवर्तिभ्यः
४५ १	१०	यदुवचनस्य	यदुवचनस्य
४६ २	५	भिक्षा	भिक्षा
४६ २	८	अमुगमिम	अमुगमिम
४६ २	१४	कोष्टिका	कोष्टिका
४७ २	१	पहुत्तेणा	पहुत्तेणा
४८ १	५	विपयान्छेद्ये	विपयान्छेद्ये
४८ १	७	यथा	यथा
४८ १	१२	अज्ज येवं	अज्ज येवं
४८ २	८	निषेध्यं	निषेध्यं
४९ १	१	निसंठति	निसंठति
४९ १	१२	स्त्रियप्रद्विय	स्त्रियप्रद्विय
४९ १	१३	रक्खणठा	रक्खणठा
५० १	१	च्छिन्नः	च्छिन्नः
५० १	१	च्छिन्नः	च्छिन्नः

पृष्ठः	पुंठी	पक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
६८	२	४	पचहि	पंचहि
६८	२	७	बारवरिसिओ	बारहवरिसिओ
६८	२	१४	गयदिक्खो	ग(हि)यदिक्खो
६९	१	५	नागरपहि	नागरिपहि
७०	२	१२	तावादी	तावादि
७२	१	११	वसहीमाणीप	वसहीमाणीप (मागयाप)
७२	२	६	पयमि	पयमि
७३	२	६	प तेसि	पतेसि
७४	१	४	निवाइया	निवेइया
८०	१	९	बुत्त	बुत्तं
८०	२	४	भन्नादिना	भन्नादिना
८०	२	७	गवेसणेसणादोसे	गवेसणेसणादोसा
८०	२	१२	गहणैषणा	ग्रहणैषणा
८२	२	७	कर मांत्रं	करं मांत्रं
८२	२	१४	गरिहिपहि	गरहिपहि
८३	१	९	सदैतै	सदेतै

पृष्ठः	पुंठी	पक्तिः	अशुद्धः	शुद्धः
५८	१	४	सौऽनर्थ	सौ अनर्थ
५८	१	८	मवलभक	मवलम्भक
५८	१	४	विशेषस्त	विशेषतस्त
५८	१	१४	स धु	साधु
५८	२	६	भिक्खट्ट	भिक्खट्ठ
६०	१	४	(णीय)	(जईण)
६१	१	३	वितथाकरणाद्	वितथकरणाद्
६१	१	३	सुशिक्षितः	सुशिक्षितो-
६१	२	१०	तम्भत्तं	तम्भत्त
६२	१	१	तदुर्मनस	तत्र दुर्मनस
६४	२	१२	ब्रम	ब्रूम
६६	१	१४	दुद्धारे	दुद्धारे
६६	२	८	विविहरूचं	विविहरूचं
६७	१	९	धेतव्वो त्ति	धेतव्वो त्ति
६७	२	१०	वाहत्तरी	वावत्तरी
६८	२	१	किस्स	विस्स

शुद्धः
पङ्क्तं
सकृतं
कुर्यात्
अतस्तुभिरे-
वक्तव्यो
तत्तदासीदिति
विराधनाप्रत्ययं
विशोध्यर्थो
भवन्त्येवं
विधाइति

अशुद्धः
पङ्क्तं
स कृतं
कुर्याद्
अतस्तुभिरे-
वक्तव्यो
तदासीदिति
विराधना प्रत्ययं
विशोध्यर्थो
भवन्त्येते
विधाइति

पृष्ठः पुठो पक्तिः
१८ १ १४
१०२ २ ४
१०३ १ १
१०३ २ ९
१०४ १ ५
१०४ १ ९
१०६ १ ९
१०६ १ १०
१०६ २ १४
१०८ २ ८

शुद्धः
मुष्मिषविय
तत्संहतं
चोत्पाट्या
चासौ
गृह्यते
वृक्षाग्नि
साधारणस्यानिसृष्ट
द्रव्यं
संयोजना
श्रुत्सर्पणकारिणि

अशुद्धः
मुष्मिषवि य
तत्संहत
चोत्पाट्या
सौचा
गृह्यते
वृक्षाग्नि
साधारणस्य निसृष्ट
द्रव्ये
संयोजना
श्रुत्सर्पणकारि

पृष्ठः पुठो पक्तिः
८७ १ ५
८७ २ ५
८७ २ ७
८८ १ १४
९० २ १३
९१ १ ८
९२ १ ४
९५ १ ११
९७ १ ८
९७ २ ९

आचार्यश्री विजयदानसूरीश्वरजी जैनग्रन्थमाला

ग्रन्थाङ्क	नाम	कि.	ग्रन्थाङ्क	नाम	कि.
१	मौनएकादशी कथा पद्य	०-१-०	९	श्रीप्रतिक्रमणसूत्रपदविवृतिः	०-६-०
२	यवराजर्षि कथा पद्य	०-१-३	१०	श्रीयोगशास्त्रमूलम् (आन्तरश्लोकैरुपयोगि- श्लोकैश्च समन्वितम्)	मेट
३	श्रीश्रीपालचरित्र पद्य	मेट	११	श्रीपिण्डविशुद्धिः (सटीक)	१-१२-०
४	उपधानविधि	मेट	१२	श्रीजिनगुणगान-अमीधारा स्तवनावली	मेट
५	सामायिकसूत्र विधिसहित	मेट	१३	विविध प्रश्नोत्तर भा. २ जो (प्रेसमा छे)	
×६	श्रीनिशीथचर्णि सभाष्य साइकोस्टाइलड कोपी भा. १	मेट	१४	श्रीआवश्यकनिर्युक्तदीपिका (आ. श्रीमाणिक्यशेखर- सुरिकृत) भा. १ लो (प्रेसमा छे)	
×७	"	भा. २			
×८	"	भा. ३			

प्राप्तिस्थान-मास्तर हीरालाल रणछोडभाई

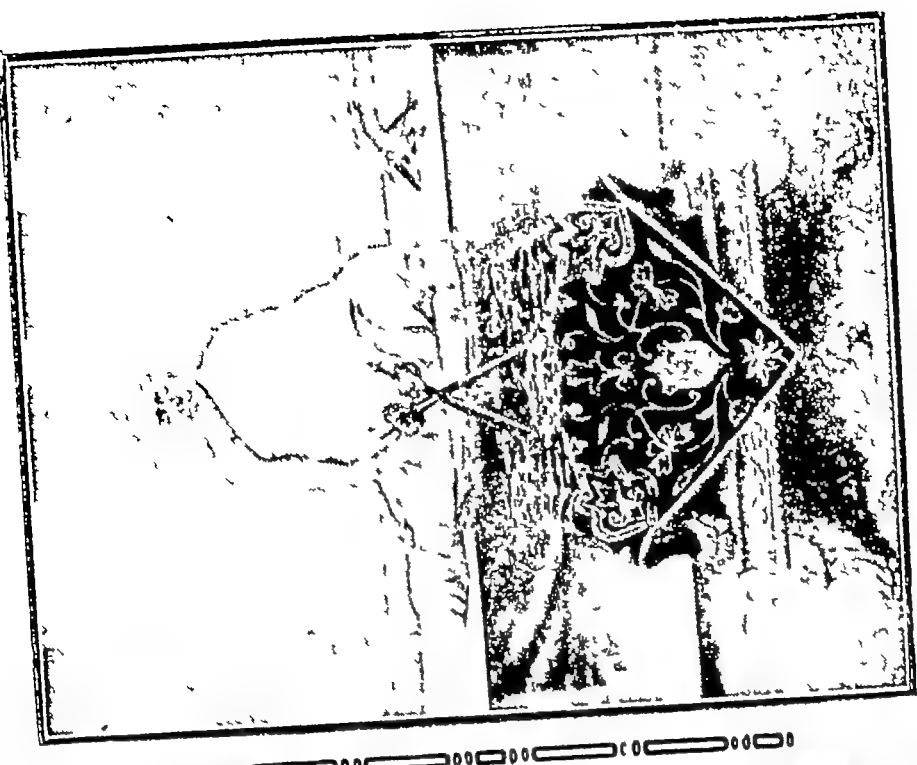
ठे. आचार्यश्री विजयदानसूरीश्वरजी जैनग्रन्थमाला

गोपीपुरा कायच मोहछो-सुरत.

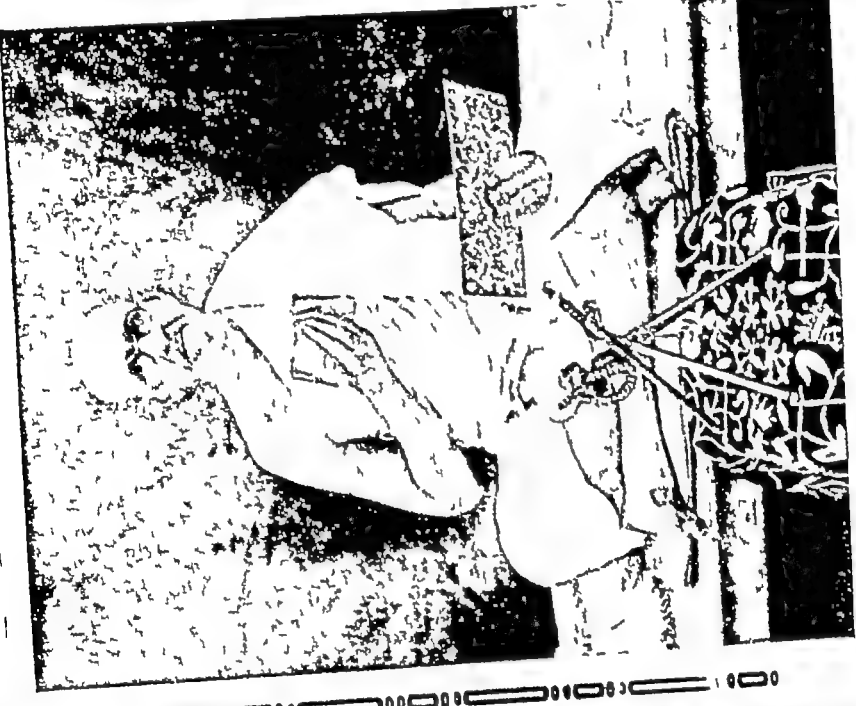
× आ निशानीवाला पुस्तको स्टोकमां नथी.

ता क-प्रत्येक पुस्तकनुं पोस्टेज अलग समजहुं.

આ. શ્રી. વિજયરામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી

આ. શ્રી. વિજયદાનસૂરીશ્વરજી

આ. શ્રી. વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી

आचार्यश्रीमद्विजयदानसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः
श्रीमज्जिनवल्लभगणिप्रणीता श्रीमच्छंद्रसूरिविब्रुता

श्रीपिंडविशुद्धिः

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

नम्रा नेकसुरासुराधिपशिरोमालार्चितां हि द्वयं । लोकालोकविलोकिकेवलचशाज्जातार्थसन्निर्णयम् ।
सचारित्रनिदेशकं, जितरिपुं स्वर्गापचर्गप्रदं । दुष्टारिष्टविवातकं जिनपतिं वीरं प्रणम्यादरात् ॥१॥
श्रीमत्पार्श्वजिनेन्द्रं च, विघ्नव्रातविघातिनम् । निःशेषकुमतध्वान्त-विध्वंसनदिवाकरम् ॥२॥
शेषानपि नमस्कृत्य, जिनान् विगतकल्मषान् । श्रीगौतमादिसूरींश्च, भारतीं स्वगुरुंस्तथा ॥३॥
शाम्भ्रान्तरदर्शनतो, वक्ष्येऽहं पिण्डशुद्धिशास्त्रम् । स्वपरकृते स्पष्टार्थं, वृत्तिं जिनवल्लभकृतस्य ॥४॥
इह हि सर्वेणापि संसारिणा सत्त्वेनातिदुर्लभजिनधर्मान्वितं मनुष्यादिसामग्रीसद्भात्रमवाप्य तीर्थकरानुचीर्णपरोपकारे यतित-
व्यम्, यस्माद्भगवान् भवाम्भोधिपारगाम्यपि परोपकारे यतते । स च न जन्तुहितोपदेशदानादपरः कश्चिच्छ्रेष्ठतरः समस्ति । स च

सकलकर्मनिर्मूलनप्रवणपरमपदप्रापकसच्चारित्रपरिपालनगोचरः श्रेयान् । तच्च पिण्डविशुद्ध्यादियतनया प्रवर्त्तमानानामुपजायते विशुद्धाहारोपष्टम्भितदेहस्य चारित्रसाधकत्वात् । सा च न शास्त्रादृते सम्यग् विज्ञायते मुमुक्षुभिः । यद्यपि च पूर्व्वमुनिप्रणीतचिरन्तनशास्त्रेषु सानेकधा स्थाने निरूपिता, तथापि नासावैदंयुगीनानां दुःषमकालचलेन परिक्षीयमाणमेधायुर्बलानां मानवानामत्यन्तोपकारायालमिति विभाव्य श्रीमल्लिनवल्लभाभिधृष्टरिदैदंयुगीनप्रज्ञाविकलमानवोपकाराय महार्णवकल्पात् पिण्डनिशुक्तिशाल्वात् तामुद्धृत्य पिण्डविषयविशुद्धिलक्षणप्रतिनियतार्थाभिधायकत्वाद्यथार्थनामकमलपग्रन्थमहार्थं पिण्डविशुद्धिसंनिहितं शास्त्रं कर्त्तुमारभे । तत्र च शिष्टाः क्वचिदिष्टे वस्तुनि प्रवर्त्तमाना विघ्नविनायकोपशमनाय विघ्नाभावेऽपि शिष्टसमाचारपरिपालनाय चेष्टदेवतानमस्कारपुरस्सरं प्रवर्त्तन्ते । ततोऽयमपि तन्मार्गमनुसरन्निष्टदेवतानमस्कारं प्रेक्षावच्छ्रोतुजनप्रवृत्तयेऽभिधेयादि च वक्तुकामश्चादौ मङ्गलाद्यभिधायिकां गाथामाह ।

देविन्द्विन्द्वन्द्विन्द्व-पयारविन्देऽभिवन्द्य जिणिन्दे । वोच्छामि सुविहियहियं पिण्डविसोहिं समासेण॥१॥

व्याख्या—जिनेन्द्रानभिवन्द्य पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीति क्रिया । तत्र नानाजन्मादिदुःसहदुःखनिबन्धनरागादीनां जेतारो जिनाः सामान्यकेवलिनस्तेषामिन्द्राश्चतुस्त्रिंशदतिशयादिपरमैश्वर्ययुक्तत्वान्नायकास्तीर्थकरास्तान् । कीदृशान् इत्याह देवेन्द्रवृन्दवन्दितपदारविन्दान् । तत्र पूर्व्वभोपात्तशुभकर्मवशाद्यथेष्टक्रीडाविचरिणवो देवा भवनपत्यादयोऽमरास्तेषामिन्द्राः शक्रास्तेषां वृन्दानि सङ्घातास्तैर्विन्दतानि नमस्कृतानि, पादाश्रणाः पदशब्दस्याह्निवाचकत्वात् एवारविन्दानि पद्मानि येषां ते देवेन्द्रवृन्दवन्दितपदारविन्दास्तानमभिवन्द्य प्रशस्तमनोवाक्कार्यैर्नमस्कृत्य वक्ष्याम्यभिधास्येऽहमिति गम्यं । सुविहिताः शोभनानुष्ठानविधातारो यतयस्तेषां हितोपकारि-

त्वाद्योग्या तां, कामित्याह पिण्डविशोधिमिति । तत्र पिण्डनं पिण्डो मीलनमात्रम् । तच्च येषामस्ति तैः सहितस्यैवोपचाराद्वस्तूनि
 अपि पिण्डः । यद्वा पिण्ड्यत इति पिण्डः, पिण्डनीयं वस्तु, स च नामादिभेदरागमे यद्यप्यनेकधोक्तं, तथापीह संयमादिरूपभाव-
 पिण्डोपकारकस्य द्रव्यपिण्डस्याहारादेर्ग्रहणम् । तस्य विशोधिर्द्रुमादिदोषरहिततया निर्मलता । तत उद्गमादिदोषलरूपपरिज्ञापनेन
 पिण्डनिर्मलताकारिणी शास्त्रपद्धतिरपि पिण्डविशोधिरित्युच्यते । यद्वा विशोधिहेतुर्द्रुमादिदोषपरिज्ञापनमप्युपचाराद्विशोधिस्ततः
 पिण्डस्य विशोधिर्यस्यां शास्त्रपद्धतौ सा तथेति विग्रहस्ताम् । अथ पूर्वाचार्यैरेव तस्या अभिहितत्वात् किं भवतो भणनेनेत्याह । समासेन
 पिण्डस्य विशोधिर्यस्यां शास्त्रपद्धतौ सा तथेति विग्रहस्ताम् । अथ पूर्वोद्धेन जिनेन्द्रनमस्करणान् मङ्गलमुक्तम् ।
 संक्षेपेण । पूर्वोच्चार्यैर्विस्तरेण सोक्ता मया तु वक्ष्यते स्तोत्रकसूत्रेणेति भावः । अत्र पूर्वोद्धेन जिनेन्द्रनमस्करणान् मङ्गलमुक्तम् ।
 पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीत्यभिधेयमेतस्या एवात्र शास्त्रेऽभिधास्यमानत्वात् । सम्बन्धस्तूपायोपेयलक्षणस्तत्र प्रकरणमिदमुपाय उपेयं तु
 पिण्डशुद्धिपरिज्ञानमिति । प्रयोजनं तु संक्षेपभणनरूपं शास्त्रकृतैवोपात्तम् । यद्वा कर्तुः श्रोतुः प्रत्येकमनन्तरपरम्परभेदभिन्नं साक्षाद-
 नुक्तमप्येतच्छ्रूयते । तत्रानन्तरं कर्तुः प्रयोजनं सच्चातुग्रहः, श्रोतुश्च प्रकरणार्थपरिज्ञानम् । परम्परं तु द्वयोरपि परमपदावामिरिति ।
 एतेन सर्वशास्त्रकाराणां प्रवृत्तिरनुश्रिता भवति, उक्तं च—‘सम्बन्धभिधेयपयोयणाहं तह मङ्गलं च सत्थंमि । सीसपविचिनिमिचं
 निविगधत्थं च चिन्तेज्जा’ ॥ इति गार्थार्थः ॥१॥

पिण्डविशोधिं वक्ष्यामीति प्रतिज्ञातम् । तत्र मुमुक्षुभिः पिण्डस्य विशुद्धिरेव किमर्थं विधीयते येन तत् परिज्ञानाय तदभिधायकं
 शास्त्रं कर्तुमारभ्यत इति पराभिप्रायं चेतसि निधाय शास्त्रकरणप्रयासासाफल्यप्रकाशनगर्भं यद्दोषविकलस्य पिण्डस्य शुद्धिर्भवति तान्
 वक्तुकाम इमां तत्प्रस्तावनामाह ।

जीवा सुहेसिणो तं सिवमिम तं संजमेण सो देहे । सो पिण्डेण सदोसो सो पडिकुट्टो इमे ते य ॥२॥
 व्याख्या—पिण्डविशुद्धरेव सचारित्रं तस्माच्च विशिष्टमुखमोक्षप्राप्तिसच्छुद्धिश्च न ज्ञायते शास्त्रं विनेत्यस्य करणप्रयाससाफल्य-
 मिति गर्भार्थः । अत्र च 'यश्च निम्बं परशुना(छिनत्ति), यश्चैनं मधुसर्पिपा(सिञ्चति), यश्चैनं गन्धमालाभ्यां(योजयति), तत्सर्वस्य
 कटुरेव स' इत्यादाविव सर्वत्रानुरूपक्रियाध्याहर्त्तव्या । ततश्च जीवाः प्राणिनः सुखैपिणः शर्मार्थिनः सुखलिप्सव इति यावद्वर्तन्ते ।
 तदुक्तम्—'सर्वेऽपि सोवस्वकक्षी सर्वेऽपि हु दुक्स्वभीरुया जीवा । सर्वेऽपि जीवियपिया सर्वे मरणात् वीहन्ति' ॥ तत्पुनः सुखमवि-
 कलं परमानन्दरूपम्, कर्मभावेन सर्वोपद्रवरहितत्वाच्छिवो मोक्षस्तत्रैव सञ्जायते । यदुक्तम्—'नवि अत्थि माणुसाणं तं सोक्खं
 नवि य सर्वदेवाणं । जं सिद्धाणं सोक्खं अब्बावाहं उवगयाणं' ॥ सांसारिकसुखं च दुःखप्रतीकारमात्रतया सुखाभिमानरूपत्वात्तत्त्वतो
 दुःखमेवेति । ते पुनः शिवं जीवाः प्राप्नुवन्ति केनेत्याह संयमेन । पञ्चाश्रवाद्विरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः, कषायजयो, दण्डत्रयविरति-
 श्चेति संयमः सप्तदशभेद इति शास्त्रान्तरप्रसिद्धेन सप्तदशभेदात्मकेन चारित्रेण । यद्वा पृथिव्याद्युपमदीदिसंरक्षणात्मकेन सप्तदशभेदे-
 नैव प्रकारान्तराभिहितेन क्रियानुष्ठानविशेषरूपेण संयमेन । स चायं—'पुहवि दग अगणि मारुय वणस्सइ बिति चउ पणिन्दि ९ अ-
 जीवे १० । पेहा ११ पेह १२ पमज्जण १३ परिट्टवण १४ मणो १५ वई १६ काए १७' इत्यस्य श्लोकैः किञ्चित् स्वरूपमुच्यते ।
 'इलाजलानलानिलशाखिनां दुःखरक्षणं । त्रिधा द्वित्रिचतुःपञ्चाक्षाणां हिंसाविवर्जनं ॥१॥ निर्जीवमपि यद्वस्तु हिंसाकरणसुन्दरं । तृण-
 मद्यहिरण्यादि तस्यादाननिषेधनम् ॥२॥ प्रेक्षणं स्थण्डिलादीनामुपेक्षासंयमो द्विधा । तत्रैकः संयमोद्वेगे सीदतां प्रेरणं च यत् ॥३॥
 अन्यः सावद्यव्यापारे गुहिणां चाप्रेरणं यत् । स्थानादिकरणे सम्यक् तद्भूमीनां प्रमार्जनम् ॥४॥ आहारोपधिशय्यानामशुद्धाधिक

भावतः । परिष्ठापनमन्तश्च मनोवाक्ययन्त्रणम् ॥५॥' अलं प्रसङ्गेन, प्रकृतमुच्यते । सो देहेति स संयमः, देहेति विभक्तिव्यत्ययादे-
हेन शरीरेण सम्पद्यते देहसाध्यत्वात्तस्य, यदुक्तम्—'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनमिति', स देहः पिण्डेनाहारेणोपष्टभ्यः, संयमोपकाराय
जायते । सद्योपो वक्ष्यमाणोद्गमादिदोषवृन्दान्वितः स पिण्डः प्रतिक्रुष्टो निषिद्धो जिनादिभिरिति दृश्यम् । अथ क एते दोषा यैर्दुष्टो
ऽसौ ग्रहीतुं निषिद्ध इत्याह । 'इमे ते य'त्ति, ते पुनर्दोषा आहाराशुद्धिरूपाणि दूषणानि इमे वक्ष्यमाणाः सम्भवन्तीति गाथार्थः ॥२॥

साम्प्रतं प्रास्तावितपिण्डदोषावसरः । ते च द्वित्रित्वारिंशत् । यत उक्तम् 'सोलस उगमदोसा सोलस उप्पायणाए दोसा उ । दस
एसणाए दोसा त्रयालीसं इय हवन्ति'त्ति । तत्र तावदाहरोद्गमविषयपोडशदोषान् यथानामग्राहं द्वारागाथाद्वयेन वक्तुमाह—

आहाकम्मु१द्देसिय२ पूर्वकम्मे य३ मसिजाए य४ । ठवणा५ पाहुडियाए ६ पाउयर७ कीय८ पामिच्चे९ ॥३॥

परिअट्टिए १० अभिहडु ११ बिम्ने१२मालोहडे अ १३ अचिछ्ज्जे १४ ।

अणिसिट्टु १५ उज्झोयरए १६ सोलसपिण्डुगमे दोसा ॥४॥

व्याख्या—आधाकर्मादयोऽध्यवपूरकान्ताः पोडश पिण्डोद्गमविषया दोषाः स्थिरिति गाथाद्वयस्य सम्बन्धः । इह च विभक्ति-
लोपविभक्तिव्यत्ययानुस्वारलोपादिकं यत्र दृश्यते, तत्र सर्वत्र प्राकृतत्वात्तदुद्दष्टव्यमिति न न्यूनाधिकत्वदोषो वक्तव्यः । 'तत्राहाक-
म्मत्ति,' आधानमाधा, प्रस्तावात्साधुप्राणिनां यथाऽमुकस्मै साधवे इदं भक्तादि देयमित्यादिक्रियेति तत्त्वम्, यद्वा आधाय सङ्कल्प्य
कर्म क्रियेति विगृह्य निरुक्तवशेन यकारलोपादाधाकम्मिकेऽयुद्गमदोषस्तद्योगान्द्रक्ताद्यपि १ । तथा 'उद्देसियति' अनुस्वारलोपादुद्देशे

यायदर्थिकादिप्रणिधानमित्युद्गमदोषस्तेन निवृत्तं तत्प्रयोजनं वेत्यौद्देशिकं भक्तादि । इह दोषभणनप्रक्रमे यद्वोपवतो भक्तादेरभिधानं तद्वोपदोषवतोरभेदविवक्षणा ज्ञेया, एवमन्यत्रापि २ । 'पूर्वकस्मै यत्ति' उद्गमादिदोषरहिततया पवित्रस्य सतो भक्तादेरविशुद्धिकोटिक-
तयाऽपवित्रेण भक्तादिनैव सह मीलनात् पुतेरपवित्रस्य कर्म करणमिति पूतिकर्म तद्योगाद्भक्ताद्यपि, चः समुच्चये ३ । 'मीसजाए यत्ति' मिश्रेण गृहिसाध्वादिप्रणिधानलक्षणभावेन जातं पाकादिभावमुपगतं मिश्रजातं, भक्ताद्येव, चः पूर्ववत् ४ । 'ठवणत्ति' स्थाप्यते साधु-
दानाय किञ्चित् कालं यावन्निधीयत इति स्थापना भक्ताद्येव ५ । 'पाहुडियाए'त्ति एकारः प्रथमैकवचनार्थः, प्र इति विवक्षितकालात् प्रथमतः, आ इति साध्वागमनलक्षणमर्यादया, भृता धारिता, यका भिक्षा, सा स्वार्थिककप्रत्ययात् प्राभृतिका यद्वा प्राभृतं कौशलिकं तद्वोपचारसाधर्म्याद्यका भिक्षा सा प्राभृतिका ६ । 'पाउयस्यत्ति' विसर्गलोपात् प्रादुः प्राकाश्यं तस्य करणं साध्वर्थविधानं प्रादु-
ष्कारस्तद्विशेषितं भक्ताद्यपि ७ । तथा 'क्रीयत्ति' अनुस्वारलोपात् क्रीयतेस्म साध्वर्थायार्थदानादिना गृह्यतेस्मेति क्रीतं भक्ताद्येव ८ । 'पामिचेत्ति' अपमित्यं प्रामित्यं वा पुनर्दास्याम्येतत्तवेत्यभिधाय साध्वर्थाय गृहीतमुच्छिन्नमिति तत्त्वं भक्ताद्येव ९ । 'परियट्टिएत्ति' परिवर्तितं साध्वर्थाय कृतपरावर्त्तं भक्ताद्येव १० । 'अभिहडत्ति' अभि इति साध्वभिमुखं हृतं स्थानान्तरादानीतमभिहतमभ्याहृतमित्यर्थो भक्ताद्येव ११ । 'उन्निभन्नेत्ति' उद्भेदनमुद्भिन्नं साध्वर्थाय कुतुपघटादेरुद्घाटनं तद्योगाद् भक्ताद्यपि १२ । 'मालोहडे अत्ति' माला-
तिसक्कादेरपहृतं साध्वर्थयानीतं मालापहृतं भक्ताद्येव, चः समुच्चये १३ । 'अच्छिजेत्ति' अनिच्छतोऽपि पुत्रादेः सकाशात् साधुदानाय गृह्यते यत्तदाच्छेदं भक्ताद्येव १४ । 'अणिसिद्धत्ति' न निसृष्टं सर्वस्वमिभिः साधुदानाय नानुज्ञातमनिसृष्टं भक्ताद्येव १५ । 'अज्झो-
यरत्ति' अधीत्याधिक्येनावपूर्णं स्वार्थदत्ताद्रहणादेर्भरणमध्यवपूरः स एवाध्यवपूरकस्तद्योगाद् भक्ताद्यपि १६ । इतेरत्र गम्यमान-

त्वादित्येवं स्वरूपाः षोडशसंख्याः षिण्डोद्गमे षिण्डोत्पत्तौ दोषा भवन्तीति शेषः । एते षिण्डोद्गमदोषाः षोडशेति तत्त्वमिति द्वार-
गाद्याद्यर्थः ॥४॥

इदानीमाद्यद्वारव्याख्यावसरस्तत्राद्यद्वारोपात्तदोषस्याधाकर्मण्यस्य सान्वयं नामत्रयं भवति, यथाधाकर्म अथःकर्म आत्मघ्न-

मिति । तत्र क्रमेण त्रीण्यपि व्युत्पादयन्नादौ तावदाधाकर्मशब्दस्य व्युत्पत्तिमाह—

आहाए वियप्पेणं जईण कम्ममसणाइकरणं जं । छक्कायारम्भेणं तं आहाकम्मममाहंसु ॥५॥
व्याख्या—‘आहाएति’ आधायाः पर्यायमाह—विकल्पेन साधुभ्यो दास्यामि इति कृतेन सङ्कल्पेनेत्यर्थः, दायकेन यतीनां साधू-
नामश्रयेति गम्यते । यत्कर्म अशनादिकरणमशनादेः पाकादिक्रिया क्रियत इत्यर्थः । कथं यत्कर्मेत्याह—षट्कायारम्भेण पृथग्व्या-
द्विषट्जीवनिकायोपमर्देन, तत्पृथिव्याद्युपमर्देद्भिभूतपचनादि, तद्योगात्तदशनादिकर्माधाकर्मोक्तवन्तस्तथैवकरादयः । यद्वा आधयेति
विकल्पेन, केषां सम्वन्धिन्येत्याह—यतीनामिति यतिदानसङ्कल्पेनेति तत्त्वम् । ‘कम्मं’ति कर्म, किं तदित्याह—‘असणाइ करणं जं’ति,
अशनादीनां भोजनप्रभृतीनां करणं निष्पादनं यत् षट्कायोपमर्देन गुहिणा क्रियत इति शेषः । तदिति साधुदानसङ्कल्पपट्कायारम्भ-
निष्पन्नमशनादिकमाधाकर्मं ब्रुवते । इह च यद्यपि षट्कायारम्भेण यत् क्रियते गृहे वस्त्रादि तदप्याधाकर्मं स्यात् तथापीह तन्न
ग्राह्यम्, षिण्डुस्यैवाधिकृतत्वादिति गार्थार्थः ॥५॥

अधुनाऽधःकर्ममत्तमशब्दयोर्व्युत्पत्तिमाह ।

अहवा जं तग्गाहिं कुणइ अहे संजमाउ नए वा । हणइ व चरणायं से अहकम्म तमायहम्मं वा ॥६॥

व्याख्या—अथवाशब्दः पूर्वनामापेक्षया नामान्तरग्रकारद्योतको, यत् किमप्यशनादिद्रव्यं साध्वाद्यर्थं कृतं सत्कर्तृभूतं तद्ग्राहिणं साध्वर्थसङ्कल्पिताशनाद्यादायकं साधुं करोति विधत्ते अधोऽधस्तात् कस्मादवधेयःकरणं तेन साधोरित्याह । संयमात् पृथिव्याद्युपमर्दजपापादात्मनः संयमनं निरोधनं यस्मात् क्रियानुष्ठानविशेषात् स संयमश्चारित्रं तस्मात्, कोऽर्थः उत्कृष्टनिरतिचारचारित्रादुपलक्षणत्वाच्छुभलेश्यादिभ्यश्च भ्रंशयति, जघन्ये तत्र व्यवस्थापयतीति यावत्तदधःकर्मस्तुत्तरेण योगः, इत्ययं संयमादिभावमङ्गीदुपलक्षणत्वाच्छुभलेश्यादिभ्यश्च भ्रंशयति, जघन्ये तत्र व्यवस्थापयतीति यावत्तदधःकर्मस्तुत्तरेण योगः, इत्ययं संयमादिभावमङ्गीकृत्योक्तमधःकर्म । अथ जीवमाश्रित्य तद्वक्तुमाह—नरए वत्ति, वा विकल्पान्तरापेक्षया समुच्चये । ततो अध इत्यधोगतौ नरके साध्वर्थकृतमशनादिभोजिनो यतेर्जीवं करोति नयति यत्तत्पूर्वोक्तमशनाद्यधःकर्ममिति योगः । इहाधःकर्मदोपस्ततो यद्बुद्धानस्य साधोः स स्यात्तदपि तथोच्यते । तथा हन्ति विनाशयति, यदित्यनुवर्त्तते ततो यत्साध्वाद्यर्थं कृतमशनादि । वा स्थाप्यः, कमित्याह—चरणात्मानं चारित्ररूपं जीवं, कस्य सम्बन्धिनमित्याह—स चित्तस्य साध्वर्थनिष्पन्नाशनादिग्राहिणः साधोः तत्पूर्वोक्तमशनाद्यात्ममत्तुत्तरेण योगः । तथाहि—प्राणभूतघातं पाकादि कुर्वन् दाता करोति, ततस्तन्निष्पन्नमाहारं यदा साधुर्गृह्णाति तदा स पुनः पुनस्तत्करोतीति परमार्थतः साधुरेवानुमोदनादिना तानि हन्ति, तदाता तु संयमरूपमात्मानं साधोस्तदेव हन्तीत्यात्ममनुच्यते । इहात्महननलक्षणो दोपस्तद्योगादशनाद्यपि तथेति । स्थापितवाशब्दश्चानुक्तार्थसंस्मृचको यथा ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमात्मत्रयं साधूनामस्ति, तच्छेषद्वयं व्युत्थेद्य किमिति चरणात्मानं तस्य हन्तीत्युक्तमिति परारेकायां निश्चयनयमतमाश्रित्य चरणविधाते अवश्यं सिद्ध एव चरणफलत्वात् तथोरिति न तथोर्विधातः पृथगुक्तः । व्यवहारमतं प्रतीत्य चरणघाते इतरयोर्विनाशः स्याद्वा न च(वा) । यदाह—मिथ्यात्वं याति तदा न ते, तदभावे तु ते स्यातामिति चरणघातेऽपि तयोः सद्भावान्न तयोरुपादानमिति । ‘अहकर्म तमायहमं वत्ति’ व्याख्यातयेव

नवरं वाशब्दोऽयमभिधानसमुच्चयार्थः । इति गार्थार्थः ॥६॥

अथ जीवमाश्रित्योक्तस्याधःकर्मणो यैः करणभूतैर्जीवस्य तत्स्यात्तेषामाधाकर्मभोजिनां प्रतिनिवर्त्तनस्वरूपमाह । यद्वाधाकर्म-
ण पृथात्कर्ममेति शास्त्रान्तरे नामान्तरं चतुर्थमस्ति, तद्व्याख्यातुमाह—

अट्टवि कस्माद् अहे बंधइ पकरेइ चिणइ उवाचिणइ । कस्मियभोई अ साहू जं भणियं भगवईए फुडं ॥७॥
व्याख्या—इह किल जन्तुग्राधुबन्धाभावेन चिरं सप्तविधबन्धक एव प्राप्यते । भवमध्ये च स्वाधुपः त्रिभागाद्यवशेपे यदायुर्वन्नाति
चारमेकं तदाऽष्टविधबन्धकः प्राप्यते । ततश्च कार्मिकभोजीत्युपलक्षणत्वादाधाकर्मिकभोजी, लोल्यनिःशुक्त्वाभ्यां साध्वर्थकृताहारा-
भ्यवहरणशीलः 'तच्छीलार्थइन्प्रत्ययः' चकारेणानामोगतरतु तमभ्यवहरन्नपि न तथा बद्धवान् इत्याचष्टे । साधुर्यतिरष्टावप्यष्टसङ्ख्या-
न्यपि न केवलं सप्तैत्यपेक्ष्यः । कर्माणि ज्ञानावरणादीनि । अहेति अधोगतिविषयाणि नरकादिगतिगमनयोग्यानि बध्नाति प्रकृत्या-
दिरूपतया निघत्तं यातीति कृत्वाधःकर्मोक्तं, आत्मनः कर्मबन्धनादात्मकर्ममेति वा । अत्र च यत् किल भाविभवायुर्भवमध्ये वारमेकं
बध्यते तदाप्यधोतरकादिगतिविषयमसौ बध्नाति । तद्वन्धे तु शेषाण्यपि सप्ताधोगतिविषयाण्येव तान्यसौ बध्नातीत्यष्टावपीति-सा-
मस्त्येनोक्तम् । एतेन अष्टानामपि कर्मणां बध्यमानानामसावुक्तः । अथ तेषामेव पूर्ववद्धानामवस्थामाह—'पकरेइ चिणइ उवाचिणइ'ति
आधाकर्मिकभोजी यतिः कर्माणि पूर्ववद्धानि प्रकरोति स्थितिरूपतया निर्वर्त्तयति दीर्घस्थितीन् कर्तुमारभते इति यावत्, तथा
विनोति अनुभागरूपतया तान्यभिवर्द्धयति, उपचिनोति, प्रदेष्टतया तान्युपचितानि करोतीत्यर्थः । अथेदं भुञ्जानोऽधः कर्माणि
बध्नातीति किमन्यत्रापि कुत्रचिदुक्तमित्याह—यद्गणितं यदुक्तम्, भगवत्स्यां पञ्चमाङ्के, स्फुटं प्रगटं, तथा च तत्त्वं "आहा

कर्मं भुंजमाणे समणे निगंथे किं बंधइ किं पकरेइ किं चिणाइ किं चिणाइ ? गोयमा ! आहाकर्मं भुंजमाणे आउयवजाओ सत्त रुम्मपयडीओ सिद्धिलंबंधणबद्धाओ धणियबंधणबद्धाओ पकरेइ, हस्सकालठिईयाओ दीहकालठिईयाओ पकरेइ, मंदाणुभावाओ पकरेइ, असयावेयिणंजं तिब्वाणुभावाओ पकरेइ, अप्पएसग्गाओ बहुपएसग्गाओ पकरेइ, आउयं च णं कम्मं सिय बंधइ सिय नो बंधइ, असायावेयिणंजं च कम्मं भुज्जो भुज्जो उवचिणेइ, अणाइयं च णं अणवयगं दीहमद्धं चाउरंतंसारकंतरं अणुपरियट्टइ । से कंणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ आहाकर्मं भुंजमाणे जाव अणुपरिअट्टइ ? गोयमा ! आहाकर्मं भुंजमाणे आयाए धम्मं अहकमइ आयाए धम्मं अहकममाणे पुढविकायं नावकंत्वइ ५ जात्र तसकायं नावकंत्वइ । जेसिंपि य णं जीवाणं सरीराइं आहारमाहारेइ ते वि जीवे नावकंत्वइ, से एणट्ठेणं गोयमा एवं बुच्चइ, आहाकर्मं भुंजमाणे जाव अणुपरिअट्टइ” ति । इदं च सुगमं नवरं ‘आउयवजाउ ति’ यसादेकत्र भवग्रहणे सकुदेवा- न्तमुद्धूत्तमात्रकाल एवायुवो बन्धस्तत उक्तमायुर्वर्जा इति । ‘सिद्धिलंबंधणबद्धाउ’ ति । श्लथबन्धनं स्पृष्टता तेन बद्धा आत्मप्रदेशेषु सम्बन्धिताः पूर्वविस्थायामशुभतरपरिणामस्य कथञ्चिदभावात् शिथिलबन्धनबद्धा एताश्चाशुभा एव द्रष्टव्याः । आधाकर्मिभोजिनिग्र- न्थस्य निन्दाप्रस्तावात् ताः किमित्याह ‘धणियबंधणबद्धाओ पकरेइ ति’ गाढतरबन्धनबद्धाः प्रकरोति प्रशब्दस्यादिकर्मार्थत्वात् सकृ- कृदाधाकर्मभोजनेऽपि कर्तुमारभ्यते आधाकर्मभोजित्वस्याशुभयोगरूपत्वेन गाढतरप्रकृतित्वबन्धहेतुत्वात् । आह च- ‘जोगा पयडिपएसं ति पौनःपुन्यसम्भवे तु तस्य ताः करोत्येवेति, तथा इत्थकालस्थितिकाः दीर्घकालस्थितिकाः प्रकरोति । तत्र स्थिति उपात्तकर्मणोऽ- वस्थानं, तामल्पकालां महतीं करोतीत्यर्थः । आधाकर्मभोजित्वस्य लौल्यनिमित्तत्वात् तस्य च कषायरूपतया स्थितिवन्धहेतुत्वात् । आह च- ‘ठिइअणुभागं कसायउ कुणइ’ ति तथा मन्देत्यादि, इहाशुभावो विपाको रस इत्यनर्थान्तरं ततश्च मन्दानुभावाः परिपेल-

वरसाः स तीत्रानुभावा गाढतररसाः प्रकरोति आधाकर्मभोजित्वस्य कषायहेतुत्वात् । अनुभागबन्धस्य च कषायप्रत्ययत्वादिति । तथा अपपणसेत्यादीति अल्पं स्तोकं प्रदेशग्रं कर्मदलिकपरिमाणं यासां तास्तथा ता बहुप्रदेशाः प्रकरोति । प्रदेशबन्धस्यापि योगप्रत्ययत्वादाधाकर्मभोजित्वस्य च योगरूपत्वादिति । तथा आउयं चेत्यादि आयुः पुनः कर्म, स्यात् कदाचिद्बध्नाति स्यान्नबध्नाति । यसात्रिभागाद्यवशेषायुषः परपरभवायुः प्रकुर्वन्ति तेन यदा त्रिभागादिस्तदा बध्नाति अन्यदा न बध्नातीति । असायेत्यादितथा अमातावेदनीयं च दुःखवेदनीयं कर्म भूयो भूयो पुनः पुनः उपचिनोति उपचितं करोति । ननु कर्मसप्तकान्तवर्त्तित्वादसावावेदनीयस्य पूर्वोक्तविशेषणस्य एव तदुपचयप्रतिपत्तेः किं तद्ब्रह्मणेनेत्यत्रोच्यते, आधाकर्मभोजी अत्यन्तं दुःखितो भवतीति प्रतिपादनेन भयजननादाधाकर्मभोजित्वनिरासार्थमिदमित्यदुष्टमिति । 'अणाइयं' ति अविद्यमानादिकं अनवदग्रं अनन्तमित्यर्थः । अत एव दीर्घाद्धं प्रभूतमालं 'चाउरंति' चतुरन्तं देवादिगतिभेदाच्चतुर्विभागं तदेव स्वार्थेऽणप्रत्ययोपादानाच्चातुरन्तं संसारकान्तारं भवारण्यं 'अणुपरिअट्टत्ति' पुनर्भ्रमति । 'आयाए' ति आत्मना धर्मं चारित्रधर्मं श्रुतधर्मं वा । पुढविकायं नावकंखइ त्ति पृथ्वीकायं नापेक्षते नानुकम्पत इत्यर्थः । इति गार्थार्थः ॥७॥

एवं तावदाद्यद्धारोक्तदोषस्य नामान्यभिधाय अधुना तत् स्वरूपं सप्रपञ्चं व्यावर्णयितुकामः तत् प्रतिबद्धद्वाराणि निरूपयन्नाह-

तं पुण १ जं जस्स २ जहा ३ जारिस ४ मसणे य तस्स जे दोसा ५ ।

दाणे य ६ जहापुच्छा ७ छलणा ८ सुद्धी य ९ तह वोच्छं ॥८॥

व्याख्या-तत्पुनर्यदिति, तदाधाकर्मशब्दवाच्यं यत्स्वरूपं घञ्ज्ञानादिकं स्यात्तथा वक्ष्ये इत्युत्तरेण योगः । एवं शेषद्वारेण्यपि पर्यन्ते तथा वक्ष्ये इति योजनीयम् । पुनः शब्दश्च तस्यैवाधाकर्मण उत्पत्तिलक्षणस्य सम्भवस्य सूचनार्थं इत्येकं द्वारम् । तथा यस्य नुविशेषस्यार्थय कृतमाधाकर्म भवतीति द्वितीयम् । तथा 'जहत्ति' यथा यैः प्रकारैः प्रतिषेधनादिभिराधाकर्मपरिभोगजन्यः कर्मबन्धः स्यात्ताम् वक्ष्ये इति तृतीयं द्वारम् । 'जारिसंति' यादृशं यैर्वस्तुभिः सदृशं लक्षणं ग्रहणं वाश्रित्य तत्स्यात् ग्रहणमाश्रित्य चतुर्थम् । तथा 'असणे य तस्स जे दोसत्ति' अशने भक्षणे तस्याधाकर्मिकस्याशनादेर्ये केचनाज्ञाभङ्गादयश्चकारात्तद्ग्रहणमाश्रित्य संयमप्रतिधातकत्वाद्येऽतिक्रमादयश्च दोषा दूषणानि भवन्तीति गृह्यते, 'इति पञ्चमं द्वारम् । 'दोणे य' त्ति चकारस्तस्य दोषा इत्यस्यानुकर्षणार्थस्तत आधाकर्मणो दाने गृहिणा वितरणे क्रियमाणे तस्य गृहिणो ये दोषा कृतिसत्कचरणघातादयो भवन्तीति षष्ठं द्वारम् । 'जहापुच्छत्ति' यथा येन प्रकारेण अशनादिविषया देशद्रव्यकुलभावानुचितशानादिलाभे आधाकर्मार्थदिशङ्कायां पृच्छाप्रश्नः साधुना गृहस्थं प्रति क्रियते इति सप्तमं द्वारम् । 'छलणं' त्ति इत्थं प्रश्निताहारग्रहणादिना यत्मानेऽपि साधौ यथेत्यनुवर्तनाधया छलना अशुद्धस्य ग्रहणं स्यादिति अष्टमं द्वारम् । 'सुद्धी य' त्ति श्रुतोपयुक्तेनाऽऽशठभाववता यतिना छलनासद्भावादाधाकर्मणो ग्रहणे लना अशुद्धस्य ग्रहणं स्यादिति नवमं द्वारम् । चकारादाधाकर्मग्रहणं प्रति निर्दोषसदोषस्वरूपपरप्रश्नाचार्यो कृतेऽपि यथा तस्य शुद्धिः कर्मबन्धाभावेन निर्दोषतेति नवमं द्वारम् । चकारादाधाकर्मग्रहणं प्रति निर्दोषसदोषस्वरूपपरप्रश्नाचार्यो चररूपं दशमं द्वारं गृह्यते । तथा तेन स्वरूपनिरूपणप्रकारेण वक्ष्ये अभिधास्य इति द्वारगाथासमासार्थः ॥८॥

अधुना यद्वस्त्वाधाकर्म भवतीत्याद्यद्वारं व्याख्यातुमाह ।
असणाइ चउब्भेयं आहाकम्ममिह विन्ति आहारं । पढमं चिय जइ जोगं कीरंतं निट्ठियं च तहिं ॥९॥

व्याख्या—अशनमादिः प्रभृतिर्येषां पानादिभेदानां अशनादयस्तत्राशनं क्षुण्डशाल्यादितदुलविशेषप्रभृतिकं, पानमवटवाप्या-
 दिस्थं जलम्, खादिमं चिचिणिक्काणुष्पनालिकेरादिकम्, खादिमं सुण्ठिहरीतकयादिकम् । ततः अशनादयश्चत्वारः चतुःसङ्ख्याभेदा-
 विशेषा यस्य स तथा तं, क्रमित्याह—‘आहारं’ति, तत्राहियते वृत्तिजननायासावित्याहारः समयभाषया पूर्वोक्त एवाशनादिस्तं आधा-
 कर्मत्तयाधाकर्ममशब्दवाच्यं इहेति प्रवचने, यद्वा पिण्डशुद्धिप्रक्रमे, इतरथा साध्वर्थं यद्गृहादिकं चीयते वस्त्रादिकं वाऽप्यते तुम्बकादे-
 श्च मुख्यादिकं यस्य क्रियते तदप्याधाकर्म भवतीति केवलं तन्न ग्राह्यमप्रस्तुतत्वात्, ब्रुवतेऽभिदधति जिनादयः । कीदृशं सन्तमित्याह—
 प्रथममेवादित एव वपनकृत्यत्वमारभ्येति यावत्, चियशब्दस्यैवकार्थत्वात्, यतियोग्यं साधुजनोचितं यतिनिमित्तमिति यावत्,
 क्रियमाणं निर्वर्त्यमानं गृहिणानिष्ठितं चेति, निष्ठाऽवसानं सा सज्जाताऽस्येति निष्ठितो निश्चतनीभूतस्तं, चः समुच्चये क्व विषये
 निष्ठित इत्याह—‘तर्हि’ति, प्रस्तावात्तस्मिन् यतिविषये साधोरात्म्येन सत्त्वस्था प्रासुकीभूतमिति तत्त्वम्, इत्थम्भूतमाहारमाधकर्म ब्रुवते
 इति गन्मर्थः । अथ द्रासपादोपात्तपुनःशब्दश्चित्तमशनादिरूपस्याधाकर्मणः सम्भवं पदमं चियेत्यनेन पदेनाभिहितवान्, तथाहि—
 कथमादित एवाधाकर्मिकमशनादिकं सम्भवति ? इति, उच्यते—कश्चिद् गृही अतिभक्तिभरनिर्भराङ्गः साधूनामकल्प्यमेतदिति जाना-
 नोऽज्जानानो वा स्वक्षेत्रे कुतोऽपि कारणतः साधूनामनवस्थानमवलोक्य प्रच्छन्नादिना ज्ञात्वा च साधूनामवस्थानहेतोरशनादेश्चतुर्विध-
 साप्याहारस्य वपनादिनोत्पादनं करोति तत्राशनोत्पादनमाश्रित्याख्यानकं पूर्वाचार्योक्तम् यथा—

“अप्येगकुलसयसंकुलो संकुलो नाम गामो आसी, तस्मि जिणदत्तो नाम सावओ, तस्सय जिणमती नाम भज्जा । तत्थ कोद्वरालगा
 उप्पज्जन्ति चि तेसि संतिउ कूरो भिक्खाए पउरो लब्भइ, वसही अ रमणिज्जा लब्भइ, सज्जाओ य निव्वहइ, परं आयरियाइपाउग्गो

सालिकूरो नत्थि त्ति न केइ आयरिया तत्थ चिट्ठन्ति । अन्नया य गुणनिहिणो पडिलेहणत्थं पेसिया । तेसिं जिणदत्तेण रमणिज्जा वसही समप्पिया । तेहिं तस्स वुत्तन्तं कहियं, खेत्तं पडिलेहियं । जिणदत्तेण पुढा, भयवं ! तुम्हाणं खेत्तं रुइयं ? स्वरिणो एत्थागमिस्सन्ति ? x x x परं कारणं न जानामि त्ति कारणजाणणत्थं तेसिं मज्झाउ एगो उज्जू साहू पुच्छिओ, तेण कहियं जहा गणस्स जोगं एयं किन्तु आयरियाणं पाउगो सालिकूरो नत्थि । तओ तेण अन्नगामाउ सालिबीयं आणावेऊण वाविअं, जाव ओणेगे सालिकूडया जाया । अन्नया केणइ पओयणेणं ते वा अन्ने वा साहूणो तथागए नाऊण सावएणं चिन्तियं, जहा मएसिं सालिकूरो दायव्वो जेण आयरियाणं पि पाउगं एयं खेत्तं चिन्तिऊण एए साहूणो आयरिए एत्थ आणित्ति, तं च जइ नियघरे चैव दाहिस्सामि अन्नेसु कोइवरालगं लभिस्सन्ति तो मा एएसिं आहाकम्मस्स संका भविस्सइ त्ति विरिंचिऊण सयणाईण गेहेसु य पडुविओ साली, भणाविया य जहा-सयं खाएज्जह साहूणं पि देज्जह कूरं काऊण इमो साली, तेहिं तहेव कुरो रद्धो । सो वइयो बालेहिं णओ । साहूणो भिक्खवमडन्ता एसणासमिया बालाईणं जंपियं सुणेति । एगो बालो भणइ ए एते साहूणो जेसिं अट्टाए सालीकूरो घरे रद्धो । अन्नो भणइ मम जणणीए साहूण दिन्नो सालिकूरो । अण्णो भणइ सयं साहूणं सालिकूरं दाहामि । अन्नो जणणीं भणइ-साहूणं देहि साहूणं देहि सालिकूरं । अन्नो भणइ थक्कावडियं संपन्नं जेण अभत्ताए सालिभत्तयं जायं । एत्थ लोइओ दिट्ठन्तो गेओ जहा-एगंमि गामे एगा आभीरी तीए भत्ता मओ तीए लहु देवरो अत्थि, तस्स य तम्मि पत्थावे भज्जा मया । तेसिं तु एसा नीती, जं भत्तुणो मयस्स इत्थी लहुदेवरस्स भज्जा होइ त्ति । तओ आभीरीए देवरो भणिओ जहा-इंत मे भत्ता नत्थि ते पुण भज्जा नत्थि, ताहं ते मारिया भवामि, तेण य तहत्ति पडिवन्नं । तीए चिन्तियं, जहा अवसरे अवसरावडियं, जेण जंमि पत्थावे मे भत्तुणो मरणं जायं,

तमि चेय देवरस्स मज्जा मया, तओहं तेण अभजेण मज्जा पडिवन्ना अब्रह्म न पडिवज्जन्ते । तहा अब्बेण जणणी भणिया, जहा सालिचाउलोदयं पि साहूणं देहि । अब्बेण चि जणणी भणिया सालिआयामं, सालिकंजियं च साहूणं देहि । इच्चाइवालाइजणजंपियं सोउं आवाकम्मं एयन्ति नाउं ते ताणि घराणि परिहरिज्जण तत्थेव अडन्ति । अनिब्बाहे पच्चासन्ने गामे गंतूण भिक्खवं अडन्ति ” । एवमग्रनोत्पादनसम्भववत् पानोत्पादनसम्भवोऽपि ज्ञेयस्तमपि कश्चित् कुरुते, कथम् ? उच्यते—यथा क्वापि ग्रामे क्षेत्रप्रत्युपेक्षकाः साधव आगतास्तत्रिवासिना श्रावकेण साध्रियमाणा अपि न स्थिताः । तेन च तन्मध्यादेक क्रजुकः साधुरनवस्थानकारणं पृष्टस्तेनोक्तमत्र क्षारं जलं तद्गुणां न प्रायोग्यमिति श्रुत्वा यावत्सौ मिष्टजलमवटं खनित्वा लोकप्रवृत्तिजनितपापभयात् पुलकादिना स्थगितमुखेन तेन तावत् स्थितो यावत् साधवस्तत्रायातास्ततोऽसौ तंदुलघावनादितया कृत्वा तत्तेभ्यो दापयति वक्ति च गुर्वर्वाद्यभिमुखमेतद्भवद्भिः स्वयं पातव्यं साधूनां च दातव्यमित्यादि यावदन्यत्र तेऽपि व्रजन्तीति । एतदनुसारतः स्वादिमस्त्रादिमयोरप्याधाकर्मसम्भवो भावनीयः । तत्र स्वादिमे यथा कश्चित् साधूनां शालनकाद्यर्थं चिभिटाग्रफलबीजपूरकपित्थद्राक्षादाडिमा(मादी)नां वपनं करोति । स्वादिमे तु कश्चित् साधूनामौपचाद्यर्थं शुण्ठिमरिचहरीतक्यादीनां रोपणं करोतीति गार्थायः ॥९॥

तदित्थमाधाकर्मणो विषयसम्भवानुक्तावथात्रैव ‘कीरन्तं निट्ठियं चे’ति पदोपात्ताभ्यां कृतनिष्ठितशब्दाभ्यामुत्पन्नं कल्पाकल्पविभागकारिभद्गचतुष्टयं ग्रत्येकमशनादिविषयं वक्तुमाह—
तस्स कड तस्स निट्ठिय चउभङ्गो तत्थ दुचरिमा कप्पा । फासुक्यं रद्धं वा निट्ठियमियरं कडं सव्वं ॥१०॥
व्याख्या—अत्रानुस्वारलोपात्तस्य कृतं तस्य निष्ठितमित्यस्मिन् वाक्ये चतूरूपो भद्गश्चतुर्भङ्गो भद्गचतुष्टयं ज्ञेयम् । यद्वा प्राकृतत्वाद्

ति पुनःशब्दलोपादितरत् पुनर्मुनेर्गृहिणो वा हेतोरतीतवर्त्तमानकालैक्यात् प्रासुकीकृतं प्रारब्धं । पुनरेकद्विक्कण्डिततण्डुलात्कृतं कृता-
भिधानं भवति अप्रासुकीभूतत्वेन प्राप्तनिष्ठितत्वमित्यर्थः । सन्वं समस्रमिति गार्थार्थः ॥१०॥

एनमेवार्थं विशेषेणाह—

साहुनिमित्तं वविद्याइ ता कडा जाव तंदुला दुछडा । तिछडा उ निट्टिया पाणगाइ जहसम्भवं नेज्जा ॥

व्याख्या—‘साधुनिमित्तं’ यत्परार्थीय ‘वविद्याइ’ चि । अत्र पञ्चम्येकवचनस्य लुप्तत्वादुक्तादेरिति दृश्यम् । तत्रोक्तं वपनं तदादिः
प्रथमं यस्य केदारगाहनलवनपरिमलतोत्पवनाहुत्तरक्रियाविशेषस्य स उक्तादिस्तस्मादुक्तादेरारभ्येति शेषो, वपनमादायावधीकृतेत्यर्थः ।
तात्रदिति कालावधिर्निर्देशो । ‘कड’ति कृताभिधाना भण्यन्ते शालयः । ‘यावदि’ति कालावध्युद्देशो । द्विच्छटा द्विक्कण्डितास्तादृशाः
सन्तो लोके किं व्यपदेश्यास्ते स्युरित्याह । ‘तन्दुल’ चि, ते शालयश्छटितास्सन्तः तन्दुला भण्यते । अयमर्थः, साधुनिमित्तं शाल्या-
दय उक्ता यावत्तथाभूतपरिणामेनैव दात्रा व्रीहिकरटितया एकां द्वे वा वारे कण्डित्वा तन्दुलीकृतास्तावत्ते कृता अभिधीयन्ते । त्रि-
च्छटास्तु तिस्रो वाराः कण्डिता एव तंदुलाः तथाभूतपरिणामेनैव, तु शब्दः शालीनामेकद्विक्कण्डनेनानिष्ठितत्वावधारणार्थः, ते किमि-
त्याह, निष्ठिता निष्ठिताख्या भण्यन्ते । ते च राद्धा अराद्धाश्च न कल्पन्ते साधुनिमित्तं निष्ठितत्वेनाधाकर्मिकत्वात्, उपलक्षणमेतत्
शुद्धतन्दुलादिभिः साध्यर्थं राद्धं कूरादिकमपि निष्ठितमित्यस्य । अत्र वृद्धसम्प्रदायो यथा—यदि प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमि-
त्तमात्मनि निमित्तं वा करटिं छटित्वा तन्दुलाः कृतास्त्वृतीयां वारां त्वात्मनिमित्तं छटिता राद्धा वा ते साधूनां कल्पन्ते । यदि
तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तं स्वनिमित्तं वा तृतीयां वारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डिता राद्धास्त्वात्मनिमित्तं ते एकेषा-

मादेशेन एकेनान्यस्मै दत्तास्तेनाप्यन्यस्मायित्यादिरूपेण यावत् सहस्रसङ्ख्ये स्थाने गतास्तावन्न कल्पन्ते, ततः परं कल्पन्ते, अन्येषां तु न कदाचिदपि । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा तृतीयां तु वारामात्मनिमित्तमेव कण्डिता राद्धाः पुनः साधुनिमित्तं ते न कल्पन्ते । यदि तु प्रथमां द्वितीयां वा वारां साधुनिमित्तमात्मनिमित्तं वा तृतीयवारां तु साधुनिमित्तमेव कण्डितास्तैस्तन्दुलैः साध्वर्थं राद्धः कूर साधूनामकल्प्य एव निष्ठिततन्दुलतत्पाकजनितद्विगुणाधाकर्मदोषदुष्टत्वात् । तदेवमशनमाश्रित्य तस्य कृतं तस्य निष्ठितमित्यादयश्चत्वारो भेदा दर्शिताः । अधुना पानादिशेषाहारत्रयेऽपि तानतिदिशन्नाह । 'पाणगाइ' ति विभक्तिलोपात् पानकादौ, पानखादिमखादिमाख्ये आहारत्रये, यथासम्भवं कृतनिष्ठितसम्भवानतिक्रमेण नयेद्भावेदेतानिति । तत्र पाने कूपादिकं साधुनिमित्तं खातं, जलमानीतं यावत्तथाभूतपरिणामेनैव कर्त्रा प्रासुकीक्रियमाणं नाद्यापि सर्वथा प्रासुकीभवति तावत्तस्य कृतत्वं, ततस्तथाभूतपरिणामस्य कर्तुश्चरमे क्षणे सर्वथा प्रासुकीभूतमिति तस्य निष्ठितत्वमिति प्रथमेत्यादि, खादिमे तु कर्कटिकादिकाः फलविशेषाः साधुनिमित्तमुष्ण यावत्तथाभूतपरिणामेनैव दात्रा ते खण्डितास्तानि खण्डानि क्षणे प्रासुकीभवन्ति सन्ति यावत्तथाभूतपरिणामस्यैव दातुर्नाद्यापि सर्वथा प्रासुकीभवन्ति तावत्तेषां कृतत्वम् । ततस्साधुनिमित्तमेव चरमे क्षणे सर्वथा प्रासुकीभूतानि तानीति तेषां निष्ठितत्वमिति प्रथमेत्यादि । खादिमे वल्लकादिकं खादिमवत् ज्ञेयमित्यत्रापि द्वितीयचतुर्थभङ्गौ शुद्धौ प्रथमतृतीयावशुद्धाविति । प्रस्तावादपरमपि सोपयोगित्वात् किञ्चिदभिधीयते । साधूनां छायाथमरोपितवृक्षस्य गृहद्वारादिविहितमण्डपादेश्च निवासार्थं कृतमठादेश्च छायां निवेनमाधाकर्मिकत्वाभावादोपाय । परं प्रवृत्तिदोषादिना तत्परिहार्यम् । तथाहि तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितमिति द्वितीयभङ्गे साध्वर्थमुत्पद्यफलं वृक्षनिवन्धनमपि कल्पते वृक्षावृक्षनिवन्धना तु छाया सुतरां परिभोक्तुं

कल्पते, यतः सूर्यहेतुकापि छाया भवति न च सा वृक्षारोपककर्त्रा सूर्येण वा साधून् मनस्याधाय निर्वर्त्तिता येनाधाकर्मलक्षणयोगात् सा तथा सत्ययोग्या स्यादित्यलमगीतार्थाधार्मिकमयतिजनकथयेति गाथार्थः ॥११॥

द्वारमिति प्रभूतार्थस्त्वचकं पदमित्यर्थः । उक्तमाद्यद्वारमिदानीं यस्येति द्वितीयद्वारं व्याचिख्यासुराह ।

साहम्मियस्स पवयणलिंगोहि कए कयं हवइ कम्मं । पत्तेयबुद्ध निणहयतिथयरट्टाए पुण कप्पे ॥१२॥

व्याख्या—साधर्मिकस्य समानस्वरूपस्य, समानधर्म्मा च दर्शनज्ञानादिनापि स्यादिति केनात्र समानधर्म्मे ? त्याह—पवयण-लिंगेहि चि प्रवचनं सद्धं, साध्वादिचतुष्करूपस्तथा लिङ्गयत्ते चिद्वयत्ते साधुरनेनेति लिङ्गं यतिचिह्नं रजोहरणमुखवस्त्रिकागोच्छकादि । अनयोर्द्वन्द्वे अल्पस्वरस्यापि लिङ्गशब्दस्य पूर्वनिपाताभावो गाथावन्दानुलोम्यात् क्वचिल्लक्षणाद् व्यभिचारात् प्राकृतत्वाच्च ताभ्याम् । अत्र च न केवलेन प्रवचनेन साधर्मिमक्ता नापि केवलं लिङ्गेन किन्तु युगपद् द्वितीयमीलकेन ग्राह्या ततो रजोहरणादियतिलिङ्गे-पेतथतुविधसङ्गमध्यात् सदैकतरश्च गृह्यमाणः साधुसाध्वीवर्ग एव साधर्मिकः सामर्थ्याल्लिभ्यते । तस्य प्रवचनलिङ्गाभ्यां समानधर्मिणः साधुसाध्वीवर्गस्य किमित्याह—कृते निमित्तमर्थयिति यावत् कृतं राद्वं भवति जायते । कम्मं ति सूचनादाधाकर्म सामान्यकेवलस्वयं-नुदसामान्यशेषयतिरूपाणां साधूनामितिशेषः । अत्र च प्रवचनलिङ्गपदद्वयेन चतुर्भङ्गी सूचिता, यथा प्रवचनतः साधर्मिका न लिङ्गतः ? लिङ्गतः साधर्मिका न प्रवचनतः २ प्रवचनतः साधर्मिका लिङ्गतश्च ३ न प्रवचनतः साधर्मिका न लिङ्गतश्चेति ४ । तत्राद्यभङ्गे दर्शनप्रतिमाया आरभ्य अन्त्यप्रतिमावर्जिताः प्रतिमादशकस्थाः श्रावकाः प्रवचनतः साधर्मिकाः, साधुभिः सह सदैव तेषां तैः सदैकप्रवचनत्वात् लिङ्गस्याभावेन वैसदृश्याच्च । इह चान्त्यप्रतिमास्था अपगतकेशत्वरजोहरणादिसाधुलिङ्गोपेतत्वाल्लिङ्गतोऽपि साध-

मिकाः किल भवन्तीति तद्वर्जनमिति प्रथमोभङ्गः । द्वितीयभङ्गे निहन्वाः सर्वेऽपि लिङ्गेन साधर्मिकास्तेषामेव लिङ्गत्वात् प्रवचनस्या-
भावो वैसदृश्याच्च । ते हि लोके निहवत्वेन ज्ञाता अज्ञाताश्च स्युरिह तु ज्ञाता ग्राह्या, इतरे तु साधूनां मध्ये व्यवहारतः प्रवचनान्तर्व-
त्तित्वात्तेषामिति द्वितीयः । नवरं निहन्वास्तीर्थकृद्वचनं स्वाग्रहवशान्निराकुर्वन्तीति, निहन्वा जमालिप्रभृतयो ज्ञेयाः । तृतीयभङ्गे साधूनां
सिन्त्वात्तेषामिति द्वितीयः । नवरं निहन्वास्तीर्थकृद्वचनं स्वाग्रहवशान्निराकुर्वन्तीति, निहन्वा जमालिप्रभृतयो ज्ञेयाः । तृतीयभङ्गे साधूनां
साधर्मिकाः, साध्वेकादशप्रतिमास्थश्रावकाः । चतुर्थे तु तीर्थकरप्रत्येकबुद्धाः । इह च साधूनां प्रायः साधर्मिकद्वारेण कल्पाकल्पवि-
धिर्गवेषणीयस्ते च तीर्थकरप्रत्येकबुद्धस्वयंबुद्धादयः सर्वेऽपि साधवो लभ्यन्ते । केवलं सर्वेषां साधुशब्दान्वयत्वेऽपि येषां प्रवचनलिङ्ग-
योरन्यतस्तु द्वयं वाऽस्ति ते सङ्घातवत्तिन एव प्रायः प्रक्रान्ताः साधवो ज्ञेयास्त्यो ज्ञेयास्तीर्थकरप्रत्येकबुद्धास्तु साधुत्वेऽपि प्रवचनलिङ्गतीतत्वेन
सङ्घोतीर्णा इति तान् विवर्ज्य शेषाः स्वयम्बुद्धादयः सर्वेऽपि साधवः प्रक्रान्ता ज्ञेया येः सह साधर्मिकत्वं गवेषणीयम् । अथ प्रवचन-
लिङ्गतीतत्वं शास्त्रस्तु प्रत्येकबुद्धानां च शेषयतितुल्यानां तत्कथमिति चेदुच्यते । तेऽपि सङ्घसमक्षमाचार्यादिसन्निधौ न लिङ्गप्रति-
पत्तिं व्रतग्रहणं वा विदधति, नापि द्विविधां शिक्षां शेषां वा सामाचारीमपरपार्श्वे शिक्षते किन्तु पूर्वाधीतश्रुतबलेन सर्वं स्वयं ज्ञात्वा
कुर्वन्त्यनुष्ठानं लिङ्गं च देवता प्रयच्छति, अतः सम्पद्येत तेषां लिङ्गस्य प्रदानसङ्घातवत्तित्वाभावात् प्रवचनलिङ्गतीतत्वं तेषामेता-
वतोच्यते तत्त्वं तु बहुश्रुता विदन्ति । तत्र तीर्थकरः शास्ता स्वयंबुद्धप्रत्येकबुद्धयोश्च बोध्युपधिश्रुतलिङ्गकृतो विशेषस्तथाहि स्वयंबुद्धा
बाह्यवृषभादिप्रत्ययमन्तरेणैव बुद्ध्यन्ते, प्रत्येकबुद्धास्तु न तद्विरहेण । उपधिस्तु स्वयंबुद्धानां द्वादशविधस्तत्र पात्रादीनि सप्त, कल्प-
त्रयम्, रजोहरणम् मुखवस्त्रिका च । प्रत्येकबुद्धानां नवविधोऽयमेव कल्पत्रयवज्रः । श्रुते तु पूर्वमवाधीते स्वयंबुद्धानामनियमः,
प्रत्येकबुद्धानां तु नियमः तच्चोभयोरपि जघन्यत एकादशाङ्गानि, उत्कृष्टस्तु भिन्नदशपूर्ववाणीति, लिङ्गग्रहणं स्वयंबुद्धानामाचार्यसम्भि-

घावपि । प्रत्येकबुद्धानां तु देवता समर्पयति । इदानीं प्रवचनलिङ्गचतुर्भङ्गाया भङ्गकेषु कल्पाकल्पविधिरुच्यते । तत्र तृतीयभङ्गवर्ति-
 यत्यर्थं यत्कृतं तदकल्पम् प्रक्रान्तसाधूनां सर्व्वयतीनां तृतीयभङ्गत्वात् । चतुर्थभङ्गवर्त्तिसाध्वर्थं च कृतं कल्पमेव । अत एव सूत्रकारोऽपि
 तृतीयभङ्गेऽकल्पतां प्रदर्शय एतद्वर्जशेषभङ्गत्रये कल्पाकल्पविभागं दर्शयितुमाह । 'पत्त्येवबुद्ध'ति, प्रत्येकबुद्धनिह्वत्तीर्थकराणामर्थाय प्रत्ये-
 कबुद्धादिनिमित्तं कृतमशनादि । पुनः शब्दः प्रथमद्वितीयभङ्गयोर्भजनया कल्पाकल्पनिभागसूचनार्थः । अत एव द्वितीयभङ्गे भजनां
 प्रतीत्यं सूश्रुता निह्वत्तीर्थार्थाय कृतं कल्पमुक्तम् । 'कप्ते'ति कल्पते ग्राह्यं स्यादित्यर्थः । तथा च तीर्थकरार्थाय यत्कृतं देवैः समवसरणं
 देशनाश्रवणार्थमुपवेशनादिना यथा यतीनां परिभोगोचितं स्यादेवं तदर्थं कृतमशनाद्यपि कल्पते प्रक्रान्तसर्व्वयतीनामिति एतेन प्रत्ये-
 कबुद्धतीर्थकरार्थं कृतस्य कल्पताभणनाच्चतुर्थभङ्गे कल्पता दर्शिता । ननु यदि तीर्थकरार्थं कृतमाधाकर्म न स्यात्तदा यद्भक्त्या तदर्थं
 निष्पादितमनिश्चाकृतं भवनं तत्र किमिति न निवासादि क्रियते ? उच्यते महाशातनादोपभावात् । उक्तं च 'जइ वि, न आहाकम्मं,
 भत्तिरुयं तह विवज्जयंते हि । भत्ती खलु होइ कया, इहरा आसायणा परमा' ॥१॥ शेषयतीनामर्थाय च कृतं तीर्थकरादीनां कल्पते
 प्रवचनलिङ्गोच्चीर्णवात्तेषामिति । तीर्थकराद्यर्थं च कृतं तीर्थकरादीनामकल्पमेवेत्यनुक्तमपि दृश्यम् । तथा च व्याख्याप्रज्ञप्त्यां श्रूयते ।
 गोशालकमुक्तेजोलेइयाव्यथाजातातीसारस्य भगवत्तत्त्वद्वयोपशमनाय रेवतीश्राविकया वैधवचनेन स्वार्थं भगवदर्थाय च निष्पादिते
 औपघट्टये भगवद्व्यथावलोकनेनाधृतिं कुर्व्वणस्य सिहानगारस्य गृहार्थनिष्पन्नौपधाननाय प्रेषितस्य तन्मुखेन स्वार्थनिष्पन्नस्य तस्य
 भगवते च क्रियमाणस्यानयननिषेधः । यदि च तत्तस्य कल्पं स्यात्तदा किमिति निषेधमकार्षीदसाविति एवं प्रत्येकबुद्धार्थं कृतं तेषामेव-
 तदकल्पं । यद्येवं तीर्थकरार्थं देवैः समवसरणादि कृतं कथमसावुपभुङ्क्ते ? उच्यते, तीर्थकरनामकर्मविपाकस्येत्यं तेन वैद्यमानत्वाद-

दोषः । नन्वत्रैकादशप्रतिमास्थश्रावकाणामपि तृतीयभङ्गावतारितत्वात्तदर्थं कृतमशनादि साधूनां कल्पमकल्पं वा ? उच्यते, गृहस्थत्वा-
दयावज्जीविकलिङ्गत्वाच्च तेषां तदर्थं कृतमशनादि साधूनां कल्पत एवेति वृद्धाः । केचित्साधुकल्पत्वादेतेषामपि ग्रहणं न कुर्वन्ति ।
तन्मतेनैते सर्वसाधुग्रहणग्राह्याः । प्रथमद्वितीयभङ्गभजना त्वेवं ज्ञेया । यथैकादशप्रतिमास्थवर्जश्रावकार्थं कृतमशनादिकं प्रक्रान्तसाधूनां
कल्पं गृहस्थत्वाह्णिगरहितत्वाच्च तेषां । चौरादिषुषितलिंगसाध्वर्थं कृतं त्वकल्पं भावतो लिङ्गयुतसाधुत्वात्तेषामिति प्रथमभङ्गे भजना ।
द्वितीये त्वेवं, यथा लोके निह्नुवा निह्नुवत्वेन यदि ज्ञाता स्युस्तदा तदर्थं कृतं कल्पं सङ्गवाहत्वात् तेषां, यदि त्वज्ञातास्तदा अकल्पम्,
तेषां व्यवहारेण सङ्घान्तर्वर्त्तित्वात् । अथ यथा कश्चित् स्नेहान्निजपित्रादेः साधोर्जीवतो मृतस्य वा काष्ठमयीं पाषाणादिमयीं प्रतिमां वा
कारयति, तस्याश्चाग्रतो ढौकनाय बल्यादिकं निष्पादयति, तदा तस्याः अन्येषां तत्समानघर्मणां जीवतां स्थापनासाधर्मिकत्वात्
तत्पुरतो ढौकितमढौकितं वा तद्वल्यादिकं साधूनां कल्पमकल्पं वा ? अत्रोच्यते, रजोहरणादियुक्ताकारेण पितृतुल्यस्यैवेदं दातव्यमिति
कर्तुः सङ्कल्पनेन कृतत्वात् तु तत्साधूनामकल्पम् पितृतुल्यसाधवे दास्यामीति साधुसङ्कल्पेन कृतत्वात् । भक्तिमात्रकृतं तु साधुसङ्क-
ल्परहितं कल्प्यं (परं) यतिप्रसङ्गदोषात् (कल्प्यं) न स्यात् । एवं तत्कालं मृतस्य साधो निर्जीवशरीरस्य तत्पुत्रादिना पुरतो ढौकनाय
कृतमशनादि ढौकितमढौकितं वा साधुसङ्कल्पपरहितमपि तदकल्प्यं अहो निःशूकाः सितपटा ये मृतकभक्तमपि न त्यजन्तीत्यादिजु-
गुप्सासङ्गावादित्यलं विस्तरेण इति गार्थार्थः ॥१२॥

उक्तं यस्येतिद्वारमथ यथेति द्वारं व्याचिख्यासुः यैः प्रकारैस्तत् स्यात्तान् प्रकारान् प्रतिषेधादीन् सदृष्टान्तानभिधातुमाह—
पडिसेवण १पडिसुणणा २संवास ३णुमोयणेहिं ४तं होइ । इह तेण १रायसुय २पल्लि ३रायदुट्टेहिं दिट्ठता ॥

व्याख्या—प्रतिपेवणं प्रतिपेवणेकोऽर्थः, आसेवेति तत्त्वं । प्रतिश्रवणं प्रतिश्रवणा अभ्युपगमाः । संवसनं संवासः एक-
 त्रावस्थानम् । अनुमोदनमनुमोदना अनुमतिः । प्रतिपेवणा च प्रतिश्रवणा चेत्यादि द्वन्द्वस्ताभिः प्रतिपेवणादिभिरासेवाप्रभृतिभिश्च
 तुभिः प्रक्रैरैस्तदित्याधाकर्म तद्भोगादिजन्यः कर्मवन्ध इति तत्त्वं, भवति जायते । एतासां स्वरूपं सूत्रकार एव वक्ष्यति । अधुनैत-
 द्विपयान् दृष्टान्तानाह । इहेति आस्वेतासु प्रतिपेवणादिषु यथाक्रमं स्तेनराजसुतपल्लीराजदुष्टैर्दृष्टान्ता उदाहरणानि वान्यानि । तत्र प्रति-
 पेवणायां, स्तेनाश्वोरा दृष्टान्त इति सर्वत्र योज्यम् । प्रतिश्रवणायां, राजसुतो नृपपुत्रः । संवासे पल्ली, भिल्लसन्निवेशः । अनुमोदनायां
 राजदुष्टो नृपावरोधापराधकारीति । एतांश्च प्रतिश्रवणादिस्वरूपाभिधायकं गाथाद्वयं व्याख्याय ग्रन्थविस्तरलाघवार्थं विनेयासंमोहार्यं
 च पश्चाद् वक्ष्याम इति गाथार्थः ॥१३॥

अधुना प्रतिपेवणादिस्वरूपाभिधानायाह—

सयमन्नेण च दिन्नं, कम्मियमसणाइ खाइ पडिसेवा । दक्खिन्ना दुवओगे, भणिओ लामो ति पडिसुणणा ॥
 संवासो सहवासो, कम्मियभोइहिं तप्पसंसाउ । अणुमोयणत्ति तो ते, तं च चए तिविहतिविहेण ॥१५॥

व्याख्या—स्वयमात्मना गृहादानीयान्येन वा अपरसाधुना, वा विकल्पे, दत्तं गृहादानीयान्यस्य साधोः समर्पितमाधाकर्मिकं
 पूर्वोक्तमशनादि भक्तादिकं खादत्यश्नाति यः साधुस्तस्य प्रतिपेवा भवति । अयमभिप्रायः—इहाकृत्यमाधाकर्मसिचनमेतदिति केनापि नि-
 वार्यमाणोऽपि रसगृह्या तद्वचोऽवगणय्य कूटोपमां च तदग्रतोऽभिधाय यथा परहस्तेनाङ्गारानाकर्षयन् यथासौ न दहते किन्तु पर-

हस्त एव दह्यते, यथा वा मृगादेर्ग्रहणाय यो व्याधः कूटं रचयति तस्यैवापराधो न तु तत्र पततोऽपि मृगादेरित्येवमत्राप्याधाकर्मि-
काहारं ददत एव साधोर्गृहस्थस्य वा कर्मबन्धो नतु मम तंजुजानस्येत्येवमभिप्रायवतो लाम्पट्यान्निःशूकत्वाच्च तद्भक्षयतः साधोः
प्रतिषेवा स्यात् । तथा दाक्षिण्यं प्रतीतिं आदिग्रहणाद्भयस्नेहसम्बन्धादिग्रहः । ततो दाक्षिण्यमादिर्यस्य तत्तथा विभक्तिलोपात्तेन दाक्षि-
ण्यादिना, मनसोऽन्यथा भावपरिहारायाधाकर्ममादायकस्य शिष्यस्य संमुखमुपयोगे भवतादिग्रहणमुत्कलनादिकारकेऽनुष्ठानविशेषे लाभ
इति लाभं यो गुरुर्भणति इति शब्दाच्च श्राविकया करोटिकयेदं दत्तमित्याकारेण प्रक्रान्ते आधाकर्ममहारे निवेदिते सति शोभनं
जातं यत्त्वयेदं लब्धमिति वा, यो भणतीति गृह्यते । तदित्थं तस्य गुरोर्भणतो जल्पतः प्रतिश्रवणा भवतीति गाथार्थः ॥१४॥

‘संवासो’ति आधाकर्मिकभोजिभिराधाकर्मिकभोक्तृभिः साधुभिः सह यः सहवास एकत्रस्थानं संवासोऽभिधीयते । अनुमोदना
पूर्वोक्तार्थो भवति । केत्याह तप्पसंसाड चि तत्प्रशंसा आधाकर्मिकभोक्तृप्रशंसा यथा सुखपारणकसुखदेवसिंके भवताम् । यद्वा शो-
भना एते ये मिष्टाहारेण जीवन्तीति । यद्वा तस्याधाकर्मिकभक्तदेर्गुणानाश्रित्य प्रशंसतः प्रशंसा अनुमोदना भवति । यथा कश्चित्
साधुराधाकर्मिकं भुञ्जानं साधुं दृष्ट्वा वक्ति यथा मिष्टमिदं त्वया लब्धं, परिपूर्णं भक्त्या बुभुक्षाप्रस्तावे वसन्तादिकर्तुयोग्यं सद्युता-
दीत्येवं तद्गुणविकत्थनं कुर्वतस्तस्याभुञ्जानस्यानुमोदना भवति । तु शब्दश्चैतासामेव गुरुलघुत्वादिविशेषसूचनार्थः । तद्यथा प्रतिषेवा
आधाकर्मिकदोषासेवनाद् गुर्वी । ततः प्रतिश्रवणा लब्ध्वी प्रतिषेवायाः कारणत्वात् । ततोऽपि लघुतरः संवासः त्रिविधाया अनुमोद-
नाया एव प्रायः कारकत्वात् । ततोऽपि लघुतमा अनुमोदना वाचनिकानुमतेरेव विषयत्वात् । इतिशब्दश्चतसृणामपि स्वरूपपरिसमा-
स्यर्थः । चतुर्थपादं तु दृष्टान्तमणनादुपरिष्ठाद् व्याख्यास्यामः । इदानीं त एव कथ्यन्ते । तांश्च वस्तुविचारग्रन्थत्वात् संक्षेपेण भणि-

प्यामः । एव शेषाख्यानकान्यपि । तत्र प्रतिषेधायां चौरदृष्टांतो यथा-एगंमि गामे अपोमे चोरा वसन्ति ते य अन्नया कुओवि संनिवेगाउ गावीउ हरिळण नियगामाभिमुहं चलिया । तत्थ केवि पहिया मिलिया, जाहे सदेसे पविट्टा, तउ नियमंडलो ति काउं निब्भया भोयणवेलाए, तेसि गोणीणं मज्झाउ कत्तियाउ विणासिळण भोयणत्थं पएणं लग्गा तंमि पत्थावे के वि पहिआ अन्नेवि मिलिया, भोयणकरणत्थं सन्वेवि चोरेहिं भोचुक्कामेहिं निमत्तिया ततो केइ भुंजिउं पयट्टा, केहिं वि गोमंसभक्खणं बहु पावं ति काउं सयं भक्खणं न कयं किंतु परिवेसणाइ पारद्धं । एत्थन्तरे कूविआ आगया, तेहिं सन्वे ते गहिया तत्थ जे पहिआ आसि ते पहिया अग्गे ति मणन्ता वि गोमंसभक्खणपरिवेसणादिदोसेण ते वि इयरे वि तेहिं वहियत्ति । एवमिहापि ये आधाकम्मनीय स्वयं भुञ्जते भुङ्गध्वं गूयमिति निमज्जिता वा ये भुञ्जते ये च तत्परिवेपयन्ति ये च तद्ग्रहणाय पात्राणि धरन्ति ते एवं कुर्वन्तस्सर्वेऽपीह जन्मनि तीव्रं कर्म बद्धा दुर्गतौ पर्यटन्तीति । दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजनात्वेवम्, यथा चौरस्थानीया आधाकम्मनिमज्जकाः साधवः, गोमांसभक्षकपथिकस्थानीया निमज्जिताधाकम्मर्भोजिसाधवो, गोमांसपरिवेपकपथिकादिस्थानीया आधाकम्मपरिवेपकादिसाधवो, गोमांसभ्यवहारस्थानीयमाधाकम्मभ्यवहरणम् । पथस्थानीयं मनुष्यजन्म, कूजिकस्थानीयानि कर्म्मणि, मरणादिस्थानीयो नरकादिपातः । इह दृष्टान्ते चौरैर्गोभक्षकपथिकैश्च दार्ष्टान्तिके त्वाधाकम्मर्भोक्तृसाधूनां च प्रतिषेधादयश्चत्वारोऽपि बान्या-गोभक्षकपथिकानां दार्ष्टान्तिके त्वाधाकम्मर्भोक्तृसाधूनां च निमज्जितभोक्तृसाधूनां च प्रतिषेधादयश्चत्वारोऽपि बान्या-सूत्र पथिकानां गोमांसभक्षणं प्रतिषेधना । तेषामेव भोजनार्थं चौरैर्निमज्जितानां गोमांसभक्षणपरिवेपणादिक्रियाप्रवृत्त्या निषेधेन तत्परिभोगं प्रतिप्रवर्तकत्वात् प्रतिश्रवणा । चौरैः सार्द्धमेकत्र निवसनेन संवासः । तेष्वेव बहुमानादनुमोदना स्यात् । यत्तिजनेष्वाधा-

कर्मनीय भक्षणेन प्रायः परिभोगकरणपरिणतत्वेन च द्रव्यतो भावतश्च प्रतिश्रवणा, आधाकर्मणैवान्येषां परिभोगं प्रति प्रयोजकतया प्रतिश्रवणा, यस्मै तदानीय ददाति तेन सार्द्धमेकत्र संवसनेन संवासस्तत्रैव बहुमानादनुमोदनेति, अकल्पमेतदिति न ग्रहीष्ये इत्यानायकं निवारयतां प्रतिषेवणा न भवतीति। प्रतिश्रवणायां राजसुतो दृष्टान्तः, तद्यथा-एगंमि नयरे थेरो राया रज्जधुरं परिपालेइ इउ य तस्सेगो (गंथाग्रं ५००) कुमारो रज्जगहणुस्सुओ चिन्तेइ जहा एसो मम पिया थेरो वि न मरइ ति नियभडे सहाए काऊण एयं मारेऊण रजं गिण्हामि। तओ नियभडेहिं सह एयं मंतियं। तत्थ केहिं वि बुत्तं अम्हे तुह सहाया भविस्सामो, केहिं वि बुत्तं एवं करेहि, केहिं वि तुसिणीकया, केहिं वि तं सव्वं रओ निवेइयं। तत्थ पढमा तिन्नि वि कुमारो य रत्ता वावाइया, चउत्थो बूइयत्ति। एवमत्रापि त्रयः साधवः स्युस्तत्र केनापि साधुनाऽऽधाकर्मनीय कश्चित्साधुर्निमन्त्रितो यदुत भुंक्ष्व त्वमेनमाहारमहमपि भोक्ष्य इत्युक्ते प्रयच्छ मह्यं येन भुञ्जे इति यस्तदभ्युपगच्छति स एकः साधुः, अपरश्च निमन्त्रितो वक्ति न भोक्ष्येऽहं किन्तु त्वमेनं भुंक्ष्वेति यद्वा आधाकर्मभोजिच्चित्तरक्षणार्थमुपयोगे लाभशब्दं जल्पन् आलोचते सुलब्धमिति वा भाषमाण इति द्वितीयः। अन्यश्च तूष्णीभाषमादाय आस्त इति मौनमाक् तृतीय इत्येते त्रयः साधवः प्रतिश्रवणाविषयाः। अपरश्चाकल्प्यमेतदिति न ग्रहीष्ये इत्यानायकनिवारयिता चतुर्थो यतिः। स च निषेधकत्वात् शुद्धः। इह दृष्टान्ते पदातिवर्गैर्दार्ष्टान्तिके तु साधुभिः प्रदर्शितरूपैस्त्रिभिः प्रकृतं। अत्र दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजना यथा-कुमारस्थानीय आधाकर्मणा निमन्त्रयिता साधुः, पितृवधस्थानीय आधाकर्मनिषेधः। क्रमेण प्रस्थिताद्यपदातिराशित्रयस्थानीयमाद्यं साधुत्रयम्। राजाकथकपदातिस्थानीयश्चतुर्थः साधुः। तथा दृष्टान्ते कुमारस्य दार्ष्टान्तिकेत्वाधाकर्मनायकसाधोः प्रतिषेवणादयश्चत्वारोऽपि विषयविभोगेन वाच्यास्तत्र पितृमारणाय प्रवृत्तत्वेन प्रतिषेवणा। वयं नृपमारणे सहाया भविष्याम इत्यादीनां वच-

नानिषेधकत्वादिना प्रवर्तकत्वेन प्रतिश्रवणा, शेषं प्रतिषेधवणावदनुमोदना यावद्वाच्यमिति । संवासे पल्लीदृष्टान्तो यथा-वसंतउरं नयरं
आसि । तत्थ य अरिमइणो नाम राया । इउ य तस्स राइणो देसस्स पचासन्ना विसगिरिसंनिविट्ठा अत्थि एगा भिछपल्ली । तत्थय बहवे
चोरा वणियवंभणाइणो वसन्ति । ते य चोरा सयावि तस्स राइणो मंडले चोरियं काउं पल्लीए पविसन्ति । सा य न केणह राइणो साम-
न्ताइणो जेतुं सक्किइ । अन्नया अमरिस्साझरियहियेण महासमगियं काऊण सयमेव गंतूण राइणा पल्ली गहिया । तीए गिउझ-
माणीए चोरा केवि हय्यं, केवि नट्टा । वणियवंभणाइहिं चिन्तियं जहा अग्हं अचोराणं राया न किंचि करेहिं चि ते न नट्टा । राइणा
ते वि गहाविया । तेहिं भणियं जहा देव ! अग्हे वणियवंभणाइणो न चोरा । राइणा वुत्तं तुब्भे चोरेहिंतो वि अवराहिणो, जे अम्हाणं
अवराहकारीहिं चोरेहिं सद्द एगत्थ वसह । तउ निग्गहिय चि । एवमिहाप्याधार्म्मिकभोक्ताभिस्सह संयमवता साधुना न वस्तव्यम् ।
संयमभ्रंशादिदोषसद्भावात्, तथाहि ते आधाकर्मणो अवलोकनेन गंधेन गुणवर्णनेन चाधाकर्मवर्जकमभिवृद्धविकृत्यादिपरिभोग-
हितमपि साधुमाधाकर्मपरिभोगवाञ्छाकारिणं कुर्वन्तीत्येतैः सह संवासो दूरतस्त्याज्यः । अत्र दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजना यथा-नृपस्था-
नीयानि कर्मणि, पल्लीस्थानीया वसतिश्चौरस्थानीया आधाकर्मभोक्ताभिस्सहवाससाधवः
उपालम्भमरणस्थानीया दुर्गतिः । इह वणिग्ग्राहणादिभिः सहवासदुष्टसाधुभिश्च प्रकृतं । तत्र चौराणामाधाकर्मभोक्तासाधूनां च पूर्व-
वत् प्रतिषेधनादयश्चत्वारोऽपि भावनीयाः । अनुमोदनायां राजदुष्टदृष्टान्तो यथा । एगंमि नयरे एगो वणियकुमारो अतीव सुरूवो
अत्थि सो य अतीव परमहिलाभिलासी । अन्नया अंतैउरसमीवं गच्छन्तो अंतैउरियाहिं दिट्ठो । तेण य ताउ दिट्ठाउ । परोप्परं अणुराओ
जाओ । ततो दिव्यजोणं कहवि संपत्ती । एसो पइदिणं ताउ आसेविउं पयट्ठो । पच्छा रत्ता नाओ । तउ आहरिय विभूसिय अन्तेउरे

पवित्रो समाणो, हरावेऊण मारावेऊण य नयरमज्झो पवित्रवाविओ । तत्थ य कप्पडियवेसेण हेरिया मुक्का, भणिया य जहा जे एयं पसंसंति निंदन्ति य ते दो वि तुब्भेहिं मम सगासे आणेयन्वा । सो य लोणेण वेढिओ, वुत्तंत जाणिऊण एणेण भणियं 'जाएण जीव-
लोए सयलेण वि नरेण मरियन्वं' परं जाउ अंतेउरियाउ अम्हारिसेहिं अहन्नेहिं नयणेहिं वि न दीसन्ति ता झुज्जमाणिऊण मओ ताए स धन्नो । अन्नेहिं भणियं अधन्नो एसो उभयलोगविरुद्धकारी, जो जणणीतुल्लानं नियसामियंतेउरियाणं चुक्को । एयं सोउं हेरिएहिं पच्चक्खेहिं होऊण रन्नो समप्पिया । राइणा उ, जेहिं सो पसंसिओ ते वावाइया इयरे मुक्का पूइया य त्ति । एवमिहाप्येके साधव
आधाकर्मं झुज्जते, अपरे च जल्पन्ति धन्या एते सुखं जीवन्ति, अन्ये तु ब्रुवते धिगेतान् ये आगमनिविद्धमाहारं झुज्जते । अत्रोपनयः
अन्तःपुरस्थानीयमाधाकर्म, तत्सेवकवणिक्सुतस्थानीयास्तत्सेवकाः साधवः । धन्योऽयमिति जल्पकपुरुषस्थानीयास्तत्सेवकसाधुवर्णकाः
साधवः । अधन्योऽयमिति जल्पकपुरुषस्थानीयास्तत्सेवकसाधुनिन्दकाः साधवः । नृपस्थानीयानि कम्मणि । मरणस्थानीयः संसारः
इह दृष्टान्ते यैर्युवा धन्य उक्तो दार्ष्टान्तिके तु यैराधाकर्मभोजिनः श्लाघितास्तैः प्रक्रान्तं । तत्र दृष्टान्ते यूनो दार्ष्टान्तिके तु यैराधा-
कर्मभोजिनो प्रतिपेधाऽयश्चत्वारोऽपि पूर्ववद् भावनीयाः । उक्ताः प्रतिपेवणादयश्चत्वारोऽपि सप्रपञ्चं प्रकाराः । साम्प्रतमेतेषां प्रदर्शि-
तन्यायेन बहुदोषदुष्टादाधाकर्मिकहेतुत्वाच्च परिहार्यतां दर्शयन्नाह । तो ते तं च चए त्ति । यतः पूर्वोक्ता दुर्गतिपातादि-
दोषनिबन्धनाः प्रतिपेवणादयस्ततः कारणात्तान् प्रतिपेधादींश्चतुरः प्रकारान् आधाकर्मभोजिसाधुत्वात् तमिति साध्वाद्यर्थं कृतमशना-
द्याहारं चः समुच्चये त्यजेत् परिहरेत् साधुः, कथमित्याह । 'तिविहितिविहेण' चि त्रयो विधा भेदा यस्य मनःप्रभृतिकस्य योगसमु-
दायस्य स त्रिविधः । तथा त्रयो विधा यस्य करणादिरूपसमुदायस्य स त्रिविधः । ततस्त्रिविधश्च त्रिविधश्चेति समाहारद्वन्द्वो नपुंस-

कृत्वादेक्यचनम् तेन, यद्वा त्रिविधस्य त्रिविध इति विग्रहस्तेन, अयमर्थः—मनोवाक्कायैः प्रत्येकं करणकारणानुमतिविशिष्टस्त्यजेदिति गाथार्थः ॥१५॥

उक्तं तृतीयं सप्रपञ्चं यथेतिद्वारमिदानीं यादृशमिति चतुर्थं द्वारं व्याचिख्यासुराह ।

वंतुच्चारसुरागोमंससममिमंति तेण तज्जुत्तं । पत्तं पि कयतिकप्पं कप्पइ पुव्वं करिसघट्टं ॥१६॥

व्याख्या—वान्तं भुक्तोद्भूतं, उच्चारः पुरीषं, सुरा मद्यम्, गोमांसं सुरभिपिशितं उपलक्षणात् काकमांसगडुरिकोब्दीक्षीरल-
शुनादिग्रहः । वान्तं चोच्चारश्चेत्यादिद्वन्द्वस्तैः समं सदृशं तुल्यमिति यावत् । इदं प्रक्रान्तमाधार्कमिममक्तादि वर्त्तत इति शेषः । अत्रायं
भावार्थः—यथा राजिकादिभिः कृतातिसौरम्यादिकमपि वान्तमभक्ष्यम्, उच्चारो यथा अभोज्यः, सुरोब्दीगडुरिकाधीरादि यथा शिष्टाना-
मपेयम्, गोमांसादि च यथा तेषामभक्ष्यम्, जघन्यजनैश्च सुरागोमांसादेर्यद्यपि पानं भक्षणं चाचर्यते तथापि तन्न प्रमाणं शिष्टानाम्,
अन्यथा वान्तोच्चारदीनामपि सारमेयादिभिर्भोजने आचरितत्वात्तेषामपि भक्ष्यत्वे प्रसङ्गः । एवं जिनशासनभाषितानां साधूनां सावधत्वे-
न निन्द्यत्यादाधार्कमिकमपि वान्तादिकल्पमभक्ष्यमपेयमग्राह्यं चेति । तथा यत इदं वान्तादिसदृशमित्यतः कारणात्, तेनेति आधाक-
र्मणाऽशनादिना तच्छुद्रमशनादिकं युक्तं स्पृष्टं मिलितं सदित्यर्थः । तच्च तद्युक्तं च तद्युक्तं, पूतिकर्मभीभूतमिति तत्त्वं, साधूनां भोक्तुं
न कल्पते इति शेषः । यथाऽशुचिसम्बन्धिना लवेनापि स्पृष्टं भक्तादि शुचीभूतमप्यभोज्यं भवति, एवं निर्दोषतया भोज्योऽप्याहारः
आधार्कमिमाहारास्य लवेनापि स्पृष्टोऽभोज्यः स्यात् पूतिरूपत्वात् तथा पात्रमपि भाजनमपि यत्राधार्कमिमकं केवलं पतितं, शुद्धाशना-
दिमध्येऽशुद्रं वा, तद्द्वयोरप्युद्भिन्नतयोरधाविततया, पूतिखरणिटतं सदित्यर्थः, न कल्पते परिभोक्तुं साधूनामिति शेषः । न केवलं

साक्षादाधाकर्म पूतिकर्म वा भोक्तुं न कल्पते इत्यपेक्षः । तर्हि कीदृशं सत्तद्भाजनं कल्पते इत्याह—पूर्वं कल्पत्रयदानात् प्रथमं, करीषं शुष्कगोमयं तेन घृष्टं निमाञ्जितमशुद्धवर्तितमिति यावत् करीषघृष्टम् । भूयोऽपि कीदृशमित् प्राह—कृता विहितास्त्रयस्त्रिसंख्याः कल्पा जलप्रक्षालनानि यस्य तत् त्रिकल्पम् । एवंभूतं सत् कल्पते शुद्धाशनादिग्रहणाय, यतिजनपरिभोग्यं स्याद्, इतरथा यथा क्वापि भाजनेऽशनादिकं क्षिप्तं तदुपर्यशुचिः पतिता द्वे अप्यपनीते ततोऽधाविते तस्मिन्नपरमशनादिवं क्षिप्तमभोज्यं स्याद्, एवं शुद्ध-मप्यशनाद्यधाविततया, पूतिखरण्डिते तस्मिन् गृहीतं साधोरकल्पमेवेति गार्थार्थः ॥१६॥

इदानीमशने च तस्य ये दोषा इति पञ्चमद्वारं व्याख्यातुमाह ।

कम्ममगगहणे अङ्ककमवङ्ककमा तह इयारणायारा । आणाभंगणवत्था मिच्छत्तविराहणा य भवे ॥१७॥

व्याख्या—सूचनात् कर्मग्रहणे आधाकर्मादानविषये उपलक्षणत्वादाधाकर्ममादानं तद्भक्षणं चाश्रित्येत्यर्थः, अन्यथा ग्रहणमात्र एव वक्ष्यमाणदोषासम्भवः प्रस्तुतद्वारविरोधश्च स्यात् । तस्मिन् किमित्याह—अतिक्रमव्यतिक्रमौ तथाशब्दश्चातिक्रमादीनां सम्भव-सूचनार्थः । तथा अतिचारानाचारावित्येते चत्वारो दोषाः स्युः । स्वरूपं चैतेषां चतुर्णामपि सूत्रकार एवावेदयिष्यति । कथं पुनराधा-कर्ममादानविषयेऽतिक्रमादीनां सम्भवः ? उच्यते—यदा कश्चिदभिनवश्रावकः शालिघृतगुडगोरसामृतवल्लीकूष्माण्डखण्डादिष्वभिनवो-त्पन्नेषु नवं वस्तु यावत् साधूनां न दत्तं तावन्न भुज्यते इत्याशयवान् प्रायेण तस्यान्युत्पन्नबुद्धित्वाद्यथाकथञ्चिदपि नवं शालिकूरा-दिकमाधाकर्मं कृत्वा वसतौ गत्वा गृह्यतामागत्य मदीये गृहेऽशनादिकमिति साधुमभ्यर्थयते । ततश्चासौ निमन्त्रितोऽनाभोगादुपेत्य-करणादिना वा आधाकर्मग्रहणाय यदि प्रवर्त्तते तदा तस्य साधोश्चत्वारोऽतिक्रमादयस्सम्भवन्ति । एतेषां च लघु-गुरु-गुरुतर-

अशने च
तस्य ये
दोषा इति
पञ्चमं द्वारं

॥१५॥

गुरुतमदोषत्वं क्रमेण ज्ञेयम् । तथाहि—कश्चित् साधुरतिक्रमाख्यं दोषं प्राप्तः सन् स्तोकेनापि शुभाध्यवसायेन तं दोषं विशोध्य आत्मानं संयमे व्यवस्थापयति । व्यतिक्रमदोषं तु प्राप्तः सन् गुरुणा शुभाध्यवसायेन, अतीचारदोषं तु गुरुतरेण शुभाध्यवसायेन विशेषयितुं शक्नोति । अनाचारदोषे तु यद्विषयोऽनाचारस्सेवितस्तं संयमगुणं गुरुतमेनापि शुभाध्यवसायेनाखण्डं साधुर्न प्राप्नोतीति । इह च क्रमगश्चतुर्व्यतिक्रमादिषु जातेषु प्रायः आधाकर्मद्वाराभ्यवहाराः सम्भवन्ति । ततो यदा तद्ग्रहणायातिक्रमादिषु वर्तते, तदैवाज्ञा-मद्गादिष्वपि चतुर्षु वर्तते इत्यधुना तानाह—‘आणामङ्गे’त्यादि, आज्ञामङ्गः सर्वज्ञोपदेशखण्डना, अनवस्थाऽऽधाकर्मिकपरिहारेऽन्ये-षामनास्या, मिथ्यात्वं विपर्यस्ताध्यवसायरूपं, विराधना संयमादेर्विघातस्तत आज्ञामङ्गश्चेत्यादिद्वन्द्वस्ताश्च, चः समुच्चये, भवेयुर्जा-येन् । एतेषां च स्वरूपं सूत्रकृदुक्तातिक्रमादिस्वरूपादुपरिष्ठादयं वक्ष्यामः इति गार्थार्थः ॥१७॥

इदानीं अतिक्रमादीनां स्वरूपं निरूपयितुमाह ।

आहाकम्मामंतण पडिसुणमाणे अडक्कमो होइ । पयभेयाइ वडक्कम गहिण् तइएयरो गिलिण् ॥१८॥

व्याख्या—विभक्तिलोपादायाकर्मणि पूर्वोक्ते आमन्त्रणे गृहाणेदमिति गृहस्थाभ्यर्थेने सति प्रतिश्रुण्वति गृहीष्यामीति जलपत्यनिषेधेन मौनावलम्बिनि वा सति साधौ यावन्नाद्यापि तद्ग्रहणाय चलति तावदतिक्रमो मनाक् चारित्रधर्मोल्लङ्घनं भवति । ततः पदस्य चरणस्य भेदस्तद्ग्रहणार्थं गमनायोत्पादनं पदभेदः, स आदिर्यस्य तद्ग्रहगमनादेस्तत् पदभेदादि विभक्तिलोपात्तस्मिन् निहिते सति यावत् तत्र गृह्णाति तावद् व्यतिक्रमः, पूर्वस्माद्गुरुश्ररणेऽपराधो भवति । ततो गृहीते पात्रकादौ स्वीकृते सत्याधा-कर्मणि यावत् मुखे न प्रक्षिपति तावत् सत्यागमनादावपि कृते तृतीयोऽतिचारो गुरुतरश्रणापराधः । तत इतरोऽनाचारो गुरुतम-

आरित्रदोषो गिलिते गलादधः क्षिप्ते सति भवति । केचिद् ग्रहणं कवलोद्धरणं यावद्विलनं तु मुखे प्रक्षेप इति व्याख्यान्तीति । इह च उत्तरगुणगोचराणामतिक्रमादीनां सूत्रे सर्वथा चरणाभावसम्पादकत्वानभिधानादाधाकर्मोदिविषयाणामेतेषां चरणदोषकारित्वमेव व्याख्यातुं युक्तं न तु सर्वथा चरणाभावरूपतेति, न च 'पिण्डं असोहयन्तो अचरिन्ती एत्थ संसओ नत्थि,' इत्याद्यागमवचनात् सर्वथा चरणाभावकारित्वं व्याख्येयम् । यतो निश्चयनयाभिप्रायतया उत्सर्गदेशनाविषयतया अभीक्ष्णसेवागोचरतया वा इदं सूत्रं ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥१८॥

अधुना प्रागतिदिष्टमाज्ञाभङ्गादिदोषस्वरूपमभिधीयते-यथा निष्कारणे लुब्धस्सन्नाधाकर्मदिदान आज्ञाभङ्गं कुरुते तद्ग्रहणस्य सर्वज्ञैर्निषिद्धत्वादिति सर्वज्ञाज्ञालोप आज्ञाभङ्गः । एकेनापि साधुना आधाकर्मसेवादिकृतं दृष्ट्वा तत्साध्वालम्बनेनापरोऽपि साधुस्तत् सेवनं कुरुते, तं दृष्ट्वा अन्योऽपीत्येवं यावत् सर्वेऽप्यकार्ये प्रवर्तन्ते, सर्वप्राणिनां सुखाभिलाषित्वात्, एवं च संयमस्य तेषां सर्वथा छेदः स्यादित्यनवस्था । तथा साधुना प्रव्रज्याग्रहणकाले सर्व्वं सावधं योगं प्रत्याख्यामीत्युक्तम् । तदुक्तौ च प्राणिवधानुमतिजनकत्वादाधाकर्म न मोक्ष्यं इति परमार्थत उक्तं स्यादतस्तद् शुद्धानेन तेन यथावादो भग्नः स्यात्ततोऽयथावादित्वादहो एते अन्यथावादिनोऽन्यथाकारिण इत्यादि गृहस्थाशङ्कोत्पादकत्वाच्च मिथ्यात्वं । विराधना चात्मसंयमप्रवचनभेदेन, तच्चिविधा । तत्राधाकर्म, साधोः प्रायः प्राघूर्णकस्येव गौरवेण गृहिणा क्रियते इति स्वादु स्निग्धं च तत् स्यात्ततः स्वादुतया तस्मिन् प्रचूरे स्निग्धे च भक्षिते ज्वरविस्त्रिचिकादिव्याधयस्तस्य कदाचित् स्युः, ततश्च ज्ञानादीनां विराधकः स्यात्, तथाहि-तस्य सूत्रार्थपौरुष्यकरणात् सूत्रार्थहानेर्ज्ञानस्य नाशः, शरीरविह्वलादितया चारित्रादिश्रद्धाननुत्तेर्देशनस्य, अत्युपेक्षणाधभावाच्च चारित्रस्य नाशः स्यादित्यात्मविराधना । वैधेन च

विचिकित्सायां क्रियमाणायां पृथिव्यादयः काया व्यापाद्यन्ते, प्रतिपालकसाधूनां च सूत्रार्थहानिः स्यादिति संयमविराधना । दीर्घ-
 रोगित्वे पीडां चानुभवत्याह बहुभक्षका एते, ये स्वोदरमपि न जानन्ति इत्यादि प्रवचनमालिन्यसद्भावरूपा प्रवचनविराधना इत्येवं
 यतो दोषा आधाकर्मणि आग्रहणे भवन्ति तस्मात्तत्र ग्राह्यम् । अधुनाधाकर्मपरिभोगेन आज्ञाभङ्गस्य विपाकं दर्शयन्नाह—

भुञ्जइ आहाकर्मं सम्मं जो न य पडिक्कमति लुद्धो । सव्वजिणाणाविमुहस्स तस्स आहारणा नत्थि ॥

व्याख्या—भुङ्क्ष्व्यवहरत्याधाकर्म—पूर्वोक्तं यः साधुरिति प्रक्रमः, कीदृशः सन्नित्याह—‘लुद्धो’ गृद्धोऽनेन ग्लानादिकारणेन
 यस्तइ गृह्णाति स आज्ञां न लङ्घयतीत्यावेदयति । भुक्त्वा च ‘सम्मं’ति सम्यगणुनरावृत्त्या भावशुद्धया वा यो ‘न’, नैव, चः स्याप्यः,
 प्रतिक्रामत्याधाकर्मिकपरिभोगात् प्रायश्चित्तग्रहणपूर्वकं व्यावर्त्तते । स्थापितचकाराद् गृहीत्वा तन्न करोति इति गृह्यते, स आज्ञाभङ्ग-
 दोषकारीति प्रक्रमः । तस्य फलमाह—सर्वजिनानां समस्ततीर्थकराणामाज्ञा उपदेशस्तस्या विमुखः पराङ्मुखो अष्ट इति भावस्तस्य ।
 तस्येति साधुसङ्कल्पिताहारभोजित्वादाज्ञाभङ्गकारिणो यतेराराधना सुगतिनिबन्धनसदनुष्ठाननिष्पादना, यद्वा आराधना मरणकाले
 माविनि पर्यन्तक्रिया सा अशुद्धाहारभोक्तृत्वेन संयमादिविधातकारित्वात् तस्य नरकादिकुगतिगमनसम्भवाच्चास्ति न विद्यते ।
 अथवाऽखण्डितसंयमानुष्ठानपरिपालनस्यांते पण्डितमरणेनैव सुगतिप्राप्तिकारकं श्रेयस्करमुपवर्ण्यते तच्च तस्य न स्यात्, युज्यते चैतत्
 फलं परममहाराजतीर्थकराज्ञाभङ्गकारिणाम् । यत इह लोकेऽपि राजादेरप्याज्ञाभङ्गकारिणोऽनर्थपरम्परां प्राप्नुवन्तो दृश्यन्ते, किं पुन-
 स्तीर्थकराज्ञाभङ्गकारिणांस्तामिति । अत्र राजाज्ञाभङ्गे आख्यानकम्—

एगाए नयरीए निजियासेससत्तुवगस्स एगस्स बहलपत्तलच्छाया सरससपक्वफलपन्नभारेणाभियदुमगणरमणिज्जाणि दोणि

उज्जाणाणि होत्था । चन्दोदयं सरोदयं च । तत्थ नयरीए पच्छिमदिसाए चंदोदयं, बीयं तु पुव्वदिसाए सरोदयं । तेसु तणकट्ट-
हारगा वि गच्छन्ति । अह चेत्तमासे अन्तेउरकीलाकोउयत्थिणा पत्थिवेण पडहगदायगा भणिया, जहा भो भो पभाते अहं सरो-
दये उज्जाणे नियअंतेउरीहिं सद्धि कीलं करिस्सामि ति, तणकट्टहारयाइणो चन्दोदये गच्छन्तु । इय संज्ञाए पडहगं वाएउ लोणं
जाणेवेज्जह । तेहिं तहेव कयं । सरोदये पभाए गच्छन्ताणं मज्झमे उण तओ वलंताणं आइओ संसुहो भविस्सइ, सो य दुहावहोत्ति
चित्थिय सेज्जालमज्झाठियाहिं अंतेउरियाहिं सद्धि पभाए राया चन्दोदयं गओ । इओ य पडहगसवणाणंतरं एत्थ अम्हे न को वि
पेच्छिस्सह अम्हे पुण अउव्वदंस्सणाउ रायंतेउरियाउ पेच्छिस्सामो ति कोऊहल्लिणो दुवित्ता पच्छिमराइए सरोदये उज्जाणे बहलप-
त्तवंताणं रुक्खाणं साहासु लग्गिउ ठिया । ते य उज्जाणरक्खएहिं लक्खिउण रायाणाभङ्गकारगत्ति हत्थेहिं गहिया, उंडाईहिं हया,
रज्जुयाईहिं बद्धा य । जे य तणकट्टहारगाइणो पडहगसवणेण पभाए चन्दोदगं गया, तेहिं सहसा पविट्ठेहिं दिट्ठा उ ताउ वरनेव-
त्थविभूतियाउ पीणुणयघणथणवक्खोणामियाहेकाउ पुनचंदवयणाउ रायअंतेउरियाउ । इमेहिं दिट्ठाउत्ति उज्जाणपालएहिं ते वि
बद्धा । तओ नयराभिमुहं वल्लियस्स निवस्स मज्झन्नेवेलाए उज्जाणपालएहिं वुत्तंतकहणपूव्वं दोवि वग्गा दंसिया, राइणां आणाभंग-
कारिणोत्ति सरोदयगामिणो अदिट्ठोवरोहावि दुवित्ता वहाविया । इयरे आणाकारिणोत्ति दिट्ठोवरोहावि विसज्जियत्ति । एवं एत्थवि
तित्थयराणाभंगकारिणो जम्मजामरणरोगसोगाइदुक्खपउरं भवजलहिपरियडणमहाणत्थं पावैत्ति गायार्थः ॥१९॥

उक्तमशनेन तस्य ये दोषा इति द्वारमधुना दाने च तस्य ये दोषा इति षष्ठं द्वारं व्याचिख्यासुराह ।

जइणो चरणविघाइत्ति दाणमेयस्स नत्थि ओहेण । बीयपए जइ कत्थवि पत्तविसेसे व होज्ज जओ ॥

व्याख्या—यतः संयमोद्योगवतः साधोः, किमित्याह चरणं विहन्तुं शीलमस्येति चरणविधाति चारित्रविनाशकृदाधाकर्मिका-
 शनादि वर्तते इत्यनेन कारणेन दानं वितरणमेतस्याशनादेराधाकर्मणो नास्ति न विद्यते गृहिण ओधेन सामान्येन कारणं विनेति
 यावत् । उपलक्षणत्वात्तदायकशुभाल्पाधुर्वन्धनिवन्धनं चेदमिति दृश्यम् । तथा च प्रज्ञप्त्यां सुपात्रमाश्रित्याशुद्धदानस्य फलम-
 भिमहितम् । यथा—‘कहं णं भंते ! जीवा अप्पाउयत्ताए, कम्मं पकरेंति । गोयमा ! पाणे अह्वाइत्ता मुसं वहत्ता तहारूवं समणं वा माहणं
 वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभित्ता । एवं खलु जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेंति’ । असाधोः,
 तत्र प्रश्नः सुगमः । उत्तरे तु ‘पाणे अह्वाइत्त’सि प्राणानतिपात्य आधाकर्मोदिकरणतो विनाश्य, मृपोक्त्वा यथाहो ! साधो ! स्वार्थ-
 सिद्धमिदं भक्तादि, कल्पनीयं वो, न शङ्का कार्या इत्याद्यनुत्तमभिधायाऽप्रासुकानेपणीयेनाशनादिना चतुर्विधाहारेण । ‘तहारूवंति’
 तथाविधस्यभावं भक्तिदानोचितपात्रमित्यर्थः । श्रमणं तपःखिन्नदेहं, ‘माहणं व’त्ति मा हनेत्येवं योऽन्यं प्रति वक्ति, स्वयं हनननिवृत्तः
 सन्नसौ माहनः, [पचाद्यच्चि] तं माहनं, यद्वा ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं वा तदस्यास्तीति ब्राह्मणः असत्यैर्येऽण्, एवमादित्वात् तं ब्राह्मणं
 ब्रह्मचर्यादिगुणगणोपेतमित्यर्थः । वा शब्दपरस्परपेक्षया समुच्चये । प्रतिलभ्योपष्टभ्य लाभवन्तं कृत्वेत्यर्थः । यद्वा ये जीवा जिनसाधु-
 गुणपशुपातितया पूजाद्यर्थं पृथिव्याधारभूमेण वर्तमानाः प्राणानतिपात्य पूजाद्यर्थमेव न्यासापहारादिना च वर्तमाना, मृपोक्त्वा श्रमणस्य
 संस्तरणे सत्यपि निष्कारणतो भक्तिमात्रेणाप्रासुकानेपणीयाशनादिचतुर्विधाहारेण श्रमणं च प्रतिलभ्येति व्याख्या । ततः सरागसंय-
 मनिरवयदाननिमित्तायुष्मापेक्षयाऽल्पायुष्कतयाऽल्पजीवितव्यहेतुतया जीवा आयुःकर्मं बध्नन्ति । तथा च जिनागमाभिसंस्कृतमतयो
 यतयः प्रथमवयःसंभोगिनं कंचन मृतं दृष्ट्वा वक्तारो भवन्ति । नूनमनेन भवान्तरे किञ्चिदशुभं प्राणिघातादिकमासेवितमकल्प्यं वा

मुनिभ्यो दत्तं येनायं भोग्यल्पवयाः संवृत्त इति, न पुनः शुल्लकभवग्रहणादितयाऽल्पायुष्कतया ज्ञेयम् । दाननिरस्तस्य प्राणिनो दानेन भोगानाप्नोतीति वचनात्सांसारिकराज्यादिप्राप्तिनिबन्धनत्वेन तस्य शुल्लकभवग्रहणेष्वाप्त्यसम्भवात् । तस्मादोघतः आधाकार्मिम-
कस्य दानं नास्तीति । कदाचित् तद्वद्वत् सर्वथा न ? इत्याह—'बीयपण' इति उत्सर्गप्रथमपदापेक्षया द्वितीयस्थानमपवा-
दस्तत्र यदीति सम्भावने यदि परमित्यर्थः । कुत्रचित् कस्मिन् महति पुष्टे ग्लाननिर्वाहादौ कारणे, तथा पान्नविशेषे विशिष्टतपो-
ज्ञानादिसमग्रगुणगणाधारो यतिः तद्विषये वा । वाशब्दोऽशुद्धदानसम्भवस्य द्वितीयप्रकारसमुच्चयार्थः । भवेत्स्याद्यदि परं तद्दानमिति
प्रक्रमः । अथ किमिति द्वितीयपदमेवाश्रित्याशुद्धाशनादि गृही दद्यान्नोत्सर्गतोऽपीत्याह—'जउ' इति यतो यस्मात् कारणात्, तत्रार्थे
इदमुक्तमागमे इति गाथार्थः ॥२०॥

यदुक्तं तदेवाह—

संथरणंमि असुच्छं दोणहवि मेणहत्तदतयाणऽहियं । आउरदिट्टतेणं तं चेव हियं असंथरणे ॥२१॥

व्याख्या—संस्तरणं प्राप्तुकैषणीयाहारादिप्राप्त्यैव साधूनां निर्व्वहस्तस्मिन् सत्यशुद्धमनेषणीयादितया सदोषमशनादि द्वयो-
रपि गृह्णद्दत्तोग्रहिकदायकयोर्यतिगृहस्थयोर्न केवलमेकस्य कस्यचिदित्यपेक्षार्थः । अहितमपथ्यं संयमविधातशुभाल्पायुर्बन्धहेतुत्वेन
अनिष्टफलकृदित्यर्थः । उत्सर्गतस्तावदेव, अपवादतस्तु तमप्यनेषणीयमशनाद्याहारं न केवलमेषणीयं हितमेवेत्यपेक्षार्थः चेवशब्दस्या-
प्यर्थत्वात् । हितं पथ्यमिष्टफलकृत् दातुर्गृहीतुश्च केत्याह—असंस्तरणेऽनिर्व्वहि दुर्भिक्षग्लानादौ प्रयोजने इत्यर्थः । केन हितमित्याह—
आतुरो रोगी तस्य दृष्टान्तो निर्दर्शनमातुरदृष्टान्तस्तेन, स चायं यथा-सामवाताद्युद्धवज्वररोगाभिभूतः कश्चिद् रोगी दृष्टपूर्णमोदकादिकं

भोक्तुमभिलषति, वैधादिकं च याचते, तच्च तस्य गृह्तोऽन्यस्य ददतश्च तत्प्रस्तावे यथा द्वयोरप्यनर्थकृत् तथा तदेव भस्मकवाता-
 द्युपहतस्य निरामयवाताद्युद्ध्वज्वरिणो गृह्त इतरस्य ददतश्च गुणकृत् तदुक्तं वैद्यशास्त्रे—‘उत्पद्येत हि सावस्था, देशकालामयान्
 प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात् कर्मकार्यं च वर्जयेत्’ ॥१॥ अकार्यमकर्तव्यं यत्तदपि कार्यं कर्तव्यं स्यात्, कर्मकार्यं कर्तव्यक्रिया-
 मित्यर्थः । एवं अशुद्धानादिदानमपि सति निवहि द्वयोरप्यनिराकार्यस्य तस्मिन्स्तदेनाभीष्टार्थलाभकारीति । तदयं परमार्थो—यद्य-
 त्याघाकर्मज्ञाभङ्गाधनेकदोषहेतुकं वर्णितम्, तथापि ‘सन्वत्थ संजमं संजमाउ अप्पाणमेव रक्खेज्जे’त्यादि ‘अप्पेण बहुमेसेज्जा । एयं
 पंडियलक्खणं सन्वासु पडिसेवासु पडिसेवासु एयमत्थपयं विऊ । तथा न वि किंचि अणुणायं पडिसिद्धं वावी’त्याद्यागमाभिज्ञैर्यथावसरं नहुतर-
 गुणलाभाकाङ्क्षया गृह्यमाणं दीयमानं च न दोषाय इति गार्थायः ॥२१॥

अधुना यदुक्तं ‘पत्तविसेसे व होज्ज’ति, तत्र सुपात्रमाश्रित्य गृहिणस्तदानसम्भवमावेदयन्नाह—

भणियं च पंचमङ्गे सुपत्तसुद्धन्नदाणचउभङ्गे । पढमो सुधयो बीए भयणा सेसा अणिट्टफला ॥२२॥

व्याख्या—भणितं च उक्तं च पञ्चमङ्गे व्याख्याप्रज्ञप्त्यां कस्थाने इत्याह—सुपात्रशुद्धान्नदानचतुर्भङ्ग इति । तत्र
 सुपात्रं पूर्वोक्तं, शुद्धमेपणीयं यदन्नमशनमुपलक्षणत्वात् पानादिग्रहः । तस्य दानं गृहिणा वितरणं शुद्धान्नदानं ततः सुपात्रं च शुद्धान्न-
 न्नदानं चेति विग्रहः, ताभ्यां पदाभ्यां चतुर्भङ्गो भङ्गचतुष्टयम् । यथा सुपात्रं सुदानं १ । सुपात्रमशुद्धदानं २ । कुपात्रं शुद्धदानं ३ ।
 कुपात्रं कुदानं ४ इत्येवंरूपः सुपात्रशुद्धान्नदानचतुर्भङ्गस्तस्मिन्, यद्वा सुपात्रे सुपात्राय वा शुद्धान्नदानमेषणीयाहारवितरणं तद्विषय-
 श्रतुर्भङ्गस्तस्मिन्निति व्याख्येयम् । अधुना यदुक्तं पञ्चमङ्गे तद्दर्शयितुमाह—प्रथम आद्यो भङ्गः शुद्धः, सुपात्रसद्भावात् साध्वर्थपाका-

दिक्रियाजनितकर्मबन्धलक्षणदोषरहितत्वेन सुदानत्वाच्च अशुभकर्मनिर्जराहेतुतया निर्दोषः, तदनुपुण्यानुबन्धिपुण्यकारणत्वात्, प्रा-
गजन्मनि वितीर्णसुपात्रशुद्धदानयोः कृतपुण्यकशालिभद्रयोरिवापेक्षयैवोक्तम्, तेनाभीष्टमोक्षादिफलप्राप्तिजनकत्वात् सर्वोत्तम इति ।
अन्यत्रापि चोक्तं विधिविशेषाद् द्रव्यविशेषाद् दृविशेषात् पात्रविशेषाच्च फलविशेषः । तथा द्वितीयभङ्गके, शुद्धेर्भजना विकल्पना ।
तथाह्यत्र यावता सुपात्रदानं तावता प्रभूतकर्मनिर्जरासद्भावाच्छुद्धिविता दानमशुद्धं तावता पापकर्मलेशसद्भावादशुद्धिरिति भजना ।
तथा शेषाबुद्धरितौ तृतीयचतुर्थभङ्गकावनिष्टं फलमनभिमतं साध्यं दानप्रयुक्तेर्ययोस्तावनिष्टफलो । इतेर्गम्यमानत्वादित्येतद् भणितमि-
ति । इदं च मोक्षसाधकदानापेक्षयाऽन्यभङ्गद्वये कुपात्रविषयायाः शुद्धाशुद्धदानप्रयुक्तेः पापानुबन्धिपुण्योपाज्जकत्वेन सांसारिकराज्या-
दिभोगमात्रकारणत्वादिनिष्टफलत्वमुच्यते । तथा च तत्सूत्रं यथा 'समणोवासगस्स णं भंते ! तहारूवं समणं वा माहणं वा फासुएणं
एसिणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ? गोयमा ! एगंत सो निज्जरा कज्जइ नत्थि से पावे कम्मे । 'सम-
णोवासगस्स णं भंते ! तहारूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ?
गोयमा ! बहुयतरियासे निज्जरा, अप्पयेरे से पावे कम्मे' । अनेन द्वितीयदण्डकेनात्र प्रकृतम् । अस्यार्थः श्रमणोपासकस्य श्रावकस्य
श्रमणं यत्ति ब्राह्मणं ब्रह्मचर्यादिगुणोपेतं वन्दित्वा नमसित्वा सत्कारयित्वा सन्मानयित्वा वन्दनादिव्यतिरेकेण वा अप्रासुकेनानेप-
णीयेनाशनादिना चतुर्विधाद्वारेण प्रतिलम्भयतः लाभन्तः कुर्वन्तः किं क्रियते, किं फलं भवति तस्य ? उच्यते-चारित्रसाधकायो-
पष्टम्भात् प्रभूततरा निर्जरा अशुभकर्मपुद्गलपरिशाटरूपा पापकर्मापेक्षया बद्धी सज्जायते । निर्जरापेक्षया जीवादिघातेन व्यवहारतस्त-
च्चारित्रबाधया च शुभालपायुःकर्मबन्धकत्वं च भवति । शुभमपि चायुस्त्वमहिततया पापरूपमेवेह विवक्षितम् । अत्र च गुणवत्पात्र-

माश्रित्याकारणेऽपि भावप्रकर्षविशेषादप्राप्तुकानेपणीयादेरपीदं फलं न विरुध्यते, अचित्यत्वाच्चिपरिणतेरिति सम्भाव्यते, अत एतद् भगवन्नीवचनाद् ज्ञायते । सुपात्रमाश्रित्यानेपणीयदानमपि भक्तिरलितचित्तत्वेन ददतः कदाचिन्न तथाविधबहुदोषकारीति सुपात्रे तदपि कदाचिद् गुहिणः सम्भवतीत्यावेदितम् । तथा 'समणोवासगस्स णं भंते ! तहारूवं असंजयअविसयअपडिहयपचक्खायपाव-
कम्मं फासुएण वा अफासुएण वा एसणिज्जेण वा असण ४ पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ ? हंता गोयमा ! एगंत सो पावे कम्ममे कज्जइ नत्थि से कावि णिज्जरा' । सुगमं चैतत्, नवरं असंयतः सप्तदशप्रकारसंयमाद् बहिर्भूतः । तथा विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि स्तो विरतस्तन्निषेधादविरतः, तथा प्रतिहता निर्ग्रन्थमेदेन स्थितिहासात् प्रत्याख्यातानि हेत्वभाषतः पुनर्बुद्धिनिरोधात् पापकर्मणि ज्ञानावरणादीनि येन स तथा तन्निषेधादप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा तम् । एवं चासंजयेत्यादिना निर्गुणः पात्रविशेष उक्तो । अनेन च तृतीयचतुर्थभङ्गावनेनैव दण्डकेन तुल्यफलत्वादुक्तौ । तृतीयभङ्गे सुदानस्यापि कुपात्राश्रितत्वादुभयाशुद्धभङ्गफलवद्यथोक्तफलत्व-
मेव । असंयमोपष्टम्भस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् पश्चात्प्राप्तुकदौ जीवघाताभावेन अप्राप्तुकदौ च जीवघातसद्भावेन विशेषः । सोऽत्र न विवक्षितः पापकर्मणो निर्जराया अभावस्यैव चेह विवक्षितत्वादित्यलं प्रसङ्गेनेति गार्थार्थः ॥२२॥

इदानीं यथापृच्छेति सप्तमं द्वारं न्याचिख्यासुराह—

देसाणुचियं बहुदुव्वमप्पकुलमायरो य तो पुच्छे । कस्स कए केण कयं लक्खिज्जइ वज्झलिंगेहिं ॥२३॥
न्याख्या—देशः सुराष्ट्रमालकप्रभृतिको मण्डलः । सोऽनुचितोऽयोग्यस्तस्मिन्, तस्याभावाद् यस्य देयवस्तुनस्तद्देशानुचितम् आहिताग्न्यादेराकृतिगणत्वाभिष्ठान्तस्य पूर्वनिपाताभावो, यद्वा देशस्यानुचितं तत्र तस्यासम्भवाद् अयोग्यं, देशानुचितमिति विग्रहः ।

बहु प्रचुरं द्रव्यं शाल्योदनमण्डकसक्तकुल्माषमुद्गादिकं, बहु च तद्द्रव्यं चेति विग्रहः । अल्पमेकद्विमानुषं कुलं गुहं ततोऽल्पं च तत् कुलं चेति विग्रहः । आदरो दातुर्भक्तिकृतः सम्भ्रमः च समुच्चये । यदि स्यादिति शेषः । 'तो'ति ततस्तदनन्तरं तदा वा तस्मिन् काले आधाकर्म्मशङ्कासम्भवात् पृच्छेत्, प्रश्नयेत् कथमित्याह-कस्य कृते कस्य पुरुषादेर्निमित्तम् । केन वा प्रयोजनेन कृतं विहितमेतदिति तेर्गम्यमानत्वादित्येवंरूपतया किं निमित्तोऽयमारम्भ इत्यादि प्रश्नं कुर्यादिति यावत् । तत्र तु प्रचुरमपि द्रव्यं लभ्यते केवलं तत्तत्र देशे प्रभूतमुत्पद्यते यथा-मालवके मण्डलादि अनादरत्वांश्च दाता तत् प्रयच्छति । तत्र स्वदेशोचिते प्रचुरेऽपि लभ्यमाने द्रव्येऽनादरवति दातरि त्र्यादिमानुषे गुहे आधाकर्म्मशङ्काया अभावान्नापृच्छेदेवं वा, यत्र पदे शङ्का स्यात् तत्र प्रश्नं विधाय निःशङ्कितं कृत्वा तद्ग्राह्यमित्यावेदितं भवति । कथं पुनः प्रश्नितेऽपि परेण कृतमाधाकर्म्म विज्ञायते परभावस्य दुर्ज्ञेयत्वादिति, आह-लक्ष्यते विज्ञायते यदुत शुद्धमिदमिति । कैरित्याह बाह्यलिङ्गैरिति । तत्र बाह्यानि बहिर्भवानि सर्वजनप्रत्यक्षाणि लिङ्गानि चिह्नानि वचनविन्यासपरस्परश्रवणलोकनसविलक्ष्यहसनादीनि, तेषां निपुणान् प्रत्याऽऽन्तरपरभावप्रकाशकत्वे गमकत्वाह्लिङ्गत्वं ततो बाह्यानि च तानि लिङ्गानि चेति विग्रहस्तैरित्ययमर्थः । ऋज्व्यो नार्यः कृताधाकर्म्मिकाः पृष्टाः सत्यः तव निमित्तमिदं विहितमिति वदन्ति । मायाविन्यस्तु मुखेन गृहार्थं कृतमिदमिति जल्पन्ति, चेष्टया तु ज्ञातास्म इति सलज्जं परस्परं वीक्षन्ते किञ्चिद्वदन्ति च । तत आधाकर्म्मिकमेतदिति विज्ञाय न गृह्णन्ति साधवः । अथ कथाचित् प्रश्नानन्तरं गाढं दातारो रोषं कुर्यात् । यद्वा केयं मदीयाशनादिविषया भवतां तत्तिरित्यवज्ञावचनं ब्रूयाः ततस्तद्भ्रामलीकसत्यकोपादिकं विज्ञायाशनादि ग्राह्यमिति । तदेवमेनेन गाथाचतुर्थपादेन आधाकर्म्मिकपरिज्ञानोपाय उक्तः । एवमौद्देशिकादिष्वपि यत्र विशेषतः सूत्रकारो न भणति तत्र स्वयमसावभ्यूहो वयं च किञ्चिद्विशेषि-

व्यामः । किं च सर्वदोषविषयशुद्ध्यशुद्धिपरिज्ञानकारणमुपयुक्तैव । ततः संयमविघातकारिणु शुभेष्वशुभेषु वा शब्दादिष्विन्द्रियपथं स्वंलभवतीर्णेषु रागद्वेषाकरणतः तेषु अदत्तमना भिक्षाचर्यायां प्रविष्टो मुनिः भिक्षाविषयैषणायामेव दत्तमना भवेत् मण्डितालंकृतवधून्वदत्तावधानो नीरनीरणयोरेव कृतावधानो गोवत्सक इवेत्यत्राख्यानकं यथा ।

‘एगमि नयरे एगो समिद्धो सेट्टी आसि तेण पहाणमन्दिरं कारियम् । तस्स बहवे पुत्ता, बहुयाउ य बहुयाउ, कालेण सेट्टिणीए पञ्चत्तम्वगयाए गिहतत्ति कारियाउ जायाउ, तेसिं तु एगा गावी पउरदुद्धा सवच्छा आसि । सा य दिवसे चाहिं चरणत्थं पट्टविज्जइ । वच्छो उ गिहे घरिज्जइ । तस्स य सन्ना बहुयाउ नीरणं पाणियं च दोइति । अन्नया तग्गिहे नियपुत्तस्स विवाहो उवट्ठिओ तत्थ ताउ सविसेसं आहरियविभूसियाउ ताणं सपरेसि मण्डणवाववाडाणं वीसरिओ वच्छो न य तस्स एगाए नीरणं वा पाणियं वा दोइयं । जाय मज्झन्न सेट्टी समागओ तं दट्ठुं वच्छओ रंजितं लग्गो तेन नायं जहा अज्ज भुक्खिओ एस चिट्ठइ । बहुयाउ निम्भञ्छियाउ ततो जेट्ठा वहु ससंभमंता नीरणपाणियं गहाय वच्छाभिमुहं चलिया । तओ वच्छो न तारिसं ताहिं समलंक्रियं भवणं (वयणं) जोएइ किंतु नीरणपाणियं एगाए दिट्ठीए झायमाणो अवलोयइ जाव लद्धंति’ ।

अत्रोपनयो यथासौ गोवत्सो निजाहारे मूर्च्छितो गृद्धश्च दत्तावधानो न पूर्वोक्तस्वरूपं गृहं नापि कुतश्चकारालङ्कारा बधूः पश्यति । किं तर्हि गोभक्तमेवावलोकयतीत्येवं साधुरपि चारित्रे मूर्च्छितो गृद्धश्चोपयुक्तो न विषयभिक्षादात्रीषु मूर्च्छां करोति । किं तर्हि चारित्रोपपम्भिकायां भिक्षायामेवोपयोगं ददातीत्येवं उपयुक्त आधार्कमिकतां शेषैषणादोषांश्च श्रमणः श्रवणचक्षुःप्रभृतिकरणोपयोगवान् दात्र्याः साधवे भिक्षादानाय गमनागमनादिं कुर्वन्त्याः सत्कारश्रवणादिप्रकारेण जानातीत्येवं संशोध्य भिक्षा ग्राह्येति

गाथार्थः ॥२३॥

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्रद्धासूरीया
वृत्तिः

॥२१॥

अधुना छलनाख्यमष्टमं द्वारं व्याचिख्यासुराह ।

भोवंति न पुष्टं न कहियं व गूढेहिं नायरो व कओ । इय छलिओ न लगइ सुउवउत्तो असठभावो ॥२४॥
व्याख्या—स्तोकं खलपं एतदशनादिकं दृश्यते दात्र्या दीयमानमित्येतत् सम्प्रधार्य उपलक्षणत्वाद् बहुपि देशोचितमिति कारणाद्वा, न नैव पुष्टं कस्यार्थयिदमित्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण प्रश्रितं दातुः पार्श्वदिवं वास्त्विति शेषः । तथा पुष्टैः किमर्थमिदं राद्धमि-
त्यादिप्रश्रितैः सद्भिर्दातृभिर्न नैव कथितं वा प्रतिपादितं वा मायावित्वात्, यथा भवदर्थं कृतमिदमिति । तथा गूढैरलक्ष्याशुद्धाहा-
रदानादिभावैर्दातृभिर्न नैव आदरोऽभ्युत्थानप्रसन्नवदनवन्दनादिप्रतिपत्तिरूपो, वा विकल्पे, कृतो विहितः । तत एव यतमानस्यापि
यतेः कदाचिदशुद्धाहारदेर्ग्रहणं स्यादिति । ननु तर्हि तद्ग्रहणे आधाकर्मजनितकर्मबन्धदोषवानसौ स्यादित्याह—‘इय’त्ति किल पूर्वो-
क्तप्रकारेण सम्पृच्छथ आहारग्रहणे छलनैव प्रायो न सम्भवति, परमित्येवं स्तोकाशनदानादिना प्रदर्शितप्रकारेण छलितोऽप्यशुद्धा-
शनादिग्रहणवानच्छलितोऽशुद्धाशनादिग्रहणजनितकर्मणा नाश्लिष्यत एवेत्यपि सूचयति । न नैव लगत्यशुद्धाशनादिग्रहणजनित-
कर्मणा आश्लिष्यते । हेतुद्वारेण विशेषणद्वयमाह—श्रुतोपयुक्तो, लुप्तसमुच्चयार्थचकारस्य दर्शनादशठभावश्चेति दृश्यं । तत्र श्रुते
पिण्डैषणानिरूपक आगमे उपयुक्त आहारादिशुद्ध्यशुद्धिविषये दत्तावधानो यथा अमुकेन सूत्रेण शुद्धोऽयमाहारो लक्ष्यत इत्यादि स
श्रुतोपयुक्तः । स हि श्रुतोक्तप्रकारेणाशुद्धमप्यशनादि शोधितं शुक्लवदोषवानेव श्रुतप्रमाण्यात्तथा अशुद्धमपि छद्मस्थपरीक्षया निःशङ्की-
कृतं गृहीतं शुद्धमेव मत्वाऽऽनीय दत्तं, श्रुतं प्रमाणीकुर्वन् केवल्यप्युपभुङ्क्ते । ‘अहो सुउवउत्तो सुयनाणी जइवि पिण्डइ अशुद्धं तं

केवली चि भुंजइ अपमाणं सुयं भवे इयरा' ॥१॥ तथा आहारग्रहणं प्रति गाढ्याभावादशोऽमायावान् भावोऽध्यवसायविशेषो यस्य स अग्रहभावो मायारहितभावोपेतो, मायी ह्याहारादिगाढ्यपरिणामसद्भावाद् बहिर्दृश्यैव गवेषयति न प्रयत्नेन अतोऽसावशुद्धमाददानः कर्मणा वर्धते । तदिह परिणामशुद्धिरेव प्रकर्मबन्धाभावे कर्मक्षये वा कारणं नापरं किञ्चिदिति गाथार्थः ॥२४॥

इदानीं लिङ्गिक्षपकज्ञातेन तस्याग्रहणेऽपि च परिणामविशेष एव शुद्धशुद्धिकारणमित्यावेदयन् शुद्धिद्वारं नवमं व्याख्यातुमाह । आहाकर्मपरिणओ वज्झइ लिंगिव्व सुद्धभोई वि । सुद्धं गवेसमाणो सुज्झइ खवगव्व कम्मे वि ॥२५॥

व्याख्या-आधाकर्मैतदित्येतस्मिन्नध्यवसाये परिणतः स्थितः माधुराधाकर्मपरिणतः, तत् किमित्याह-बध्यते आधाकर्मपरिभोगितया कर्मणाऽऽश्लिष्यते, क इवेत्याह-लिङ्गीव सङ्घभोज्यपरिकल्पिताशुद्धाहारभोजकसाधुरिवेति दृष्टान्तः शुद्धभोज्यप्युद्मादिदोपरहिताहाराभ्यवहारकोऽप्युपलक्षणत्वात् प्रासुकभोजिग्रहे न केवलमेतद्, विपरीतभोजीत्यपरर्थः । इह च प्रासुकैषणीययोर्द्वयोर्भोज्यत्वैऽपि कापि ग्लानादिप्रयोजने एषणीयाभावेऽज्ञेयणीयमपि युज्यते न तु प्रासुकाभावेऽप्रासुकमपि । किं तर्हि, श्राविकादिना तदभावे स्वयं प्रासुकीकृतमेव भोक्तव्यमिन्येवमागमव्यवस्था विज्ञेया । ततो गुगपत् द्वयोरूपादानं दृश्यते । लिङ्गिदृष्टान्तोऽयं-

‘यथा एगंमि नयरे एगो महाविभूतिकलिलो सावगो सेट्ठी होत्था, तेण य रहजत्तपइहाइकम्मिहपओयणे संघभोज्यं दवावियं । इओय पचासन्नगामवत्तिणा एगेण साहुणा सुयं, जहा तंमि नयरे अमुगो सावगो सेट्ठी संघभत्तं देइ । तओ सो तग्गहणत्थं सिग्घमागओ । तं सन्नमन्नेसिं दिन्नं । तेण सेट्ठी मग्गिओ । सेट्ठिणा भज्जा भणिया, तीए कहियं जहा सव्वं दिन्नं, सेट्ठिणा भणियं मम रसोई मज्झाउ देहि तओ तीए साल्लिकूपक्कन्नपभिसव्वं दोससुन्नं पडिपुन्नं भोयणं दिन्नं । तेण य संघयत्तं ति काउं भुत्तं । सो

सुद्धं पि सुंजतो परिणामवसेणाहाकम्मदोसजणियकम्मणा बद्धोत्ति ।
तथा शुद्धमुद्रमादिदोषरहितमाहारं गवेषयन् मार्गयन् साधुः शुद्ध्यात्याघाकर्मप्रातिषेधजनितकर्मबन्धापत्तिरूपदुष्पणरहितः
स्यात् । क इवेति आह—क्षपक इव मासोपवासपारणकभोक्तृत्यतिरिवेति दृष्टान्तः । ‘कम्मे वि’त्ति सूचनादायाकर्मण्यपि पूर्वोक्ते भुक्ते
इति शेषः । शुद्धोऽज्ञनादौ शुद्ध एवेत्यर्थः । क्षपकदृष्टान्तो यथा—

‘एगंमि नयरे गुणरयणनिहिणो सुसिस्सगणपरियरिया के वि सूरिणो विहरंता समागया, तेसिं मज्झे इहपरलोएनिष्पिवासो
विन्नायसमयसब्भानो विगिहृतवोकम्मकारी सज्जायज्झाणनिरओ एगो खवगसाहू होत्था । अन्नया स खवगो मासपारणगस्स
पज्जन्ते मा एत्थ कोइ पारणगं नाउं आहाकम्माइ करिस्सइ, ता पच्चासन्ने कंमि गामे गंतूण अनाओ चेव पारेमि ति चिन्तिऊण
गओ पच्चासन्नगामं, तत्थय एगाए सावियाए खवगो खवणे उवविट्ठो पारणदिणं च सुयं । तओ तीए भत्तीए मा कयाइ खवगो इत्थ
एहि ति चित्तिउं वयगुलसंजुत्ता खीरी निम्मविया आहाकम्मिय ति नाउं मा सो परिहरिस्सइ ति माइठाणं कयं । जहा पत्तलाउ
सरावाणि य खीरीखरंटियाणि काउ ठाणाठाणेषु खित्ताणि । तहा डिंभाणि सिक्खवियाणि जहा जया एरिसो तारिसो साहू एत्था-
गन्छइ तथा तुब्भे भणिज्जइ । अम्मो बहुया खीरी अम्हाणं परिवेसिया न रुच्चइ, अहं तुब्भे निब्भच्छिस्सामि, तुब्भे भणिज्जइ
किं दिणे दिणे खीरी रंघेज्जइ । एत्थंतरे सो खवओ हिंडंतो भवियव्वयावसेणं पढममेव तीसे गिहे संपत्तो, अंतो समुट्ठिय-
महाभत्ती बाहिं अवन्नावंभी (दंसी) भोणेण ठिया ताणि य सिक्खावियडिंभाणि तहेव काउं पयट्ठाणि । तीए व ताणि तहेव निब्भ-
च्छिऊण शुंडंकियमुहीए खवगो भणिओ । जहा एयाणि ताव मम डिंभाणि मत्ताणि, जइ तुज्झ रोयइ ता गिण्ह इमं खीरी ति

मणमाणीए खवगस्स जावणानिमित्तं धयगुलसंजुत्ताए खीरीए गरुणं भायणं भरेऊण आणियं । साहुणा य एसणीवउत्तेण सुद्ध
त्ति कट्टु गहिया पज्जत्तं ति काउं नियत्तो गोयराओ । भोयणद्धो रुक्खस्स कस्स वि हेट्ठा गओ तत्थ य आलोइय पडिकन्तो विहिय-
तकालकरणिज्जसज्झायाइजोगो चिंत्तिउं पयत्तेयत्तो जहा एरिसं दब्बं उक्किट्ठं च सुद्धं मए लद्धं तो जइ कोइ साहु अद्धाणाइ पडिवन्नो
होइ तो संविभागिय भुंजेमि, तेणाइं संसारममुद्धाओ उत्तरेमि त्ति तस्स धम्मचिंता जाया न उण खीरस्सोवरि सुच्छा, जहा एयाए
मम सरीरं लद्धं मट्ठं बलिट्ठं भविस्सइ तओ पंचनमोकारपुण्यं विहीए भुंजउ पयत्तो ताहे सुहज्झवसायस्स भुत्ते भोयणे केवलनाणं
जायं । कालेण मोक्खगमणं ति ।

इति परमार्थतोऽध्ययसायोऽत्र कारणं तेन गूढाचारादीनां सत्कमाधाकर्ममार्गि शोधितं भुंजानः साधुरवन्धक एवेति गाथार्थः ॥
इदानीं द्वारागतोपात्तचशब्दसूचितमाधाकर्मग्रहणं प्रतीत्याक्षेपपरिहारद्वारं व्याचिख्यासुराक्षेपं तावदाह—

नणु सुणिणा जं न कयं, न कारियं नाणुमोइयं तं से । गिहिणा कडमाययओ, तिगरणसुद्धस्स को दोसो ॥

व्याख्या—तन्निव्यक्षमायां मुनिना यतिना यदशनादि न कृतं न राद्धं स्वयं न नैव कारितं रंधितमन्येन न नैवानुमोदितं परेण
क्रियमाणं कृतं वा श्लाघितं ततश्च तदशनादि से तस्य साधोर्गृहिणा गृहस्थेन कृतं साध्वाद्यर्थमविहितमाददानस्य गृह्यतः त्रीणि कर-
णानि मनोवाकायलक्षणयोगत्रयरूपाणि शुद्धानि करणकारणानुमतिप्रवृत्त्यभावेन पाकादिक्रियाजनितकर्मबन्धलक्षणरहितत्वान्निर्म-
लानि यस्य स तथा । यद्वा त्रिभिः करणैर्मनःप्रभृतिभिः शुद्धो निर्दोषस्तस्येति । अत्र पाकादिक्रियायां यतिसत्कमनःप्रभृतीनाम-
व्यापृत्तत्वात्जनितकर्मबन्धाभावेनास्य शुद्धता ज्ञेया । कः कीदृशो दोषः पाकादिक्रियाजनितकर्मबन्धरूपो न कश्चिदित्यर्थः । अ-

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्रद्धासूरीया
वृत्तिः

॥२३॥

यमत्र भावार्थो—यत्कर्म येन कृतं तत्तेनैव भोक्तव्यं, नान्येन कृतमन्येनेति वस्तुस्थितिरत आहारपाकादिजनितं पाचकादिसत्कं ज्ञानावरणादिकर्म पाचकस्यैव लगति नासौ तद्वाह्यपि परकर्मणा श्लिष्यते । अथान्यकृतेऽपि व्यापारे बन्धोऽन्यस्य स्यात् यथाहि-
व्याधेनापि कूटे स्थापिते मृगस्यैव बन्धो न व्याधस्य इह व्याधकृता बन्धक्रिया मृगे संक्रान्ता, एवं गृहस्थेनापि यत्पर्य कृते पाके
पाकादिक्रियाजनितकर्मबन्धस्तद्वाहकादेः स्यान्न तस्य गृहस्थस्येति चेत्, तदसत् यतो नान्यकृते व्यापारेऽन्यो बध्यते किन्तु स्वयं
कृतया चलनक्रियया, कूटे मृगस्यापि बन्धो जातः । तथाहि—असौ कूटपातविषयमनपहरन् कूटे रज्वादिना बध्यते तथा कथमपि कूट-
पातविषयमागतोपि बन्धं पतन्तं दृष्ट्वा इदिति तद्विषयान्निःसर्तुमशक्नुवंश्चेति स्वव्यापारेणैव तस्य बन्ध इति । एवं यतिरप्यशुद्धा-
हारदानरूपे पाचककृते यन्त्रविशेषे कर्मणा बध्यते । यद्वाधाकर्म गृह्णतोऽशुभाध्यवसायवांस्तद्गृहीयात्तदिहाशुभभाव एव परि-
हर्तव्यो । यच्च गृहिणा कृतं तदकृतं न स्यात् ततश्च तद्ग्रहणेऽपि साधोर्न दोष इति पराशय इति गाथार्थः ॥२६॥

गुरुः परिहारमाह ।
सत्त्वं तद्विमुक्तं गिणहंतो वद्ध ए पसंगं से । निद्धसो य गिद्धो, न मुयद् सजियं पि सो पच्छा ॥२७॥

व्याख्या—सत्यमवितथमेवमेतत् स्वयमकृतादिस्वरूपं तत् तथापीति परेणाभ्युपगतार्थस्य दूषणद्योतकं, 'मुण्तो'ति साध्वर्थमि-
दमिति जानन्, अजानतो ग्रहणेऽपि न तथाविधो दोष इत्यनेनाचष्टे, 'गिणहंतो' ति गृह्णनाऽऽधाकर्मिकमादानः वर्द्धयति प्रतिक्षणं
वृद्धिं नयति, प्रसङ्गः प्रवृत्तिस्तं कारणग्रहणयोरिति प्रस्तावाद् दृश्यन्ते । कस्येत्याह स इति प्रक्रमात् स्वपरस्य गृहस्थस्य आत्मनश्च, स्वस्य
तत्राधाकर्मकारणप्रसङ्गं, परस्य ग्रहणप्रसङ्गं च वर्द्धयति । तथाहि यदैकां वारां गृहस्थ्या दत्तं तत् स गृह्णाति ततः सा वान्या च तद-

यमत्र भावार्थो—यत्कर्म येन कृतं तत्तेनैव भोक्तव्यं, नान्येन कृतमन्येनेति वस्तुस्थितिरत आहारपाकादिजनितं पाचकादिसत्कं ज्ञानावरणादिकर्म पाचकस्यैव लगाति नासौ तद्ग्राह्यपि परकर्मणा श्लिष्यते । अथान्यकृतेऽपि व्यापारे बन्धोऽन्यस्य स्यात् यथाहि-
व्याधेनापि कूटे स्थापिते मृगस्यैव बन्धो न व्याधस्य इह व्याधकृता बन्धक्रिया मृगे संक्रान्ता, एवं गृहस्थेनापि यत्पर्य कृते पाके पाकादिक्रियाजनितकर्मवन्धस्तद्ग्राहकादेः स्यात् तस्य गृहस्थस्येति चेत्, तदसत् यतो नान्यकृते व्यापारेऽन्यो बध्यते किन्तु स्वयं कृतया चलनक्रियया, कूटे मृगस्यापि बन्धो जातः । तथाहि—असौ कूटपातविषयमनपहरन् कूटे रज्ज्वादिना बध्यते तथा कथमपि कूटपातविषयमागतोपि बन्धं पतन्तं दृष्ट्वा हतिति तद्विषयाभिःसर्तुमशक्नुवंश्चेति स्वव्यापारेणैव तस्य बन्ध इति । एवं यतिरभ्यशुद्धा-
हारदानरूपे पाचककृते यन्त्रविशेषे कर्मणा बध्यते । यद्वाधाकर्म गृह्णतोऽशुभाध्यवसायबांस्तद्गृहीयात्तदिहाशुभाभाव एव परि-
हर्तव्यो । यच्च गृहिणा कृतं तदकृतं न स्यात् ततश्च तद्गृहणेऽपि साधोर्न दोष इति पराशय इति गाथार्थः ॥२६॥

गुरुः परिहारमाह ।
सञ्च तदहवि मुणंतो गिणहंतो वद्धप् पसंगं से । निद्धंभसो य गिद्धो, न मुयइ सजियं पि सो पच्छा ॥२७॥

व्याख्या—सत्यमवितथमेवमेतत् स्वयमकृतादिस्वरूपं तत् तथापीति परेणाभ्युपगतार्थस्य दूषणद्योतकं, ‘मुणंतो’ति साध्वर्थमि-
दमिति जानन्, अजानतो ग्रहणेऽपि न तथाविधो दोष इत्यनेनाचष्टे, ‘गिणहंतो’ति गृह्णनाऽऽधाकर्मिकममाददानः वर्द्धयति प्रतिक्षणं
वृद्धिं नयति, प्रसङ्गः प्रवृत्तिसत् कारणग्रहणयोरिति प्रस्तावाद् दृश्यन्ते । कस्येत्याह स इति प्रक्रमात् स्वपरस्य गृहस्थस्य आत्मनश्च, स्वस्य
तनाधाकर्मकारणप्रसङ्गं, परस्य ग्रहणप्रसङ्गं च वर्द्धयति । तथाहि यदैकां वारां गृहस्थ्या दत्तं तद् स गृह्णाति ततः सा धान्या च तद-

यमन्यसाध्यं च पुनः पुनस्तत्करोति तथैकां वारां तद्ग्रहणप्रवृत्तरसम् भिन्नदंष्ट्रत्वादिना सोऽपि तदाचरितं प्रमाणीकुर्वन्तोऽपरेऽपि साधयः पुनः पुनस्तद्गृह्णति ततश्च निदंघसो निर्दग्धसो चकाराद् भिन्नदंष्ट्राश्च ते दृश्याः । तत्र भिन्नाः तद्रसेन व्याप्ता दंष्ट्रा दन्त-विशेषा यस्य स तथा लब्धतदास्वाद इति हृदयं । गृद्धः शोभनतयाधाकर्मभिन्नापातिरेकवान् न मुञ्चति न त्यजति सजीवमपि सचे-तनमपि बीजपूरादि न केवलमचेतनमित्यपेक्ष्यः स आधाकर्मिकग्राही यतिः, पश्चादात्मनस्तद् प्रसङ्गदृष्ट्यनन्तरमिति । यदा च तन्न गृह्णाति तदा स एव कारणग्रहणप्रसङ्गं निवारयति परं पूर्वोक्तैव व्यत्ययेन तत्प्रसङ्गनिषेधभावना कार्या निःशकृता चैव परिहृता भवतीति सामर्थ्यादुक्तं भवतीति गार्थार्थः ॥२७॥

व्याख्याता 'तं पुन जं जरस जहे'त्यादिद्वारणाथा, तद्व्याख्यानाच्च व्याख्यातं सप्रपञ्चमाहाकम्मुदसिएत्यादिगाथोपात्तमाधाक-मिकद्वारम्, इदानीं तद्गाथोल्लिखितमेवौद्देशिकद्वारं व्याचिख्यासुस्तद्भेदनिरूपणं तन्मध्यादेकस्य स्वरूपं चाह ।

उद्देशियमोद्देशविभागधो य, ओहे सए जमारंभे । भिक्खाउ कइवि कएइ, जो एही तस्स दाणट्ठा ॥२८॥

व्याख्या—औद्देशिकमुक्तशब्दार्थं द्विधा भवति इति शेषः । कथमित्याह—ओषविभागतस्तत्रौष उद्देशादिभेदानामविवक्षया सामान्यं । तथा विभजनं विभागः, तेषामेव विवक्षया विशेषस्तत ओषश्च विभागश्चेति विग्रहे तौ तथा, ताभ्यां । ततः चः समुच्चये ओषौद्देशिकं विभागौद्देशिकं चेत्यर्थः । तत्रौष ओषौद्देशिकं तत् स्यादिति शेषः । अयं किमित्याह—'सए जमारंभे'त्यादि स्वके आत्म-विषये आत्मार्यामिति यावत् आत्ममे व्यापारे कृते सति यदशनादि निष्पन्नं तन्मध्यात् भिक्षा भक्तादिविभागात् कल्पपि कियतीरपि, अपिः परिपूर्णभोजनदानस्य सम्पूर्णभिक्षाणां च दानशक्त्यभावं सूचयति, कल्पयति सम्प्रधारयति कश्चिद् गृहीति गम्यते । किम-

पिण्ड-
विशुद्ध-
अद्रक्षरीया
वृत्तिः

॥२४॥

र्थमित्याह-यः कश्चित् पात्राण्डिकः श्राव्यादिगृहस्था वा एष्यति गमिष्यति तस्य पात्राण्डिकादेर्दानार्थं वितरणनिमित्तं गृहयोग्य-
राद्धमध्यादानार्थं भिक्षां व्यवस्थापयतीति तत्त्वमिति स्वरूपमस्येति । कथं पुनरस्य सम्भव इति चेदुच्यते । इहानुभूतदुर्भिक्षबुभुक्ष आसा-
दितसुभिक्षः कश्चिद् गृहस्थो गृहस्थी वा चिन्तयति यथा जीविता वयं कथमपि महाकष्टेन दुर्भिक्षे अतः किञ्चित् सञ्जातवृत्तिकस्य
प्रतिदिनमर्थिजनसम्पूर्णभोजनदानशक्त्यभावे मम भिक्षा अपि तावत् कियत्यो दातुं युक्ता यतो नादत्तमिह जन्मन्यपरत्र स्वर्गाद्यिवा-
स्यादिसु भुज्यते दत्तस्यैव भोगात् । नाप्यकृतं पुण्यं स्वर्गगमनाद्यवाप्तये भवति कृतस्यैव फलदानसमर्थत्वादिति । पुण्योपार्जनाभिप्रा-
यवान् यदा गृही गृहयोग्यराद्धमध्यादेव तावतीर्भिक्षा अर्थिभ्यो दास्यामीति सामान्यसङ्कल्पेन कल्पयति तदा तत्तथाभूतं भक्तमोघौ-
द्देशिकं स्यादित्थमिदं भवतीति । कथं पुनरिदमपरचेतोवृत्तिकल्पितं ह्यस्येन ज्ञायते ? उच्यते उपयुक्तो गृहस्थमापितादिविचेष्टितेन
जानाति । तथाहि-कश्चिद् गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टः साधुः स्वामिना भार्याया भिक्षा दापितायाः सत्या अन्यभिक्षाचरेभ्यस्ताः प्रतिदिनदेय-
तया सङ्कल्पिता भिक्षा दत्ताः पञ्चापीति प्रत्युत्तरश्रवणतो जानाति, पञ्चभिक्षा दत्त्वा गृहिणा भोक्तव्यमिति लोकरूढ्या पञ्चेति सङ्ख्या-
नमुच्यते, भित्त्यादिषु दत्तभिक्षापरिगणना स्वटिकादिना रेखाकरणतो वा दत्तसंख्याविस्मृतिरक्षणार्थं, प्रथमेयं भिक्षेत्यादिना रेखा-
करणतो वा दत्तसंख्याविस्मृतिरक्षणार्थं प्रथमेयं भिक्षेत्यादिना मुखेन परिगणनश्रवणाद्वा । उद्दिष्टदत्तिसत्कपिटकादेर्मध्याद् भिक्षां
प्रयच्छ, मा उद्देशरहिताद् भाजनादेरित्येवं कस्यापि संमुखं भणनसंशब्दनाद्वा । एतस्याः स्थाल्या मध्यादर्थिभ्यो दानायैतावतीर्भिक्षाः
१ तादत्तमिह किमपि लभ्यते ततः कतिपया भिक्षा दद्या इति बुद्ध्या कतिपयाधिकतण्डुलादिप्रक्षेपेण यन्निर्वृत्तमशनादि तदोघौ-
द्देशिकमिति पिण्डनिर्युक्तौ

पृथक्कृत इति वचनाकर्णनाद्वा इत्येवं कायिकवाचिकचेष्टाविशेषैरौद्देशिकं जानाति ज्ञात्वा चैषणायामुपयुक्तो निःसन्देहोऽनापृच्छय-
सन्देधिकमेतदिति परिहरति । इदं तु सङ्कल्पितदत्तिपृच्छासु दत्तासु वा, शेषं कल्पते शुद्धत्वात् । पात्रकं तु तत्परित्यागेऽकृतत्रिक-
ल्पमपि शेषग्रहणाय शुद्ध्यतीति गाथार्थः ॥२८॥

उक्तमोघौद्देशिकं, विभागौद्देशिकं विभाणिषुस्तावत्तस्य भेदानाह ।

वारसविदं विभागे चउहुद्विटं १ कडं च २ कम्मं च ३ । उद्देससमुद्देसा-देससमाएसा ४ भेषण ॥२९॥

व्याख्या—द्वादशविधं—द्वादशभेदं 'विभागे'ति विभागौद्देशिकं भवतीति शेषः । यथा चतुर्द्धा चतुष्प्रकारं ज्ञेयं । किं तदित्याह-
'उद्दिटं'ति तत्रोद्देशनमुद्दिष्टं, स्वार्यं निष्यन्नस्यायानादेर्द्रव्यभेदादिना भिक्षाचराणां दानाय कल्पनं [मत्वर्थीयेऽति] उद्दिष्टं भक्ताहुच्यते ।
'कडं च'ति कुरादिकं सत् करंवकादिलक्षणपर्यायान्तरेण क्रिया तस्येति कृतं चः चतुर्द्धेत्यस्याश्राप्यनुकर्षणार्थः । 'कम्मं च'ति
स्वार्यनिष्यत्वं लङ्ङकचूर्णादिकं सद्गुडपाकादिना क्रिया लङ्ङकादिना क्रियते स्मेति कर्म चः पूर्ववत् । इह त्वौद्देशिकस्य साध्यत्वाद्दु-
ष्टौद्देशिकं, कृतौद्देशिकं, कम्मौद्देशिकं चेति ज्ञेयम् । कथं पुनरुद्दिष्टादीनां चतुर्द्धात्वमित्याह—'उद्देसे'त्यादि उद्देशं च समुद्देशं च
आदेशं च समादेशं च तानि तथा । एतल्लक्षणी वक्ष्यमाणो भेदो विभागो भेदप्रभेदादिकथनमिति यावद् उद्देशादिभेदास्तानिति ।
इह विभागौद्देशिकमुद्दिष्टकृतकर्मस्वरूपमूलभेदात् त्रिविधं । पुनः प्रत्येकमुद्देशसमुद्देशादेशसमादेशलक्षणेतरभेदाच्चतुर्विधमित्येवं विभा-
गौद्देशिके सर्वे द्वादशभेदा इति गाथार्थः ॥२९॥

उद्देशादिभेदचतुष्कस्य स्वरूपनिरूपणायाह—

पिण्ड-
विशुद्धे-
अंद्रक्षरीया
ष्टुतिः

॥२५॥

जावतियमुद्देसं, पासंडीणं भवे समुद्देसं । समणाणं आएसं, निगंथाणं समाएसं ॥३०॥

व्याख्या—‘जावतिय’ ति सूचनाद्यावदर्थिकानां समलार्थिनामर्थाय कल्पितमश्वनादीति सर्वत्र प्रक्रमः उद्देशमुद्देशिकाख्यं । तस्या पात्रपिडकानां चरकादीनां भवेत् स्यादिति सर्वत्र योगः समुद्देशं समुद्देशसंज्ञं एवं श्रमणानां निर्ग्रन्थानां आदेशमादेशिक-
नामानम् । तथा निर्ग्रन्थानां श्वेताश्वराणां समादेशमिति गार्थार्थः ॥३०॥ (१०००)

अधुनोद्दिष्टकृतकर्मसु त्रिविधमुद्देशशब्दस्य सामान्यस्य प्रवृत्तेरुद्दिष्टोद्देशकतोद्देशकमोद्देशशाख्यानां विभागौद्देशिकमूलभेदानां त्रयाणां संक्षेपतः स्वरूपनिरूपणायाह ।

संखडि भुत्तुवरियं, चउणहमुद्दिसइ जं तमुद्दिट्ठं । वंजणमीसाइ कडं, तमग्गितवियाइ पुण कम्मं ॥३१॥

व्याख्या—‘संखडि’ ति विभक्तिलोपाद् सङ्ख्यां, विवाहादिप्रकरणे भुक्ते स्त्रजनादिभिरभ्यवहते उद्धरितं शेषीभूतं भुक्तो-
द्धरितं यदोदनतीमनदधिलह्लकचूर्ण्यदिकं भक्तं प्रचूरं दृष्ट्वा भर्तादिभार्यादिः संमुखमुद्दिशति-वक्ति यथा धर्माय देहीदं तद-
वस्थमेव चतुर्णां यावदर्थिकपात्रपिडकश्रमणनिर्ग्रन्थानां मध्यादन्यतरस्मै इति तद्भक्तादि उद्दिष्टमिति उद्दिष्टोद्देशकं भण्यते । प्रायः
सङ्ख्यामेव भुक्तोद्धरितं बहु स्यादिति संखडीप्रहणं । स्तोकमुद्धरितमपि प्रायो गृहेऽप्युपयोगं यातीति प्रचूरविशेषणं तदपि
द्रष्टव्यं सामर्थ्यात् । एवं च वदता स्त्रजकृता विभागीद्देशिकस्य सम्भवः प्रदर्शितो भवति । तथा ‘वंजणमीसाइ कडं’ति इहापि
‘संखडिभुत्तुवरियं चउणहमुद्दिसइ जमि’त्यनुवर्तते । ततश्च व्यज्यते ग्रह्यते कुरादिकमेभिरिति व्यञ्जनानि गोरसतक्रतीमनादीनि

उद्देशादि-
भेदचतुष्क-
स्य स्वरूप-
निरूपणम्

॥२५॥

तैर्मिश्रितं करन्ध्रितं यत्सङ्ख्यडीभुक्तोदरितं कूरादि तद्व्यञ्जनमिश्रं करन्धीकृतमित्यर्थः । तदादिर्यस्य, निर्भञ्जनादिना पिण्डीकृत-
 लङ्ङकचूर्णयदिः पर्यायान्तरस्य, तद्व्यञ्जनमिश्रादिकमित्यर्थः । करं वकादिलक्षणपर्यायान्तरापञ्चं कृत्वा इत्यर्थः । यदीदनादि संख-
 डीभुक्तोदरितं चतुर्णामन्यतरस्मै दानायोद्दिशति गृही यथेदममुकेभ्यो दातव्यमिति । 'कडं'ति उद्देशिकस्य प्रस्तुतत्वात् कृतं करं-
 वकादिपर्यायान्तरेण विहितमुद्देशिकं कृतोद्देशिकं तदोदनादि भण्यते । इह व्यञ्जनकूरोऽन्यो वा कश्चिद्यथासम्भवं यावदर्थिका-
 दीनामन्यतरस्मै दानाय कल्पितो हेय इत्युद्देशिकता । तथा 'तमग्निगतवियाह पुण कर्म' ति तत्सङ्ख्यडीभुक्तोदरितं लङ्ङकचूर्णिष्णु-
 द्रादिकं अग्निना-वह्निना तापितमुष्णीकृतमग्नितापितं गुडादीति गम्यते । तदादिर्यस्य तदग्नितापितादि आदिग्रहणात् सचिच्चज-
 लहिशुलवणराजिकासन्निमश्रद्दध्यादिग्रहो विभक्तिलोपात्तेनानितापितादिना गुडादिद्रव्येण किमित्याह—'पुण'चि पुनः प्रथमस्वाभावि-
 ककरणापेक्षया भूयोऽपि लङ्ङकादिपर्यायान्तरापादितं कृत्वा यदा चतुर्णामन्यतरस्मै दानायोद्दिशति तदा तन्मोदकचूर्णयदिकं तथा-
 विहितं 'कर्म' ति कर्मोद्देशिकं भण्यते । यद्वेश्यं व्याख्यायते—अग्नितापितादिगुडादिद्रव्ययोगाद्भूयो मोदकादिपर्यायान्तरापादितं
 तत्संख्यडीभुक्तोदरितं मोदकचूर्णयद्यग्नितापिताद्युच्यते । तद् पुनः पुनः शब्दो व्यतिरेकार्थः तथाभूतं चतुर्णां दानायोद्दिष्टं, 'कर्म'ं
 ति कर्मोद्देशिकं भण्यते । तथाहि—'अचित्तमेव पञ्चह आहाकर्मं तयं भणियमि'त्येतल्लक्षणेनाधाकर्मणा, देयतो युक्तं कर्म गुडपाकादि
 मोदकचूर्णयदिकं वा किञ्चिद्यथासम्भवं यावदर्थिकादीनां चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय कल्पितमित्यौद्देशिकमिति । कथं पुनरनयोः
 कृतकर्मोद्देशिकयोः सम्भवः ? उच्यते यथा कश्चिद् गृहस्थः सङ्ख्यार्थं निवृत्तायां दध्यादिसत्कस्थालयादिभाजनस्य ग्रहणाय, मा वा
 केवलः कूरो विगन्धितं ग्रहीष्यति, द्वयोरपि वा दध्यादिक्करयोरेकेनैव गमनागमनादिना दानाय निष्पत्त्यमानत्वाच्चिक्कष्टमेव दानं

सादेवं वा कृतमिष्टं स्यात्तेन च दत्तेन महापुण्यं भवतीत्येवं कारणैर्वा स्यात्त्यादित्यगोरसतीमनतक्रादिभिः कूरादिकमुद्धरितं स्वार्थनि-
वृत्त्यं संमिश्रं कृत्वा निर्भञ्जनादिना सह लङ्घकचूण्यादि वा पिण्डकतया वध्वा चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय कल्पति तदा कुतोद्देशि-
कस्य सम्भवो यदा च गुडपाकादिद्युतभाजनरिक्तीकरणैरेव सङ्ख्यां निवृत्तायां भूयोऽपि लङ्घकचूण्यादिकस्य निनतापितगु-
डादिना मोदकादिरूपपर्यायान्तरेण कृत्वा प्रकरणोपयुक्तावशेषान् मुहणादीन् वा पुनः संस्कृत्य, सचित्तजललवणप्रभृतिद्रव्यसम्मि-
श्रदध्यादिना कूरं करंवकतया वा कृत्वा चतुर्णामन्यतरस्मै दानाय सङ्कल्पयति, तदा कर्मोद्देशिकस्य सम्भवः । अत्र चोद्देशोद्देशि-
कादित्रये कल्प्याकल्प्यविधिरुच्यते । तत्र यावदर्थिकादीनां दातव्यमित्येवं दातुरविशिष्टे निर्देशे यतीनामपि मध्ये ग्रहणादुद्देशोद्-
शिकाख्यं प्रकरणोपयुक्तावशेषं यथास्थितमेव कूरादि दानाद्योद्देशिं गृहाद्वहिर्यवस्थाप्य दीयमानं यतीनामकल्प्यं स्वोचितारम्भाद्
विभिन्नीकृत्य देयस्य दातुमभिप्रेतत्वात्तत्र च यत्यर्थमपि कीटकादिसत्त्वव्याघातसम्भवाद् न तु स्थापनादोषात्तस्य भिन्नदोषत्वात् ।
अन्ये त्वाहुरुद्देशो(दिष्टो)द्देशदोषनिवर्तनाद् स्थापनैव तेषां मतेन साध्वयाज्यायामपि सा स्यादित्युच्यते । एवं चोद्देशो(दिष्टो)द्देशिकस्य
स्थापनायाश्चायं भेदो यथेदं साधुनाऽप्याचिते, स्थापना तु याचिते स्यात् । तथा सर्वस्मिन्नत्र यावदर्थिकादीनां चतुर्णामप्यर्थाय स-
ङ्कल्पः स्यात् स्थापनायां तु निर्ग्रन्थार्थमेव सङ्कल्पयति । नवरमुद्देशो(दिष्टो)द्देशिकमिदं दातुर्दानभावे निवृत्ते कल्पते आरमार्थत्वात् ।
यदा च गृहस्थानां चरकादीनां वा निर्ग्रन्थरहितानां दातव्यमिति विशिष्टनिर्देशं कुरुते तदा साधुनामसङ्कल्पितत्वात्तेषां कल्पत एव ।
तथा कृतकर्मोद्देशिकयोरकल्पता मूलत एव हस्तधावनाधारम्भादिदोषात्, नवरं चतुर्विधकृतौद्देशिकयावदर्थिकाख्यकर्मोद्देशिकाद्यभे-
दविषयमज्ञानादि यदा(त्स्या)पितं यावदर्थिकादीनामन्यतरस्मै तदपीदं मा दास्यसि, तथा गृहादेरन्तर्बहिर्वा स्थितं मा दास्यसि, तथा

यत् प्रहरद्वयान्तं कालं यावदातुमिष्यं तदवर्गिणि मा दास्यसीति यदि गृही भोगादिः सम्भुखं वक्ति तदा तत्करंवकादि कल्पते, दान-
परिणामापगमे स्वगृह एवैतदुपकरिष्यतीति दात्र्याऽऽत्मार्षित्वात् । कर्ममोक्षेधिकान्त्यभेदत्रयं दानपरिणामापगमादात्मासिद्धिर्कृतमप्यकल्प्यं
साधूनामविशुद्धिक्रोडितृत्वात् । तथा भिक्षार्थं प्रविष्टं साधुं दृष्ट्वा यदा गृहस्थी भणति यथा अग्रेतेनष्ट विहृत्य न्यावर्त्तमानेन त्वया
मद्गोहे आगतवन्त्यं येन भवदर्थं वहुलादे(वह्लकादे)रस्य संध्य(प)नं कृत्वेदं तुभ्यं प्रयच्छामीति, तदा यदि तद्यथाभणितं दात्र्या,
तथाकृत्वा ददाति तदा तदकल्पं कर्मोक्षेधिकत्वात् । यदि च तथाकृत्वा दातुमभिलपितं दात्र्या, तथैवाकृतमेव ददाति तदा कल्पं
साध्यं क्रियाविशेषस्याकरणात् सङ्कल्पमात्रस्य च क्रियाशून्यस्यादुष्टत्वात्, यदुक्तं—‘न खलु परिणाममेतं पयाणकाले असक्रिया-
रहित्यम् । निहिण्यं(यंतं) तु जयं दूंसह आणाए पडिवद्धम्’ ॥१॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥३१॥

उक्तमोक्षेधिकद्वारं, साम्प्रतं पृथिकर्मद्वारं न्याचिख्यासुस्तस्याः स्वरूपं भेदप्ररूपणं च वक्तुमाह—

उत्तमकोडिकणेण वि असुहलवेणं व जुत्तमसणाई । सुद्धं पि होइ पई, तं सुहुमं वायरं ति दुहा ॥३२॥

न्याख्या—उत्तमः—उत्तमः—‘कुद् कौटिल्ये’ इत्यस्यानेकार्थत्वात् क्लृप्त्यते छिद्यते इति कोटिराहारादिविषयविवक्षितदोषबुन्दस्य
विवक्षितोऽशः । सा च वक्ष्यमाणविशुद्धिकोड्याविशोधिकोडिभेदाद् द्विधा । तदत्राविशुद्धिकोडिग्राह्येदुद्गमविषया कोटिरविशुद्धिको-
टिलक्षणा वक्ष्यमाणोद्गमकोटिस्तस्या उद्गमकोटेरुपचारादुद्गमकोटिदोषयुक्ताहारस्य कणेनापि स्रक्षमलेशेनापि आस्तां प्राचुर्येणेत्यपे-
र्यः । ‘असुहलवेणं वं’ ति वा शब्दस्वैयार्थत्वाद्दशुचिलवेनेव विष्टालेशेन यथा । अशुचिश्च कुथितद्रव्यस्यान्यस्याप्युपलक्षणं द्रष्टव्या ।
युक्तं मिश्रितं मिलितं, अशनादि अशनपानाद्याहारचतुष्टयविषयं द्रव्यम् । तत्किमित्याह—पूर्वाविस्थायां शुद्धमप्युद्गममादिदोषरहितमपि

सत्, आत्माशुद्धमित्यपेक्षार्थी, भवति जायते, पूत्यपवित्रम् । अयमर्थो यथा सौरभ्यादिगुणैर्विशिष्टमपि शाल्यादिभोजनद्रव्यं क्वाथि-
तव्राण्यशुच्यादिद्रव्यलवेनापि युक्तमपवित्रं स्याच्छिष्टजनपरिहार्यं च तथा निगतिचारचारिणो यतेर्निरतिचारचारित्रस्य सातिचार-
तयाऽपवित्रत्वकरणेनोद्गमादिदोषलेशेनापि संयुक्तः शुद्धोप्याहार उपशुध्यमानो भावपूतेः कारणत्वात् सोऽपि पूतिरित्युच्यते ।
ततः पूतिकरणात् पूतिकर्मैत्यभिधीयते । अत्र च विशिष्टमपि भोजनमशुच्यादिकुथितद्रव्ययोगाद्यथापूतिभावमापन्नं शिष्टजनपरिहार्यं
च जातं तथाऽऽख्यातकैनोच्यते ।

‘एषामि नयरे पत्तपुष्कलोववेयदुमनियरमणिज्जे बाहिरज्जाणे सभाकलियदेउलियाए एणो जक्खो अहेसि । अन्नया तन्नयरनि-
वासिएहि कइवयजणेहि विप्फाडगरुवे असिवे उड्डियाए तस्स उवाइयं इच्छियम् । जहा इमाउ असिवाउ अमह सक्कुड्वा बुडि(छुडि)
जामो(तहा) एणं वरिसं जाव अट्टमिसुं व चउइसिसुं उज्जाणिआउ तुह शुवणे करिस्सामो । तहेव जुड्डा (छुड्डा) तहिं तहेव पुजाकारओ
भाडगदाणेण भणिओ जहा एणं वरिसं जाव अट्टमिचउइसिसुं पभाए चेव तुमं जक्खसमं छाणेण सारवेज्जह जेणमहे तीए अवोड्डाए
आगत्तुं उज्जाणि(आउ) करेमो सो तहेव करेइ । जाव एगाए अट्टमीए भोयणवेलाए उज्जाणिया भविरस्सन्ति । सभाए उवल्लिप्पणत्थं
अणुगए सरे एगस्स वणियस्स गोवाडए छागणनिमित्तं पविट्ठो । इओ तस्स कम्मकरो पउरं तीए चेव राइए मंडगवल्लसुरं भोत्तुं बाहिं
सुत्तो । अजिन्नं जायं । पच्छिमराईए तेण तंमि गोवाडए अजिन्नं दुग्गंधपुरीसं वोसिरियम् । तस्स उवरिं एगाए माहिसीए पोहो
सुक्को । तेण तं पुरीसं ढक्कियं, तेण पुरीसं न लक्खियम् । तं पोहं सपुरीसं गाहेऊण सभा सारविद्या । गोठिया (गोठिला य) णाणाविह-
भोयणं आणिरुण भोयणत्थं या(जा)व तत्थ उवविट्ठा, ताव तेसिं अतीव दुग्गंधो आगओ धम्मिओ पुट्ठो । जहा कओ असुइग्गंधो

आगच्छह तेण भणियं न याणामि । तओ तेहिं लिपणमज्जे मंडगवल्लगतंढाणि दिट्ठाणि । सुरागंधो य अग्घाहओ य नायं, जहा लिपणमज्जे असुह चिट्ठह । तओ तं सव्वं भोयणं असुह ति काउं छडावियं, तं लिपणं उव्वणणावियं । अन्नेण छगणेण सभा सारविया अन्नरसोईए भुतं ति ।

स्वरूपमभिधायानुना एतदेव भेदत आह—‘तं’ ति तत्पूति, पूतिशब्दः संस्कृतेऽपि स्त्रीलिङ्गो नपुंसकलिङ्गश्च दृश्यते क्वचित् । सूक्ष्मं स्वल्पजोषवत्त्वेन श्लक्ष्णं, वादरमारंभतया बहुदोषवत्त्वेन रथूलं, चः समुच्चयार्थो छसो दृश्यः, इति स्वरूपप्रदर्शने, इत्येवं द्विविधा द्विविधः स्यादिति शेष इति गाथार्थः ॥

अनुना यथोद्देशं निर्देश इति न्यायमाश्रित्य सूक्ष्मस्वरूपं द्वितीयभेदप्ररूपणं चाह—

सुहुमं कम्मिमयगंधमिग, धूमवप्फेहिं तं पुण न दुट्ठं । दुविहं वायरमुन्नगरणभत्तपाणे तहिं पढमं ॥३३॥

व्याख्या । सूक्ष्मं वादरविलक्षणं पूति भवति । कैरित्याह, कम्मिमकगन्धविधूमवाष्पेस्तत्र ‘कम्मिमय’ चि आधाकम्मिका इह चात्रोच-
रत्त च कम्मिमकग्रहणेन सर्वेषामविशुद्धिकोटिदोषाणां ग्राहो द्रष्टव्यः । गन्ध आधाकर्मनिजस्य प्राणिरनिराधाकर्मणो राक्ष्यमानस्य सत्क-
हेनारूपो वैश्वानरो नवरमत्र तदवयवास्तापादिरूपा अंशा ग्राह्या, व्याख्यानात् धूमोऽपि तस्यैव राक्ष्यमानस्याग्निनकाष्टाहुत्पन्नः प्रतीतो,
वाष्पस्त्वाधाकर्मनिजस्यैवोष्मा, ततो गन्धश्चाग्निश्च धूमश्च वाष्पश्चेति द्वन्द्वे, कम्मिकाश्च ते गन्धानिधूमवाष्पाश्च कम्मिकगन्धानिधू-
मवाष्पास्तैः । यद्वा ‘कम्मिमय’ चि आधाकम्मिकसम्बन्धिनो गन्धानिधूमवाष्पा इति समसनीयं । अयमर्थ आधाकम्मिकमक्तादिगन्ध-
वाष्पानिधूमैः सह मिलितं शुद्धमप्यश्नादिकं सूक्ष्मं पूतिकर्म भवतीति । यथेवं तर्ह्यपूति किञ्चिन्नास्त्येतैः सर्वस्यापि व्यापनादि-

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धास्वरूपा
वृत्तिः

11211

स्याह—तत् पुनः स्रक्ष्मं पूतिकर्मम्, पुनः शब्दो विशेषणे न नैव दृष्टं दीपकृत् स्यात् साधोश्चारित्रस्येति शेषः । पूतितया परिहार्यरूपं तत्र भवतीति तत्त्वमशक्यपरिहारत्वेनाचीर्णत्वात् । तथाहि लोके द्विधा प्रयोजनं दृष्टं साध्यमसाध्यं च । तत्र यत् साध्यं तदेतत्साधयितुं शक्यते, नासाध्यं, तद्धि साधयन् क्लेशमेवासादयति, तदत्र बादरपूतेः परिहारः साध्यं कार्यं स्रक्ष्मपूतेस्त्वसाध्यं । यतोऽग्नेस्तापादि-
रूपा अंशा धूमश्च तथा आधाकर्म्मिकान्नगन्धवारणावित्येते चत्वारोऽप्याधाकर्म्मिका विशीर्येतश्चेतश्च जामनेन सर्व्वं जगद् व्याप्नुवन्ति
ततस्तत्स्थं शुद्धमशनार्द्रिकं सर्व्वं तैस्स्पृष्टं पूतिः स्याच्चद्रहणे च चारित्रिनैर्मर्मलयाभावस्तस्मादैतैः स्पृष्टमपि शुद्धमशनादि न पूतिरिति । कि-
ञ्चित्किञ्चिदपि न स्रक्ष्मावयवं वस्तु दीपकृद् दृष्टं यथा अशुच्यादिकुथितद्रव्यावयवानामशुचिगन्धिनामप्यल्पगन्धीभूतानां दूरदेशादा-
गत्य नासिकायां प्रविष्टो गन्धो न दुष्यति । यथा वा दूरादागत्य गन्धितया जठरांतःप्रविष्टा विषांशा अपि नष्टमौलसामर्थ्यत्वेनाल्प-
विषीभूता मरणं न जनयन्तीति । यद्येवं तर्हि किमर्थमियं प्ररूप्यते ? उच्यते न परिहार्यतया अस्या उपन्यासः किन्तु भेदप्ररूपणत-
येव । तदिह बादरपूतिमाश्रित्य प्रतिषेधो ज्ञेयः । प्रज्ञापनामात्रमाश्रित्य च स्रक्ष्मपूतेरुपन्यास इति उपकरणविषयं भक्तपानविषयं चेत्यर्थः । तत्र यहद्रव्यं
पूर्वोक्तं स्यादिति शेषः । किं विषयं द्विविध्यमित्याह । उपकरणभक्तपान इति उपकरणविषयं भक्तपानविषयं चेत्यर्थः । तत्र यहद्रव्यं
चुल्लीस्थालीदर्वीचटुकक्रहटुलकोटूललिकाप्रभृतिकं राध्यतोऽशनार्द्राज्या साध्यादिभ्यो दीयमानस्य वा तस्यैवोपकाराय वर्त्तते
तदुपकरणं इदं च प्रक्रमदाधाकर्म्मिकमत आह । तस्मिंश्च रन्धनादिकरणतो गुहयोग्यशुद्धाशनादिकंपप्यशुद्धोपकरणमिलितत्वात् पश्य-
पकरणपूति यद्वोपकरणमेव पूत्यविशुद्धिकोटिदोषयुक्तत्वादुपकरणपूति । यथा क्रियताऽऽधाकर्म्मिकेण क्रियता च शुद्धेन कर्द्मेन मि-
श्रिता चुल्लीणिगलिकाद्यर्थमाधाकर्म्मिकर्द्मस्तवकयुक्ता स्थाली चटुकस्याप्यवस्त्ये चटुके उपरितने गंडे वा एकतरस्मिन् कस्मिंश्चिदा-

स्रक्षमपूति-
स्वरूपं वाद-
रपूतिभेद-
प्ररूपणं च

الحمد لله

धाकर्मिके एकरस्मिन् शब्दे सति द्वयोर्गोजनकृते उपकरणपूतितेति । एवमन्यस्याप्युपकरणस्य पूतित्वं ज्ञेयं । तस्मिन् प्रत्युपकरणे शुद्धं यदशनादि राद्धं तदपि प्रत्युपकरणयोगादुपकरणपूति ज्ञेयम् । तथा अविशुद्धकोटिभिरशनादिभिर्द्रव्यैर्मिश्रं शुद्धमप्यशनादिकं यद्रन्वनादिक्रियाविषयीकृतं तैः स्पृष्टं वा तद्भक्तपानपूति ज्ञेयम् । 'वर्हि'ति तयोर्वादर्पूतिकर्मभेदयोरुपकरणभक्तपानविषययोर्मध्ये प्रथममाद्यमुपकरणपूतिलक्षणं भेदमाश्रित्य स्वरूपं कल्प्याकल्प्यविधिं च वक्ष्ये इति शेष इति गाथार्थः ॥ ३३ ॥

अधुना पूर्वार्धेन प्रस्तुतमेवार्थमुत्तरार्द्धेन तु भक्तपानपूतिद्वितीयभेदस्वरूपं किञ्चिदह ।

कस्मिन्मयचुल्लियभायण-डोवठियं पूद कप्पइ पुढो तं । वीयं कस्मिन्मयवग्घारहिंशुलोणाइ जरथ हुहे ॥ ३४ ॥

व्याख्या—सूचनादाधाकर्मिका एव चुल्लीभाजनडोवाः—अधिश्रयणीस्थालीवृहच्चट्टकास्तेषु स्थितं रन्वनेन स्थापनेन वा विहिता-श्रयं कस्मिन्मयचुल्लीभाजनडोवस्थितं । इह डोवग्रहणेन द्रव्या अपि लघुचट्टकरूपाया ग्रहणं ज्ञेयम् । शुद्धमशनादीति सामर्थ्यगम्यम् । 'पूद'ति उपकरणपूतिः स्यात् अत्र च चुल्लयुखे आधाकर्मणी आश्रित्य चत्वारो भङ्गाः स्युः । यथा चुल्लयाधाकर्मिन्मयशुला च, चुल्लया-धाकर्मिका नोवा, उवाऽऽधाकर्मिकी न चुल्ली, न चुल्लयाधाकर्मिकी नोखेति । तत्रार्धे भङ्गत्रये तावन्न कल्पते चतुर्थस्तु पूतिमा-श्रित्य शून्यः । परं भङ्गत्रये चुल्लयुखयोराधाकर्मिकयोः स्थितस्याशनादेरकल्प्यस्यापि विषयविभागेन कल्प्यतामाह । कल्पते ग्राह्यं स्यात् । 'पुढो'ति पृथक् कृतं स्वयोगेन चुल्लयुखयोरपनीतं सत् तत् यत्तत्रैव राद्धमन्यत आनीय मुक्तं वा अशनादि । सामर्थ्याच्चुल्लया-दिस्थितं न कल्पते उपकरणपूतिदोषादज्ञैवान्न प्रमाणमिति, न युक्तेरन्वेपणं कार्यम् । एवं तावच्चुल्लयुखयोराधाकर्मिकयोः पूतिस्वरूपयोर्वा स्थितस्तस्याः कल्प्यत्वं प्रोक्तं । तथा आधाकर्मणा पूतिस्वरूपेण वा डोवेन तथाभूतया द्रव्या वा यच्छुद्धमशनादिकं दान्त्री साधुभ्यो

ददाति तदश्ननादि तत्रस्थमुपकरणपूतित्वादकल्पं । यदि च ताभ्यां यच्छुद्धमशनादिकं सञ्चाल्य राद्धं तदा ताभ्यां तन्मध्यस्थिताभ्यां तदकल्प्यम् । स्थाल्या वह्निर्निष्कासिताभ्यां च ताभ्यां स्थालीभक्तं शुद्ध्यति । 'वीर्यं'ति द्वितीयं भक्तपानविषयं पूति भवति किं तदित्याह । 'कस्मिमे'त्यादि कस्मिन्कमाधाकस्मिन्कं वाधारो हिंजादिदहनोत्थो धूमो हिङ्गुलवणे पतीते, आदिशब्दाद्राजिकाजीरक-तदुलीयकप्रभृतिशाकादेशाधाकस्मिन्कस्य वस्तुनो ग्रहः ततो वाधारश्च हिङ्गुलवणादि चेति विगृह्य कर्मधारये कस्मिन्कवाधारहिंगुलणवाधे-तद्वन्न शुद्धेऽपि मुद्राद्यशनादौ स्खनिमित्तविहिताग्रहणे वा तत्कादिव्यथनरूपे क्षिपति संस्कारार्थं मध्ये निदधाति तन्मुद्राद्यशनाद्याऽऽधा-कस्मिन्कवाधारादियोगात् द्वितीयं वादरं भक्तपानपूति स्यान्नवरमाधाकस्मिन्कत्वं हिङ्गुद्रव्यस्य स्वार्थं निष्पन्नमुद्रादिभक्तसंस्कारार्थं सचि-तोदकेन साधुनिमित्तं द्रवीकृतस्य लवणस्य तु तदर्थित(दर्थ)मेव चूर्णितपरिणामितस्येत्यादि भावनीयमिति गाथार्थः ॥३४॥ तथा-कस्मिन्मयवसेणधूमिमयमहवकयं कस्मत्खरडिष्ट भाणे । आहारपूडय तं कस्मालित्तहस्थाडिष्ठिकं च ॥३५॥
व्याख्या—आधाकस्मिन्कवसनेन तप्तवृत्तादिक्षिप्तस्फुटितकुस्तुम्बर्या उपलक्षणत्वादाधाकस्मिन्कराजिकादिभिश्च । 'धूमिमय'ति संधूपितं यच्छुद्धपेयातीमनादि तदपि भक्तपानपूतिः स्यात् यद्वा वेसनस्योपलक्षणत्वादेव कस्मिन्कवेसनादेः सत्को निर्धूमानिनिरूपाङ्गारोपरिन्ध-स्तवेसनजीरकहिंजादिदाहोत्थधूमो लोकप्रसिद्धः कस्मिन्कवेसनधूमः स सञ्जातो यत्र स्थाल्यादिभाजनेऽथोष्णीकृते धूमग्रहणाय भून्व्यस्त-वदने तत्कस्मिन्कवेसनधूमितं कृतधूमं भाजनं तद्योगाच्च शुद्धं यत्तीमनतक्रूरणादिकमशनादि क्षिप्तं तदपि तथोच्यते तदपि भक्त-पानपूतिः स्यात्, नवरं वेसनादीन् प्रति कस्मिन्कविशेषणस्याप्युपलक्षणत्वादिहाङ्गारवेसनादिस्थालीनामेकं द्वे त्रीणि वाऽऽधाकस्मिन्कानि ज्ञेयानि । अथवा शब्दः पूर्वोक्तप्रकारापेक्षया विकल्पार्थः । कृतमात्मार्थं राद्धं स्थापितं वा यदशनादि । क्वेत्याह कस्मत्खरडिष्ठिते भाजने

इति । अयमर्थो यस्मिन् स्थाल्यादिभाजने आधाकर्मिकं राद्धं तदन्यस्मिन् प्रक्षिप्य तस्मिन्नेवं च क्षीणी(रिक्ती)भूते कर्मखरणिटते आधाकर्मिकभक्ताद्यवयोपलक्षिते भाजने स्थाल्यादावकृतकल्पत्रये यदशनाद्यात्तमार्थं राद्धं, यद्वा पूर्वोक्त एवाकृतकल्पत्रये भाजने यच्छुद्धमेवाशनाद्यन्यतो भाजनात्न्यसत् व्यवस्थापितमिति यावत्तदशनाद्याहारपूति भक्तापानपूति स्यादिति शेषः । तथा कर्मलिप्तहस्तादि-सृष्टं चेति तत्र हस्तः करः स आदिर्यस्य वस्तुनस्तद् हस्तादि आदिशब्दाच्छुद्धोवद्वर्वाकरोटिकादिपरिग्रहस्तत आधाकर्मणा विलिप्तं खरणिटतं यद्धस्तादिवस्तु तेन 'छिकं'ति छुप्तं सृष्टमिति । अयमर्थ आधाकर्मभक्तादिखरणिटतेन हस्तेन करोटिकादिना वा स्थाल्यादौ स्थितं शुद्धमशनादि यत्संसृष्टं तदप्याहारपूति स्यादिति । चः समुच्चये । इयं च सर्व्वोऽप्यकल्प्यैव यतीनामिति । अथाशुद्धाशनादीनां शुद्धाशनादेः पूतित्वकरणे किं परिणतमिति चेदुच्यते राद्धमुद्रादिछविखरणिटतोखिकादेरारभ्य सिक्थकबलादिकं यावदिदं एवं यथाऽऽहारविषयमाधाकर्म दर्शितं स्वस्थाने पूतिश्च शुद्धाधाकर्मिकयोश्शनादिकयोर्मिलितयोर्यथाऽत्र दर्शितो तथोपधिवसत्यो-रपि ते द्वे अपि स्यातामतः शिष्योपकाराय ते अपि दृश्येते । अत्र पिण्डेनैव प्रकृतं, तत्र यत्पर्ययौ मुखवास्त्रिकाष्टपकरणोपाश्रयौ विहितौ शुद्धिणा तावाधाकर्मिकौ, स्वार्थ्यत्यर्थनिष्पन्नयोः शुद्धाधाकर्मिकयोरर्द्धफलयोः सीविता प्रच्छादपटिका तथाभूतयोः, कर्द्मादिकयोर्निष्पन्ना वसतिश्च पूतिरित्यादि, इयमपि साधुनाभकल्प्यैव । एवं सर्वानविशुद्धिकोटिदोषानाश्रित्य पूतित्वं हेयमिति गाथार्थः ॥३५॥

अधुना दातृगृहं दातृस्थाल्यादिभाजनं साधुपात्रकं पूतिपरिहारविषयं कल्प्याकल्प्यविधिमाह ।
 पटमे दिणस्मि कम्मं तिविउ पूइ कयकम्मपायधरं । पूइ तिलेवं पिढरं कप्पइ पायं कयतिकप्पं ॥३६॥
 व्याख्या—प्रथमे दिने आद्यवासरे यत्र दिने आधाकर्मणः पाकः कृतः । 'कम्मं'ति आधाकर्म पूर्वोक्तं । 'तिविउ'ति त्रीणि

पिण्ड-
विशुद्धे
श्रद्धासीया
दृष्टिः

॥३०॥

पुनस्त्रिसहस्रानि दिनानि । 'पूह' चि, पूतिदोषस्तदाधाकर्मस्य (णः) संभवाद्भवतीति शेषः किं तदित्याह, कृतो विहितः कर्म आधाकर्मणः
पाकः पचनक्रिया यत्र तच्च तद्गृहं तद्वैश्व, कृतकर्मपाकगृहमिति । एवं चाधाकर्मदिने पूतिदिनेषु च त्रिषु न किञ्चित्त्रय गृहीतुं
कल्पते इति प्रथमदिनेन सह चत्वारि दिनानि तद्गृहं परिहार्यमित्युक्तं भवति परं 'अतरेताह जोणासईए गिण्हंति तत्थ पविसेउं ।
अन्नगहाणसुवत्तज्जं वासावीमयं भुंजे' ॥१॥ यदा तु काश्चिद् गृही कतिचिदिनेषु सहस्रं भविष्यति सङ्घमोऽयं वा दास्यामीत्यग्रत एव
लहृद्दकादीनाधाकर्मिकान् कृत्वा धारयति तदा यावत्ते तिष्ठति, तदपगमेऽपि तदूर्ध्वं दिनत्रयं यावत्तद्गृहस्थितं शेषं भक्तादि स्पर्श-
सम्भवात् पूतिः स्यादित्येवं बहून्यपि दिनानि पूतिसम्भवः । तथा 'पूह' चि पूतिदोषवत् स्यादिति शेषः । किं तदित्याह त्रयस्त्रिसहस्रा-
लेपाः शेषत्वरण्टयोर्यत्र तन्त्रिलेपं पिठरं स्थाल्यादिभाजनं । अयमर्थः स्थाल्यादिभाजने किल आधाकर्म राद्धमपनीतं च, शेषा-
खराण्टरित्येको लेपस्तस्यामेवाकृतकल्पत्रयायां शुद्धं राद्धं पूतिरेवं वारद्वयमन्यदपि, चतुर्थलेपे तु न पूतिः । तदिहाधाकर्मपाकान-
न्तरं स्वार्थं वारत्रयं भक्तस्नयनेन यत्स्थालिकायाः खरण्टनत्रयं सम्पद्यते तल्लेपत्रितयान्विता स्थालिका तदुपस्कृतमक्तं च पूति भव-
तीति भावार्थः । यदि चात्मयोगेन गृहस्थ्या निरवयवीकृत्य तस्य भाजनस्येव तस्मिन्नेव दिने अपरापरेषु वा दिनेषु वारत्रयं जलेन
प्रक्षालनं कृत्वा तत्र शुद्धमयानादि राद्धं तदा तत्कल्प्यमेव, तथा कल्पतेऽपूति भूतं सच्छुद्धानादिग्रहणायोचितं स्यात् । पात्रं पतद्गु-
ह रूपं यतिभोजनोपकरणविशेषः । कीदृशं सदित्याह कृता निवर्तितास्त्रयः कल्पाः जलप्रक्षालनानि यस्य तत् कृतत्रिकल्पं । अङ्गु-
ल्यादिना सम्प्रोच्छेद्य वारत्रयं जलेन प्रक्षालितं सदित्यर्थोऽयं च पात्रकाश्रितः पूतिन्यायो यथारूपं सर्वेष्वप्यविशोधिकोऽपि भेदेषु हेय-
स्तथा सर्वोऽप्यविशोधिकोऽप्याहारोऽकल्प्य एव विशोधिकोऽप्याहारस्त्वात्माश्रितः कल्पत इति च हेयमिति गाथार्थः ॥३६॥

॥३०॥

पूतिपरिहा-
रविषयं
कल्प्याक-
ल्प्यविधिम्

उक्तं पृथिव्यारमथ मिश्रजातद्वारमाह ।

तिमीसं ति मीसजायं भवे तिविहं ॥३७॥

उं पढमं जावंतिय पासंडजईण अप्पणो य कए । आरभइ तं तिमसीसं ति मीसजायं भवे तिविहं ॥३७॥
व्याख्या—स्वगृहयोग्यजलकणादीनां मध्य अधिकतरजलकणादीन् मिश्रितान् कृत्वा 'जं'ति, यदशनादि प्रथममादावग्निज्वा-
लनाद्रहणकणदानादिप्रस्ताव एव आरभते तन्मिश्रजातं भवेदिति योगः । किमर्थमित्याह 'जावंतिय'ति सूचनाद्यावदर्थिकाः कार्पटिका-
दयः समस्तायिनः, पाखण्डं व्रतं वद्योगात् पाखण्डाः सामान्यदर्शनिनो, यतयो निर्धन्या एतेषां द्वन्द्वस्तेषां कृते इति योगो द्वन्द्वोत्थपरं
पदं श्रूयमाणं (द्वन्द्वान्ते श्रूयमाणं पदं) सर्वत्र सम्यग्व्यते तेन यावदर्थिककृते इत्यादि दृश्यं । तथाऽऽत्मनः स्वस्य, चः समुच्चये, कृते-
अर्थयि स्वगृहार्थमिति यावत् आरभते आरभयत्युपस्कुरुमिति शेषो, यावन्तोऽर्थिन आगमिष्यन्ति पाखण्डा यतयो वा तेषां दास्यामि
गृहे च भविष्यन्तीति सङ्कल्पेन यद्राहुमारभत इत्यर्थः । तदशनादि तदा निष्पन्नं सन्निधिर्यावदर्थिकपाखण्डयतिभिस्सह मिश्रं साधा-
रणं त्रिमिश्रमित्यनेन कारणेन मिश्रजातं पूर्वोक्तशब्दार्थं भवेत् त्रिविधं यावदर्थिकमिश्रजातं यतिमिश्रजातं पाखण्डमिश्रजातं चेत्यर्थः ।
अथापि तृतीयभेदस्य स्वगृहमिश्रजातमिति संज्ञान्तरं दृश्यते । तत्राप्ययमेवार्थ इति । श्रमणानां च पाखण्डिष्वन्तर्भावाच्छ्रमणमिश्रं
पृथग् नोक्तम् । इह च यावदर्थिकाद्यर्थमपिध तरतंदुलादिप्रक्षेपदोषेण सर्वोऽप्याहारोऽशुद्धः स्यात् । [तथेति] प्रथममिति विशेषणेना-
ध्यवपूरकदोषादस्य विशेषपुरुषत्वान्, तथाहि—अत्र स्रपतंदुलजलफलादिक्रस्तुनो गृहयोग्यस्य माणकादिस्वस्वपरिमाणेन नियतमध्ये
यावदर्थिकाद्यर्थमग्निप्रज्वालनादेरादावेवाधिकतरतंदुलजलादेर्मिश्रणं विधाय पाकः प्रारभ्यते, अध्यवपूरके च गृहिणा स्वार्थमग्निज्वा-
लनाद्याद्रहणदानान्ते आरम्भे कृते सति पश्चात् कार्पटिकाद्यर्थं स्वार्थकलिपततंदुलादीनां मध्येऽपरं तंदुलादीनां माणकादिकं प्राक्षिप्य

राध्यत इत्येतावता भेदोऽस्योक्तः । कदा पुनरिदं सम्भवतीति चेत् (उच्यते), इह कश्चिद् गृही स्वयं बुभुक्षकष्टानुभवेन दुर्भिक्षम-
तिक्रान्तः किञ्चित् सञ्जातवृत्तिको धर्मश्रद्धालुः दुर्भिक्षेण बुभुक्षापीडितप्रभूतसत्त्वान् दृष्ट्वा नैतावन्मानेन राध्यमानेनैतेषां सखियतीति
दानसत्त्वालम्बनेन कान्तारादिनिर्गमप्रवेशयोः खिन्नभिक्षाचरालम्बनेन वा तीर्थबहुमानेनोज्ज्वलतादिपर्वतयात्रायां श्रद्धावान् संवलितः
प्रभूतार्थिनो दृष्ट्वा दार्यालम्बनेन मिश्रजातं करोतीत्येवमस्य सम्भवः । साधवः पुनः कथमिदं जानन्तीति चेदुच्यते, कदाचिद्
भिक्षार्थं गृहे पविष्टान् साधून् दृष्ट्वा गृहस्थो भायदिः संमुखं वक्ति यथा यैः सह (येभ्यः) मिश्रमिदं राद्धं तैः क्वाप्यन्यत्र लब्धं
भविष्यतीति नागतस्ते, अत इदं परिपूर्णं यतिभ्यो देहि । यद्वा साधून् प्रचुरान् भिक्षाचरांश्चागतान् दृष्ट्वा गृही यावदर्थिकेनाशाना-
दिना नैतेषां परिपूर्णं स्यादित्यन्यदपि राधुहि येनैतेभ्यो दीयते इति गृहस्थमेवं ब्रुवाणं श्रुत्वा गृहं यावदर्थिकमिश्रमिदमिति
जानन्तीति गाथार्थः ॥३७॥

उक्तमिश्रजातद्वारमथ स्थापनाद्वारं व्याचिख्यासुस्तस्या एव भेदानभिधातुमाह—

सद्व्याणपरद्वारे परंपराणांतरं चिरन्तरियं । दुर्विहतिविहा वि ठवणाऽसणाद् जं ठवइ साहुकए ॥३८॥

व्याख्या—स्वस्थानं च चुल्लुगुवादि, परस्थानं च सुस्थितल्लव्वकादि, स्वस्थानपरस्थानं तस्मिन्नाधारे ‘असणाद् जं ठवइ साहु-
कए ठवणां च योगः । तत्राशानाद्यशनपानप्रभृतिकं वस्तु यदित्यनिर्दिष्टस्वरूपं स्थापयति धारयतीत्यर्थो दात्री (श्रीति) गम्यते
साधुकृते यतेरर्थाय यच्चदोर्नित्ययोगात्तदशनादि स्थापनोच्यते । तत्र साधवे इदं दास्यामीत्येवं विचिन्त्य कञ्चित्कालं यावत् स्थापि-
तत्वात् स्थाप्यत इति स्थापना स्थापनं वा न्यसनं, स्थापना तद्योगादशनाद्यपि, कीदृशं सदशनादीत्याह । ‘परंपराणांतरं’ति अपरा-

परदध्यादिपर्यायसंज्ञातः परंपरस्तत्संबन्धात् परंपरं क्षीराद्युच्यते । तथा न विद्यते अन्तरं पर्यायान्तरलक्षणो विशेषो यस्य तदनन्तरं घृताद्याभिधीयते अनयोः समाहारद्वन्द्वस्तत् परम्परस्वरूपमनन्तरं स्वरूपं चेत्यर्थः । भावार्थो वक्ष्यमाणः । पुनः किं विशिष्टं स्थापयतीत्याह 'चिरित्तरियं' ति, चिरं च दीर्घकालं इत्वरं चाचिरं स्तोत्रकालमित्यर्थश्चिरेत्वरम्, ततोश्चिरकालमचिरकालं च यावद्दानाय दात्री यत् स्थापयति तच्चिराच्चिरकालावस्थापितत्वयोगादशनाद्यापि चिरेत्वरमिति । भावार्थस्तु वक्ष्यमाणः । इत्येवं 'द्विविद्विविधा वि ठवण' ति, त्रिधाप्याधारद्रव्यकालोपाधिभेदात् त्रिप्रकाराणि, न केवलमेकधा द्विधा वेत्यपेक्षः । किमित्याह द्विविधा प्रदक्षितस्वस्थानादिभेदेन द्विप्रकारा स्थापना भवति । 'असणाह जं ठवह साहुक्क' इत्यनेनाऽऽधारमात्रे सामान्याशनादेः स्थापितत्वमाश्रित्य स्वरेत्वरभेदाद् (इ) द्विधा । तत्र 'सट्टाण परट्टाणे असणाह जं ठवह साहुक्क' इत्यनेनाऽऽधारमात्रे सामान्याशनादेः स्थापना परस्थानस्थापनेत्याधरोपाधिकं भेदद्रव्यमुक्तम् । तथा परम्परानन्तरमित्यनेन परम्परस्थापनाऽनन्तरस्थापनेति परम्परानन्तररूपद्रव्योपाधिकं तदुक्तम् । चिरेत्वरमित्यनेन च चिरस्थापना इत्वरस्थापना चेति कालोपाधिकमित्येवं प्रकारत्रयेण द्वैविध्यं सकलस्थानपितभेदसंग्राहकं स्थापनाया भवति । नवरमित्तरस्थापना प्रज्ञापनामात्रमेव न तु परिहार्येति वक्ष्यति । चिरस्थापना तु परम्परानन्तरस्थापनाभेदान्तर्वर्तिनी पृथग्भवतीति तेन परम्परानन्तरस्थापनयोश्चिरस्थापनात्वमेव ज्ञातव्यमिति गाथार्थः ॥३८॥

अथ स्वस्थानादिस्वरूपं व्याख्यातुमाह ।

बुल्लुक्खाइ सट्टाणं, खीराइ परंपरं घयाइयरं । दन्वाट्टिइं जाव चिरं, अचिरं तिघरंतरं कप्पं ॥३९॥

व्याख्या—बुल्लुक्खे अधिश्रयणीस्थालीरूपे आदिष्यस्य आधारभूतवस्तुनः तच्चुल्लुक्खवादि बुल्लुक्खादि उल्लादीति दृश्यं । तत्र

पिण्ड-
विशुद्धे-
अद्रक्षरीया
वृत्तिः

॥३२॥

प्रथमादिशब्देनावलोक्यो ग्राह्यः द्वितीयेन चरुपिठरादीनि तदिदं चुल्लुखादि, किमित्याह स्वस्थानं निजाश्रयो भण्यते । अयमत्र-
भावार्थोऽज्ञानादेः स्वस्थानं द्विधा भवति । स्थानस्वस्थानं भाजनस्वस्थानं च तत्र चुल्लयवल्लकादिकम् तिष्ठत्यस्मिन् स्थाली-
ति स्थानमाधारस्तद्वृत्तं स्वं निजमाहारपाकस्य स्थानं स्थानस्वस्थानमुच्यते । स्थाली चरुपिठरादिकं च भाजनस्वस्थानमिति । तच्च
स्वस्थानविलक्षणश्रयश्च परस्थानमिति सामर्थ्यादनुक्तमपि दृश्यम् । तत्र स्वस्थानात्परमन्यद्विलक्षणं स्थानमाश्रयः परस्थानम् । तच्च
सुस्थितादिप्रदेशान्तराश्रयरूपं लभ्यकपडलिकावारकादिरूपं च ज्ञेयमेतदभ्याधारभाजनभेदाद् द्विविधमिति । स्थापनायोजना तु प्रागेव
दर्शिता । अत्रुना परम्परस्थापनाऽनन्तरस्थापनाख्यं भेदद्वयं व्याख्यातुकामः परम्परानन्तरशब्दवाच्यमाह 'स्वीराह परंपरं वयाह-
इयरं'ति, इह स्थापनाविषयाण्यज्ञानादीनि द्रव्याणि द्विधा भवन्ति विकारीण्यविकारीणि च, विकारोऽपि केवलानां सतां स्यात् इत्यादि-
द्रव्यसंयोगे सति वा । तत्र केवलविकारिद्रव्यं स्वीरं दधिनवनीतमस्तुतक्रादिविकारयोग्यत्वात् । तथेश्वरसश्च विकारिद्रव्यं द्रव्यगुड-
पिण्डगुडखण्डशर्कादिविकारयोग्यत्वात् । इत्यादिद्रव्यसंयोगविकारिद्रव्यं करम्बादिकं, करंवकी हि प्रथमे दिने मधुरः सन् द्वितीया-
दिदिनेषु कोथाम्लादिकं विकारं भजते । तथा द्वित्र्यादिदिनसत्त्वानि नवनीतमस्तुतक्रादीन्यपि कोथाम्लादिरूपविकारभाजित्वाद्दि-
कारीणि । अविकारिद्रव्यं च घृतगुडादिकं प्रकृतेरन्यथाभावरूपस्य विकारस्याभावात् । तद्धि दुग्धेश्वरसादिकं सत्कर्त्ता स्वयोगेन
दधिककृत्वादिविकारैस्तत्तद्विकारं चानीतं यावद्घृतगुडादि स्थित्वा स्थितं, परतोऽपि विकारो नास्तीत्यविकार्युच्यते । तदत्र परम्परश-
ब्दवाच्यं सर्वं विकारिद्रव्यं क्षीरादिकमनन्तरशब्दवाच्यं चाविकारिद्रव्यं घृतादिकं विज्ञेयम् । अत एवोक्तम् 'स्वीराह परंपरं वयाहयरं'
ति । तत्र स्वीरं दुग्धं तदादिर्यस्यादिशब्दादिश्वरसादिद्रव्यग्रहस्तत्क्षीरादि 'परम्परं'ति दधिप्रक्षणकवक्त्रादिघृतगुडान्तपर्यायरूपावस्था

परम्परा परम्परः स च यस्यास्ति क्षीरादेस्तद्व्यादिपर्यायपरम्परान्वितत्वात् परम्परं भण्यते । इह च स्थापनया प्रस्तुतं ततः क्षीरा-
 दिविकारिद्रव्येषु परम्परस्थापना स्यादित्यर्थः । इह अक्षणकक्वावस्थाद्रव्ययोः स्थापनाय घृतगुडत्वेन क्रियमाणयोस्तेजस्कायादि-
 विराधनादाध्याकर्मदोषोऽपि स्यात् परमत्र नासौ विवक्षितः । एवमुत्तराणि । 'वयाह्वरं'ति घृतं सर्पिस्त्वदादिर्यस्य गुडादेस्तद्घृतादि,
 किमित्याह 'ह्वरं'ति द्वयोरुपात्तयोरेकस्यापेक्षया द्वितीयं प्रतियोगिवस्त्वितरद्रुच्यते । ततः परम्परानन्तरमिन्धुपाचत्वात् परम्पराव-
 स्त्वपेक्षया ह्वरदनन्तरमनन्तरशब्दाच्चयं भवतीत्यर्थः । तत्र न विद्यतेऽन्तरं विशेषो विशिष्टावस्थानं विकारापादनेन ततोऽपि परतो
 यस्य घृतगुडादेस्तदनन्तरम् । ततः स्थापनायाः प्रस्तुतत्वात् घृतगुडादिष्वविकारिद्रव्येष्वनन्तरस्थापनाऽपि स्यादित्यर्थः । इह च
 घृतगुडादेः सर्वस्य सामान्येनानन्तरशब्दाच्चयत्वेऽपि घृतगुडादिकमत्र यत् प्रथमादिदिनेषु प्रभूतेष्वप्येकस्वरूपमेव स्थापितं तदेव
 ब्राह्मम् । यत्तु दुग्धेक्षुरमादिस्थापनपरम्पराविकारेणागतं तद् घृतगुडाद्यापि तं ज्ञेयम् । ननु घृतगुडयोः सम्बन्धितानां पाश्चात्यपर्याया-
 न्तराणां योग्यं यद् दुग्धेक्षुरसादि यस्मिन् दिने स्थापितं तस्मिन्नेव जातावस्थान्तरं साधुना गृहीतं तस्य का वात्तस्थुच्यते । परम्पर-
 स्थापितयोनयत्वात्तदपि परम्परस्थापितमेव । तदेवं घृतगुडादेर्द्वेऽपि स्थापने दुग्धेक्षुरसादीनां तु परम्परस्थापनैव । कथं पुनः
 क्षीरादिद्रव्यपरम्परस्थापनाः सम्भवतीति चेदुच्यते । केनचित् साधुना कस्याश्चिद् गृहस्थयाः पार्श्वे याचितं दुग्धं । तथा च क्षणान्तरे
 दारयामीति प्रतिज्ञातम् । साधुना त्वन्यत्र लब्धम् । ततो दुग्धसम्पत्तौ स तयोक्तो, यथा गृहाणोदं दुग्धं तेनोक्तं अन्यस्मिन् गृहे
 मयाऽन्यल्लभ्यम् । किन्तु ग्लानादिकार्ये त्वदीयं दुग्धं ग्रहीष्ये एवमाकर्ण्य च सा ऋणभीतिव चिन्तयति यथा अद्य तावत् साधुर्न गृह्णाति
 दातव्यं चेत्तदस्मै अन्यथा साधुऋणं दुर्मोक्षमिह परत्र च भविष्यतीतश्च वितश्वरत्वादित्यमेव धर्तुं न शक्यते दुग्धं तत इदं दधि कृत्वा

श्वो दातास्मीत्येवं चिन्तय स्थापयति क्षीरम् । ततो द्वितीये दिने दधि दीयमानं साधुना नेष्टम् । ततो ब्रक्षणतक्रादितया कृत्वा स्थापयतीत्येवं परम्परस्थापनासम्भवः । एवमिशुरसादिष्वपि बाध्यम् । इदं चात्मार्षितं सत् सर्वपर्यायापन्नमपि शुद्ध्यतीत्याज्ञा । नवरं ब्रक्षणघृते क्रियमाणेऽग्निविराधनाकृत आधकर्मदोषोऽपि स्यात्तेन चात्मार्षितमपि तत्र शुद्ध्यतीति । एतदनुसारेण घृताधन-
न्तरस्थापनासम्भवोऽपि बाध्यः । तथा 'द्ववडिद् जाव चिरं'ति द्रव्यस्य घृतगुहादेः साधुदानबुद्ध्या स्थापितस्य स्थितिर्विवक्षितप-
र्ययेणावस्थानं स्वरूपाप्रच्युतिर्द्रव्यस्थितिस्तं यावन्मर्यादीकृत्य चिरस्थापितं स्यादेतच्चोत्कृष्टतो देशोनामपि पूर्वकोटिं यावत् सम्भव-
तीति । तथाहि किल पूर्वकोट्यायुषा अष्टवर्षिकेण साधुना पूर्वकोट्यायुष्का काचिद् गृहस्थी घृतं याचित्वा । तयोक्तं क्षणान्तरे दास्या-
मीत्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण यावत्साधोरायुस्तावत्स्थापयित्वा घृतं मृते त्वन्यत्रोपयुक्तमिति गता स्थापना । तथा दधितक्रकरं वक्रादेश-
विनश्चरस्यैकद्वयादिदिनमाना स्थितिस्तावच्च चिरस्थापनात्वं तदूर्ध्वं कोथाद्यापत्तौ बहिरुद्भवादिना स्थापनाया एवाभाव इति ।
अधुना अचिरस्थापनामाह 'अचिरं ति घरंतरं'ति, इह पङ्क्तिस्थानां भिक्षाग्रहणविषयाणां त्रयाणां मध्याद्यस्य गृहद्वारे भिक्षार्थं साधुस-
ङ्घाटक आस्ते तस्य भिक्षागृहद्वयस्य च द्वितीयसाधोर्दृष्टिगोचरस्य यदन्तरं व्यवधानं तन्निगृहान्तरं, तत्र यदशनादि तदपि, तथा
ततस्त्रिगृहान्तरं यदशनादि, तत 'अचिरं'ति अचिरस्थापितं स्यादिति । अयमर्थो यावता कालेन गृहत्रयान्वराहायको हस्तव्यवस्थितभक्तो
ग्राहकसाधुमपीपमाणच्छति तावन्तं कालं यदशनादि साधुदानाय दायककरव्यवस्थितं वर्तते तद्यदि तदा लब्धं तदा इति स्तोत्रका-
लविषयत्वादचिरस्थापनावत्तस्यादेतच्च प्रज्ञापनामात्रेणैवाचिरस्थापनोच्यते न तु परिहार्यतया अत एवाह 'कप्यं'ति कल्प्यं ग्राह्यं
स्यादाचरितत्वाद् गृहत्रयविषयाचीर्णभ्यहृतवत् । अथास्येत्वरस्थापितस्य गृहत्रयविषयाभ्याहृतस्य च वक्ष्यमाणस्य तुल्यलक्षणत्वात्

कः प्रतिविलेपः ? उच्यते, इह कालविवक्षा तत्र तु गृहत्रयापान्तरालक्षणक्षेत्रविवक्षेति विशेषः अनेन च त्रिगृहान्तरस्याशनादेरचिर-
स्यापनान्तरभणनेन गृहत्रयात् परतश्चतुर्थगृहादिषु यदुत्थिष्य दात्र्या हस्ते व्यवस्थापितं साधुदानायाशनादि तच्चिरकालं दायककर-
व्यवस्थितत्वाच्चिरस्थापना स्यादिति सामर्थ्यादुक्तं भवति । चतुर्थीदिषु हि गृहेषु गुणपदुपयोगो दातुं न शक्यते किं तर्हि क्रमेण,
तेन चिरः कालो लगति इति चिरस्थापना भवतीति गाथार्थः ॥३९॥

उक्तं स्थापनाद्वारमथ प्राश्रुतिकद्वारमाह—

वायरसुहुमुस्सकणमोस्सकणमिइ दुहह पाहुडिया । परओकरणुस्सकणमोस्सकणमारओ करणं ॥४०॥

व्याख्या—वादरं वाद्वारमभविषयतया स्थूलं तथा सूक्ष्मं सूक्ष्मारमभविषयतया श्लक्ष्णं अनयोः समाहारद्वन्द्वे विभक्ति-
लोपाद् वादरसूक्ष्ममिति दृश्यं । किं तदित्याह उत्प्लव्कणं वक्ष्यमाणशब्दार्थं तथा अवप्लव्कणं वक्ष्यमाणार्थमेव चः समुच्चयार्थो
लुप्तो दृश्यः । वादरसूक्ष्ममित्यनुवृत्तिरितिरूपप्रदर्शने । इत्येवं वादरोत्प्लव्कणावप्लव्कणयोगाद्वादरा । सूक्ष्मोत्प्लव्कणावप्लव्कणयो-
गाच्च सूक्ष्मेति, द्विधा द्विभेदा, इह—प्रवचने । उद्गमादिषु मध्ये प्राश्रुतिका उक्तवशब्दार्था भवतीति शेषः । अधुनोत्प्लव्कणं व्याख्या-
तुमाह—‘परओ’ इत्यादि, तत्रोदिति परतोऽग्रतः स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः, प्लव्कणमित्यारमभस्य करणं नयनमुत्प्लव्कणमुच्यते उत्स-
र्पणमित्यर्थः । तथा अव इति आरतोऽर्वाक् स्वयोगप्रवृत्तिकालावधेः प्लव्कणमित्यारमभस्य करणं नयनं साध्वर्थमवप्लव्कणमुच्यते अवस-
र्पणमित्यर्थः । तत्र गृही यथोत्प्लव्कणरूपां वादरप्रश्रुतिकां करोति तथोच्यते । इह केनापि गृहिणा पुत्रपुत्रिकादेः परिणयनलज्जनिदिनं
उयोतिष्काद्व्यवस्थापितं तच्च यतिजने तद्दिनसमयेऽनायात एव भवति अथ च कियन्निर्दिनैः साधवोऽप्याजिगमिषवः स्वविहारक्रमेण

पिण्ड-
विशुद्ध-
क्षेत्रद्वीया
दृतिः

॥३४॥

तत्र स्थाने वर्तन्ते । स च गृही चिन्तयति विवाहदिनं यत्यागमादर्वाक्, निवृत्ते च विवाहे समागतानां किं मया करिष्यते । तदे-
वाशनादिकं सफलं यत्सुपात्रेषु विनियोगं च यत्येवं च पुण्यमुपाजितं च स्यात् कल्याणं च सम्पद्यते । इत्येवं विचिन्त्य लग्नदिनं
परतो यत्यागमनप्रस्तावेऽपराज्योतिषिकानियमयति ततः समागतैः सद्भिः सहृदीं कर्तुमारभते, येन भक्तपानादिकं प्रयच्छा-
सीति । अत्र च विवाहलग्नदिनस्यार्वाक्वर्तिनो यत् परतो नयनं तत्र यदशनादिप्राभुतिकामिक्षा सोऽवकणवाद्रप्राभुतिका । द्वितीय-
वाद्रप्राभुतिका त्वेवं सम्भवति । यथा केनापि श्रावकेण स्रग्पुत्रादेर्विवाहदिनं निश्चितमतश्च तदारतोऽपि यतिजनास्तत्रायातास्ततोऽसौ
मयाऽस्मै विपुलं विशिष्टं च भक्तपानं पुण्यार्थं कल्याणार्थं च दातव्यं तच्च प्रायो विवाहादावेव स्यात् । मरुपुत्रविवाहस्तु यतिजनेऽन्यत्र
विहृते भविष्यतीति विचिन्त्य यतिजने तत्रस्थे एव विवाहं व्यवस्थापयति । अत्र विवाहलग्नदिनस्य भविष्यत्कालभाविनो यद्वर्वाक्
यतिजनावस्थाप्रस्ताव एवानयनं, तत्र या प्राभुतिका साऽवकणवाद्रप्राभुतिकेति । एतां च द्विरुपामपि ऋजुरजानानः साधूनामपि
विदितत्वेन प्रकटामेव करोति, स हि न जानाति यदित्थं कृतं ज्ञाते साधवो न गृहीष्यन्तीति । अनृजुस्त्विदं न कल्पते यतीनामिति
जानाति परं मायया तथाकरोति पूर्वोक्तकारणाभ्यां यथा ते न जानन्ति । तत्र साधुभिरन्यतः कुतोऽपि ज्ञाते ऋजुना वा पुष्टेन यथा-
वस्थिते कथितेऽनेषणीयमिति ज्ञात्वा परिहरणीयमिति । क्षुद्रमोत्त्वकंणरूपा प्राभुतिका, यथा किल काचिद्गृहस्थी क्षत्रकर्तनादि-
व्यापारवती जनन्यादिका बालकेन रुदता भोजनं याच्यते यथा हे मातर्मह्यं भोजनं प्रयच्छेति । तत्र च प्रस्तावे पर्याप्तन्नगृहेषु
पर्यटन् यतिस्तथा दृष्टः । सा च तं दृष्ट्वा क्षत्रकर्तनादिलोभेन बालकं क्षह्वन्तं प्रत्यवादीत् मा पुत्र प्रलप, मा रोदीश्च त्वमिह मद्गेहे
नेहानुगेहक्रमेण विचरन् यतिराऽगमिष्यति तद्भिक्षादानापोत्थिता सती तवापि तत्समकालमेव भोजनं दास्यामीत्यतः प्रतीक्षस्व त्वं

कश्चित्कालं यावद्यतिरागच्छति । ततः सा साधावागते धर्मार्थश्रुत्याय बालकभोजनदानसमं यतीभिश्चादानं करोति । इह च यत्र क्षणे याचितं भोजनं तत्रैव तथा कर्तुमुचितस्य पुत्रभोजनदानस्य तदुल्लङ्घ्य भविष्यत्कालभाविना साधुभिक्षाकालदानेन समं यत्करणं तदुत्पन्नकरणम् । तत्र या प्राभृतिका सा दक्षमोत्पन्नकरणप्राभृतिका । तथा रूतग्रीणिकाकर्त्तनक्रियायां समाप्तायां जनन्या कर्तुमीहितस्य पुत्रभोजनदानस्य साधावागते यदसमाप्तायामपि तस्यामर्वाक् साधुभिक्षादानसममेव करणं तदत्रमर्पणम् । तत्र या प्राभृतिका सा दक्षमावज्जकरणप्राभृतिकेति । इयमपि द्विविधाप्यकल्प्या आरम्भदोषात् । तथाहि साध्वर्थश्रुतिथिता सती बालकस्यापि भोजनं दास्यति । तत्र च हस्तधावनादिनाऽऽकायाहुपमर्दः स्यात् कथं पुनरियं साधुना विज्ञायते, उच्यते, साधावागते तत्रापि दास्यामीति जननी जल्पन्ती शृणोति, साधावागते डिम्भो वा जननीं प्रति ब्रुवन् शृणोति किं नाद्याप्युत्तिष्ठस्यागतोऽसौ यतिर्यन्माहात्म्येनाहं भोजनं ग्रीप्रतरं लप्स्य इति । यद्दान्यः कश्चिद्बालकोऽस्मै साधवे भिक्षादानेन सह मह्यं जननी भोजनं दास्यतीति विचिन्त्य समीपे गत्वाऽऽलिकायां गृहीत्वा स्वहस्तेन नाधुं गृह्णाभेमृत्वमाकर्षति ततो यतिना किमिति मामाकर्षणादिना नयसीति पृष्टेऽसावज्ञतया कथयति भवद्भिक्षादानार्थमुत्थिता सती मह्यं जननी भोजनं दास्यतीति । एवं श्रुत्वा दक्षमप्राभृतिकां विज्ञाय तद्गृहं यतिर्न ब्रजतीति गाथार्थः ॥४०॥

उक्तं प्राभृतिकाद्वारमथ प्रादुक्करणद्वारं व्याख्यातुमाह—

पाउयरणं दुविदं पायडकरणं पयासकरणं च । सतिमिरघरे पयडणं समणट्टा जमसणार्इणं ॥४१॥

व्याख्या—प्रादुक्करणमुक्तशब्दार्थं द्विविधं द्विधा स्यादिति शेषः । यथा प्रकटकरणं वक्ष्यमाणं, इह 'पायडं'ति प्राकृतत्वात्

पिण्ड-
विशुद्ध-
अंद्रक्षरीया
शक्तिः

॥३५॥

प्रज्ञाब्दस्य दीर्घता, तथा प्रकाशकरणं वक्ष्यमाणम् । चः समुच्चये भेदतया निरूप्य अशुना विषयकथनपुरस्सरं प्रादुक्करणस्य द्विरूप-
स्यापि सामान्येन लक्षणमाह । 'सतिमिरधरे' इत्यादि सतिमिरगुहेऽन्धकारोपेते वेश्मनि वक्ष्यमाणन्यायेन द्वाभ्यामपि प्रादुक्करणप्र-
काराभ्यां श्रमणार्थं यतिनिमित्तं । साधवो हि सान्धकारे गुहेऽचक्षुर्विषयत्वाद्भिज्ञां न गृह्णन्तीत्यतस्तेषां भिक्षाग्रहणनिमित्तमित्यर्थो
यदज्ञानादीनां भक्तपानप्रभृतिकानां वस्तूनां प्रकटनं प्रकाशनं सप्रकाशतया विधानमिति यावत् गुहिणा क्रियते तत्प्रादुक्करणं भण्यते
प्रादुःशब्दस्य प्रकाशार्थत्वादिति गाथार्थः ॥४१॥

अथ प्रकटकरणप्रकाशकरणे व्याख्यानवत्त्वाह ।

पायडकरणं बहियाकरणं, देयस्स अहव चुल्लीए । वीयं मणिदीवगवक्ख कुड्डच्छिड्डाडकरणेण ॥४२॥

व्याख्या-प्रच्छन्नस्य सतः प्रकटस्य सप्रकाशस्य करणं विधानं प्रकटकरणं तदभिधीयते । तत् किमित्याह । बहिस्तात्करणं पूर्व-
निष्पन्नस्य मोचनेन अभिनवस्योत्पादनेन वा, गुहाभ्यन्तराद्बहिर्विधानमित्यर्थः । कस्येत्याह । देयस्य दातव्यस्य अज्ञानादेर्वस्तुनः ।
अथवेति विकल्पे चुल्ल्या अधिश्रयण्याः । अयमत्र भावार्थः । इहान्धकारव्यवस्थितं भक्तादि यतयोऽचक्षुर्विषयत्वात् गुहीभ्यन्तीति
विचिन्त्य यद्गुहमध्यवर्तिन्यां चुल्ल्यां खगुहार्थं राद्धं भक्तादि वर्तते तद्बहिवर्तिन्यां पूर्वमेव स्वार्थनिष्पन्नायां चुल्ल्यां चुल्लिव्यति
रिक्तान्यप्रदेशे वा सप्रकाशे आनीय मुञ्चति येन गृह्णन्ति । यद्वा तद्बहिर्यचुल्लिद्वयसद्भावे गुहान्तवर्तिनीं परित्यज्य गुहाद्बहिर्वर्ति-
न्यामेव शुद्धायां चुल्ल्यां साधूपकृतये आहारस्य प्रकटनाय प्रथमत एव स्वार्थं राध्नोति, इत्येवं देयस्य पूर्वनिष्पन्नमोचनेनाभि-
नवस्योत्पादनेन वा बहिस्तात्करणमिति । एवं चुल्ल्या अपि द्विधा बहिस्तात्करणसम्भवो वाच्यः, यथा धर्मश्रद्धान्विता दानप्रियत्वेन

काचिद् गृहस्थी चिन्तयति यदुत यद् यस्यां चुल्लथां राध्यते भक्तं प्राप्तु तस्या एव पार्श्वे मुख्यते तच्च गृहमध्यवर्त्तिन्यां चुल्लथां
 राढं तत्पार्श्व एव स्यात् । तस्मिंश्च साधुभ्यो दीयमानेऽन्तरालेऽन्धकारः स्यात्तत्र च व्यवस्थितं भक्ताद्येते न गृहीष्यन्तीति सा
 स्वार्थनिष्पन्नां चुल्लो सञ्चारिणीं गृहान्तर्वर्त्तिनीं माध्व्यमाहारस्य प्रकटनाय बहिरानीय मुञ्चति । नूतना वा स्वार्थं साध्वर्थं वा बहिः
 करोति । तत्रैव च प्रतिदिनं स्वार्थं रन्धयति । इह च बहिःकृतचुल्लथः शुद्धा आधाकर्मिकयश्च स्युः । तत्र यदि शुद्धास्तदा प्रकटकरण-
 संज्ञितप्रादुर्भरणलक्षण एव दीपः स्यान्न पूर्तत्वं, यदा त्वभिनवाऽऽधाकर्मचुल्लथां राध्नोति तदीपकरणपूर्तिदीपः प्रकटनदीपश्चेति दीपद्वयं
 स्यात् नवरं चुल्लथाः पृथक्कृते भक्ते पूतित्वमुत्तरति परं प्रकटनदीपेण न कल्पते । इह पूतित्वं प्रासङ्गिकमेवोक्तम् । प्रकटनदीपेनैवान्न
 प्रकृतमिति । अथ किमित्यसावाहारो न कल्पते, उच्यते स्वयोगेन प्रवृत्तोऽप्याऽऽहारपाकः साध्वर्थं बहिःकृतस्तत्र च पृथिव्याद्युपमर्द्धार-
 म्भदोष इति । कथं पुनरसौ दीपः साधुना ज्ञायते, उच्यते क्वचिद्भार्मिकगृहेऽन्धकारे एव राध्यमानं पूर्वं दृष्ट्वा पश्चात्तेनैव बहिस्ता-
 दिति किञ्चित्सञ्ज्ञाताशङ्केन किमर्थमयमाहारोऽद्य गृहस्य बहिस्ताद्राद् इत्यादि प्रश्ने कृते ऋजुतया भवदर्थमिति यथाकथनतः पूर्व-
 मन्धकारेऽकल्प्यमासीदधुना सप्रकाशे राढं कल्प्यम्, गृह्यतामिति दात्रीवचनश्रवणतो वा विज्ञाय दीपं तदशनादि न गृह्णाति । यदा
 तु माध्वर्ममभ्यन्तराद्बहिः चुल्लो मुक्त्वा राद्धा चैवविधोऽभिप्रायो दात्र्या विस्फुरति यथा गृहान्तर्मक्षिका घर्मो वाऽन्धकारो वा पाक-
 स्थानाद्भोजनस्थानं वा दूरवर्त्ति, गृहस्य बहिस्ताच्च शीतलं सप्रकाशं पाकस्थानाद्भोजनस्थानं चासन्नमत इदं स्वयमत्रैव भोक्ष्यत इति ।
 तदित्यमात्मार्षितं कल्पत इति । तथा 'वीर्यं' ति द्वितीयं प्रकाशकरणलक्षणं प्रादुर्करणं स्यादिति शेषः । केनेत्याह मणिमणिपिकयं
 तेजस्वितरन्विशेषः, दीपोऽपिकलिकारूपः प्रदीपः । गवाक्षो मित्यां जालिकारूपः प्रतीतः । तथा कुड्यस्य भित्तेः छिद्रं रन्ध्रं तदादि-

र्यस्य वस्तुनः, आदिशब्दाद् गृहाच्छादनापनयनापरद्वारकरणं पूर्वकृतद्वारबृहत्करणदेः परिग्रहस्ततः कुड्याछिद्रादि, ततो मणिश्च दीपश्च गवाक्षश्च कुड्याछिद्रादि च मणिदीपगवाक्षकुड्याछिद्रादि तेषां करणं केनापि रूपेण विधानं तेन । अयमर्थः कश्चिद्विवेकिदायको मन्द-प्रकाशगृहमध्यस्थस्थानस्थितस्यैव देयद्रव्यस्य प्रकटनाय, तमिश्रादेशे साधुभिश्चाशुद्ध्यर्थं मणिं भास्वरं व्यवस्थापयति, अग्निप्रदीपो वा प्रकाशाय कुरुते, गवाक्षं वा विधत्ते, कुड्याछिद्रादि वा विदधातीत्यं यत्प्रकाशकरणं करोति, तत्प्रकाशकरणलक्षणं प्रादुष्करणं भण्यते । तदिदंमपि लब्ध आहारो न कल्पते, प्रवृत्त्या दोषात् । अयमपि च स्थानस्य आत्मार्षितस्मन् स्वयोगेन बहिर्निष्कासितो वा कल्पते । नवरं अग्निप्रदीपप्रकाशकरणदोषाशुद्धो न कल्पत एव तेजस्कायद्युतिस्पर्शसम्भवात् । परिज्ञानोपायादिकं चापि ऋजुगृहस्थकथनादिना जानातीत्यादिकं पूर्ववदान्वयमिति गाथार्थः ॥ ४२ ॥

उक्तं प्रादुष्करणद्वारमथ क्रीतद्वारं व्याचिख्यासुस्तत्स्वरूपं यथा तद्यावद्भेदं च स्यादित्येतदाह ।

किण्णं कीयं मुह्येणं चउह तं सपरद्ववभावोहिं । चुन्नाइकहाइधणाइभत्तमंखाइखेवहि ॥ ४३ ॥

व्याख्या—क्रीयते यत्तत्करणं, कर्मणि घृद्, क्रेयं वस्त्वित्यर्थस्तत् किमित्याह क्रीतमिति क्रीयतेस्साधनादि साध्वर्थमिति क्रीतं क्रीतारण्यं तदुच्यते इत्यर्थो यद्वा भावे घृद् निष्ठा प्रत्ययः, ततः क्रयणमन्यजनपार्श्वार्दशनादर्शहणं क्रीतं । ततः क्रयणयोगादशना-द्यापि क्रीतं, क्रीतार्थमुच्यत इत्यर्थः । केन क्रीयत इत्याह मूल्येन केतव्यवस्तुनो लाभकारकवस्तुना लोकप्रतीतेन, चतुर्द्धी चतुःप्रकारं, तत् क्रीतं स्यादिति शेषः यद्वा तदिति मूल्यं चतुर्द्धी चतुर्भिः प्रकारैर्वक्ष्यमाणैः स्यात्तद्योगात् भक्ताद्यापि चतुर्द्धेति व्याख्येयं । कथं पुनरिदं चतुर्द्धेत्याह 'सपरद्ववभावोहिं' ति तत्र स आत्मा यतिसत्को देहः परः साध्वपेक्षयाऽन्यो गृहस्थादिः ततः स्वश्च परश्च स्वपरौ

तवः स्वपरयोर्द्रव्यभावौ ताभ्यां स्वपरद्रव्यभावाभ्यामिति । एतेन द्वन्द्वात्परस्य पदस्य श्रूयमाणस्य प्रत्येकं व्याख्यानतः सम्य-
 न्धात् स्वद्रव्यक्रीतं स्वभावक्रीतं परद्रव्यक्रीतं परभावक्रीतमिति क्रीतभेदचतुष्टयं वक्ष्यमाणार्थमुक्तं । किंस्वरूपाभ्यामित्याह, 'तुत्राह'
 इत्यादि, इह चूर्णशब्देन निर्मात्यमुज्ज्वन्तादिश्रतिमरोपितं चूर्णरूपं पुष्पादिकमभिप्रेतं चूर्ण आदिर्यस्य स्वकीयद्रव्यसमूहस्य स
 चूर्णादिः । आदिशब्दात् पुटपाकादिगन्धमुखप्रक्षिप्तमनुजरूपपरावर्त्तादिकारिण्टिकाकर्पूरादिमिश्रितचन्दनबालपोतकवस्त्रादिपरिग्रहः ।
 'कहाह' सि कथा धर्मकथाकथनं धर्मदेशनाकरणमित्यर्थः । सा आदिर्यस्यात्सीयभावसमूहस्य स कथादिः । आदिशब्दात् पिण्डा-
 दिलोभेन प्रमाणोपन्यासकरणमासादिक्षपणविधानपरोपश्लोकनार्थकाव्यविरचनशीतोष्णाद्यातापनाऽऽदानादिपरिग्रहः । 'धणाह' सि
 धनमिह घटिताघटितरूपसुवर्णद्रव्यमरूपकर्म(पदि)कादिकमचेतनं ग्राह्यं, तदादिर्यस्य परद्रव्यसमुदायस्य स धनादिः । आदिशब्दात्
 सचिच्छमिश्रद्रव्यग्रहः । 'मंखाह' सि भक्तो भक्तिमान् मंखः केदारपट्टिकमुकतदुष्कृतफलवृक्षकचित्रफलकोपजीवी भिक्षुविशेष इति
 यावत् । भक्तश्चासौ मंखश्च स आदिर्यस्य भक्तिमत्तथाविजजननिवहस्य स भक्तमंखादिः । इह परभावस्य प्रस्तुतत्वात्, साध्वर्यमा-
 धाराद्युपमार्जना(र्गणां) संवलिता मंखादिसत्कविज्ञानरूपो भावोऽपि भक्तमंखशब्देनात्रोपचारादुक्तः । ततश्चूर्णादिश्च कथादिश्च धना-
 दिश्च भक्तमंखादिश्चेति ते तथा वै रूपं स्वरूपमात्सीयलक्षणं ययोः स्वपरसत्कयोर्द्रव्यभावयोस्तौ तथोक्तौ ताभ्यां चूर्णादिकथादिधना-
 दिभक्तमंखादिरूपाभ्यां । केचित्तु बहुवचनांततया व्याचक्षते । यथा द्रव्ये च भावौ च द्रव्यभावाः स्वपरयोर्द्रव्यभावाः स्वपरद्रव्य-
 भावास्तैः । किं स्वरूपैरित्याह । चूर्णादिकथादिधनादिभक्तमंखादयो रूपं येषां स्वपरद्रव्यभावानां ते तथा ते, शेषं प्राग्बत् । (१५००)
 अनेन च 'नाथोत्तरार्द्धेन क्रीतभेदचतुष्टयसत्का मूल्यरूपा द्रव्यभावा विशेषणतया अभिहिताः । तत्रात्मद्रव्यं चूर्णादि, आत्मभावः

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धाशरीया
श्रुतिः

॥३७॥

कथादि परद्रव्यं धनादिः परभावो भक्तमंस्त्वत्वादिरिति । तदयं प्राणुपाचक्रीतभेदचतुष्टयस्यार्थो, यथा(द्) आहारादिलिप्सया स्वकी-
येनात्मद्रव्येण चूर्णादिरूपेण गृहीणः(हिणा) प्रदत्तेन यदश्ननादि साधुना लभ्यते तदा द्रव्यक्रीतमात्मनोऽर्थीयात्मद्रव्येण चूर्णादिना अहं
क्रीतं साधुनोपाजितं भक्तादीति कृत्वा । अत्र चामी दोषा, यथा निर्माल्यादिग्रहणानन्तरं तस्य दैवयोगेन मांघे जाते साधुना अहं
भलानीकृत इत्यादिभलानजल्पनादिना शासनमालिन्यं स्यादथाग्रतो मन्दस्मन् निर्माल्यादि(ना)नीरोगः सम्पद्यते तथा चाटुकारित्वं
कृतं स्यात्तथा मन्दस्यौपधादिदानेन प्रणुस्य तु व्यापारादिप्रयोजकतया जीवाघातापत्तेः कर्मवन्धः स्यात् । तथाहाराद्यर्थमेव धर्म-
कथावादिक्षपकातापककविभिः स्वस्वधर्मकथादिलक्षणेनात्मभावेन विनायमानेन धर्मकथाद्याक्षिप्तचित्तेभ्यो लोकेभ्यो यदश्ननादिकं
लभ्यते तदात्मभावक्रीतं आत्मनोऽर्थीय भावेन धर्मकथादिना क्रीतमिति कृत्वा । अत्र च दोषाः स्वानुष्ठानफलगुताकरणप्रभृतयो
वाच्याः । तथा गृही सचित्तादिभेदेन द्रव्येण साध्वर्थं यदश्ननादि क्रीणाति तत्परद्रव्यक्रीतं साध्वर्थं परेण गृहस्थादिना द्रव्येण
धनादिसचित्तादिप्रकारान्यतरेण क्रीतमिति कृत्वा । पदकायविराधनादयो दोषाः प्रतीता एव । तथा परभावेन साधुभक्तमंस्त्वादि-
भिभुसक्तविज्ञानलक्षणेन पर्यायेण क्रीतं यद्भक्ताद्युपाजितं साध्वर्थं तत्परभावक्रीतं । अत्र वृद्धदृष्टान्तो यथा-

एवंमि नामे एषो धम्मपिओ मंस्वो होत्था, अन्नाया तस्स मिहेगदसे साहुपरिवारसंयु(ज्)या सुट्टियायरिया तत्थ वासारत्ते
ट्टिया । मंस्वो दाणरुद्धं पद्दिणं साहुणो भत्ताइच्छं(यं) देह ते य सेज्जातरपिंडो त्ति काउं जेण तेण उवाएण पडिसेहंति । तेण चित्तिंयं
जहा मम मेहे एए भत्ताइ न मेण्हंति अन्नेसिं पि मेहे जह एत्थ द्वाविस्सामि तओ लविस्सन्ति, ता वासारत्ते वित्ते कयरीए दिसाए तुब्भे
स्सन्ति तत्थ नत्तुण केणइ उवाएण द्वावेमि त्ति । वहु वासारत्ते नए ते पुट्ठा । जहा भयवं वासारत्ते वित्ते कयरीए दिसाए तुब्भे

विहरिस्सह । तेहिं अविगप्पेहिं कहियं जहा अमुगाए । तेण य विचे चेव वासारत्ते तीए दिसाए एंगमि गोडले गन्तूण केदारपडि-
विजाणो लोगो आवञ्जिओ । घयहुद्धाहयं दाउं पयट्ठो, तेण भणिओ जहा जया याएमि तया देज्जसु चि । ते य साहुणो वासारत्ते
विचे विहरन्ता तत्तेयगया तेण अलक्खावितेण पुव्वपडिसेहियं घयाहयं जाहउं एंगमि नेहे मेलिऊण मुक्कं । ते साहुणो निमंतिऊण
सुद्धंति पच्चयं उप्पाहय पडिहाहिया ।

इत्थमूर्जितमन्यदपि यदशनादि साधुना लभ्यते तत्परभावक्रीतमुच्यते । अत्र च परभावक्रीताख्योऽन्यतो गृहादानीतत्वाद-
न्याहुताख्यः, अवभाष्यावभाष्यैकत्रमुक्तत्वात् स्थापनाख्यश्च दोषः स्यादिति नाथार्थः ॥४३॥

उक्तं क्रीतद्वारमथापमित्यकद्वारमाह ।

समणठा उच्छिद्य, जं देयं देइ तमिह पामिच्चं । तं दुट्ठं जइभइणी, उच्चारियतेल्लनाएण ॥४४॥

व्याख्या—अमणार्थं साधुनिमित्तमुच्छिद्य पुनर्दस्याम्येतत्तवेत्यभिधाय कस्यापि पार्श्वद्वारे गृहीत्वा यद्देयं दातव्यं वस्तु,
एतेनाहारोपाधिशय्यालक्षणं वस्तु सर्वं स्वीचिष्यम् । नवरमत्राहारेणैव प्रकृतं, शेषं तु प्रसङ्गेनोपयोगित्वात् किञ्चिद्वक्ष्यते । ददाति
प्रयच्छति गृही श्रमणेभ्यस्तद्वस्तुवाहारादि । 'इह' प्रवचने, एषु वोद्गमादिदोषेषु मध्ये, 'पामिच्चं'ति अपमित्यकं पामित्यकं चोक्तशब्दार्थं
भण्यत इति शेषः । एतच्च लौकिकलोकोत्तरभेदाद् द्विभेदं स्यात् । तत्र लौकिकं पृथग्जनमवमितरच्च जिनशासनोद्भवं । तदिह
लौकिकेन प्रकृतं । तत्रानालापरादिदासत्वप्रभृतिसर्वजनपत्यक्षदोषसम्भवात् । इतरदुपरिष्टादुपयोगित्वादेव वयं दर्शयिष्यामोऽतो लौकि-
कमाश्रित्य सूत्रकारो निषेधं दर्शयन्नाह । तदपमित्यकाशनानि दुष्टं दाज्यादेर्दासत्वमवनादिदोषकृत् । दुष्टत्वाच्च यतीनामकल्प्यं ।

पिण्ड-

विशुद्ध-

अद्वयरीया

श्रुतिः

॥३८॥

केन दृष्टत्वमस्य ज्ञातमित्याह यतेः साधोर्भगिनी स्वसा, तथा उद्धारितं मूल्याभावादुद्धारके गृहीतं यद्वणिकृतैलं तस्य ज्ञातं दृष्टा-
न्वस्तेनेति । तच्चेदं—

एणमि नामे एगो कुडुंविओ होत्था, तस्स य बहवे पुत्ता । बहुयाओ धूयाओ भविंसु । अणया तत्थ समुद्घोसो णाम स्सरिणो
समानया । तेसिं सगासे धम्मं सोउं एगो तस्स कोडुंविंयस्स पुत्तो संजायतिव्वचरणपरिणामो पडिच्चो दिक्खं । कालेण य विन्नाया-
सेसकिरियाकलावो अहिज्जियसयलमुत्तथो विन्नायपरमत्थो गीयत्थो संजाओ । सो य अब्बाया कोह पव्वज्जं गिण्हिहिति गुरुणो
आपुच्छिऊण सयणदंसणत्थं नियसन्नायगगामे गओ । तत्थ बार्हि कोह पुट्ठो जहा अमुगस्स कोडुंविंयस्स पुत्तो हं, ता कोह एत्थ
अत्थि मम सयणो, तेण भणियं एगा तुज्झ भगिणी विहवा जीवह । सेसं सव्वं कालेण कवलियं, तउ तीसे णिहे पविट्ठो, सा य तं
सहोयराणगारं निज्जियदुज्जयवहरिमारं विहिउगच्छहमाहत्तवोदारं विसिट्ठणाणाह्मुणगणगारं दट्ठण अतीव हरिसिया । भत्तिबहु-
माणपुव्वं वंदिऊण पज्जुवासिऊण यं तत्तिमित्तं किंचि आहारपाणं काउं पयट्ठा । साहुणा य वारिया जहा पाणे कए अम्हाणं न
कप्पह । तीए च्चिन्तियं पाणं विणा वयतेल्लाहयं होह । तं च मम नेहे नत्थि चि मासे मासे दुगुणवुट्ठीए एगस्स सेट्ठिस्स सयासाउ
उच्छिन्नो एगो करिमो तेल्लस्स गहेऊण साहुणो होहओ । तेण सुट्ठो चि गहिउं जीमिओ । तीसे नियमाइयं दाउं विहारो कओ ।
तीसे तेल्लस्स असंपत्तीए अणेने वडया रिणे जाया । सेट्ठिणा सा भणिया जहा मे तेल्लं देहि उदाहु गीहदासी भवमुत्ति, तेल्लस्स
अभावाउ तस्स णिहे दासी जाया । कहवयवरिसेहिं पुणो वि सो साहु तत्थागओ गामपरिसाए कोह पुट्ठो जहा अमुगस्स कोडुंविंयस्स
अमुगा तणया आसि सा किं चिट्ठह नत्ता, तेण भणियं चिट्ठह परं अमुगस्स सेट्ठिणो णिहदासी जाया रोक्वन्ती चिट्ठह, सव्वो विल्ल-

वह्यरो कहिओ । तेण चिन्तियं हा दुहु जायं मम दोसेण सा बराही(ई) दासतं पत्ता । इहिं मोयामिति । सो भणिओ जहा तीसे तं कहेअहु जह सो तव भाया साहू समानओ चिह्नह भणह य मा रोवसु अचिरकालेण मेछावेससामि, तेण य तहेव तीए कहियं । साहू य एसो चंव तीए मेछावणोवाओ चित्तिऊण पढमं चंव भिक्खायरियाए तस्सेव सेट्टिस्स गिहे पविट्ठो । सेट्टिणी भिक्खादाणट्ठा हट्थे जलेण धोइउं लग्गा । साहुणा भणियं एवं अन्हं भिक्खा न सुज्झइ । समीवठिएण सेट्टिणा साहू पुठ्ठो जहा को एत्थ दोसो, साहुणा य जलविराहणाइदोसा कहिया सो य आउट्ठो भणह, जहा कत्थ तुम्हाणं वसही जेणाहं आगनुं धम्मं सुणेमि । साहुणा भणियं नत्थि । तओ तेण नियगेहे दिआ, पइदिणं धम्मं सुणेति, सम्मत्तमणुव्वयाणि य सेट्टिणा गहियाणि । तओ सो साहू अमुणेण एरिसो अभिगहो गहिओ जहा मए जावञ्जीवं पव्वञ्जं गिण्हन्तो नियपुत्तो वि न य धरियव्वो चि । एरिसयाइं कहाणयाइ सेट्टिणी कहइ । सेट्टिणा य एसो अभिगहो गहिओ । एत्थंतरे सेट्टिपुत्तो सा य साहुभणिणी पव्वञ्जाए उवट्टिया । सेट्टिणा विसञ्जियचि ।

ननु तस्या निर्वाणसाधिकायाः प्रवज्यायाः कारणमेतज्जातमिति विशेषतः साधुना तद्ग्राह्यमित्यायातं, नैवं, स्तोका एवंविधविज्ञानवन्तो भविष्यन्ति, तस्मादेतन्न ग्राह्यम् । एवं तावद्वृत्ततैलाद्याहारविषयापमित्यके दोषा दासत्वप्राप्त्यादयः स्युः । यदा तु वस्त्रपात्राद्युपकरणवसत्यादिविषयमापमित्यकं दाता कुर्याच्चदाऽऽहारापेक्षया वस्त्रादीनां बहुतममूल्यलभ्यत्वाद् दातुर्निगडादिनियन्त्रणयुतदासत्वभवनादयो गाढतरा विशेषतस्ते स्युः अतस्तदपि वज्यमिति । लोकोत्तरापमित्यकं चतुर्धा(द्विधा) । तत्रैकं कश्चित् साधुः कुतोऽपि साधोः सकाशात् कियद्दिनानि व्यापार्य पुनरिदमेव ते समर्पयिष्यामीत्युक्त्वा वस्त्रादि शृङ्गाति । द्वितीयं तु कश्चिदिदं निर्जरियज्यामि तत्त्वेतावद्दिनानामुपर्येतत्सदृशमपरं समर्पयिष्यामीत्युक्त्वा तद्वृत्ताति तद् द्विरुपमपि पुरुषजल्पनेन सादिरुपणाक(णादि)दोषसम्भ-

वादकल्पम् । तथाह्यधे वस्त्राद्यापमित्यके यदा मलिनीकृतं पाटितं वा जीर्णमायं वा कृतं समर्पयति चौरादिना यद्गृहीतं क्वचित् पतितं वा स्यात्तदा कलहादिसम्भवो द्वितीयवस्त्राद्यापमित्यके तु यदा स्वकीयवस्त्राद्यपेक्षयाऽन्यवस्त्रादि तद्ग्राहकसाधोः सकाशात् साधुमर्जयति, तदा तेन साधुना गृहीतवस्त्रादेः (साधोः)सकाशात् सुन्दरेऽपि तस्य समर्प्यमाने दुष्करशुचित्वात्तेन सहासौ कलहानालपादिकं कुर्यादिति । यदा तु दुष्प्रापं वस्त्रादिकं स्यादथ च कश्चित् साधुः सीदति तदा तस्यापरसाधुनाऽधिकतरसद्भावे मुधिकया सामान्येन तद्दानं कर्तव्यं न तु विवक्षया यदा तु स्वगृहो वा कुटिलयतिः स्यादलसो वा याज्याकष्टभयेन न प्रयच्छति मुधिकया तदाऽऽपमित्यकं क्रियते । नवरं तदपि वस्त्राद्यापमित्यकं साधुना न स्वीरितया विधेयं किन्तु गुरोरग्रतस्तत् स्थाप्यते । ततोऽसौ गुरुस्तर्धिनः साधोरर्पयतीति । एवं च कृते दायकग्राहकयोः कालान्तरेऽपि परस्परं कलहानालापादिकं न भवतीति गाथार्थः ॥४४॥

उक्तमाद्यद्वारागान्तवस्यार्पमित्यकद्वारं, अथ 'परियट्टिष् अभिहडे'त्यादि द्वितीयद्वारागार्थोपात्तं दशमं परिवर्त्तितद्वारमाह ।

पल्लटियं जं द्रव्यं, तद्भद्रद्रव्येहि देइ साहणं । तं परियट्टियमेत्थं, वणिदुग्गभइणीहि दिट्ठतो ॥४५॥
व्याख्या—परिवर्त्य विनिमयं विधाय यद्द्रव्यं भक्तादिकं परकीयं, काभ्यां परिवर्त्येत्याह, 'तदण्णाद्रव्येहि'ति तच्चान्यच्च तदन्ये ते च तद् द्रव्ये च तदन्यद्रव्ये, ताभ्यां तद्द्रव्येणान्यद्रव्येण चारमीयेनेत्यर्थः । तत्र तत्परिवर्त्तिनी यद्द्रव्यापेक्षया तज्जातीयं द्रव्य-वस्तु तद्द्रव्यं, तेन परिवर्त्तितम् । यथा साधुगौरवनिमित्तमात्मलाघवपरिहारार्थं वा कुथितवृत्तेन सुगन्धितवृत्तस्य ग्रहणमित्यादि । अन्यद्रव्यं तद्विपरीतं तेन परिवर्त्तितं यथा तैलेन घृतस्य ग्रहणमित्यादि । पूर्वकालस्य चोत्तरक्रियासव्यपेक्षया तदुत्तरक्रियामाह, ददाति प्रयच्छति, 'साहणं' ति साधुभ्यस्तददानादि । साध्वर्थाय कृत्तपरवर्त्त परिवर्त्तितमुच्यत इति शेषः । इदमपि लौकिकलोकोत्त-

रिक्मेदाद् द्विधा भवति । तत्र पूर्ववत् लोकोत्तरं पश्चादक्षयते लौकिकं च सद्यः प्रभूतापायहेतुत्वाद्विशेषतोः सुमुश्रुणा परिहार्यमिति
द्वयकारस्तदाश्रित्य प्रत्यपायदर्शनार्थं दृष्टान्तमाह । 'एतथं' ति अत्रैतस्मिन् परिवर्तिताशनादौ बाणिगद्विकस्य परस्परं ये भगिन्यो
स्वसारां वार्यां दृष्टान्तो निदर्शनं भणनीय इति शेषः । स चायं—

यसंतपुरं नाम नयरं आसि । तत्थ एगस्स सेट्ठिस्स खेमंकरो देवदत्तो य दुवे पुत्ता लच्छी दुहिया य । तत्थेवं अन्नस्स सेट्ठिस्स
धणदत्तो बंधुमती य दुवे डिग्गाणि । सव्वाणि जोव्वणं पत्ताणि । तत्थ खेमंकरो समियायरियाण सगासे पव्वइओ । देवदत्तेण
बन्धुमती, धणदत्तेण लच्छी परिणीया । इओ य धणदत्तो लच्छी य दरिदाणि जायाणि । तेसिं घरे कोइवक्करो, इयराणि ईसरणि,
तेसिं तु सालिक्करो विज्जइ । अन्नया सो खेमंकरसाहु नियविहारेण विहरंतो तत्थागओ । तेण चित्तिं य(ज)इ देवदत्तभाउणो गिहे
पविसिस्सामि ता लच्छी भणिणी अहं दालिदिणि चि खेमंकरेणवि परिभूयचि अद्धिइं काहिंति, अणुकंपाए तीए चेव गिहे पविट्ठो ।
भिक्षवावेलाए लच्छीए चित्तिं एक्कं भाया तहा साहु, अबं पाहुणओ सो, ममं घरे पुण कोइवक्करो रद्धो, ता कहं सो एयस्स दिज्जइ ।
सालिक्करो उण नरिय ता नियभाउजाइयाए बंधुमतीए सयासाउ कोइवक्करेण पल्लट्टिय सालिक्करं आणिय देमि तहेव कयं । इओ य
तंमि पत्थावे देवदत्तो भोयणत्थं गिहे आगओ बंधुमतीए पुट्ठो । जहा कोइवक्करं जेमिसि तेण य अविज्जायपरियट्ठणवुत्तंतेण चित्तिं,
जहा किवणत्तेणेण अणाए कोइवक्करो रद्धो चि कुविण्ण सा पिट्टिया । तीए भणिंयं, किं मं पिट्टिसि ? तुह चेव भणिणी कोइव-
क्करपरियट्ठणेण सालिक्करो नीउत्ति । धणदत्तो वि सगिहे भोयणत्थमुवविट्ठो, लच्छीए खेमंकरस्स दिज्जमाणो जो सालिक्करो
उव्वरिओ सो गउरवेण तस्स दिओ तेण सा पुट्ठा । कुओ अज्ज एसो ? तीए खेमंकरआगमणाइस्सव्वो वुत्तंतो कहियो । तओ तेण

पिण्ड-
विभुद्धे-
श्चद्वितीय-
वृत्तिः

॥४०॥

कुविण पावे ! अप्पणं पक्कमाणं कुरस्स रंथियं तु कीस न दिवं ? जं परधराउ आणयणेण मम लहुत्त उप्पाहयं ति भणमाणेण सा वि पिड्डिया । साहुणा य सव्वं नायं । निसाए पडिबोहियाणि पत्थावे पव्वाविंयाणि चि ।

इह हि देवदत्तस्य भगिनी लक्ष्मीर्नदत्तेन परिणीता दरिद्रा चासौ । धनदत्तस्य भगिनी बन्धुमती देवदत्तेन यतिआत्रा परिणीता इति । परस्परं वणिग्द्वयस्य भगिन्यौ वर्त्तते । दृष्टान्तेन सदोषत्वात् परिवर्त्तितं यतिभिर्न ग्राह्यं । य(त)था यच्छ्रमणः श्रमणेन सह वस्त्रादिपरिवर्त्तनं करोति तल्लोकोत्तरपरिवर्त्तनं । तदपि तद्व्यान्यद्वयविषयं दृष्टव्यमेतदपि दुष्टं कलहादिसम्भवात् । तथाहि लडिबदं त्वदीयं वस्त्रादि, मदीयं तु मानयुक्तमभूत्तथाऽतिप्रलम्बमिदं जीर्णप्रायं वा कर्कशस्पर्शं वा स्थूलद्वन्निष्पन्नत्वेन भारिकं वा, निष्ठु-
ष्फदन्तं (निष्ठुष्पकं-छिन्नं) वा, मलिनं वा, शीतरक्षणाक्षमं वा एतन्मदीयं तु नैवमासीदिति स्वयं ज्ञात्वाऽन्येन वैतद्दोषजालं सत्यमसत्यं वा ज्ञापितो दृष्टोऽहमिति विचिन्त्य कलहादि कुर्यात् । अपि च तद्वस्त्रादि यस्य सत्कं तन्न स्यात् तस्य प्रावरणादि कुर्वतो मान-
युक्तं स्यात् । द्वितीयसाधोश्च यत्सत्कं तत्तस्य न्यूनाधिकमानं, यद्वा यस्य दुर्बलमस्ति स बलिकं, यस्य तु बलिकमस्ति स दुर्बल-
मिच्छति तदा परिवर्त्तनं क्रियते, परं तदा तद्वस्त्रादि साधुभ्यां स्वं स्वं गुरोरग्रतो भोक्तव्यं, मुक्ते च स गुरुर्विनिमयेन द्वयोः साधोस्त-
त्समर्प्यत्यन्यथा साधुभ्यामेव परिवर्त्तने कृते परस्परमनालापकलहादिकं स्यादिति गाथार्थः ॥५५॥

उक्तं परिवर्त्तितद्वारमथाभ्याहृतद्वारं व्याचिख्यासुराह ।

गिहिणा सपरगामाह—आणियं अभिहडं जईणटा । तं बहुदोसं नेयं, पायडल्लाइवहुभेयं ॥४६॥

व्याख्या—गृहिणा गृहस्थेन, स्वश्च परश्च स्वपरी तौ च तौ तथा स्वग्रामः परग्रामश्चेत्यर्थः । तत्र साधोर्निवासः संनिवेशः

स्वग्रामः । एतद्विपरीतः परग्रामः तावादिरेयस्य स्वपरदेशकपाटकगृहादिस्थानविशेषरूपस्य तद्गतभेदसमूहस्य स तथा तस्मात्, प्राक्-
 तत्यादयः पञ्चम्येकवचनलोपात् स्वपरग्रामादेरिति दृश्यं । 'आदिशब्दः प्रत्येकं सम्बध्यते'(इति) व्याख्यानात् स्वग्रामादेः परग्रा-
 मादेश्वेत्यर्थः । आदिशब्द उभयथापि स्वगतानेकभेदस्रचको द्रष्टव्यः । ते च भेदाः प्रकटछन्नादयो गायत्राचतुर्थपादेन स्रक्कृतव
 विशेषणतया स्रचित्ता इति तत्रैवाभिधास्यन्ते । आनीतमिति किञ्चित्स्थानं प्रापितं यदशनादीति प्रक्रमः । यतीनामर्थय साधूनां
 प्रतिलम्भनानिमित्तं । यत्तदीर्नित्ययोगात्तदशनाद्याभिहतं पूर्वोक्तशब्दार्थं भण्यत इति शेषः । तत् स्वपरग्रामाद्याभिहतं अशनादि, बहवः
 प्रचुरा दीपाः संयमात्मविराधनादयो दूयणानि वक्ष्यमाणा यत्र तद्बहुदोषं ज्ञातव्यं । तथा तत् प्रकटं तद्ग्राहकसाधुशेषजनभ्यां
 विदितस्वरूपं, तथा बहिरन्यथा जलितत्वेन तद्ग्राहकसाधुना लोकेन च यदलक्षितदातृदानपरिणामं वस्तु तच्छन्नं । कोऽर्थो यथा-
 ऽन्यो न कश्चिज्ज्ञानाति तथा यदाऽनीतं तच्छन्नमिति । ततः प्रकटं च छन्नं च प्रकटछन्ने, ते आदिरेयां अनाचीर्णाचीर्णादिभेदानां
 ते प्रकटछन्नादयस्ते बहवो भेदा विशेषा यस्याभ्याहृतस्य तत्तथा । अयमत्र भावार्थः । इहादावनाचीर्णाचीर्णभेदात् सामान्येन
 द्विधाऽभ्याहृतं । तत्रानाचीर्णं, यस्य ग्रहणं गीतार्थेर्नाऽऽचस्ति तदपि द्विधा स्वग्रामपरग्रामभेदात् । स्वग्रामाभ्याहृतमपि वाटकसाहि-
 निवेशनगृहादिभ्यः पङ्क्तिस्थितगृहत्रयात् परतश्चतुर्थगृहादेर्वा आनीतं स्यात् । तत्र वाटको ग्रामादेर्व्यवच्छिन्नः संनिवेशः । साही
 ग्रामगृहाणामेकपाटी । निवेशनमेकनिक्रमणप्रवेशानि ज्ञादीनि गृहाणि । गृहं केवलमन्दिरमिति । एतच्च प्रकटछन्नतया द्विधा
 स्यात् । तत्र प्रकटं स्वग्रामाभ्याहृतमित्थं स्यात् । यथा कश्चित् साधुर्भिक्षामटन् क्वापि गृहे प्रविष्टस्तच्च तदा बहिर्निर्गतमानुषत्वेन शून्यं
 दात्री वा तदा सुप्ताऽथुत्, साधुर्भिक्षाप्रस्तावे राद्धं वा नासीत्, साधोर्वा तत्र विहृत्य निर्गतात् (गतस्य पश्चात्) प्राधूर्णकस्वज-

नादिभोज्यं जातं लाहणकं वाऽऽयातमित्येतैः कारणैः काचिद् गृहस्थी स्थालीतलिकाकरोटकादिभाजने कृत्वा भक्तादि साधोरूपा-
श्रयमानयति । ततः किं त्वयेदमजानीतमिति साधुना पृष्ठे सोपाश्रये भक्ताद्यानयनप्रयोजनं कथयति । यथा यदा त्वं मदीये गृहे भि-
क्षार्थं गतस्तदा शून्यं गृहमासीदित्यादीति । तस्मादिदं मयाऽऽनीतं त्वं गृहाणेति जल्पति । तदिदं प्रकटं स्वग्रामाभ्याहृतं । प्रच्छन्नं
च तदित्थं स्याद्यथा काचित्साधोः प्रतिलाभनाय प्रहेणकमिषेणोपाश्रये लङ्घकाद्यानीय तत्संमुखमेवं वदति यथा मया आतृगृहादौ
संखड्यां वा गतया प्रहेलकमिदं लङ्घकादि लब्धं । यद्वा स्वगृहानीतं प्रहेणकं स्वजनानां गृहे मया तैश्चदं रोषादिना न गृहीतं । संप्रति
तु भवद्वन्द्वनार्थमिहायाताऽस्मि ततः किमनेन गृहं नीतेन त्वमेवेदं गृहाणेत्येवं भणनपूर्वकं, तथाभ्याहृतशङ्कारक्षणार्थं स्वगृहाभिमुखं
दत्तकतिचित्क्रमा, तद्गृहीतवत्सा, भूयोऽपि तद्वानाय साध्वभिमुखमागता सती तत् साधवे ददाति । यद्वा मायया काचिद्भ्याहृतं
मानीय साधोः शृण्वतो वसतिप्रत्यासन्नां शय्यातरीं प्रति साधुसमीपगृहवर्तिनीं प्रतिवेशिनीं वा प्रति गृहाणेदमिति वदति । तथा च
पूर्वगृहीतसङ्केतया मातृस्थानेन सा निषिध्यते, यथा त्वयाप्यमुकत्र दिने मदीयं प्रहेणकं न गृहीतमित्यहमपि त्वदीयं न गृहीष्ये
इति । ततो लाहणकनेत्री किञ्चिद् परुषं प्रत्युत्तरं ददाति, ततो द्वितीयाऽपि पुनः किञ्चिज्जल्पतीत्येवं परस्परमलीककलहे सति रोषवती-
सम्भूय तद्गृहीत्वा स्वस्थानाभिमुखं चलति । ततो भूयोऽपि परावृत्य साधूणाश्रयं प्रविशत्यभिबन्ध च साधुं वदति । यथेदं नानया
गृहीतं तथा त्वयापि श्रुतमिति त्वमेवेदं गृहाण इत्युक्त्वा साधवे तत्प्रयच्छति, इत्येवं प्रच्छन्नं स्वग्रामाभ्याहृतं भवति । तत्र स्वदेशः
साधोर्निवासमण्डलस्तस्मिन् । परग्रामः साधोरनिवाससंनिवेशस्तस्माद्भ्याहृतमानीतं तत् । तथा परदेशः साधोरनिवासमण्डलस्तस्मिन् ।
परग्रामः पूर्वोक्तस्तस्माद्भ्याहृतमानीतं तत्तथा । एतत्सर्वमप्यभ्याहृतं सामान्यतो द्विधा, नद्यादिमार्गरूपेण जल्पयेत्, पृथ्वीमार्गरू-

पेण स्थलपथेन च । जलपथेनापि नौवप्यक(तपक)तुम्बकयाह्लादिभिर्जङ्घाभ्यां वाऽभ्याहृतं स्यात् । स्थलपथेनापि स्कन्धेन कापोत्पा-
मस्तकेन करादिना स्थाल्यादिना वा भाजनेन गर्त्तीगर्दभादिना वाहनेनाभ्याहृतं स्यादत्र च जलपथस्थलपथाभ्याहृते द्विविधेऽपि
संयमात्मप्रवचनविराधनास्तिवस्तुः स्युः । तत्राद्या, द्विविधेऽपि चंक्रमणादिना पृथ्वीकायादिव्यापादना स्यात् । आत्मविराधना त्वाद्य-
(त्वस्त्वाद्ये) पादादिभिरलभ्यमानाधोऽभूभागे नद्यादिजले प्रभूतपङ्के निमज्जनभावात्, ग्राहमकरमत्स्यकच्छपपादवंचकतनुकादिभ्य-
स्त्वहंशाद्यपायसद्भावाच्च स्यात् । स्थलपथाभ्याहृते च कण्टकाहिस्तेनव्याघ्रादिश्चापदेभ्यो वधादिरूपापायसद्भावात्, उवराहुत्पादक-
परिश्रमादिभावाच्च स्यात् । प्रवचनविराधना तु प्रवचनमालिन्यजनकजनभाषणादिना स्वयमभ्युह्ला इति । एवं भेदविशिष्टं प्रकटपर-
ग्रामाभ्याहृतं भवति तथाहि यदा यतिजनरहिते ग्रामे श्रावकः कश्चिद् विवाहादौ जाते प्रभूतमशनगुह्वरितं दृष्ट्वा विचिन्त्य च
यथेतद्यतिभ्यो दीयते तदा महते पुण्याय स्यादिति भक्तिव्रततो यत्र यतयस्तत्र तन्वीत्वा तथा कथञ्चिद् गोपनं विधाय तेभ्यो
दद्याद्यथा ते न जानन्त्यभ्याहृतमिदमिति । तदा तस्य(त्) ह्यपराग्रामाभ्याहृतं भवति । अत्रार्वयानकं यथा-

धक्कउरं नाम गामो आसि । तत्थ य एगंमि कुड्डंवे बहवे सावया बहुयाओ य सावियाओ चिट्ठंति, अन्नया य तेसिं निहे विवाहो
जाओ वित्तो य । तत्थ पउरं कूलहड्डगाहयं उव्वरियं । तेहिं चिन्तियं, जहा जइ एयं साह दिज्जइ ता महापुन्नं भवइ । तत्तो य
साहणो दूरे चिट्ठंति अहवा पच्चासन्ना परं अंतरे नई तो आउकाय विराहणाभयेण नागमिस्सन्ति, आगया वि पउरकूराह अवलोयणेण
आहाकम्मसंकाए न गिण्हस्सन्ति चि, पच्छन्नं जत्थ गामे साहुणो चिट्ठन्ति तत्थ कूलहड्डगाहयं गहिऊण सव्वे सावया सावियाओ
य आगया । तेहिं चिन्तियं जइ साहुणं चेव हक्कारिऊण देमो तो असुद्ध चि आसंक्रिय ते न गिण्हस्सन्ति, ता बंभुणाइणं किंपि

दिञ्जत तं पुण जह अन्नत्थ देवो तो साहुणो न पेच्छिस्सन्ति चि चित्तिय जंमि साहुणो उच्चाराहकज्जे निगच्छन्ता पेच्छन्ति तंमि
ठाणे एयस्स जक्खदैवउल्लस्स बाहि बंभणार्हणं थोवं दाणं दाडमारद्धं । तथो उच्चाराहकज्जे निगया केइ साहुणो तं दिज्जमाणं दट्ठण
सुद्धं ति काउं तत्थागया पउरं लद्धं । तेहिं सेससाहुण कहियं ते वि गया तेसि एणे पउरं कूराइयं देति, अन्ने आहडसंकारक्खणत्थं
साहङ्गणेण कम्मकरं वारिंति, जाव ते तं गहिऊण नियट्ठणे गया । तत्थ नवकारसहिया सुत्ता, अज्जिजवंता पुरिमिहियाहणो य
पडिवालंति पोरिसिया भुंजन्ता चिट्ठन्ति । एत्थंतेरे तेहिं सावगार्हहिं चित्तियं । एहिं साहुणो भत्तं सुत्ता भविससन्ति चि, वंदिय
नियट्ठणे गच्छामोत्ति समहीए पदरे साहुवसहीए आगया । निसीहियाइसन्वा सावयकिरिया कया, साहहि पक्वभिन्नाया, नायं
च जहा सावएहि हुन्तेहि एएहिं महेसरूवाट्टिएहिं अम्हं दाणं दिवं । ता आहडं एयं । तत्थ जेहिं भुत्तं तेहिं भुत्तं जे भुंजिउकामा
आसि तेहिं न भुत्तं भुंजंतेहिं पुण जे केवला उक्खितता ते भायणे वेव निक्खितता । सुहपक्खितं तु पासट्टियखेलए पक्खितं तओ
सव्वं परिट्ठवियं । सावया सावियाओ य स्वाभिउं गया । साहुणो य जेहिं पडिपुत्तं थोवं वा भुत्तं ते वि सुद्धा असहभावत्ति काउं ति ।
तदेवमभ्याहृतं यतीनां ग्रहीतुं भोक्तुं वा जिनैर्निषिद्धमिति तत् परिहार्यमिति गाथार्थः ॥४६॥

उक्तमनाचीर्णाभ्याहृतं समेदमधुना आचीर्णाभ्याहृतमाह ।

आइन्नं तुकोसं हत्थसयंतो घरेउ तित्ति तहिं । एगत्थ भिक्खवाही बीओ दुसु कुणइ उवओगं ॥४७॥
व्याख्या—आचीर्णं गीतार्थसाधुभिर्ग्रहणे आचरितं अभ्याहृतं पुनः क्षेत्रापेक्षया गृहापेक्षया च द्विधा स्यात् । क्षेत्रापेक्षयाप्यु-
त्कृष्टमध्यमजघन्यभेदाच्चिविधम् । तत्रोत्कृष्टभणनेन जघन्यमप्युक्तप्रायमिति विचिन्त्योत्कृष्टं मध्यमं चैकवाक्येन । तत्र क्षेत्रापेक्षया

तावदाह 'उक्तोसं हृत्थसयंतो' चि इह च प्राकृतत्वादन्तशब्दस्य अन्तःशब्दस्य च, निर्देशस्य च समानत्वात्, उत्कृष्टं प्रत्यन्त-
 शब्दो मध्यमं चाश्रित्यान्तःशब्दो दृश्यः । ततश्चोत्कृष्टं महत् क्षेत्रविषयमभ्याहृतमाचीर्णं वर्त्तते । कियदित्याह हस्तशतान्त इति ।
 हस्तशतं प्रतीतमन्तः पर्यन्तो यस्य भूभागस्य स हस्तशतान्तः एतावद्दूरादागतमशनादीति तत्त्वं । अथ कदा पुनर्हस्तशतादिः
 सम्भवः । उच्यते । यदा प्रचुरभोजकजनपङ्क्तिरुपविष्टा भवति तदा तस्या एकस्मिन् पर्यन्ते साधुसङ्घाटको द्वितीये तु देयं तिष्ठति ।
 स च स्पृष्टास्पृष्टभयादिना देयस्य समीपे गन्तुं न शक्नोत्यतोऽस्य सम्भवः । तथा प्रलम्बगमनमार्गे छिण्डिकादौ घंषालारूपे
 दीर्घप्रवेद्यभवने वा हस्तशतादागतस्य भक्तादेः साधुभिराचीर्णं ग्रहणम् । समधिकहस्तशतादारभ्य पुनर्जिनैर्निषिद्धं । अयं चापवादः ।
 स च स्थविरकल्पिकानामेव हेयो न तु जिनकल्पिकादीनां तेषां निरपवादित्वात् । तथा मध्यमक्षेत्राचीर्णमभ्याहृतं त्वाश्रित्येदमेव
 वाक्यमुत्कृष्टाभिधायकं हस्तशतेन प्रमितं क्षेत्रमपि तथा । ततो हस्तशतस्यान्तर्मध्ये हस्तशतान्त इति व्याख्येयम् । करपरिवर्त्ती-
 दुपरि यावद्धस्तशतं किञ्चिन्न्यूनं तावन्मध्यमं स्यादित्यर्थः । सामर्थ्यतिकरपरिवर्त्तो जवन्यक्षेत्राचीर्णमभ्याहृतमित्युक्तं भवति । तत्र
 करपरिवर्त्तो नाम हस्तस्य किञ्चिच्चलनं यथा काचिद् दात्री ऊर्ध्वोपविष्टा वा स्वयोगेन मुष्टिगृहीतमण्डकेन प्रसारितेन चाहुना तिष्ठ-
 त्यग्रान्तरे साधुरागच्छति सा च तथैव स्थिता करस्थमण्डकैस्तान्निमन्त्रयते, स मुष्टेरधः पात्रकं धारयति सा च भुजमचलयंती कि-
 ञ्चिन्मुष्टिं शिथिलयति, ततो मण्डकाः पात्रके पतन्तीति । उक्तं क्षेत्रविषयमधुना गृहविषयं तदाह । 'घरेड तिर्नि' चि गृहाणि तु
 भवनानि पुनः पङ्क्तिस्थितानीति दृश्यं । ग्रीणि त्रिसहस्रानि यावत् गृहविषयाभ्याहृतमुत्कृष्टमाचीर्णमिति प्रक्रमः । तत्राप्येषणावि-
 पयद्त्वावधानस्य गृहत्रयाभ्याहृतमनुज्ञावमिति । तद्विश्राग्रहणविधिमाह 'तेहि एगत्थे' चि तस्मिन् पङ्क्तिव्यवस्थितगृहत्रये-यदा साधु

पिण्ड-
विशुद्धे
श्वद्रव्याया
वृत्तिः

॥४३॥

सङ्घाटको भिक्षां गृह्णाति तदा तयोः साध्वोर्मध्यादेकस्तु धर्मलाभिते गृह्यमाणभिक्षागृहे भिक्षाग्राही समुदानप्रतीक्षकसङ्घाटकोऽग्रेतन-
साधुरूपयोगं करोतीति योगः । 'वीथो' ति पुनरर्थचकारलोपात् द्वितीयश्च भिक्षाग्राहकादपरः पुनर्द्रयोरानीयमानभिक्षयोर्धर्म-
लाभितगृहादितस्योर्गृह्योर्विषये करोति विधत्ते उपयोगं दायकहस्तादिव्यापारविषयमवधानमित्येवमुपयोगपूर्वकं गृहत्रयाशनादि-
दीयमानमाचीर्णमिति । गृहत्रयात्परतोऽनाचीर्णमिति प्रागेवोक्तं इति गाथार्थः ॥४७॥

उक्तमभ्याहृतद्वारमथोद्भिन्नद्वारमाह ।

जउछगणाइविलितं, उब्भिदिय देइ जं तमुब्भिन्नं । समणढुमपरिभोगं, कवाडमुग्घाडियं वा वि ॥४८॥

व्याख्या-इहोद्भिन्नं द्विधा-पिहितोद्भिन्नं कपाटोद्भिन्नं च तत्र पिहितोद्भिन्नमाश्रित्याह । 'जउ'ति, जत्वनितापोत्पन्नं श्लेषद्रव्यं
लाक्षाकिट्ट इति लोकप्रतीतं । छगणं गोमयं । ततः छगणमादिर्यस्य द्रव्यस्य तच्छगणादि आदिशब्दाद्भस्मदर्शकसंज्ञितकुतपादिमुख-
बन्धकवत्खण्डसृत्तिका लक्षणस्य गोपलेपनकारिद्रव्यग्रहस्ततो जतुछगणादि चेति विग्रहे तत्तथोक्तं, तेन विलिप्तमुपदिग्धं पिहितं जतु-
छगणादिविलिप्तं । तथा डमरुकमणिन्यायेन 'समणढुमपरिभोगमि'ति गाथातृतीयपादोऽत्रोच्यते च सम्बन्धनीयः । ततः परिशुच्यते,
प्रतिदिनं बन्धनच्छोटनादिना यद् व्यापार्यते तत्परिभोगं न तथाऽपरिभोगं प्रतिदिनमव्यापारमित्यर्थो यत् कोष्टिकादि खण्डतैलादि-
भुतवटादिकं चोद्भिद्योद्भिद्य श्रमणनिमित्तं ददाति प्रयच्छति साधुभ्यस्तन्मध्यादशनादिकमिति शेषः । तत्कोष्टिकातैलादिभुतवटादि-
कमुद्भिद्यत इत्युद्भिन्नं स्यात् ततो वटाद्युद्भिन्नभाजनसम्बन्धात्तन्मध्यास्थितं देयमपि तैलखंडादिकमुद्भिन्नावयमुच्यते । यद्वा जतुछग-
णसृत्तिकादिविलिप्तं कोष्टिकावटादिकमव्यापारं साध्वर्थमुल्लाघ्य यदशनादि तन्मध्यास्थितं साधुभ्यो गृही ददाति तदशनाद्युद्भिन्नतापो-

नादुद्भिन्नाख्यमुच्यते इत्यक्षरघटना कार्या । द्वितीयं कपाटोद्भिन्नमाह 'समणद्विमि'त्यादि श्रमणार्थं साध्वर्थमपरिश्रोगमपरिवहन् प्रति-
दिनमुद्धाटयन्(टन)स्थगनादिना कपाटं लोकप्रतीतं । इह कपाटस्योपलक्षणत्वाच्छेषस्यापि प्रभूतपाण्डुपमर्दकारिणो द्वारपिधायकवस्तुनः
कपाटार्गलादहर्कादिग्रहस्य ग्रहो द्रष्टव्यः । उद्धाट्य पश्चान्मुखं प्रेर्य सञ्चाल्येत्यर्थः । वापीति विकल्पे । यद्दशनादि ददाति तत्कपा-
टादीनां प्रेरणकस्य माघोद्भिन्नतायोगात् कपाटोद्भिन्नमुच्यते । तदिदं द्विविधमपि यतीनामकल्पं पदक्रयोपमर्देन संयमविराधनादिदोष-
दृष्टत्वात् । इह हि कोष्टिकादौ पिहितोद्भिन्ने तावत् पिधानं सचेतनाचेतनभेदात् द्विधा स्यात् तत्राविध्वस्तमृत्तिकादिकं सचेतनं । तत्र
सचेतनेन पिहितस्योद्भेदकाले पृथ्वीकायादयो विराध्यन्ते । तथाहि-वस्त्र(खण्ड)मयदर्हर्कोपरि पाषाणखण्डमिष्टकाखण्डं वा दत्त्वा
तलादिभूतघटादिकं कोष्टिकादि वा गृहस्थेन तन्मध्यवर्तितैलादिरक्षणार्थं साधुदानकालापेक्षयाऽग्रतोऽपि कदाचिद् सच्चित्तजलाद्गीकृत-
सच्चित्तमृत्तिकायाज्जलिसं स्यात् । तत्र च पृथिव्यादयः कायाश्चत्वारः स्मृत्तथाहि सच्चित्तपृथिवीलेपः सच्चित्तश्चिरमपि तत्र प्राप्यते । तल्ले-
पमिश्रणजलं च सच्चित्तं तत्कालमेव लिप्ते तस्मिन्नवाप्यते, शुष्कप्राये तस्मिन्नुदकमपि न स्यात् किं पुनः सच्चित्ततेति तत्कालमेवे-
त्युक्तं । तथा पृथिव्यादिसंध्ये वनस्पतिर्मुद्गादिः स्यात् । त्रसस्तु कीटिकादिरन्यत आगत्य चटतीति । ते चत्वारोऽपि साध्वर्थं पुनस्त-
रल्लेप एव तस्मिन्नुद्भिद्यमाने विराध्यन्ते इति संयमविराधना । तथा कदाचिद्भस्मादिमिश्रल्लेपणादिना वा लिप्तं शुष्कं च स्यात् । तथा
साधुदानकालात् पूर्वमपि केनाप्यपरिश्रोगस्य खण्डादिभूतघटादिकस्य स्थगनिकां दत्त्वा जतुना सन्धिपूर्णं विहितं स्यात् वस्त्रखण्डम-
यदर्हर्कोपरि वन्यनरूपद्वरकग्रन्थिपर्यन्ते मज्जुजेन निजसाभिज्ञानेनाङ्कितो जतुस्त्वको वा विहितः स्यादत्र पक्षे घटाद्यभ्यन्तरवर्तितै-
द्रव्यरक्षणादिसाम्यादिदमपि जतूपलेपनमुच्यते । ततस्त्वथोपलिप्तं घटादिकमुद्भिद्य तन्मध्यत्वात् खण्डादिकं साधवे दत्त्वा शेषस्य तस्य

पिण्ड-
विशुद्धे-
ध्वद्रक्षीया
दृतिः

॥४४॥

रक्षणार्थं भूयोऽपि तस्मिन्नुपलेपनतः स्थग्यमाने तत्र पृथिवीलेपतीमनजलमुद्रादि वीजकीटिकादित्रसरूपकायानामुपमर्दः सम्भाव्यते । तथाऽग्निना सेकयित्वा भूयोऽपि च जतुना सन्धिपूरणादौ क्रियमाणेऽग्निविराधना वायोस्त्वग्निप्रज्वालनार्थं फुट्करणेन । यद्वा यन्नाग्निस्तत्र वायुरित्येवं षट्कार्यविराधनातः संस्रमविराधना । तत्स्थगनाय जतुमृत्तिकादिकं गवेषयन् दाता वृश्चिकादिना दहयते । ततो भक्तादिलुब्धा एते दातुरनर्थं न गणयन्तीत्यादिप्रवचनमालिन्योत्पादकवचनभाषणेन रोपवशातो यतिहननादिना च प्रवचनारमविराधने अपि स्यातामिति । तथा साध्वर्थमुद्रादितद्वारे तस्मिन्, घटादिमध्यवर्तितैलखण्डादिकं पुत्रादिभ्यो दद्याच्छेषयाचकादिभ्यो वा । तथा स्रद्रव्यं मूलेन गृहीत्वा तन्मध्ये क्षिपेत्तन्मध्यान्मूलेनान्येभ्यो वा दद्यात् तन्मध्यवर्तितैलादिनाऽन्यद्वा क्रीणीयादेवं च गृहस्थं व्यापारजनितः कर्मबन्धः साधोः स्यात् । तथोद्घाटितघटादौ कदाचित् कीटिकामृषिकादेर्जीवस्यान्यत आगत्य तन्मध्ये प्रविष्टस्य मरणे तद्वधजनितं पापं चेति । एवं कपाटोद्भिन्नमाश्रित्य कपाटेऽपि पूर्ववत् साध्वर्थमुद्राद्यमाने गृहमध्यात् साधवे देयम् दत्त्वा भूयोऽपि तस्मिन् दीयमाने वा भूमिकाया अध उपरि भागे वा गिरेलिकाकीटिकामृषिकादिर्जनतुः प्रविष्टस्तथा चलन्त्या विराध्यते इति जीववधः स्यात् सा संयमविराधना । तथा साध्वर्थमुद्रादिते तस्मिन् गृहमध्यवर्त्तिनः पुत्रादिभ्यो दानादिना क्रयविक्रयादिना च यतेश्विकरणमिति । यदा तु यन्त्ररूपाणि कपाटानि पायुद्घाट्यमानानि भित्तिपिष्टणिकादीनां मध्ये प्रविशन्ति । तानि तु प्रायो दर्दरकोपरि पिष्टणिकाया एकदेशवर्त्तिनि मालप्रवेशरूपद्वारे स्फुरतेषु चान्यापारेषूद्घाट्यमानेषु भित्त्यादिमध्येष्वप्रत्युपेक्षिताप्रमाज्जिते क्षेत्रे वर्षणेन कुन्शुपिपीलिकाद्याधिकतरजीवघातसम्भव इत्येवमुद्भिन्नं वर्जनीयमेवेति । यदेवं तर्हि यतीनां भिक्षासम्प्राप्तिरेव न स्यात् सर्वत्र प्रायेण कपाटपिहितोद्भिन्नत्वादेर्भावात् । उच्यते अविद्यमानोच्छालकच्छिद्रे क्रेकारशब्दरहिते वा प्रतिदिनं प्रतिवहति च कपाटे

उद्घाटिते गृहमध्यवर्तिभक्तादेर्ग्रहणमनुज्ञातं एवं हुमालकप्रघर्षणे ऊर्ध्वादिभागार्पणञ्च निरोलिकाकुञ्ज्यादिवधः परिहृतो भवति । तथा पिहितोद्भिन्नमाश्रित्य जतुसन्धिपूरणवर्जिते दवरकप्रन्थिप्रान्ते जतुस्त्ववकरहिते वा श्लथदवरकमयपाशनिबद्धे घटादाबुद्घाटिते घटादिमुल्ववनवनवद्धादिखण्डं वा यत्र प्रतिदिनं बध्यते छोटयते वा तस्मिंश्चापनीते साध्वर्थं तन्मध्यवर्त्तिनोऽशनार्देर्ग्रहणमनुज्ञातमेतेन कायपट्कवधे यतना कृता स्यादिति गाथार्थः ॥४८॥

उक्तसूत्रिन्नद्वारं, अथ मालापहवद्वारं व्याख्यातुमाह—

उद्धमहोभयतिरिणसु, मालभूमिहरकुंभीधरणिठियं । करदुग्गेज्झं दलयइ जं, तंमालोहडं चउहा ॥४९॥

व्याख्या—ऊर्ध्वं चाधोभयं च तिर्यक्च तानि तथा तेष्वर्ध्वोभयतिर्यक्षु ऊर्ध्वादिभेदस्वरूपेभित्त्यर्थः । केषु पुनस्तेभित्त्याह 'माले'ति मालं सीक्करप्रासादोपरितलादिकमभिप्रेतं । भूमिगृहं गृहाधो भागवर्ति शुषिरभृन्नदेशरूपं । 'कुम्भी' उडिक्का बृहत्कलशादेरूपलक्षणमेव । भूमिरिथतपृथुलभित्त्याद्याश्रितदीर्घगवाक्षादिकं वस्तु धरणिशब्देनाभिप्रेतं ततो मालं च भूमिगृहं च कुम्भी च धरणि च तानि तथोक्तानि सप्तमीवहुवचनस्य लुप्तत्वात्तेषु स्थितमित्याश्रितं । अत एव मालादिस्थितं सत्, करो हस्तः तस्य दुर्गाहं दुष्प्रापं करदुर्गाहं, कष्टेन हस्तप्राप्यमित्यर्थो ददाति दात्री यद्देयमशनादि तदशनादि मालादूर्ध्वादिभेदस्वरूपादपहृतं साध्वर्थमानीतं मालापहृतमुच्यते इति शेषः । एतच्च व्याख्यातमुपाधिभेदाच्चतुर्द्धा चतुष्प्रकारं यथोर्ध्वमालापहृतमधोमालापहृतमभयमालापहृतं तिर्यञ्चालापहृतमिति । ननु मालान्मञ्जार्देर्यदपहृतं तदेव मालापहृतमुच्यते भूमिगृहाद्यानीतं तु यत्तत्कथं तदभिधेयमुक्तमिति ? उच्यते व्युत्पत्तिमात्रमेतत्, पृष्टत्तिनिमित्तं त्वस्य शब्दस्य भूमिगृहाद्यानीतमप्यागमे रूढमित्यदोषः । अयमत्र भावार्थः । इहोर्ध्वमालापहृतं जघन्यो-

तद्वृत्तमभ्यसमेदात् त्रिधा स्यात् । तत्रोच्चसीककादर्शहीतुमशक्तेनोत्पादिताभ्यां पार्णिभ्यां पादाधोभागरूपग्रेतनफणाभ्यां च भून्पस्ताभ्यां दात्र्या दृष्ट्या दृष्टं गृहीतं यद्भक्तादि तत्पार्णिजत्पादनमात्रस्तोक्रक्रियागृहीतत्वाज्जघन्यं लघु । ऊर्ध्वरूपाच्च मालादुच्चनिबद्धसिककादेराहतं साधुदानाय तत्रत्यमशनाद्यानीतमिति कृत्वा जघनयोर्ध्वमालापहतमिति । यच्च निश्रेण्यादिकमारुह्य प्रासादोपरितलाद् दात्र्या गृहीतं तच्चिश्रेण्यारोहणादिगुरुक्रियागृहीतत्वादुत्कृष्टं महदूर्ध्वमालापहतमिति । अनयोर्मध्यवर्त्तिं मध्यमं ज्ञेयं । तच्च साध्वर्थमुच्चतरसीककादर्लङ्कादर्शेणाय मुडकारयमासनं ज्ञेयं गोमयमयाद्यासनरूपं पीठं वा, मज्जोदूखले वा व्रीह्यादिदलकं यच्च वा सीककादेशो दत्त्वा तदासुह्य च सीककादिस्थितमशनादि यदा ददाति दात्री तदा भवति । इदं च सामान्येन मालापहतं यतीनामकल्प्यं । संयमविराधनादिदोषदुष्टत्वात्, तथाहि सीककादेशोदत्तेभ्यो मुडकादिभ्यः पाण्डुर्युत्पादनादिना वा दात्र्या अस्थिराधारस्थिततया अश्वयमानाया हस्तपादादिभङ्गः स्यात्, तथा पतन्त्या भूभ्यादिस्थितपृथ्वीकायादेश्च विनाशः स्यादिति संयमविराधना तथा तद्द्रव्यान्यद्रव्यलाभनिषेधश्च स्यात् । यद्द्रव्यं हि गृह्णीती पतति तदेवान्यदपि न ददातीति तद्द्रव्यव्यवच्छेदः, अपरं न ददातीति इतरः । अनेन यत्तिनाऽहं परमार्थतः पातितेति विचिंत्य साधूपरि द्वयं कलहादिकं घातादिकं वा विद्वद्भ्यादित्यात्मविराधना । जैना दात्र्या अनर्थकारणमप्याहारं न परिहरन्तीत्यादिजनस्विसासद्भावादेवंविधमपि दात्र्यनर्थं नैते जानन्ति इति लोके अज्ञानिप्रवादाच्च प्रवचनविराधनेत्येवं त्रिविधा विराधना भवतीति । विशेषतश्च सीककादौ दृष्ट्याऽदृष्टे दीयमाने दात्र्या अहिदशनादयो दोषाः स्युः । अत्राख्यानकं ।

जयपुरं नाम पुरं आसी । तत्स्थ य जम्बवदिन्नो नाम गिहवर्ह । तस्म य वज्रुमर्ह नाम भारिया । अत्रया य भिक्खायरियाए

हिंडतो गुणरयणनिही एगो साहू तेसिं गिहे पविट्टो । जक्खदिन्नेण वसुमईए सयासाउ तस्स भिक्खा द्वाविया । सोय उच्च-
 सिक्कगठियवडगमज्झनिहितं न निण्हिस्सामिति ताउ धराउ निगओ । तीए चेव वेलाए तत्थेव भिक्खटाणे एगो तच्चणिओ
 आगओ जक्खदिन्नेण पुट्टो जहा भो भो किमणेण भिक्खा न गहिया । तेण मच्छरित्तेण भणियं जहा अदिक्खदाणा एए वराया
 तुम्हारिसाणं ईसरणं गिहेसु निदं महुरं भोयणं दइवाउ सयासाउ भुंजिउं न लहन्ति किन्तु दालिहियगिहेसु अंतपंता चेव भिक्खा
 लद्धा इमेहिं खाइयव्वंति । किं च सत्थयारेण एएसिं गलउ चेव न मोडिउत्ति । तओ गिहवहणो असंबद्धपलावी एसोत्ति किमणेण
 संलेचेण चि चित्तऊण तस्स वि भिक्खा द्वाविया । तओ वसुमईए तंमि चेव घडए लद्धए गिण्हिस्सामिति फणेहिं ठाउं करो
 वूढो तत्थ य तेसिं सुगन्धेण राइए सप्पो पविट्टो आसि तेण य सा करे डक्का, डक्काडक्कत्ति पोकरन्ती जक्खदिन्नेण कहवि गार-
 डिएहिंतो उठाविया । अन्नंमि दिणे सो चेव साहू भिक्खं अडन्तो तत्थागओ । जक्खदिन्नेण उवालद्धो । जहा भयवं निहओ तुमं
 जेण तंमि दिणे सिक्कगठियवडयमज्झनिहियलद्धयाणं मज्झे सप्पं पविट्टं नाउं विसमएण सयं भिक्खा न गहिया । अम्हाणं पुण
 सप्पपवेसो न कहिओ । तओ मे भज्जा वन्दग(तच्चणिअ)भिक्खटाए ताउ वडयाउ लद्धए गेण्हन्ती सप्पेण दड्ढा, साहुणा भणियं न
 मए सप्पपवेसो नाओ किन्तु अम्हाणमागमे जहन्नमालोहडं एसा भिक्खा बुच्चइ । सा य साहुण गहणाय निवारियत्ति मए परिह-
 रिया इच्चाइकहाए निउणो एसो धम्मो, भावित्ताणि दोवि संबुद्धाणि । गओ य साहू सट्ठाणं ति । अत्र देयवस्तु न दृष्टमिति ।
 तत्रस्थसप्पेण भिक्षायं व्यापृता दद्वेत्यदर्शनमाश्रित्य कथानकमिदं ।

तथा निःश्रेण्यादिकमास्त्र मासादोपरितलमक्षनाऽऽदनाय चटत्या दात्र्याः पतनादुदरस्फोटादिना मरणादिकमपि स्यादत्राख्यानकं-

यथा एगाए नयरीए एगस्स गिहवहस्स गिहे एगो साह् भिक्खवुडं पविट्ठो । तस्स य गिहवहणा नियमज्जासयासाउ लह्हुया दवाविया । सा य आपन्नमत्ता सोयणाणमाणणद्धा कयनिस्सेणियारोहणाभिप्पया मालाभिमुही चलिया । साह् पुण एयं भिक्खं न गिहिहस्सामि ति वारिऊण निगओ । तीए चेव वेलाए भिक्खवुडं तत्थ उवागओ एगो परिन्वायगो, सो य गिहवहणा पुट्ठो । जहा भो किमणेण भिक्खा न गहिया । तेण मळ्ळरित्तेण भणियं जहा अन्नजन्मे एएहिं वराएहिं धम्मो न कओ तेण एसणगवे सणमिसेण विहिणा एसिमाउ सुभाउ सुभाउ आहाराउ वंचिऊण अंतपतभिक्खा भुंजाविया । तस्स वि तेण भज्जासयासाउ, लह्हुया दवाविया । सा य मालट्टियलह्हुयाणणत्थं निस्सेणीं दुरहमाणीं झड्ढत्ति पडिया, हेठा वीहियदलणजनत्थं हुन्तं । तस्स कीलएण तीसे कुच्छी फोडिया । गन्धो य फुरफुरन्तो पडिओ मओ य सा य मया । अन्नमिस् दीयहे (दिवहे) सो चेव साह् भिक्खं अडंतो तत्थेवागओ । गिहवहणा उवालद्धो । जहा भयवं अमुगंमि दिणे मालाउ आणिज्जन्तीए भिक्खाए दायारीए पडणं नाउं जहा सयं भिक्खा न गहिया तथा कीस अमह न कहियं । जेण तं माले ण चडावेन्तो तो सा न मरंती । साहुणा भणियं न मए तीसे पडणं नायं, किन्तु अमहाणं आगमे उक्कोसमालोहडं एसिमा भिक्खा वुच्चह । सा य साहुणा गहणा य वारियत्ति मए परिहरिया । इच्चाइ कहणं कयं । अहो सुहुमो एसो धम्मोत्ति पडिबुद्धो पव्वहउत्ति । अत्र गुट्ठिण्या वृत्तांतवशेन दोषदर्शनं कृतमित्यगुट्ठिण्या अप्येतद् दूषणजातं सम्भवतीति ।

उक्तं सीककपासादारोहणविषयमूर्ध्वमालापहवतं तथा साध्वर्थं भूमिमृदादौ प्रविश्य तत्स्थितमानीय यददाति तदधोरुपभूमिमृदो-
हद्वरपहवमिति कृत्वाऽधोमालापहवतं । तथोद्विक्काकलशमञ्जुषाकोटिकादिस्थितं, किञ्चित्सकष्टं यदात्री ददाति तद्भयादुध्वधो-

गतव्यापाराद् शुभभादेरपहृतमिति कृत्वा उभयमालापहृतं । तथाहि—उच्चकुम्भादिकमध्यं स्थितस्य देयरय ग्रहणाय येन दाता पाप्म-
 त्पाटनं करोति तेनोर्ध्वश्चित्रव्यापारता, येन त्वयोमुखं चाहं व्यापारयति तेनाधोगतव्यापारता, इत्युभयाश्रितव्यापारत्वं कुम्भा-
 दिषु, यदा च दृशुलभित्यादिस्थितं स्कन्धसमोच्चप्रदेशप्राये दीर्घगवाक्षदौ तिर्यक्प्रसारितवाहुना क्षिप्तेन हस्तेन गृहीत्वा यदेयं
 प्रायो दृष्टयाऽदृष्टं कष्टेन च दात्री ददाति तथा तत्तिर्यग्मालापहृतं स्यात्तिर्यग्मालाङ्गित्यादिस्थितगवाक्षदिरूपादपहृतमिति कृत्वा ।
 यदा च भित्त्यादौ तथाविधाहुच्चप्रदेशस्याद्गवाक्षदेर्भुजमपाङ्गिफला सती गृहीत्वा ददाति तदा देयमपि गृह्णीती प्रायो दृष्टया
 पश्यति, तेन पूर्वोक्तदोषाभावात्तत्तिर्यग्मालापहृतं न भवति । दृष्ट्या अदृष्टदेयदाने सर्पभक्षणादितया विराधनादित्रयरूपा दोषा
 अधोमालापहृतादिष्वपि भावनीयाः । तथेह निरन्तरकाष्ठमयनिःश्रेणीविशेषरूपेण दर्हरेण इष्टकादिमयावतरणरूपसोपानैर्वा निश्चल-
 महाशिलया वा निरन्तरशिलानिचयघटितनिश्रेणीविशेषेण वा प्रासादोपरितले समारुह्य यद्गता ददाति, प्रासादारूढस्य साधोरप-
 वादेन भृशस्य आनीय, तन्मालापहृतं न स्यात् । यदा वा साध्वागमनादग्रतः स्त्र्योने(नेन) निश्रेण्यादिना तथाविधप्रमाणोच्चस्य
 स्वयोनेन स्थापितं स्यात् । यथा स वरण्डिकादावुपविश्यानुत्पाटितपाङ्गिकोऽधोमुखं प्रलम्बमानेन हस्तेन साधुपात्रके क्षिपति, साधु-
 रपि तद्ग्रहणाय तथाविधप्रदेशे भूमौ स्थितो यदि तिरश्चीनप्रसारितवाहुना हस्तेन धृते पात्रके स्वमस्तकसमप्रदेशादधो न तु स्वदृष्टि-
 पथमतिक्रम्य मस्तकस्य सममुपरि वा ऊर्ध्वमुत्पाटिते, देयमपीदं न समर्धादियुतं (?) भविष्यतीति ज्ञानार्थं दृष्ट्या पश्यन्त्यत् तत्र
 गृह्णाति तदिदमपवादविषयं किञ्चिन्मालापहृतच्छायमपि मालापहृतं न भवति दोषाभावादिति गाथार्थः ॥८९॥

उक्तं मालापहृतद्वारमथान्छेद्यद्वारमाह—

अच्छिदिअ अन्नसिं बलावि जं देति सामिपहुत्तेणा । तं अच्छिज्जं तिविहं न कप्पए नणुमयं तेहिं ॥५०॥

व्याख्या—आच्छिद्योदाहृत्य अन्येषां परेषां दरिद्रकौटुम्बिकानां गोपालादीनां दरिद्रसार्थिकादीनां च सम्बन्धि, ईश्वरादीनां च सम्बन्धि प्रायो बलादाच्छेत्तुं न शक्यते, इत्येतेषां प्रदर्शनं क्रियते, बलादपि दातुमनीप्सतामपि तेषां प्राणेनापि बलात्कारेणैवेति यावत् यद्देयं दुग्धादि, सार्पिकपाथेयादि च ददति प्रयच्छन्ति साधुभ्यो भद्रकादितया दानश्रद्धालवः के इत्याह सामिप्रभुस्तेनाः, तत्र स्वामी ग्रामादिनायकः स्वामिप्रायराजवल्हभादिश्च, प्रभुगृहादिनायकः स्तेनाश्चौरास्तद्देयमाच्छेद्यमुक्तशब्दार्थं स्यात्तच्च विविधं त्रिप्रकारं विविधदायकभेदाद् ज्ञेयमिति । अयमत्र भावार्थो यदा ग्रामादिस्वामी साधून् दृष्ट्वा तन्निमित्तं भद्रकादितया कलहेनाकलहेन वा बलादपि दरिद्रकौटुम्बिकेभ्यः सकाशादज्ञानाहुदाहृत्य यतिभ्यो दद्यात् तदा तदज्ञानादि स्वामिविषयाच्छेद्यं । यदा सुरमीरक्षक-कर्मकराङ्कितदासपुत्रपुत्रिकावधूभायादिसक्तभेतेभ्योऽनीप्सद्भ्योपि सकाशाद् गृहीत्वा, गृही गृहनायकः साधुभ्यो दुग्धादिकं दद्यात् तदा प्रभुविषयमाच्छेद्यं स्यात् । यदा च चौराः साधुषु प्रीतिमन्तः स्वग्रामाभिमुखं मार्गं आगच्छन्तः कदाचित्तत्र दरिद्रसार्थिकसार्द्धमागतान् साधून् भोजनार्थं कृतावस्थितिसार्थमध्ये भिक्षामटतः परिपूर्णां तां अप्राप्नुवन्तश्च दृष्ट्वा साधुनिमित्तमात्मनोऽर्थार्थि वा सार्थिकेभ्यो बलादाच्छेद्य यत्पाथेयादि साधुभ्यो दद्युस्तत् स्तेनविषयाच्छेद्यं, त्रिविधस्याप्येतस्य कल्पाकल्पविधिमाह । न नैव कल्पते ग्रहीतुमुचितं स्यात् यतीनां त्रिविधमप्याच्छेद्यमाहारादि, इह पिण्डस्य प्रकृतत्वान्मुख्यत आहारादीरुच्यते । तेन मुखवस्त्रिका-द्युपकरणोपाश्रयादेरप्याच्छेद्यस्य वर्जनं द्रष्टव्यं । कीदृशं सदित्याह अननुमतमननुज्ञातं यतिभ्यो दातुमनाभिप्रेतं सदित्यर्थः । ‘तेहिं’ इति प्रस्तावाद्येभ्यस्तद्वहलितं तैः कौटुम्बिकादिभित्तिरर्थः, कलहप्रदेपादिदोषमद्भावेन जिर्नैर्निषिद्धत्वात् । तथाहि प्रस्तुतकौटुम्बिकाः

स्तेनलुण्टितसायिका वा साधोरुपरि प्रद्वेषं ग.लीप्रदानं च कुर्युः । तथा तेषामेवाहारादिलाभहानेः साधोरन्तरायदोषः, स्तेनाहुतं च गृह्वतोऽदत्तादानं स्यात्, एकांनेकद्रव्यव्यवच्छेदं वा रुष्टास्सन्तस्ते विदध्युस्तत्र यद् द्रव्यं गृहीतं तदेव ते रोपेणान्यदपि यत्तेन दद्यात्स्तेयद्रव्यव्यवच्छेदः । एवमनेकेषां तेषां ग्रहणे एकस्य वा तस्य ग्रहणे सर्वनिषेधेनाऽनेकद्रव्यव्यवच्छेद इति । तथा पूर्वप्राप्ते-
पाश्रयात्तद्गोस्त्राभिन्तः प्रद्विष्टापत्तेर्निःसारणं कुर्युस्ततोऽन्योपाश्रयालामे कष्टेन लामे वा साधुः क्षत्रार्थहान्यादिकं मानसिकदुःखं वा प्रा-
प्नुयात् । तथा प्रभुविषयाच्छेद्येऽमी दोषा, यथा गोपालादीनां पूर्वोक्तानामप्रीतिस्तेषामेव प्रभुप्रभुतिर्केन सह कलहोऽभिममानादा-
त्मयातं च ते कुर्युः, गोपभायादिः दुग्धादिलाभहानेरन्तरायदोषश्च यतेः स्यात् । गोपालादिमध्यात् केचन साधोरुपरि रोषं च ग-
च्छेद्युः । यद्वा दुग्धग्रहणेन गोपालः प्रद्वेषं गतः । अत्राख्यानकं यथा ।

एगमि गोउले एगो सावगो आसि । तस्स य एगो गोवो गाविउ चारेइ । सो य अट्टमे अट्टमे दिणे सव्वासिं गावीणं दुद्धं
विर्त्तीए लब्धइ । अन्नया भिवत्तइ एगो साहू तत्थानओ । इओ य तम्मि दिणे गोवस्स दुद्धगहणवारओ । तओ तेण सव्वाउ
गाविउ दुहेउण नत्तइ पारिया दुद्धस्स भरिया । सावएण साहुनिमित्तं सो दुद्धं मणिगओ । तेण अणिच्छंतेणावि भयाइणा दिन्नं ।
पारिया उणिया जाया । गोवो य किंचि साहुस्सुवरिं रोस्समुवगओ । सावएण तेण दुद्धेण साहू पडिलाभिओ । गोवो य तं पारियं
गहिउण निषगेहे गओ । तब्भज्जा य तं उणपारियं दट्ठण हयासा किं अज्जत्थेवं दुद्धमाणियं इच्चाइ अक्रोसिसु लग्गा चेडरूवाणि
रोवन्ताणि किं अम्हं एएण दुद्धेण भविसस्सइ ति भणिउं लग्गाणि । तओ सो, एगं सयं चेव साहुणा उवरिं पउडो आसि । अन्नं
वेहिं उत्ताविओ तउल्लमियवहलकोवानलरत्तच्छो तं साहुं मारणत्थं गवेसिउं लग्गो । जाव साहू तेण दिट्ठो पिट्ठओ धाविओ । साहुणा

वि कोवारुणलोपणो सो एन्तो दिट्ठो नाओ तस्स भावो जहा णूणमेयस्स सयाप्ताउ अट्ठिदिक्का सावण दुद्धं दिन्नं, तेण एस कुविओ मम मारणत्थमागतो । तओ साहू तस्सेव सम्मुहो चलिओ जाव समासन्नी भूओ ! सो ताव साहुणा भणिओ । भो भो खीरहरिय तुहपहुनिवन्धेण एयं दुद्धं मए गहियं सम्पयं तुज्झ समप्पणत्थं चलिओहं, न य तुज्झ वरं जाणामि, ता मिण्ह तुमं । तओ तव्वयणेणोवसन्तकोवेण गोवेण भणियं । तुह मारणत्थमुवणओहं । परमणेण वयणेणोवसन्तो कीवो ता मिण्ह तुमं चेव एयं एण्हं मुक्कोसि, मए । परं पुणो मा, एरिसं आट्ठिदियं किंचि मिण्हद्विसिचि नियत्तो गोवो चि ।

तदित्थमनेकदोषनिवन्वनमाच्छेद्यं न कल्पते । अत्र चाननुमतं तैर्न कल्पत इति भणनात् सामर्थ्यतिरनुज्ञात् सत्तदेवादातुं कल्पत इति व्यतिरेको गम्यत एव । नवरं स्तेनाच्छेद्ये इयं विशेषतो विधिः यथा यदा चौराः सार्थिकेभ्यः पाशेयाद्याट्ठिद्य ददति यतिभ्यस्तदा तद्यातिभिर्निषेध्य पूर्वोक्तदोषभावात् । यदि च तैस्तेभ्यस्तदीयमानं दृष्ट्वा पथिक्रा घृतसवतुकदृष्टान्तेन सुन्दरतामनुमन्यते यथा घृतं सक्तुकानां मध्ये पतितं तथा, तथासंयोगवशाद्युक्तं स्यात्तथेदं पाशेयाद्यापि तथैव तथैव साधुभ्यो दत्तं युक्तं सज्जातमिति । शुद्धीध्वमिति वचनेन वा मुक्तकल्पन्ति, तथाविधभयविह्वलतया जल्पनशक्त्यभावादनुज्ञातत्वमाकारतो वा दर्शयन्ति तदाऽनुमतमिदं ममीषामिति कृत्वा तदभिग्रह्य चौरापगमानंतरं भूयोऽपि तदग्रीत्यादिपरिहारार्थमस्माभिर्शौरमयादिना शुहीतमिदं साम्प्रतं स्वकीयं शुकीतेति जल्पनपूर्वकं पथिकेभ्य एव पुरतस्तच्चौरादत्तं मुञ्चत्येवं कृते यदि ते तदनुकृन्ति तदा समर्प्यते परमार्थतस्तदीयमेव, यदि च न अनुकृन्ति वदन्ति च भवन्त एवैतदुपमुञ्जतामिति तदा तैर्मुक्तलितरतदुपहीत्वोपमुञ्जते यद्यप इति गार्थः ॥५०॥

उक्तमाच्छेद्यद्वारमथानिमृष्टद्वारमाह ।

अणिसिद्धमदिन्नमणुमयं च बहुतुल्यमेतु जं दिज्जा । तं च तिहा साधारणचोह्लगज्झानिसठंति ॥५१॥

व्याख्या—अनिसुष्टं पूर्वोक्तशब्दार्थानिसुष्टदोषसंज्ञं तन्मोदकाद्यशनादि भवेदिति शेषः । यत्किमित्याह 'अदिचं'ति अदत्तं देय-
वरतुस्यामित्तमुद्रायेनाऽवितीर्णं, वचनेन साधुदानायामुत्कलितमित्यर्थस्तथाऽननुमतं स्वोपभोगादिना स्वामित्तमुद्रायस्य दातुमनाभि-
प्रेतं । वा विकल्पे, तथा बहुतुल्यं बहुभिः साधारणं बहुजनसत्कमित्यर्थः । एकः केवलो बहुजनसाहिकाऽस्वामी दाता यल्लङ्घक-
क्षीरादिकं दद्यात् साधवे प्रयच्छेदिति स्वरूपमभिधाय भेदानाह तच्च तत्पुनः सामान्येनानिसुष्टं त्रिधा, उपाधिभेदात् त्रिविधं स्यात्
केनोह्येत्तनेत्याह साधारणचोह्लकज्झानिसुष्टमिति, तत्र साधारणं बहुजनसामान्यं, चोह्लकः स्वामिना पदातिभ्यः प्रसादीक्रियमाणं,
कौटुम्बिकेन वा क्षेत्रादिस्थितकर्मकरेभ्यो दीयमानं, देशीयापया भक्तमुच्यते, जडो हस्ती, अमीषां द्रव्यद्विषयमानिसुष्टमिति
विग्रहः । इहाऽनिसुष्टशब्दस्य प्रत्येकं सम्बन्धात् साधारणानिसुष्टं चोह्लकानिसुष्टं जडानिसुष्टमित्येवं त्रिभेदं भवतीत्यर्थः । इह च
साधारणानिसुष्टं यंत्रदृष्ट्याधाधारमप्यस्थितैलवत्तल्लङ्घकक्षीरादिदेयवस्तुभेदेनानेकवस्तुविषयं भवति तत्र घणकादियत्रै तिलकु-
ट्टिवैलादिकं दृष्टे वस्त्रादिकं कचिद्गृहे विभवाद्युपेते सहस्रव्यां वाऽन्यनादिचतुर्विधाहारादिकं बहुजनसाहिकं स्वाम्यननुज्ञातं यद्येको
दद्यात्तत्साधारणानिसुष्टं । अत्र च लङ्घकद्रव्यं प्रतीत्य साधारणानिसुष्टमार्वयानकेनोच्यते । (ग्रं० २०००)

रिक्कयइदिय नामं नयरं आसि । तत्थ य माणिमइस्सालिभइपमुहा वत्तीसं तरुणा य अवरौप्परं मित्ता चिट्ठिस्सु तेहिं अन्नया-
कपाइ उज्जाणियानिमित्तं वववे लङ्घया साहियामोह्लेण काराविज्जा उज्जाणे नीया । तओ ते तत्थेणं रक्कववालं जुवाणं तेस्सिं रक्कव-
णटा मोत्तुं सेमा णईण पहाणनिमित्तं नया । एत्थन्तरे भिक्खानिमित्तं एणो साह तत्थागओ । तेण दिट्ठा मोयना धम्मलामं काउण

मणिओ जुवाणो तेण भणिय मट्टारया ! अन्नेसिंपि एगतीसं जणणं सामञ्जा एए, कहमेवागीहं देमि, साहुणा भणियं ते कत्थ-
गया तेण भणियं नईए पहाणनिमित्तं, साहुणा वुत्तं भो भो महाणुभाव ! मूढोऽसि तुमं जो परसंतिए लह्हुए मे दाउं अप्पणा एक्क-
ल्लओ पुत्तं न गिण्हसि । किंचि वचीसेहिं वि दिव्वेहिं तुह भाए एको चेवागच्छिस्सह । ता एयं अप्पवयं बहुआयं दाणं जह जाणसि
तो मज्झ मोयगे देहि एवं पुणो पुणो भणिए तेण दिवा । सो य भायणं भरिऊण जाव तओ ठाणओ निगच्छह ताव माणिमहा-
इणो संमुहा आगच्छन्ति । तेहिं पुट्टो मट्टारया ! किं एत्थ लद्धं । साहुणा नायं जहा एते लह्हुयाणं सामिया तो जह लह्हुए लद्धं
कहिस्सं, ता एए नियगेत्ति काउं उद्दालिस्संति चि चित्तिय भणियं न किंचि । तेहिं तं भारकंतं दहुं संकिएहिं वुत्तं पेच्छिमो भायणं
दवेहि, साह न दवेह । बलावि पलोइयं जाव नियगा लह्हुणा दिट्ठा । तओ तेहिं कोवारणलोयणेहिं सो जुव्वणो पुट्टो । जहा किं
तए एए लह्हुया एयस्स दिवा तेण भीएण भणियं न मए दिवा । तओ तेहिं वुत्तं पावसाहुवेसेण चोरोसि तुमं एण्हिं सलोत्तो
लद्धोसि कहिं गच्छिहसि गहिओ वत्थंचले । कहुओ नाहए भणिओ य, आगच्छेहि धम्माहिगारणे रहोहरणपत्ताइयं उद्दालिऊण
नीओ धम्महिगारणे, कहिओ तेहिं धम्महिगारणियाणं वुत्तन्तो, साह वि तेहिं पुट्टो लज्जाइणा न किंचि जंपेह । तेहिं वि पारंतेहिं
चोरो चि साह टाविओ परं लिगिउ चि काउं निविसओ काराविओ राइणा । तहेव कयंति ।

तदेवं यस्मादनायकाद्भक्तादर्ग्रहेण ग्रहणाकर्षणधर्माधिकरणनयनरजोहरणाहुद्दालनगृहस्थीकरणदेशनिक्रासनप्रवचनमालिन्त्यापा-
दानादिलक्षणा एते दोषाः स्युः तस्मात्साधारणानिसुष्टं न ग्राह्यमिति । यदि च तत्कथञ्चित् पूर्वमननुज्ञातं गृहीतं पञ्चाङ्गद्रकादितया
सर्वस्वामिभिर्मुक्तकलितं तदा गृहीतं तु कल्पते । तथा चोच्छको द्विधा । छिन्नाच्छिन्नमेवात् । तत्र गृहादिसाधारणस्याख्याः पृथक्कृत-

चिह्नः । पृथगकृतश्चाश्चिह्नः । तथा किल कश्चित् कौटुम्बिको भक्ताहारकहस्तेन गृहात् क्षेत्रे हालिकानां भोजनाय चोच्छकं स्थाप-
 यति । तत्र गृहादिसाधारणया गृहे स्थितायाः क्षेत्रे नीताया वा स्थाल्या मध्याह्नालिकभोजनाय पृथक् पृथक् भाजनेषु परिवेषित-
 ष्चिह्नः स्यात् । तथा गृहस्थितः क्षेत्रे चानीयमानः क्षेत्रे नीतो वा हालिकमुक्तशेषो वा क्षेत्राद्भक्ताहारकहस्ते व्यावर्तमानो वा स्था-
 लीस्थितोऽचिह्नः, स्यात्, तत्राप्यचिह्नो गृहसाधारणस्तेन कौटुम्बिकेन साधुभ्यो दानाय मुक्तलितोऽमुक्तलितश्च स्यात् । तत्र
 चिह्नचोच्छके यदर्थं हिन्नः स यदि हालिकस्तन्मध्यात् किञ्चित् साधवे ददाति, तदा स हालिकेन दीयमानः कौटुम्बिकेन पार्श्वव-
 र्तित्यावर्तित्वाभ्यां दृश्यमानोऽदृश्यमानश्च ग्रहीतुं कल्पते तेन छेदेन तस्य स्वकीयीकृतस्य दत्तत्वात् । अचिह्नचोच्छके च भक्ताहार-
 कहालिकयोर्मध्याह्नः कौटुम्बिकेन साधवे दानायाऽनुज्ञातः, स यदि ददाति तदाऽसौ कल्पते तथा हिन्नोऽपि कौटुम्बिकेनापि निस्पृष्टः
 कल्पते ग्रहीतुं नवरं यदर्थं हिन्नस्तस्य यद्यप्रीतिरन्तरायकरणं वा न स्यात्तदा, नान्यथा । अचिह्ननिस्पृष्टश्च चोच्छकः कौटुम्बिकेन
 दृष्टोऽदृष्टो वा भक्ताहारकेण हालिकेन वा साधवे दीयमानस्तस्य ग्रहीतुं न कल्पते अदत्तादानदोषात् कौटुम्बिकस्य मच्छरादिस-
 मन्वाद्यः । प्रायः क्षेत्र एव हालिको भुञ्जते इति क्षेत्रे चोच्छक उक्तः । यदि कश्चिद्गृहेऽपि भुङ्क्ते तदा सोऽप्येतदनुसारतो भावनीयः ।
 एवं तडागाखननादिके उद्गादिष्वपि (?) भावनीयं । तथा जङ्गस्य हस्तिनः सम्यन्धि पिण्डरूपं वस्तु राज्ञा गजेन चाननुज्ञातत्वादिनि-
 स्पृष्टं जङ्गानिस्पृष्टमुच्यते । इह कश्चिन्मेण्डः साधुभक्तो हस्तिस्तत्करस्याहारस्य मध्याह्नहारं साधवे यदि ददाति, तदा स गजस्य
 पद्मपतोऽपद्मपतो ग्रहीतुं न कल्पते तस्य गजपिण्डत्वात् स च साधूनां न कल्पते राजगजाभ्यां साधवेऽननुज्ञातत्वात्सावदत्तादानत्वेन
 चाकल्प्यः । तथा तं पिण्डकं दीयमानेन असौ गजो दातुमिच्छति नवेति न ज्ञायते । ततो यदि नेच्छति तदा तद्गृह्णाने तस्य

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धाया
वृत्तिः

॥५०॥

मनोवाधा कृता स्यात् सा च साधूनां परिहार्या । तथा तद् पिण्डं गृह्णन् साधुः प्रत्यासन्नया हस्तिना शुण्डया गृह्यते कदम्बेन
वा । यदासौ केनापि मदीयगजस्य वैरिणा राज्ञा हस्तिनां कवलनायनेन वेपेण प्रस्थापितोऽन्यथा कथं पिण्डग्रहणव्याजेन
हस्तिनः प्रत्यासन्नः समागच्छतीति विचिन्त्य हस्तिरक्षकपुरुषैर्गृहेत, ततो मरणाद्यापि प्राप्नुयात् । तथा हस्तिनस्तत्रमाणाहारस्य
लाभच्छेदेनान्वरायिकं कृतं स्यादित्येवहोषदृष्टत्वादसौ न ग्राह्य इति । नवरमिह प्रथमको गजभक्तपिण्डको राज्ञा गजेन चानुज्ञातः
प्रतिदिनं भेंटो लभते । तं भक्तपिण्डकं भेंटुन स्वं दीयमानं गजेनादृष्टं यदि ददाति तदास्मै कल्पने । यदि च स्वपिण्डकमपि
गजस्य पश्यतः प्रतिदिनमभोक्षणमसौ ददाति साधुश्च गृह्णाति तदा यदयं शुण्डो भेंटारसकाशात् पिण्डं गृह्णाति तं च भेंटो मदी-
यपिण्डमभ्यात स्वलभ्यं पिण्डोलकं स्यूज्यतरं गृह्णातीत्यादि विचिन्त्य प्रद्वेषेणासौ गजः साधूपाश्रयस्य यत्तेर्वा विनाशमपि कुर्यात्,
सकृद् ग्रहणे च न तथाविधो दोष इत्यनवरतमसौ न ग्राह्य इति गाथार्थः ॥५१॥

उक्तमनिसृष्टद्वारमथाध्वपूरकद्वारमाह ।

जावंति यजइपासं डियरथमोपरइ तंदुले पच्छा । सद्धा(ट्टा) मूलारंभे जमेस अज्झोयरो तिविहो ॥५२॥

व्याख्या—सूचनाद्यावदर्थिकाश्च समस्तार्थिनः, यतपश्च निग्रेन्याः, पातण्डिकाश्चक्रादयस्ते तथोक्तास्तेभ्य इदं तदर्थमेवविमि-
त्तमित्यर्थः । यद्यस्मात्कारणादवतारयति स्वगृहयोग्यकमो(कङ्कमा)दीनां मध्ये मिश्रितान् कृत्वा गृही स्यात्प्रां प्रतिक्षिपति । 'तंदुले'ति
धान्यकणान् । उपलक्षणत्वादधिकतरजलकणादीनीत्यर्थः कथमित्याह पश्चान्मूलारमभोत्तरकालं, यद्ध पश्चादुपरिश्च मनोलङ्घनेनेत्यर्थः ।
पश्चाच्छब्दस्य समनन्तिगच्छन्त्वात्पूर्वत्वमपेक्षते, अतोऽनुक्तमिति(मपि) पूर्वमिति विशेषणं दृश्यं । ततः क्रिमपेक्षं पश्चादित्याह स्वांर्थ

गृहय पूज्यं कर्पटिकाद्यागमनापेक्षयाऽप्रतो विहिते सतीति विशेषः । करिमन्त्रित्याह । मूलं प्रथमोऽग्निज्वालनाद्रग्रहणदानादिरूपारम्भा-
 दिकर्तव्यव्यापारो मूलारम्भस्तस्मिन् । एतेन च मिश्रजातादध्यवपूरकस्य नानात्वं दर्शितं । मिश्रे ह्यादितेऽग्निज्वालनादिप्रस्ताव-
 एव स्वगृहयावदर्थिकाद्यर्थेषु प्रस्कर्तुमारभते, अध्यवपूरके च गृहिणा स्वार्थमग्निनाद्याद्रहणदानमतो आरम्भे कृते सति पश्चात्स्वार्थक-
 ल्पिततन्तुलानां मध्ये कर्पटिकाद्यर्थं तन्तुलादीनां माणकादिकं सङ्कल्पितं प्रक्षिप्य राध्यते इत्युभयोर्भेदः । यच्चदीर्घतययोगाद्यादि-
 व्याख्यातं तच्च समात्कारणाद् दीपोऽनन्तरोक्तः । स्वार्थत्वाद्ग्रहणे प्रथमं कृते प्रभूतमिक्षाचरसंदर्शनतत्त्वदर्शमपि पश्चादधिकतरं तन्तुला-
 दिप्रक्षेपकरणलक्षणोऽध्यवपूरक उक्तशब्दार्थस्त्रिविधो यावदर्थिकादिविघटितभेदाभिप्रकारः स्याद्यथा स्वगृहमिश्रशब्दयोः प्रस्तावना-
 द्रम्यमानत्वाद् स्वगृहयावदर्थिकमिश्रो निजवेशमकार्पटिकादिसाहिक इत्यर्थः । तथा स्वगृहसाधुसाधारण इत्यर्थः ।
 स्वगृहपालण्डिमिश्रो निजवेशमयाक्यादिसाहिक इति । इह स्वगृहश्रमणमिश्राध्यवपूरकोऽपि घटते परं श्रमणाः पालण्डिनां मध्ये
 विवक्षिता इत्येवं त्रिविध्यं ज्ञेयं । इह यावदर्थिकाद्यर्थमधिकतरतन्तुलादिप्रक्षेपदोषेण सर्वोऽप्याहारोऽशुद्धः स्यात् तथा स्वगृहयावदर्थि-
 क्रमिश्राध्यवपूरके यावन्तः कणाः कार्पटिकाद्यर्थं पश्चात् क्षिप्तास्तत्प्रमाणै राद्वैर्यावत् स्यादेतावत् प्रमाणं भक्तं यदि गृहस्थेन स्थाल्या
 उद्देशेन स्थानिकादौ क्षिप्त्वा पृथक् कृतं स्यादुद्देशेन स्वगृहादौ वितीर्णं वा न तु सिकथादिगणनेन पलिमन्थादिदोषात्तदा शेषं स्थाली-
 भक्तं ग्रहीतुं कल्पते विशेषधिकोक्तत्वादेवं मिश्रजाताद्यभेदेऽपि ज्ञेयं किञ्चित्तत्त्वत्वादनयोरिति । अन्त्यभेदद्वयं चाविशोधिकोक्तिक-
 कतया वक्ष्यतीति तद्भक्तमकल्पयामिति गार्थार्थः ॥५२॥

उत्तमध्यवपूरकद्वारं तत्प्रतिपादनाच्च पोडशाष्टुद्रमदोषाः प्रोक्ता अथैतेष्वेव कल्पयाकल्पव्यवस्थार्थं विषयविभागमाह ।

इय कर्ममं उद्देश्यतियमीसङ्गायरंतिमदुभं च । आहारपृथ्वायराहुडि अविसोहिकोडिति ॥५३॥

व्याख्या—अत्रोद्गमदोषसमूहोऽविविशोधिकोऽतिविशोधिकोऽतिभेदेन द्विधा भिद्यते । तत्र 'इय'चि इत्येतेष्वधाकर्मभिदिषु षोडशो-
द्गमदोषभेदेषु मध्ये । 'कर्ममं'ति सूचनाद् कर्माधाकर्मपरिपूर्णं । तथोद्देशिकत्रिकामितिकिलौघोद्देशिकविभागोद्देशिकभेदाद्द्विधोद्देशि-
कमुक्तं । तत्रेह व्याख्यानाद् वक्ष्यमाणान्त्यशब्दस्य सिंहावलोकनन्यायेनात्रापि योजनात् द्वादशविषयस्य विभागोद्देशिकस्य कर्मभेद-
सत्कर्मन्त्यमेव त्रिकं ग्राह्यं । तथा सूचनान्मिश्रजाताध्यवपूरकयोरन्त्यद्विकं चरमभेदद्वयं । किल, मिश्रमध्यवपूरकश्च यावदर्थिकपा-
खण्डिनिग्रन्थार्थभेदाज्जिधा । अत्र च पाखण्डिगृहमिश्रसाधुगृहमिश्ररूपं भेदद्वयं ग्राह्यं । कापि ग्रन्थे मिश्रं समस्तमध्यवपूरकश्च
सर्वोप्यविविशोधिकोऽतिवयोक्त इति चकारेण सूच्यते । तथाहारपृतिर्भक्तपानपूतिनित्यर्थः । किल पूतिः उपकरणपूतिभक्तपानपूतिभेदा-
द्द्विधोक्ता इत्यत्र वादरभेदो ग्राह्यतयोक्तः । तथा वादरप्रभृतिका पूर्वोक्तरूपा किल प्राश्रुतिका दोषाः सूक्ष्मवादरभेदाद् द्विधोक्ता
इत्यत्र वादरभेदो ग्राह्यतयोक्तः । एतत् किमित्याह अविविशोधिरूपदूर(दूरकर)णादिनाप्यकल्पनीयताज्जनकत्वेन मलिना कोटिरुद्गम-
दोषलेखोऽविविशोधिकोऽतिरित्येवमनन्तरमेवोपवर्णितरूपा भण्यते इति शेषः । यद्वा इति शब्दः परिमाणार्थस्तत इत्येतावती उत्तरभेदा-
विवक्षणे मूलभेदापेक्षया भेदषट्कप्रमाणा स्यादिति शेषोऽपरनाम्ना उद्गमकोटिरपीयमेवोच्यते । अत एव पूतिदोषस्वरूपनिरूपणार्था
'उज्जमकोडिकणेन वी'त्याहुक्तं । तेन सर्वैरविविशोधिकोऽतिदोषैर्भुक्तस्याहारस्यावयवेनापि स्पष्टस्य शुद्धस्याप्ययनादेः पूतित्वं भवतीति
तत्र व्याख्यातमिति गाथार्थः ॥५३॥

अधुना अविविशोधिकोऽतिरेव इति दृष्टताख्यापनार्थतया स्पष्टस्य पात्रकस्य विधिमाह ।

तीए जुयं पत्तं पिहु, करीसनिच्छोडियं कयतिकप्पं । कप्पइ जं तदवयवो सहस्सधाईविसलवो ङव ॥५४॥

व्याख्या—इहाविशोधिकोटिद्रव्यं लेपकुदलेपकुच्चैति द्विधा पात्रके निपतितं स्यात् । तत्र तक्रतीमनजगायादिकं खरण्टकत्वाच्छे-
पकुद् । वल्लवणकादिकं तद्विपरीतत्वादलेपकुद् । ततश्च 'तीए जुयं'ति तथा मदर्शितरूपयाऽविशोधिकोद्या उपचारादविशोधिकोटि-
द्रोपयुक्तलेपालेपकुदाहारणेत्यर्थः, युतं खरणिटवं स्पृष्टं वा, किञ्चि(किं त)दित्याह पात्रमपि साधुभाजनमपि । अपिः पात्रकस्याकल्पनीय-
तामणनेनातिशयद्योतकः । हुर्याकपालङ्कारे, शेषशुद्धाशनादर्ग्रहणाय न कल्पते इति शेषः । यद्येवं तर्हि कीदृशं सत्पात्रकं कल्प्यं स्या-
दित्याह—'करीसनिच्छोडियं' ति करीषेण शुष्कगोमयचूर्णेनोपलक्षणत्वाद्भ्रूसादिना च निश्छोटितं छुष्टमुद्धर्त्तमित्यर्थः । करीपनि-
श्छोटितं सत् उपलक्षणत्वाद्धेपकुद्शुद्धाहारावयवापनोदाय करीपवर्पणार्पूर्वमङ्गुल्यादिश्रोञ्छितं चेत्यपि दृश्यं । पुनरपि किं विशिष्टं
सदित्याह, 'कयतिकप्पं'ति कृता दत्ता त्रयस्त्रिसहस्राः कल्पा जलप्रक्षालनरूपा यत्र तत्कृतत्रिकल्पं । इत्थं कृतं सत्, किमित्याह
कल्पते साधूनां परिभोक्तुं युज्यते । इतरथा पूत्य(ति)द्रोपत्वादकल्प्यमिति भावः । तथा कृतत्रिकल्पमप्यातपादिना शुष्कं कल्प्यं स्या-
न्नान्यथा । चतुर्थकल्पे दत्ते जलाद्रमपि पात्रकं शेषग्रहणाय कल्पत इत्याहुपलक्षणत्वाद् दृश्यं । तदुक्तं वृद्धैः 'निच्छोडिए करीसेण वा-
वि उव्वहिए तए कप्पा । सुक्खाविता गिण्हइ अत्ते चउत्थे असुक्खे वि'॥१॥ तदेतेन एतस्या अतिपरिहार्यतां दर्शितवान् । तथाह्यवि-
शोधिकोद्याहारं ग्रहीत्वोद्भिज्जतेऽपि तथा लुप्तमकृतत्रिकल्पं तं पात्रकमपि तावन्न कल्पते । किं पुनः साक्षादविशोधिकोट्याहारोपभोगः
कर्तुमिति सामर्थ्यादुक्तं भवति । अथ किमेत्येवं महता यत्नेन एतस्या निषेधोऽपदिश्यते इत्याह यद्यस्मादपेर्गम्यमानत्वात्तस्याऽवि-
शोधिकोटिदृष्टाश्रयानदेः सम्बन्धी अवयवोपि सिक्कथाद्यापि आस्तां कवल्लादिरित्यपेरर्थः । किमित्याह सहसाणि हन्तुं शीलमस्येति सह-

स्रपाती, क इवेत्याह विषलव इव प्रधानगलेशो यथा । इदमुक्तं भवति । किल तीव्रविषलवोपभोगात् कश्चिन्मृतस्ततो विषत्वपरिण-
ततत्प्रिञ्जिताशनादन्यो मृतस्तत्प्रिञ्जिताशनादन्यो यावत्सहस्रसङ्ख्याः प्राणिन इत्यन्यान्यविधिना परंपरया, यथाऽतिप्रधानविषलवोऽपि
प्राणिसहस्राणि भक्ष्यसहस्राणि वा विनाशयत्येवं येन कृतोऽविशोधिकोऽव्यशनाद्याहारस्तेन पाककारकेणान्यस्मै गृहस्थाय दत्तस्तेनाप्य-
न्यस्मापित्याद्यन्यागृहसंवरणेन परम्परया गृहसहस्रमपि गतोऽविशोधिकोऽटिलवोऽपि गृहसहस्रसत्कशुद्धभक्तसहस्राण्यपि पूतित्वक-
रणेन दृष्यति । स चैवं भुज्यमानो निर्मलमपि चरणत्सकं भावजीवं साधोर्हन्तीति विषलवत्वेनोपमित इति । तथाऽविशोधिकोऽटि-
प्रस्तावं प्रतीत्य मुग्धाश्लिष्यः कश्चिदाचष्टे, ननु साधुसङ्कल्पेन यत् क्रियते तदेवाधाकर्म स्यादतः कूर एव केवल आधाकर्म भवति
तस्यैव साध्वर्थं सङ्कल्पितत्वाच्च तु तन्निष्पन्नान्यपि सौवीरावश्चावणतंदुलोदकानि तेषां साधुसङ्कल्पं विनाप्युपजायमानत्वादतस्तद्ग्रहणं
कर्तुं यतैर्युज्यते नवा ? नैवं, तान्यप्याधाकर्मिककूरावयवरूपावश्चावणादिनिष्पन्नत्वेन सौवीरे कूरावयवरूपत्वे
नावश्चावणे तदर्थधीततंदुलावयवमिश्रितत्वेन साध्वर्थं निष्ठितत्वेन वा धावने आधाकर्मता भवति । तस्यां वसत्यां उद्गमकोटिरूपैः
काञ्जिकादिभिरपि छुप्तं शुद्धमप्यशनादिकं पूतिरपि भवतीति ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥५४॥

अविशोधिकोऽटिरुक्ताऽथ विशोधिकोऽटिं तद्गतं विधिं चाह ।

अविशोधिकोऽटिरुक्ताऽथ विशोधिकोऽटिं तद्गतं विधिं चाह । असदो पासद तं चिच तथो तथा उद्धरे सममं ॥५५॥

सेसा विसोहिकोडो, तदवयवं जं जाहिं जया पडियं । असदो पासद तं चिच तथो तथा उद्धरे सममं ॥५५॥

न्याख्या—शेषाऽविशोधिकोऽटिरन्याऽविशोधिकरूपोद्भवादिना कल्पनीयताजनकत्वेन निर्मला कोटिः पूर्वोक्ता विशोधिकोऽटि-
विशुद्ध्य(द्ध)कोटिरित्यर्थः, स्यादिति शेषः । सा चानेकविधोद्देशिकादिभेदेन भवति । यद्वा शेषाः षोडशानामुद्गमदोषाणां मध्यादवि-

[illegible]

पिण्ड-
विशुद्ध-
शुद्धशरीया
वृत्तिः

॥५३॥

स्यादिह चाशुद्धं यद्यत्र यदा पतितं पश्यति तत्तत्सदा सम्यगुद्धरेदशठः सन्नित्युक्तम् । अशुनाऽशठ एव विशोधिकोऽतिदोषवत्
आहारस्य समुद्धरणविधिरुच्यते । तत्र च यत्पात्रकेऽग्रहीतं तच्छुद्धं यत् पश्चात्तन्मध्ये पतितं तद्विशोधिकोऽतिदोषवद्द्रव्यं, ततश्च
निव्वहिं सति शुद्धं विशोधिकोऽतिदोषवच्च सर्वं त्याज्यमनिव्वहिं तु चतुर्भाङ्गिकया कल्पनीयता वक्तव्या । यथा शुष्के शुष्कं
१ शुष्के आर्द्रं २ आर्द्रं शुष्कं ३ आर्द्रं आर्द्रं ४ पतितमिति । तत्र शुष्कं बल्लचणकादि रूक्षद्रव्यं । आर्द्रं तु तक्रवीमनस्त्रेहा-
दिकं । ततश्च यदि शुष्कस्य पुरागृहीतस्य शुद्धस्य मध्ये शुष्कं बल्लादिकमेव विशुद्धिकोऽतिदोषवत्पतितं तदा तद्वल्लकादिकमशुद्धं
वक्ष्यमाणन्यायोक्तजलप्रक्षेपादिकष्टं विनापि विविकतुं शक्यत्वादुक्त्य तत्प्राज्यते । उद्धृते च शेषं बल्लकादिकं कल्प्यं स्यादिति
प्रथममङ्गः । यदा च पतद्गृहे शुद्धस्य शुष्कप्रायबल्लादेर्मध्ये यदि विशोधिकोऽतिदोषवत्तीमनाद्यार्द्रं पतितं तदा तन्मध्ये काङ्जिकादि-
जलं प्रक्षिप्य धूल्यादेरुपरि नाभितस्य पात्रकस्य भूप्रत्यासन्नकर्णकदेशे लग्नं शुद्धभक्तस्य पातरक्षणार्थं तिर्यग् स्वरसतं विधाय तत्
क्षिप्तजलं विविक्तप्रदेशे गत्वा निष्काशयन्ति । येन तज्जलेन सह तदशुद्धतीमनादिकं निस्सरति । ततः शेषं बल्लादिकं कल्प्यं स्यादिति
द्वितीयमङ्गविधिः । यदि चार्द्रस्य शुद्धस्य तीमनादेर्मध्ये शुष्कप्रायं कूरमुद्रादिकं विशोधिकोऽतिदोषवत्पतितं, तदा तदाधारपात्रक-
मध्ये स्वरसतं प्रक्षिप्य तीमनादेर्मध्याद् यच्छक्नोति निष्कासयितुं हस्तेन तन्निससारयति । ततः शेषं तीमनादि कल्प्यं स्यादिति
तृतीयमङ्गविधिः । यदि च दुर्लभद्रव्यस्यार्द्रस्य मध्ये आर्द्रमेवाशुद्धं पतितं तदस्मिन् तावत् प्रमाणे उद्धृते शेषं कल्प्यमिति चतुर्थ-
मङ्गविधिः अयं च सूत्रकारेणाप्यभिधायते इति गाथार्थः ॥५५॥

अशुना पदार्थितमेवार्थं सूत्रकारः संक्षेपतोऽभिधित्सुराह ।

तं चेव असंशरणे, संशरणे सञ्जमवि विगिंचंति । दुल्लहदब्धे असदा, तात्तियमेत्तं चिय चयंति ॥५६॥

व्याख्या—‘तं चेव’ ति । चः पुनरर्थः भिन्नक्रमश्च तदेव विशोधिकोटिदोषदुष्टमेव, असंशरणे तद्विनाऽनिव्वहि विगिंचंतीति योगः । संस्तरणे पुनस्तद्विनापि निव्वहि सत्यपेरेवकारार्थत्वात् सर्वमपि समस्तमेव सर्वं विशोधिकोटिदोषवच्च वल्लादिकं विगिंचन्ति परित्यजन्ति परिष्ठापयन्तीति यावत् । अयमत्र भावार्थः । साधुना हि भिक्षामटता पूर्वं पात्रके शुद्धं भक्तादि गृहीतं ततस्तत्राप्यना-
भोगादिनाऽज्ञातं विशोधिकोटिदोषदुष्टं गृहीतं । पश्चाद्ज्ञातं ततो यदि तेन विनापि निव्वहति तदा तत्सर्वमपि विधिना त्याज्यं ।
अयं न निव्वहति तदा प्रत्यभिज्ञाय निजविज्ञानेन तदेव दोषदुष्टं त्याज्यं न शेषम् । यदि च श्लशद्रवरूपस्य विशोधिकोटिदोषवत्-
स्वकृतीमनादेः शुद्धतज्जातीयमिलितस्य व्यक्त्या परस्परं मिलितत्वेन शुद्धाशुद्धविभागो न लक्ष्यते, तदापि समस्तत्यागः कायः ।
चतुर्थभङ्गकाश्रितं विधिविशेषमाह । ‘दुल्लहेत्यादि’ दुर्लभमन्यत्र दुष्प्रापद्रवं श्लथरूपं दृढादिकं द्रव्यं तस्मिंस्तु पुनः शुद्धे यद्यपरं विशो-
धिकोटिदोषवत्तितमथ ग्लानाद्यर्थं अवश्यं दुर्लभत्वाद्य(द्यदर्थं) तत्तदा तावन्मात्रमेव यावन्मात्रं विशोधिकोटिदोषवद् दृढादिकं पतितं
तत्प्रमाणमेव कलत्र्य सर्वस्यापि मिलितस्य मध्यान्यजन्ति उद्धरन्ति साधवः । कीदृशाः सन्तः ? इत्याह । अशठा निजशत्तयनव-
गृह्णेन यतमानतयाऽमायाविनस्ततः शेषः किञ्चिन्नुद्धं किञ्चिद्विशोधिकोटिदोषवच्च भवति । परं तत् सर्वज्ञाज्ञाकरणात् कलत्र्यं
स्यात् । इह दुर्लभशब्दोपादानात् सुलभे द्रव्ये सति सर्वमपि त्यजन्तीति दृश्यम् । तथाऽशठः सन् यदेवाचरति तदेव तस्य चा-
रित्रनैर्मल्यहेतुतया कर्मवन्धाभावाय स्यात् । शठस्तु तदप्याचरन् चारित्रमालिन्योत्पादनेन कर्मणा श्लिष्यते इत्यावेदयतीति
गाथार्थः ॥५६॥

सांप्रतमुद्गमदोषनिगमनमुत्पादनादोषप्रस्तावनां चाह ।

सांप्रतमुद्गमदोषनिगमनमुत्पादनादोषप्रस्तावनां चाह । जे पाजजकजसजजो, करोजज पिंडुमवि ते य ॥५७॥

भाषिणा उद्गमसदोषा, संपद उत्पायणाए ते वोच्छं । जे आरभ्येतावता ग्रन्थेन प्रतिपादिता उद्गमदोषा आहारोत्पत्तिदूषणानि इति-

व्याख्या — भाषिता भेदप्रभेदादिकथनेनादित आरभ्येतावता ग्रन्थेन प्रतिपादिता उद्गमदोषा आहारोत्पत्तिदूषणानि इति-
निगमनं । सम्प्रति साम्प्रतमधुनेत्यर्थः । 'उत्पायणाए' ति तत्र धाव्यादिप्रकारैर्वक्ष्यमाणैर्याज्यया आहारोत्पत्तिदूषणानि इति-

स्तरयां वा विषये तान् दोषान् वक्ष्ये-अभिधायते । यान् दोषान् । अनार्यं जघन्यजनोचितं यत्कार्यं प्रयोजनमाहारादिलौल्येन तदु-
पाज्जन्या(न)करणरूपमथवेत्तमजनाचरणीयं धर्मलक्षणमेव कार्यं नाहारादिकं । तदुक्तं, "नाहारं चिन्तयेत् प्राज्ञो धर्ममेकं हि

चिन्तयेत्, आहारो हि मनुष्याणां जन्मना सह जायते" ॥१॥ इति तत्र सज्जः प्रगुणस्तदुत्पायनिरतः कुर्वीत विदधीत लौल्ययुक्तः
कश्चित् साध्वाभासः यदर्थमसौ तान् कुर्वते तदर्थयितुमाह । पिण्डार्थमपीति आहारनिमित्तमपि न केवलं दुर्लभवस्तुन उत्पादना-

दर्शयित्यपेक्षार्थोऽनेनार्थकार्यमेव व्यक्तीकृतं परमिह पिण्डेनैव प्रकृतमिति मुख्यतस्तदुत्पादानं । यद्वा अनार्यकार्यं क्रोधादियुतस्य
साधोर्धात्रीत्वादिकरणम् । अथ च क्षमाधान्वितत्वमेव वृत्तेः प्रशस्यं कार्यं । तत्र सज्जः प्रगुणः, शेषं प्राग्वत् तत्र क्रोधयुतो धात्रीत्वं

करोति । यथा केनापि साधुना क्वापि गृहे भिक्षार्थं गतेन लङ्घकादीन् दृष्ट्वा गृहस्थी याचित्वा एतान् मह्यं देहीति तयोदरिको भवा-
नित्यादिवचनैर्निर्भासितो यतिः ततः कुपितश्चिन्तयति यथा इयं पापा तथा कार्या, यथा मदायत्ता स्यादिति । मानयुतस्त्वभ्युत्था-

नाद्यर्चया, मायायुतस्त्वेकस्या धाव्याश्चावनायान्यस्याः स्थापनाय बालस्य गृहे गत्वा कूटश्लोकपाठकरणादिना, लोभयुतस्त्वहार-
लोभादिना धात्रीत्वं करोतीति । 'ते य' ति ते दोषा पुनरसी भवन्तीति गम्यते इति नाथार्थः ॥५७॥

अथ तानेव प्रस्तावितोत्पादनादोषान् नामतः सङ्ख्यातश्च गाथाद्वयेनाह ।

धाइ दूइनिमित्ते, आजीववणीमगे तिगिच्छाय । कोहे माणे माया लोभे अ हवंति दस एए ॥५८॥
पुडिं पच्छा संथवविज्जा, मंते य चुन्नजोगे य । उत्पायणाए दोसा, सोलसमे मूलकस्मे य ॥५९॥

व्याख्या—धात्री बालपालिका स्त्री । इह च धात्रीति निर्देशेऽपि दोषशब्दसामान्याधिकरण्यात् सूचनाच्च धात्रीत्वकरणमिति
दृश्यं । एवं यथासरभ्रमन्यत्रापि । १ । तथा दूती परस्परसन्दिष्टार्थकयिका स्त्री, दूतीत्वकरणमित्यर्थः । २ । 'निमित्ते' चि निमित्त-
करणमतीताद्यर्थसूचनं । ३ । तथा आजीवो जात्यादीनां गृहस्थात्मसमानां कथनादिना आजीवनं । ४ । 'वणीमगे' चि वनीपकत्वकरणं ।
तत्र वनुते दायकाभिमतेषु श्रवणादिज्वात्मनो भक्तस्य दर्शनात् पिण्डं याचते उत्पादयतीत्यर्थः । वनयति वा पिण्डार्थमात्मानं
दायिकाभिमतेषु श्रमणादिषु संभक्तं दर्शयतीति निरुक्तिवशाद्धनीपकः । यद्वा वनीं दायकाभिमतजनप्रशंसोपायतो लब्धार्थरूपां
पाति पालयतीति वनीपः । स एव वनीपकः । तस्य भावस्त्वत्त्वं तस्य करणं विधानं तत् । ५ । तथा चिकित्सनं चिकित्सा रोगप्रती-
कारः चः समुच्चये । ६ । तथा क्रोधः । ७ । मानो गर्वः । ८ । माया वञ्चना । ९ । लोभो लुब्धता । १० । चः पूर्ववद् भवन्ति जायन्ते
दश प्रतीताः । एते अनन्तरोक्ता इति ॥५८॥

तथा पूर्व्वं दानात् सूचनाद्विद्याप्रयोग इति । तत्र विद्या स्त्रीस्वरूपदेवताधिष्ठिता ससाधना वा ओमित्याद्यक्षरपद्धतिस्तस्याः
प्रयोगो व्यापारणं सः १२, एवं मन्त्र इति मन्त्रप्रयोगः किन्तु मन्त्रः पुरुषरूपदेवताऽधिष्ठितोऽसाधनो वा । चः समुच्चये । १३ । तथा
चूर्णस्तिरोधानादिफलो नयनाञ्जनादियोर्यो द्रव्यक्षोदः । १४ । योगः आकाशगमनसौभाग्यादिफलो द्रव्यसमूहः । चः पूर्व्ववद् । १५ ।

पिण्ड-
विशुद्धे-
अद्वितीयम्
वृत्तिः

॥५५॥

एते किमित्याह उत्पादनाया दोषाः पिण्डोपाजनस्य दूषणानि एते पञ्चदश । तथा षड्भिरधिका दशपरिमाणमस्येति षोडशं मूल-
कर्म चेति मिलिताः षोडश भवन्ति तत्र मूलमालोचनादीनां दशानां प्रायश्चित्तानां मध्ये दृष्टमेतत्प्राप्तिनिवन्धनं कर्मव्यापारो गर्भ-
घातादिमूलानां वा वनस्पत्यवयवानां कर्मौषध्याद्यर्थं हेदादिक्रिया मूलकर्म चः समुच्चये १६ । एतेषां मध्याद्येन कृतेन य आहारो
लभ्यते स तद्दोषवानिति द्वारागाथादयार्थः ॥५५॥

अधुना धात्रीद्वारं व्याख्यानयन्नाह—

बालस्स स्वीर मज्जण, मंडणकीलावणंकथादत्तं । करिय कराविय वा जं, लहइ जइ धाईपिंडो सो ॥६०॥
व्याख्या—बालस्य शिशोः सम्बन्धि किमित्याह । क्षीरं च सन्यं मज्जनं च स्नानं मण्डणं च भूषा क्रीडापनं च रमणं, अङ्क-
श्चेतसङ्गः । उपलक्षणत्वात् कथादिग्रहस्ते तथा तद्विषयं धात्रीत्वं क्षीरमज्जनमण्डनक्रीडापनांकथाव्रीत्वमिति । तत्र धारयति क्षीरपाना-
दिनाऽवब्रंभयति बालकमिति धात्री निपातनात् । धयन्ति दुग्धपानादिना पिबन्ति बालकास्तामिति वा धात्री बालपालिका स्त्री । सा
च रूढ्या क्षीरादिभेदाद् पञ्चविधाः, तस्या भावो धात्रीत्वम् । एताश्च क्षीरादिविषयाः पञ्चधाव्यश्चिरन्तनकाले बालपितृविभवानु-
सारत आसन् । साम्प्रतं तु दुग्धमातुभावाज्जैतास्तादृश्यो दृश्यन्ते इति । तदेकैकं क्षीरादिधात्रीत्वं कर्ममतायत्तं, 'करिय' चि कृत्वा स्वयं
विधाय । 'कराविय' चि कारयित्वा अन्यसकाशाद्विधाय, वाशब्द एकां प्रच्याव्यान्यस्यास्तत्स्थाने व्यवस्थानरूपं वा क्षीरादिधात्रीत्वं
कृत्वेति समुच्चयार्थः । यं पिण्डं लभते—प्राप्नोति यतिः साधुः धार्मीत्वकरणाह्लन्धः पिण्डो मध्यपदलोपाद्धात्रीपिण्डः । सोऽनन्तरोक्त
उच्यते इति शेषः । तत्र यथा क्षीरधात्रीत्वं कारयति करोति वा स्वयं तथोच्यते । किंल कश्चित्साधुर्भिक्षार्थं पूर्वपरिचितपुहे प्रविष्टो

रुदन्तं बालकं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह, यथा मह्यं शीघ्रं भिक्षां प्रयच्छ तेऽसौ बालको रोदिति पश्चादेनं स्तनं धापय । अहो ते अति-
 प्रमादिता किं सुलभानि पुत्रभाण्डानि ? यद्वा पर्याप्तं मम भिक्षया तावदेनमेव तर्प्य । भूयोऽपि बाडहं भिक्षार्थमागमिष्यामि । तथा
 मतिमानऽसौगी दीर्घायुश्च स्तनं पायितो बालः स्यादिति क्षीरधात्रीत्वं कारयति । यद्वा वक्ति तिष्ठ त्वं निराकुलाऽहमेवास्मै कुतोऽप्या-
 नीय क्षीरं दास्यामीति वचनतः स्वयं धात्रीत्वं करोति । अत्र च प्रभृता दोषाः स्युर्यथाऽसौ बालकमाता भद्रकतयाऽऽवर्जितचित्ता
 सत्याधाकर्मदिपाकं कुर्यात्तथा बालकसज्जना अन्यो वा मातिवेश्यादिर्बालकमात्रादिना सह सम्बन्धं भावयेच्चाटुकरणदर्शनात् ।
 यदि च प्रान्ताऽसौ तदा प्रदेशं विदध्यात्तथा वेदनीयकर्मविपाकवशाद् बालस्य मान्द्ये जाते त्वया मत्पुत्रो ग्लानीकृतइत्यादि सा-
 धुना सह कलकलादिभवनान् प्रवचनमालिङ्ग्यं स्यात् । चाटुकारिण एते इति जनेऽश्लाघा स्यादेवं शेषास्त्रापि धात्रीष्वमी द्रष्टव्याः ।
 अधुनेकां प्रच्याव्यान्यस्याः स्थापनेन यथाऽसौ तत् करोति तथोच्यते । भिक्षाचर्यायां प्रविष्टेन साधुना महिलां सशोकां दृष्ट्वा कि-
 न्त्वमद्याधृतिपरा दृश्यसे ? इत्यादि पृच्छयते, तया चोच्यते । धार्मिक यते ! दुःखं दुःखमहायस्यैव कथ्यते, साधुः प्राह को दुःख-
 सहायो भण्यते, सा प्राह यः कथितो दुःखविषयं प्रतिकारं करोति । साधुनोक्तं मां मुक्तवा कोऽन्यस्त्वथाभूतः, सा प्राह तर्हुद्दालितम-
 परयाज्या मम धात्रीत्वमिति । ततः साधुरूपनाभिमानो यावन्न त्वं तत्रैव स्थापिता तावन्नाहं त्वदीयां भिक्षां ग्रहीष्यामीन्यभिधाय
 च्यावयितुमिष्टाया धात्र्या अदृष्टत्वात् स्वरूपं जानाय तस्या एव पार्श्वे पृच्छति यथा सा किं तरुणी मध्यादिवयस्का वा, प्रतनुस्त्वनी
 स्थूलस्त्वनी वा, शरीरेण वा मांसला कृशा वा कृष्णा गौरा वेत्यादि । ततो ज्ञाते तत्स्वरूपे यदि च्यावयितुमिष्टा धात्री स्थविरा,
 शृणुवतो बाले

पिण्ड-
विशुद्ध-
अंद्रक्षरीया
वृत्तिः

॥५६॥

दृष्टिं निवेश्य वदति यथा वृद्धा धान्यऽबलस्तन्या स्यात्तां धन्यबालोप्यबलः सम्पद्येत, कुशा च धात्री स्तीकस्तन्या स्यात्तां च धन्यबालोपि कुशो भवेत् । रथूलस्तन्यास्तनौ धन्यबालः कोमलाङ्गत्वात् कुचचम्पितवक्त्रप्राणः सन् चिपिटनासिकः स्यात् कूर्पराका-
रस्तनीं च धन्यबालः स्तनानामिमुखमुखप्रसारणतो दीर्घीकृतमुखतया सूचीसदृशवदनः स्यात् कोमलाङ्गत्वादिति । अत्रार्थे स्वकृतश्लो-
कान् पठति । यथा 'निस्थामां स्थविरां धात्रीं सूच्यास्यः कूर्पस्तनीं । चिपिटः रथूलवक्षोजां धयंस्तनीं कुशो भवेत्' ॥१॥ इत्यादि ।
यद्वा न्यावयितुमिष्टायां वर्णमाश्रित्य तत्समं स्त्रामिनः शृण्वतः स्वकृतश्लोकपठनेन दोषान् वक्ति यथा 'कुणा अंशयते वर्णं, गौरी
तु बलवर्जिता । तस्माच्छस्या भवेत् धात्री बलवर्णैः प्रशंसिता' ॥१॥ इत्यादि । इह यश्चान्यावयितुमिष्टायां वर्णः कुणादिरुक्तोऽस्ति
तेन तां दूषयति । यदि च स्थापयितुमिष्टायां न्यावयितुमिष्टसदृशवर्णा स्यात्तदा तां विशेषतः श्लाघ्यवर्णमिपरगुणसम्पर्कादिना वक्ति ।
न्यावयितुमिष्टां च निन्द्यवर्णमिति । तदिह न्यावयितुमिष्टा स्थविरादिवयस्त्वेन रथूलस्तनादित्वेन कुणादिवर्णत्वेन वा युक्ता
वर्तते इति न सम्यग् योगः । स्थापयितुमिष्टा च तरुणीत्वेन लक्षणयुक्तस्त्वनतया नातिकृष्णगौरवर्णतया च सम्पन्नैत्यतस्तद्वृद्ध-
स्त्रामी साध्वभिप्रेतां धात्रीं पुनरप्यङ्गीकरोतीतरां मुख्यतीति । अत्र चैवं विधानेऽमी दोषाः स्युः । यथा या क्षीरधात्रीत्वन्याविता सा
साधूपरि विद्वेषं कुर्यात् । प्रदिष्टा च सती चौरौऽयमित्यादिक्रमनृतं लोभकं दद्यात् । यद्वा अनया धान्या सह तिष्ठतीति ब्रूयात् ।
वधादिकं वा तस्य कुर्यादधिकरणं चेत्सं महत्साधोः स्यात् तथा या स्थापिता सापीदृशं व्यतिकरे दृष्ट्वा समपि धात्रीत्वविधिमित्यमसौ
करिष्यतीति विचिन्त्य विषादि तन्मरणाय दद्यात् । मा कदाचिद्यथा मया अभ्यर्थितेनेतरा न्याविता तथाऽन्याऽभ्यर्थितो मां
न्यावयिष्यतीत्येवं शेषास्वपि । उक्तं क्षीरधात्रीत्वमाश्रित्यकरणकारणादिस्वरूपम्, अयमज्जनवात्रीत्वमाश्रित्य तदुच्यते । यथा भिक्षाथ

गृहं गतो यती रममाणं बालं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह । तथा महाप्रसौ बालो लुठति धूल्या वा अवगुण्ठितशरीरस्त्विष्टल्यनः स्नाप्य-
 नमिति । जलं ग्राहयित्वा बालमातुः पार्श्वे तस्य मञ्जनविधापनं कारयति । यद्वा अहमेनं मञ्जयामीत्यभिधाय स्वयं जलं गृहीत्वा बाल-
 स्य मञ्जनविधानं करोति । तथाऽन्नाप्यनी(भिम)तथाज्याः स्थापनाय सुतजनन्याः पुरतो जल्पति । यथा भवदभिमतं धात्री सर्वथा न
 मञ्जति । अतिबहुजलेन वा मञ्जति तत्र सर्वथा अल्पितो बालो दुर्बलदृष्टिरेव स्यादतिशयबहुम्बुक्षेपेन स्वप्यमानोऽसावलनयनो
 रक्ताक्षो जलभीरुश्च स्यात् । स हि बालत्वेऽसहितजलप्लावनतया श्वासनिरोधाद्व्याकुलीभवत्स्वतस्य यज्जलभयं समुत्पद्यते, तेन
 गुरुरपि जातो नद्यादिषु प्रविष्टः पूर्वभयाऽभ्यासेन जलाद् विभेदिति । भवदभिष्टा च धात्री प्रचुरजलेनैव स्नपयतीति न सम्यग् योगः ।
 अथ मण्डनधात्रीत्वं करणादिभेदत उच्यते । गृहे गतो बालजननीं प्रत्याह । खेलक्षुरिकादिरूपैस्त्रिलककटककुण्डलादिभिश्चाभरणैरेनं
 मण्डयेति कारणम् । यद्वा अहमेनं मण्डयामीति प्राहेति स्वयं करणं । न्यावयितुमिष्टायाः सत्यानि वा दूषणानि वदति । यथासौ
 भवत्स्थापितमण्डनधात्री बालस्य हस्ताभरणानि कटकादीनि कण्ठसत्त्वानि च नक्षत्रमालादीन्यपि पादयोः परिदधाति चरणसत्त्वानि
 च घुघुरादीनि कण्ठादाविति । इदं च श्रुत्वा बालजनकेन तामशोभनामिति विचिन्त्यापनीय च, पूर्वधात्रेव क्रियते । क्रीडनधात्रीत्वं
 करणादिभेदतो यथा, भिक्षार्थं प्रविष्टः साधुर्वर्तितुं रुदन्तं दृष्ट्वा तज्जननीं प्रत्याह यथैनं बालं क्रीडनककार्युल्लापनकवार्क्यमुन्मयहस्त्या-
 दिभिर्वा क्रीडां कारय । अहं वा एनं रमयामीत्येवं मातुः सकाशात् स्वयं वा क्रीडनककार्यव्रीत्तं कारयति करोति वा । अभिप्रतायाः स्था-
 पनार्थं तन्मातुरग्रावयितुमिष्टाज्या दीपोद्घट्टनं च करोति यथा—कटिनध्वनयुतधात्र्या रमितो बालोऽपि कर्कशध्वनः स्यात् ।
 मृदुस्वरया च रमितो बालो मृदुस्वरोऽन्यत्रस्वरो वा स्यात् इति स्वमत्स्यादीषान् घटयति । एतद्दीपान्यतरस्मिन् भवद्वात्री वर्तते ।

अङ्गधात्रीत्यकारणादिकं यथा, मिश्रार्थं गृहे गतो बालं भूमौ रुदन्तं दृष्ट्वा अङ्गे गृहाणैनमहं वा गृह्णामि इति तज्जननीं जल्पतीत्यङ्गधा-
त्रीत्वं कारयति करोति वा । न्याययितुमिष्टधात्र्या दीपोद्घट्टनं च कुरुते । यथा स्थूलशरीरया धात्र्या कट्यां बालको गृह्यमाणोऽन्योऽन्यं
विस्तीर्णान्तरपादः स्यात् । वक्रीभूतकट्या निर्मासत्वेन शुष्कशरीरया धात्र्या कट्यां ध्रियमाणः कष्टेन तिष्ठति । निर्मासकठिनहस्ता-
भ्यां च धात्र्या गृह्यमाणो भयवान् भवति । भवदभिप्रेता चैतेषामन्यतरस्मिन् वर्तते । इह कटीधरणादिकमप्यंसकठिनहस्ताभ्यां च
धात्रीत्वं ज्ञेयं । इह सर्वास्वपि न्याययितुमिष्टासु धात्रीषूज्जावितदीषाणां मध्याद् घटमानोऽघटमानश्च दीपः स्यात् । परमसौ स्वमतिवि-
कल्पितत्वात् दृष्टाभिसन्धित्वात् सर्वज्ञनिषिद्धत्वाच्चासत्य एव ज्ञेय इति गाथार्थः ॥६०॥

उक्तं धात्रीद्वारमथ दूतीद्वारमाह ।

कहियमिहो संदेशं, पयडं लुन्ननं च सपरगामेसु । जं लहइ लिंजजीवी, स दूइपिंडो अणहा(टु)फलो ॥६१॥

न्याख्या—कथयित्वा निवेद्य मिथो मात्रादिसम्बन्धिनं पुत्र्यादेशगतः पुत्रादिसत्कं च मात्रादेरित्येवं परस्परसुभयोरपीत्यर्थः । कं क-
थयित्वेत्याह 'संदेशं'ति सन्देशकं अभीप्सितायाभिधायकनिवेदितवचनकथनरूपं प्रतीतं । किं विशिष्टं तमित्याह । प्रकटमन्येषामगुप्तं
सर्वजनविदितमित्यर्थः । तथा लुन्नं बाह्यजनालक्षिततया गुप्तं बाह्यजनश्च लोकलोकोत्तरभेदाद् द्विधा । तत्र लोकः पार्श्ववर्ती पृथग्जनः ।
लोकोत्तरः सङ्घाटीयसाधुः । तत्र कदाचिदुभयोरपि प्रच्छन्नः । कदाचित्सङ्घाटीयसाधोरेव गुप्तो ज्ञेयो यस्यश्च सन्देशको नीयते तस्याश्छ-
न्नो न भवत्येव । तदिदं छन्नो द्विधा भवति । एतत्स्वरूपं च गाथार्थादुपरि वक्ष्यामः । वा विकल्पे कं कथयित्वेत्याह स्वपरग्रामयोः
स्वग्रामे परग्रामे च । तत्र स्वग्रामः स्वनिवासग्रामस्त्वदिपरीतः परग्रामः । कोऽर्थः ? स्वनिवासग्रामस्यैव सत्कंऽन्यस्मिन् पाटकादौ परग्रामे

वा सन्देयकं नीत्वेति । ततः किमिदमप्यहं यं पिण्डमाहारादिलक्षणं लभते प्राप्नोति क इत्याह लिङ्गं रज्जे हरणादि साधुवेषरूपं चिह्नं तेन
 जीवति निर्वहतीत्येवंशीलस्स तथा इत्थं निर्वर्हिं प्रवर्त्तयन् लिङ्गमात्रोपजीवक एव भवतीति विशेषणं स इत्थन्भूतो द्रुतीत्वकरणोपायेन
 तद्वधः पिण्डो मध्यपदलोपे द्रुतीपिण्ड इत्युच्यते । स च किंविशिष्ट इत्याह अनर्थाः प्रभूता ऐहिकामुष्मिका अपायाः फलं कार्यं यस्य
 सौन्दर्यफलोऽनेकदोषघातहेतुरित्यर्थः । अयमत्र भावार्थः किल कश्चिद् व्रती भिक्षावज्जाद्यर्थं व्रजन् विशेषस्तद्धाभाय तस्यापि ग्रामस्य
 मत्तकं पादक्रांतरे ग्रामान्तरे वा जनन्यादेः सत्तकं पुत्र्यादेरग्रतस्तद्वचनं नीत्वा कथयति । यथा सा तव माता स तव पिता च त्वयाऽद्या-
 न्नागन्तव्यमित्यादि त्वत्संमुखं वक्तीत्येवं स्वपक्षपरपक्षयोः शृण्वतो निर्ःशङ्कं कथनात् प्रकटः सन्देयः । तथा कश्चिद् व्रती दुहित्वा
 मात्रादिकं प्रति स्वग्रामे परग्रामे वा सन्देयकनयनापार्याथितस्ततस्तत्सन्देयकमवधार्य तज्जनन्यादिपार्थे गतः सन् द्वितीयसङ्घाटकी-
 यसाधोः दुहितुः सत्कमवलभकमसौ तन्मातुर्ददाति इत्यध्यवसायोत्पत्त्यर्थमित्थं तज्जननी संमुखं ब्रूते । यथा अतिमुग्धा सा तव दुहिता,
 यैवमस्मान्प्रतिवदति यथेदं नयोजनं मदीयागमनादिकं मम मात्रे त्वया निवेद्यमिति । सापि दक्षा तदभिप्रायं ज्ञात्वा तत्सङ्घाटकीय-
 साधुप्रत्यायनाय प्रतिभणति । यथा वारयिष्याम्यहं तां तत्राभिमुखं पुनरेवं जल्पन्तीमित्येवं सङ्घाटकीयसाधोरसौ गोपयितुमिष्टो
 न लोकस्येति लोकोत्तरप्रच्छन्नमन्देयक इति । तथा कस्याश्चित् पिता व्रती समभवन् माता तु तस्यापि ग्रामस्य सत्केजन्यस्मिन्
 पादक्रादौ ग्रामान्तरे वा गृहस्थभूततस्तत्र भिक्षाद्यर्थं व्रजन्तं निजपितरं साधुं दृष्ट्वा मातुः सन्देयकं ददाति यथा हे ताव मज्जन-
 न्यास्त्वमेवं कथयेयथा तत्कार्यं तव भतीतं यथा त्वं जानासि तथैव सम्पन्नं यथा वा जानासि तथा वा तत्त्वया विधेयमित्येवमसौ
 स धुसहाटकस्य शेषलोकानां चार्थान्नगमादुभयप्रच्छन्नमन्देयक इति । इह च सर्वत्र दोषा गृहस्थव्यापारणादिना जीवोपमर्दादयो

त्रेयाः । प्रकटसन्देशकं चाश्रित्य विशेषतो दीपा आख्यानकेनोच्यते । तच्चैदं
एगंमि नामे उज्जुओ नाम कोडुंविओ, तस्स य देवई नाम दुहिया । सा य-तग्गामवासिणा एणेण कोडुंविपुत्तेण परिणीया । एत्थन्तरे
तीये कालंतरे एगो पुत्तो दुहिया य जाया । सा धूया पच्चासन्नगोउल्लगामवासिणा एणेण कोडुंविपुत्तेण परिणीया । एत्थन्तरे
उज्जुयभज्जा पंचत्तमुवगया । तओ उज्जुओ संसारभयभीओ धम्मवोसाणं थेराणं सग्गसे पव्वहओ । विहरमाणो तत्थेव नामे निय-
दुहियाए देवईए वसहीए सपरिवारनियगुरुसहिओ ठिओ । तम्मि पत्थावे ताणं दीणहवि गामाणं परोप्परं वेरं आसि सेज्जायरि-
नित्वासिगामेणः एयस्सुवरि च्छन्ना धाडी सज्जिया । सो य उज्जुयसह गोउल्लगामे भिक्खवु चालिओ । देवईए दुहियानेहेण भणिओ ।
जहा जणय तुमं गोउल्लगामे वच्चिहिसि । तत्थ मे दुहियाए णियदोहित्तियाए कहेज्जु, जहा तुह जणणीए कहावीयं, जम्हा अम्ह
गामो दुज्झ गामस्सुवरि पहाए छन्नाए धाडीए आगमिस्सह ति । तुमं परवक्खरं ठवेज्जु ति । तेण तहेव कयं । तीए नियम-
त्तुणो, तेण य गामस्स कहियं । गामो सन्नद्धवद्धकवओ, जुज्झसज्जो जाओ । इयरो य पभाए आगओ । महाजुज्झं जायं । तत्थ
देवईए भत्ता पुत्तो य धाडीए सहगया । जामाओउ गोउल्लगामेण सह हुंतो । तिन्निवि जुज्झे मया । धाडी वलिया । देवई
जामाहयाणं मरणं नाउं रोहउं पयट्ठा । तीसे सग्गसे अणुणयवहणत्थं लोगा आगया भणंति य जह गोउल्लगामो धाडी एंती न
जाणन्तो तो असन्नद्धो न जुज्झंतो, तेण तुह जामाहणो न मरता । ता केण पावेण सो जाणाविओ, तं सोऊणं तीसे पिउणो उवरि
कोवो जाओ । जहा जह मए अयाणंतीए तस्स सग्गसाउ दुहियाए कहावियं तो किं साहुवेसविडंएण साहियंति चित्तिय रोयं-
तीए भणियं । जहा मे जामाहुत्तमारएण जणएणं सिट्ठं लोणेण सो साह चित्तियओ उट्ठाहो य जाउ चि गाथार्थः ॥६१॥

उक्तं दूतिद्वारं, अथ निमित्तद्वारमाह—

जो पिंडाहनिमित्तं, कहइ निमित्तं तिकालविसयं पि । लाभालाभसुहासुह—जीविअमरणाइ सो पावो॥६२॥

व्याख्या—यः कश्चिद् वती पिण्डादिनिमित्तमाहाराद्यर्थमादिशब्दादुपध्यादिपरिग्रहः । भक्तवत्त्वादिलिप्सयेत्यर्थः । कथयति गृहिणां निवेदयति व्यापारयतीति यावत् । निमित्तं ज्ञानविशेषरूपं त्रिकालविषयमपि अतीतादिकालत्रयगोचरमपि । न त्वेककाल-विषयमेवेत्यपर्यर्थः । यथा हे श्राद्धा ! अतीतदिने तवैतज्जातं इदं भवितुं, साम्प्रतं चैदं भवते वर्तते इत्यादीति । किं विषयं पुनस्तदित्यह 'लाभे'त्यादि तत्र लाभोऽभिलषितावासित्वाद्विपरीतोऽलभः । आह्लादरूपं सुखं, तद्भावोऽसुखं दुःखमित्यर्थः । जीवितं प्राणधारणं, मरणं प्राणत्यागरूपं, अमीषां द्वन्द्वे लाभानीनि मरणान्तां(न्तान्या)दित्यस्य तत्तथा । लाभोदिविषयमित्यर्थः । आदिग्रहणाच्चिन्तादृक्प्राप्त्यभेदवन्धुममागमसुभिष्वदुभिषादिग्रहः । यश्चेदं कथयति सोऽनन्तरोक्तः साधुः किमित्याह पापः पापोपदेशकत्वात्पापीयान् । तदित्थं लाभोदिवृत्तकालत्रयगोचरनिमित्तव्यापारणाच्छिष्यः पिण्डो निमित्तपिण्ड इत्युच्यते । इष्टश्चायं यत्तद्विषयेऽप्येवस्मिन् कथ्यमाने आत्मोभयपरविषया बन्धादयोऽनर्थाः सम्पद्यन्ते । तत्रात्मविषये साधुर्वधादिकं प्राप्नोति । उभयविषये साधुर्वधादिकं प्राप्नोति जीवोपमर्दव जायते । परविषये जीवोपमर्द एवेति । वार्त्तमानिके च सद्य इहलोकेऽपि प्रत्यक्षाया जायमाना दृश्यन्ते । तत्रालयानकं यथा—

एनांमि सन्निवेशे आसि पुरा नामभोइओ एगो । सोहभागइगुणजुया भज्जा से सुंदरी होत्था ॥१॥ देसंतरंमिय गओ रआ-एसेण अकया सो उ । भज्जं मोहुं नामे तत्थ य नेमिचित्थो निउणो ॥२॥ एगो साह पत्तो भिक्खवट्ठा सो गओ तीए नेहे । तं दट्ठणं

पुष्टो निमित्तमिह जाणसे किं पि ॥३॥ तेणुत्तं सुद्धत्तरं जाणामि तीए जंपियं तत्तो । कहहि मम किंचि समणग जं ते रोयइ तयं पुच्छ ॥४॥ ततो निमित्तकहणेण सुंदरी तेण हियहिअया । पकया विउलासणपाणाइ दिवं तो तीए हिट्ठाए ॥५॥ देसन्तराड बलिओ अह अन्वया बहु अकालता(जाया) । जाव स चणुपत्तो, नियगाम अदुरहेसंमि ॥६॥ तो तेण भोइएणं, निययगामस्स नियडपत्तेण । भज्जाणुरत्तएणं निययमणे चितियं च जहा ॥७॥ एगामी पच्छवो गत्तणं चेदियं निययरस्स । किं सुंदरी सुमीला उय निससीला व जोएमि ॥८॥ एत्थावसरे पुष्टो महदइओ एहही कया इहइं । तेणुत्तं अज्जेव य वारे गामस्स आयाओ ॥९॥ साहु सयासाड तओ, तीए य तयागम मुणेऊण । संमज्जणोवलेवणचंदणमालाइ गिहिकिच्चं ॥१०॥ काऊणं सव्वंचिय हरिसवसुल्लसियवबहलपुलयाए । नियपरिजणो य सव्वो तदभिसुहं पेसिओ पत्तो ॥११॥ तं पत्तं दट्ठणं पुष्टो सो तेण परियणो मज्झ । कओ नायं तुब्भेहिं आगमणं परियणो भणइ ॥१२॥ पट्टविद्या किल अम्हे सुंदरीए ण पायमम्हेहि । एत्थंवरंमि तो कोउणेण तीए य सो पुष्टो ॥१३॥ पुब्बा-
णुसूयमस्यं सद्धिं जं भोइएण संजायं । ता जाव इमं पकइ तो पत्तो भोइउ नेहे ॥१४॥ दिट्ठो सो उवविट्ठो, तीए समिवे सो वि उवविट्ठो । कयनियजणोवहारो 'सा पुट्ठा जइ कहं नायं ॥१५॥ मम आगमणं तुमए, तीए वुत्तं अणेण मम मुणिणा । पच्चयपुब्बं कहियं' भदे को पच्चओ कहसु ॥१६॥ तीए वुत्तं निसुणसु, तुमए सह, जं मए पुरा विहियं । जं पि य हसियइयं, सुमिणो वि य जो मए दिट्ठो ॥१७॥ तं सव्वमणेण ममं कहियं जो गुड्ढदेसतिलओ वि । सो वि य एयं सोडं, ईसावसविप्फुरियकोवो ॥१८॥ जहा एयाए ताव वडवाए पुच्छिमो गन्धं । जइ जाणिही निमित्तेण, गुड्ढतिलड विईयाए ॥१९॥ तो नाओ तेणं चिय होही, तो हं न किंचि एयरस्स । उववायं पकरिस्सं, अह नो जाणिही इयं गन्धं ॥२०॥ तो तिलओ विहु नाओ अकज्जायरणओ न नाणेण ।

तो एयं भारिस्सं निम्भंतं भणइ तो एसो ॥२१॥ रोसेण फुरफुरितो भो भो पव्वइयग ! मह इमीए । वडवाए जं गळ्भं चिठइ तं कहसु नळणं ॥२१॥ तेष भणियं किसोरो पंचहिं पुंढेहि संजुओ अत्थि । पच्चयहेडं तीए पोइं फालावियं तेष ॥२२॥ दिंढे तारिस्स उच्चिय जारसिओ अक्खिओ सो किसोरो । तं ददुं तस्स तओ कोवोवसमो समणुजाओ ॥२३॥ भणिओ साहु तेषं जइ एयं सव्वयं जइ न हुन्तं । तो तुह उदरं एयं फालावितो अहं नियमा ॥२४॥ तरहा जार्हण(णीय)मेयं इहपरलोए अणत्थकरणखमं । नो कहवि अनुभायं जिणेहि काउं(?)हिएसीणं ॥२५॥ ननु साधोर्वधादिकं न किञ्चिज्जातमिति तस्य करणे को दोषः ? उच्यते वडवादिधातादयो दोषा अत्रापि जाता एव । तथा ये च पञ्चगुहकियोरकादिपरिहानेन परस्य प्रत्ययमुत्पाद्य स्वस्य मारणादिकरणं पारदारिकादिदूषणमुसारयिष्यन्ति ते कियन्तो भविष्यन्ति, विरला एवैते स्युः । एवमतीतादिनिमित्तेऽपि भावनीयमिति नाथार्थः ॥६२॥

उक्तं निमित्तद्वारमथाजीवनाद्वारमाह ।

जच्चाइधणाण पुरो, तग्गुणमप्यं पि कहिय जं लहइ । सो जार्हकुलगणकम्म—सिप्पआजीवणापिंडो ॥

व्याख्या—जात्यादीन्येव धनं स्वोत्कर्षादिहेतुतया वित्तं तेषां ब्राह्मणादीनां ते जात्यादिधनास्तथा च विप्रादेर्जातिरेव ब्राह्मण-
त्वादिका धनं तथा ह्यसौ सर्व्वजनोत्कृष्टमात्मनं प्रख्यापयति, निर्वहति च । आरक्षकादीनां कुलमेव धनं तेन तेषां निर्व्वाहादिभावात् ।
मह्यदीनां बाहुमुष्टियुद्धादिक्रियैव धनं । कृषीवलादीनां हलवाहनादिना कुर्यादिकर्मैव, चित्रकरणादिशिल्पमेव
धनमिति तेषां जात्यादिधनानां दातॄणां ब्राह्मणानां पुरतोऽप्रतः 'तग्गुणं'ति तेषां जात्यादिधनानां सम्बन्धी गुणो जात्यादिधर्मो
यस्यात्मनः स तद्गुणस्त्वं दातृसमानजात्यादिधर्मकमित्यर्थः । आत्मानमपि न केवलं परमित्यपेक्ष्यर्थः । कथयित्वा तत्सत्कहवनादि-

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्वद्रक्षरीया
वृत्तिः

॥६०॥

क्रियाविज्ञातत्ववचनव्याजेन स्फुटवचनेन वा प्रकाशयेत्यर्थः । यं पिण्डमशनादिरूपं लभते स्वजात्यादिपक्षपातरञ्जितेभ्यो ब्राह्मणा-
दिभ्यः सकाशात् प्राप्नोति साधुः, सोऽनन्तरोक्तः पिण्डः । किमित्याह जातिश्च कुलं च गणश्च कर्म च शिल्पं च तानि यथा एतानि
वक्ष्यमाणार्थानि तेषामजीवना सा तथा, तथा लब्धः पिण्डो जातिकुलगणकर्मशिल्पाजीवनापिण्डः । जात्याजीवनापिण्डः, कुला-
जीवनापिण्ड इत्यादिनामाभिधेयाऽसौ भवतीत्यर्थः । कथं पुनरसौ तदुणमात्मानं प्रकाशयतीत्युच्यते । यथा कश्चित्साधुर्भिक्षामटम्
भिक्षार्थं ब्राह्मणगृहे प्रविशति । ततस्तत्सुतं होमादिक्रियाः सम्यगकुर्वणं दृष्ट्वा तत्पित्रभिमुखं जल्पति, यथाऽवितथवितथहवनादि-
क्रियाकरणाद् ज्ञायते, यथैष विज्ञातवेदादिशास्त्ररहितस्य द्विजस्य सुत इति, वेदादिशास्त्रज्ञपार्श्वस्थितो वासाविति तत्पितुः कथयति
यद्वा निजसुतं क्रियां कुर्वणं साधुमवलोकयन्तं दृष्ट्वा द्विजः पृच्छति यथा साधो ! त्वया किं हवनादिक्रिया सम्यगसम्यग् वा विज्ञा-
यते येनेत्थं निरीक्षते ततः साधुर्ज्ञते, यथा समिन्मन्त्राहुतिस्थानयागकालघोषादीनाश्रित्य सम्यगसम्यग् वा क्रिया स्यात् । तत्र समिधः
पिप्पलानामार्द्रप्रतिशाखादिरण्डस्वरूपा यत्र यथावत् प्रयुज्यन्ते, एवं मन्त्रा ओमित्याद्यक्षरच्छन्दरूपा, आहुतिरग्नौ घृतादेः प्रक्षेपाख्या,
स्थानमुत्कुटादिरूपं, यागोऽश्वमेधादिकः, कालः प्रभातादिः, घोषो ध्वनिरूपो, यत्र यथावत् प्रयुज्यते सा सम्यक् क्रियेति । यत्र च
समिधदयो न्यूनतया अधिकतया विपर्ययेण वा प्रयुज्यन्ते, न यथावत् सा त्रिविधा असम्यक् क्रियेति । तदित्यमाहारादिलिप्सया
व्याजेन तत्समानजातिकस्यात्मनः प्रकाशनं विधीयते । तत्र च स ब्राह्मणस्तच्छ्रुत्वा गार्हस्थ्ये ब्राह्मणोऽयमित्यध्यवस्य भद्रकः सन्
स्वजातिपक्षपाताद्यदाहारादि दापयति तदाजीवनादोषवत्स्यादथ प्रातस्तदाऽस्माकमग्रमुपहासं करोतीत्यादि विचिन्त्य गृहनिस्सारणादि
कुर्यात् । यदि ब्राह्मणः (णोऽ) सन् कुतोऽपि किञ्चिद् ब्राह्मणक्रियादिकं ज्ञातव्यं ब्राह्मणत्वं प्रकटयति तदा अपरोऽपि भावतो मृषावादः

स्यादिति । यदा पृष्ठोऽपृष्ठे ब्राह्मणोऽहमित्यात्मानं जातिमन्तं साक्षादेव कथयति तदा स्फुटवचनेनैव तदुणात्मानः प्रकाशनाज्ञा-
 न्युपजीवनं भवति । तत्रापि मायामुपवादादयो दोषा वाच्याः । एवं क्षत्रियादिजातेरप्युपजीवनं ज्ञेयम् । कुलोपजीवनं यथा उग्रकुलेषु
 भिक्षार्थं प्रविष्टः माधुरग्रपुत्रं हृदिप्रभृतीनि समारचयंतं दृष्ट्वा तत्पितरमाह, यथा हृदयादीनामवितथाऽकरणाद् ज्ञायते यथा सुशिक्षित-
 प्राक्रियस्योग्रपुत्रोऽयमित्यादि एवं भोगादिकुलेष्वपीति । गणोपजीवनं यथा मल्लोदिगृहे भिक्षार्थं प्रविष्टः साधुस्त्वान् युद्धादिक्रियानिरतान्
 व्यवलोक्य कथयति । यथा मल्लानां युद्धप्रस्तावे वासुदेवादिप्रतिमाप्रणमनखड्गबाहुयोधनादिव्यवस्थाभाषणं तथा कलाह(अक्षवाट)के
 प्रविष्टस्यैकस्य मल्लस्य निजभूम्याक्रमणेन प्रतिद्वन्द्विमल्लघाताय पार्श्वे गमनं ग्रीवावन्धादि च स्यात्, धरणिपातलुप्तांकयुद्धादिप्रकटनं
 च भवतीति । ततो मल्ल एवासौ गार्हस्थ्य आसीदिति स्वगणपक्षपातादाहारादि दापयन्तीत्यादिपूर्ववत् । कर्मजीवनं यथा कृषी-
 बलस्य गृहं भिक्षार्थं प्रविष्टः कृषीबलस्य पुरतः साधुर्भणति यथा यदि प्रभूतं द्रव्यं कृषिकारापकाद्वणिगादेः कृषीबलो लभते तदा
 हलादीनि शुभानि करोति । अथ स्तोके तदा अन्यथापीति । कृषिकारापकोऽपि यदि प्रभूतद्रव्यवान् स्यात् तदा तानि शुभानि कार-
 यति । अथ स्तोत्रद्रव्यवान् तदा अन्यथापीति । तच्छ्रुत्वा गार्हस्थ्ये कृत्यादिकर्म निपुणोऽसावासीदित्यादि पूर्ववत् । शिल्पाजीवनं
 यथा शिल्पिनो गृहे प्रविष्टः शिल्पिनः शिलावर्तकादेः पुरतो जल्पति यथा यदि प्रभूतं द्रव्यं शिल्पी लभते तदा शुभानि देवकु-
 लादीनि कारयति । अथ स्तोके तदा इतरथा । एवं कारापकेऽपि वाच्यमिति । ततः शिल्पिकोऽसौ पूर्वमासीदिति संभाव्य स्वशिल्प-
 त्वपक्षपातात्तस्यासावशनादि दापयतीति । एवं च यदुपजीवनेन यः पिण्डो लभ्यते स तेन व्यपदेश्यो ज्ञेय इति गाथार्थः ॥६३॥

अधुना जात्यादीन्यनन्तरगाथोत्तरार्द्धोपात्तानि व्याख्यातुमाह ।

पिण्ड-
विशुद्धे
श्वद्रक्षरीया
वृत्तिः

॥६१॥

माइभवा विप्राह व जाइ उगगाइ पितृभवं च कुलं । मल्लाह गणो किरिमाइ कम्म चित्ताइ सिपपंतु ॥६१॥
 व्याख्या—मातृभवा जननीसमुत्थेत्यर्थः । यद्वा विप्रादिका ब्राह्मणशत्रियवैश्यप्रभृतिका, वा विकल्पे जातिर्लोकप्रतीता हेयेति
 शेषः । तथोग्रादि उग्रभोगक्षत्रेक्ष्वाकादिकं । तत्रोग्रभोगावादिदेवेनारक्षकत्वेन गुरुत्वेन च व्यवस्थापितौ वंशविशेषौ, क्षत्रियाः प्रतीता,
 इक्ष्वाकयो नाभेयवंशजा इति । यद्वा पितृभवं जनकसमुत्थमित्यर्थो, वा विकल्पे कुलं हेयमिति शेषः । तथा मल्लादिर्मल्लमारस्वत-
 लक्ष्णो बाहुस्वइयोद्धप्रभृतिसमुदायो गण उच्यते इति शेषः । मह्यगणमारस्वतगणस्वरूपं तु लोकरुदितो हेयं । तथा 'किरिमाइ'
 चि मकारस्य लाक्षणिकत्वात् कल्यादिकर्षणवाणिज्यप्रभृति 'कम्म' चि कर्म विज्ञेयम् । तथा चित्रादि आलेख्यलेपादिकं तूर्णनसीव
 नादिकं वा शिल्पं शिल्पशब्दवाच्यं स्यात् तु शब्दश्च कर्मशिल्पयोर्लक्ष्णान्तरद्योतको यथा अनाचार्योपदिष्टं कर्म आचार्योपदिष्टं
 शिल्पमित्यनयोर्भेद इति गाथार्थः ॥६१॥
 उक्तमाजीवनाद्वारमथ वनीपकद्वारं व्याख्येतुमाह ।

पिंडट्टा समणानिहि—माहणकिविणसुणगाइभत्ताणं । अप्पाणं तब्भतं दंसइ जो सो वणिमो ति ॥६२॥
 व्याख्या—पिण्डार्थमुपलक्षणत्वात् भोजनवस्त्रादिनिमित्तं भक्तादिलिप्स्येत्यर्थः । आत्मानं तद्भक्तं दर्शयतीति योगः । केषा-
 मित्याह श्रमणातिथिब्राह्मणकृपणशूनकादिभक्तानाम् । इह च निर्ग्रन्थशाक्यतापसरैरिकजीवभेदात् पञ्चधा श्रमणाः स्युः । तत्र
 निर्ग्रन्था यतयः, शाक्या वन्दकाः, तापसा वनवासिपाखण्डिनः, गैरिकाः परित्राजकाः, आजीवा गोशालमताजुमारिणि इति । तथा
 अतिथयोऽब्ध्वस्त्रिन्नप्राधूर्णकादयः, ब्राह्मणा विप्राः । उपलक्षणत्वादन्वेऽपि च दुर्मनोज्ञान्धवातंकवज्जुंभिताः कृपणप्राया द्रष्टव्याः ।

तदुर्मनस इष्टविभोगादिविशुराः । अवन्यवाः स्रजनादिरहितः । आतङ्कवन्त आकस्मिकज्वराद्युपेताः । जुङ्गिताङ्गाः कीर्तितहस्त-
पादाद्यवयवा इति । शुनकाः श्वान आदिर्घेपां ते शुनकादयः आदिशब्दात् काकशुक्यक्षप्रतिमादिग्रहः । ततः श्रमणाश्रतिथयश्चे-
त्यादि द्वन्द्वस्तेषां भक्ता बहुमानपरा ये गृहस्थास्तेषां पुरतः आत्मानं स्वं, किमित्याह (ग्रं० २५००) तद्भक्तं तेषु श्रमणादिषु विप-
येषु भक्तं बहुमानवन्तं दर्शयति प्रकाशयति यः साध्वाभासः स 'वणीमो'ति प्राकृतत्वाद्वनीपक इत्युच्यते । कथं पुनरारम्भा तद्भक्तो
दृश्यते ? उच्यते श्रमणादिप्रशंसाकरणत इति । यथा कश्चित् साधुः भिक्षार्थं गृहे प्रविष्टो निर्ग्रन्थानाश्रित्य वक्ति यथा भो श्रावक-
तिलक ! तत्रैते शुरवः सातिशयश्रुतोपेताः शुद्धक्रियानुष्ठानपालनपरा अत्यन्तं मोक्षाभिलाषिण इति । तथा शाक्योपासकगृहं प्रविष्टः
शाक्यांस्तत्र भुञ्जानान् दृष्ट्वा तद्भक्तानां पुरतस्तत्प्रशंसां कुरुते, यथा अहो शाक्याश्चित्रलिखिता इव निश्चला भुञ्जते । युक्तमित्थं
भोक्तुं । तथा दयालवो दानशीलाश्चैते । तथा रासभवदत्यन्तं मैथुनप्रसक्तेषु द्विजेष्वप्यशनादि दत्तं न निष्फलं भवति किं पुनः शा-
क्यमुनिविविचि । एवं शेषानपि तापसादीनाश्रित्य तत्प्रशंसाकरणेन वनीपकत्वं ज्ञेयम् । अतिथिभक्तेषु (क्तानां) पुरतोऽतिथिदानं प्रशस्य
वदति यथा प्रायेण लोक उपकारकेषु प्रत्युपकाराय यतते, सर्व्वदा परिचिते वा, तत्रिश्रया आश्रिते वा नतु मार्गपरिश्रान्तातिथि-
रूपप्रावृण्णैकैव्यतस्तेषामशनादि दत्तं महते पुण्याय, तस्यैव च दानं प्रशस्यमुच्यते इति । ब्राह्मणभक्तानामश्रतस्तत्प्रशंसाद्वारेण तद्दान-
माहारम्भं ख्यापयति । जातिमात्रोपजीवेष्वापि द्विजेषु दत्तं भक्तादि बहुल स्यात् । किं पुनर्यजनादिपद्वक्त्रमर्म्मनिरतेषु धर्मकथादिना
जननिस्तारकेषु तद्वत्तं हि प्रभूतकालवेद्यस्वर्गादिमुखफलकदिति । कृपणभक्तानां पुरतस्तद्दानोपबृंहणं कुरुते । यथा अयं लोकः
पूजितपूजकस्ततो य एवं पद्मश्चन्द्रीनहीनाङ्गेभ्योऽशनादि दद्यात् स एव दानपताकां जगति गृह्णातीति तत्प्रशंसां कुरुते । यथा किल

पिण्ड-
विशुद्ध-
भद्रक्षीया
वृत्तिः

॥६२॥

वलीवर्दीदीनां जगत्यकष्टलभ्यस्तावतृणाद्याहारः, ये च च्छिद्व छिदित्येवं शब्दपूर्वकं लगुडादिहताः श्वानः सर्व्वदैव वर्तन्ते, न तेषां मुखलभ्योऽशनाद्याहारोऽतः कष्टं सहते, तथैते यत्र कैलासे गौरीमहेश्वरौ किल त्रैलोक्यप्रधानौ निवसतस्तस्थाननिवासिनः परं तस्मादायाता गुह्यकदेवविशेषा एते श्वाकृत्या मह्यं चरन्ति तथा अशनादिदानेन पूजकानामीप्सितकारिणः, तद्दायकानामनीप्सित-
कारिणश्च स्मुरतः पूज्या एते इति । एवं काकशुकादिषु शुभाशुभादिनिवेदनपठनादिकं बहु तं प्रशंसति । यक्षादिभक्तेषु (कानां) पुरतः साधो ! कीदृशोऽयं किं गुणो वा यक्षादिरिति प्रष्टोऽपृष्टो वा तत्प्रशंसादिकं कुरुत इति । तदित्थं वनीपकत्वकरणेन कृपणभावदर्शनेनोत्पादितः पिण्डो वनीपकपिण्ड इत्युच्यते । बहुदोषदृष्टथायं यतोऽत्र धार्मिकेऽधार्मिके वा पात्रे दानं दत्तं निष्फलं न भवतीत्येवमप्युक्तेऽपान्नदानप्रवर्तनां समाश्रित्य मिथ्यात्वस्थिरीकरणदोषः स्यात् । यदा तु कुपन्ने शाक्यादिके प्रशंसारूपं वनीपकत्वं कुरुते तदा विशेषतो दोषास्तस्य स्मुरतथाहि शाक्यधर्म एव शुभ इति विपरीतबोधस्य लोके दाहर्षोपादनानिमित्थात्वं स्थिरीकृतं स्यात् । तथा यदि शाक्यसत्कोपासका भद्रकाः स्मुरतदा स्वगुरुवर्णनारञ्जितास्सन्त आधाकर्मधाहारं ददुर्मुहादि सत्कपर्यालोचनं च विदध्यु-
रिति संयमविराधना । यद्वा शाक्यप्रशंसाभावितोऽतःकरणस्तथाविधाहारलुब्धश्च स एव च कदाचिच्छाक्यत्वं प्रतिपद्येत । तथा सृष्ट-
वादश्च तत्प्रशंसया कृतः स्यात् । तथाहि हस्तमुख्यादिचलनाच्चित्रलिखिता इव भुज्जते इत्यलीकं । सच्चिच्चलपानादिना तु दयालव-
इति व्यभिचारि । तदर्थपाकनिष्पन्नाहारस्याभ्यवहारेण तु प्राणातिपातानुमतिर्तोऽभयप्रदानाभावादानरुचित्वमसत्यमिति । अथ प्रा-
न्ताः स्मुरस्तदाऽन्यजन्मन्येभिर्न दीनादिभ्य आहारादिद्रव्यमित्याहाराद्यर्थं श्वान इव दीनारूपं दर्शयन्तीति स्वोपासकाग्रतः शाक्या जल्पे-
युरिति प्रवचनविराधना तथा प्रत्यनीका अस्माकमेते वर्तन्तेऽतोऽस्मदुपासकगृहेषु भैते भूयोऽप्यागच्छन्तिवति विचिन्त्य विषादि

दाप्येयुरिति साधोरात्मविराधना स्यात् । एवं ब्राह्मणादिर्वापि प्रशंसायां मिथ्यात्त्वस्थिरीकरणमुपावादादयश्च दोषाः स्युरिति गार्थार्थः ॥

उक्तं वनीपक्रदारमथ चिकित्साद्वारमाह ।

भैसज्जवेज्जसूयण—सुवसामपञ्चमणमाहकिरियं वा । आहारकारणेण वि दुविह, तिगिच्छं कुणइ मूढो ॥६६॥

न्याख्या—सूक्ष्मवादरभेदाद् द्विविधा चिकित्सा स्यात्तन्नाप्याद्या द्विविधा सां वक्तुमाह ‘भैसज्जवेज्जसूयणं’ ति तत्र भैषज्यं विफलाद्यौषधवियोगो, वैद्यो भिषक् तयोः सूचना उल्लिङ्गना अनभिज्ञस्य रोगिण एतद्द्रव्यावबोधनेत्यर्थस्त्वां करोतीति योगः । यथा कश्चिद् रोगार्तो गृही भिक्षाव्यर्थं गृहे प्रविष्टं साधुं दृष्ट्वा भगवन् । एतस्य मदीयव्याधेर्जानीपे कमपि प्रतिकारम् ? इति पृच्छति स प्राह भो श्रावक ! यादृक् तवेदं गंडादिकं वेदनाहेतुरस्ति तादृशं ममाप्यासीच्चामुक्तेनौषधिना मम नष्टवेदनमभूदिति ततोऽस्य (स्यानभिज्ञस्य) सतो भैषज्यकरणाभिप्रायोत्पादनाद् भैषज्यसूचनं कृतं । यद्वा रोगिणा चिकित्सां पृष्टो वक्ति किमहं वैद्यो येन रोगप्रतीकारं जाने ? इति । एवं च वदता रोगिणोऽनभिज्ञस्य सतो वैद्यं पृच्छामीति परिणतिविधानाद् वैद्यसूचनं कृतमिति । इयं च द्विरूपापि सूक्ष्मचिकित्सेत्येको भेदोऽथ वादरचिकित्सामाह । ‘उवसामणवमणमाहकिरियं वर्त्ति तत्र शर्करादिभक्षणेनोदीर्णपिप्तादेरुपशम उपशमनं, पटोल्यादिकटुकौषधसंयोगनिष्यक्तकाशपानादिनोर्ध्वमुद्गिरणं वमनं आदिग्रहणात् काशकरणस्वेदनविरचनासिरोवेधक्षराग्नि-कर्ममदिक्रियाग्रहः । गोऽलाक्षणिकस्त्वत उपशमनं च वमनं च ते आदिर्यस्याः सा चासौ क्रिया चोपशमनवमनादिक्रिया तां, वा विकल्पे, इत्येवं द्विविधचिकित्सां करोतीति योगः । उपलक्षणत्वादन्येन वा कारयति । किमर्थमेतां करोतीत्याह आहारस्य तुच्छाश-मात्ररूपस्य कारणेनापि तन्निमित्तमपि न केवलमुपकरणादिकारणेनेत्यपरार्थो द्विविधचिकित्सां सूक्ष्मवादरभेदाद् द्विप्रकारप्रतीकारं

करोति सूत्राद्वारेण साक्षाद्वा विधत्ते मूढः संयमनिरपेक्षत्वान्मूढधीरिति । तथाहि चिकित्साकाले चिकित्सां कुर्वतो यतः कन्दमूला-
दिजीववधेन काशकथनादिपापव्यापारकरणादसंयमः स्यात् । तथा नीरुक् कृतो गृहस्थस्वसायोगोलकवत् प्रशुणीकृतदुर्वलान्धव्या
प्रवज्जीवघातं कुर्यात् । यथाह्यटव्यामान्धेनाहारग्रहणशक्तेरभावात् दुर्वलः सन् व्याघ्रः केनापि वैद्येनान्ध्यापनयनेनाहारग्रहणशक्तेर्ज
ननाहलीकृतो बहूनां सत्त्वानामुपघाते वर्तन्ते एवं गृही नीरोगः कृतस्सन्निवि संयमविराधनोक्ता । तथा यदि दैवदुर्योगात् साधुवि-
हितक्रियानन्तरं रोगिणो व्याधेरधिक्वं जायते तदा कुपितस्वत्पित्रादिर्वाह्यदवाकृष्य राजकुलादौ साधुं नयेदित्यात्मविराधना ।
एवं सति एते आहारदिबुद्ध्या एवंविधानर्थपरं कुर्वन्तीति जनापवादः स्यादिति प्रवचनविराधनेति । तत् चिकित्साकरणेनो-
त्पादितः पिण्डश्चिकित्सापिण्ड इत्युच्यते इति भाष्यार्थः ॥६६॥

उक्तं चिकित्साद्वारमथक्रोधपिण्डद्वारं व्याख्यातुमाह ।

विज्जनातवप्पभावं निवाइपूयं बलं न से नाउं । दट्ठुण व कोहफलं, दिंति भया कोहपिंडो सो ॥६७॥

व्याख्या—विधा च ओंकाराद्यक्षरबृन्दरूपा प्रतीता उपलक्षणत्वान्मन्त्रयोगादिग्रहः । तपश्च मासक्षणगादि तयोः प्रभावः
उच्चाटनादिमाहात्म्यं विद्यातपःप्रभावस्तं । तथा नृपादिपूजां राजामात्यप्रभृतिसन्माननीयतां राजादिबहुभक्तवर्त्मित्यर्थः । बलं सहस्र-
योध्यादिशरीरसामर्थ्यं । वा विकल्पे से तस्य साधोः सम्बन्धिनं ज्ञात्वा अवबुध्य तथा दृष्ट्वा साक्षादवलोक्य वा विकल्पे किं तदि-
त्याह क्रोधस्य रोपस्य साधुसक्तस्य फलं शापदानेन कस्यचिन्मारणाद्यनर्थकरणरूपं कार्यं, यं पिण्डं गृहिणः साधवे इति शेषः ।
ददति यच्छन्ति कस्मात्कारणादित्याह भयाज्ज्ञासाद्यथा किलायं यतिर्भिक्षयाऽदत्तया कोपं गतो विद्यामन्त्रयोगादिभिरुच्चाटनादि,

तपसस्तु ग्रापदानादिना राजवाह्यभ्यानु नगरादेर्निस्सारणदण्डादिना, शरीरसामर्थ्यनिष्ठप्रहारदानादिना मामनर्थं प्रापयिष्यतीति ।
 अत्र च सर्वत्र कोप एव पिण्डोत्पादने मुख्यं कारणं द्रष्टव्यं कोपपिण्डस्य प्रस्तुतत्वात् विद्यातपःप्रभृतीनि तु तत्सहकारिकारणान्ये-
 वेति न विद्यापिण्डादिभिः सहास्य लक्षणसांकर्यमाशङ्कनीयमिति । स किमित्याह । क्रोधादुत्पादितः पिण्डः क्रोधिपिण्डः, स उक्त-
 रूपो विज्ञेयः । इह चोदाहरणं स्रजकारो लाववार्थं 'कोहे वेवरखवगो' इत्यग्रेतनगाथांशेनाग्रे वक्ष्यति । वयं तु स्वस्थानत्वादत्रैव
 द्रुमस्तच्चेदं, क्रोधे क्षपकज्ञातं यथा-

इह आसि भरहवासे नयरं नामेण हन्थकप्पति । तथ य एगो विप्पो अ होसि सद्धम्मकम्मरओ ॥१॥ तस्स य नेहे जायं
 अहन्नया मयगमत्तकरणं ति । तथ य भिक्खमडन्तो विगिहत्तवओ महाखवओ ॥२॥ मासस्स य पारणए संपत्तो तग्निहे तओ
 तेण । दिज्जन्ते दट्ठणं वयपुत्ते भूमिदेवाणं ॥३॥ तेणावि जाहया तो पडिसिद्धो वंभणेहि तो कुविओ । अन्नहिं दाहिदथेवं, भणमाणो
 निग्गओ स मुणी ॥४॥ अह अन्नं माणुस्सं पंचम्मि दिणो चेव दिव्वजोएण । पंचत्तमुवगयं तस्स मासिए सो पुणो पत्तो ॥५॥
 पुणरवि तहंव तेणं दिज्जन्ते वंभणाण वयपुत्तो । दट्ठणं तेणाविय, विमग्गिया तेहि पडिसिद्धो ॥६॥ कुविओ नीसरिओ सो तहंव
 वयणं मुहेण पभणन्तो । अन्नंमि दिज्जह ति य जावन्नमाणुसमतीयं ॥७॥ तस्स वि मासियमत्ते, समानओ कहवि दिव्वजोएण ।
 पुणरवि तहंव तेहि पडिसिद्धो निग्गओ कुविओ ॥८॥ दिज्जह अन्नंमि अन्नं (य तं) मुहेण वयणं भणन्तओ स, मुणी । तं सोउं
 थेरेणं एणेण दुवारवाल्लेण ॥९॥ चिन्तियम्मिमेण मुणिणा, जहड्जहिं दाहिदत्तियवणेण । पुरओवि दोब्बिवारा साव (सो अ) दिव्वो ति
 तस्स फलं ॥१०॥ दोमणुयमरणरूवं दिट्ठं संपयं तइयवारं । एसो दिव्वो निसि(सर)उ, ता मा सव्वाणि वि मरंतु ॥११॥ गिहवइणो

पिण्ड-
विशुद्धे-

श्वद्रक्षरीया

वृत्तिः

॥६४॥

गतुं कहेह तेणावि मरणभीण । हकारिय खामित्ता पउरा दिक्का य धयपुत्ता ॥१२॥ एवं जो हह लब्धह स कोहपिंडो बुद्धह जिणेहिं । परिहरियव्वो एसो, हियमिच्छंतेहि सयकालं ॥१३॥ इति गार्थः ॥६७॥

उक्तं क्रोधपिण्डद्वारं, अथ मानपिण्डद्वारमाह ।

लङ्घिप्रसंस(सउ)त्तिइउ परेण उच्छाहिओ अवमओ वा । निहिणोभिमाणकारी, जं मग्गइ माणापिंडो सो ॥

व्याख्या—लङ्घिप्रशंसाभ्यां लामश्लाघाभ्यां आत्मनो लङ्घिमत्वं प्रशंसां वान्यतः श्रुत्वेत्यर्थः । 'उत्तिइउ'त्ति, उत्तानः गर्हिवतो अहङ्कारवानिति यावत् । यद्वा अयं लङ्घिमानिति केनापि कश्चित्श्लाघितत्वां लङ्घिविषयां प्रशंसाभात्मनः श्रुत्वा, 'उत्तिइ' उत्ति अहमेव शोभन इति तथा गर्हितः सन्निति व्याख्येयं । यद्वा परेणान्येन साध्यादिना उत्साहितस्त्वमेवास्य कार्यस्य करणे समर्थ इत्यादिवचनेन प्रेरितः । यद्वा अवमतोऽपमानितस्त्वया न किञ्चित् सिद्ध्यतीत्यादिवचनेन परेणैव तिरस्कृतो, वा विकल्पे । तथा गुहिणो गृहस्थस्याभिमानमहमनेन साधुना याचितस्त्वतोऽस्मै स्वकीयकलत्रादिकमदित्सुं तिरस्कृत्यापि मया दातव्यमस्येत्येवंरूपमहंकारं करोतीति जनयतीत्येवं शीलोज्जिममानकासी यतिरिति शेषः । पुरुषाधम एवासौ योऽभ्यर्थितः प्रयोजनं न साधयितुं समर्थ इत्यादिवचनोत्तेजनकर्त्ता इत्यर्थः । यं पिण्डं सेवतिक्कादिरूपं. मार्गयति गवेपयति याचत इत्यर्थः, स मानाहुत्पादितः पिण्डो मानपिण्डः स्यात् । अत्राद्युदाहरणं 'माणे सेवइयखुड्डओ नायं' ति वक्ष्यमाणगाथावयवेन वक्ष्यति । तदपि स्वस्थानत्वादत्रैव ब्रमस्त्वंचेदम्, माने सेवतिक्काशुल्लभ्यतां यथा ।

गिरिफुल्लिय नाम नयरं आसि । तत्थय इंददत्तो नाम इन्धो, तस्स य पियंगुमइया नाम भारिया । तत्थ य सुसाहुजणपरि-

परिया के वि स्वरिणो समोसदा । इउ य तत्थ एंगंसि पत्थावे सेवइयाऊसवो उवडिओ । तत्थ पभाए चैव तरुणसमणाणं परोपपरं
 केलीए उछावा पवसा । तत्थ एणेण खुड्डएण भणियं । जहा भो समणा अज्ज भोयणवेलाए घरे घरे सेवइयाउ लब्धिमाहिंति किन्तु
 पभाए चैव जो ताउ अम्हं सव्वेसिं जहिच्छाए भोयणकरणजोभाउ आपोह सो नाम लद्धिमंतो । तउ एणेण खुड्डएण वुत्तं जहाउहं
 आपोसि । इयरेहिं भणियं आपोहिसि परं न वयगुलसहियाउ ताहिं न अम्हं कज्जं । खुड्डएण भणियं । जारिसियाउ इच्छह तारि-
 मियाउ जइ न आपोसि ता, नियनामं पि न वहेमिचि गरुयं नंदिभायणं गाहिउं निगओ इंददत्तइभस्स निहं पविट्ठो दिट्ठाउ
 य पउराउ सेवइयाउ रद्धाउ । वयगुलाणि पउणीकयाणि चिद्वंति । बहुपयारं पियंणुमइया सयासाउ जाइयाउ । तीए बाहं पडिसिद्धो ।
 तेण संजायाहंकारेण वुत्तमवस्सं मए एयाउ गिण्हियव्वाउ । तीए भणियं जइ तुमं किं पि लहिसि ता, मम नासजडियाए मुत्ति-
 स्सुत्ति । तएणं नेहाउ निगंतूण कोइ पुट्ठो जहा कस्स सन्तियं हमं निहं ? तेण भणियं, इंददत्तइभस्स । खुड्डेण भणियं इण्हिं सो
 कत्थ ? तेण वुत्तं परिसाए, तत्थ नंतूण परिसाजणा पुट्ठो । जहा को एत्थ इंददत्तो इहंभो ? तेहिं भणियं, तेण किं कज्जं ? खुड्डएण
 वुत्तं तं किंचि जाइस्सामि, सो य तेसिं महणिवइओ हवह चि तेहिं वुत्तं अम्हे जायसु सो किविणो न किंचि दाहिंसी । इंददत्तण
 मम उहावणा भविस्सइ चि चित्तिव पुरओ ठाउं खुड्डगो वुत्तो जहा—अहं इंददत्तो इमे केलीए एवं जंपंति, जं तुमं मग्गसि तं दा-
 हामि । खुड्डएण तस्स वभिचाररक्खणत्थं वुत्तं । जहा एएसि छण्हं पुरिसाहमाणं समो माहिलियासुमणिसो(माणसो)हवासि ता न
 मग्गोमि, अह न एसो ता इमीसे महालियाए परिसाए मज्जे किंपि तुमं मग्गोमि, तेहिं भणियं के छपुुरिसाहमा ? । सो भणइ
 निसुणह । सडंशुलि १ बगुडावे २ किंकरे ३ तत्थणहायए ४ । निद्धावरिद्धिय ५ हइनए, य ६ पुरिसाहमा छओ ॥१॥ तत्थ सडं-

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्वद्रस्रीया
श्रुतिः

॥६५॥

गुलि-ति जहा एगो गामो आसि तत्थ य भज्जाछंदाणुवत्ती एगो कोड्डिवियपुत्तो, तस्स य मणोरमा नाम पिया । अन्नया य सीय-
काले भत्तारस्स पभाए चेव छुहा जाया । तेण सा पछंके ठिया भणिया, जहा पिए इहिंहे चेव अईव खुए, रंथेहि, तीए वुत्तं जह
एवं, ता अवणेहि जुल्लीए छारं आणसु इंधणं, पज्जालसु जलणं, देहि अहहणं, कोड्डाउ कड्डिय सोहिय थालीए खिन्नसु तंदुले मुग्गे
य जाव रंधिऊण कहिज्जासु जेणाहमुट्टिऊण परिवेसेमि तेण पिया जं आणवेह ति भणिऊण तहेव कयं । जाव तीए परिविडं । एवं
पइदिणं जुल्लीय(ए) छारं संवरंतस्स सडाउ अंगुलीउ पभाए लोया पेच्छंति तेहिं हेरिऊण नाओ सडंगुलित्ति विस्सुए(ओ)य ? तह वसु-
डावेत्ति जहा एगंमि ग्रामे भज्जामुहजोयओ, भज्जापेमपरवसो एगो कुलपुत्तओ होत्था । अन्नया भज्जाए सो भणिओ । जहा पइदिणं
तलायाउ पाणियं आपोहि, सो य पिया जह अहसह ति भणिय दिवसे मा लोगा पेच्छिरसंति ति राईए पच्छिमपहरे पइ-
दिणं जलं आपोह ति । तत्थ तस्स गमणानामणं करंतस्स तलायतडरुक्खेसु पसुत्ता वगा रुड(इ)ति भएण उडुंति । गामिएहि
चित्तिंयं को राईपच्छिमपहरे तलाए वगे उड्डावेह ति हेराविओ नाओ वगुड्डावेत्ति विस्सुओ २ । तहा किंकरे ति जहा किल
एगंमि गामे एगो कुलपुत्तगो नियमहिलाए अक्खंतं गाढाणुगारत्तो होत्था । सो य पइदिणं पभाए उट्टिऊण आएसं मग्गह ।
जहा दइए ! आइससु किं करोमि भणह तलायाउ उदयं आपोहि पिया जं आहसह ति भणिऊण तहेव करेह । पुणो वि भणह
किं करेमि । सा भणह तंदुले छडसु एवं जाव मे भोयणं देहि, उज्झसु उच्छिड्ड सोहेहि भायणाणि ठाणे नेऊण ताणि सुयसु तहा
ममं पाए पक्खालिय घएण कीणसुत्ति, जणेण नाओ किंकरो ति विस्सुओ ३ । तहा तत्थण्हायए ति जहा एगो भज्जायत्तो आसि
वाणियपुत्तो तेणन्नया नियमज्जा भणिया । जहा पिए अहं पहाउमिच्छामि तीए भणियं जह एवं ता आमलए वट्टिऊण गहसु, ण्हा-

णपोत्तियं परिहसु, नियससीरं चोप्यडसु घडयं गेणहसु, तलाए ण्हाइउं जहिच्छं देवक्खणं कुणसु घडयं च जलस्स भरिउं आगच्छसु
 त्ति । तेण पिययमा जं आइसइ त्ति भणिऊण तहेव कयं, एवं निक्खंपि । जणेण नाओ तत्थण्हायउत्ति विस्सुओ ५ । तहा गिद्धव्व-
 रिद्धिस्ति । जहा एगो तरुणपुरिसो भज्जावयणनिदेसक्करो होत्था अन्नया तन्मज्जा रसोइए उवविट्ठा । तेण भोयणं जाइया । तीए
 भणियं थालं गहिऊण मम समीवे आगच्छसु सो पिययमा जं आइसइ त्ति भणिऊण तहेव आगओ । तीए परिविड्डं भणिओ य जहा
 भोयणट्ठाणे ट्ठाउं भुज्जसु । गओ य तओ तेण लुक्खमिणं ति काउं घयं जाइयं । तीए रंघंतीए तह ट्टियाए चैव भणियं । मम
 ममीवे थालं गहिऊण आगच्छसु तेण सो गिद्धोविव उक्कहुओ रिखति त्ति गिद्धगरिह्वत्ति विस्सुओ ५ । तहा हइनओत्ति,
 जहा एणस्स कुलपुत्तयस्स नियमज्जाए समं विसयसुहमणुहवंतस्स दारो जाओ । सो य खट्टलियाए चैव ट्टिओ मुत्तपुरीसं
 वोत्तिरइ । तउ मुत्तपुरीसेण बालओ खट्टछियाबालपोत्तयाइं च खरडियाइं दट्ठण भज्जाए भण्णइ इमस्स बालस्स पुरीसं धोविऊण
 फेड्हि । तेण पिययमा जं आणावेइ त्ति भणिऊण तहेव कयं । एवं निक्खंपि जणेण नाओ हइनउ त्ति विस्सुओ ६ । ए एते
 छपुत्तिसाहमा कहियात्ति । तउ तेहिं एककालं सअट्टट्ठासं हसन्तेहिं भणियं, एयस्स छप्पिदोसा संति । ता मा एयं महिलि-
 यामुणिसं(माणसं)जायसु । इंददत्तेण खुट्ठगो भणिओ जहा जायसु जं ते रुच्चइ । न एएस्सिं सारिच्छोहं । खुट्ठगेण भणियं जइ एवं,
 ता घयगुलजुत्ताउ पत्तभरणपमाणाउ सेवइयाउ इण्हहिं देहि सो य देमिस्ति भणन्तो खुट्ठगं(गहिय) गहाभिमुहं चलिओ । जाव
 गिहट्टुवारं आगओ एत्थंतरे खुट्ठएण जं भज्जाए सह जंपियं आसि तं सव्वं कहियं । तेण भणियं जइ एवं ता तुमं एत्थेव गिह-
 ट्टुहारे चिट्ठसु । हकारिओ आगच्छसु पविट्ठो इंददत्तो पुट्ठा सा जहा रद्धाउ सेवइयाउ घयगुलाणि पउणीकयाणि ? तीए भणियं

आमं तेण तीसे वंचणत्थं गुलं पलोहऊण भणिंयं । जहा-थीवो एसो गुलो अन्नो वि मालाउ उत्तारेहि जेणं दिए भुञ्जावेमि । सा आरुढा माले, तेणावणीया निस्सेणी हकारिओ खुड्डगो, सेवइयाण पत्तं भरिउमाढत्तं, जाव नेहिणी मालमञ्जाउ गुलं गहाय उत्तरिउं लग्गा, ता निस्सेणी नत्थि ति विन्धिया चिड्डह । ताव तं चेव चेह्यं सेवइयाउ ययगुलजुत्ताउ लहत्तं पासइ । अहो अहं अभिभूआ चेह्यण ति अभिमाणा क्षरियहियया मा देहि २ इच्चाइ कोलाहलं काउं लग्गा । खुड्डण तीसे सम्भुहं ट्टिएण मए तुह नासियाए श्रुत्तिंयं ति कहणत्थं अंगुलियाए य नासियाउडं पसारिय दंसियं । पत्तयं भरेऊण गओ चेह्यओ । ते सव्वे साहूणो भुंजावियत्ति । एवं यो लभ्यते स मानपिण्डो दीपाश्चात्र वनितादेः श्रद्धेयात्मववाद्यः प्रवचनोपधाताद्यश्च ज्ञेया इति नाथार्थः ॥६८॥

उक्तं मानपिण्डद्वारं अथ नाथापूर्वार्द्धेन मायापिण्डद्वारमाह ।

मायाए विविहरत्वं रूवं आहारकारणे कुणइ ।

व्याख्या—मायया परवञ्चनात्मिकया बुद्ध्या मन्त्रयोगाद्युपायकुशलस्मन् रूपपरावर्त्तनेन विविधरूपं काणत्वकुब्जत्वदीपित्वा-
द्यनेकस्वभावमन्यान्याकारमिति यावत् । तत्र काणत्वमेकस्याऽङ्गो निमील्य सङ्कोचनेन, कुब्जत्वं तु शरीरनमनात्, दीपित्वं त्वङ्गुली-
नां दुंदुलीकरणादाकुञ्चनादि वा ज्ञेयमितिरूपं निजशरीरसंस्थानं आहारकारणे मोदकादिनिमित्तं करोति विदधाति यः साधुस्त्वस्यैवं
लब्धपिण्डो मायापिण्डः स्यादाघाहभूतियतेरिव यद्वक्ष्यति 'मायाए साढभूह'ति । तदज्ञातं च स्वस्थानत्वाद्नैव भूमस्त्वचेदं यथा-
इहेव जंबुदीवे दीवे दाहिणडुभरहे धणधनसमाउले मगहाजणवए पमुइयजणसंकुलं अइव रमणिज्जं रायणिहं नाम नयरं होत्था ।
तत्थ य पड्विवस्समयंगकुंभन्तिब्भेयणकेसरी पणयसामंतमणिकिरीडमसणियचलणो सीहरहो णाम राया । तत्थय विस्सकम्भो नाम

नदो, तस्स य जयसुंदरीतिहुयणसुंदरी नामाउ दुवे दुहियाउ । अब्बा य नामाणुगामं विहरमाणसमणगणपरियारिया धम्मलहणी नाम
 धरिणो तत्थेय नाणादुमसंकिंभे परमरमणिज्जे गुणधिले चेइए समोसदा, अब्बइ य तेसिं आसादभुई नाम सीसो वेसभासाइअणेण-
 विक्खाणकुसलो, सो य भिक्खकज्जेण वसहीउ नीहरिओ । संपत्तो भिक्खइं विस्सकम्मणो चिहं । तत्थय पहाणो एगो मोयगो लद्धो ।
 दुवारं निग्गाएण तेण चित्तिं जहा एसो आयरियाण भविस्सइ चो अप्पणट्ठा रूपपरावत्तं काउं अन्नं मग्गेमि चि काणप्परूवं काउं
 पुणो पविट्ठो, पुणो मोयगो लद्धो चित्तिंयमेस उवज्झायाणं भविस्सइ, चि अप्पणट्ठा अन्नं मग्गेमि चि कुज्जाप्परूवं काउं पुणो पविट्ठो
 पुण उ मोयगो लद्धो चित्तिंयमेस संघाडाइल्लसाहुस्स कारणवसेण अज्जं वसहीए चेव टियस्स भविस्सइ चि । तद्दोसियरूवं काउं
 पविट्ठो, तद्देव मोयगो अप्पणट्ठं लद्धो । इउय लोयणट्ठिएण विस्सकम्मणो सो रूपपरावत्तं कुणंतो दिट्ठो । तउ असरिसत्तविज्जाण-
 संतुट्ठेण अणेण चित्तिंयं । जहा सोहणो एस अम्हाणं मज्झ नदो होइ । परं केण उवाएण धेतव्वो चि चित्तंतेण लद्धो उवाओ जहा
 दुहियाहि खुहिय धेतव्वो चि हकारावेऊण लद्धुगपत्तमरणेण पडिलाभिओ भणिओ य तुब्भेहिं पद्दिणं भत्तपाणगहणेण अम्हं
 अणुग्गाहो विद्देयव्वो चि । तट्ठणाउ गओ सो नियवसहिं । तउ नडेण रूपपरावत्तइयं जाणाविऊण भज्जा भणिया । जहा एसो तए
 मोयगाइदाणेण तहा उवयरियव्वो दुहियाउ य खोभणत्थं भणियव्वाउ जहा अम्ह वसे हवइत्ति । तउ दिणे दिणे विउलं दाणं
 तए सो लहेइ । विस्सकम्मणो भज्जाए रूपपरावत्तकहणुव्वयं ताउ दुहियाउ भणियाउ । जहा दाणसेणेहहासाइणा तुब्भेहिं तहा
 कायव्वं, जहा एस तुम्हाणं वसे वट्ठइ । ताहिं तद्देव कयं । तउ स विलासविपोक्खियाईहिं सवियारचेट्ठाहिं नागदमणीहि भुयगमिव
 वस्स माणसं ताहिं तहा आगारिसियं जहा सो उज्झियमज्जाओ अणुरायवमओ ताहिं समं परिरंभणपरिहासाइयं काउमादत्तो । तउ

पिण्ड-
विशुद्ध-
ब्रह्मरीया
वृत्तिः

॥६७॥

अन्नादिणे तेहि एगंते भणिओ जहा तुङ्गाणुरत्ताउ अम्हे परिणियं भुंजसु ति । इत्थंवरै उइवं तस्स चारितावरणिजं गलिओ गुरु-
वएसो पणट्ठो विवेगो, दूरीहुओ कुलाभिसमाणो ति । भणियं एवं हवउ । परं लिगं गुरुणं समप्पेमि । गओ गुरुसभासं । पणमिऊण
कहिओ निययाभिपपाओ । गुरुहिं भणियं वच्छ । तुम्हारिसाणं उभयकुलविसुद्धाणं विवेगरयणायराणं अवगाहियसयलसुत्तरथाणं
नहु एरिसं उभयलोगगरहणिजं समायरिउं जुत्तं । तहा हि-उत्तमकुलसंभूओ उत्तमगुरुदिकिदओ तुमं वच्छ । । उत्तमपगईय तुमं
कह सहसा ववसिओ एयं ॥१॥ अविय दीहरसीलं, परिवाल्लिऊण विसएसु वच्छ मा रमसु । को गोपयंसि बुद्धइ उदहिं तरिऊण
बाहाहिं ॥२॥ हच्चाह, तेण भणियं भयवं ! एवमेयं किंतु-विहुरीकयं मे हिययं ताहिं उचट्टहरिणनयणाहिं । तउ गुरुहिं तन्निबंध्यं
नाउ भणियं जहा-जिणसाहुवेहयाणं भत्तिपरो सम्मत्तनिच्चलो य हवेज्जासि ति । तउ रओहरणमुहपोत्तियं अण्णए मोत्तुं पाए नमिउं
पुज्जाणं कहं पिट्ठी दिज्जइ ति पच्छिममुहहिं पाएहिं वसहीए निग्गंतूण गओ विस्सकम्मभवणं, परिणीयाउ ताउ, विस्सकम्ममुणा
भणियाउ जहा जेण एयावत्थंगएणावि गुरुणो सुमरिया सो उत्तमपगई एसो ता मज्झपाणाइ असुइपरिहारेण तुन्भेहि अन्धेयव्वं ।
अक्कहा विरज्जिहिं । सो य आसाढाहभूई बाहचरीकलहुसलो अणेगेहिं विक्काणेहिं सव्वेसि नट्ठाणं मउहे पहाणो नट्ठो जाओ ।
पभूयदविणवत्थाभरणाइयाइ लहेइ । अन्नया य अज्ज निम्महिलं नाडयं नच्चियव्वं ति आइट्ठा नट्ठा राइणा, तउ इत्थियाउ सव्वनाउ
निहे मोत्तुं नट्ठा सव्वे आसाढभूयपमुहा राउलं गया । आसाढभूहभज्जाहि अज्ज विरहोत्ति मज्जं पीयं
पडियाउ चिट्ठंति । इउ य राउले परराइणो दूओ आगओ ति राहणो ति
सट्ठाणेसु आगया । आसाढाभूइ य ज्ञानं ति

लावाउ य सरियदुगंधाउ वमियमयगंधायडियभिणिभिणितमच्छियछन्नसरीरदुपेच्छा विडंविद्यदुविविखत्तचरणघाहाउ । तउ गरुय-
 संवेगमुवगओ चित्तिउं पवत्तो । जहा अहो मे मूदया ! अहो मे निविवेवया ! अहो मे दुठिवलसियं ! जं एयारिसाणं असुईभूयाणं
 नरगहेऊणं कए तारिसं सुईभूयं निव्वाणसुहजणयं चारितइयमुडिच्चयं, अमयभूओ सुयधम्मो पणासिओ । सयलसोकवावासो मुक्को
 गुरुकुलवासो । अविद्य 'निव्वर्णादिसुखप्रदे नरभवे जेनेन्द्रधम्मो'निवते, लब्धे खलपमचारकामजसुख नो सेवितुं युज्यते । वैदुर्यादि-
 मद्दोपलौघनिचिते प्राप्ते च रत्नाकरे, लातुं ह्रस्वमदीप्तिकाचशकलं किं सांप्रतं साम्प्रतम् ॥१॥ इत्यादि । परं अज्जवि अणुकुला मे
 भवियव्वया । अज्जवि न किंपि नहुं जउ नट्टोवि सुहजोवि णिअत्तिऊण पुणरावि परवलं जिणइ । ता इण्हि चेव गुरुणं सगासे गंतूण
 चारितं सेवेमिति चित्तिय नीहरिओ मालाउ । दिट्ठो विसकम्भुणा इंगियागारेहिं लविखओ । जहा विरत्तो एसो तउ आसंक्रियचित्तेण
 तव्वासमवणे गएण गयवत्थाउ ताउ दट्ठण उट्टविऊण निभाच्छियाउ धूयाउ निह्वन्नवणाउ किमेवं तुब्भेहि विलसियं । निश्वा-
 णभूओ तुब्भाणं भत्ता विरत्तो गच्छइ ति । ता जइ नियत्तावेउं सक्ह ता नियत्तावेह । अह न सक्ह ता पजीवणं मग्गह ति । तउ
 ताउ ससंभंताउ परिहियनियवसणाउ गच्छंतस्स तरस पाएसु लग्गाउ । सामिय ! एमं अवराहं खमिऊण नियत्तह मा अग्गे अणु-
 रत्ताउ भत्ताउ अणाहाउ चयसु । जउ दोसपरे वि जणे साहुणो खंतिपरा हवंति ति इच्चाइ भणिउमाढत्ताउ । तेण भणियं मा किंपि
 भणह विरत्तो हं । न इमं पाणच्चए वि इण्हि हवइ ति । जउ जइ सरिससहइदलं विंउक्षगिरिं उडिच्चऊण करिक्कलहो । अप्पत्तज्जु-
 क्कवासं पि क्कहावि पासरगिहं पत्तो ॥१॥ ता किं तत्थेव रइं सो बंधइ, सुमारिऊण विंउक्षं च । चलिओ किं विणियत्तइ बहुयाहि वि,
 परथणाहिं तहा ॥२॥ तउ निबंधं नाउं ताहिं एवं, जइ एवं ता, पजीवणं कुणमुत्ति दवखन्नयाए एवं हवउ ति पडिबज्जिय नियत्ति-

पिण्ड-
विशुद्धे-
भद्रदरीया
, इति:-

॥६८॥

ऊण भरहचक्रवट्टिरुस चरियपसाह(यासगं)रट्टवालं नाम नाडयं रहयं सत्तरत्तेण । विन्नत्तो तन्मणिएण किस्सकम्भुणा सीहराया जहा-देव ! आसाढभूहणा रट्टवालं नाम नाडयं अपुव्वं रहयं । तं नच्चियव्वं । रत्ता वुत्तं सिग्घं तं मह पुरउ नच्चेह, नडेण वुत्तं । देव महासामग्गीए तं नच्चेयव्वं । रत्ता वुत्तं जं किंपि भणह तमहं संपाडेमि । नडेण भणियं देव तत्थ दहपइच्चेहि आयरियविभूसि-एहि पचाहि रायउत्तसयेहि कज्जं ता, पसाई किज्जंतु, ताणि राहणा दिन्नाणि । ताणि आसाढभूहणा भणियाणि जहा जं अहं करोमि तं तुन्नेहि वि कायव्वं । तहत्ति तेहि पडिववं ते सिक्खविद्या नट्टविहा । तउ अप्पणा इक्खानुव्वंसुव्वभवो भरहचक्रवट्टी ठिओ राय-पुत्ता पुण तस्स पाइक्का कया । तउ जहा भरहेण सट्टीवाससहस्सेहि छवंढभरहं साहियं । जहा चोइसरयणाणि नवमहानिहीड य पत्ताड । जहा बारवरिसिओ महारज्जाभिसेओ । जहा अणुत्तरा कामभोगा भुत्ता । जहा समिद्धं रज्जं परिपालियं, तहा सव्वं दरिसियं तं च कहक्कहवि साभिनयत्तेण सच्चवियं । जहा राहणा पउरलोणेण य दहं हयहियएण परिहाणं एणं मोत्तुं सेसाणि वत्थाभरणाणि सव्वाणि वि बहुवाडए खित्ताणि । जाओ य-अइमहप्पमाणो कणयस्स रासी । तं च वत्थाभरणाइयं सव्वं जयसुंदरीतिट्टयणसुंदरीण पजीवणं जायं । तउ पुणो वि सो-नडो अइअक्खित्तचित्तं सपरियणं रायाणं पासिय जहा भरहो-आयंसगिहं पविट्टो तत्थ सरीरं पलो-यत्तो जहा अंगुलीए रयणपडणेण विसोहो दीसिउं पव्वत्तो-तउ सव्वाभरणविमोक्खणेण उव्विणियपउमं पउमसरं पि व विसेसउवि-च्छायसरीरं पासिय संवेगमुव्वणयस्स केवलनाणे समुप्पन्ने- । जहा कयपंचमुट्टिलोओ गहियदव्वलिंगो रायपुत्तविंदपरिबुट्टो निहाड निमगओ । तहा अप्पणा पंचहि पत्तस्सएहि सहिओ समणलिंगं वेत्तूण पंचमुट्टियं लोय काऊण रत्तो धम्ममलाभं दातुं रंजमज्झाड निगन्तु पयट्टो । तउ किमेयं ति जंपमाणेण राहणा अच्चं विट्ठियाहिं देवीहि य वारिउमाढत्तो । तेण भणियं किं भरहो-गयदिक्रवो

मायापि-
ण्डद्वारम्

॥६८॥

नियतो जेणाहं नियत्तामि चि । तउ भावं नाऊण मुक्को, गाओ सपरिवारो गुरुसमीवं । ते वि पंचरायपुचसया लज्जाए कुलाभिमाणेण सच्चपइसत्तणउ गहियटिक्खा ठिया । पच्छा सव्वेसिं भावओ वि परिणया । अन्ने भणंति ते पंचसए सिस्सत्तेण काऊण समयमेव गुरुत्तेण पडिवज्झितु अणुट्ठाण फाउं पयट्ठो चि । तउ सो तिव्वसंवेगवसाउ अणुट्ठाणं काऊण सुणइं संपत्तो चि । तं च नाडयं विस्सक-
रमुण । कुसुमपुरे नच्चियं । तत्थवि अणेमे लोगा पव्वइया । मा एवं पव्वयता वच्चंतेहिं दिणेहिं सव्वे पव्वइस्संति चि । ता अमहाणं रक्खणा न भविस्सति चि नागरएहिं तं नाडयं दड्ढुंतिचि । अयं मायापिण्हो यतीनामकल्पो, गलानक्षपकप्राधूर्णकस्थविरसह्वाकार्य-
दिप्रयोजनोत्पत्तौ चापवादं न गृह्यते । यद्यपि चात्र लोभवशादेव मायया विविधरूपकरणाह्योभव्यापारोप्यस्ति, तथाप्यत्र प्राधान्येन मायाया एव विवक्षितत्वात्तद्व्यपदेशेनेदं ज्ञातं दर्शितं ।

उक्तं मायापिण्डद्वारमथ लोभपिण्डद्वारं गाथापश्चाद्वेनाह ।

निणिहस्समिमं निद्धाइ, तो वहु अडइ लोभेण ॥६९॥

व्याख्या—अद्याहं ग्रहीष्ये आदास्ये लभ्यमानस्तु लोभगृह्याद्यपेक्षया, इदं हृदयं कल्पनाप्रत्यक्षमपरं शोभनास्वादं तदेवाह । स्निग्धादि, सिंहकेसरमोदकधृतपूर्णप्रभृतिकमेवावधारणमध्याहार्यं, ततस्तस्मात्कारणादेतद् विचिन्त्येत्यर्थः । बहु प्रचुरं निजोदरपूर्वोर्वाधि-
कमटति गृहेषु आभ्यति केनेत्याह लोभेन रसगुह्या, ततो लोभाध्यावसायवता साधुना यदीप्सितं लभ्यते तल्लोभपिण्डः स्यात् सिंहकेसरयतेरिव, यद्वक्ष्यति 'लोभे केसरयसाहुं' चि । तदुदाहरणमपि स्वस्थानत्वादेनैव द्रुमः, तच्चेदं यथा—

'चंपाए खवगरिसी अहन्नया, मोयगूसओ जाओ । तं दट्ठुं पारणए सो साह निण्हइ पहन्नं ॥१॥ जह अज्ज मया सव्वं सेसं अस-

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्वद्रक्षरीया
इति:

॥६९॥

गाहयं परिहरित्ता । विउलं पि लब्धमाणं, वेत्तन्वा मोयगा चेव ॥२॥ ते वि सिंहकेशर-नामा जे मोयगा इह पसिद्धा । सुबहुं पि भमिउं, ते वेत्तन्वा न उण सेसा ॥३॥ हियएण संपयारियमेवं लोलायाए सिग्घयरो । भिक्खवट्टमणुपविट्ठो, पुरिमहुं जाव परिअडिओ । ॥४॥ तेसिं अट्टाय मुणी, तहवि न लद्धा इमेण ते कहविं । तो न य नियत्तिओ सो, जिहाणुगेहं परिब्भमइ ॥५॥ नेहंमि तउ पत्ते, तस्स दुवारे भणिज्झमाणस्स । ठाणे, उ धम्ममलाभस्स सिंहकेशर य इह भणइ ॥६॥ सयलं पि दिणमईय, परिभमंतस्स जाव रयणीवि । संपत्ता नो नाया, पणट्टचित्तेण किं बहुणा ॥७॥ रयणीए पहरदुगे, एवमडतो कमेण संपत्तो । सावयणिहंमि एसोऽसत्थचित्तो (सोअग)त्ति ॥८॥ मुणिणो चोयणहेउं, वुत्तं तो सावगेण जह भयवं । पुत्तो नवत्ति एसो, जो पुरिमट्ठो मए य पकओ ॥९॥ कहसु तुमं जइ पुत्तो गंठिस्सहियं करेमि तस्सुवरि । जेणाहमिइ वुत्ते, पलोइयं साहुणा गयणं ॥१०॥ तो तारगणजुत्तो दिट्ठो गयणंमि निम्मलो चंदो । पच्चागयचित्तेण तो नायं कालपरिमाणं ॥११॥ जइ अट्ठुरत्तसमओ, वट्टइ उवटतो यत्ततो जत्त विलसियं जायं (?) । लक्खियमेयं जइ मम चोयणदाणत्थमेएण ॥१२॥ मणिगयमेयं पच्चक्रवाणं तो मिच्छादुक्कडं देइ । भणियं च सात्रया ! संतिया, उ मे चोयणा दिक्का ॥१३॥ तट्ठणाउ नियत्तिय गंतूणं सुद्धथंडिले तओ । आगमभणियविहीए परिट्ठवितस्स समियस्स ॥१४॥ सुद्ध-उह्ववसाणपरस्स तस्स निहट्ठवाइकम्मस्स, सयलजगुज्जोयकरं केवलणाणं समुत्पन्नं ॥१५॥ इत्येवं लोभपिण्ड इति गाथार्थः ॥६९॥

अथ क्रोधादिपिण्डचतुष्टये उदाहरणसङ्गाहिणीं गाथामाह ।

कोहे वेवरखवओ, माणे सेवइय खुड्डओ नायं । मायाएऽऽसाढभूई, लोभे केसरयसाहु ति ॥७०॥

व्याख्या—क्रोधे क्रोधापिण्डे, मृत्तकायंकृताः घृतपूर्णः पक्कानविशेषास्तरुपलक्षितः क्षपको मासक्षयणतपोविनायी यतिर्ज्ञातमिति

योगः । तेषामप्राप्तौ तस्य क्रोधभावात् । तथा माने मानपिण्डे सेवतिका राद्धाः श्लक्ष्णसेवा(वतिका)स्तदुपलक्षितः शुल्लको लघुव्रती
 ज्ञातं निदर्शनं वाच्यः । तामामलामे तस्य मानभावात् । तथा मायायां मायापिण्डे आषाढभूतिनामा यतिर्ज्ञातं । तेन मोद्रकलाभमा-
 श्रित्य मायाकरणात् । तथा लोभे लोभपिण्डे सूचनात् सिंहकेसरिकलङ्ककविशेषास्तत्र श्लक्ष्णीकृतेन गोदुग्धसिक्तेन रविकरशुष्कपिष्टेन
 परिशोधितवण्डसुरभिष्टुतयुक्तेन शृङ्गाटकफलचूर्णेन ये निष्पन्ना मोदकारते सिंहकेसरकशब्दवाच्यः । इत्याभ्यायस्तदुपलक्षितः साधुर्यति-
 ज्ञातं वाच्यस्तानुद्दिश्य तेन लोभविधानादिति ज्ञातचतुष्टयवक्तव्यतासमाख्यर्थः, इति गाथाक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यस्तानि तु
 पूर्वं स्वस्थान एव कथितानीति गाथार्थः ॥७०॥

उक्तं क्रोधादिपिण्डचतुष्टयं सोदाहरणमथ संस्तवकरणद्वारमाह—

शुण्णे संबंधि संभवो दुहा सो, य पुञ्च पच्छा वा । दायारं दाणाड, पुञ्चं पच्छा व जं शुणह ॥७१॥

व्याख्या—इह संस्तवशब्दः श्लाघायां परिचये च वर्तते, इत्यर्थद्वयवृत्तिरपि गृह्यते, इत्याह 'शुण्णे संबंधि'ति तत्र स्तवने
 शुणस्तुतौ, 'संबंधि' ति विभक्तिलोपात्तसम्बन्धिनि मात्रादिनात्रकघटनया स्वाजन्यकरणे इत्येवं श्लाघापरिचयभेदात् संस्तवो द्विधा
 द्विभेदः स्यात् । शुणसंस्तवः सम्बन्धिसंस्तवश्चेत्यर्थः । स च पुनरेकैकः संस्तवो द्विभेदः स्यात् । कथमित्याह । 'पुञ्च पच्छा व'चि
 विभक्तिलोपात् पूर्व्वं पूर्व्वसंस्तव इत्यर्थः । तथा पश्चादिति पश्चात्संस्तव इत्यर्थः । वा विकल्पे । अथ पूर्व्वपश्चाद्भेदेन द्विविधमपि
 शुणसंस्तवं व्याख्यातुमाह । 'दायारमित्यादि' दातारं दायकं दानादेयवितरणात् पूर्व्वं प्रथमं देयेऽलब्धे सतीत्यर्थः तथा पच्छावाचि
 दानात् पश्चाद्दानोत्तरकालं देये लब्धे सतीत्यर्थः । वा विकल्पार्थो, यत् स्तौति वर्णयति स पूर्व्वसंस्तवः पश्चात्संस्तवश्च । तत्र भिक्षार्थे

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धास्त्रीया
इति:

॥७०॥

प्रविष्टः साधुरीश्वरादिकं कमपि दातारं यद्दानात् पूर्वं सत्यासत्यैरौदायादिभिर्गुणैः स्तौति यथा अहो ! योऽस्माभिर्दानपतिः
पूर्वं वार्त्तामात्रेणैव श्रुतः सोऽद्य प्रत्यक्षमवलोकितस्तथा नेदृशा औदाय्यदयो गुणा अपरस्य श्रूयन्ते । तथा धन्यस्त्वं यस्ये-
दृशा गुणाः सर्वत्रापतिस्त्वलिता दिग्बलयव्यापिनः प्रसरन्तीति स पूर्वगुणसंस्तवः । तथा दाने दत्ते यत्संस्तौति यथा निज-
दर्शनेन त्वयाद्यास्महोचने विमलीकृते यतो गुणिदर्शने किल प्रतीतिजनकत्वेन चक्षुषी निर्म्मले स्यातामिति नेदमद्भुतं तथा तव-
गुणश्रवणं सत्यतया सज्जातं । यत्त्वद्दर्शनात् पूर्वमेवंविधगुणः स श्रूयते तत् किं सत्यमसत्यं वेति शङ्का ममासीत् , साम्प्रतं त्वद्-
दर्शनाद्यथाभूतः श्रुतस्तथाभूतस्यैव दर्शनाब्जिःशङ्कितं सम्पन्नमिति स पश्चाद्गुणसंस्तव इति । उभयरूपेऽपि चात्र मायामुषावादासंयतानु-
मोदनादयो दोषा वाच्या इति गाथार्थः ॥७१॥

अथ सम्बन्धिसंस्तवं पूर्वपश्चाद्भेदेन द्विविधमिति वक्तुमाह ।

जगण्णिजगगाह पुठ्वं, पच्छा सासुससुरयाह जं च जर्ह । आयपरवयं नाडं, संबंधं कुणह तदणुगुणं ॥७२॥

व्याख्या—जननीजनकौ मातापितरावादी प्रथमौ यस्य भगिनीभ्रात्रादिसम्बन्धस्य स सम्बन्धसम्बन्धिनोरभेदोपचाराज्जन-
नीजनकादिसम्बन्धः स किमित्याह । ‘पुठ्वं’ति, पूर्वसंस्तवः स्यात् जनन्यादीनां पूर्वकालभावित्वात् । तथा ‘पच्छं’चि, पश्चात्संस्तवः
स्यात् क इत्याह श्वश्र्वशुरादिः इहापि सम्बन्धतद्वतोरभेदात् श्वश्र्वशुरौ भायदिर्मातापितरौ तावादीर्यस्य कलत्रपुत्रशालकादिस-
म्बन्धस्य स तथेति । एवं पूर्वपश्चाद्भेदेन सम्बन्धिसंस्तवस्वरूपमभिधाय यथा यतिस्तं द्विविधमपि करोति तथाह—‘जं चे’त्यादि, च-
शब्दः सम्बन्धद्वयापेक्षया समुच्चयार्थः । ततश्च यं कश्चन सम्बन्धं करोतीति योगः यतिः साधुः । किं कृत्वेत्याह आत्मपरो प्रतीतौ

तयोर्वयस्तारुण्यवृद्धादिलक्षणकालकृता शरीरावस्थात्मपरवयस्तज्ज्ञात्वा अवबुध्य, किमित्याह सम्बन्धपरिचयं, पूर्वकालभाविमात्रा-
दिनात्रकघटनां पश्चात्कालभाविश्च आदिनात्रकयोजनां वा कुरुते भिक्षार्थं गृहे गतो गृहिणा सहाहारादिलिप्सया विधत्ते । कीदृशं
सम्बन्धं करोतीति आह 'तदनुगुणमिति' तयोरात्मपरवयसोरनुगुणमनुरूपं स जनन्यादिनात्रकघटनारूपः सम्बन्धः पूर्वसम्बन्धिसंस्तवो
ज्ञेय इति प्रक्रमः । श्वश्रावदिसम्बन्धश्च पश्चात्सम्बन्धिसंस्तव इति । कथं पुनरसौ स्वपरवयो ज्ञात्वा तदनुगुणं सम्बन्धं कुरुते ? उच्यते,
यथा कश्चिद् साधुभिक्षार्थं कस्मिंश्चिद् गृहे प्रविशति, ततः काञ्चिन्निजमात्रादिसमानामुर्ध्वीं दात्रीमवेक्ष्याहारादिलभ्यतवया मातु-
त्वादघटनार्थं मातृस्थानेनाधितिपूर्वकं गलदश्रूणी लोचने कर्तुमारभते ततस्तथा किं त्वमीदृशो दृश्यसे इति पृष्ठः सन् सम्बन्धघट-
नार्थं सगद्गदं वदति यथा मम त्वत्सदृशी मात्राद्याऽभ्युदिति । तत्र यदि स्वयं तरुणो दात्री तु मध्यवया वृद्धा वा तदा ममेदृशी माता
श्वश्रुर्वर्जस्तिव स्मेति जल्पति यदि च स्वयं सा च समानवयास्तदा ममेदृशी स्वसा भार्या वा बभूवेति वदति, यदि च स्वयं मध्यम-
वयाः सा तु तरुणी तदा ममेदृशी पुत्र्यभ्युदिति भाषते । यदि स्वयं वृद्धः सा च तरुणी बाला वा तदा ममेदृशी दौहित्री पौत्रिकादि-
र्वसीदिति जल्पति । तदत्र संस्तवकरणेनोपाञ्जितः पिण्डः संस्तवपिण्ड इत्युच्यते । इहापि च मायामृगवादादयो दोषा वाच्याः ।
तथा परस्परं स्नेहवृद्धिवशात् मृतपुत्रस्य स्थाने अयमपि स्यादित्यभिप्रायेण मातृभावप्रतिपन्ना दात्री तस्मै विधवानिजबधूमन्यां दास्या-
दिकां (वा) कदाचिद्दद्यादिति भद्रकदाशीं प्रति दोषः । यदि च प्रत्यनीका सा स्यात्तदाऽयं कार्पटिकप्रायोप्यस्मान् जनन्यादितया
कल्पयतीत्यस्मदपश्चाजनाकार्यसाविति विचिन्त्य ग्रामादेर्निकासनादि कुर्यादिति । तथा या तेन श्वश्रूः प्रतिपन्ना सा तस्मै स्नेहवशात्
मृतादिजामातृकस्थानेऽयमपि भवतिवत्यभिप्रायेण विधवानिजपुत्रीं कुर्यात् दायात्, या च तेन भार्यात्वेन कलिपत्ता तस्या यदि

भर्ता समीपस्थः कथञ्चित्त्वचः शृणुयात्तदा मम भार्याऽनेन स्वभार्या कल्पिता तत्तथैव भवत्विति विचिन्त्य (श्रुत्वा) तयाप्यात्मना
सहासौ सम्भोगं कार्यत इति गायार्थः ॥७२॥

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्वद्रक्षरीया
वृत्तिः

उक्तं संस्तवपिण्डद्वारमथ विद्यामन्त्रचूर्णपिण्डाख्यद्वारत्रयं तल्लक्षणकथनद्वारेण व्याचिख्यासुराह ।

साहणजुत्ता र्थादेवया व विजजा विवज्जण् भंतो । अंतच्छाणाद् फला चुन्ना नयणंजणाइया ॥७३॥

व्याख्या—साधनयुक्ता करादिजपवलयक्षतादिपूजोपचारान्विता यद्वा स्त्री प्रज्ञस्यादिका देवताऽधिष्ठात्री यस्याः सा स्त्रीदेवता ।
स्त्रीस्वरूपदेवताधिष्ठितेत्यर्थो, वा विकल्पे । ओमित्याद्यक्षरपद्धतिः । किमित्याह 'विज्जे'ति विद्याशब्दव्यपदेशादिति शेषाज्यापारणं च(?)
दोषस्तेन लब्धः पिण्डो विद्यापिण्ड इति । तथा 'विवज्जण् भंतो'ति । तत्र विपर्यये साधनस्त्रीदेवतायुक्तत्वस्वरूपविद्यालक्षणवैपरीत्ये
भावे सतीति यावन्मन्त्रः स्यात् कोऽर्थोऽसाधनः पुरुषरूपदेवताधिष्ठित उक्कारादिवर्णात्मक एव मन्त्रो भवतीति तत्प्रयोगेण लब्धः
पिण्डो मन्त्रपिण्डः तथान्तर्द्वानिमगद्वयमवनमादिशब्दात् वशीकरणादिग्रहस्ततोऽन्तर्द्वानादिफलं कार्यं तेषां ते तथोक्ताः । चूर्णा द्रव्य-
क्षोदरूपाः । के पुनस्ते इत्याह । नयनाज्जनादय इति द्रव्यसमूहनिष्पन्ननेत्रोपलेपनललाटतिलकादिक्रियाहेतवस्तद्व्यापारणेन लब्धः
पिण्डश्चूर्णपिण्डः स्यादत्र च विद्यापिण्डे भिक्षूपासकदृष्टान्तो वाच्यो यथा—

गधसमिद्धं नाम नयरं होत्था । तत्थन्नया सद्धम्मकप्पतरुणो केह आयरिया समोसदा । तत्थ एणो भिक्खूवासओ, ईसरो
सो य साहुण भिक्खवद्धा निहागयाणं न किंचि देह । अन्नया य साहुणमेगतथमिलियाण समुल्लाओ जाओ । जहा एसो भिक्खू-
वासओ ईसरो वि साहुणं न किंचि देह । ता अत्थि कोई जो एयं वयाइयं द्वावेह । तेसिं मज्झाउ एणेण साहुणा भणिपं । जहामं

आणह जेणाहं दन्वावेमि । अणुण्णाओ गओ तस्स नेहं अभिमंतिओ सो विज्जाए तेण वयणुलाइयं पउरं साहुणो दिअं, साह विविअं संहरित्ता मट्टाणमागओ विज्जाए पडिसाहरियाए सहावत्थो जाओ नेहे वयणुलायाह येवाहं पासइ, जाव केण हियं मे वयाह केण सुट्टोमिति पलविउं विलग्गोति ।

मञ्जपिण्डे शालिवाहनराजप्रदी(पादलि)सकाचार्यदृष्टान्तो वाच्यो नवरं प्रायो बहुजनप्रसिद्धाद्विनेयजनानुग्रहाय यथाप्रायमादितः पादलिप्राचार्यचरितं किञ्चिदिहोच्यते । तच्चेदम्—

जिणवयणरहस्सज्जणकुसला कोसलापुरी नाम नयरी होत्था । तत्थ य जिणवयणसवणजायहरिसुफुल्लो फुल्लो नाम सेट्ठी । तस्स य अणणपडिमा पडिमा नाम भारिया इउय सव्वमत्थि तेसिं न उण पुत्तो । तदत्थं च वहरोदं देवयं सा पोसहसालाए गंतूण चत्त-सयलवावारा पोसहेण धम्मज्जागरियं करेमाणी आराहिउं पयट्ठा । तउ सा देवी तब्भचित्तिरंजिया समागया पुत्ते देहि चि भणिए भणइ य वच्छे ! वहवे तुज्झ होत्थाहि चि परमज्जेव विग्गविग्गयाणत्थं विसुद्धभावेण तए इहेव नयरे विहरमाणाणं नागहत्तिस्सरीणं बहिया-समागयाणं पायपक्खालणजलं पिवेयव्यं ति भणिऊण गया सट्ठाणं देवी, तउ गोसकिच्चं काऊण पडिमा पढमपहरसमए तेसिं वसहीए संपट्टिया एगो वसहीमाणीए य साह बहियागयाणं स्सरीणं पायसोयजलपरिट्ठवणत्थं निगओ दिट्ठो । सो तीए पुट्ठो किमेयंति । तेण य भणियं स्सरियायजलं, तीए तं से मणिऊण तत्थेव पीयंति । तओ वसहिमज्झे गया स्सरीण वंदणवडियाए । तत्थ य ते दसासु-यत्तं परावत्तयंतो दिट्ठा वंदिया य परमपत्तीए तेहिं सा धम्मलाभेहिं बुत्ता केण निमित्तेण तुममेत्थ एगाणिणी समागया ? । तीए सत्तं देवयाउवइदं सुयभवणहेउयं पायसोयजलपाणाइयं कहियं । तउ स्सरिहि सुओवओगं दाऊण बुत्तं भविस्सति तुज्झ वहवे पुत्ता

‘परं पदमो पुत्तो दसण्हं वरिसाणसुवर्णि जउणानदीए परउ चिद्धंतो जीविही न अब्बहा । एवं निसम्म तीए वुत्त जेद्धपुत्तमहं तुब्भं दाहामि ति । खरीहि वुत्तं जइ एवं तो अम्हे चिरजीवियं करिस्सामो । ततो सा एवं होउ ति भणिऊण नियोहे गय।, सेट्ठिणो य तं सव्वं साहिंयं । तउ तीए चैव रयणीए रयणमओ नागो सुमिणे पविस्संतो सुहे दिट्ठो । पडिबुद्धाए य सो सुमिणो दइयस्स साहिओ तेण वुत्तं गुणप्पवरो पिए ! तुह पुत्तो होही गब्भे य परिवड्डमाणे इमो दोहलो तीए जाओ जहा जइ हं, ससण्हिद्धसेलकाणणाइट्ठ।णे सुवहुं दीणाणाहइयाणं दाणं देमि ति । सेट्ठिणो य तीए कहिओ, तेण य सविसेसतरो सो पुरीओ । तउ नियसमए सव्वंगलक्खणो ववेयं पुत्तं पडिमा पइया । सेट्ठिणा अ वद्धावणाइयं कारियं । तउ मासे संपुत्ते सुमिणाणुसारेण जहा एयमि गब्भणए सुमिणो नागो दिट्ठो तम्हा एसो नागिंदोत्ति तस्स नामं कयं । तउ खरीवसहीए नेऊण इमं सीसं निण्हत्ति भणिऊण सो तेसिं समप्पिओ तउ तं सव्वलक्खणगुणोववेयं दट्ठण वुत्तं खरीहिं । जहा एस जुगप्पहाणो पवयणपुरिसो होहित्ति । ता तुब्भेहिं एस महाजत्तेण रक्खेयव्वो जाव अट्ठवरिसो होइ ति । तेहिं तहेव तं सव्वं कयंति । तं च पइदिणं साहुवसहीए माया नेह । पढंते गुणंते य साहुणो निसुणेइ अव- धरेइ य । इउ य सा पडिमा अब्बेवि बहुपुत्ते सव्वलक्खणधरे देवकुमारोवमे कुलुद्धरणो पइया । सो य नार्गेदो अट्ठवरिसिओ संतो खरीहि सोहणदिणे विहिणा पव्वाविओ । तउ सो अब्बदिणे खुड्डओ आसन्ननिहाउ चउत्थरसियं वेत्तुं समानओ । गुरूणं पुरो ठिओ तेहिं वुत्तो इमं आलोइयं जाणसि नव ति । तेण वुत्तं अ(त्तु)उक्षपसाएण जाणामि । जइ एवं ता भणसु, ततो तेणिमं वुत्त, जहा अंबं तंवत्थीए अपुप्फियं पुप्फदंतपतीए । नवसालिकंजियं नववहूए कुडएण मे दिन्नं ॥१॥ इमं गाहं सुणिऊण खरीहि वुत्तं भो भो सुणिणो पेच्छह पेच्छह अहो एसो खुड्डो सिगारणिगणा पलिचो ति । तउ खुड्डएण नामिउं वुत्तं । भयवं काणेण पसायं कुणह जेण पालितो

होमि चि एयं तेण तुत्ते गुरुमहचमक्रिएण गुरुणा आसणे निवेसिय सो सायरमेवं पुट्टो, किं तुमं किंपि छंदाहयं जाणसि चि ।
 तउ तेण बालभावाउ आरन्भ साहुसेवापरेण वागरणच्छंदलंकाराहयं सव्वमवधारियं गुरुणो निवेहयं । अवि य-जं किंचि सुयं दिडं,
 पण्ढामेदागुणेण तं सयलं । साहइ सनिम्मिमयं पिव पालित्तो सुकयसंपुन्नो ॥१॥ तउ खरी समुदायं मेलिऊण तस्स इणमेव नामं
 पद्दाट्टियं, जेण एसो गुणपगारिसेण आलित्तो तेण होउ इमस्स नामं पालित्तो चि । तहा भणियं अन्हवयणाउ अज्जपभिइ तुब्भेहि
 सव्वायरेण उवयरियव्वो । समुदायेण वि तं खरिवयणं तहचि पडिवज्जियं । तउ गुरुणा जोगो एस सयलसुत्तथाणं वि नाऊण
 भावोवहाणरूवेण उस्मारणकप्पेण सव्वाणि तस्स ताणि अणुजायाणि । तउ खरीहि अट्टचारिसो वि सो संघसंमएण महापमोएण निय-
 पए ठाविओ कयं च से नामं पालित्तयखरि चि । संघो भणिओ जहा अन्ह जंघावलपरिहीणा अन्नत्थविहारं काउमसमत्था । एसो बालो
 वि पालित्तखरी अईव संघपुरीट्टो जउणा नईए आराया एयस्स संपय अकुमलं । ता एयस्स विहारं अणुजाणे संघो । जेणेमं महु-
 राए देववंदणत्थं पेसेमि । एवं च खरिवयणं निसुणिय संघेण चित्तिं जहा न एए पवयणपुरिसा निकाएणमन्नहा ज्वंपति । तउ खरि-
 पस्सिणाउ अकहियं पि किलेयं नज्जइ, जत्थेसो पालित्तखरी विहारिस्सइ तत्थ नृणं संघस्स परा समुज्जइ भविस्सइ चि । ता जामोऽन्ह
 वि अपेण सट्ठि तत्थ जत्ताए । तउ इणमत्थं खरीणं निवेहऊण वडतरो संघो तेण समं संपट्टिओ । तउ खरीहि पालित्तखरी भणिओ
 जहा समयमप्यमाइणा होइयव्वं, संघकजेसु पुण विसेसउ वच्छल्लपरेण भवियव्वं । तउ सो संघजुओ संपत्तो महुरापुरीए । वंदेइ य
 दंवनिम्मिमयं ररमं धूमं अण्णे य चेइयं ति । तउ खरी संघेण समं चलिओ । पत्तो क्रमेण चोकारपुरे टिओ खरी तत्थ कहवयदि-
 णाणि । संघो य सट्ठाणं गओ । अह अन्नदिवसे भिक्खवासरीरचित्ताइकज्जे गएसु सव्वसाहुसु तव्वेलं च सावयाइविरहे य बालभावात्त-

पिण्ड-

विष्णुदे-

श्वद्वयीया

धृतिः

॥७३॥

णव डिभे दद्वण समुपचारमणवंछो चिलिमिलि कडीए गोविंसुं वसहीपच्चासन्नाठिएहि डिभेहि समं रमिउं लग्गो । एत्थन्तरं
अबलभुयगुणपसरं तस्स सोऊण कुओ वि ठाणाउ तस्स वंदणत्थं के वि सावया अपुन्ना आगया तेहि ते डिभा पुट्टा जहा भो कत्थ
पालित्तस्सरिस्स वसहि चि । तेण य ते विजाया जहा एए सावयत्ति । तउ तेसिं स्सरिणा भमाडेणं वसहीमग्गो कहिओ । जाव ते
आगन्छंति तावप्पणा आसत्तमग्गेण भंतूण आपारं संवरिऊण निययासणे उवविट्ठो । तउ समागया ते सट्ठ्ठा । वंदिऊण स्सरिं पूच्छिय
सुहविक्खारहं विभिहयचित्ता विजाय तच्चेट्ठा तप्पुरओ उवविट्ठा । चित्तिं च तेहि कहं तं डिभभचारियं कहं च एरिसं पट्टत्तणं
ति । एं तेसिं स्सरिणा भावं नेऊण भाणिया ते भो एयं बालत्तणवेड्डियं न कोट्टए छोटुं पारिज्झह । चंचलं च चित्तं जीवाणं,
कीसण्णहा परिणयवयाणवि तुम्हाणं सया निक्कलंको नियओ धम्मो एसो न निव्वहह । ता मा एयं चोज्ञं मन्नह चि । तउ
ते, उवलविलवओ स्सरीहि अम्ह भावो चि, हिट्ठमणा केच्चिरं कालं तं पडजुवासिऊण सट्ठाणं गया । पुणो वि कयाह स्सरी जंतस-
गडभरं पिच्छिऊण निव्वियणं च नाऊण उपपन्नारमणवंछो वसहीउ निभंतूण डिभेहि समं सगडपिगेसु चडणउयरणकीलाए
कीडिउ माहत्तो । एत्थंतरे केहिं वि अपुव्वपुरिसेहिं आगंतूण ते डिभा पुट्टा जह कत्थ भो पालित्तयपंडीअस्स वसहि चि ।
ततो केह एए विउसत्ति स्सरिणा लक्खिऊण भमाडेण तेसिं वसहिमग्गं कहिउं पच्चासन्नमग्गेण सयं सट्ठाणमागओ । तउ निय-
यासणे पच्छयपडयं लुलंतं पंगरिऊण अलियनिदाए ठिओ । एत्थंतरे ते पत्ता वसहिदुवारे, तं दद्वण उवलक्खिऊण य, तस्स
धरिसणत्थं कुक्कुडसहं करेमाणा वसहीए पविसिउमारद्धा । स्सरिणा वि तेसिं धरिसणत्थं तस्सद्विरोही विरालियाए सहो
माउंति तस्सद्धानंतरं सिग्गं पकओ तउ नायं तेहिं इद्धरिसो एसो । तउ स्सरिचलणे पणमिय ठिया ते पंडिया, गोट्टीए इमं च पुट्टो,

मन्त्र

द्व

॥७७

जहा पालितय ! कहसु फुडं सयलं महिमंडलं भमंतेण । दिट्ठो सुओव कथय, चंदणरससीयलो अग्गी ? ॥१॥ तव्वयणाणंतरे
अभिणणो सीयलत्तं दिट्ठं सुयं च अपुहवपमाणसिद्धं, भणियं स्सरिणा, जहा-अयसाभिओगसंदुमियस्स पुरिसस्स सुद्धहिययस्स ।
होह वहंतस्स फुडं चंदणरससीयलो अग्गी ॥१॥ (ग्रं० ३०००) । तउ तेहिं वुत्तं अहो स्सरिणो जए निरुवमा कीत्ती निम्मलं च
जसो विप्पुसह । जोग्गं च तेसिं नाऊण स्सरिणा संसारा निव्वाइया सद्धम्मदेसणा कया, जहा-दीहरफणिंदनाले महिहरकेसरदिसाप्पुह-
दलिहे । उप्पियह कालभमरो जणमयरंदं पुहइयउमे ॥१॥ तउ संसाराउ निविन्ना केह सभणा जाया, केह सावयत्ति । एवं सो स्सरी
सेत्तुंजयउज्झिताहणि तित्थाणि वंदिऊण कमेण विहरंतो सिरिमन्नयखेडनयरे पत्तो । साइसयमहप्पनरिसवसा तत्थ सो चउसु पाहु-
डेसु कुसलो संपत्तो ताणीमाणि, जोणीपाहुडं निमित्तपाहुडं विज्जापाहुडं सिद्धपाहुडं । तत्थ पढसे सव्वदव्वसंयोगेण जीवाजीवुपत्ती
वन्निज्जह । वीए पुण सउणजोइस-केवललियामाइयं (?) निमित्तं सुत्तिज्जह । तइए उ, रायविज्जाउ मंताउ य निरुविज्जंति । चउत्थे सि-
द्धावियारो त्ति । एएसु चउसु वि सुरी कुसलो जाओ, सो तहरिसावणं विना णिव्वुइं न लहह । तत्थ मन्नयखेडपुरराया दुराराहो
वि स्सरिणुणावज्झियहियओ मंवरस्स अवगारं न किंपि करेह । तउ तयनयस्संधो तेसिं अन्नत्थ विहरिउं न देह । तउ अत्थि सोरद्धदेसे
धाउव्वायसिद्धो ढंकणनोपरि ढंकनगरनिवासी नागज्जुणो नाम वंदओ । तेन य सोरद्धदेसवासी रायामच्चाइओ लोगो दाणसंमाणाइणा
वसीकओ । सेसदरिसणाइ निप्पभावाह सो अभिमन्नह । तन्मिय समए भरुयच्छे महुरापुरीए जिणंदणहवणपूयाइणं धिज्जाइया विग्गं
करेति । इमं च भरुयच्छाइसंवेण वासारात्तमज्जे गंतुण सव्वं स्सरीणं निवेइयं । तउ स्सरीहिं आइहं, कायव्वो तुब्भेहिं दीवुस्सवादिणाउ
वीए सुद्धकत्तियपडिवयदिणे भरियरियापव्वाभिहाणंमि महामहसवो चेइयहरेसु । तन्मि दिवसे अम्हे संवं आपुच्छिऊण अमुगाए

याए जंपियं । जहा देव ! ताव ससिन्धव सन्धवे विउसा अहंमाणिणो नियगुण्णकरिसविप्फुरियपयावा रेहंति जाव खरोन्धव पालितयस्सरी
निरुवमगुणकिरणो न अज्जवि विप्फुरइ, पट्ठियं च तीए-तत्तावदेव शशिनः स्फुरितं महो यावन्न तीक्ष्णरुचिर्मण्डलमभ्युदेति । अभ्युद्गतं
सकलधामनि धौ तु तस्मिन्नितन्दोः सिताभ्रशकलस्य च को विशेषः ॥१॥ ततो सुणिऊणेमं राहणा भणियं भदे ! को एस् खरोवभो
पालितयस्सरी तए वन्निओ । तउ तीए सवित्थरो सन्धवो खरिवुत्तंतो तस्स कहिओ । तं च सोऊण विमिहओ राया भणइ कत्थ सो चि-
इइ । तीए जंपियं सिरिमन्नयखेडे नयरे, तं निसुणिय खरिसमाणयणत्थं राहणा संकरो नाम संधिविग्गाहिओ तत्थ आणत्तो जहा मन्नय-
खेडे गंतूण कण्हरायं भोक्कल्लवेऊण पालिताभिहाणं खरि एत्थ सिग्गमणोसुत्ति । तउ रत्ता पेसिओ तत्थ गंतूण कण्हरायस्स समीवे निय-
सामिसमाइदं सन्धवं निवेएइ । तउ तेणावि राहणा हरिसनिब्भरेण खरी नियपुरसंवजुओ नियपरिवारसमिओ पट्टविओ । पत्तो य कभेण
बाहिं पइट्ठाणपुरस्स । तउ संकरेण गंतूण राहणो खरीणमाणमणं जाणावियं । तउ राया हरिसियचित्तो हट्टसोहाइयं नयरे महूसवं कारा-
ऊण सपरिवारो खरिसंमुहं जाव किल गमिस्सइ ताव एत्थावसरे राहणो समीवे विहक्कइ नाम विउसो आगंतूण मच्छरवसा भणइ । जहा
देवा अहं अज्जेवउस्स खरिस्स बुद्धिं परिकिस्सस । तउ रत्ता भणिओ य परिकिस्सु, ता तउ भणइ देव ! तुम्ह परिवारे अत्थि एत्थ कोवि पुरिसो
जो गच्छंतो आगच्छंतो य हत्थड्डियाउ उदगाइभरियभायणाउ बिहुमेत्तं पि न ल्हइइ रत्ता भणियं अत्थि हीरओ नाम थिरहत्थो नरो ।
जइ एवं ता एत्थ तं आकारइ । आकारिऊण निवेण पयंसिओ सो विहक्कइस्स । तेणावि सबहुमाणं सो पयत्तेण सम्माणिऊण
भणिओ भो मह ! तुमयिणं विलीणय्यपरियं वट्टयं खरिस्स गंतूण दंसु, इयं च भणेज्जु जहा तुम्ह मंगलकए इमं विउसेहिं पे-
सियं । एवं भणिय सो सिग्गं पेसिओ । तेण तहेव कयं ति । तउ विपज्जत्तणउ खरिस्स तरस्स परमत्थो तेण विच्चाओ, जहा मे मह-

परिकल्पणतथं विउसेहि एवं कथं ति । तथ वद्वयवद्वलगातरुल्लं नयरमेयं । तं च धयतुल्लेण पंडियजणेण परिपुत्रं । तउ जहा एत्थ
 वद्वए अनरस वरयुस्स करसइ अवगासो नत्थि तहा विउसजणपुत्रे एयंमि नयरे तुज्झवि नो भविस्सइ, तउ दायगपडिदायणत्थं
 सुभरेवि एयंमि स्सरितुल्लो विउसो नियसुहसवेहगाइयुणत्तणाउ संमाइ ति त्रिविऊण स्सरिणा साहुसयासाउ छहं सुहुमतारिमभिगाहिय
 तम्मज्जे थारिणिविजाए तं ठविऊण सो नरो जुत्तो । तेसि विउसाणं गंतूण एयं दंससुत्ति तेणावि तहद्वियं नेऊण निवपुरउ तं मुक्कं,
 ततो मज्जे तं छहं दहुं विहप्फइ नियमणे विसणो अहो ! महामहं एसो ति । तउ रत्ता नियनयरे पमुहएण महया वित्थडेण
 सो स्सरी पवोसिओ । सपरिजणेण य रत्ता विसिद्धपडिच्चत्ति(उ) संमाणिओ । निसुया य बहुमाणपुत्रं पालित्तयस्सरिविरइया बहुकव्वर-
 ससंकिन्ना तरंगवइया कहा, विन्दिओ य तीए सवणेण सव्वो विउसयणो राया य । एत्थंत्तरे मच्छरवसा अवधारणासंपन्नो महंमं
 पंचालनामा विउसो जंपिउमारद्धो । देव ! इयं कहा अणेण स्सरिणा अनेहि य मम कव्वाउ य चोरिय ति । रत्ता भणियं कहमिणं
 नज्झइ । तउ तेण नियजुत्तीए रायाहलोयाणं पच्चयनिमित्तं अणेगभावहि तरंगवइया कहा कविया । मणयं च संघो लज्झिओ । तउ
 स्सरीहि संकेयं काऊण सहसा, मयगखेहुं विहियं । एत्थंत्तरे मउत्ति काऊण कुक्कुहियाए पविट्ठो जाव बहि निज्झइ ताव सव्वो वि
 नयरजणो बहुतरा पसंसा करेइ । ततो वणमज्झाट्ठिओ पच्छायावविहुरिओ वा विहुदंडं लब्भेऊण महयासदेणं पंचालो इमं गाहं भणइ ।
 जहा 'सीसं कहं व न फुट्ठं, जमस्स पालित्तयं हरंतस्स । जस्स सुहनिज्झाराउ तरंगवइया नईं छ्ढा' ॥१॥ तउ स्सरिणुकट्ठिए सय-
 लजणे इमं तव्यणियं सोऊण एवं जंपतो स्साडित्ति उत्थिओ, भो भो पंचत्तमुवगओ वि अहं अणेण पंचालविउसस्स सच्चवयणेण ओस-
 हतुल्लेण सुहसुवगएण जीविउ ति । तउ सो विमणहुम्मणो संघो य अहपहिट्ठमणो जाओ ति । इमं च रत्ता सोऊण सो पंचालो नि-

निवसओ आणत्तो । स्वरिणा य रायाणं मणिय उद्धरिओ । तउ सो संतारियबहुं दह्ण नियकम्मविवरदाणाउ तरसेव समीवे सावग-
धम्मं पवन्नो । अकया य केणइ वियेहेण सालिवाहणस्स रण्णो वीयनामेणं मुरुडनामस्स सभाए मयणोदयभाविं सुत्तं समप्पियं
तस्स हेओ लहेयव्वो । न य सो केणावि लद्धो तउ रत्ता पालित्तयस्सरी आहूओ, तं सुत्तं दसिसियं, तेण य उण्होदगमज्जे तं पक्खित्तं ।
तउ निम्मयणत्तणउ तस्स सो हेओ लद्धो । तउ समवहुलदंडो मूलजाणत्थं तस्स नारवहणो सम्मप्पिओ । न य मूलं तस्स केणावि
णायं स्वरिणा पुण सो नीरमज्जे तराविओ । मणयं एगदिसाए सो नमिओ, ततो तेण तस्संतमूलं कहियं । पुणरवि समुग्गओ जउ-
वोलिओ तस्स समप्पिओ जस्स ढक्कणयसंतिया संधी गुन्विलत्तणउ न नज्जइ । सो उण्होदए स्वरिणा छुद्धो । तउ वियलिया जउक्क-
णयसंतिया संधी, या तेण नियमइमाहप्पेण पयंसिया । तउ स्वरिणा तन्मइपरिक्खणत्थं तुंबयं फाडेऊण मज्जे रयणाहं पक्खिविय
महुए सीवणीए तं सीविता रत्तो दंसियं । मणिओ य राया इमस्स संधिं को वि जाणेउ चि । रत्तावि य तुम्बं सिन्वियं दंसियं न उण
संधी तस्स विनाय चि । अहकया तस्स मुरुडरत्तो सिरो वेयणा तिव्वा पाउब्बया, सा य नो कहवि विज्जासंततंगइएहि उवसमिया ।
तउ रत्ता निओ मंती वुत्तो । जहा मज्जेमं सिरोपीडं पालित्तयस्सरिसयामाउ गंतुमुवसामेसु । एत्थ व वो(आ)हरसुत्ति । तउ मंतिणा
गंतूण स्सरी मणिओ जहा तुम्भे रायसमीवे आगच्छइ रत्तो महई सिरोवेयणा न केणावि उवसामिउं तीरइ चि । तउ स्वरिणो मंति-
वयणाउ तित्थस्स पभावणा भवउ चि मन्त्रमाणा रायसमीवे गंतूण उवाविट्ठा । ते हि य तत्थ जहा लोगा न जाणन्ति तहा पाउरणस्स
मज्जे पच्छिन्नं मंतं इयंतेहि नियदाहिणजाणुमत्थयपासेण दाहिणहत्यपएसिणीं अंगुठसमीववत्तिणीं अंगुली भामिऊण भामि-
ऊण रायस्स सिरोवेयणा पणासिया । अण्णे भणंति सट्ठणटिएहि नेव जाणुवरि करंगुलिभामणेण तेहि राया पउणीकउ चि । तहा

य तस्त्रियस्त्रया इमा गाहा आगमे पटिञ्जह । 'जहा जहा पएसिणिं जाणुगमियालित्तउ भमाडेह । तहा तहा से सिरवेयणा य, णस्सह मुहंउरायस्स' ॥१॥ तउ पणट्टियसिरोवेयणेण राइणा अहिययरं परितुट्ठेण स्सरिणो विउलेणं असणाइणा पडिलाभिया । अणुदियहं च टंमणभत्तीए ममुज्जुओ जाओ । एवमणेगसो राया स्सरिणुणावज्जियमाणसो संवुत्तो त्ति । एत्थञ्चे पाडलिपुत्ते नयरे मुरंडो नाम राया मालिवाइणाउ विभिन्नो होत्थ त्ति भणंति । एवं बहुहा पवयणुत्तहं विहेऊण कुन्देन्दुधवलजसेण विहुयणं धवलीऊण दीहपज्जायं परिपालिऊण वहुविहे य सिस्से वायणाइणा निष्काइऊण चूडामणिमाइनिमित्तसत्थाईहिं निययाउयपमाणं जाणिऊण संघसमकवं आराइणापुन्यं कालमासे कालं काऊण स्सरी देवलोगं गउ त्ति । पसंणेण सन्वमेव भणियं । एत्थ पुणो रक्को सिरोवेयणोवसमे भत्त-
पाणाइणा पडिलाभणमेत्तमरूवेण मंतपिंडेण चेव पगयं ।

तथा चूर्णपिण्डेऽन्तर्द्धानं प्रतीत्य चाणिक्यमंत्री निदर्शनं यथा-पाडलिपुत्तं नाम नयरं आसि । तत्थ य चंदपुत्तो नरवई तस्स य चाणक्को नाम महामंती । तत्थ य जंघावलपरिहीणा संभूइविजयाभिहाणा स्सरिणो परिवसंति । अणया य दुब्भिमकखं जायं । आयरि-
एहिं चित्तियं । जहा एयं स्सरिपयजोगं नियसीसं आयरियसए ठाविउं सयलगच्छसहियं सुभिमखे देसंतरे पट्टवेमि । सयमेत्थेव एगागी चिट्ठाभि ता ताव एयं जोणिपाट्टुं सिकखवेमि त्ति रूहे तं सिकखविउं पन्वत्ता । तत्थ य पच्छवाट्टिएहिं दोहिं खुइएहिं अंजणं कहिञ्जंतं सुयं । जेण अंजियाहि अच्छीहिं न केणइ दीसिञ्जह । आयरिएहिं तहेव आयरियत्तणे सो ठाविओ सयलगच्छसहिओ पेसिओ ते खुइया आयरियणेहेण पुणो वि वलिया, सेसो गच्छो निहिट्ठठाणे संपत्तो । गुरुहिं ते भणिया । दुट्ठ तुब्भेहिं कयं जे ससागया संपयं एत्थेव मंतोसनिरया संता विहरह । तउ सयमेव हिंउऊण समुदाणट्ठा आयरिया जंकिंचि भिमखए आगच्छह तं

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धास्वीया
वृत्तिः

॥७९॥

तेहि समं विरिचिय भुजंति चि तेसि ओमोयरिया पवता । दोहिवि मंतियं जहा किं आयरियाण ओमोयरियं करिसो । पुत्रसुयं
अंजणं काउं चंदगुत्तेण सह भुंजामो चि तहेव भुंजिउमारद्धा । चंदगुत्तस्स ओमोयरियाए दुव्वलं जायं, चाणक्केण पुच्छियं, जहा
देव । किं दुव्वलो सि । तेण भणियं ओमोरिया हवह । चाणक्केण चितियं जहा नूणं एयमि दुब्भिमव्वे अंजणसिद्धो कोइ अपेण सह
भुंजइ । अन्नहा एवइएण आहारेण कहं ओमोरिया । तउ तेण अंजणसिद्धगहणत्थं भोयणमंडवे इट्ठगच्चो खिवाविओ । दिट्ठाणि
तत्थ मणुयपयाणि निच्छइयं जहा अंजणसिद्धा दुवे एत्थानया चिट्ठंति । दुवारं पिहाविया । मउच्चो धूमो कारिओ, नीहरिउमस-
कंठाणं धूमेण नयणंसुएहिं सह विगयमंजणं । दो वि दिट्ठा । चंदगुत्तेण दुगंछा कया । जहा एएहिं विट्ठालिओ अहं । चाणक्केण
तस्स समाहाणनिमित्तं उट्ठाहरक्खणत्थं च पसंसिओचि । जहा धनो सि तुमं जो रिसिक्कमारोहि पविचीकउत्ति । वंदिउं विसज्जिया
चाणक्केण आयरियकहणपुव्वयं ते उवालद्धा । जहा किमेवमुट्ठाहं कुणह । आयरिएहिं सो चेव उवालद्धो । जहा तुमं चिय दोस-
वतो जो दुण्हं पि खुट्ठयाणं निव्वाहं न चितेसि, तेण तहचि पडिवन्नं, निव्वाहो अ कउत्ति । इह च विद्यादयो योगान्ता आहारा-
द्यर्थं न व्यापारणीया इत्युत्तरगाथायां वक्ष्यति । यतो विद्यादिषु व्यापार्यमाणेष्वमी दोषा यथा-यमुद्दिश्य विद्यादि प्रयुक्तं साधुना
स भिक्षुपासकादिस्तत्पक्षपात्यन्यो वा भिक्षुकादिः साधुप्रयुक्तविद्याया नृपादिसमक्षं साधोः स्तम्भनमारणादि कुर्यात् । तथैते एवं
व्यापारोपजीवनादयर्भिष्टाः परवञ्चनाकारिणश्चेति प्रवचनोपघातः । तथा रुष्टो राजादिर्विद्यादिप्रयोक्तुः सर्वयतीनां वा वधं कुर्यादिति
गाथार्थः ॥७३॥

अथ योगपिण्डद्वारं योगलक्षणकथनद्वारेण व्याख्यातुमाह ।

सोह्यगदोह्यगकरा, पायपलेवाइणो य इह जोगा । पिंडट्टमिमे दुट्टा, जईण सुयवासिणमईण ॥७४॥

व्याख्या—सौभाग्यदीर्घायकरा जनप्रियत्वाप्रियत्वविधायकाश्चन्दनगन्धधूपादयो द्रव्यविशेषा योगाः स्युरिति योगः, तथाहि किञ्चिच्चन्दनादि जलादिना घृष्ट्वाऽभिमन्त्र्य च दुर्भगाः पाययते, शरीरं वा अभिमन्त्रितधूपेन धूपयते, गन्धा वा शिरसि निक्षिप्यते ततः सुभगाः स्यादिति, एवं दुर्भगात्वेऽपि वाच्यं । तथा पादप्रलेपादयश्चरणखरणदनप्रभृतय आकाशगमनजलाग्निस्त्रिमभादिफला द्रव्य-समूहक्षोदरूपा औषधविशेषाः, चः समुच्चये । इह जगति योगा योगशब्दवाच्याः स्युः । ननु चूर्णयोगयोर्द्वयोः क्षोदरूपत्वेऽपि परस्परं को विशेषः ? उच्यते, देहस्य बहिरुपयोगी चूर्णा, बहिरन्तश्च योगो, यतोऽसावाहार्यानाहार्यभेदाद् द्विविधः स्यात्तत्र जलपानादिना

अभ्यवहार्य आहार्यः, (तदितरोऽनाहार्यः) पादप्रलेपादि । तत्र पादप्रलेपरूपे योगपिण्डे आरुयानकं यथा—

आभीरविसए अयलउरं नाम नयरं आसि । तस्म आसणाउ कण्हाविनाभिहाणाउ दुवे नईउ । तासि अंतरे बंभो नाम दीवो । तत्थ य पंचहिं ताऽससएहिं सहिओ एणो तावसकुलवई परिवसइ । सो य संकंताहपव्वेसु सतिथुऽभावणाहनिमित्तं सव्वेहिं तावसेहिं सहिओ पा-यलेव्वेणं कन्हमुत्तरित्तु अयलउरं आगच्छइ । तत्थ लोगो आउट्टो भोगणाहसकारं करेइ । सावयाणं पुण खिसं करेइ, जहा तुमह नुरुणं ए-पारिस्सी सत्ती नत्थि । सावएहिं वहरसाभिणो माउलगाणं अज्जसमियायरियाणं अविहयं, तेहिं भणियं य, श्वेभेयं जं माहट्टाणेण पाय-लेवं किच्चा सो नई उत्तरइ । तउ सावएहिं तस्म माहट्टाणपयहणत्थं सपरिवारस्म भोगेण निमन्तणं कयं । गिहे उचवेत्तिय पाय-धोगणं दोहयं । तेन भणियं न धोवावेमि सावएहिं अपोविहं पाएहिं भुंजावन्ताण लोए अविणओ होइ त्ति भणंतेहिं बलावि धोहया पाया । भुंजाविओ य णियट्टाण गमणाय चलिओ सावया य सरिसा चलिआ । जाव कण्हं उत्तरइ ता सपरिवारो बुडिउं

पिण्ड-
विशुद्ध-
क्षंद्वितीया
वृत्तिः

॥७८॥

लग्नो । एतदतरे बहुलोयसहियस्स पडिवोहणत्थं तत्थेवागया समियायरिया । चण्डियं दाउं भणियं कण्हे । परं पारं गन्तुमिच्छामि ।
झडत्ति मिलियाइ दोवि कुलाइ । विम्भिओ सपरिवारो कुलवई, तउ नयरजणसहिया तावमाप्पमे गया, छरिणा पारद्धा तत्थ धम्म-
कहा, लोगो पडिवोहिओ पंचसयसहिओ कुलवई वि पव्वज्जं गहिओ । द्वी गओ नयरं ति । जाया य वंभदिवगसाह ति । यद्य-
पीदं लौकिकयोगपिण्डे उदाहरणं, तथापीत्थं कृते यो लोकोत्तरेऽपि लभ्यते स योगपिण्ड इति विवक्षायां दर्शितम् । अथैते विद्या-
मञ्जदयः किं सर्वदैव न प्रयोक्तव्या उत कदाचिदेवेत्याह 'पिण्डमिमं दुट्ठत्ति' पिण्डार्थमाहारनिमित्तमुपलक्षणत्वादुपकरणादिग्रहः ।
इमे एते अनन्तरोक्ता विद्यामन्त्रचूर्णयोगा व्यापार्यमाणा इति शेषः दुष्टा दोषकारिणः स्युः सावद्यत्वेन कर्मवन्धहेतुत्वात् । इह
पिण्डार्थमित्यनेन महति कुलगणसङ्घर्षेत्यादिकार्यपुष्टालभ्यने व्यापार्यमाणा अपि न दोषाय स्युः प्रवचनोत्सर्पणाहेतुत्वेन जिनादि-
भिरनुज्ञातत्वादित्याचष्टे कथञ्चिद् दुष्टा (केषां) इत्याह यतीनां साधूनां कीदृशानामित्याह श्रुतवासितमतीनां उत्सर्गापवादबहुलागमप-
रिकर्मितबुद्धीनां । अनेन चागीतार्थ एव तुच्छत्वात् स्वल्पेऽपि कार्ये तद्व्यापारणं कुरुते न गीतार्थो गमभीरन्त्यादित्यावेदयति । इह च
पूर्वसंस्तवपश्चात्संस्तवाभ्यामेक एव संस्तवाख्यो दोष उक्तश्चूर्णयोगौ तु भिन्नौ द्वौ दोषावुक्तौ । कत्रापि ग्रन्थे व्यत्ययो दृश्यत इति
नाथार्थः ॥७८॥

उक्तं विद्यादिपिण्डद्वारचतुष्टयमथ मूलकर्मपिण्डद्वारमाह ।
उक्तं विद्यादिपिण्डद्वारचतुष्टयमथ मूलकर्मपिण्डद्वारमाह ।

मंगलमूलीपहवणाइ गलभवीवाहकरणघायाइ । भववणमूलकर्ममंति मूलकर्मं महापावं ॥७९॥
व्याख्या—मङ्गलयमूलिका मङ्गलकृदनस्पत्यवयवस्य भावौपयो लोकप्रतीतास्ताभिः स्तपनं, त्रयादिजनस्य सौभाग्यपत्यादिनिमि-

तं मूलिकाकल्कप्रिश्रजले स्नानविधापनं, तदादिर्यस्य धूपनक(का)ण्डकरणादेस्तन्मङ्गलमूलिलक्षणानादि । तथा गर्भविवाहकरणघातादि, तत्र
 गर्भ उदरान्तवर्त्ती मनुष्यादिसत्त्वः, विवाहः परिणयनं, तयोः प्रत्येकं करणघातौ विधापनविनाशौ, तावादिर्यस्य तत्तथा गर्भकरणं,
 गर्भघातस्तत्परिश्याटनरूपः तथा विवाहकरणं विवाहप्रतिघातश्चेत्यर्थः । आदिशब्दात् स्त्रीणामक्षतयोनिक्षतयोनित्वकरणग्रहः । तत्रौ-
 पधप्रयोगेण सततमबाल्यदेशरक्तक्षरणं क्षतयोनित्वं तद्विपरीतमितरत्वं (त्वं रक्त)स्यागम्यमानत्वात् । भक्ताद्यर्थं प्रति(क्रिय)माणं वा साधुना
 मूलकर्मोच्यत इति योगः । अस्य शब्दार्थनिरूपणयाह । 'भववणमूलकर्ममिति' भवन्ति नारकादितयोत्पद्यन्तेऽस्मिन् जन्तव इति भवः
 संसारः, स एव वनमतिगहनत्वात्तरुवण्डरूपं काननं तस्य मूलं कारणं प्ररोहहेतुः कर्म ज्ञानावरणादिकर्मनिवृत्त्यहेतुकाऽशुभा व्यापा-
 राक्रिया इति हेतौर्मूलकर्मोच्यते । यद्वा सूत्रनाद्विभक्तिलोपाच्च 'भववन्'ति भववनस्पत्योः मूलं कारणं कर्म क्रिया इति कृत्वा मूलं च
 तत्कर्म च, मूलं वा प्रतीत्य कर्मेति विगृह्य मूलकर्मोच्यते । तत्र भवस्य मूलं कर्म तत्प्राप्तिनिवन्धना गर्भघातादिक्रिया तथा
 जातिविक्षया वनस्पतेर्मूलं तत्प्ररोहकारणीभूतप्रविष्टोऽवयवस्तस्य औपधाद्यर्थं हेतुदिक्रिया मूलकर्ममिति । इदं च कीदृशमित्याह
 महापापं चिरकालवेद्यक्लिष्टाशुभकर्मनिवन्धनं शिष्टजननिन्धम् पापबहुलजनाचरणीयं चेति । अत एव भववनमूलमित्युक्तं । तत्र गर्भा-
 धानशारूपे मूलकर्मणि राजपत्न्या दृष्टान्तो यथा—

वसंतपुरे जियसत् राया । तस्स दो देवीउ । अणया विसयसुहमणुहवंताणं एणाए गन्धो पाउब्धुओ । इयसी इमीए पुत्तो भविससइ
 न मज्झ सि ईसानलेन उज्झंती अधिईए चिइइ । एत्थंतरे एत्तो साहु भिक्खवं अउंतो तीए गिहे पविट्ठो । तेण भणिया जहा भइ ! किं
 विच्छापमुही दीससि ? तीए जुत्तं जहा मस सवत्ती आवसत्ता, पुत्तो तीए आइट्ठो नेमिचिएणेति । तेण भणियं भइ ! ओसहप्पया-

पिण्ड-
विशुद्धे-
क्षद्रवरीया
दृष्टिः

णेण तुङ्गवि गन्धाहाणं करिस्सामि मा अधीहं कुणसु । तीए भणियं मट्टारया ! जहवि मे सुओ होही तुम्होसहप्पभावाड तहवि सो पच्छासमुब्भूयगन्धजायत्तणेण कणिट्ठो त्ति न जुवराया भविस्सह । ह्यरीए पुण पढमसमुब्भूयगन्धजायत्तणेण जेट्ठो त्ति जुवराया भविस्सह । तउ साहुणा तीसे एकं ओसहं दिन्नं, अन्नं तीसे सयासाउ चैव ह्यरीए गन्धपाडणं द्वावियं, दिन्ने ज्ञायं गन्धसाडणं, ह्यरीए य स्रओ जाओ । जाओ य जुवराय त्ति । विवाहकरणरूपे तस्मिन् दृष्टान्तो यथा—

एगंमि कुले एगा बहुकुमारी अरिथ । तउ एगो साह भिक्खमडंतो तम्मि निहे पविट्ठो तं दट्ठण पिंडलोभेण साहुदा-
णसीला तज्जणपी भणिया । जहा भदे ! एसा दुहिया जोवणं पत्ता अपरिणीया संती केणावि सह अकज्जं समायरिय कुलं मह-
लिस्सह । किं च लोए वि सुव्वह जहा जह कुमारी उच्चिट्ठा हव्वह तो जत्तिया विंदुणो रुहरिस्स नीहरंति तत्तियाउ वाराड माया नर-
एसु वव्वह त्ति । तदुक्कतं लौकिकैः 'तावन्तो नरका घोरा, यावन्तो क्षीरविन्दव', इति । तउ मा परिणावियत्ति । तहा एगस्स कोड्ड-
वियस्स पुत्तो अरिथ । पत्तो य सो जोवणं । इउय भिक्खवापविट्ठेण एणेण साहुणा तं पुत्तं वयपत्तं पासिय तम्माया दाणप्पिया
असणाहलोभेण भणिया । जहा कुलस्स गोत्तस्स कित्तीए संतर्हए य सुओ कारणं हव्वह । तो एयं जुवणत्तपत्तं पि किं न परिणावेसि जेण
कलत्तनेहेण थिरो थिओ चेट्ठह । अपरिणाविओ पुण काएवि सच्छंदचारिणीए सह उट्ठिं गच्छिहिह । किं च पच्छावि परिणावेयव्वो
(तउ संपहवि किह न परिणावेसि ? त्ति) । तउ तव्वयणाउ सो तीए परिणाविओ त्ति । अक्षतयोनित्त्वादिकरणरूपे तस्मिन्
दृष्टान्तो यथा—

एगंमि नयरे एगस्स सेट्ठिस्स धूया भिन्नयोनिया अरिथ, माया तं च जाणह न उण पिया, सा य तन्नयरवासिहन्धपुत्तस्स प-

रिणयणत्थं दिक्का । आसन्नो आगओ वीवाहो । एसा मे दुहिया परिणिया समानी भत्तुणा भिन्नयोनियत्ति जाणियं उड्झिज्झिहि चि
 चित्ताए तन्माया अधिहमंता चिद्धइ । एत्थंतरे भिक्खवट्ठं भमन्तो एगो साह भिक्खवट्ठं तीसे गिहे पविट्ठो, दिट्ठा य सा, मणिया तेण
 जहा भदे ! क्रिमेरिसी दीससि । तीए दुहियावहयरो कहिओ । साहुणा आयमणोसहं पियणोसहं च दिनं अक्खयजोणिया जायत्ति ।
 तहा एणाए नयरीए एगो सत्थवाहो आसि । तस्स य अन्नया नियमज्जाए समं रहकलहो जाओ । अउ अभिनिवेसवसा सत्थवाहेण
 तन्नयरनिवासिणो एगस्स सेट्ठिस्स धूया परिणयणत्थं वरिया । तं वहयरं परिज्जाणिय भज्जाए सत्थवाहो खमाविओ । वारिओ वि न
 चिद्धइ सवत्तीचित्ताए विहाणमुही सा चिद्धइ । महाचित्ता एसा इत्थीणं, मणियं जेण वरि दालिहिउ, वरि अणाहु, वरि वरुड्ढालिउ,
 वरि रोगाउरु, वरि कुरुड्ढु, वरि निग्गुणहालिउ वरि करचरणविहीणदेहु, वरि भिक्खभमंतउ ण पुणवि सवत्तिज्जुत्तुधइपत्ति(जुत्तपत्ति)संप-
 तउ । एत्थंतरे जंघापरिज्जिओ एगो साह तीसे गिहे भिक्खवट्ठं पविट्ठो पुट्ठा य सा जहा भदे ! किं अधिहंमता दीससि । तीए बुत्तं-
 'जो य न दुक्खं पत्तो, जो य न दुक्खस्स निग्गहसमत्थो । जो य न दुहिए दुहिओ न हु तस्स कहिज्जाए दुक्खं' ॥१॥ साहुणा बुत्त
 एवमेव नवरं 'अहयं दुक्खं पत्तो, अहयं दुक्खस्स निग्गहसमत्थो । अहयं दुहिए, दुहिओ ता मज्झ कहिज्जउ दुक्खं' ॥२॥ तउ तीए
 सवत्तीवहयरो कहिओ । साहुणा ओसहं समप्पियं । मणिया य एयं केणह पओणेण तीसे भत्तस्स पाणस्स वा मज्झे दायव्वं जेण
 सा भिक्खजोणिया हवह । तउ भिक्खजोणिया सा इह भत्तुणो कहिज्झत्ति सो न परिणेही । तीए तहेव कयं जाव भत्तुणा न
 परिणीयत्ति । विवाहघातरूपमप्पयन्नैव जातामिति न पृथग् दृश्यते ।

एतेषु च मूलकर्मरूपेषु स्वपननार्भाधानाद्विनाशविवाहकरणतद्विधातादिषु पिण्डार्थं यतिना क्रियमाणेषु कार्यमाणेषु वा षड्जी-

पिण्ड-
विशुद्धे-
भद्रसरीया
इतिः

॥८०॥

वनिकायवधमैशुनप्रवृत्तिभोगान्तरायप्रदेषादयो दोषाः सञ्जायन्ते । तथाहि विवाहकरणरूपे तस्मिन् साधुना प्रवर्तकत्वेन पृथिव्यादयः
काया विराध्यन्ते । अक्षतयोनित्वे, गर्भकरणरूपे च तस्मिन् यावज्जीवं मैशुनप्रवृत्त्या अधिकरणं यतोऽक्षतयोनित्वे सति पुरुषस्य
सततं काम्या स्यात्तथा पुत्रोत्पत्तौ प्राय इष्टा स्यात्ततः काम्येति । यत उक्तं 'रतिपुत्रफला नारीति' । अक्षतयोनित्वगर्भकरणरूपे-
भजादिना ज्ञाते सति प्रदेषात्मविनाशप्रवचनखिंसादिकं स्यात्तथा क्षतयोनित्वे कृते यावज्जीवं परिहार्यत्वेन कामसेवाविधातकरणाङ्गो-
गान्तरायोपार्जनमिति गार्थार्थः ॥७५॥

उक्तं मूलकर्मद्वारमशुनोद्गमोत्पादनादोषसङ्ख्याभणनेन समुदितगवेष्णासंज्ञितदोषवृन्दस्य निगमनं ग्रहणैष्णादोषप्रस्तावनां चाह
इयं तुत्ता सुत्ताड, वत्तीस गवेस्पोसणादोसे । गहणेसणदोसे दस्त, लेसेण भणासि ते य इमे ॥७६॥

व्याख्या—इत्यशुना प्रदर्शितप्रकारेण उक्ता अभिहिता मयेति गम्यते । कुतः स्थानादुद्धृत्येत्याह सत्रात् पिण्डनिर्युक्त्याद्याग-
मात् । क इत्याह उद्गमोत्पादनादोषषोडशकद्वयेन द्वात्रिंशत्सङ्ख्या, गवेष्णैष्णा दोषा इति । तत्र गवेष्णं गवेष्णा, अन्वेष्णं एष्ण-
मेष्णा, ततो गवेष्णायामशनादेर्मर्णिणकाले एष्णा उद्गमोत्पादनादिभिः सदोषत्वनिर्दोष(त्व)पर्यालोचनं गवेष्(णैष)णा द्वात्रिंशदो-
षवृन्दरहिताहारान्वेषणमित्यर्थः । तद्विषया दोषा दूष्णानि प्रदर्शितरूपा गवेष्(णैष)णा दोषा उक्ता इति पूर्व्वेण योगः । इह किलैष्णा-
त्रिविधोक्ता सत्रे । यथा गवेष्णा गहणैष्णा ग्रसैष्णा चेति । तत्रोद्गमोत्पादना(दोष)शुद्धाहारविषयाऽऽद्या, शङ्कितादिदोषशुद्धाहारविषया
द्वितीया, संयोजनादिदोषपञ्चकमहिताहारभयवहरणविषया तृतीयेति । तथा किल क्रमोपि त्रिविधया अप्येवमेव यतो नाऽगवेषितस्या-
शनादेर्ग्रहणं स्यान्नचापुहीतस्य भोजनकरणं सम्भवतीति तद्विषया(ता) ग्रन्थेनाद्याऽभिहिता, सांप्रतं द्वितीयां वक्तुमाह । ग्रहणेत्यादि

ग्रहर्णपणादोपानिति । तत्र ग्रहीतिग्रहणं एषणमेपणा । ततो ग्रहणेऽशनादर्ग्रहणकाले एषणा शङ्कितादिभिः प्रकारैरन्वेषणं ग्रहर्णपणा
तद्विषया दोषा ग्रहर्णपणादोपास्तान्, दशेति दशसङ्ख्यान् लेशेन सङ्क्षेपेण भणामि कथयामि । तत्प्रस्तावनामाह, ते च ते पुनः दोषा
इमे एतेऽनन्तरमेव वक्ष्यमाणस्वरूपा इति गाथार्थः ॥७६॥

तानेव यथानामग्राहमाह ।

संकियमविलयनिविलत्त-पिहियसाहरियदायगुम्मीसे । अपरिणयलित्तछडिय, एसणदोसा दस हवंति॥
व्याख्या—‘संकिय’ति विभक्तिलोपाच्छङ्कितं सम्भाविताधाकम्मीदिदोषं भक्तादि । एवमुत्तरत्रापि । मिश्रं मुक्त्वा शेषपदेऽ
विभक्तिलोपो दृश्यः । तथा दोषवतो निर्देशेऽपि दोषदोषवतोरभेदाच्छङ्कारूप एषणादोष उक्तोऽवसेयस्तस्यैव विवक्षितत्वादेवं सर्वत्र ।
प्रक्षितभारपितं । निक्षिप्तं न्यस्तं । पिहितं स्थगितं, संहतमन्यत्र क्षिप्तं । ‘दायग’ति सूचनादायकदुष्टं । ‘उम्मीसे’ति उन्निमश्रं पुष्पादि-
मिलितं, अपरिणतममसुकीभृतादि । लिप्तं दुग्धादित्तरपिटत्वं, छर्दितं परिसाटिमत्, समुच्चयार्थश्चकारो लुप्तो दृश्यः । इतरेत्यादित्येवभेदे
एषणादोषाः पिण्डग्रहणदूषणानि । दशेति सङ्ख्या भवन्ति जायन्ते इति गाथार्थः ॥७७॥

अथ शङ्कितद्वारं व्याख्यातुमाह ।

संकियगहणे भोए चउभंगो तरथ दुच्चरिमा सुद्धा । जं संकइ तं पावइ दोसं सेसेसु कम्ममाई ॥७८॥

व्याख्या—शङ्कितस्य (सं)भाविताधाकम्मीदिदोषस्य भक्तादर्ग्रहणे आदाने, तथा भोगो भोजनं शङ्कितस्येत्यत्रापि योज्यं । चशब्दः
समुच्चयार्थो लुप्तो दृश्योऽत्र पदद्वये ‘चउभंगो’ति चतुरूपो भङ्गः चतुर्भङ्गो भङ्गचतुष्टयं स्याद्वया ग्रहणे भोजने च शङ्कितः भक्ता-

देर्ग्रहणकाले भोजनकाले च यदि पुनरमुकदोषवदिति शङ्कावानित्यर्थः । तथा ग्रहणे शङ्कितो न भोजने २ भोजने शङ्कितो न ग्रहणे ३ न ग्रहणे न भोजने च शङ्कित ४ इति । एतेषां चैवं सम्भवो यथा-किल क्वापि गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टः माधुः प्रचुरां भिक्षां भिक्षाचरेभ्यः स्वस्मै वा गृहस्थेन दीयमानां दृष्ट्वा चिन्तयति, यथेयं भिक्षा किं स्वगृहार्थं प्रचुरोपस्कृतया गृहिणैरेभ्यो मह्यं वा प्रचुरा दीयते, उत भिक्षाचरादिनिमित्तराद्वतयेति चेत्तसि शङ्कितस्ततः केनापि लज्जासंक्षोभादिना कारणेन किं निमित्तमेतत् प्रचुरं राक्षमिति गृहिणं प्रश्रयितुमशक्नुवन् शङ्कितो गृह्णाति । गृहीत्वा च स्वस्थानमागत्य तथैव शङ्कितस्तदुल्ले इति प्रथमः १ । तथा भिक्षार्थं गृहं गतः प्रचुरां भिक्षां लभ्यमानां दृष्ट्वा चेत्तसि शङ्कितस्ततो लज्जादिना निषेधयितुं तां प्रश्रयितुं वा गृहस्थमशक्नुवन् गृहीत्वा स्वोपाश्रये समागतस्ततो भोजनसमये तं दोलायमानचेतसं दृष्ट्वाऽपरसाधुस्तद्भिक्षानिःशङ्कीकृतग्राही तदभिप्रायं ज्ञात्वा वदति । यथा साधो ! यत्र बह्वी त्वया भिक्षा लब्धा, तत्र तद्गृहे प्रकरणं प्रवर्तते लाहणकं वा समायातमित्येवं तद्वचः श्रुत्वा शुद्धमेतदिति निश्चित्य विगतशङ्कापरिणामस्तदुल्ले इति द्वितीयः २ । तथा कश्चित्साधुरीश्वरगृहानिःशङ्कितः प्रचुरां भिक्षां गृहीत्वा वसतावायातोऽन्यान् साधून् गुरोः पुरतः स्वभिक्षातुल्यभिक्षामालोचयतः श्रुत्वा सज्जातशङ्कया चिन्तयति यथा यत्स्वरूपा बह्वी मया भिक्षा लब्धा अमुं कस्मिन् गृहेऽन्यैरपि साधुभिस्तत्र तत्स्वरूपैव बह्वी च लब्धा ततो मा कदाचिदियमशुद्धा भविष्यतीति, ततस्तथैवासौ शङ्कितचित्तरतां शङ्के इति तृतीयश्चतुर्थमङ्गस्तु सम्भवं प्रतीत्य सुगम एवेति । अत्र चतुर्थीपि शुद्ध्यशुद्धिमाह । तत्र तेषु चतुर्षु भङ्गेषु मध्ये द्वितीय-श्चरमश्च तीयलोपात् द्विचरमौ द्वितीयचतुर्थौ भङ्गौ वा शुद्धावशुद्धाहारदोषायातकर्मर्बन्धदोषविकलौ । चरमस्तावदुभयथापि शङ्काया अभावाच्छुद्ध एव । द्वितीयोऽपि भङ्गो ग्रहणापेक्षयैव सदोषः परमार्थतत्स्वतृत्तरशुभपरिणामेन शङ्कितग्रहणदोषस्य निवर्तित्वाच्छुद्ध एव ।

तृतीयो बहुतरदोषः । आद्यश्च बहुतमदोषः, उभयप्रापि भोजनस्य शङ्कितत्वेनाऽशुद्धत्वात् । अथ तृतीयप्रथमावाश्रित्याशुद्धतामाह । यं कञ्चन दोषं 'कम्माह' ति सूचनादाधाकर्ममार्दिकं दूषणं । भक्तादर्पग्रहणकालेऽभ्यवहारकाले वा शङ्कते अमुकदोषदुष्टमिदमशनादीत्या-
रेकते सम्भावयतीत्यर्थः । तमेव दोषं, व्याख्यानादाधाकर्ममार्दिपञ्चविंशतिदोषमध्यादेकतरं कञ्चन पिण्डग्राही साधुः प्राप्नोति आप-
द्यते दोषयोरुद्धरितयोराद्यतृतीयभङ्गयोरित्यशुद्धावेताविति । तत्राधाकर्ममार्दयः षोडशोद्गमदोषाः शङ्कितस्य साध्यत्वात्तद्वर्जान्वेषणा-
दोषा आक्षिप्तादप्यश्वेति समुचितः पञ्चविंशतिः । अत्र हि ननु यदि शङ्काऽकल्पनीयताविधायिनी, एवं शुद्धमपि भक्ताद्यशुद्धं स्यात्
शङ्काकरणात्, अशुद्धमपि शुद्धमेतदिति निश्चित्य गृहीतं शुद्धं स्यादित्यत्रोच्यते, सत्यमेव तच्छङ्कापरिणाम एव शुद्धेरशुद्धेश्च कार-
णम् । यदि हि शङ्कायुक्तपरिणामस्त्वदा शुद्धमप्यशनादिकमशुद्धं करोति । शुद्धमेतदित्येवं निश्चित्य गृह्यन् मुञ्जानो वा विशुद्धपरिणा-
मोऽशुद्धमपि शुद्धं करोति । तदिहाशुद्धमपि छद्मस्यपरीक्षया निःशङ्कीकृतं शुद्धमेव स्यात्तथाहि श्रुतबलेनामायाविना प्रयत्नपरेण छद्म-
स्थेन संशोध्य यद्गृहीतं तदशुद्धमपि तेनानीतं केवल्यप्युपभुङ्क्ते हतस्था श्रुताप्रामाण्यं कृतं स्यात्तदप्रामाण्ये तदर्शितज्ञानादित्रयाभाव-
स्त्वदभावे ज्ञानादित्रयसाध्यमोक्षाभावस्त्वदभावे तदर्थं गृह्यमाणाया दीक्षायाश्च नैऋत्यमिति गार्थार्थः ॥७८॥

उक्तं शङ्कितद्वारमथ आक्षिप्तद्वारमाह ।

सञ्चित्ताचित्तमखिलयं दुहा तस्थ भूदगवणेहिं । तिविहं पढमं वीयं गरहियइयरेहिं दुविहं तु ॥७९॥

व्याख्या—सह चित्तेन चैतन्येन वर्तत इति सचित्तः सजीवः पृथिव्यादिः, चकारस्य द्विरुक्तिः क्षेत्रे प्राकृतलक्षणाद्, यद्वा
सद्विद्यमानं चित्तं यस्य स सञ्चित्तः । तथा अचित्तो निर्जीवः पृथिव्यादिरेव । इह च पृथिव्यादिः पूर्व्वं सचित्तः स्यात्ततः स्वकाय-

शस्त्रादिभिः प्रासुकीक्रियमाणः कियन्तमपि कालं मिश्रः, स जीवाजीवरूपस्ततोऽचित्त इत्ययं क्रमः । परमत्र मिश्रस्य भेदेनाऽविवक्ष-
णाक तदुपादानं । अत्र च शिष्यहिताय सचित्तादिस्वरूपं किञ्चिदुच्यते । तत्र स्वकायशस्त्रादिनाऽविध्वस्तरूपः पृथिव्यादिः सचित्तः ।
परिणतापरिणतरूपश्च मिश्रः । तथा लवणमृत्तिकादिरूपः पृथ्वीकायः स्वकायपरकायशस्त्रोपहतोऽचेतन इति । तत्र मधुरपृथ्वीकायस्य
मृत्तिकादेः क्षारलवणोषादिः स्वकायशस्त्रं, शीतोष्णाग्निकाञ्जिकसार्जिकतैलादिकं च तस्य परकायशस्त्रं । तथाऽष्काये क्षारादिरष्कायो मधु-
रादेः स्वकायशस्त्रं पृथ्वीकायादिषु तस्य सर्वस्यापि परकायशस्त्रं । वनस्पतिस्तु कन्दादिः सचित्तः स्वकायपरकायशस्त्रेण छेदेन पच-
नादिना च विध्वस्तोऽचित्तस्तथाहन्ते शुष्के कोमलाम्रादीनि फलानि व्रीहिकादीनि हरितानि पत्रपुष्पाणि वाऽचित्तानि स्युरिति अलं
प्रसङ्गेन । प्रकृतमुच्यते । तदिह सचित्तपृथिव्यादिप्राक्षितयोगात्करमात्रं देयमपि च सचित्तं अचित्तयोगादचित्तं ततः सचित्तं चाऽचित्तं
च सचित्ताऽचित्तं । सचित्तप्राक्षितमाचित्तप्राक्षितं चेत्यर्थः । इतेर्लोपादित्येवं सचित्ताचित्तभेदान्प्राक्षितं पृथिव्यादिना खरण्डितं भक्तादि-
द्विधा द्विविधं भवति मिश्रस्य भेदेनाविवक्षणात् । तत्र तस्मिन् द्विविधे प्राक्षिते प्रथममाद्यं सचित्तप्राक्षितं त्रिविधं त्रिधा स्यात् । कैरि-
त्याह 'भूदग्नावणेहि'ति पृथिव्यन्वनस्पतिभिः प्रस्तावात् सचित्तैः पृथ्वीकायप्राक्षितमित्यादीनि तत्त्वं । 'वीर्यं'ति, द्वितीयमचित्तप्राक्षितं
पुनर्द्विविधमेव द्विप्रकारमेव भवति । तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । कार्भ्यामित्याह गार्हितेतराभ्यामिति तत्र गार्हितं लोकनिन्द्यं वस्तु इतर-
मगार्हितं लोकानिन्द्यं ताभ्यां द्रव्याभ्यामचेतनाभ्यां गार्हितवस्तुप्राक्षितमगार्हितवस्तुप्राक्षितं चेत्यर्थ इति नाशार्थः ॥७९॥

अधुना अचित्तप्राक्षितं चाश्रित्य कल्प्याकल्पविधिमाह ।

संसत्तअचित्तेहि, लोणागमगरिहिण्हि य जर्दण । सुकल्लसचित्ते हि य, करमत्तं मक्खियमकट्ठं ॥८०॥

रिदारेण यतनया ग्राह्यमपीति भजना । तत्र विनेयानुग्रहाय प्रतिकायमचित्तस्यानन्तरपरम्परतया निक्षेपसंभवा द्रश्यन्ते यथा-सचिच-
 मिश्रपृथ्वीकाये यत् पक्वान्नमण्डकादिकं व्यवस्थापितं तदनन्तरनिक्षिप्तं यच्च पक्वानादिकमेव प्राहुडक(?)च्छपकादावपि तं पिठरादि
 च सचिचित्तमिश्रपृथ्वीकाये तत्परम्परानिक्षिप्तं । तथा यन्नवनीतस्यानीभूतघृतादिकं सचिचित्तमिश्रे उदके न्यस्तं तदनन्तरनिक्षिप्तं । यच्च
 घृतपक्वानादिकं तरिकात्रप्यकादौ स्थापितं नावादि च जले तत्परम्परानिक्षिप्तं । तथा विध्याताद्यन्यतरभेदेऽग्नौ मण्डकादिनिहितमन-
 न्तरनिक्षिप्तं । तदेव यदा स्थाल्यादौ स्थाप्यदि चाग्नावुपरि तदा परम्परानिक्षिप्तम् । अत्र च तेजस्काये परम्परानिक्षिप्तस्य ग्रहणमाश्रित्य
 विशेषोऽभिधीयते । यथेश्वरसपाकस्थानेऽग्नावुपरि स्थिते पिठस्कटाहादौ मृत्तिकाया पार्श्वेषु लिप्ते इक्षुरसः स्थितो यदि स्यात्तदपि च
 यदि विस्तीर्णमुखतयाऽघट्टितकर्णं स्याद्विशालमुखवाद्धि तस्माद्वारकादिना कृष्यमाणे दानाय रसादौ तत्कर्णा न घट्टन्ते, तथा बहिरि-
 रमच्छर्दनाभावाद्यधारेणाटिमांस्त्वत्स्याद्रसोऽपि च तत्क्षणे एव क्षिप्तवान्नात्सुष्ण तदा गृह्यते । एवं यत्र पिठरादौ गुडः पूर्वं कथितोऽभू-
 तत्र जलं कथनाय क्षिप्तमीपत्तमपि गुडरसेन भावितत्वाच्छीघ्रं प्रासुकीस्यात्ततो नात्सुष्णमघट्टितकर्णपार्श्वविलिप्तकटाहस्यमपरिशो-
 मदृष्णोदकमपि स्यात्तदपि गृह्यते । एवमन्नादिराशिटवशेषपिठरस्थेषु चमज्जलादेरपि ग्रहणं ज्ञेयम् । इह चेश्वरस्य दीयमानस्य यदि
 कश्चिद्विन्दुर्वहिलगति स लेप एवावर्तते नत्वध-चुल्लीमध्यस्थिततेजस्काये पततीति पार्श्वविलिप्तमिति कटाहस्य विशेषणं । घट्टितकर्णाच्च
 तस्माद् गृह्यमाणे इक्षुरसादौ मृद्वेषस्य क्षरणाच्छुल्लीस्थायिविराधना स्यादित्यघट्टितकर्णत्वं विशेषणं । अत्सुष्णे चेश्वरसादौ गृह्यमाणे
 दात्र्या स्थाल्यादेर्भाजनस्य दानायोत्पाटितस्य, साधुना तु वसतावानयनायोत्पाटितस्य पतद्ग्रहस्य दाहकतया ङगिति भूमौ क्षेपा-
 द्भङ्गः स्यात्तथा कष्टेन ददती दात्री साधुपतद्ग्रहे देयं प्रक्षिप्तुमशक्नुवती बहिरुज्ज्ञेव । एवं च पृथिव्यादिविराधना स्यादिति ।

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्चंद्रसरीया
वृत्तिः

॥८५॥

वातेऽनन्तरनिक्षिप्तं वातोत्पाटिताः शुष्कबल्लमुद्रादिकोशरूपा पर्पटिकाः स्युः शालिपर्पटादि च यद्येनोत्पाद्यते तत्तत्रनिक्षिप्त-
मुच्यते इति विवक्षया वाते शुष्कपर्पटिकादीनां निक्षिप्तता । वाते परम्परनिक्षिप्तं वातोद्धूतवातश्रुतदृष्ट्याहुपरिस्थितं मण्डकादि-
वायोरुपरि वस्तिचर्म तदुपरि मण्डकादीतिकृत्वा । वनस्पत्यनन्तरनिक्षिप्तं सचित्तव्रीहिकादिहरितफलादिष्वपूपादि न्यस्तं, पिडुरल्लप-
कादौ मण्डकापूपादि न्यस्तं पिडुरादि च वनस्पताविति परम्परनिक्षिप्तं । बलीवर्दीदिपृष्ठे न्यस्ता अपूपाद्यस्त्रसानन्तरनिक्षिप्तं ।
बलीवर्दपृष्ठे वस्त्रादिस्तव(क)रूपो भरकः कुतपादिर्वा न्यस्तस्तत्र च मण्डकादिकं निक्षिप्तमिति परम्परनिक्षिप्तमिति गार्थः ॥८१॥
उक्तं निक्षिप्तद्वारमथ पिहितद्वारमाह ।

सचित्ताचित्तिपिहीण, चउभंगो तत्थ दुट्टमाइतिगं । गुरुल्लुच्चउभंगिल्ले, चरिमे वि दुचारिमगा सुद्धा ॥८२॥

व्याख्या—इह पिहितस्य साध्यत्वात् परिहार्यपरिहार्यविभागं विना सामान्येन सचित्तेजचित्ते वा पिहिते वस्तुनीति गम्यते ।
कीदृशे इत्याह । सचित्तं सजीवमचित्तं निर्जीवं पृथिव्यादि, ततः सचित्तं चाचित्तं च ताभ्यां पिहितं स्थगितं, कस्मिन् किमित्याह—
'चउभंगो' चि सचित्ताचित्तपदद्वयेन चतुरूपो भग्नश्चतुर्भङ्गो भग्नश्चतुष्टयं स्यादित्यर्थः । सचित्तेन सचित्तं पिहितं । अत्राप्यन-
कादिना सचित्तं मृत्तिकादिकमवष्टब्धमित्यर्थः । तथा अचित्तेन सचित्तं, सचित्तेनाचित्तं, अचित्तेनाचित्तं पिहितमिति । अत्राप्यन-
न्तरपरम्परपिहितता अनुकतापि दृश्या । (ग्रं० ३५००) तेन तृतीयभङ्गं प्रतीत्याचित्तदेयद्रव्यभावात्सचित्तेनाऽनन्तरपरम्परपि-
हितसम्भवो विभाव्यते । यथा सचित्तमृत्तिकादिनाऽवष्टब्धमण्डकादिकं सचित्तपृथ्वीकायानन्तरं पिहितं, सचित्तमृत्तिकागर्भलज्जिका-
दिनाऽवष्टब्धं तु सचित्तपृथ्वीकायपरम्परपिहितं । तथा हिमादिनाऽवष्टब्धं तदेव सचित्ताक्कायानन्तरपिहितं, हिमादिगर्भलज्जिकादिना-

वयञ्चं तु सचिचाक्कायपरम्परपिहितं । तथा यद् इडुरिकाष्टपरिन्यस्तदह्यमानहिङ्गवादिकेनाङ्गारेण वास्यते मण्डकादिकं चोपरिस्थि-
 तङ्गारं तत्तेजस्कायानन्तरपिहितं । यन्मण्डकादि भाजनस्यष्टुपरिस्थिताग्निकशरावेणान्यद्वोपरिन्यस्ताङ्गारिडिकरिकादिना यत्स्थानितं
 तत्तेजस्कायपरम्परपिहितं । तथा यदिडुरिकाष्टुपरिन्यस्ताङ्गारं तद्वायुनाप्यनन्तरपिहितं यन्नाग्निस्तत्र वायुरिति वचनादिह स्पर्शमात्रे-
 णैव विवक्षया पिहितत्वं ज्ञेयम् । यद्भाजनस्य मण्डकादि वायुमुत्वासितना पिहितं तदथो मण्डकादि तदुपरि बसितचर्म तदुपरि वात
 इति कृत्वा परम्परवायुपिहितं । तथा मण्डकादि पत्रवीजपूरकादिकलादिना स्थगितं वनस्पत्यनन्तरपिहितं । तथा मण्डकादि मध्य-
 स्थितफलादिशरावच्छज्जिकादिना पिहितं परम्परपिहित, तदेव मण्डकाष्टुपरि सञ्चरत्कीटिकाकुन्थयुक्तं त्रसानन्तरपिहितं । तदेवोपरि-
 स्थितकीटिकादिकशरावादिना पिहितं परम्परपिहितं । अत्र परिहार्यपरिहार्यविधिमाह । तत्र तेषु चतुर्भङ्गेषु मध्ये दुष्टं दोषवदकल्प-
 मित्यर्थः । किं तदित्याह आदित्रिकमाद्यं भङ्गत्रयं । (दुष्टम्) ग्राह्यमेव सचितं स्यादिति दोषात्सचित्तसङ्ख्यादिदोषाच्च । नवरं यद्यपि
 सामान्येन दुष्टमादित्रिकमित्युक्तं, तथापि तृतीयभङ्गेऽप्यनन्तरपिहितमेव, परम्परपिहितं तु यतनया ग्राह्यमिति ज्ञेयम् । तथा
 सामर्थ्याच्चतुर्थो ग्राह्यस्वत्रापि गुरुलघुपदद्वयेन चतुर्भङ्गः स्याद्यथा गुरुकं गुरुकेण, गुरुकं लघुकेन, लघुकं गुरुकेण, लघुकं लघुकेन
 पित्तमिति । तत्र गुरु भारिकं देयं जलाद्रसवतुकपिण्डादि महद्देयद्रव्यभाजनं वा गुरुणा भारिकेण ग्रहेडकादिना पिहितमित्यर्थः १ ।
 तथा गुरुकमुक्तरूपं लघुकेनाल्पभारेण स्थगनिकादिना २, तथा लघुकं मण्डकादि स्तोकभारं देयद्रव्यभाजनं वा गुरुकेण पूर्वोक्तेन ३
 तथा लघुकमुक्तरूपमेव लघुकेन स्थगनिकादिनैव पिहितमित्यर्थः ४ । अत्र च ग्रहणं प्रति भजना । अत एवाह-गुरुलघुपदाभ्यां
 चतुर्भङ्गो विद्यते यत्र स गुरुलघुचतुर्भङ्गवान् प्राकृते ह्यष्टप्रत्ययस्य मतुबर्थत्वाद् तस्मिन् । चरमेऽपि अचित्तेनाचितं पिहितमित्ये-

पिण्ड-
विशुद्ध-
ध्वद्रक्षीया
वृत्तिः

॥८६॥

तस्मिंश्चतुर्थेऽपि भङ्गके इत्यर्थः । न केवलं सचिन्ताचितपदोत्पत्तुर्भङ्गे आदित्रिकं दृष्टं चतुर्थश्च शुद्ध इत्यपेक्षः, यद्वा किल चरमः शुद्धस्त्वत्तत्रापीति शुद्ध्यशुद्धिर्विस्मयद्योतकोऽपिशब्दः । द्वितीयश्च चरमकश्च तीयलोपात् द्विचरमकौ द्वितीयचतुर्थौ शुद्धौ भक्तादि-ग्रहणं प्रति निर्दोषौ । लघुपिधानोत्पादनेन दातुरनर्थाऽस्मभवात् । पारिशेष्यात्प्रथमतः तीयमङ्गावशुद्धावेतयोऽग्राहं भक्तादित्यर्थः, गुह्यव्यस्योत्पादितस्य पातेन पादादिभङ्गसम्भवादिति गाथार्थः ॥८२॥

उक्तं पिहितद्वारमथ संहतद्वारं व्याचिख्यासुः पूर्वार्द्धेन संहतलक्षणमुत्तरार्द्धेन तद्भङ्गादिकं चाह ।

स्विवियन्नरथमजोगं, मत्ताड तेण देइ साहरियं । तत्थ सचिन्ताचित्ते, चउभंगो कप्पइ उ चरमे ॥८३॥

व्याख्या । येन केनचित्त्तमात्रकेण दात्री साधवेऽशनादिकं दास्यति, तत्र यदि साधोरयोग्यमकल्पनीयतया सचितं पृथिव्यादिकं दानानुचिततया तुषादिकं वा स्यात्तद्योग्यं तस्मान्मात्रात् करोटक्यादिस्रभाजनादन्यत्र पृथ्वीकायादौ सचितेऽचिते वा स्यात्तयादिभाजनादौ वा क्षिप्त्वा मध्ये निधाय यदशनाद्यन्यदवधारणयोजनात्तेनैव मात्रकेण रिकीकृतेन ददाति साधवे यच्छति तदशनादिसंहतं स्थान्मात्रकस्य भक्तादेरन्यत्र संहतधर्मयोगस्तद्भोगादीयमानमपि संहतं स्यात् मात्रकस्ययोग्यं संहत्य तेनैव दत्तत्वादितिकृत्वा । तत्र तस्मिन् संहते येन भाजनेन दास्यति तत्रस्यस्य भक्तादेरन्यत्र क्षेपणे, सचिन्ताचित्ते सजीवनिर्जीववस्त्वभिधायके द्वे पदे आश्रित्य सचिन्ताचितपदाभ्यामित्यर्थः, मिश्रस्य सचित्त एवान्तर्गीवाच्चतुर्भङ्गो भङ्गचतुष्टयं स्याद्यथा-सचित्ते सचितं १ अचित्ते सचितं २ सचित्ते अचितं ३ अचित्ते अचितं ४ संहतमिति । तत्र सचित्ते पृथ्वीकायादौ सचितं पृथ्वीकायादि संहतमित्यर्थः, अचितं चायोग्यं तुषादि ज्ञेयं । इह चाद्यभङ्गत्रये ग्राह्यवस्तु सचित्तभावात्सचित्तसङ्घट्टादिदोषाच्चाकल्पनीयतैव नवरं

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धाक्षरीया
वृत्तिः

॥८७॥

त्वात् । अनुज्ञातप्रथमतः तीयभङ्गयोरपि विशेषमाह । 'जह तमि'त्यादि, यदीत्यभ्युपगमे तन्मात्रकमिति योगः । ततस्तदेयं संहतसक्तं
स्थाल्यादिभाजनमुत्क्षिप्योर्ध्वमुत्पाद्य भूमौ स्थितेन हि भाजनेनावनम्य तन्मध्यस्थिते वस्तुनि दाज्या दीयमानेऽधोभूमिभाजनयो-
रन्तरे कीटिकाद्युपमर्दः सम्भवति । कथंभूतं तन्मात्रकमित्याह । स्तोको हस्तग्रहणमात्र आधारः साहाय्यं यस्य, स्तोर्कं वा वस्तु-
समन्ताद्वारयति यस्तत्स्तोकाधारमभारिकमित्यर्थः । अनेन स्तोकमित्येतल्लब्ध एवार्थो विशेषितः । उत्पाटनानन्तरं पुनः किं कुर्यादि-
त्याह । वितरेद्वात्री दद्यान्मात्रकमध्यस्थं, संहतं प्रकान्तं वस्तु तदा तत्संहत कल्पयामिति शेषः । एतेन स्तोकसंहतत्वेप्यन्यद्वस्तुदा-
नाय यद्यभारिकं मात्रकमुत्क्षिप्य तद्वदाति तदा कल्पते । यदि च प्रचुरसंहियमाणद्रव्ययुक्तं गुरुस्थाल्यादिकं रिक्तीकृत्यान्यद्वस्तु-
दानाय तदेवोत्पाट्यावनम्य वा तत्स्थमन्यद्रव्यं तेनैव ददाति तदा अकल्पयामिति दीपसम्भवात्तथाहि तस्मिन् महाभाजने उत्क्षिप्य-
माणे भूमौ निक्षिप्यमाणे च दातुः पीडा, भाजनभङ्गे च मदीयमनेन साधुना परमार्थतो भजनमित्यादि । प्रद्वेषात्तद्रव्यान्यद्रव्यव्यव-
च्छेदं कुर्यात्तथा तद्भङ्गे तन्मध्यस्थितभक्तादिविक्रमे भूमिस्थजीववधः । उष्णभक्तादिभृततद्भङ्गे च साधोर्दातुश्च तन्मध्यस्थित-
भक्तादिना भूमौ विकीर्यमाणेन पादादिदाहः स्यादाहारलभ्यटोऽयमिति साधोर्जनापवादश्चेति त्रिविधा विराधनेति गाथार्थः ॥८४॥

उक्तं संहतद्वारमथ दायकद्वारं विवरीषुर्दोषदोषवतोरभेदादायकान् गाथाचतुर्केणाह ।

॥८७॥

श्वरपहुपंडवेविरज रियंधवत्तमत्तउम्मत्ते । करचरणछिन्नपगालिय-नियलंडु य पाउयारूढो ॥८५॥
व्याख्या- 'श्वर'सि । तत्र स्थविरो वृद्धः स च सप्ततेः षष्ठेतिन्यन्ये वर्णाणामुपरिवर्ती तस्मिन्, सर्वत्र विभक्तिलोपात् स्थविरे
ददति मुनयो भिक्षां न गृह्णन्तीति वक्ष्यमाणचतुर्थगाथाखण्डेनात्रोत्तरत्र च योगः, अनेकदोषभावाद्, तथाहि स्थविरो मुखनिर्व्यनि-

द्रुविनलालः कम्पमानहस्तश्च स्यात्ततोऽसौ ददत् खयं पतेत् देयं माजं वा भूमौ पातयेत् , तत्र च कीटिकावधादयो दोषा ज्ञेयाः ।
 तथाऽयमनादेयवाक्यत्वत्वात् , देयस्यास्वामीति विचिन्त्य तस्मिन् ददति तत्पुत्रादयः साधौ बद्धे वा उभयस्मिन् वाऽप्रीत्यादि कुर्युः ।
 तथेह चतुर्थगाथान्तपादे ओवेन वक्ष्यति । ओषश्चोत्सर्ग उच्यते । तत उत्सर्गेण स्थविरादिदायकेष्वयं द्रव्यमाननिषेधो ज्ञेयोऽपवादेन
 तु यतनया केषुचिद् ग्रहणमप्युद्घातमतो निषेधानन्तरं स्वे स्वे स्थानेऽपवादोऽपि दर्शयिष्यते । तत्र स्थविरमाश्रित्यायं ग्रहणविधि-
 र्यथा स्थविरोऽपि पुत्रादिमध्ये यथादेयवाक्यः स्यात्तत्रापि यद्यसौ कम्पमानदेहस्तदा अन्येन पुत्रादिना हस्ताद् गुहीतोऽन्यथा कम्प-
 मानदेहत्वाद्भूमिपाताद्यनर्थान् लभते अवेपमानदेहश्चान्येनादृतोऽपि पतनाद्यभावादगलच्छालो यदि ददाति तदा भिक्षा गृह्यतेऽन्यथा
 निषेधः । १ । 'अपहृत्ति' । अपभ्रुर्दीपमानभक्तादेरस्वामी भुतकादिस्त्वस्मिन् । अपभ्रुत्वादीयमानं तेन न कल्पत इत्यर्थः । स्वामिना
 तु तद्वस्तेन दाप्यमानं कल्पते एव । २ । 'पंड'ति । पण्डो नपुंसकस्त्वस्मिन् दोषाश्चाभीष्टं तद्वस्ताद्विक्षाग्रहणेऽन्योन्याभिलाषादयः ।
 स हि अतिपरिचयात् क्षोभणेन कामोत्कटकत्वात्साधोर्हिङ्गधावनादि कुर्यात्ततः कर्मबन्धः, सकृद्ग्रहणे च न तथादोषस्तथाऽहो
 एते नपुंसकादपि गृह्णन्ति इत्यादि लोके जुगुप्सा स्यात् । अपवादस्तु वह्निवचिष्यतमञ्जोपहतौपध्नुपहतश्चपिग्रसदेवग्रसादिषु
 केषुचिदप्रतिसेविनपुंसकेषु ददत्सु भिक्षा ग्राह्या । ३ । 'वेविर'ति वेपमानः कम्पमानः कम्पमानकायस्त्वस्मिन् । स हि देयमान
 यन्भूमौ परिखाटयेत् तथा साधुभाजनाद्विभिक्षां क्षिपेत् देयमात्रकं वा पातनेन स्फोटयेत्तथा यद्यसौ दृढभिक्षाभाजनग्राही स्यात्,
 इतरथा माध्यादि भूमौ पातयेत्, तदा ग्राह्या । ४ । 'जरिप'ति उचरित आगततापस्त्वस्मिन्, दोषाश्चाप वेपमानस्तत्कास्तथा जैना आश्वार-
 लम्पटा ये उचरिष्यमापि न परित्यजन्तीति जने खिन्ना स्यात्तथा विस्फोटकाद्याधिवज्वरस्य संक्रमोऽपि साधौ स्यात् । यदि सौचा

पिण्ड-
विशुद्धे-
श्वद्रक्षरीया
श्रुतिः

॥८८॥

विरफोटकाधशिखज्वरेत्वरज्वरान्वितस्तदा यतनया ग्राह्या । 'अंध'ति अन्यो विगतदृष्टिगमस्त्वस्मिन् । अन्यो ह्यपश्यन् पादाभ्यां भूस्थकीटिकादिघातं कुर्यात् लेष्वादी च पादाभ्यां स्वलितो भूमौ पतेत्तथा पततो हस्तगृहीतस्थाल्यादेर्भङ्गः स्यात् । साधुपात्र काद्वहिः क्षेपणे परिशाटिर्जने उद्ग्राह्य । तथा तस्यापि देयं यदाऽन्यः पुत्रादिर्हस्ते समर्पयेद्, अन्यथा तत्स कथं गृह्णाति, सोऽपि पुत्रादिना धृतो यदि ददाति, अन्यथा सोऽपश्यन् लेष्वादस्वलितो भूमौ पतेद्देयं वा साधुभाजनाद्वहिः क्षिपेत्, तदा ग्राह्या । 'अवत्'ति अव्यक्तः स्पष्टज्ञानाभावाज्जन्मतो वर्षादिकाभ्यन्तरवर्ती बाल उच्यते, तस्मिन् बाले हि देयमानमजानति सति मात्राद्यसमक्षं ददति अहो ! लुण्टाका एते इत्युद्ग्राह्यो, मात्रादेः प्रद्वेषादिकं च स्यादत्रावयानकं यथा-

अणोगकोड्विचयसंकिन्ने एणंमि गामे एणा भदिया नाम अगारी होत्था । तीए डहरिया, एणा दुहिया अहेसि । अन्नया तत्थ समुदघोसो नाम क्षरिणो विहरंता आगया । तेसि च एणो सीसो अईव लोभिह्यो भदियाए निहे निब्वं भिक्खुड्डा एइ, अन्नया च तुमं साहुस्स भिक्खवं देज्जसु ति नियसुयं पन्नविय भदिया खेतं गया । आगओ सो साहु जावइओ ओयणो जणणी देंती तावइओ तीए तस्स दिन्नो । तेण लोभवसा भणियं, पुणो वि देहि, तीए मुद्धत्तणेण पुणो वि सो दिन्नो । एवं मुग्गकरंवाहयं दिव्वं जाव सव्वं कंजियं ति । आगया भदिया भोयणट्ठमुक्खविट्ठा य भणिया य तीए सुया । जहा पुत्ते ! ओयणं देहि ! । तीए भणियं से सव्वो साहु-स्स दिन्नो । भदियाए भणियं सुट्ठं कयं मुग्गं आपोहि, तीए वुत्तं तेवि सव्वे साहुणो दिन्ना । एवं जाव सव्वं कंजियं दिन्नं । भदि-याए भणियं कीस सव्वं दिन्नं ! तीए दाणवुत्ततो कहिओ तउ भदिया अम्मदिया जाया । साहुस्स उवरि पउट्ठा । आगया आयरिय-स्स समीव भणियमणाए जहा एसो तुम्ह सीसो अईवल्लोहिओ ल्हिऊण, अण्णाइयं सव्वं मज्झगेहाओ आगओ । ता किं धाडिदा-

यगो एसो इवाह, लोगो मिलिओ उट्ठाहो जाओ । लुंटागा एए हवंति चि लोए वाओ जाओ । तउ आयरिएहिं तीए कोवोवसमण-
 रयं पेच्छंतीए खेव उवगरणं उट्ठालिउण सकोवं सो साह भणिओ, जहा जो तुमं एवंविहाज्जीर्हकारओ तेण अम्हाणं न किंचि
 कञ्जं, नीहरह चि, तउ तीए उवसंतो कोवो । पच्छत्तावाऊरियहिययाए भणिया क्षरिणो भयवं ! एयमवराहं मम खमह । ते खमा-
 धिऊण गया सा सगिहंति । तथा बालोऽपि यद्यसौ दक्षः स्यात्, मातुः परोक्षं स्लोकं च ददाति, तदा त्वं मात्रेदं दापित इत्यादि
 पृच्छां विना तद्वत्ताइ गृह्यते स्लोकदेयतयोक्तदोषामभवात्, स्लोकदानेऽपि दोषसम्भवेऽसौ (पृच्छा) कार्या । यदि च मातुः परोक्षं
 प्रचुरमसौ ददाति तदाऽवश्यं सा (पृच्छा) कार्या । ततो मातृसत्का प्रचुरमुत्कलना चेत्तदा गृह्यते नान्यथा । पार्श्ववर्त्तिन्या मात्रा पुत्रि !
 याधवे देहीत्युक्ते च यद्यसौ तत्समक्षं स्लोकं प्रभूतं वा ददाति (तदा) पृच्छां विनापि गृह्यते । ७। तथा मत्तो मदिरापानोत्थमद्
 विह्वलस्त्वस्मिन् । अयं हि साथोरातिङ्गनमाहननं पात्रभेदं वा कुर्यात् । तथाऽशुचित्वाचसाद्भिक्षाग्रहणे जनस्त्वसा स्यात् । तथा यद्यसौ
 मनागमनोऽन्यथाऽतिविह्वलः सन् दातव्यादातव्यविभागं न जानाति, सोऽपि चेच्छूद्रः, इतरो ह्यस्यार्थस्य लोके प्रकाशनात्प्रवचने
 त्विसकः स्यात्, सोऽपि चेच्छुचिहस्तोऽसमयज्ञजनरहिते स्थाने च दद्याद्, अन्यथा प्रवचनस्त्विसा, तदा तद्वत्ताइ गृह्यते नान्यथा ।
 ८। उन्मत्तो महासङ्ग्रामादिजयाद्वर्षामातो ग्रहगृहीतादिश्च तस्मिन् । इहापि आलिङ्गनाहननभाजनभङ्गकरणगालीप्रदानादयो दोषा
 ज्ञेयाः । तथा यद्यसौ धर्मप्रियः शुचिश्च स्याद्, अन्यथा प्रवचनस्त्विसकः स्यात्, तदा ग्राह्या । ९। तथा करचरणौ हस्तपादौ छिन्नौ
 कर्त्तव्यौ यस्येति विग्रहे वाऽऽहिताभ्यादेराकृतिगणत्वाभिधान्तस्य पूर्वनिपाताभावे करचरणच्छिन्न इति स्यात् । करछिन्नक्षरणछिन्न-
 श्वेति द्वयं तस्मिन् । तत्र छिन्नकराद्भिक्षाग्रहणे मूत्राद्युत्सर्गादौ जलशौचाभावेऽशुचित्वाह्योकिनित्यत्वाच्च जनस्त्विसा, दानासमर्थत्वादे-

यमात्रकयोः पातं च कुर्यात् । छिन्नपादश्च स्वयं पतेत् जनस्त्रिंसा च, तथा छिन्नकरोप्यपरिशाटिमदशावदसागारिकस्थाने दद्यात् ॥१०॥
छिन्नपादोऽप्युपविष्टोऽसागारिकस्थान एव वा चेत्तदा गृह्यते ॥११॥ प्रगलितो गलत्कुष्ठस्तरिम्बन् अत्यर्थं गलदूर्ध्वपक्षधारे स्फुटितदेहे च
ददति साधोरपि कुष्ठसंक्रमः स्यात् । तदीयोच्छ्वासत्वक्संस्पर्शस्वेदमलमूत्रोच्चागरालादिभिः शरीरान्तरे तत्संक्रमस्य शास्त्रेऽभि-
हितत्वात्ततो न ग्राह्या । तथाऽत्रापि त्वग्दोषिणि यदि वृत्तदहुरूपस्त्वग्दोषः स्यात्, सोऽप्यसागारिकस्थाने, तदा ग्राह्या ॥१२॥ तथा 'निय-
लंड्य' चि सूचनान्निगडहस्तान्दुकवद्ध इति । तत्र निर्गडैः पादविषयलोहमयबन्धनैर्हस्तान्दुकेन वा करविषयकाष्ठमयबन्धनेन बद्धो
नियञ्चितस्तरिम्बन्, पादनियञ्चितो हीतश्चेतश्च पर्यटन् बाध्यते पतद्वा जनस्त्रिंसा च । हस्तबद्धस्तु भिक्षां दातुमपि न शक्नोतीति तत्र
प्रतिषेधः सिद्ध एव, केवलं स्वरूपविशेषणतया बद्धप्रसङ्गादेत्तद्ग्रहः । अत्रापि यदि निगडवद्ध इतश्चेतश्च पर्यटनसमर्थः पर्यटनाञ्चक-
श्चोपविष्ट एव असागारिके चेद्दद्यात्तदा ग्राह्या ॥१३॥ तथा पादुकयोः काष्ठमयोपानहोमारूढश्चटितः पादुकारूढः तस्मिन् ददति न
गृह्णतीति, अयं हि दुःस्थिततया ददद् भूमौ पतेत् पतंश्च कीटिकादीन् विराधयेत् । तथा यद्यसौ स्थानस्थो ददाति, स हि चलन्
कदाचित् पातयेत्, तदा ग्राह्येति गार्थः ॥१४॥८५॥

खंडइ पीसइ भुंजइ, कत्तइ लोढेइ विक्रिणइ । पिंजे दलइ विरोलइ, जेमइ जा गुठिचणि बालवच्छा य ॥८६॥
व्याख्या—अत्र वक्ष्यमाण—'पा' शब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते । ततश्च या कचित् स्त्री कंडयति उदुखले करटयादिकं छडयति,
तस्यां ददत्यां भुनक्तो भिक्षां न गृह्णन्तीत्युत्तरेण सर्वत्र योगः । इयं हि उदुखलक्षिमशालयादिवीजयद्धुनादि करोति भिक्षादानात्प-
र्वमुत्तरकालं वा जलेन हस्तधावनत् पुरःपश्चात्कर्मर्दोषं चेति । इह च कण्डनादिव्यापारस्य स्त्रिया उचितत्वाद्दानप्रवृत्तौ प्राय-

स्तासां मुख्यत्वाच्च कण्डतीत्यादिक्रियाः प्रतीत्य यच्छब्दे स्त्रीलिङ्गनिर्देशं कृतवानिति । एवं उत्तरत्रापि दृश्यं । तथाऽत्रापि यदा कण्डना-
 योत्पादितं मृशालमत्रान्तरे साधुरायातस्तच्च यदि मुखदत्तलोहमयकुण्डलिकारूपायां काञ्चामलप्रकराद्यादिवीजं पाताद्यनर्थरहितगृह-
 कोणादौ तु मृत्तया ददाति तदा कल्पते । १५। तथा पिनष्टि शिलायां जलार्द्रसच्चित्तमुद्रादिसत्कदाल्यादि तिलामलककुस्तुम्बुस्तल-
 वणजीरकादि वा मृद्नाति वर्तयतीति यावत् । तत्र च काचिन्नत्विका मुद्रादिर्वा तिलादिर्वा सचित्तः सम्भवतीति तत्सङ्गद्भे, भिक्षा-
 खरणिटवहस्तयोश्च जलेन प्रक्षालने पुरःकर्म्मदिदोषश्च, तथा पिप्यन्त्यामपि जलार्द्रसच्चित्तमुद्रादिसत्कदाल्यादिपेपणसमाप्तौ यदि ददाति,
 त्रिभ्रष्टं तंदुलादि वा पिप्यन्ती यदि स्यात्तदा ग्राह्या । १६। तथा 'मुंजह'ति भुञ्जति रतितुल्यं (चुल्लयां) कडिल्लकादौ चणकगोधूमा-
 दीन् स्फोटयति, भञ्जमानाया हि भिक्षां ददत्या वेलालग्ना(गनेन) कडिल्लकादिप्राक्षिसचणकगोधूमादेर्दहिंऽग्नीत्यादिभावात्,
 तथैतस्यामपि यत्नचित्तं गोधूमादिकं कडिल्लके क्षिप्तं तद्भुद्भोत्तारितमन्यन्नाऽद्यापि हस्ते गृहीतमेतस्मिन् प्रस्तावे साधुरायात-
 स्ततो यद्युत्तिष्ठति तदा गृह्यते । १७। 'कर्त्तयति कृणत्ति वा' चक्रेण रूतप्रोणिकां सूत्रतया विदधाति । १८। 'लोठयति' लोठिन्यां
 कृणकेन(शलाकया) कर्प्पासं रूततया विदधाति । १९। 'विकृणुते' विकीर्णयति वा रूतं कराभ्यां पौनःपुन्येन श्लक्ष्णयति । २०। 'पिञ्जयति'
 पिञ्जनेन रूतं मृदु करोति । इह कर्त्तनादिकर्त्री देयलिप्तहस्ता सती हस्तधावनरूपं पुरःकर्मादि कुर्यात् । तथा लोठयन्त्या हस्ते सचित्त-
 कर्प्पासः स्यात्कर्पासिकांश्च पादादिना सहृद्वयति । तथा चतसृष्वपि चायं ग्रहणविधिरस्तत्र कर्त्तयत्यां यदि श्वेतताऽतिशयोत्पा-
 दनाय शङ्खचूर्णेन हस्तौ न लिप्तौ स्यातां, लिप्तौ वा चूर्णेन यदि निःशूकतया शुच्यर्थं जलेन न धावति पुरः पश्चाद्वा, तदा गृह्यते ।
 लोठयन्त्यां च यदि हस्ते धृतः कर्प्पासो न स्यात्कर्पासिकान्वा यद्युत्तिष्ठन्ती न धद्वयति तदा गृह्यते । विकृण्वन्त्यां पिञ्जयन्त्यां च

यदि हस्तधावनानादिना पुरःकर्मपीदि न स्यात्तदा गृह्यते । २१। तथा 'दलयति' धरद्वे सचित्तमुद्रगोधूमादींश्चणयति पिनष्टीति यावत् । दलयन्त्यां हि धरद्विक्षिपवीजसङ्घट्टादि, हस्तधावने जलविराधना वेति । तथा दलयन्त्यामपि सचित्तमुद्रादिना दलयमानेन सह धरद्वे मुक्त एतत्प्रस्तावे साधुरायातस्ततो यद्युत्तिष्ठति, अत्रेतेन वा भञ्जितमुद्रादिकं दलयन्ती यदि स्यात्, पुरःकर्मपीदि च न कुर्यात्तदा ग्राह्या । २२। तथा 'विरोलयति' मन्थानकरादिना दध्यादि मन्थनाति । तद्धि कदाचिद् संसक्तं स्यात्ततश्च तद्विरोलने उल्लीरूपे केन्द्रयादियुक्तलिप्तकरत्वात्तद्विधः स्यात्तथा विरोलयन्त्यामपि यदि दध्याद्येकेन्द्रियाद्यासंसक्तं मन्थनन्ती स्यात्, तद्धि क्वचिद्देशेऽतीव संसज्यते, तदा गृह्यते । २३। तथा 'जेमति' अभयवहरति, जेमन्ती हि यदि भिक्षादानार्थमुत्थाय जलेन शौचं करोति तदाऽऽकाय-विराधना, हस्तोत्सृष्टा ददाति तदा लोकगर्हा उत्सृष्टमप्येते न त्यजन्तीति तत्र च महादोषो, यत उक्तं- 'हक्रायद्यावंतो वि संजड दुल्लहं कुणह बोहि । आहारे नीहारे दुर्गच्छिष् पिण्डगहणे य' ॥१॥ तथा अत्रापि यद्यनुत्सृष्टा सती यावन्मुखे कवलं नाद्यापि क्षिपत्येतत्प्रस्तावे साधुरायातस्तदा गृह्यते । २४। तथा या काचित्स्त्री गुर्विषयापन्नमत्त्वा स्यात्तस्यां हि भिक्षा-दानार्थमुर्ध्वीभवत्यां भिक्षां दत्त्वाऽऽसने उपविशत्यां च गर्भस्य बाधा स्यात् । तथा गुर्विषया अपि मासाष्टकवर्त्तिगर्भाया हस्ताद् गृह्यते नवमवेलाभासगर्भायाश्च नेति । स्वभावस्थितया तयाऽपि दीयमानां गृह्णन्ति । स्थविरानाश्रित्येयमनुज्ञा । जिनकल्पि-कादीनाश्रित्य च निरपवादत्वात् सर्वनिषेधो यतस्ते स्त्रेण ज्ञात्वा गर्भाधानदिनादारभ्य नवापि मासान् परिहरन्ति । २५। तथा बालवत्सा सनजीविशिशुका तस्या हि भिक्षां ददत्या बालं भूमौ मुक्त्वा शयक्रादिपिशितपिण्डोऽयमिति तं भूमिस्थं श्वविरालादि-विनाशयेत् । तथाऽऽहारेण खरणिटौ शुक्रौ हस्तौ कर्कशौ स्याताम्, ततश्च भिक्षां दत्त्वा पुनर्दाज्या गृह्यमाणस्य बालस्य पीडा

स्यात्तथाऽत्रापि स्थविरकल्पिका बालवत्सायाः स्तन्याशनादिजीविशिष्टाकाया हस्ताद् गृह्णन्ति यदि बालः स्तनं धयन्नधयन्वा तथा मुक्तो न रोदिति, रुदति च तस्मिन्नेति । केवलस्तन्यजीविशिष्टाकाया च स्तनपानाद्भाले मुक्ते रुदत्यरुदति च तद्वस्तान्नेति । अपि-
वति च तथा निक्षिप्ते ऽरुदति च स्तन्यजीविन्यपि तद्वस्ताद् गृह्णन्ति, रुदति च नेति । जिनकल्पिकादयश्च यावद्भालः केवलस्त-
न्यपायी तावत्तं मुक्त्वा ददत्या निरपवादात्तद्वस्ताद् भिक्षां न गृह्णन्ति । अयमत्र विभागः । केवलस्तन्यजीविनि पिवत्यपिबति च
निक्षिप्ते रुदत्यरुदति च न गृह्णन्ति । स्तन्याशनादिजीविनि च पिबति निक्षिप्ते रुदत्यरुदति च न गृह्णन्ति । अपिबति मुक्तेऽरुदति
गृह्णन्ति, रुदति च नेति । १२६। चः समुच्चये इति गार्थार्थः ॥८६॥

तद् हृक्काय निणहद्, घट्टद् आरंभद् खिवद् दट्टहु जडं । साहारणचोरियगं देद्, परक्कं परट्टं वा ॥८७॥

न्याख्या—तथेति वाक्योत्क्षेपे 'या' इति पदं सर्वत्रेहापि सम्बध्यते । ततश्च या काचिन्महिला षट्कायान् लवणोदकापिबत-
परितट्टतिपर्ववीजपूरादिपूत्रकमत्सर्यादिरूपान् पट्टजीवनिकायान् गृह्णाति हस्ते धारयति, तस्यां ददत्यां न गृह्णन्ति, षट्कायस्य पीडा-
दिदोषसङ्गावादेवमुत्तरद्वारत्रयेऽप्ययं हेतुर्दृश्यः । १२७। तथा 'घट्टयति' प्रकान्तान् पट्कायान् शेषशरीरावयवधिरुःकणीदिस्थान् संघ-
ट्टयति चालयतीति यावत् । तथा पादाभ्यां या तानेव चालयतीत्यपि दृश्यं । तत्र सिद्धार्थकतत्पुष्पाण्यद्रदूर्वरिजिकाशतपत्रिकादि-
पुष्पाणि वा शिरःस्थानि, अम्लानमालतीमालादीन्युरःस्थानि, बदरकरीरजपाकुसुमादीनि आभरणतया कर्णस्थानि, परिधानाधनतर-
स्थापितसरसवृन्तवान्मूलपत्रादीनि शरीरस्थानि या धारयति, तस्यां शरीरन्यस्तपुष्पादिकायां ददत्यां दात्र्यां न गृह्णन्ति । १२८। तथा
'आरभते' पट्कायान् विनाशयति । तत्र पृथ्वीकायं कुश्यादिना खनन्त्यारभते । मञ्जनवस्त्रादिधावनगवादिसेचनादीनि च कुर्वत्य-

एकायं । उल्लुक्कवद्वनादिना अग्निं ज्वलयन्ती तेजस्कायं, चुल्ल्यां तमेव फुत्कुर्व्याणां वायुं, चिभिटादिच्छेदनेन स्पर्षादिना मुद्रादि-
बोधनेन च वनस्पतिकायं, पीडयोद्वेष्टतो मत्स्यादिमत्तुणादीन् व्यथयन्ती त्रसकायमारभते । २९। तथा दृष्ट्वा व्यवलोक्य यतिं साधुं,
तस्मै भिक्षादि दानाय षट्कायान् शरीरस्थान् या क्षिपति भूम्यादौ मुञ्चति । ३०। तथा 'साधारणं' बहुजनसाहिकं या ददाति । तस्यां
गृह्णन्ति । साधोग्रहणाकर्षणधर्माधिकरणनयनादिदोषभावात् । दातुर्वा स्वामी निग्रहादिकं कुर्यात् । ३१। तथा 'चोरितकं' चोरिकया
ददत्यां न गृहीतं द्रव्यं लङ्घ्यकादि या ददाति प्रयच्छति, तस्मिन् हि स्वाभिवाञ्छनेन कर्मकरेण अपशुवधूटीभ्रातृजायादिना वा श्वश्रू-
ननान्द्रादिवञ्छनेन दीयमाने साधुना च गृह्यमाणे साधोर्दातुर्वा बन्धनादिः स्यात् । ३२॥ तथा 'पराकयं' परकीयमिदमिति सत्यमेव
जल्पित्वा गोस्वामिकविषयासङ्घकेन (?) ददाति तत्र ग्राह्यमदत्तादानानन्तरायादिदोषात् । ३३। तथा परस्येदं परार्थं, तत्र परोऽन्यः
साधुः कार्पटिकादिकस्त्वस्मिन् यद्दानाय कल्पितं साधवे ददाति तत्परमार्थतो यदर्थं स्थापितं तत्सत्कत्वात् गृह्णन्ति । ३४॥ वा समुच्चये
इति गाथार्थः ॥८७॥

तथा—
तुवह बलिं उज्ज्वत्तइ, पिठराइ तिहा सपञ्चवाया जा । देतेसु एवमाइसु, ओषेण सुणी न निणहन्ति ॥

व्याख्या—इहापि 'या' इति पदं सम्बन्धनीयं । ततश्च या काचित्स्त्री 'तुवह बलिं'ति बलिरग्रहणसंज्ञित उपहारस्तं स्थापयति साधु-
दानाय प्रवृत्ता सतीति, मूलस्थालया आकृत्य स्थगनिकादौ मुञ्चति, तत्स्थालीमकतं ददती वर्जनीयेत्यर्थः, तत्र पर्वतनादिदोषभा-
वात् । ३५। तथा 'उज्ज्वत्तइ पिठराइ'ति तत्र पिठरादि कांजिकिन्यादिकं(?) भाजनं । तत्तन्मध्यस्थितवस्तुदानायोद्धर्तयति भूमौ स्थितं

नमयति । उपलक्षणत्वान्महत्तिष्ठरादिकमुत्तिष्ठति चेति दृश्यं । तत्र चोद्वर्त्यमाने कीटिकामत्कोटिकादेर्वधः स्याद्ध्योत्पाटनाच्च स-
 न्नवधः, दाड्याः पीडा, भाजनभङ्गादि च स्यात् ॥३६॥ तथा त्रिधा त्रिभिः प्रकरैरुर्ध्वाधस्तिर्यग्लक्षणैः सप्रत्यपाया सम्भाव्यमाना-
 भिषाताद्यनर्था या काचिन्नारी स्यादयमर्थः-भिक्षां ददत्या यस्य दात्र्याः क्रमशः उत्तराङ्गकाष्ठदेः कण्टकादेर्नवादेः सकाशाद्ध्यो-
 स्तिर्यग्गुणाः प्रत्यपायाः सम्भाव्यन्ते, तस्यां ददत्यां न गृह्णति ॥३७॥ ननु साधारणस्य नित्यदोषत्वात् परार्थं स्थापितस्य च स्थाप-
 नादोषवत्त्वात् पिठराहुद्वर्त्तनस्य संहतदोषवत्त्वादेतदुपादानमयुक्तं, नैवं, पूर्वं दोषप्रस्तावेन, इह दातृप्रस्तावादुक्तमिति, न चैकस्यापि व-
 स्तुनोऽनेकदोषोपनिपातो नोपपद्यते, अस्य न्यायस्य तत्र तत्र प्रवेशत्वात् । एवमन्यत्रापि लक्षणसाङ्ख्ये प्रत्युत्तरं बाध्यमिति । तथा
 भूतया यतिशरीरोपष्टम्भार्थं साधुनामिरथं न कल्पते इत्येतज्ज्ञानानः कश्चिदाध्याकर्ममादिमध्याध्यासम्भवमन्यतमं दोषं कुर्यात्, कश्चिद्
 प्रत्यनीकतया अनेपर्ण्याऽग्रहणनियममञ्जनाथं, यतेश्वरं न कल्पते इत्येतज्ज्ञानानः ऋजुतयैव कुर्यादित्युपलक्षणत्वाज्ज्ञायकाऽज्ञाय-
 कदातृद्वयमपि दृश्य ॥३८॥ एवं दायकानभिधाय साध्वार्थकथनायाह । 'द्वैतेषु एव माहसु' चि स्त्रीपुरुषाविवक्षया सामान्येन ददत्सु
 प्रयच्छत्स्वेवमादिष्वनन्तरौक्तस्थविरादिषु सप्रत्ययान्तेषु दातृषु, विशेषविवक्षायां स्थविरादौ ददति दातरि ददत्यां वा दात्र्यामिति
 योज्यमोघेन सामान्येनोत्सर्गेणेत्यर्थः, मुनयो यतयो न गृह्णन्ति, नाददनेऽज्ञानादीति शेषः । सामर्थ्यात् स्थविरादिविपरीतेषु ग्राह्यं ।
 तत्र स्थविरस्य विपरीतो युवा । म च षोडशवर्षेभ्य उपरि यावच्चत्वारिंशद्वर्षाणि तावत्स्यादित्यादि भावनीयम् । तथेहोवेनेति वद-
 न्नुत्सर्गेण स्थविरादिषु ददत्सु न गृह्यतेऽपवादेन तु ग्लानादिकार्ये स्थविरादिदातृभ्योऽपि हस्तात् कथञ्चिद् गृह्यते, कथञ्चित्तु नेत्या-
 च्ये । तच्च यथास्थानं दर्शितमेवेति गार्थार्थः ॥८८॥

उक्तं दायकद्वारमथोन्मिश्रद्वारं व्याचिरव्यासुस्तद्वक्ष्येणं तद्वतं कल्प्याकल्पयविधिं चाह ।

जोगमजोगं च दुवे वि मिसिउं देइ जं तमुन्मसिं । इह पुण सच्चित्तमीसं, न कप्पमियरंमि उ विभासा ॥

पिण्ड-
विशुद्ध-
श्रद्धासरीया
वृत्तिः

॥९२॥

व्याख्या—योग्यं साधुदानायोगितं पूरणौदनकरं वकादि, तथा अयोग्यमकल्पयतया साध्वनुचितं मचितं, मिश्रं दाडिमकलि-
काम्रादि स्वण्डलवणादिदानाद्, अचित्तं तुषादि वा, चः समुच्चये । इे अपि द्विसहस्रे अपि वस्तुनी नत्वेकं किञ्चिन्मिश्रणस्योभया-
श्रितत्वादित्यपर्यर्थः । मिश्रयित्वा एकीकृत्य ददाति साधवे प्रयच्छति । यद्यस्मात्तस्मात्तद्भवतादि, उत्प्रावलेन मिश्रीकृत्य दीयमान-
त्वादुन्मिश्रमुच्यते । उन्मिश्रणं चेद्वाचित्त्रव्ययोरपि मीलनमात्रमेव ज्ञेयं न तु करवीकरणं तस्य कृतौद्देशिकतया प्रागभिधानात् ।
इह च योग्ये वस्तुनी अनेन निमित्तेन किल केवलं दीयमानं स्तोके स्यादिति लज्जया, पृथग्दाने वेला लगतीत्यौत्सुक्येन, मीलितं
मिश्रं स्यादिति भक्त्या, अनाभोगेन वा, सचित्तामक्षणनियममङ्गो भवत्वेतेषामिति प्रत्यनीकतया चोन्मिश्रं ददाति । इहापि च
चत्वारो भङ्गा भवन्ति यथा सचित्तमिश्रे सचित्तमिश्रमुन्मिश्रितं । तत्र सचित्तमिश्रे नारङ्गरवण्डादौ सचित्तमिश्रं दाडिमकलिकादि-
लवणादि वा । पूर्वोक्तकरणेनोन्मिश्रितमित्यर्थः । तथा आचित्तमिश्रे (सचित्तमिश्रं) २ सचित्तमिश्रेऽचित्तं ३ अचित्तेऽचित्तमुन्मिश्र-
तमिति ४ । अत्र कल्प्याकल्पयविधिमाह । इह पुनरित्यादि, इहोन्मिश्रिते पुनः शब्दः संहतोऽन्मिश्रयोर्विशिष्टव्यापनार्थः । एतच्चो-
परिष्टादर्थव्यापनः । सचित्तमिश्रं बीजकन्दहरितादि तन्मिश्रं देयद्रव्यं च, किमित्याह । न नैव कल्प्यं ग्रहीतुमुचितं यतीनामेतेनादि-
भङ्गविके ग्रहणनिषेध उक्तो, ग्राह्यमेव सचित्तं स्यादित्यादिदोषात् । इतरस्मिस्तु चरममङ्गकाश्रितेऽचित्तमिश्रिते देये पुनर्विविधा भाषा
भाषणं विभाषा । संहतद्वारोक्तचतुर्थमङ्गविषयस्तोक्तबहुपदोत्पद्यचतुर्भङ्गरूपा भजनारूपा च विकल्पना कार्या तेनेहापि शुष्कार्द्र-

व्ययोरनिमश्रणं द्रष्टव्यं । ततः स्तोके स्तोकं, बहुके स्तोकमचित्तमुनिमश्रितमिति प्रथमतृतीयभङ्गयोर्षष्टुरिक्षप्य स्तोकाधारेण भोजनेन ददाति तदा कल्प्यता । स्तोके बहुकं, बहुके बहुकमुनिमश्रितमित्यनयोरकल्प्यता, दातृपीडादिपूर्वोक्तदोषात् । ननु संहतोनिमश्रयोः मच्चितादिवस्तुनि मच्चितादिवस्तुनो निक्षेपादन्योन्यं कः प्रतिविशेषः?, उच्यते, संहते भिक्षादानार्थं [द्रव्यादि] मात्रकस्थितं [च] द्रव्यमयोग्यं दाडिमकलिकादि तुषादि वाऽन्यत्र स्थगनिकादौ सञ्चार्य तेनैव रिकतीकृतभाजनेन कूरादिकं साधवे ददाति, उन्मिश्रिते तु योग्यायोग्ये द्रव्ये यत्र भाजने ते द्वे अपि मिश्रिते तदवनामनेन तेनैवान्येन वा भाजनेन ददातीत्युभयोर्विशेषः पुनःशब्दश्चिचो नैव इति गाथार्थः ॥८९॥

उक्तमुनिमश्रद्वारमथापरिणतद्वारमाह ।

अपरिणयं दत्तं चिच, भावो वा दोषह दाण एगस्स । जइणो वेगस्समणे, सुद्धं नद्वस्स परिणामियं ॥९०॥

व्याख्या—इहापरिणतं साध्यं वस्तु तच्च द्रव्यभावभेदाद् द्विधा, पुनर्भावापरिणतं दातृग्रहीतृयोगात् द्विधैव । तत्र द्विधाऽपरिणतं तावदाह । ‘अपरिणयं दत्तं चिच’ति, अपरिणतमनपगतजीवं सचेतनमित्यर्थः । द्रव्यमेव देयस्वरूपं पृथिव्यादिकं यो दाता ददाति । यश्च गृह्णाति तदपरिणतत्वधर्मयोगाद् द्रव्यापरिणतमुच्यते । दोषाश्च सच्चित्प्रहणाज्ञाभङ्गादयो वाच्याः । दातृविषयं भावापरिणतमाह । भावोऽव्यवसायो दानपरिणाम इत्यर्थः । वा विकल्पे । द्रयोर्द्विसङ्ख्ययोर्द्वित्रादिस्वामिनोर्मव्यादुपलक्षणत्वाद् बहुनां च साधारण-स्वाश्रनादेदंति वितरणे एकेन क्रियमाणे एकस्य दात्रपक्षया द्वितीयस्य आत्रादेरित्यर्थः यत्रापरिणतोऽभवनशीलो भवतीति शेषः तदातृभावापरिणतं, अयमर्थः—दातुः पितृभ्रातृस्वाम्यादिभिः साधारणेऽश्रनादौ यदाता, यच्छान्येतत्साधवे इतिदानपरिणाममुक्तो

अंरुधराया
वृत्तिः

1153

ददातीतरेषां च तद्वातुर्दानादधिकरणमनुजन्नादीनां तस्मिन् तेन दीयमानेऽपि चित्तसंक्षेपः स्यात् तद्वातुविषयभावापरिणतं । अस्य साधारणानिस्पृष्टस्य च दायकसमक्षासमक्षत्वकृतो विशेषः, दोषाश्चान्न साधारणानिस्पृष्टोक्ता ज्ञेयाः । ग्रहीतुविषयं भावापरिणतमाह । 'जह्णो' इत्यादि भिक्षार्थं सङ्घाटकत्वेण गृहे गतयोः साध्वोर्यत्नमध्यादेकस्य कस्यचिद्यतेः साधोरेतल्लभ्यमानमशनादिशुद्धं दोषरहितमिति मनसि चित्ते परिणमितं निर्णीतं, तदेवाशनादि, न नैवान्यस्य कस्यचिद्यतेः साधोः शङ्कायुक्ततया शुद्धत्वेन मनसि परिणतं तद् गृहीतृभावापरिणतमेतदपि न ग्राह्यमन्योन्यं कलहादिसम्भवादिति गार्थार्थः ॥९०॥

उक्तमपरिणतद्वारमथ लिप्तद्वार विवर्साहुस्तरस्त्वस्य यथा नानाकारः । अत्र भङ्गात् ॥१९१॥

दहिमाइलेवजुतं लिप्तं तमगेज्जमोहआ इहय । ससट्टुमत्तकरसाव—ससपूनाह उल्लिखितं तत्त्वखण्डितं, व्याख्या—इह लिप्तमिति माध्यं । ततो 'दहिमाइ' ति मकारस्यालाक्षणिक्त्वाइ व्यादिगोरसदुग्धतीमनप्रभृति तत्त्वखण्डितं, तच्छिप्तं

व्याख्या—इह लिपिमिति माध्यं । ततो ‘दहिमाह’ ति मकारस्यालाक्षणकच्चाद्ब्रह्मादभारसमुत्पत्तामनन्दुः
कूरादि वा । कीदृशमित्याह लेपयुक्तं लेपवदित्यर्थः । तत्किमित्याह ‘लितं’ ति करमात्रकादिराण्टनकारित्वाल्लिप्तमुच्यते । तल्लिप्तं
दध्याद्यग्राह्यं साधुना नाऽऽदातव्यं । ओघतः सामान्येनोत्कर्षेनेत्यर्थः । इहास्मिन् प्रवचने, किन्तु सामर्थ्याद् ग्राह्यमलेपकद्रव्यौदनार्दिक-
मेव । लेपकृति हि दुग्धादीं गृह्यमाणे दात्र्या तल्लिप्तहस्तादेर्धावने पश्चात्कर्मपीडित्ये रसगाढ्यं च स्यादलेपकृतोऽग्रहणे तदभावो यते
रसगुह्यभावश्च । तथैवात इति वदता अपवादैन लेपकृदपि ग्राह्यमित्यावेदितं । अत्राह परः—नन्वाहारग्रहणे पश्चात्कर्मपर्यटनाक्लेशादि-
दोषभावाद्यावज्जीवं भोजनं विनैव तपः कुर्वन्निष्ठस्तु किमर्थमाहार एव गृह्यते ? एवं हि मूलदोषोत्थानं निषिद्धं स्यात् , नैवं, निरन्तरं
यावज्जीवमुपवासान् कुर्वतस्तस्य बुभुक्षितत्वेनाशक्ततया वैयाघ्रत्पसंस्यमपालनाऽभावात्, न वैतत्तीर्थ उत्कृष्टतोऽपि षण्मासाभ्यधिकतूप इति

क्षीयमाणसामर्थ्यात् । यद्येवं तर्हि निरन्तरं पाण्मासिकं तपो विधाय, तत्परिपूर्णकरणाशक्तौ एकव्यादिदिनोनं तदेव कृत्वा, यावच्चतु-
 र्धमपि विधाय सर्वत्र पारणकादिने आचाम्लेन पारयित्वाऽऽचाम्लतपसो हि शुष्कप्रायौदनान्हुण्णोदकाभ्यामुत्कृष्टसागमेऽभिभगानाद्विपुल-
 निर्जरासद्भावात् । इत्थमप्यशक्तो प्रतिदिनमाचाम्लमेव करोतु किं लेपकुत्तकादिद्रव्यग्रहणेन ? उच्यते । कः किमित्याह । करोतिवत्थं
 यदि साधोस्तरिमन्नेव दिने, भविष्यति वा द्वितीयादिदिने प्रत्युपेक्षणादिसंयमयोगहानिर्न भवति । किन्तु सम्प्रति सेवार्त्तसंहननित्वान्न
 शक्नोत्येवं तपः कर्तुमिति । ननु किमुच्यते न शक्नोत्येवं कर्तुं ? किमाचाम्लमपि दुष्करं ? तथाहयोऽन्ननिस्थमहारान्नादिदेशजाः
 कोशलदेशजाश्च साम्प्रतमपि सेवार्त्तसंहनिनो मनुजा गृहस्था अप्रत्याख्यानिनः सर्वेव काञ्चिकौदनाभ्यवहारादाचाम्लतपःकारिण-
 स्तिष्ठन्ति । ततश्च यदि तथाभवमेवंविधाहारेणापि निराकुलाः प्राणा(न्) रक्षयन्ति, तर्हि मोक्षार्थित्वेन बहुकष्टसहा यतयस्तुल्याहारि(रे)-
 णाऽऽचाम्लतपसा सर्वेव किं न धारयन्ति ? तस्मात्लेपकृत्तकादेः पश्चात्कर्मादिदोषकारिणो ग्रहणमयुक्तं, नैवं, यतो गृहिणां शीतकालेऽ-
 प्याहारोपधिग्रयः, आहारस्य रन्धनानन्तरमेव भोजनकरणादुपधेस्त्वष्टमाष्टमाहप्रक्षालनात् शय्यायास्तु चुल्लीस्थितज्वलनयुक्तं वाच्यं,
 उष्णः स्युस्तेनैताभिः शरीरस्यान्तर्बहिश्च तापभावात्तेषां तक्राद्यभावेऽप्याहारपाकभावादजीर्णादिदोषा न स्युर्यतीनां चाहारोपधि-
 ग्रयः, उष्णकालेऽप्याहारस्य भिक्षाचर्यायां बहुगृहेषु स्तोक्रस्तोकलाभेन दृढद्वेलालगनादुपधेस्तु वर्णन्ते एकमेव वेलां प्रक्षालनेन
 मलिनत्वाच्छय्यायास्तवग्निरहितत्वेन, शीतलाः स्युस्तेनैतेषां प्रतिदिनमाचाम्लकरणेन तक्राद्यभावाज्जठराग्निनाहारपाकाभावादजीर्णादि-
 दोषाः स्युस्ततश्च न केवलं जठराग्निनाऽऽहारः पच्यते किन्तु लेपकृता तक्रादिनाऽपीत्याहारपरिणत्यवुभुक्षापनोदार्थं यतीनां तीर्थकरा-
 दिभिस्तद्ग्रहणमनुज्ञातं । तच्च निरन्तराचाम्लतपःपरिहारेणैव स्यात्तदत्र कापि दिने आचाम्लं कापि निर्विकृतिकं कार्यमित्यायातम-

त्रापि स्निग्धसरसशालनकानां भोज्यं जलानाद्यर्थं गृह्यतेऽन्यथा नेति, प्रायो बहुलेपवत्वाद् शुद्ध्यादिजनकत्वाच्चेति स्थितं । प्रस्तावा-
द्बहुलेपादिस्वरूपं किञ्चिदुच्यते । इह बहुलेपालपलेपालेपभेदात्रिधा द्रव्याणि स्युरतस्तत्र दुग्धदधिदुतैलघृताहुनिमिश्रप्रलेहककण्ड-
पानखर्जूरक्षीरपेयाजगार्य्यादीनि द्रव्याणि बहुलेपानि स्पर्शो हस्तादीन् प्रचुरं खरण्टयन्तीति कृत्वा, तथा वरथुलादि(वरतुलादि)भिर्जि-
कायवागुकोद्रवक्लृषपतक्रीमनकाज्जिकादीन्यलपलेपानि स्पर्शो हस्तादीन् स्तोके खरण्टयन्तीति कृत्वा, कूरमण्डककुलमाषवल्लचवलक-
चणकाढकीमक्षरमुद्रादीनि द्रव्याण्यलेपानि शुष्कप्रायत्वात् स्पर्शो हस्तादीन् न खरण्टयन्तीति कृत्वा । तदिहालेपमलपलेपं वा साधुना
ग्राह्यं पश्चात्कर्मादिदोषाभावात् । अधुना अलेपादिद्रव्यग्रहणविधिगतं भङ्गाष्टकं निरूपयन्नाह । 'संमृदे'त्यादि । तत्र संसृष्टावलपलेपेन
स्वयोगेन स्वरण्टितौ । मात्रं च करोटिकादिकं भाजनं करश्च दातुहस्तौ मात्रकरी तौ, संसृष्टौ च तौ मात्रकरी च संसृष्टमात्रकरी ।
तथा यस्य साधवे दत्तस्य मध्यात् किञ्चित्स्थालयादाहुद्वरति तत्तावदोषं द्रव्यं कूरादि । अत्र कर्मधारयस्वतनः संसृष्टमात्रकरी च सावशे-
षद्रव्यं चेति विग्रहे तानि तथोक्तानि, तैः संसृष्टमात्रं संसृष्टकरः सावशेषद्रव्यं चेति त्रीणि पदानीत्यर्थः । एतैश्च त्रिभिः पदैः स्वप्रति-
पक्षयुक्तेरलेपादिद्रव्यग्रहणविधा(व)ष्टसङ्ख्या भङ्गा स्युरिह च भङ्गकप्रमाणपरिज्ञानं रचनाक्रमश्च दृश्यते । तत्रेह यावतां पदानां भङ्गाः
कार्यरितावन्तो द्विका अन्योऽन्यं ताडिताः सर्वभङ्गप्रमाणं । रचना तु स्वीयस्वीयसर्वभङ्गानां पर्यन्तवर्तिनि पदे ऊर्ध्वाध एकान्त-
रितौ लघुगुरु स्थाप्यौ । ततो द्विगुणा द्विगुणा लघुगुरवः क्रमशो वामेषु वामेषु पदेषु स्थाप्याः । उक्तं च । "पयसमदुग्धअब्भासे माणं
भंगाण तैसिमिहरयणा । एर्गतारियं लह्मगुरु दुगुणा दुगुणा य वामेषु"ति ॥१॥ तदिह त्रयाणां पदानां सर्वेष्टौ भङ्गाः । रचनारिवयं
यथा- । । , । । ५, । ५ । , । ५ ५, ५ । । , ५ । ५, ५ ५ । , ५ ५ ५, अत्र ऋजूणामंशानां स्थानीयानि शुद्धानि

वक्राणां त्वशुद्धानि पदानि, तत्राद्ये भङ्गे त्रीण्यपि पदानि शुद्धान्यतः सर्वशुद्धोऽसौ अष्टमे त्वशुद्धान्यतः सर्वशुद्धोऽसौ, मध्यव-
 चिनां तु मध्यात्केचिदकेन केचित्तु द्वाभ्यां पदाभ्यामशुद्धास्ते चाष्टावप्यमी यथा-संसृष्टमात्रं, संसृष्टो हस्तः, सावशेषं द्रव्यं । १॥ संसृष्ट-
 मात्रं, संसृष्टो हस्तो, निरवशेषं द्रव्यं । २॥ संसृष्टमात्रमसंसृष्टो हस्तः, सावशेषं द्रव्यं । ३॥ संसृष्टमात्रमसंसृष्टो हस्तः, निरवशेषं द्रव्यं । ४॥
 असंसृष्टं मात्रं, संसृष्टो हस्तः, सावशेषं द्रव्यं । ५॥ असंसृष्टं मात्रं, संसृष्टो हस्तो, निरवशेषं द्रव्यं । ६॥ असंसृष्टं मात्रमसंसृष्टो हस्तः,
 सावशेषं द्रव्यं । ७॥ असंसृष्टं मात्रमसंसृष्टो हस्तो, निरवशेषं द्रव्यं । ८॥ इति गाथार्थः ॥ ९१ ॥

अधुना भङ्गाष्टकविधिं ग्राह्याग्राह्यविधिं छर्दितद्वारं (च) विवरीषुल्लक्षणानि चाह ।

एत्थ विसमेसु वेत्तपइ छड्डियमसत्ताइ होन्तपरिसाडिं । तत्थ पडन्ते काया पडिए महुविंदुदाहरणं ॥ ९२ ॥

व्याख्या—अत्रैतेष्वष्टसु भङ्गकेषु मध्ये विषमेष्वसमेषु प्रथमतः तीयपञ्चमसप्तमभङ्गेषु गृह्यते भक्ताद्यादीयते । एतेषु सावशेषद्रव्य-
 त्वेन पश्चात्कर्मादिदोषाभावात्, सामर्थ्यात्समेषु द्वितीयचतुर्थादिषु न गृह्यते । अयमर्थः, इह हस्तो मात्रं वा द्वे वा स्वयोगेन संसृ-
 ष्टानि सन्ति, साध्वर्थं वा संसृष्टानि भवन्तु (परं) न तद्वशेन पश्चात्कर्म्म । किं तर्हि ? द्रव्यवशेन । यत्र हि द्रव्यं सावशेषं तत्रैतानि
 साध्वर्थं स्वरणितान्यपि दात्री न धावति, किं तर्हि ? तत्र द्रव्ये व्यापारयतीति साध्वः (ध्वर्थं) पश्चात्कर्म्म न स्याद् । यत्र तु द्रव्यं निरवशेषं
 तत्रैतानि तद्द्रव्याधारस्यार्त्तो च साधुदानानन्तरं सा धावतीति साधोस्तस्यादेवेति समेष्वकल्पता । नतं लिसद्वारं । छर्दितद्वारमधु-
 नोच्यते । तत्र छर्दितं साध्वं । ततो यदशनादि अशनपानप्रभृति दीयते दात्र्या, कीदृशं सदित्याह 'होतपरिसाडि'ति । भवती
 जायमाना परिशाटिच्छर्दनं यस्याशनादेस्तद्वत्परिश्राटि, भिक्षामध्याद् भूम्याद्युपरि तद्वयवत्त्वेन छर्दनधर्मकं यदित्यर्थः, तच्छ

हितमुच्यते । अत्रापि गुरुपदेशाच्चतुर्भङ्गः स्यात्, यथा-सचित्ते सचितं छदितं, तत्र भिक्षादानाय प्रवृत्तया दाज्या भिक्षामध्याच्छदितं
भूम्यादित्यसचित्तमृत्तिकोदरपरि सचित्तलवणादिकं पातितमित्यर्थः । अचित्ते सचितं । २। सचित्ते अचितं । ३। अचित्ते अचितं । ४।
छदितमित्यत्र भङ्गचतुष्टयेऽप्यकल्प्यं, तत्राद्यत्रये(द्वये) ग्राहमेव सचितं (तृतीये ग्राह्यमचितं परं सचित्ते पतितं) स्यादित्यादि-
दोषाश्चतुर्थे चाज्ञाभङ्गाऽनवस्थामिध्यात्वविराधनादोषादि । अत्र विराधनां विशेषतः स्रजकारः स्वयमेव दर्शयितुमाह । तत्र तस्मिन्नश-
नादौ साधवे दाज्या दीयमाने पतति भूमौ छर्द्यमाने सति कायाः पृथ्वीकायादयो विराध्यन्त इति शेषः । एतेन संयमविराधनोक्ता ।
अनया च शेषे द्वे अप्युपलक्षिते, तथाहि-तद्भक्ताष्टुष्टं शीतलं वा स्यात्तत्र तस्य भूम्यादौ छर्द्यने दाता ग्राहको बोभयं वा दहेत् ।
भूमिस्थसचित्तपृथिव्यादीनामुपरि पातेन तद्दाहः । शीतलभक्तादिपरिश्राटी च तेषामेव विनाशः, इति साधोः स्वदाहेनात्मविराधना,
पृथिव्यादिदाहादिना संयमविराधना, दातृदाहेन प्रवचन(विराधना) भावनीयेति । अथ पतितं द्रव्यमाश्रित्य दोषपरंपराद्वचकं ज्ञात-
माह । पतिते छदिते मधुविन्दूदाहरणं । दोषानाश्रित्य माक्षिकलवेनोपलक्षितो दृष्टान्तो वाच्यस्तच्चेदं यथा-

वारत्तपुरं नाम नयरं, तत्थ य अभयसेणो नाम राया । तस्स वारत्तओ नाम अमच्चो सयलरायकज्जचित्तणपरो आसि । अन्नया
य धम्ममवोसो नाम साहू भिकखं अडंतो वारत्तगस्स धरं गओ । तस्स भिकखादाण्डं धयगुलजुयपायसपडिपुन्नं थालं गहाय आगओ
एगो दाणनिउत्तो अमच्चपुरिसो । एत्थंतरे तव मज्झाउ एगो विंदू धरणीए पडिओ । छडियदोसोत्ति तं मोत्तुं निगगओ साहू । वार-
त्तणेण मत्तवारणाड्डिएण तं दिड्ढं, किणणेण एरिसा भिकखा न गहियत्ति जाव चितंतो चिड्ढह, ताव विंदुमि मन्डिआउ लग्गाउ ।
ताणं धरकोहलिया धाविया तीसे सरडो आगओ तस्स य मज्जारोपहुत्तो तस्स य पाहुणगसुणओ पहावियो । तस्स वत्थन्वगसुणओ

समुद्दिश्यो । दीणं पि सुगणं भंडं जायं नियगणियगणं रक्खणद्धा दीणं पि ताण सामिणो समुद्दिश्या । तेसिं पि सपरि-
 वाराणं महाजुज्झं जायं । जाव अपोणाणं सुहडाणं मारामसी जाया । तं सव्वं वारत्तणेण उल्लोयणद्धिएण दिद्धं निच्छइयं च जहा
 नृणमेएण मारामा(र)दिदीसेण साहुणा भिक्खा ण गहिया इच्चाइ भावंतस्स सुहभावे वट्टमाणस्स जायं जाईसरणं । सयंहुद्धो जाओ ।
 देवयाए उवगरणं सव्वं समप्पियं । जाओ सो समणो अईव महादुकराणुट्ठाणकारओ । तउ सम्मं निरइयारं अणुट्ठाणं काऊण काले
 सिद्धो ति माथार्थः ॥९२॥

उक्ता दशाप्येषणादोषास्तदुक्ता चाभिहिता द्वित्रत्वारिंशदपि पिण्डदोषाः, साम्प्रतमेते उद्गमोत्पादनैषणादोषाः क्रमशः स्वस्व-
 इयान्विता यत्समुत्था इत्यावेदयन्नाह ।

इय सोलस सोलस दस, उगमसउत्पायेणसणा दोसा । गिहिसाहुभयपमवा, पंच गासेसणाए इमे ॥९३॥

न्याख्या—इत्येवं प्रदर्शितप्रकारेण षोडश षोडश दश सङ्ख्या यथाक्रमं ये उद्गमोत्पादनैषणाविषया न्यावर्णितास्वरूपा दोषा
 आहारदूषणानि ते यथासङ्ख्यं गृहिसाधूभयप्रमवा भवन्तीति शेषः । अत्र षोडशाऽप्युद्गमदोषा गृहस्थादुत्पद्यन्ते । गृही प्रायेण तत्क-
 र्तव्यार्थः । उत्पादनादोषाः षोडशापि यतेरेव सकाशात् प्रादुर्भवन्ति, यतिरेव तान् कुरुते इत्यर्थः । उभयं गृहिसाहुलक्षणं । तस्मात्प्र-
 भवन्ति जायन्ते एषणादोषा गृही साधुश्च तद्विधायीत्यर्थः । तत्र शंकितदोषः साधुभावापरिणतदोषश्चेति द्वौ साधुप्रभवौ शेषा प्राक्षिता-
 दयः पुनरष्टवचनं गृहस्थादेव स्मुरिति । तदेवं विधिना गृहीतस्याप्याहारस्य विधिना शासः कार्य इति शासैषणाया अवसरोऽतस्तदो-
 पप्रस्तावनार्थमाह । ‘पंच’ति, पञ्चसङ्ख्याः पुनर्दोषाः । ‘गासेसणाए’ति शासो भोजनं तद्विषया एषणा शुद्धाशुद्धपर्यालोचनं शासैषणा

तस्यास्तस्यां वेसेऽनन्तरमेव वक्ष्यमाणाः संयोजनादयः स्युरिति गार्थार्थः ॥९३॥

अधुना तानेव प्रस्तावितान् नामतः, आद्यस्य स्वरूपं चाह ।

संजोयणा पमाणे इंगाले धूम कारणे पढमा । वसहि वहिन्तरे वा रसहेतुं दृव्वसंजोगा ॥९४॥

व्याख्या—संयोजनं संयोजना । गृह्या रसोत्कर्षोत्पादनार्थं द्रव्याणां सुकुमारिकादीनां गुडादिद्रव्यैः सह मीलनमित्यादिरूपा सा क्रियमाणा प्रासैषणादोषः स्यात् । ‘पमाणे’ चि, प्रमितिः प्रमाणं कवलसङ्ख्यादिना आहारमात्रलक्षणं, एकारः प्रथमैकवचनार्थः । तच्चातिक्रम्यमाणं भोजनदोषो भवेत् । ‘इंगाले’ चि चारित्रेन्धनस्याङ्गाराणामिव करणमिति कारिते अन्यस्वरादिलोपे, पुंसि ‘संज्ञायां वः’ इति वे चाङ्गारश्चारित्रेन्धनदहनसमर्थो रागपरिणामः । एकारः पूर्ववत् । ‘धूमे’ ति चारित्रेन्धनस्य धूमकणमिति कारिते, ‘मंतु-वंतुविना लुक् चे’ति वंतुलोपे अन्यस्वरादिलोपे पूर्ववद् वे च धूमश्चारित्रेन्धनस्य धूमायमानताकरणसमर्थो द्वेषपरिणामः । प्रथमैक-वचनलोपः हन्तोऽर्थ । ‘कारणे’ चि कार्यते प्राणी कार्यं भोजनाख्यमनेन निमित्तेनेति कारणं निमित्तमेकारः पूर्ववत् । रूपबलाद्यर्थ-मशनाद्युपभोगः कारणाख्यो दोषः चः समुच्चयार्थो लुप्तो दृश्यते । पञ्च भोजनदोषा भवन्तीति शेषः । तत्रैतेषां व्याख्यातुमाह । ‘पढमि’ति, दोषपञ्चक्रोपेक्षया प्रथमाऽऽद्या प्रक्रमात् संयोजना भवति । कथमित्याह वसतेरुपाश्रयाद्बहिर्बहिष्टाह भिक्षाटनं इत्यर्थो यद्वा-ऽन्तरे वसतेर्मध्ये, वा विकल्पे । रसहेतो रसोत्कर्षार्थं शोभनास्यादनिमित्तमिति यावत् । द्रव्याणां कूरादीनां लाभे संयोगो रसगृह्या दध्यादीनां संयोजनं मीलनं द्रव्यसंयोगास्तिस्मिन् साधुना क्रियमाणे सति प्रथमा भवतीति पूर्व्वेण योगः । अयमत्र भावार्थः—द्विधा संयोजना, भावसंयोजना द्रव्यसंयोजना च । द्रव्यसंयोजना (नया) चेह प्रकृतं । तत्र क्षीरादीनि द्रव्याणि गार्ह्यपरिणामेन संयोजयन्ना-

तस्मिन् यथा ज्ञानावरणादिकं कर्म संयोजयति वक्ष्णाति, सा भावेन द्रव्यगुहिरूपाध्यवसायेनात्मना सह कर्मणां संयोजना मीलनं
 तच्च संसारस्य, तेनैव दुःखस्येति भावसंयोजनेति । द्रव्यसंयोजना तु द्विधा बाह्याभ्यन्तरभेदात् । तत्र बाह्याभ्यन्तरत्वे भोजनक्रियायाः
 क्रमशोऽप्रत्यासन्नताऽऽसन्नते आश्रित्य द्रष्टव्ये । तत्र च रसहेतुकद्रव्यार्थं पर्यटनं १ तेषां पृथक् पात्रे ग्रहण २ मिति द्विधा बाह्या
 द्रव्यसंयोजना । तां च द्विधामपि वसतेर्वाहिर्भक्षामटन् करोति । यथा कश्चित्साधुर्भक्षामटन् शाल्यादिहूरं क्षीरं वा प्राप्तवांस्त-
 द्वाप्तौ च रसगुह्निमिति दधिगुह्योर्गवेषणाय पर्यटति मण्डकमुद्गशाल्यादिप्राप्तौ च सर्पिर्दधिस्निग्धपत्रशकादिशालनकाद्यर्थं
 पर्यटतीत्येका १, द्वे वा लभ्यमाने भिन्नभिन्नपात्रकेषु स्थापयेत् साधुर्यतोऽधुनैव मीलितानि भोजनवेलायां यावच्छृतानि विरूपरसानि
 भविष्यन्तीति भोजनं कुर्वन् मीलयिष्यामीति विचिन्त्य क्षीरादीनि लभ्यमानानि बहिरेव पृथक् पृथक् भाजनेषु गृह्णातीति द्वितीया
 २ । अभ्यन्तरा पुनर्द्रव्यसंयोजना त्रिधा पात्रकविषया, कवलविषया, मुखविषया चेति त्रिविधामभ्यन्तरां वसतावायातः करोति । तत्र
 भोजनसमये यत्सुकुमारिकादि येन खण्डादिना सह रोचते तद्रसगृह्या तेनैव सहैकस्मिन्नेव पात्रे संयोज्य स्थापयतीत्याद्या १ । यदा
 तु तत्र तथाभूतं तेनैव सह कवलतया करोति तदा द्वितीया २ । यदा तत्तथाभूतमेकं मुखे प्रक्षिप्यान्यत्तथाभूतं तदुपरि प्रक्षिपति
 तदा तृतीया ३ । तदिह वसतेर्वाहि द्रव्यसंयोजने बाह्या । वसतावागतेन रसनिमित्तं तस्मिन् क्रियमाणे अभ्यन्तरेति स्थितं ।
 पिण्डप्रवतादियं पिण्डविषया दर्शिता । इतरथोपकरणं गवेषयतः साधोश्चोलपट्टकावाप्तौ विभूषाप्रत्ययमन्तरकल्पं याचित्वा परि
 भुञ्जानस्य बहिरुपकरणसंयोजना । वसतौ चागत्य परिभुञ्जानस्यान्तरुपकरणसंयोजनेत्याद्यापि द्रष्टव्यमिति । इह च रसहेतोरिति
 विशेषणेन कारणतः संयोजनाऽप्यनुज्ञातेत्यावेदयति, तथाहि-रोगिणः साधोर्यस्य वाऽऽहारेऽरुचिः स्यात्तस्य, तथा प्रधानाहारोचितराज-

पुत्रादेस्तथा साधुचितेन संयोगरहिताहारेण नाद्यापि सम्यग्भावितस्य शैशकादेर्वा इयमनुज्ञाता । एतेषां हि शालनकादि विना नैवाहारे रोचत इति गाथार्थः ॥९४॥

उक्ता संयोजना, अथ प्रमाणातिक्रमदोषमभिधित्सुराह ।

धिद्विबलसंजमजोगा, जेण ण हायंति संपइ पए वा । तं आहारप्रमाणं जइस्स स्सेसं किलेस्सफलं ॥९५॥

व्याख्या—धृतिश्च चेतसः स्वास्थ्यमुपलक्षणत्वाज्ज्ञानादिबुद्धिश्च । बलं च वैयावृत्यादिकरणक्षमं शरीरसामर्थ्यं । संयम-योगाश्च चारित्रसाधकाः प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनादयः साधुव्यापाराः, धृतिबलसंयमयोगास्ते येन यावन्मात्रेणायानादिना उपभुक्तेन न हीयन्ते न हानिं यान्ति किन्त्वनवरतमुत्सर्पन्त एवेति तत्त्वं । कदा न हीयन्ते इत्याह सम्प्रति भोजनादूर्ध्वं तस्मिन्नेव दिने इत्यर्थः । यद्वा प्रणे प्राप्ताद्वितीये आगामिदिने इत्यर्थः । वा विकल्पे । कोऽर्थो येनोपभुक्तेन न्यूनतया अधिकतया वा तदैव श्वो वा धुधाऽजीर्णादिव्यथाऽसद्भावान्न संयमज्ञानादिहानिर्भवतीति । तत्किमित्याह—तावन्मात्रं संयमश्रुत्याहुत्सर्पणकारि आहारे, आहारस्य भक्षणानुरूपस्य भोजनस्य, प्रमाणं मानं यतेः साधोरुपलक्षणत्वात्साध्व्याश्च ज्ञेयमिति शेषः । तच्च किल द्वात्रिंशत्कवलप्रमाणादेकेन कवलेन द्वादशादिभिर्वा हीयमानं सिकारकतया एकस्मिन् दिने पुरुषं प्रति द्रष्टव्यं । मध्यमप्रमाणमेतत् । तस्माच्च द्वात्रिंशत्कवलप्रमाणादेकेन कवलेन द्वादशादिभिर्वा हीयमानं तावत् मध्यमं यावदष्टौ, अष्टौ कवलास्तु जघन्यमिति । उत्कृष्टतस्तु बहवोऽपि कवला भवन्तीति । अष्टाविंशतिः कवला महिलाया आहारमानं । नपुंसकस्य तु ते चतुर्विंशतिः स्युः । परं तस्य प्रायोऽप्रवाजनीयत्वाद् ‘वृत्तीसं किं कवला आहारो कुच्छिद्रूपो भणिओ । पुरिसस्स महिलियाए अट्ठावीसं भवे कवला’ ॥९॥ इत्यस्यां गाथायामाहारमानं तं प्रति नोक्तं । अथ कवलानां किं प्रमाणम् ? उच्यते

तिपरिहारताख्यापनार्थे, तत्रात्मविराधना मरणादः, सयमाविराधना तु तापनाय एजस्काय॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥
 एते इत्यादि जनापवादात् । उपलक्षणत्वादेतदनुसारतः प्रकामादिभोजनत्रयेऽप्येतेऽन्ये च ब्रह्मचर्यविराधनादयो दोषा वाच्याः । तस्मा-
 द्दुष्कारित्वात् प्रमाणोपेतमेव भोक्तव्यं । किं च ये नरा अपथ्यपरिहारिणः, द्वात्रिंशत्कवलभोजिनो वा, द्वात्रिंशतः स्तोक्तरभोजिनो
 वा स्युस्तेऽपरवैद्याचिकित्स्या न स्युः किन्तु ते स्वत एवोक्ताहारनिषेवणादात्मनो वैद्यकल्पा इति प्रमाणयुक्तभोजने विशेषगुणस्त्वतो
 ज्ञानादिद्विरिति गार्थार्थः ॥९६॥

उक्तः प्रमाणदोषः, साम्प्रतमङ्गारधूमाख्यं दोषद्वयं युगपद्वाख्यातुमाह ।

अंगारसधूमोवस, चरणिषणकरणा भावधो जमिह । रतो दुट्टो भुंजइ, तं अंगारं च धूमं च ॥९७॥

व्याख्या—इह काष्ठादिकमिन्धनम्, अग्निरग्निं निर्धूमं ज्वलदग्निरूपमङ्गार इत्यभिधीयते । तथा सह धूमेन सधूमं, तदेवेन्धनम-
 ङ्गारभावमप्राप्तं दाहक्रियामनुभवद्यावद्देहदग्धं तावद्धूमसद्भावात्सधूममुच्यते । ततोऽङ्गारश्च सधूमं च अङ्गारसधूमं द्रव्येन्धनं तेन उपमा-
 औपम्यं सादृश्यं यस्य तच्चरणेन्धनं च । तत्र चरणं चारित्रं तदेवेन्धनं बालनं दाहत्वाच्चरणेन्धनं, तस्य करणं विधानं, तस्य भावः
 सद्भावस्तस्माच्चारित्रेन्धनस्याङ्गारसधूमसदृशकरणतयेत्यर्थः । अयमर्थो यथाहि द्रव्येन्धने, दाहं दाहकस्तत्साध्यं कार्यं चेति त्रितयं भ-
 वति । तथा भावेन्धनेऽपि दाहं दाहकस्तज्जन्यं कार्यं च वाच्यं, तत्र द्रव्येन्धने काष्ठादिबालनं दाहं दाहकोऽग्निरस्तत्साध्यं च धू(मा)य-
 मानताऽङ्गारतालक्षणं, भावेन्धने चारित्राख्यं दाहं, रागद्वेषपरिणामश्च साधोरशनादिगोचरोऽग्निर्दाहकः, तत्साध्यं च कार्यं धूमायमा-

मानं वेति । तत्र त्रयस्त्रिंशदादिभिः कवलैः भोजनमेकस्मिन्नेव दिने कृतं प्रकाममित्युच्यते । तच्च केवलप्रकामत्वेनैतैरगलत्स्नेहविन्दुभि-
ज्ञेयम् । यदि तु गलत्स्नेहविन्दुभिः स्यात्तदा प्रकामः प्रणीतश्च दोषौ स्यातामेवं शेषदोष(षेष्टु)दोषसङ्करत्वमपि भावनीयं १ । तथा
प्रकामभोजनमेव ज्वादिदिनेषु क्रियमाणं निकाममुच्यते २ । उत्पाद्यमानकवलेभ्यो गलदृष्टतादिकं भोजनं प्रणीतमुच्यते ३ । एकस्मिन्
दिने न्यूनोदरतारहितत्वेन परिपूर्णभोजनं बहुकमुच्यते तद्रहकमतिक्रान्तमतिशयेन स्वप्रमाणाधिकं यदशनादिकं वारद्वयं भुङ्क्ते तद-
तिवहुकमिति ४ । तिस्रो वारा यदशनादिकं भुङ्क्ते तदतिवहृश उच्यते ५ । तिसृभ्यो वाराभ्यः परतश्चतसादिवारा अतिलौल्यात्तस्मिन्
मन्यमानः साधुर्यदशनादिकं भुङ्क्ते तदतिप्रमाणमव्यमानं बोध्यते ६ । तदिदं प्रमाणदोषदृष्टं षड्विधमप्याहारं साधुर्न भुञ्जीत । तथा
विरुद्धद्रव्याहारोऽपि देहसंयमक्षतिकारित्वेन क्लेशफल एव ज्ञेयोऽतः सोऽपि न भोक्तव्यो यथा दधितैलयोः क्षीरतैलयोर्वा संयोगः
कृष्टविकारकारी, समभागयोश्च तैलघृतयोर्मिलितयोः संयोगः क्रियताऽपि कालेन विषयत्वभाजी भवेच्चेति गाथार्थः ॥९५॥

शेषं क्लेशफलमिति प्रागुक्तं ततश्च कृतः पुनः शेषं क्लेशफलमित्याह ।

जेणइवहु अइवहुसो, अइप्यमाणेण भोयणं भुत्तं । हादेज्जव वामेज्जव, मारेज्जव तं अजरितं ॥९६॥

व्याख्या—येन कारणेन 'अतिवहु' अतिबहुकारणं वारद्वयमित्यर्थस्तथा 'अतिवहुसो' अतिबहुशोऽभिधं वारत्रयमित्यर्थः । किं

अतिप्रमाणेन वारत्रयोल्लङ्घनेन करणभूतेन अत्युपमानेन वा तृप्तिममन्यमानेन साधुना कर्त्ता भोजनमशनादिकं भुक्तमभ्यवहृतं । किं
कुर्यात् इत्याह । हृदयेद्वा पुरीषाधिक्यं कारयेत्, वमयेद्वा छर्द्दि कारयेत्, मारयेद्वा प्राणत्यागं कारयेत् । वायाब्दाः स्वस्थाने विक-
ल्पार्थाः । तदतिबहुकादिभोजनं कीदृशं सदित्याह—अजीर्यदपरिणमत् । इह च सन्नकृता दोषदर्शनद्वारेणातिबहुकादित्रयस्य दर्शनेन

प्रक्रामादिदोषप्रयमप्युपलक्षितं द्रष्टव्यं । केवलं प्रक्रामादित्रयाभणनेन यदतिबहुकादित्रयस्योपादानं तदस्यात्मविराधनादिजनकत्वेना-
तिपरिहारात्त्यापनार्थं, तत्रात्मविराधना मरणादेः, संयमविराधना तु तापनार्थं तेजस्कायादिविराधनातः, प्रवचनविराधना तु औदरिक-
एते इत्यादि जनापवादात् । उपलक्षणत्वादेतदनुसारतः प्रक्रामादिभोजनत्रयेऽप्येतेऽन्ये च ब्रह्मचर्यविराधनादयो दोषा वाच्याः । तस्मा-
दुपकारित्यात् प्रमाणोपेतमेव भोक्तव्यं । किं च ये नरा अपथ्यपरिहारिणः, द्वात्रिंशत्कवलभोजिनो वा, द्वात्रिंशतः स्तोकरवरभोजिनो
वा स्युस्तेऽपरवर्धचिकित्स्या न स्युः किन्तु ते स्वत एवोक्ताहारनिषेवणादात्मनो वैद्यकल्या इति प्रमाणयुक्तभोजने विशेषगुणस्वतो
ज्ञानादिद्विरिति माथार्थः ॥९६॥

उक्तः प्रमाणदोषः, साम्प्रतमङ्गारधूमाख्यं दोषद्वयं युगपद्ध्यात्मातुमाह ।

अंगारसधूमोवम, चरणिधणकरण भावओ जमिह । रत्तो दुट्टो मुंजइ, तं अंगारं च धूमं च ॥९७॥

व्याख्या—इह काष्ठादिकमिन्धनम्, अग्निदग्धं निर्धूमं ज्वलदग्निरूपमङ्गार इत्यभिधीयते । तथा सह धूमेन सधूमं, तदेवेन्धनम-
ङ्गारभावमप्राप्तं दाहक्रियामनुभवद्यावद्धृदयं तावद्धूमसद्भावात्सधूममुच्यते । ततोऽङ्गारश्च सधूमं च अङ्गारसधूमं द्रव्येन्धनं तेन उपमा-
औपम्यं मादृश्यं यस्य तच्चरणेन्धनं च । तत्र चरणं चारित्रं तदेवेन्धनं बालनं दाहत्वाच्चरणेन्धनं, तस्य कर्णं विधानं, तस्य भावः
सद्भावावस्तस्माच्चारित्रेन्धनस्याङ्गारसधूमसदृशकरणतयेत्यर्थः । अयमर्थो यथाहि द्रव्येन्धने, दाहं दाहकस्तत्साध्यं कार्यं चेति त्रितयं भ-
वति । तथा भावेन्धनेऽपि दाहं दाहकस्तज्जन्यं कार्यं च वाच्यं, तत्र द्रव्येन्धने काष्ठादिबालनं दाहं दाहकोऽग्निरस्तत्साध्यं च धू(मा)य-
मानताऽङ्गारतालक्षणं, भावेन्धने चारित्राख्यं दाहं, रागद्वेषपरिणामश्च साधोरशनादिभोचरोऽग्निदीहकः, तत्साध्यं च कार्यं धूमायमा-

नतारूपं रूक्षोऽयमाहार इत्यादिवचनोच्चारणेन तस्यैव मलिनत्वकरणं अङ्गारताकरणरूपं च । मिष्टोऽयमाहार इत्यादिवचनोच्चारणेन सर्वथा निर्दोषत्वेन तस्यैवासारताकरणं मोक्षकार्यं प्रति । यथाहङ्गारैः काष्ठादिकार्यं न सिध्यति । तथा तेन चारित्र्येण कृतदुःख-
मोक्षो मोक्षो न शीघ्रं लभ्यत इत्येवं च चरणेन्धनस्य द्रव्येन्धनौपम्यम् । ततश्च यत्प्राप्तुक्रमेणियमप्यशनादि, 'इह' तु स्थाप्यं,
रक्तो मिष्टमेतदिति तत्प्रशंसया रागवान् सन्, द्विष्टो रूक्षमेतदित्यादिदोषग्रहणतो द्वेषवान् शुक्ले अभ्यवहरति तदशनादि, यथाक्रमं
भवति । 'इह' एषु ग्रासैषणादोषेषु मध्ये, अस्मिन् पवचने वा, किमित्याह—'अङ्गारं च धूमं' चेति, तत्राङ्गारः पूर्वोक्तशब्दार्थश्चारित्र्ये-
न्धनदहनसमर्थो रागपरिणामो, धूमश्च पूर्वोक्तशब्दार्थश्चारित्र्येन्धनस्य धूमायमानताकरणसमर्थो द्वेषपरिणामस्तद्योगादशनाद्यप्यङ्गारदो-
षवद्भूमदोषवच्च भवति । रागवानेपणीयमपि भुञ्जानोऽङ्गारदोषवक्तरोति द्वेषवांश्च तदेव भुञ्जानो धूमितं करोति । चशब्दौ परस्पर-
पेक्षया समुच्चयार्थौ । इह यद्यपि पूर्वं काष्ठादिदहमानमर्द्धदोषोत्प्लुक्तत्वात् सधूमं स्यात्ततः सर्वथा ज्वलनरूपमङ्गारतां भजते इति
सधूमाङ्गारयोरुत्पत्तिक्रमस्तथाप्यनयोर्भावरूपयोर्गुल्लघुदोषतामाश्रित्येत्यं निर्देशस्तथाहि—रागेण सर्वथा दग्धेन्धनसमं चारित्र्यं करो-
तीति स गुरुदोषो, द्वेषेण त्वर्द्धदग्धेन्धनसममिति स लघुरिति । तथा शेषेबुद्धमादिदोषेषु जगज्जयकदर्शकरागद्वेषस्वरूपत्वादुरुतमावि-
भाविति ख्यापनाक्रमभणनं त्यक्तवैतौ दोषौ विसदृशावुक्तविति गार्थार्थः ॥१७॥

उक्तमङ्गारधूमाख्यं दोषद्वयं साम्प्रतं कारणाख्यमभिधत्सुर्यन्निमित्तमाहारयति, यन्निमित्तं च नेत्येतदाह ।

इहवेयणवेयावच्च—संजमसुज्झाणपाणरक्खट्ठा । इरियं च विसोहेउं, भुंजइ न उ रूवरसहेऊ ॥१८॥

व्याख्या—इह क्षुद्रवेदनादिपदानां कृतदहनानां रक्षार्थमिति पदेन प्रत्येकं सम्बन्धो भवति । ततश्च क्षुद्रवेदनारक्षार्थं बुभुक्षा-

तद्व्यप्रीडाप्रभाया । बुभुक्षासदृशी हि नास्त्यन्या पीडा, अतस्त्वद्विनाशाय भुञ्जीतेति सर्वत्र योगः साधुराहारमिति शेषः । तथा
 वेयादृत्यमाचार्यादीनां भक्तपानादिना प्रतिचरणरूपं । तद्धि बुभुक्षितेन कर्तुं न पार्यते, अतः तद्रक्षार्थं तस्य हानिनिवारणार्थं । तथा
 संयमः प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनादिकः साधुव्यापारस्तं बुभुक्षितः कर्तुं न शक्नोत्यतस्त्वत्पालनार्थं । तथा शोभनं ध्यानं सुध्यानं स्रज्जा-
 थञ्जिचिन्तनादिलक्षणं धर्मध्यानं, तदपि बुभुक्षितस्य परिक्षीयते । यतो बुभुक्षितः पूर्वार्वाधीतश्रुतपरावर्त्तनेऽर्थचिन्तनिकायां चासमर्थः
 स्यादतस्त्वद्रक्षार्थं सुध्यानहानिनिवारणार्थमित्यर्थः । तथा प्राणरक्षार्थं, तत्र प्राणा इन्द्रियादयो दृश्य तेषां रक्षार्थं तत्संधारणाय, बुभुक्षि-
 तस्य ह्यायुर्वलादि हीयते । तथेयं च विशोध्ययितुमीर्यासमितिपालनाय, बुभुक्षितो हीर्यासमिति ध्यामललोचनानि(नत्वेन) विशो-
 धयितुं न शक्नोति । चः समुच्चये । एतैः पद्भिः कारणैस्साधुराहारं भुञ्जीताश्रीयत् । न तु न पुनर्भुञ्जीत रूपरसहेतुः । तत्र रूपं
 शरीरस्य विशिष्टवर्णाद्याकृतिः 'रस शब्दे' इति वचनाद्रसः शब्दस्तयोर्हेतुर्निमित्तं शरीरोपचितत्त्वकण्ठमाधुर्यापादनायेत्यर्थः । अनेन रू-
 रविषयो वा रसो मधुरादिकस्तन्निमित्तं स्वादुरसोपेतमिदं वर्त्तते, अतोऽवश्यं भोक्तव्यमिति गार्ह्येन न भुञ्जीतेत्यर्थः । अनेन रू-
 पाद्यर्थमाहारमाहारयन् धर्मप्रयोजनाभावात् कारणाल्यदोषदुष्टं तस्यादित्यावेदितं । यतः कारणाभावः कारणदोषोऽत्राभिप्रेत इति
 गार्थार्थः ॥१८॥

यैः कारणैराहारयति यतिस्तान्युक्तान्यधुना यैर्नाहारयति तान्याह-

अहव न जिमेज्ज रोगे, सोहुदये सयणमाहउवसग्गे । पाणिदयातवहेउं, अन्ते तणुमोयणरथं च ॥१९॥

न्याख्या-अथवेति बलवर्णाधिपेक्षया भोजनाऽकरणे विकल्पान्तरार्थः । 'न' नैव जिमेदधात् साधुर्भोजनं कुर्यादित्यर्थः । केत्याह-

‘सोमे’ आकस्मिकज्वराक्षिरोगादावजीर्णादौ च । उपवासान् कुर्वतो हि प्रायो ज्वराद्यस्त्यज्यन्ते । यदुक्तं ‘बलाविरोधि निर्दिष्टं ज्वरादौ लङ्घनं हितं । ऋतेऽनिलश्रमक्रोधशोककामक्षतज्वरात् ॥१॥ तथा मोहोदयेऽत्युत्कटककामपीडोद्भवे मैथुनविरतिरक्षणार्थं न जिमेत् । उपवासान् हि कुर्वतः कामः काममपक्रामति । यदुक्तं-‘विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः । रसवर्ज्यं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥१॥ इति । ‘सयणमाह’ति मोऽलक्षणिक्स्ततः खजनाहुपमर्गे । तत्रोपसर्गः सवलीकरणम्, स चाहुक्लप्रतिक्लमेदात् द्विधा । तत्र मातापितृक्लत्रादिस्वजनोपसर्गोऽनुक्लः । ते हि प्रवज्यामोचनाद्यर्थं कदाचिदुपविष्टन्ते । तत उपसर्गोऽयमिति मत्वा तत्र न जिमेत् । ते हि उपवासान् कुर्वन्तमवलोक्य तन्निश्चयावगमान्मरणादिभीतेर्वा प्रायस्ते मुञ्चन्ति । आदिशब्दात् प्रतिक्लोपसर्गे कृपितराजादौ न जिमेदिति । तथा प्राणिदया च तपश्च ते तथा । तद्धेतोस्तन्निमित्तं । तत्र प्राणिदयाहेतोः सत्त्वरक्षणाय जलहृष्टौ, महिकापाते, सचि-त्तरजःपातादौ, प्रभूतश्लेष्णमण्डूकिकामसिकादिसत्त्वसमाकुलायामिलायां न जिमेत् किन्तु मेघवृष्ट्यादावुपवासं करोति येन भिक्षा-टनादिजाताकायादिविराधना न स्यात् तथा तपोहेतोस्तपोऽर्थमेकज्वाहुपवासकरणेन षण्मासान्तं यावत्तपःकुर्वतो न भोजनसम्भवः । इह तीर्थे उत्कृष्टतः षण्मासमेव तपो भवति न परत इति वेदितव्यं । तथा ‘अन्ते’ पर्यन्तसमये वृद्धभावे इत्यर्थः । अन्यदा हि प्रायो बहुश्लक्षिक्यादाहारत्यागे आर्तध्यानपत्तेरिति । तनुः शरीरं तस्या मोचनं मरणार्थं परित्यागस्तदर्थः, चः समुच्चये । संलेखनार्थं निर्मो-जनो भूयादित्यर्थः । अयमर्थः । पूर्व्वं हि दीर्घपर्यायपरिपालनं, शिल्पेभ्यो वाचनादानं, शिल्पनिष्पादना च श्रेयो, अन्ते च वार्द्धिके सर्वस्याप्यनुष्ठानस्य मरणाराधना सारेति तस्यां महाप्रयत्नो विधेयः । सा च संलेखना क्रमेणोपशमयुक्तेनाऽऽहारत्यागादिरूपा कार्या । अतः शरीरत्यागार्थं तत्करणे भोजनाभावः सम्भवतीति गार्थार्थः ॥११॥

उक्तं कारणाख्यो दोषोऽधुना ग्रन्थोपसंहारं चिकीर्षुरेपणात्रयसङ्ग्रहीतृर्द्यौःकसमस्तदोषनिगमनमनुक्तस्य परिज्ञानायातिदेशं चाह ।
 इदं तिविहेस्पदोसा, लेसेण जहागमं मएऽभिहिया । एसु गुरुलहुविसेसं, सेसं च मुणेज्ज सुत्ताउ ॥१००॥
 व्याख्या - इत्यनेन प्रदर्शितप्रकारेण त्रिविधा त्रिभेदा गवेषणग्रहणग्रासभेदात् या एषणाऽऽहारशुद्ध्यशुद्धिपर्यालोचना । तस्या दोषा
 उद्गमोत्पादपणासंयोजनादिरूपाः सप्तचत्वारिंशद् सङ्ख्या अशुद्ध्यः । अध्वपूरकस्य किञ्चिन्मिश्रसामान्यान्मिश्रेऽन्तर्भावितेन षट्चत्वारिंशद्
 सङ्ख्या या त्रिविधैषणादोषास्ते लेशेन सङ्क्षेपेण आगमस्यानाविक्रमेण । यथागमं तत्रागमः श्रुतं स पिण्डप्रस्तावान्नवमपूर्वगतश्रुतादिरू-
 पोऽत्र सामान्येन सर्वोऽप्युपयोगी किन्तु प्रतिनियतो भिक्षादोषशोधकः पिण्डनिर्मुक्त्यादिरूप एव प्रायो भिक्षाचर्योपयोगी अतः
 पिण्डनिर्मुक्त्यादिशान्नानुसारत इत्यर्थः । अनेन स्वमनीषिकापरिहारेण शास्त्रस्याऽऽदेयतामाह । तथाहृत्या निजमत्यनुसारेण यथाव-
 द्दोषं चेत्यपि व्याख्येयं । मयेत्यात्मनिर्देशः । अभिहिताः प्रतिपादिताः । 'एसु' चि, चकाराध्याहारद्वेषु च प्रदर्शितोद्गमादिदोषेषु
 विषये । किमित्याह । अयमेतस्माद्विषो गुरुश्च महान्, अयमेतस्माच्छुश्राल्पः कनीयानित्यर्थो गुरुलघू तद्वर्णो विशेषो भेदो गुरुल-
 घुविशेषस्तं, गुरुलघुप्रायश्चित्तापत्तिद्वारेण गुरुदोषाल्पदोषविभागमित्यर्थः । मुणेत् सन्नादिति योगः । तथा शेषं उक्त्वादन्यदनुक्तं प्रद-
 शितदोषविषयं दृष्टान्तप्रत्यपयादिकमुत्सर्गापवादादिकं च । प्रत्यपयादयो हि श्रुते विनयेनात्मकार्यपरिहारार्थं स्वे स्वे स्थाने दर्शिता-
 स्तदनुक्तं 'पायं अवायमीओ, पावाययणाणि परिहरह लोउं । तेण अवाओ बहु हायए, एए देसिओ सुत्ते' ॥१॥ यद्वा शेषमाहारदोषेभ्यो-
 ऽन्यच्छ्रुत्यात्तराजपिण्डोपाश्रयवस्त्रपात्राद्युपधिगोचरं दोषवृन्दमित्यर्थः । चः समुच्चये । 'मुण प्रतिज्ञाने' । मुणेद्विजानीयाच्छिष्यः सन्ना-
 दागमात्रिणीयादिरूपादिति । तत्र यदुक्तमेतेषां लघुगुरुविशेषं सन्नाद्विजानीयादिति । तत्र विनयेनानुग्रहायासौ किञ्चिदुच्यते । तदिह

पिण्ड-
विशुद्ध-
शुद्धसरीया
वृत्तिः

॥१०१॥

सर्वगुरु मूलकर्म, तस्माच्चायार्कर्मिकं, कर्ममौद्देशिकचरमविकं, मिश्रान्त्यद्विकं, वादप्रभृतिका, सप्रत्यपायपरग्रामाभ्याहृतं, लोभापिण्डो-
ऽनन्तकायव्यवहितनिक्षिप्तपहितसंहतोनिमश्रापरिणतछर्दितानि, संयोजना, सागारं वर्तमानमविष्यन्निमित्तं चेति लघवो दोषाः, मूल-
प्रायश्चित्ताच्चतुर्थतपोवत् । एतेभ्यः कर्ममौद्देशिकाद्यभेदो मिश्रप्रथमभेदो धात्रीत्वं दूनीत्वमतीतनिमित्तमाजीवनापिण्डो वनीपकत्वं वाद-
रचित्किंसाकरणं क्रोधमानपिण्डः सम्बन्धिसंस्तवकरणं विद्यामन्त्रयोगचूर्णपिण्डः प्रकाशकरणं द्विविधं द्रव्यकीतमात्ममावक्रीतं लौकि-
कप्रामित्यपरावर्चितं निष्प्रत्यपायपरग्रामाभ्याहृतं पिहितोद्भिन्नरूपाटोद्भिन्ने उत्कृष्टमालापहृतं सर्वमाच्छेद्यं, सर्वमनिष्टं पुरः-
कर्म पश्चात्कर्म (निर्मिश्रकर्मनैव अश्लिष्टं) गार्हितप्रश्लिष्टं संसक्तप्रश्लिष्टं प्रत्येकाव्यवहितसंहतोनिमश्रापरिणतछर्दितानि प्रमाणोल्लङ्घनं
सधूममकारणभोजनं चेति लघवश्चतुर्थ्यादाचाम्लमिव एतेभ्योऽव्यवहृत्कान्त्यभेदद्वयं कृतौद्देशिकभेदचतुष्टयं भक्तपानपूतिका माया-
पिण्डोऽनन्तकायव्यवहितनिक्षिप्तपहितादीनि मिश्रानन्तकायाऽव्यवहितनिक्षिप्तादीनि चेति लघवः, आचाम्लादेकमक्तमिव । एते-
भ्योऽव्यवहृत्तेशिकमुद्दिष्टभेदचतुष्टयमुपकरणपूतिकं चिरस्थापितं प्रकटकरणं लोकोत्तरं परावर्चितमपमित्यं च परमावक्रीतं निष्प्रत्य-
पायसप्रत्यपायस्वग्रामाभ्याहृतं दर्शरोद्भिन्नं जघन्यमालापहृतं प्रथमाध्यव्यपूरकः सूक्ष्मचित्किंत्सा, गुणसंस्तवकरणं मिश्रकर्मनैव लघवसे-
टिकादिना च अश्लिष्टं पिष्टादिप्रश्लिष्टं किञ्चिदायकदुष्टं प्रत्येकपरम्परक्षिप्तादीनि मिश्रानन्तरनिक्षिप्तादीनि चेति लघवः, एकमक्ततात्
पुरिमाद्धर्मिवेत्याद्यं गुरुलघुविशेषः ।

अथ शय्यातरपिण्डविचारणा । तत्र शय्यया साधुसमर्पितगृहलक्षणया भवार्णवं तरतीति शय्यातरः १ कदा च शय्यातरो
भवति २ कतिविधस्वरूपिण्डः ३ कदा चाशय्यातरो भवति ४ कस्य च सम्बन्धसौ वर्जनीयः ५। के चैतत्पिण्डग्रहणदोषाः ६

कदा च तत्रिण्डो गृह्यते ७ क च शय्यातरो भवतीत्यष्टौ द्वाराणि ८ । तत्राद्यद्वारे यतिप्रदत्तोयाश्रयप्रभृस्तेन यः कृतप्रमाणतया
 निर्दिष्टो वा स्यात्तदा शय्यातारः । द्वितीयद्वारे यदा शय्यातारगृहे रात्रौ सुप्त्वा जागरित्वा वा प्राभातिकप्रतिक्रमणं कुर्वन्ति
 तदासौ शय्यातारः १ । अथैतच्छय्यायां सकलां रात्रिं जागरित्वा प्राभातिकप्रतिक्रमणमन्यत्र कुर्वन्ति तदा मौलः शय्यातरो न
 भवति किन्तु यद्गृहे प्रतिक्रमणं कृतं, स एव । अथ मूलशय्यायां रात्रौ सुप्त्वाऽन्यत्र प्रातः प्रतिक्रामन्ति, तदासौ मौलोऽन्यश्च
 द्वावपि शय्यातरो । यदा तु वसतिसङ्कीर्णतादिकारणादनेकोपाश्रयेषु साधवस्तिष्ठन्ति तदा यत्राचार्यः स्थितः स एव शय्यातरो नान्यः
 र । तृतीयद्वारे द्वादशधा तत्रिण्डस्त्वद्वक्तं—असणार्हया चउरो पाउंछेणवत्थपत्तकंवल्यं । ‘सुईलुरैकण्णंसोहण नहरैणिया सागरिय-
 णिण्डो’ ॥ १ ॥ अयं तत्रिण्डः, ‘तण्डगललारमल्लग—सेज्जासंथारपीहलेवाई । सेज्जायरपिण्डो सो, न होइ सेहो य सोवहिओ’ ॥ २ ॥ ३ ।
 चतुर्थद्वारेऽहोरात्रात्परतोऽशय्यातरो भवति । यद्वक्तं—‘तुत्थे वज्जिज्ज होरत्तं’ । इदमत्र हृदयं यत्रोपितारततः स्थानाद्यस्यां वेलायां
 निर्गता द्वितीयदिने तावत्या वेलायाः परतः शय्यातरो न भवति ४ । पञ्चमद्वारे साधुगुणविरहितस्य लिङ्गमात्रावशेषस्यापि सम्बन्धी
 शय्यातारः वर्जनीयः ५ । षष्ठद्वारे “तिथंकरपडिक्कडो आणाणाउग्गमो वि य न सुज्जे । अविमुत्ति अलाववया दुल्लह सेज्जाइ,
 वोच्छेओ” ॥ ३ ॥ व्याख्या—आद्यन्तवर्जमर्थमैर्महाविदेहजैश्च तीर्थकैर्वैरमाधाकर्म कथञ्चिदुक्तं न पुनः शय्यातरपिण्डोऽवस्तप्रति-
 कृष्टत्वाद्वर्जनीयोऽयं । ‘आण’ति तं च गृह्णता तीर्थकराज्ञा न कृता स्यात् । ‘अणाउ’ति यत्र स्थितस्तत्रैव भिक्षां गृह्णतामज्ञातोच्छं
 च न कृतं स्यात् । ‘उग्गमो वि य न सुज्जे’ति आसन्नादिभावतः पुनः पुनस्तत्रैव भक्षणानकादिनिमित्तं प्रविशत उद्गमदोषाश्च स्युः ।
 स्वाध्यायश्रवणादिभ्यश्च प्रीतः शय्यातारः क्षीरादिखिण्धं द्रव्यं ददाति । तच्च गृह्णताऽविमुक्तिर्गर्ह्याभावो न कृतः स्यात् । ‘अलाव-

वयं'ति, शय्यातरतत्पुत्रभ्रातृव्यादिभ्यो बहूपकरणं स्त्रिधाहारं च गृह्णत उपकरणशरीरयोर्लघवं न स्यात् । तत्रैव चाहारादि गृह्णतः शय्यातरवैमनस्यादिकारणाच्छय्या दुर्लभा स्यादिति सर्वथा तद्वचन्छेदः स्यादतस्तत्पिण्डो वर्जनीयः ६॥ सप्तमद्वारे “दुविहो गेलन्नमी निमतणे दव्वहुल्लमे असिवे । ओमोयरिय पओसे, यए अ गहणं अणुत्तायं” ॥४॥ व्याख्या—आगाढानागाढे द्विविधे भोजनत्वे द्वयोक्तविधिना शय्यातरपिण्डोऽपि ग्राह्यः । निमज्जणे च शय्यातरनिर्वन्धे स कृतं गृहीत्वा पुनः पसङ्गो निवारणीयः, दुर्लभे च क्षीरादिद्रव्येऽन्यत्रालभ्यमाने तत्तत्रैव गृह्णन्ति । ‘पओसे’ ति राज्ञा प्रद्विष्टेन सर्वत्र भैक्षे निवारिते प्रच्छन्नं तद्गृहेऽपि गृह्णन्ति, तस्करादिभ्ये चान्यत्र(त्रालभ्यमाने) तत्रापि स्वीकुर्वन्ति ७। अष्टमद्वारे स्वस्थाने वसन् शय्यातरो भवति, देशान्तरे तु गतो न भवत्यपि, केवलं भद्रकप्रान्तदोषात्तत्पिण्डस्तत्रापि वर्जनीयो, भद्रको हि मम तावत् स्वगृहावस्थितस्याऽमी न किञ्चिद् गृह्णन्ति ततोऽत्र यदि गृह्णन्ति तथापि शोभनमिति विचिन्त्यानेषणीयमपि कृत्वा दद्यात् । प्रांतस्तु मम स्वगृहस्थितस्यामी न किञ्चिद् गृह्णन्ति, अत्र तु सर्वं गृह्णन्ति, तत्किमिदानीमहमन्यः सज्जातः ? तस्मान्मायाविन एते इति विचिन्त्य वसत्पुच्छेदादि कुर्यादेवं शय्यातरसम्बन्धिनानां भ्रातृमातुलकादीनामुपाश्रयस्याप्रभूणामपि सम्बन्धी पिण्डो वर्जनीयो भद्रकप्रान्तादिदोषादिति ८।

अथ राजपिण्डविचारः । ‘सुहयाहणुणो राया, अट्टविहो तस्स होह पिंडो ति । पुरिमेयरण एसो, विज्जायाईहिं पडिक्कट्ठो ॥१॥ सुहओ सुद्धभिसित्तो, पंचहिं सहिओ य भुंजए रज्जं । तस्स उ पिंडो वज्जे, तच्चिवरीयमि भयणाउ’ ॥२॥ ‘पंचहिं’ ति अमात्यमंत्रि-
मुवराजपट्टवद्धश्रेष्ठिसेनापतिभिः । राजपिण्डश्चायं । ‘असणाइया चउरो वत्थं पत्तं च कंबलं चेव । पाउल्लणगं च तहा, अट्टविहो राय-
पिंडो ति’ ॥१॥ आद्यान्तिमजिनसाधुनामेष प्रतिकृष्टः, दोषाश्चात्राज्ञादयो व्याघातादयश्च, तथाहि राजकुले ईश्वरादिभिः प्रविशान्नि-

निर्गच्छद्भिश्च साधोः प्रवेशायभावाद्भिः क्षास्त्राध्यायकार्याणामपि स (विघातः) स्यात्, अमङ्गलविधा प्रेरणा हननं वा कुर्याद् । तथा लोभः
 एषणा न्याघातः चोरादिशङ्का, गर्ही च स्यात् । यतोऽहो ! राजप्रतिग्रहमेते गर्हणीयमपि मुह्यन्ति । तथा च स्मृत्यां “राजप्रतिग्रहद्वया-
 नां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ! । स्विन्नानामिव बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते” ॥१॥ इति गर्हवोक्ता । मध्यमजिनसाधुभिश्चायं गृह्यतेऽपि
 उक्तदोषाणां गृह्यग्राह्यत्वेनाप्रमादपरतया परिहर्तुं शक्यत्वादितरैस्तु ऋजुजडवक्रजडत्वेन न तथेति ।

तथा श्रम्याऽपि मूलोत्तरगुणाधशुद्धा परिहर्त्तव्या । तत्रेयं मूलगुणैरशुद्धा यथा “पिष्टिवंसो दो धारणाऽ चचारि मूलवेलीड ।
 मूलगुणेद्भुववेया एसा आहागडा वसही” ॥१॥ पृष्ठिवंशो मध्यवलको द्वे धारण्यौ बृहद्वेल्यौ यत्प्रतिष्ठोऽसावेव । चतस्रो मूलवेल्यो
 याः चतसृ गृहपार्श्वेषु क्रियन्ते । एते सप्त मूलगुणाः । एतैः साधुमाधाय कर्तव्यं वसति । ‘आहागड’ति आधाकार्मिकी स्यात् ।
 साधुमाधाय कृतत्वात्, उत्तरगुणाश्च द्विधा भवन्ति । मूलोत्तरगुणा उत्तरोत्तरगुणाश्च । तत्रैते मूलकल्पा उत्तरगुणाः । यथा “वंसग
 १ कट्णु २ कंबण ३ च्छायण ४ लेवण ५ दुवार ६ भूमीय ७ । सपरिक्रमा वसही एसा मूलुत्तरगुणेहि” ॥२॥ वंशकाः दण्डकाः ।
 ‘कट्णु’ति कटकादिभिः कुड्यकरणं, ‘उकंबणं’ दंडगोवरि कंचाहयवंधणं । ‘छायणं’ति दर्भादिनाऽऽच्छादनं । ‘लेवणं’ति, चिक्क-
 छेण कुट्टाण लिम्पणं । ‘दुवार’ति गृहद्वारस्य बृहत्करणं अन्यस्य वा विधानं । ‘भूमि’ति विसमाए समीकरणरूपं भूमिकर्म भणइ ।
 एते सप्त मूलभूतोत्तरगुणाः । एते च पृष्ठिवंशादयश्चतुर्दशाऽप्यविशोधिकोटिसंज्ञाः । उत्तरोत्तरगुणाश्चैते यथा—‘दूमिय धूविय वासिय,
 उज्जोविय बलिकडा अवत्ता य । सित्ता संमट्टावि य, विसोहिकोडि गया वसही” ॥३॥ ‘दूमिय’ति सेटिकादिभिर्धवलित्वा । ‘धूविय’
 चि दुग्गंध चि काळं अगुरुमाईहिं सुगंधीकया । ‘वासिय’ति पट्वासपुण्यादिभिरपनीतदौर्गन्ध्या । उद्योतिता रत्नप्रदीपादिभिः प्रका-

श्रिता । वलिकृता कृतक्रमादिवलिविधाना । 'अवत्'ति छगणमृत्तिकाभ्यां जलेन चोपलिप्तमृतला, सिक्ता क्षेत्रलोदकेनाऽऽर्द्रीकृता, सन्मृष्टा प्रमाजिता साध्वययिति सर्वत्र दृश्यं । अविशोधिकोटी एते न भवन्तीत्यर्थः । एवं चतुःशालादिष्वप्येतदनुसारतो मूलो-
त्तराण्यविभागे हेयः । नवरं-चहिरंताणं पायं समतकज्जाण जेण गामेसु । वासो तेसु ज वसही, पट्टाहजुया तथो बुत्ता' ॥४॥
तथेयं स्त्रीपशुपण्डकविक्रिता सेवनीया । इतरथा- 'शीपशुपण्डगजुत्ताए मोहानलदीविषाण जंतुण । पायमसुहा पवित्ती, पूवभ-
वन्भासओ होजा' ॥५॥ तथा वस्त्रमपि दोषदुष्टं वर्ज्यं । तत्र तावत् वस्त्रमेकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियावयवनिष्पत्तिभेदात् त्रिधा
स्यात् । तत्राद्यं कार्पासिकं, द्वितीयं कौशेयकादि पञ्चेन्द्रियावयवनिष्पन्नमूर्णादिमयं च तृतीयं । नवरं कारणग्राह्यं कौशेयकादि ।
तथा जघन्यादिभेदाद्वस्त्रं त्रिविधं हेयं । तत्र मुखवस्त्रिकादि जघन्यं । चोलपट्टपटलादि मध्यमं । प्रच्छादनपट्याहुरकृष्टं । एतत्पुनः
प्रत्येकं यथाकृताल्पबहुपरिकर्मभेदात् त्रिधा स्यात् । अत्र च ग्रहणविधिं प्रतीत्य पूर्व यथाकृतं ग्राह्यं, तस्य सर्वोपाधिशुद्धत्वात् ।
तदलाभेऽल्पपरिकर्म ग्राह्यं । तस्य स्तोकोदोषत्वात् । तस्याभावे बहुपरिकर्ममपि ग्राह्यं । एतच्च सर्वमपि वस्त्रं गच्छवासिभिश्चतसृभिर-
वणादिभिर्गवेषणीयं । यथा- 'उद्दिष्टा १ पेह २ अंतर ३ उच्छित्तधम्ममत्ति' ४ तत्रोद्दिष्टा, यदुरुरमधं स्वयं प्रतिज्ञातं जघन्यादिभेदमेक-
न्द्रियावयवनिष्पन्नादिकं वा वस्त्रं तदेव गृहिभ्यो याचमानस्य स्यात् । प्रेक्षा नाम वस्त्रमवलोक्य ब्रवीति यतिर्यथा भो श्रावक ! यादृशमिदं
दृश्यते तादृशमिदं वा मह्यं वस्त्रं देहि । तृतीया तु परिधानवस्त्रं प्रावरणवस्त्रं वा शय्याया अथस्तनवस्त्रमुपरितनवस्त्रं, अन्यद्भोक्तुकामम-
प्रेतनं च भोक्तुमनसं दातारमब्रान्तरे याचमानस्येति । चतुर्थी पुनः स्वदेशं बहुवस्त्रदेशं वा गन्तुकामाः कार्पाटिका यदुच्छन्ति, बहुव-
स्त्रदेशे वा पर्यक्तं लभ्यते, तथाचित्तमयाचितं वा शुक्रतां स्यादिति । जिनकल्पिकास्तु चतसृषु मध्यादुपरितनदद्यादन्यतरयैवाददते,

नत्वाद्येनेति । तत्पुनर्गच्छासिनः कदोत्पादयन्तीति चेदुच्यते स्वार्थपौरुष्यौ विधाय भिक्षार्थमेव पर्यटन्त उत्पादयन्ति । यदि च तदा न लभन्ते, ततो द्वितीयपौरुष्यमपि गवेयन्ति । तथा(दा)प्यलामे प्रथमायामपि मृगयन्ति । तदर्थं गच्छन्तश्च दण्डकं भूमौ न लगयन्ति यावत्प्रथमो लाभ इति । इत्थं च गृहप्रविष्टैरभावितश्रावकः प्रथमं न याचनीयो विपत्तिनामाप्रियतादिदोषसम्भवाद् । किञ्च श्राद्धानामाचार एवायं यदेषणीयमुद्धरितं स्वत एव यच्छन्ति, तदिह यान्यन्याभिभावितकुलानि तेषु याञ्च्वा कार्या । तां च कुर्वन्निस्तत्प्रभुर्वक्तव्यो यथा-धर्मलाभो भो श्रावक ! तव समीपे वयमागता । ईदृशैर्वर्त्तिरथ प्रयोजनमस्तीति । ततश्चात्रुग्रहं मन्यमानेन तेन वस्त्रे दर्शिते साधुना प्रष्टव्यं कस्य सम्यग्व्येतदिति । एवं च पृष्टे प्राञ्जलतया कथयत्यसौ यथा भवदर्थं कृतमिदं क्रीतं धौतं चेत्यादि । अमुकेन वा भवदर्थमेवेहानीय मुक्तं येन तद्गृहे न गृह्णन्ति भवन्त इत्यादि । ततः साधुना अविशोधिकोटिविशोधिकोटिदोषो विचिन्तनीयः । तत्र यत्पार्थ वस्त्रस्य तण्णं विण्णं च मूलगुणाः । 'अविसोहिकोडि'ति । तथा पूर्वोपभुक्ते वस्त्रे दर्शिते प्रष्टव्यं किमेव दासीदिति । ततो दाता वक्ति नित्यनिवसनं यद्वा मज्जनवस्त्रं यद्वा राजदौवारिकं यद्वात्सववस्त्रमिदममुकस्येति । एवं च सति दर्शितवस्त्रसदृशं वहमानमन्यदपि दातुं यद्यस्ति ततस्तद्गृह्यते, इतरथा गृही अन्यदुत्पादयेत्, क्रीणीयादिति । अपरिशुज्यमानेऽपि च दर्शिते किमत्र भविष्यति, क च स्यात्ते इदमासीदिति प्रष्टव्यं । ततो दाता यत्कथयति तन्निराम्य तत्सदृशाऽपरवस्त्रमद्भावे तस्य ग्रहणं कर्तव्यं, नाऽपरस्याभावे, उत्पादनकथनादिदोषाभावात् । एवं च कल्पनीयतया निश्चिते सति तद्द्वयोरप्यन्तयोर्गृहीत्वा सर्वतो दृष्ट्या निरीक्षणाय । मणोः सुवर्णस्य रूपकादिद्रव्यस्य वा तत्र निवद्धस्य भावात् । गृहस्थोऽपि च वक्तव्यो निरीक्षस्वैतत्सर्वतः । एवं च यदि तेन तन्मण्यादि दृष्टं तदा भव्यं । अथ न दृष्टं ततो यतिरेव दर्शयत्येनमपनयेति । न चैतन्मधिकरणं यतेरिति वाच्यं यथा-

न्यो हि स्तोत्र एव दोषः (किंतु) अकथिते उद्धाह्यतौ महानिति । तत ऊर्ध्वं नवभागकल्पनया अञ्जनवञ्जनमूषकादिभक्षितदोषाणामे-
कतरयागस्यस्य शुभाशुभफलं निभास्य तद्वत्त्वं गृह्णन्ति वर्जयन्ति वा । ते चामी नव भागाः यथा 'चत्वारि देवयाभागा दोभागा य माणुसा ।
आसुरा य दुवे भागा मज्जे वत्थस्स रक्खसो ॥१॥ तत्र च अंजणखंजणकदमलिते मुसगमकिलयअणिगिदुहे । तुन्नियकुट्टियमज्जव-
लिडे । होह विवागो सुहोऽसुहो वा ॥२॥ देवेसुत्तमो लाभो माणुसेसु य मज्झिमो । आसुरेसु य नेल्लं मरणं पुण रक्खसे जाण ॥३॥ अ-
नेन विधिना वस्त्रे लब्धे तद्वसतावागतैर्गुरोः समर्पणीयं । ततोऽसौ यस्य तच्चास्ति तस्मै प्रयच्छति । तथा परिभो-
गकालेऽतिप्रमाणं वस्त्रं छिन्दानैर्मूलभागाद्य छेत्तव्यममङ्गलत्वादिति याचनावस्त्रविधिः । निमज्जणावस्त्रविधिश्रायं-

दे	आ	दे
मा	रा	मा
दे	आ	दे

यथा भिक्षार्थं साधुसङ्घाटकः कश्चिद्गृहे पविष्टः सन् न केनचित्प्रमादादिना, (किंतु) दातृविशेषेण महाभक्त्या
भक्तादिना प्रतिलभ्य, वस्त्रे निमज्जितः ततस्तेन प्रष्टव्यं कस्येदं, किं चाऽऽसीत्, किमत्र वा भविष्यति, कुत्र वाऽऽसीत्, केन वा
कारणेन मलं दीयत इति । यद्येवं न पृच्छति तदा प्राणुका दोषा आह्लादयश्च स्युरिति । एवं सति यदि कोऽपि मम पिताऽयं मम
पितृसदृशो वाऽयमित्यादिपूर्वसम्बन्धेन, मम भ्राता भर्ता भर्तृसदृशो वायमित्यादिपश्चात्सम्बन्धेन वा ददाति तदाऽग्राह्यं । यदा तु
भवन्तः सद्धर्मानिरता वयं चारममपवृत्ता इत्यतो निस्तारार्थं दीयतेऽस्माभिरिति बुद्ध्या ददाति तदा ग्राह्यमेवेति वस्त्रविधिः । तथा
पात्रकमप्येकेन्द्रियदेहनिष्पन्नतुल्यकदारुमृन्मयभेदात् त्रिधा स्यात् । पुनर्जघन्यादिभेदात् त्रिधा । तत्रोल्लङ्घकादि जघन्यं, मात्रकं मध्यमं,
उत्कृष्टं पतद्गृहं, पुनरेकैकं त्रिधा यथाकृतमल्पकर्मवहुकर्म चेति पूर्वपूर्वाभावे चेहोचरोत्तरं ग्राह्यं । एतदपि चतसृभिरेषणाभिर्नवे-
षणीयं । यथा- 'उड्ढिडा । १। पेह । २। संगया । ३। उड्ढियधम्मत्ति । ४। अत्र त्रितयं प्राणवचवरं पात्राभिलापो वक्तव्यः । तृतीया पुनरेवं

‘संग्रह्यं वा वेजह्यं वा’ । कस्यापि गृहिणः पात्रद्वयं भवति । स च तयोर्मध्यादेकैकस्मिन् दिने एकैकं वारकेण वाहयति तत्र यद्वा-
हयति तत्सद्भातिकं । यत्तिष्ठति तद्वेजयिकं । ईदृशं च कोऽपि साधुरभिग्रहविशेषाद्याचते शेषं चात्रापि वस्त्रवद्द्रष्टव्यं । नवरं ‘तस-
वीया इव ददुः, न गिणह इव गिणह इव अदिद्वे । महणंमि अ परिसुद्धे कप्पइ दिद्वेहिं वि बहूहिं’ ॥१॥ उत्तरार्द्धभावाथोऽयं—ग्रहणे परिसुद्धे
पश्चाद्यदि बीजादीनि बहून्यपि पश्यति, तथापि गृह्णात्येव । न पुनः परिष्ठापयति, प्रत्यर्पयति वा पात्रं किन्तु यतनया तानि यत्र
न विराध्यन्ते तत्र क्षिपतीति । मूलोत्तरगुणविभागश्चायमत्र—‘सुहकस्मणं मूलगुणा, पाण नि कोरणं च इयरे उ’ति इत्यलं प्रसङ्गेनेति
सप्रसङ्गेनेति प्रसङ्गाध्यायार्थः ॥१००॥

अत्र च द्रव्याद्यपेक्षोत्सर्गापवादाश्रयिणा साधुना भाव्यमतः कदाचित्सर्वथा शुद्धाहाराऽप्राप्तौ समयोक्तविधिनाऽशुद्धग्रहणमप्य-
शुद्धात्मितरथा पिण्डाऽभावाद्देहानवस्थितेश्वरणादिगुणहानिरतोऽधुनाऽपवादेनाऽशुद्धग्रहणविधिं दर्शयन्नाह ।

सोहंतो य इमे तह, जइज्ज सव्वत्थ पणगहाणीए । उत्सन्नगववायविऊ, जह चरणगुणा न हायन्ति ॥१०१॥

व्याख्या—विधेयश्च (शोधयंश्च) विशुद्धपिण्ड (मन्वेययन्) पुनः कानित्याह । इमाननन्तरोक्तानाहारदोषान्, तथा तेन केनचि-
दवस्थोचितप्रकारेण यत्नेन यत्नं कुर्यात्साधुरिति शेषः । कथम्भूतः सन्नित्याह उत्सर्गापवादविद्वान् सन् । तत्रोत्सर्गो निर्विशेषेणाऽनु-
ष्ठानप्रवृत्तिरपवादो द्रव्यादिविशेषेण तत्प्रवृत्तिर्वैतन्यवगच्छति यः स तथा, सम्यग्धीतज्ञातलेदादिश्रुतश्चानेनाऽगीतार्थव्यवच्छेदेन गीतार्थ-
उक्तस्तथा चेदमुभयोरप्यागमे लक्षणमुक्तं यथा ‘जेण आवससयाईयाणं अत्थो न सुओ सोऽगीयत्थो । जेण पिंडेसणावत्थपाएसणा-
सेस्राहेयसुयाईणि अहीयाणि सो गीयत्थो भवइ’ । तेन गीतार्थस्य यतनया पर्वर्त्तमानस्य विराधनापि न दोषवती भवतीति वक्ष्य-

ति । यतनालक्षणं चेदमुक्तं निशीथे, यथा—“रागदोषविउत्तो जोगो असहस्स होइ जयणा उ । रागदोसाणुगओ जो जोगो स अजय-
णा उ” । क यतेतेत्याह । सर्वत्र सर्वस्मिन् भूतानादिप्रयोजने, कथेत्याह पंचकहान्या, इहाकृतवीप्सोऽपि पञ्चकशब्दस्तदर्थसम्भवाद्धीप्सां
गमयति । ततश्च पञ्चकेन पञ्चकेनागमसिद्धप्रायश्चित्तलक्षणेन कृत्वा यका हानिरशुभादेः परिहारः पञ्चकहानिरयमर्थः—पञ्चकदशकादि-
प्रायश्चित्ताऽऽरोपणाक्रमेण उत्तरोत्तरगुरुप्रायश्चित्तापरपक्षया तत्परिहारेण पाश्चात्यपञ्चकपरिहाणितया यल्लघुप्रायश्चित्तपदं तत्प्राप्तियो-
ग्योपसेवनं पञ्चकहानिरिहोच्यते । तथा यतेत इदमुक्तं भवति, पूर्व्वं भूतानादिप्रयोजनेषु शुद्धं भवेध्वेत, तदभावे लघुगुरुपञ्चकप्रायश्चि-
त्तापत्तियोग्यं, तदभावे लघुगुरुदशकपञ्चकदशकादियोग्यं, न तु निर्व्वक्ष्यतया कारणेऽप्युत्पन्ने [लघुगुरुप्रायश्चित्तापत्ति... ..इस
वाहिं तु सो हितुः?] लघुगुरुप्रायश्चित्तयोर्गोप्ये द्विरूपे प्राप्यमाणे प्रथमत एव गुरुप्रायश्चित्तयोग्यं गृहीयादिति (अशुद्धः) सन् भूतानादि-
प्रयोजने आधाकर्ममादिदोषदुष्टमप्यसेवमानः अदोषवानित्यवेदितं । किञ्च बहुनैदंपर्यमाह, यथा—केनचिद्यथाचित्यमाधाकर्ममाध्यासे-
वारूपेणापि प्रकारेण चरणगुणा न हीयन्ते न हानिं यान्ति । तत्र चरणं चारित्रं व्रतादिपालनरूपं, तस्य गुणास्तत्साधकाः प्रतिदिनम-
वश्यं कर्त्तव्यरूपा आवश्यकादयः साधुव्यापाराश्वरणगुणाश्वरणकरणे यथोत्सर्प्येत इत्यर्थः । यद्वा चरणं चोत्तरूपं गुणाश्च ज्ञानादय
इति व्याख्येयं ततो यथा न हीयन्ते तथा यतेतेति पूर्व्वेण योगः । अनया भाष्येदं प्रवचनसर्व्वस्वमभिहितं यथेह न सर्वथा किञ्चिद्
निषिद्धं, नापि सर्वथाऽनुज्ञातं, यतो द्रव्यक्षेत्रकालभाववैचित्र्येण कचिद्विधेयस्यापि निषेधः स्यात्, निषिद्धस्यापि कचिद्विधिरिति ।
तदुक्तं ‘उत्पद्येत हि साऽवस्था देशकालामयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्कर्मकार्यं च वर्ज्येद्’ ॥१॥ इति । अतो ज्ञानादीनां
लाभं हानिं चाकलय्य बहुलाभे प्रवर्तते । तदुक्तमागमे । ‘नवि किञ्चि अणुजायं, पण्डिसिद्धं वा वि जिणवरिंदेहिं । एसा जिणाण

आणा, कञ्जे सञ्जेण होयव्वं' ॥१॥ तथा 'का(रणजाय)पसङ्गं बहुविहमववायतो वियाणेत्ता । लंघेज्जुत्तविहिं बहुगुणजुत्तं करेज्जासु' ॥२॥ तथा 'उत्सग्गेण निसिद्धाह ज.....जवि उत्सग्गे अववायं आयरमाणे विराहओ होइ । अववाए पुण पचे उत्सग्गा

निसेवओ भइओ' ॥४॥ इति योगेनेति गाथार्थः ॥१०१॥
किञ्चेत्यमश्टस्यापवादमासेवमानस्य साधोः पृथिव्यादिविराधनापि निर्जराफलैव स्यादित्यावेदयन्नाह ।

जा जयमाणस्स भवे, विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ निजजरफला, अज्झरथविसोहिजुत्तस्स ॥

व्याख्या—या काचिद्यतमानस्य विराधना रक्षणतत्परस्य जलानाद्यवस्थायां गुरुदोषपरिहारेण लघुदोषासेवां कुर्वतः साधोरित्याह । द्वयं त्वर्थः । भवेत्स्याद्विराधना पथ्यादौ क्रियमाणे पृथिव्यादिसङ्घट्टोपमर्दादिका स्यानुष्ठानखण्डना पुनः कीदृक्षस्य साधोरित्याह । द्वयं चात्परादिकं विधिश्च प्रस्तावात्तर्यैवार्थावबोधस्ताभ्यां समग्रो युक्तस्तस्य गीतार्थस्येत्यर्थः । सा विराधना भवति जायते निर्जराफला कर्मविशोधिका । नत्वशुभकर्मभ्रमन्धफलेति । यदपि यथोक्तविराधना प्रत्ययं कर्म प्रथमतमये बध्यते, द्वितीये च जीर्यते, तृतीये त्वकर्मतामनुभवतीति सिद्धान्तरहस्यं । कथम्भूतस्य सत इत्याह अध्यात्म चित्तं तस्य विशोध्यर्थोचित्येन प्रवर्तनाद्रागद्वेषाभावस्या निर्मलता तथा युक्तः समन्वितोऽध्यात्मविशोध्युक्तस्तस्य अशठतया विशुद्धतया भव्यस्येत्यर्थ इति गाथार्थः ॥१०२॥

अथ शास्त्रसमाप्तौ शास्त्रकृत् स्वनाम्नः शास्त्रप्रयोजनस्य च प्रकटनाय स्वमनीषिकारचितत्वपरिहारार्थं गीतार्थमुनीन्द्रप्रार्थनाकरणाप्य च शार्दूलवृत्तमाह ।

इच्चयं जिणवह्हेण गणिणा, जं पिंडनिज्जुत्तिओ, किंची पिंडविहाणजाणणकए, भट्ठाण सव्वाण वि ।

पिण्ड-
विशुद्धे-
क्षद्रक्षरीया
दृष्टिः

॥१०६॥

वृत्तं सुत्तनिउत्तसुद्धमइणा, भत्तीइ सत्तीइ तं, सत्त्वं भव्वममच्छरा सुयहरा, बोहिंतु सोहिंतुं य ॥१०३॥

व्याख्या-कर्तृपक्षे(ग्रन्थकार)स्योक्तमित्युत्तरेण योगाद्यदुक्तं यद्दृढ्यं प्रसृतग्रंथतया किञ्चित् स्तोक्रमानं, केनोक्तमित्याह जिन-
वल्लभसाधुना कीदृशेनेत्याह । गणिना भगवतीयोगोद्धहनादवागणिशब्देन । यद्वा उण(पुनः)गणयोगा(त्साधु)गणयोगाद्वा गणिना
क्षरिणा । तत्कुत इत्याह पिण्डनिर्युक्तितः पिण्डनिर्युक्तित्याह्यदुक्त्येत्यर्थः । अनेन ग्रन्थस्यादेयतोक्तेति । किंनिमित्तमित्याह पिण्डवि-
धानज्ञानकृते शुद्धाशुद्धतया आहारग्रहणविधिपरिज्ञाननिमित्तं । केषां परिज्ञानकृते इत्याह । भव्यानां मुक्तिगमनयोग्यानां, जन्तूनां
सर्वेषामपि साधुश्चावकव्यक्त्या समस्तानामपि नत्वकेषां केषाञ्चिदेवेत्यपेरर्थः । अनेनाभव्यजन्तूपकाराभावं दर्शयति । तथा भव्यानप्या-
श्रित्य रिक्तपूर्णोऽविभागाऽऽभाव्यं कथनं प्रति सर्वेषामपीत्यनेनाच्चे इति । तथाऽनेन आचकाणामपि पिण्डैषणाध्ययनार्थे अधिकारि-
त्वमाह । यदुक्तमावश्यकचूर्ण्य-‘सावड जहणेण सुत्तअत्थड अडपवयणमायाड सिक्खइ, उक्कोसेणं सुत्तरथेहिं जा हज्जीवणियं, अत्थड
पिण्डेसणज्झयणं, न उण सुत्तड वि’, चि । कथम्भूतेन जिनवल्लभेनेत्याह । सूत्रे आगमे नियुक्ता नियोजिता न्यस्तेत्यर्थः ‘सुद्धा’ प-
दत्वेन निपुणा मतिः प्रज्ञा येन स तथा तेन सूत्रन्यस्तदक्षधियेत्यर्थः । सूत्रं च पिण्डनिर्युक्त्याख्यं प्रागेवादर्शितं । अत एव भक्तिर्वहु-
मानः सा च सूत्रविषया ज्ञेया तथा भक्त्या सूत्रबहुमानतयेत्युक्तं भवति । तथा शक्त्या स्वमतिसामर्थ्यादुक्तस्वरूपत इत्यर्थः । अनेनौ-
द्धत्यपरिहारमाह तज्जिनवल्लभोक्तं सर्वं समस्तं बोधयन्तु(भव्यमिति)भव्यजनानिति गम्यते । भव्यानां तत्कथयन्तित्यर्थः । के इत्याह
श्रुतधराः आगमवेदिनः । कीदृशाः सन्त इत्याह अमत्सराः परगुणप्रत्ययेऽद्वेषिणः सन्तः सञ्ज्वलनकषायोदये विशिष्टज्ञानिनामपि
मत्सरसम्भवादिदुष्कृतं । इत्थम्भूता एव सन्तो भव्यं यथा भवन्त्येवं शोधयन्तु । उत्स्रार्थदोषमलापनयनेन निर्म्मलीकुर्वन्तु । चः

समुद्ये । तदा ह्यत्र भक्त्या निजशक्त्या यदुक्तं किञ्चित् पिण्डनिर्मुक्तितो भव्यानां पिण्डोपज्ञानकृते ह्यन्यस्तद्वुद्धिना जिनवल्लभस्वरिणा
वत्सवं बहुश्रुतमत्सरं परित्यज्य तन्नेव भव्यान् बोधयन्तु उत्सन्नार्थमपनयन्तु चेति वृत्त्यर्थः ॥१०३॥

समाप्तं श्रीचन्द्रशरिविरचिता ह्यक्षमपदार्थनिरूपणपट्टकसन्निभप्रतिभजिनवल्लभाभिधानाचार्यद्वन्द्वपिण्डविशुद्धिशस्त्रस्य वृत्तिः ।
दोषानुपपन्नद्वितं संवृत्तं जाड्यवर्जितं सकलं । समभूदिह चान्द्रकूलं स्थिरं सदाऽऽपूर्वचन्द्रसमं ॥१॥

तस्मिन् गुणमणिरोहणगिरिकल्पाः शीलभद्रसूर्याख्याः ।

प्रभवन्ति हि तु सुनीन्द्रा विशालमतयः सदाकृतयः ॥२॥

औदार्यस्थैर्यगामभीर्य-धैर्यरूपादिसंयुताः । समभवन् सुशिष्यास्ते श्रीधनेश्वरस्वरयः ॥३॥

सरससहकारतमञ्जरीव मथुरा सदैव यद्वाणी । सत्कविकृतिरिव येषां सलक्षणा ॥४॥

..... निर्जितकोविदानां । श्रीमद्वनेश्वरसुनी..... ॥५॥

..... गुरुभक्तः । तत्रादेशात्तेषां सम्प्राप्तोऽसौ सुराब्द्रायं ॥६॥

ततश्च, जक्रक्रेजि..... ?

..... मानवोपकृतये प्राज्यार्थमल्पाक्षरं ।

शास्त्रं पिण्डविशुद्धिसंज्ञितमिदं श्री चन्द्रशरिः स्फुटं,

तद्वृत्तिं सुगमां चकार तनुधीः श्री देवताऽनुग्रहात् ॥७॥

पिण्डनिर्युक्तसच्छास्त्र-बृद्धव्याख्यानुसारतः । नालिकेर्यादिसद्बुद्धे, श्रीदेवकुलपादके ॥८॥
वसुसुनिरुद्धैर्जाते विक्रमवर्षे रचौ समाप्येष्टा । कृष्णैकादश्यां कार्तिकस्य योगे प्रयास्ते च ॥९॥
यदिहेतुसूत्रं किञ्चिद्विहितं छद्मस्थबुद्धिना मयका । तन्मयि कृपानुकलितैः शोभ्यं गीतार्थविद्वद्भिः ॥१०॥
श्रुताभ्याः(सेनाक्षि)प्र(प्रं) क्लिष्टकर्मप्रणाशिनः । परोपकृतये चायं विहितोऽस्माभिर्व्यमः ॥११॥
पिण्डविशोर्धेर्वृत्तिं, कृत्वा यदवाप्तं मया पुण्यं । तेन सूत्रपठनरतो, भूयात्सर्वोऽपि भव्यजनः ॥१२॥
तावन्नन्दनियं वृत्तिर्वाच्यमाना मनीषिभिः । नभःस्थौ यावदिन्द्रकौ मेरुर्वा भूवि राजते ॥१३॥
अस्यां चतुःसहस्राणि शतानां च चतुष्टयं । प्रत्यक्षरप्रमाणेन श्लोकमानं विनिश्चितं ॥ अङ्कतः श्लोकाः ४४००

समासेयं श्रीपिण्डविशुद्धेश्रद्धासूरीया वृत्तिः ।

पिण्डविशुद्धिप्रकरणमूलम्

देविन्दविन्दविन्दय-पयारविन्देऽभिविन्दियजिणिन्दे । वोच्छामि सुविहियहिं, पिण्डविसोर्हि समसेण ॥
जीवा सुहेसिणो, तं सिवन्मि तं संजमेण सो देहे । सो पिण्डेण सदोसो, सो पडिक्खो इमे ते य ॥२॥

आहाकम्मसुहेसिय, पूर्वकस्मे य मीसजाए य । ठवणा पाहुडियाए, पाउयरकीयपामिबे ॥३॥

परिअट्टिए अभिहट्ठु-विभन्ने मालोहडे अ अत्तिछज्जे । अणिसिट्ठक्खोयरए, सोलस पिण्डुग्गमे दोसा ॥४॥

आहाए चियप्पेणं, जर्हेण कम्ममसणाइकरणं जं । छक्कायारम्भेणं, तं आहाकम्ममाहंसु ॥५॥

अहवा जं तग्गाहिं, कुणइ अहे संजमाउ नरए वा । हणइ व चरणायं, से अहकम्म तमायहम्मं वा ॥६॥

अट्ठवि कम्ममाइं अहे, बंधइ पकरेइ चिणइ उवचिणइ । कम्मियभोई अ साह्, जं भणियं भगवईए फुडं ॥७॥

तं पुण जं जस्स जहा, जारिसमसणे य तस्स जे दोसा । दाणे य जहापुच्छा, छल्लणा सुद्धी य तह वोच्छं ॥८॥

असणाइ चउब्भेयं, आहाकम्ममिह विन्ति आहारं । पढमं चिय जहजोगं, कीरंतं निडियं च तर्हि ॥९॥

तरस कड तरस निडिय, चउभञ्जो तत्थ दुचरिमा कप्पा । फासुकडं रद्धं वा, निडियमियरं कडं सच्चं ॥१०॥

साहुनिमित्तं ववियाइ, ता कडा जाव तंदुला दुछडा । तिछडा उ निडिया, पाणगाइ जहसम्भवं नेज्जा ॥११॥

साहन्मियरस पवयण-लिङ्गेहि कए कयं हवइ कम्मं । पत्तेयवुद्धनिणहय-तित्थयरट्ठाए पुण कप्पे ॥१२॥

पडिसेवणपडिसुणणा संवासणुमोयणेहिं तं होइ । इह तेणरायसुय-पहिरायदुइहिं विट्ठंता ॥१३॥

सयमन्नेण च दिदं, कस्मियमसणाइ खाइ पडिसेवा । दक्खिन्नादुवओणे, भणिओ लाभोति पडिसुणणा ॥
संवासो सहवासो, कस्मियभोइहिं तत्पसंसाड । अणुमोयणत्ति तो ते, तं च चए तिविहतिविहेण ॥१५॥
वतुच्चारसुराणो-मंससममिमंति तेण तज्जुत्तं । पत्तं पि कयतिकप्पं, कप्पइ पुव्वं करिसघट्टं ॥१६॥

कम्मगहणे अइकम्म-वइकम्मा तहइयारणायारा । आणाभङ्गणवत्था-मिच्छत्ताविराहणा य भवे ॥१७॥

आहाकम्ममंतण-पडिसुणमाणे अइकम्मो होइ । पयभेयाइ वहकम्म-गहिए तहएयरो गिलिए ॥१८॥

मुंजइ आहाकम्मं-सम्मं जो न य पडिक्कमति तुद्धो । सव्वजिणाणाविसुहस्स-त्तस्स आराहणा नत्थि ॥१९॥

जइणो चरणविधाइत्ति-दाणमेयस्स नत्थि ओहेण । बीयए जइ कत्थवि-पत्तविसेसे व होज्ज जओ ॥२०॥

संथरणमि असुद्धं-दोणहवि गेणहत्तदंतयाणइहियं । आडरदिट्ठंतेणं-तं चैव हियं असंथरणे ॥२१॥

भणियं च पञ्चमङ्गे-सुपत्तसुद्धन्नदाणचउभङ्गे । पढमो सुद्धो बीए-भयणा सेसा अणिट्ठफला ॥२२॥

देसाणुच्चियं बहुदव्व-मपकुलमायरो य तो पुच्छे । कस्स कए केण कयं, लक्खिन्नइ वज्झलिङ्गेहिं ॥२३॥

थोवंति न पुट्ठं, न कहियं व गूढेहिं नायरो व कओ । इय छलिओ न लगइ, सुउवउत्तो असढभावो ॥२४॥

आहाकम्मपरिणओ, वज्झइ लिङ्गिन्व सुद्धभोइ वि । सुद्धं गवेसमाणो, सुज्झइ खवणव्व कम्मे वि ॥२५॥

नणु मुणिणा जं न कयं, न कारियं नाणुमोइयंतंसे । गिहिणा कडमाययओ, तिणरणसुद्धस्स को दोसो ॥२६॥

सचं तद्वि सुणंती, निपहंतो वद्धए पसंगं से । निद्धयसो य निद्धो, न सुयइ सजियं पि सो पच्छा ॥२७॥
 उद्देसियमोद्विभागओ य, ओहे सए जमारंभे । भिक्खाउ कहवि कप्पइ, जो एही तस्स दाण्डा ॥२८॥
 वारन्धविहं विभागे चउट्टुहिदं कडं च कम्मं च । उद्देससमुद्देसा-देससमाएसभेएण ॥२९॥
 जादंतियसमुद्देसं, पासंडीणं भवे समुद्देसं । समणाणं आपसं, निर्गंधाणं समापसं ॥३०॥
 संगवडि भुत्तुच्चरियं, चउण्हमुद्दिसइ जं तमुद्दिदं । वंजणमीसाइ कडं, तमणिगतविघाइ पुण कम्मं ॥३१॥
 उगगमकोडिकणेण वि, असुइलवेणं व जुत्तमसणार्ह । सुद्धं पि होइ पुर्ह, तं सुहुमं वायरं तिहुहा ॥३२॥
 सुहुमं कम्मियगंधनिग-धूमयत्फेहिं तं पुण न दुद्धं । दुविहं वायरमुवगरण-भत्तपाणे तहिं पढमं ॥३३॥
 कम्मियचुल्लियभायण-डोवटियं पूइ कप्पइ पुढो तं । वीयं कम्मियवज्जयार-हिंजुलोणाइ जत्थ छुहे ॥३४॥
 कम्मियवेसणधूमिय-मद्वकयं कम्मस्वरडिए भाणे । आहारपूइय तं, कम्मलित्तहत्थाइडिक्कं च ॥३५॥
 पढमे दिणम्मि कम्मं, तिच्चिउ पूइ कयकम्मपाययरं । पूइ तिलेवं पिढरं, कप्पइ पायं कयतिकप्पं ॥३६॥
 जं पढमं जावंतिय, पासंडजईण अप्पणो य कए । आरभइ तं तिसीसं ति, मीसजायं भवे तिविहं ॥३७॥
 सट्टाणपरट्टाणे, परंपराणंतरं चिरित्तरियं । दुविहत्तिविहा वि ठवणा-उसणाइ जं ठवइ साहुकए ॥३८॥
 चुल्लुक्खाइ सट्टाणं, खीराइ परंपरं वयाइयरं । दव्वडिहं जाव चिरं, अचिरं तियरंतरं कप्पं ॥३९॥
 धायरसुहुमुससक्कण-मोसक्कणमिह दुहेह पाहुडिया । परओकरणुरसक्कण-मोसक्कणमारओ करणं ॥४०॥

पाउयरणं दुविहं, पायडकरणं पयासकरणं च । सतिमिरघरे पयडणं, समणट्टा जमसणार्हणं ॥४१॥
 पायडकरणं बहिधा-करणं देयस्स अहव चुल्लीए । बीयं मणिदीवगवक्ख-कुड्डुच्छिड्डाहकरणेण ॥४२॥
 किणणं कीयं सुल्लेणं, चउह तं सपरदव्वभावेहिं । चुत्ताहकहाइयणाह-भत्तमङ्गाहरुवेहि ॥४३॥
 समणट्टा उच्छिन्दिअ, जं देयं देइ तप्पिह पामिच्चं । तं दुट्ठं जइमहणी, उद्धारियतेल्लनाएण ॥४४॥
 पल्लटियं जं दव्वं, तदन्नदवेहिं देइ साह्णं । तं परियट्ठियमेत्थं, वाणिट्ठगमइणीहि दिट्ठंतो ॥४५॥
 गिहिणा सपरजगामाह-आणियं अमिहडं जईणट्टा । तं बहुदोसं नेयं, पायडल्लनाहवहुभेयं ॥४६॥
 आइननं तुक्कोसं, हत्थसयंतो घरेउ तित्ति तहिं । एणत्थ भिक्खवाही, बीओ दुसु कुणह उवओगं ॥४७॥
 जउल्लगणाहविलित्तं, उब्भिन्दिअ देइ जं तमुब्भिन्नं । समणट्टमपरिभोगं, कवाडमुग्घाडियं वा वि ॥४८॥
 उड्डमहोभयतिरिएसु, मालभूमिहरकुम्भीघरणिठियं । करदुग्गेज्झं दलयइ, जं तं मालोहडं चउहा ॥४९॥
 अच्छिन्दिअ अन्नोसिं, बलावि जं देति सामिपहुतेणा । तं अच्छिज्झं तिविहं, न कप्पए नणुमयं तेहिं ॥५०॥
 अणिसिद्धमदिक्क-मणणुमयं च बहुतुल्लमेयु जं दिज्जा । तं च तिहा साहारण-चोल्लगज्झानिसट्ठति ॥५१॥
 जावन्तिअजइपासं-डियत्थमोयरइ तन्दुले पच्छा । सद्धा[ट्टा] मूलारंसे, जमेस अज्झोयरो तिविहो ॥५२॥
 इय कम्मं उद्देसिय-तियमीसज्झोयरंतिमदुगं च । आहारपूइवायर-पाहुडि अविसोहिकोडित्ति ॥५३॥
 तीए जुयं पत्तं पि हु, करीसनिच्छोडियं कयतिकप्पं । कप्पइ जं तदवयवो, सहस्सघाई विसलवोच्च ॥५४॥

संसा विसोहिकोडी, तदवयवं जं जहिं जया पडियं । असढो पासइ तं चिय, तओ तथा उद्धरे सम्मं ॥५५॥
 तं वेव असंथरणे, संथरणे सन्वमवि विगिंचंति । दुल्लहदन्वे असढा, ततियमेतं चिय चयंति ॥५६॥
 भणिया उगमदोसा, सम्पइ उप्पायणाए ते वोच्छं । जे णज्जकज्जसज्जो, करेज्ज पिण्डडुमवि ते य ॥५७॥
 धाइ दूहनिमित्ते, आजीववणीमो तिगिच्छा य । कोहे माणे माया, लोभे अहवंति दस एए ॥५८॥
 पुडिं व पच्छा संथव, विज्जामते य जुज्जजोने य । उप्पायणाए दोसा, सोलसमे मूलकम्मे य ॥५९॥
 बालस्स खीरमज्जण-मंडणकीलावणंकथाइत्तं । करिय कराविय वा जं, लहइ जइ धाइपिण्डो सो ॥६०॥
 कहियमिहो संदेसं, पयडं छदं च सपरगामेसु । जं लहइ लिङ्गजीवी, स दूइपिण्डो अणहा(ड)फलो ॥६१॥
 जो पिण्डाइनिमित्तं, कहइ निमित्तं तिकालविसयं पि । लाभालाभसुहासुह-जीविअमरणाइ सो पावो ॥६२॥
 जबाइभणण पुरो, तग्गुणमप्पं पि कहिय जं लहइ । सो जाइकुलगणकम्म-सिप्पअजीवणापिण्डो ॥६३॥
 माइभवा विप्पाइ व, जाइ उगगाइ पिउभवं च कुलं । मल्लाइ गणो किसिमाइ, कम्म चित्ताइ सिप्पं तु ॥६४॥
 पिण्डट्टा समणानिहि-साहणकिविणसुणगाइभत्ताणं । अप्पाणं तढभत्तं, दंसइ जो सो वणिमोत्ति ॥६५॥
 भेसज्जवेज्जसूयण-सुवसामणवपणमाइकिरियं वा । आहारकारणेण वि, दुविह तिमिच्छं कुणइ मूढो ॥६६॥
 विज्जातवप्पभावं, निवाइपूयं बलं व से नाडं । दड्डुण व कोहफलं, दिंति भया कोहपिण्डो सो ॥६७॥
 लद्धिपसंस(सउ)त्तिइउ, परेण उच्छाहिओ अवमओ वा । गिहिणोभिमाणकारी, जं मग्गइ माणपिण्डो सो ॥६८॥

मायाए विविहरूवं, रूवं आहारकारणे कुणह । निणिहरसमिमं निद्धाह, तो बहु अडह लोभेण ॥६९॥
 कोहे वेवरखवओ, माणे सेवइयखुहुओ नायं । मायाएऽसाहभई, लोभे केसरयसाहु ति ॥७०॥
 थुणणे संवधि संथवो, दुहा सो य पुञ्च पच्छा वा । दायारं दाणाउ, पुञ्चं पच्छा व जं थुणह ॥७१॥
 जणणिजणगाइ पुञ्चं, पच्छा सासुससुरयाइ जं च जई । आयपरवयं नाउं, सम्वन्धं कुणह तदणुणुणं ॥७२॥
 साहणजुत्ता थीदेवया व, विज्जा विवज्जए संतो । अन्तद्धाणाहफला, चुत्ता नयणज्जणाइया ॥७३॥
 सोहणगदोहणकरा, पायपलेवाइणो य इह जोगा । पिण्डट्टमिमे दुट्ठा, जईण सुयवासिणमईण ॥७४॥
 मङ्गलमूलीणहवणाइ गढभवीवाहकरणघायाइ । भववणमूलकम्मंति, मूलकम्मं महापावं ॥७५॥
 इय वुत्ता सुत्ताउ, वत्तीस गवेसणेसणादोसा । गहणेसणदोसे दस, लेसेण भणामि ते य इमे ॥७६॥
 सङ्खियमक्खियनिक्खित्त-पिहियसाहरियदायगुम्मीसे । अपरिणयलित्तछड्डिय, एसणदोसा दस हवन्ति ॥
 सङ्खियगहणे भोए, चउभङ्गो तत्थ दुच्चरिमा सुद्धा । जं सङ्कइ तं पावइ, दोसं सेसेसु कम्ममई ॥७८॥
 सच्चित्ताचित्तमक्खियं, दुहा तत्थ भूदणवणेहिं । तिविहं पढमं वीयं, गरहियइयरेहिं दुविहं तु ॥७९॥
 संसत्ताअचित्तेहि, लोणगामगरहिएहि य जईण । सुक्कलसच्चित्ते हि य, करमत्तं मक्खियमकप्पं ॥८०॥
 पुढविदगअगणिपवणे, परित्तणंते वणे तसेसुं च । निक्खित्तमचित्तं पिहु, अणन्तरपरम्परमोज्झं ॥८१॥
 सच्चित्तचित्तिपिहीए, चउभङ्गो तत्थ दुट्ठमाइतिणं । गुरुलहुचउभङ्गिल्ले, चरिमे वि दुच्चरिमगा सुद्धा ॥८२॥

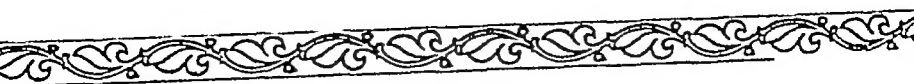
खिवियन्नतथमजोगं, मत्ताड तेण देह साहरियं । तत्थ सचित्ताचित्ते, चउभद्दो कप्पइ उ चरमे ॥८३॥
 तत्थवि य थोववहुयं, चउभद्दो पढमतर्ह्यगाहणणा । जइ तं थोवाहारं, मत्तगमुक्खिविय वियरैज्जा ॥८४॥
 थेरपट्टपण्डवेविर-जरियन्धवत्तमत्तउम्मत्ते । करचरणछिन्नपगलिय-नियलण्डु य पाउयारुढो ॥८५॥
 खण्डइ पीसइ भुज्जइ, कत्तइ लोढेइ विक्किणइ । पिञ्जे दलइ विरोलइ, जेमइ जा गुव्विणि बालवच्छा य ॥८६॥
 तइ टक्काए निणहइ, घटइ आरम्भइ खिवइ दट्टु जइं । साहारणचोरियं, देह परकं परटं वा ॥८७॥
 ठवइ यल्लि उच्चत्तइ, पिठराइ तिहा सपच्चवाया जा । देन्तेसु एवमाइसु, ओघेण सुणी न निणहन्ति ॥८८॥
 जोगामजोगं य टुवे, वि मिसिउं देह जं तसुम्मीसं । इह पुण सचित्तमीसं, न कप्पमियरम्मि उ विभासा ॥
 अपरिणयं दव्वं चिय, भावो वा दोणह दाण एगस्स । जइणो वेगस्समणे, सुद्धं नत्तस्स परिणम्मियं ॥९०॥
 दहिमाइलेवजुत्तं, लित्तं तमगेज्झमोहओ इहयं । संसट्टमत्तकरसाव-सेसदव्वेहिं अडभङ्गा ॥९१॥
 गत्थ विससमेसु वेप्पइ, छड्डियमसणाइ होन्तपरिसाडिं । तत्थ पडन्ते काया, पडिए महुबिन्दुदाहरणं ॥९२॥
 इय सोलस सोलस दस, उगगमउप्पायणेसणा दोसा । गिहिसाहभयपभवा, पञ्च गासेसणाए इमे ॥९३॥
 सञ्जोयणा पमाणे, इट्ठाले धूम कारणे पढमा । वसहि वहिरन्तरे वा, रसहेउं दव्वसञ्जोणा ॥९४॥
 धिइवलसञ्जमजोगा, जेण ण हायन्ति सम्पइ पए वा । तं आहारपमाणं, जइस्स सेसं किल्लेसफलं ॥९५॥
 जेणइवहु अइयहुसो, अइप्पमाणेण भोयणं भुत्तं । हादेज्जव चामेज्जव, मारेज्जव तं अजीरन्तं ॥९६॥

पिण्ड-
विशुद्धि-

॥१०९॥

अङ्गारसधूमोवम, चरणिन्धनकरण भावओ जमिह । रत्तो दुडो भुञ्जह, तं अङ्गारं च धूमं च ॥१७॥
 छुह्वेयणवेयावच्च-सञ्जमसुडक्षाणपाणरक्वट्टा । हरियं च विसोहेडं, भुञ्जह न उ रूवरसहेऊ ॥१८॥
 अहव न जिमेज्ज रोगे, मोहुदये सयणमाहउवसणो । पाणिदयातवहेडं, अन्ते तणुमोयणत्थं च ॥१९॥
 इह तिविहेसणदोसा, लेसेण जहागमं मएडभिहिया । एसु गुरुलहुविसेसं, सेसं च मुणेज्ज सुत्ताड ॥१००॥
 सोहन्तो य इमे तह, जहज्ज सव्वत्थ पणगहाणीए । उस्सगववायविऊ, जह चरणगुणा न हायन्ति ॥१०१॥
 जा जयमाणस्स भवे, विराहणा सुत्तविहिसमगस्स । सा होह निज्जरफला, अज्झत्थविसोहिजुत्तरस्स ॥
 इक्खेयं जिणवह्लहेण गणिणा, जं पिण्डनिज्जुत्तिओ, किञ्ची पिण्डविहाणजाणकए, भव्वाण सव्वाण वि ।
 वुत्तं सुत्तनिउत्तमुद्धमहणा, भत्तीह सत्तीह तं, सव्वं भव्वममच्छरा सुयहरा, बोहिन्नु सोहिन्नु य ॥१०३॥

॥ इति पिण्डविशुद्धिप्रकरणं समाप्तम् ॥

श्रीपिण्डविग्रहेश्चन्द्रसूरीया वृत्तिः समाप्ता ॥

* श्रेष्ठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकालय फण्ड. *

